

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K.K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

74. J. 25

Coll.

74. J. 25.

L.

MISCELLANEA
ITALICA
ERVDITA
TOM. III.

ADMISSION
ADULTS
AT 10V 91L

MISCELLANEA
ITALICA
ERVDITA
TOM. III.

Collegit Gaudentius Robertus Carm. Cong.

PARMÆ, Typis Hippolyti, & Francisci Mariæ de Rosatis,
Anno MDCXCI. SUPERIORVM PERMISSV.

ADDITIONAL
LITERATURE

UNIVERSITY OF MICHIGAN
ANN ARBOR, MICHIGAN

Nos F. Clemens Maria Felina à Bononia
Sacr. Theologiæ Mag., ac Doct̃or, nec non
Congregationis Mant. Regularis, & An-
tiquæ Observantiæ Ord. Carmelitarum Vi-
carius Generalis.

Opus, cui Titulus *Miscellanea Italica Eru-*
dita, plurimis constans Voluminibus, ad
studiosorum mentes erudiendas à Reu.
Adm. Patre Gaudenzio Roberto in ea-
dem Congregatione Sac. Theol. Mag.
peculiari diligentia congestum, ac à No-
bis recognitum, vt ad publicam vtili-
tatem prodire possit, præsentium teno-
re, quantum in Nobis est facultatem
elargimur.

In quorum fidem &c.

Datum Bononiæ in Carmelo Nostro
S. Martini Majoris die 20. Iulij 1691.

F. Clemens Maria Felina Vic. Gen.
F. Franciscus Brusens Mag. Socius, & Secretarius.

IMPRIMATUR.

**F. Ioannes Carolus Falconus Sac. Theolog.
Magister, ac Inquisitor Generalis S. Officij
Parmae, & Burgi Sancti Donini &c.**

IMPRIMATUR.

**Iulius dalla Rosa Vicarius Generalis
Parmae.**

Vidit Nicellus Praeses Camerae.

INDEX

AVTHORVM & OPERVM

Quæ in hoc tertio Tomo recensentur.

- PETRI LEONIS CASELLÆ** de primis Italiae Colonis pag. 1.
- EIVSDEM** De Tuscorum Origine, Colonatu, & Republica Florentina pag. 93.
- PAVLI MANVTII Veneti** Antiquitatum Romanarum Liber de Legibus pag. 139.
- LILII GREGORII GIRALDI Ferrariensis** De Sepulchris, & vario sepeliendi ritu pag. 349.
- ALDI MANVCCII Veneti** De Laudibus vitæ rusticæ Ode Horatij Epodon secunda explicata pag. 413.
- CAROLI SIGONII Mutinensis** Iudicium de Historicis, qui res Romanas scripserunt, ab Vrbe condita ad Caroli Magni Imperatoris tempora pag. 463.
- BALTHASSARIS BONIFACII** De Romanæ Historiæ Scriptoribus excerpta ex Bodino, Vossio, alijsque pag. 483.
- ADRIANI POLITI** Ordo Romanæ Historiæ legendæ pag. 553.
- IO. ANTONII VENERII Nobilis Veneti** De Oraculis, & Diuinationibus Antiquorum pag. 569.
- PETRI SERVII Spoletini** Dissertatio Philologica De Odoribus pag. 631.

Clarissimo
V I R O
REVERENDISSIMO PATRI M.
HENRICO
DE NORIS
ORDINIS EREM. S. AVGVSTINI
Bibliothecæ Vaticanæ
P R Æ F E C T O.

1917
AT THE ...

THE ...

THE ...

THE ...

THE ...

THE ...

Præstantissime, ac Reverendissime
P A T E R.

Esticbat jamdudum animus (Amplissime Pater) devoti erga TE obsequij aliquod exhibere argumentum, & cum aliunde nil aliud ob inopem censum suppeteret, cogitabam TVO inscribere inclytissimo NOMINI quidquam ex meis Miscellaneis Collectionibus eruditis; cum ecce nuper TE Romam accersitum audiui, unde gratulationis loco, murusculum hujusmodi tandem nuncupare decrevi eruditioni illi TVÆ, quæ TE ad illud fastigium e-

† 2 xit.

xit. Ea porrò est, quæ hominū Nomina
æternitati consecrat, cujus beneficio vivunt
viri omni ævo præstantissimi, quorum curæ,
vigiliæ, labores, & merita oblivionis alto
silentio fuissent involuta nisi isthæc Nomen
eorum, ac Famam ab interitu vindicasset.
Hac TV instructus ad optimarum littera-
rum Decus, & Ornamentum natus tanquam
Italiæ nostræ ingens lumen Gratiam Prin-
cipum, ac Litteratorum amorem adeptus
dum ardua quæque superasti præclarissimi
NOMINIS TVI Famam *qua patet Orbis*
diffudisti, vt iisdem finibus, quibus mundus
concluditur, TVA celebretur tum Pietas,
tum Sapientia. Quidni ergo in Orbis ipsius
Capite honore amplissimo auctus fulgeres,
qui jamdiu Orbem ipsum doctissimis labori-
bus impleveras? Quidni TE Sanctissimus
Pater Innocentius XII. Vaticanæ Bibliothe-
cæ, illius videlicet, qua major nullibi extat,
Custodem sufficeret? Oh foelix, faustus, al-
boq; lapillo signandus dies, quo TE ad fam-
mam Eruditi Viri dignitatem evectum ve-
nera-

neratus est unanimis Urbis, & Orbis plausus.
Id porro sic animum affecit meum, ut lætas
inter Musarum acclamationes ad TVÆ Pal-
ladis Aram gratulabundus, ac festivus acce-
dere non dubitaverim. Nec tamen TIBI so-
li gratulor, quòd condigna decoreris Digni-
tate, sed & ipsi Dignitati, quæ maiorem à
TE foeveratur splendorem. Nullus sum enar-
rando quæ decora TIBI dederit Roma, mul-
tominus, quæ à TE Roma ipsa receperit.
Urbs hercle ipsa TE suspicit, ac licet
merita quælibet ad rigidæ censuræ truti-
nam examinet, de TE tamen jamdiu fatetur
quòd omnia in cæteris maxima sint in TE
minima, quòd vel nemini, vel TIBI soli sis
compārandus, quòd similem vix viderit Ro-
ma, vix habere speret sequentem. Hæc au-
tem fassa nil aliud loquitur quàm quod Vni-
uersi. Quibus enim polleas scientijs, ita pu-
blicè tota novit Europa, ut id commemora-
re sit supervacaneum. Quot præclarissimis
Operibus Typos illustrasti, quot eruditionis
absoluta volumina edidisti, tot veluti sub-
dijs

dijs ad summam gloriam contendisti. Ingenium TIBI dedit Auctor Naturæ Deus quale sibi quisq; optaret nemini hac in parte cessurus; mentem TV ipse artium, ac optimarum disciplinarum cultu expolisti. Hinc Chronologiæ, ac Historiæ fontes abditissimos aperuisti; Doctrinarum flumina ex Cathedris omnium per Italiam celeberrimis effudisti. Si quispiam alter quid ad optimas artes præstent Numismata, Lapides, ac hujusmodi cætera, demonstrasti. Quod verò præcipuum est, his omnibus, mirificè Historias Ecclesiasticas illustrasti, non modò edito egregio *de Pelagiana Historia* Volumine, sed ex *Epochis Syromacedonum*, & ex *Pisanis Cenotaphijs*, *Cyclisque Pascalibus* productis, ac perpenſis, argumenta profers, quibus ea eruditionis ecclesiasticæ pars, quæ ad temporum notitiam pertinet, in claro demùm lumine ponatur. Patieris igitur Vir omni eruditione celeberrime, patiaris hoc volumen æternum meæ servitutis monumentum TVO NOMINE illustrari

vt

vt in sapientum cætu locum inueniat; TVA
benevolentia vestiri, vt placeat; TVO pa-
trocinio foveri, vt perennet: Meum autem
perennabit erga TE indeficiens obsequium.
Accipe inclytissime Vir hoc meæ erga
TVAM virtutem, erga TVA merita ve-
nerationis argumentum, ac tùm adepti mu-
neris gratulationem, tùm majorum, quæ
imposterum adipisceris, omen. Mea pro
TVA incolumitate vota cælum exaudiat:
TE Sapientiæ candidatum ad Italici Nomi-
nis Gloriam; Decus, & Ornamentum Su-
peri seruent incolumem, ac eminentioribus
Dignitatibus cumulent. TV verò meum
hocce pignus obsequij sereno vultu excipere,
ac TVA Gratia prosequi ne dedigneris.

Dabam Parmæ ex Museo Carmelitico
Kalendis Iulij 1692.

Celeberrimi NOMINIS TVI

Devotissimus Cultor
Gaudentius Robertus C.

**PETRI
LEONIS
CASELLÆ
DE PRIMIS ITALIÆ
COLONIS.**

Miscell. Brud. Tom. 3.

A

THOMÆ LATINO

CASELLA.

TRVRIAM vno in
libello , quem
tuo inscripsi no
mini , Italiae
auctarium no-
ram ab origi-
ne. Italia itaq; tibi adaucta ge-
minis in voluminibus vno co-
demque in tomo , & ex integro

A 2

tibi

⁴
tibi inscribitur: vt si quid in vt-
rouis relegi dignum Lector
animaduernerit, mea opera ti-
bi gratias agat. Et vtinam in
millibus ego tibi, qui mihi vnus
es pro millibus, & in singulis
omnia optimè meritis.

ITALIA^s,

VEL

DE ABORIGINIBVS, ET IANIGENIS,
primis Italiæ Colonis.

ITALIAM ab origine incoluere
Aborigines, Iani admonitu,
Comero Duce, huc præmissi co-
loni. Naues dixeris senfiles, quæ
cœlesti numine, afflantibus au-
ris, prælucentibus stellis, vasta,
& varia commissos sibi præterue-
xere per maria. Aduenit & Ia-
nus placida exceptus Tiberis ve-
hitura, quicum noui Aborigines. Aduenit & Vesta mari
supero ad Aterni ostia, cui montana magis, & illius flu-
minis placuere fontes. Ab ea Vestini. Superuenit dein-
ceps Sabatius, eò ipse diuino deditus cultui: vnde & Saga
dictus est, & ab eo Sabini, & Curetes: & vltra Tiberim
Tusci, Sagi, & Vehi. Ianus enim figendarum sedium lo-
cum delegit, & sibi eundem iuxta flumen, vbi deinceps
Roma à primordiis Regina gentium, quòd hæc præfideret
senissimus populorum Pater, & Rex. Hæc itaque sicut
ego accepi, in historiam pro virili disponam, ita vt legen-
ti exposita, & enucleata appareant. Proinde Vestinorum
Regia, Amiternum certè à loci situ sic appellatum licèt
conditorem antiquitatis monumenta litteris non prodant:
indicio tamen sunt ingenuæ nobilitatis, & gentis origi-
nem

nem adserunt vetustissimam. Sic quæ profanos non admittit intuitus, suo ipsa in lumine Vesta latet. Ea fuit Arethia Iani, qui & Noe vxor inter Ianigenas mater, & Regina præsidens, quæ sempiternum sacrificiorum ignem, delectis credidit Virginibus, ex huiusmodi cura, disciplinaque Vestalibus clarissimi semper in Italia nominis. Cæterum de aduentu Iani ita maiores ratiocinantur, vt factum adstruant anno post diluuium c v i i i. qui & x x i i i. ante Regnum Babilonicum, & Turrin illam, in qua linguarum confusio facta est. Deinde ad disponendas colonias orbem terrarum peragraturus ratem soluit: huc redeundi tamen concepta spe, vbi iam senior requietem sibi delegerat: quòd hæc Regio Reginam suo in folio orbi præsentem in stola (si orbis situm aduertat) repræsentat Europam, cuius Italia brachium dextrum, quæ coronatam sustinens tripodem sospitibus, & hospitalibus offerat Dijs. Tripodis autem ipsa est Sicilia, quæ & penus, & horreum. Ea igitur figura nihil optatius magis optimo Regi, sanctissimo Patrifamilias. Ager verò is est, qualem laboriosior, & industrior agricola exoptaret, idemque probaret, vbertate omnigena colono, quantumuis auido, & hero excultiori exuberans: laudaturque in libris Sybillinis, & ager, & agricola populus hoc elogio:

Omnibus copijs quas annus fert affluens,

Et vita illis decenter iucundissima.

Interim præmiserat in Italiam Ianus Cranum, & Crana, quæ & Carnia, & Crania, filios natu maximos, & eorundem subcrecentem sobolē, eij Comero Gallo, & eiusdem filijs ex Iapeti genere. Comerus itaque regionem suo de nomine cognominat Comeram, vrbes certas per stationes curribus designat mobiles, populum legibus, & iustitia instruit. Hi itaque in Italia Ianigenorum Principes, conditores Urbium, patres populorum. Ianigenæ humanum quidem genus omne: sed Itali, & Armeni tantum hoc

hoc recensentur nomine, ex quibus Griphonij aduenere
 MLXXXIII. post annum, & perbenignè ab Aurano sus-
 cepti, sedes iuxta nostrates adepti leguntur; sed liber is
 alienam per imposturam non integra fide legitur. At nos
 quæ in rem nostram faciunt, ea per irrefragabilia aucto-
 rum testimonia confirmata certa fide contestabimur.
 Quæ verò de eorundem locorum nominibus perpetuo te-
 stimonio probabilia erunt, probabilia allegabimus: in-
 reliquis verò ab alienis mendacijs nostram fidem sincerè
 vindicabimus. Sed priores in Italia Ianigenæ: postremo
 potissimum loco geniti Cranus, & Crana, & eorum po-
 steritas hoc peculiari titulo, & paterna dilectione nobilif-
 simi gentium. Hi quod adulterium intra suos non ad-
 miserint genus, quòd nuptias benedictione celebraue-
 rint: & quòd per benedictionem foecundissimi multipli-
 carint; Quòd Cranus puer Camillus patri Crania Vir-
 guncula delicata matri vterque sacrificantibus ministri pa-
 rentibus aessent, & in domestico obsequio assidui. Hi
 amor, & delitium, qui & senectutis filij qui parentes mo-
 ribus, & vultu, ac pietatis referrent studio, & in educan-
 dis liberis amanti excubarent seueritate peruigiles, eos-
 que ad concordiam, & laborem, ad virtutem, & religio-
 nem quasi ad certum instruerent patrimonium. Hi ita-
 que posito altari, coronatis laribus, & quæ pro laribus,
 domiaderant instrumenta ad focum, quæ, & alibi con-
 stitutos pharos dicas, & candelabra. Hi generosiores in
 dies, geminata soboles, masculi scilicet, & foemellæ certo
 anni tempore. Sed, & eadem soboles cum adoleuisset,
 in idem conueniebant matrimonij vinculum, germanita-
 te, iisdem natalibus, & morum similitudine probatum.
 Vnde Cranus, & Crana primum; deinde, vt etymon in
 his Italiae appareat, Thalus, & Thalia appellati atate flo-
 rentes scilicet compares. Hæc in Ianigenis Vestinis præ-
 nomina perseuerarunt, & Talassionem, idest, auspica-
 ram,

ſam, germanam, perennem, adæquatam, viri, & vxoris concordiam in nuptijs legimus, & repetitam optionis vocem genialem circa thalamum. Itaque ipſum in Italo vocis etymon diuinum denotat genus. Neque enim à Græcis exteris exquirenda noſtri ſermonis ſignificatio eſt. Græcis ſua commenta ſuperabundent licet: nos quidem, & bobus vtimur, & eorum generoſitatem exercemus perutilem. Neque incongruum eſt in huiusmodi explicationibus immorari, cum noſtri inſtituti ſit primo loco de Originibus tractare.

At humani generis ea conſtitutio eſt, vt hominem eſſe ſolum non probarit hominum artifex, & omnium arbiter Deus, qui ſoporato homini coſtam tulit, eamq; in mulierem ædificauit illis in verbis, ad luculentiffimum facti teſtimonium vſus, *Et erunt duo in carne vna*. Is idem poſt diluuium, Noeti, & vxori, & filiis, & vxoribus eorum (in quibus humani generis emiſſarijs præſeruatum eſt genus) multiplicationis gratia benedixit. Quare Noetis poſteri in huiusmodi, & vnitatis, & communionis opportunam neceſſitatem, ſimbolum voluere, quod diximus domeſticum in laribus, qui ligna ad ignem ſuppoſita ſuſtinent, in quibus alij Ianum, & Veſtam intellexerunt: alij verò Cranum, & Cranam: in ſobole enim ratio coniugij conſtat, & vitæ communio ab ipſo principio, & lucis exordio, continuata viciffitudine in ſequelam perpetuitatis. Quamobrem lares ipſos Solem, & Lunam interpretati ſunt, qui à Dei cultu recedentes, & ad creaturarum idololatriam tranſeuntes, e pietatis ſemita declinarunt: immò & maſculos voluere vtroſque, quaſi ad maſculam virtutis gloriam nuncupatos, qui, & numina, & nomina ad Deitatis multiplicationem pro libito commenti ſunt: ita vt in Picumno virum, in Pilumno verò vxorem designarent: quorum concordia, & diligentia fit, vt in communionem vicus nihil vnquam deſit, dum vir viriliter

ritè comparat, & congregat in penu: vxor verò vifiliter
distribuit ad quotidianum victum, apponens quod fuffi-
ciat, & ad communis foci fragorem, quod nidore fuo ad-
mam odoret, & viciniam: ne quis negligentiores homi-
nes ibidem incolae defides arguat, eos intra parietes,
infra hominum virtutes flocci, & nauti, & proinde qui
viri funt & ritè, & sobriè, & hilariter, epulantibus, & di-
uinis in laudibus hymnos concinnantes aderant, Caij fi-
lij fcilicet, ad cumulanda parentum gaudia progeniti, co-
ronati floribus. Deo itaque primùm facrificare, deinde
etiam maioribus fuis libare generofiffimæ Italiæ condito-
res didicere: deinde, & docuere publicè, & priuatim, ita
vt antiquius haberent nihil.

Quamobrem domestica in ara, priuatis in ædibus, Pa-
terfamilias, quafi Rex facrificulus, facra faceret, & fami-
liaribusepulum daret, & maiorum exempla ad excitan-
dam in junioribus æmulationem per virtutes referebat:
exinde Axamenta, præcinens ipfe idem Chorimagifter
apophereta, tandem largiebatur generofus munerarius in
circulo pietatis, & lætitiæ conuentu.

Hucusq; de Italiæ conditoribus, nec dum fatis, quos
Patres patrum meritò recolit Italia. In ea primùm Vmbri
intercogniti quafi cataclismi fontes, & voragines fuffi-
dientia adhuc trepidi deuinent loca, æditiора incolere, in
cauernis, cameris uè: deinde etiam, & domicilia habere,
& vicos, & oppida; & vrbes per apricos colles, & con-
ualles vberes. Turris verò pro metropoli in campestri
construebatur media, quò munitam omnino refugij ar-
cem haberent: quinimo, & pro temporis, & locorum op-
portunitate prioribus vti vehiculis, has curules diceres
domos, rotabile uè arceras, tectas vndique quafi arcas.
Quod infra sub folario quidem ftabulum iugarum, & pec-
coris, fuprà verò distributis officinis domus efferet taberna-
culo, & tenfis, Sed, & loca inaccessa, fque in montanis;

siue in palustribus, qualis I S S A insula describitur: quæ enim natura ipsa munitiones sunt, ea succedunt laboriosiores, aut vado penetrant, quod eis **LABORVM RELEVAMEN SECVITAS.**

Quamobrem vberissimi in planicie agri, tanquam in arena consistere, loca communire mœnibus, & armis, & consilio rem tueri publicam instructiones didicere, & pro patria ferro decernunt fortiter. His artibus Aborigines indigenæ reputantur, & eorum vrbes CCC. numero nouit Plinius, & Strabo ex lectione plurima hæc de Aboriginibus indigetibus ex Italia lib. v. & xiiij. & alibi. Hi primum in montanis passim sine mœnibus vicatim habitauerunt. Sed postquam Pelasgi, & cæterorum Græcorum ipsis admixti opem in debellandis finitimis tulerunt, exacta inde Sicula gente, oppida crebra muniunt, subigeruntq; sibi totum id terrarum spatium, quod amnes duo Liris, & Tiberis terminant. Hiorti ex imis Apennini montibus Italiam, quam maximè longa est secantibus mediam, erumpunt in Thyrrhenum pelagus, DCCC. ferè stadium inter vtriusque ostium interstitio. Horum Tiberis à Septentrione prope Ostiam urbem se exonerat: à meridiano tractu Liris Minturnam alluit ambas Romanorum Colonias. Eas sedes perpetuo tenuit **IDEM GENVS HOMINVM INDIGETES** scilicet, mutatis tantum appellationibus vetus Aborigenum nomen seruantes. Et post pauca: Cæterum Aborigines auctores Romani generis, Italix indigenas alij, sui que corporis gentem adferunt, (**ITALIAM VOCO GENTEM ILLAM OMNEM** quantum Ionijs, & Thyrrhenus sinus, tertiaq; ab continenti terra amplectitur Alpes) nomen eis inde ciuitatibus impositum, quod posteris suis originis ab se fuerint auctores. De Liguribus verò fabulantes reijcit. Et idem post pauca: Ex Antiochi Syracusani contestatione, & Antiochi Xeno-

Xenophantis testimonio, & vetustis monumentis, & ipso in eandem sententiam adstipulatur. Terram hanc, quæ nunc Italia dicitur, olim tenuere Oenotrij: deinde commemoratis eorum moribus, ac forma Reipub. & quòd Regnum eandem Italo delatum est, & ab eo denominatam Italiam. Morgetemq; huic successisse, à quo Morgetes sint vocati: & quia Siculus à Morgete hospicio sit exceptus, proprium principatum in ea gente constituerit. Tunc hæc subiicit: Oenotrium, Lictonis filium XII. ex Arcadia novas sedes querere compulsus, vnà cum Peucetio in Italiam venit, & à Peucetio in Italis Peucetij.

En quot Græci, tot etiam commenta: his adde etiam quot quot in Herodoti verba iurati historias scriptitarum. Nam & sub Vmbrosi nomine Aborigines, immò omnem quanta in Montanis Italia est, comprehensam volunt: inuidiane an oscitantia incertum, falsò tamen. Qua oblata lectoribus offa, vniuersam confundunt Italiam: in Græcorum colonias confarratam vt credant. Et quidem rationalis, si qui alienam rem deperditum eat, eandem primum internertat, tùm quasi decoctam abliguriat. At ego te, Apennine, inconcussæ auctoritatis Patrem appello Iudicem, qui primus ab origine cognitos hospites, & incolas à diluij vorticibus fugientes, tua sub iuga, quibus cælo proximis es, tuas intra cameras excepisti. Vnde si quando egredi ausi sint, & ad victus necessitatem terram colere, tum demùm Vmbros appellatos, eodem sub Comerio Gallo Duce, eodem inquam tempore, eundem inquam populum diuerso nuncupatum nomine, Aborigines scilicet & Vmbros. Quorum omnium magno malo Camelsenus huc adueniens obtinuit penè omnia: obtriueraque morum corruptor, blasphemus, exlex, matrimoniorum violator, absente Iano, absente item Comerio; Qui tamen cum rediret, Crano, & Crana, & eorum posteritate adiutus, de Iani præcepto omni tandem Camelsenum pepulere Ita-

H. Sed & eiusdem sedis conueniam, & aduenam, populum & corruptos Comeros in Montanis coercuere secundum Apennini finis: intra tamen Umbros, Sabinosvè: exinde Montanos ex origine, & commixtione agnoscas Aborigines inclusos, & segregatim ab eisdem incorruptos Aborigines prioribus in sedibus: vtrisque tamen, communi omnium consensu suffragioque Carnam Helenam, cum scepro scilicet, & fascibus duodecim præfacit Ianus: Sceptrum verò ipsa alba est, hasta scilicet pura, ut Veturnum dicas alterum in cardinum potestate: unde & Cardia nuncupatur, & Cardinia, quòd ei colonias deducendi vis esset, & omnigena sacrorum cura commissa. Præceditque in conuallibus ANSANCII medijs castrametata. Iani auspicio item & prætorium statuit, ubi ius populo redderet, qui circum circa in figendis aderat sedibus: aram velis circumdatam & ignem excitat, quo nihil antiquius, nihil proprius meminerint, qui publicum ignem ante priuatum nouerint focum. Itaque supplicare D. O. M. & primitias offerre, & legitima vota persolvere didicere frugi homines. IN PRECIBVS SI QUIDEM immorari, vires colligere est: cum pietate obeunda adire negotia, profligare est. Fortitudini & Iustitiæ omnia cedunt. Pietas in homine virtutes alie foras natu maxima. Et quidem ad aram sacerdotes excubant. Prætorio Prætoriani ad conseruandam auræ ætatis allibatam securitatem. Qui enim secus fecerit, & pacis tempore limites regni sui incustoditos deserit, is demum patrem negligit. Prætorij locus septus erat ad montis radicem, cui Calpæ nomen de Cranæ alba: prisca enim lingua P. pro B. proferebāt Vestini, & Sagi: ipsa verò alba, vel hasta summa armorū, & Imperij, ut docet Festus. Hoc loci declinus subsidet mons, ita ut à dextris fluuij forum aperit, qui de latitudine, in quam exit, Atra dicitur. Deinde etiam conuæ vbi spatia æquiora relaxat, quâquâ is raro milliario mino-

minorem fecit. A sinistra verò, vbi theatralem Calpæ ædificatur in formam, Cæciam vicū habet. Vnde nomen Cæcilie genti factum est, & mediam, ad forum, qui Decij Syllæ nuncupatur, Occidentem versus, viam non intercludit; sed & ad Meridiem à sepulchretis, & maiorum offibus locus, qui nomine Scopuletum dictus est, modò vicus non infrequens, ex peruetusto, vt diximus, cœmiterio: de quo iterum, & seueriori item iudicio, in sepultura concedenda agemus infra. Deinde ad Orientem Vetuloniam dirutam, & lacum, & vicum, cui à frequentiori populo arbore Populetum nomen. Cæterum trans fluuium Septentrionales habet Neminas aquas, quas ab ortus intervallo & varietate nuncupamus. Sed gentis Cæcilie vetustam in nobis originem placet inscriptionem probare: huiusmodi enim testimonia prò interprete in historia habentur, & sequenti in libro de Vestinis, Sabinisq; Romani populi auctori sumus auctario.

*G. IULIVS ATTICVS VESTINVS,
CÆCILIA ATTICA 2. CÆCILIEN ATTICI
POMPONI, ET PILIÆ FILIA*

G. PLAVTIVS P.I.P.N. DECIVS HYPSÆVS.
Sed ad integram huius inscriptionis declarationem, in qua cum Cæcia gente etiam Iuliam, & Vestinam, & Pomponiam, & Piliam, sicuti & alibi Deciam, & Iuniam, & Syllanam legere est, eam regionem plenius describemus. A Cæcia itaque, & foro, quo Decij Vicum petimus, quæ laxior ad Meridiem campus excurrit, quod Cranus Mons, qui deinde Sicanus, demum Canius appellatus est, in sinistram reflexus foros laxat & amplificat: eaque in planitie Thebas contra Boetias promontorium excitat, supra quod urbem constituere, quam Forum veteres dixere Nouum, & infra ad promontorij radicem Hypsæum habet, & Orientalem magis vicum genium Iani: deinde eo inferius Piliam iuxta locum, vbi Velia, & qui de Vetulonio eiusdem

dem nominis exuberans fluuius lacu, in Atriam indusse, quam Aeternum dicimus. Et hos intra terminos Popule-tum includitur vicus, ad Orientem, vbi vetustatis monu-mentum, & Atticæ familiæ memoria, & Orfitæ videre est.

O R F I T Æ A T T I C Æ
G. A P O N I S A B I N I
P R Æ S T Æ
V. S. L. M.

Is ager Vestinus, & ad Orientem protenditur, eadem ap-pellatione de Vestæ matris nomine, quo ipsa adueniens & templum, & arcem, nouæ fecit Vrbi. Hæc inquam vltra fluuium ad Septentionem aram statuit pro templo, & ar-cem iuxta aram, & in ea Vestales collectas voluit Virgines quarum cura publicus focus æternus est. Nec longe aberat Regia Cranæ inter templum, & Prætorium media, ad ri-pam fluminis læuam. Vesta itaque castrorum mater pro-pagatis nepotum limitibus, pomerio etiam regiã amplia-uit, & quasi arcem turritam communiuit urbem, circum-circa per cardines, & decumanos limites, moenibus, propu-gnaculis, aggere, & sacra item fossa, vnde ipsa turrita ef-fingitur in circulo residens quasi foros, & vrbes circumiēs, Populorum magistra, quæ & Regina mater. Itaque vbi ipsa adesset conuentus agi in tuto poterat, vtpotè iuxta turrim patriam. Rex enim in populo pro turri est. Eatenus incertam diximus Amiterni originem: quis enim Urbem diceret ante templi constitutionem, quod est fundamen-tum Urbium? aut quis urbem neget, vbi Regina medio in Senatu, medio in Populo fixis sedibus ordinata in Rep. consisteret? Sed postquam ad alteram Tiberis ripam se-cessit Ianus, ætate iam senior vacarat ab eiusdem incolatu mons quo dexteram Tiberis ripam, ab eiusdem incolatu, deque

deque eiusdem araculis Varicanus dici coepit:

Mons itaque & flumen interficiens regiones intersecabant quidem, ditionem verò nusquam determinabant, quandiu superuixit senissimus Ianus Pater, cuius ab ore penderent omnes, quem imitari studerent omnes, pudorene, an innocentia ambigas: sed certè per vtrumque non neges. Et quidem ad alteram ripam Aboriginum Colanij, & suos, & metatus per singulos ad conuentus à Vestinis, quos diximus, perq; loca commodiora magis frequens colonias aderat, & post Sabatij aduentum magis indies, ita vt positis iam Curibus alteris, Regio omnis eiusdem diceretur de nomine: Tum & a fluminis ripa dexteram Sabatios, & ceteros: Crana verò Vestalis Magna post matrem Maximam in Vestinis praeerat, in ea, quam Calpem diximus; vnde & Calpar vinarium vas. Nam & vinetis vestitus locus, is in decliuo positus, & ad Orientem conuexus appositè est. Cranæ verò nomen Principem designat in populo, sicut humana inter ossa cranium quod maiores nostri inaurare consueuerant, in perpetuam de factorum (si qui de Rep. optimè meriti essent) memoriam, & venerationem, vt apud Quadrigarium in annalibus legitur, lib. xxx.

Igitur Vesta mater sacrificijs, & formandis occupata Virginibus, Cranus instituendis liberis, deducendis colonijs, Iani imperio, Vestæ obsequio deditissimus, cum omni sobole, ad cuius nutum dirigebant omnia. Caius autem, & Caia, de quibus supra simplici qua legimus nota nomina, si ea figura recta est Dominum Domus denotat: si verò obuersa ea Domus Dominâ, quo se coniugati vicissim appellabant nomine; & eadem ratione, & populos Rantios, & Aruntios dicimus, Carantios legimus, & Caracenos, pro C. Rantij, & C. Razenui, vel Rafinij populi apud nos. Sed per vetustatis monumenta probemus singula.

C. Calpurnius Rantius Quirinalis, Val.

et Cranae in Calpurnio, & alius Tiberis terminauit.

Et Calpus Numa B. & Calphurnij, & Calpetus Albano-
rum B. & Calpurnius C. F. Ser. Stell. Tet-
tianus, & pleraque eam in rem testimonia, quæ producere
longum esset, effusione facili, quo loci nostro sæculo statue
reptæ sunt plures antiquitatis monumenta.

Itaque Caraceni, qui secundum incolunt Atram ad
Orientem, & Razenij, quorum locus adhuc seruat no-
men Razinium, non iniucunda in campi planitie iuxta
AEquos, qui se à fratribus segregantes ad Meridiem ultra
Rasinios seclusi sunt. Sed inferius de huiusmodi segrega-
tionis causa dicemus suo loco.

Opplera iā videbatur Orientalis Tiberis ripa per occi-
dua, in quibus vtrisque, quasi sol intercœli cardines, per
decumanum regnabat Ianus limitem: sol enim in medio
residens complectitur omnia, cuius radij, & lux, Cranus,
& Crana, per quos constituendā procurabat Remp. dile-
ctissima de nepotum sobole.

Crana autem, & suo in populo vteri sui filijs, & secun-
dum Ianiculi Orientalem ripam ad superum mare de in-
fero, & qua Apenninus inflexus Italiam intersecat om-
nem, utroque enim mari ambitur Italia, nisi quæ de per-
petuo distenditur Apennino, quasi lacertoso ex humero
exertum brachium, quacunque habitabilis ea est. Apen-
ninus enim fluminis ripam nescit: terminum verò ipse-
met sibi conscivit, ubi declius esse desijt, cuius intra si-
nus conclusos diximus Aborigines, & Comerôs, sed ad-
uenam, & conuenam populum, quem materno imperio
in officio contineret Crana, benigniori seueritate corrige-
ret disciplinæ: quæ sobolis amantissima, ita ut exinde Ve-
nus dicitari cœperit, ob maternam in subditos sollicitu-
dinem, & conciliandis animorum moribus efficaciam
charitatis, qua ad omnes itineret. Aborigines enim incor-
ruptos

ruptos prioribus in sedibus habitare permisso, quasi filios manu ducens regebat. Itaque cum necessario coloniarum deducendae essent, ex utrisque Aboriginibus, & Vestinis, eadem ratione qua, & dispositi essent deducebantur, siue per Apennini, ut diximus propinquiores sinus; siue per externos montes, & littoralia, quorum portus, claustrum Ianigenarum custodibus communita essent, novas scilicet per colonias. Itaque Ianigenarum suffecturam Iano deducebat Cranus, & ipsa trans mittebat Crana adolescentium floridam iuventutem, quasi florenti a ramo examen apum, quos prae vultus similitudine, & habitu discernere non posses: admirareris tamen, & sub velo & in armis procedentem, leones diceres in incessu, & laudares Thaleos, Amitinos germanos compares novas in colonias deductos, pleno tempore verè sacro, & ea filiorum educatione, & exhibitione, quae summa est munificentia, senissimi Patris demulcebant caniciem. Hinc hominum utramque per ripam geminatorum ratio, & Amitini & pleraque huiusmodi nomina. Facessant interim qui dum omnia Tuscis tribuunt, quasi effoctam Reginam redarguunt, dum historias pro ingenio fingunt, & proprijs fidem abrogant testimonijs, qui Ianigenas non nisi in Tuscia norunt: & quam apud Aborigines regnantem non negant, eandem & concepturam, & parituram, aliò saltem partus expofituram, quasi Amaczonem ad ripam alteram accedentem oscitantes fabulantur, & quasi orbatos & soboles, & spe sobolis consenescentes transfigere ævum fecundissimos hominum. MVNDVM mala nox semper occiduas regiones obtenebrat, terminos confundit, & Illustres populos in abscondito occulit. Sed & qui Ansancti vallem describunt, eam quidem plus satis arctant: à lacu siquidem Velino per Corylas & rosea rura, & Pinnacias, item & Veliam, & Testrinam Thebeos, & Vestinum agrum ad Antianas & Crunienas aquas, & Veranas insuper per vallem, quæ

Corfinium itur, & quousq; ad Antianum nobile emporium, & ad Hadriaci maris littora perueneris, ea prætenditur vallis, cui nomen ab Ansis prouenit. Ansæ verò altaria sunt portatilia, quadrata, quæ suis constant pedibus: ea enim conuallis vicis, & vrbibus oppleta frequentioribus, frequentiores item habebat aras, & publicis, & priuatis in sacrificijs perpetua quasi vnius templi sacrarum Ansarum odorata porticus, quarum exempla in vetustis monumētis cum plura sint, requiret nemo. Est autem Corfinium ea vrbs, quæ bello ciuili inter Cæsarem, & Pompeium vna inter Reip. arces delecta est: hæc eadem irruentibus in Italiam Barbaris ex omni Italia, confluentem nobilitatem excepit: & proinde vna hæc vrbs pro vniuersa prouincia Italico nobilitata nomine, & adaucta populis steterat: sed qua Ansaneti vallis ad Reatem proximior est, & qua IMELLA iuxta Casperiam fuit, cuius de appellatione sacrificio opportunum vas omne Imelum dicere vel futile, Festus, & Cato, prout dicemus infra: eam inquam gentium, & prouinciam, & regnum dicas, quòd ibidem confederint Umbri primùm, qui ab Aboriginibus exacti sunt, & hi quòd aberrarint cum corruptis Comeris exinde expulsi intra montium claustra occluduntur, tunc moderatiores locum hunc obtinuerunt Aborigines, qui & ipsi tandem à Sabinis extrusi sunt, & res ad Amiterninos, & Curetes Patres rediit. Sed & Cotyla quæ vnica, & innatans Insula inquirentibus, & obstupescens Pe-lasgis reperta, & concessa est, eo oraculo adactis, apud Dionys. Halic. lib. 1.

*Pergite quarentes Siculum Saturnia rura,
Atque Aboriginidum Cotyla, ubi se Insula vèstat,
Queis misti decimas Glario transmittite Phœbo,
Atq; Iouis capita, & transmittite lumina Patri.*

Hi

Hi itaque dum terra , marique emissi quò nesciant , peregrinantur errones , dum quod quærere iubentur , inuenire desperant , errabundi reperere : hospitibus tetendere manus oliuæ ramulculo coronati , & oliuæ ramos item prætendentes , quibus circum circa insulam habitare permissum est . In ea post Pelasgos & scriptores omnes etiam & nos rei nouitatem ad naturæ ipsius miraculum admiramur , quæ fixam habeant ungulam animalia tutò super ea ferri , & pasci ad libitum & saturari : quæ verò fixas non habent ungulas minimè sustineri , & primo læui quantumuis calce , vel plantæ positione terram effossam in putrem resolui , ita vt tremere circumcirca , & fatiscere videas solum ; Quare & refugere exinde solent equi , & eiusdem ungulatum genus , nec fuste impelli , vt illuc pedes iteratò inferant . Lacus is quatuor iugerum magnitudinem non excedebat . Insula perenniter fluctuans ventorum impulsu , gramen quoddam butoni seu carici simile , colore verò ad bitumen maximè , nec quidem magnum producit ; aqua verò immensæ profunditatis , & circumquaque coronis cingitur lacus . Insula in diametro ferè quinquaginta pedum , neque ultra pedem ex aquis eminebat . Cæterùm ex deductio in lacum fluuius , qui arena sua , quod bituminis fuerat in collectanea illa algarum insula , dissecuerit , hinc inde quasi Æthiopica in secandis marmoribus arena dissecta est : & in figuram semiplenæ lunæ littori hinc inde bifariam diuisa adhæserit , & ea frugibus apta , nisi violentius ferrum incusseris : subtus enim aqua emanans altius profiliet ad ludicrum incolis spectaculum ; & ad horam vsque productam in tullos aqueos voluptatis , & admirationis scenam , ipsa in solitudine , vnus ad arbitrium quasi exercitatoris agitata placitum . Ea autem fluminis immissio quinquagesimum circiter annum facta est , intermediam per cuius arenam etiam fons quæ in profundo lacus est , suffarta densum ebullire bitumen non permittitur ,

C 2

neque

neque quid gignere, nisi tenue quoddam falgastrum, & quod quasi cratis per aquam innatans fertur. Neque vna, sed singulatim singulae, vno item & altero circulo colludentes, sed alterum quidem minus: & si quis in eorum utrumlibet insiluerit, quantumvis leniter, ac leuiter, insula nondum constans sub pondere tremit, ac subsilit instabilis, & inualida, utpotè ponderis impatiens, nutat per eam, quam diximus varietatem motus, & quietis.

Est autem illud bituminis signum, quod introducta aqua superfertur, & in aduersum littus insulam impulsit, & in eam quæ cubitum altitudine non excederet, alieno impetu impellitur, trahiturvè propulsata. Itaque nouus hospes, longa post tempora vetustissimæ antiquitatis, & religiosi ostensus, rescidit acta, quæ Græcus aduena veneratus est quidem, & Barbarus nunquam temerasset, qui de vicinæ ripis, & qui procurrare natus est, terræ poros aperire de fonte didicit sua in simplicitate, alio traductus volens nolens, tanta quidem rusticus accola ausus est & ea maxima, quæ nemo vsquam hominum intentasset.

At antiquitas eiusdem lacus Comitias Nymphas venerata est, easque sic dictas Varro adserit à commotu, quod ibi Insula in aqua commoueretur. Præterea, & Lacones per interiorem vallem iuxta Amiternum succedere hospites, legum quidem, & seueritatis amantes: sed Lycurgi atrocibus vitantes supercilium, & rubricam fugientes. Hi à Vestinis, & Curetibus peramanter, & comiter suscepti, & in medio locati Thebas condidere Boetias, & regionem hospitalem, & perhumanos hospites dixerunt Pitantias, in quibus Quintus ille, PINNIA familia, ad quam Varro III. de Agricultura librum inscripsit, de quibus in hæc verba Strabo lib. v. Qui finitimos, & hospites potentia praualidos blandimentis alliciunt, & charitate deuinciunt. Ita ut pedestris exercitus LXXX. millia, & equites VIII. millia aliquando domo emiserint. Et eadem prope

pe pagella, de Vestinis item loquens ait: Hæc autem natio exigua quidem est, cæterum fortitudine conspicua ostentata Romanis eorū sæpissime virtute. Et Herodianus in Antonino: Præterea iuvenes Sparta accitos Laconicā, & Pitaniam centenam vocabant. Agrum verò, qui Boetiano collimitat, gentium attigit nemo. Vestinis siquidem Ianigenis ingenuis intacta sua patria est, & genus illibatum. Quis enim aut Italos Proceres alienigenas dixerit, aut Normānos, & ex Hierosolymitana expeditione veteranos nobilissimam Christi Domini miliciam? Quorum plerique cœli similitudine, soli fertilitate, atque optimatum nostrorum humanitate allecti, & suasi sunt, ut media quasi in via ad nouam expeditionem paratiores sedem figerent temporariam. Quo facto adaucti numero maiores nostri, & ipsi fortissimos viros in contubernium, & feruens iuventus in disciplina virtutum magistros obtinuit, quorum æmula, & virtutum appetentior per eosdem formata ad vnguem, adsequeretur, & gloriam.

Sed quoad decimas, de quibus superiori in oraculo agitur, Populus aliquando ab Hercule salubriter commoneus ossella pro humanis hostijs obtulit, & de ponte in procurrentia præcipitia dedit.

Cæterum ipsa de Vesta, quæ Urbis regionē ad Septentrionem aduixerat, ea etiam ex parte montem, qui iuxta est. Apenninus dicitur ab Apio, quod Vestæ flammæcum est, velumvè, seu veli apex.

Quæ verò ad Meridiem regio interiaceret, & ipse mons à Crania, Cranius appellatur, cuius, qua maximè elatus parte est, ocrea, promontorium format, & ibidem infra Apia Vicus in Vestæ venerationem conditus, qui & Avianum pro Apianum dici coepit, arx inquam in Civitatis tutelam, & oppidū ad annonæ custodiam. Populus verò Opicus, cuius de nomine coloniae deductæ plures. Crana autem ipsa est Opis, quod perpetua fulciret alimonia, & fuffe-

suffectura mater familias , quæ in Reip. utilitatem inter filios regnaret, quasi vnius corporis membra conferens, qui omnes vno de Cranio , & Crania caro vna. Sed neque ipsa alia de causa Crania dicitur, nisi quod regat, & repleat humanum corpus , per epar sanguine , & spiritu animatum , vestibus fetum , cibo recreatum : Ipsa eadem ad populi securitatem Opis oppidum condidit, quale diximus , & ciues, si quid aduersi accideret, se , & patriam tutarentur, & ab ea Cranium dicimus capitis ossum prædurum , quod, & ornandum est , & armandum ad corporis totius regimen , & tutelam . Igitur eadem , in deducendis coloniis Opis erat in annonæ , & cætero apparatu ad expeditionem necessario , quæ Auia ab antiquitate , & Apia à loci diceretur vetustate , & Cathedræ prominentia , & apicis dignitate . Venus autem in adolescentiorum iuuenta , viribusq; & viarum difficultatibus explicandis : item in castrorum vel hospitij sospitem hospitalitatem præoccupandam, prouocandamue, vbi maturè factò opus esset , eadem ipsa Venus nuncupabatur . Iuuentus autem, & soboles quæ in nominibus regula apud maiores fuerit nouis in coloniis exemplo ex vno, sed eodem eleganti, declaratur inscriptione,

NÆVIÆ VENERIÆ,

NÆVIA PRIMIGENIA,

ET PRIMVS, PARENTES.

Primus : deducta enim in colonia Princeps est pro Iano: siue is in populo Princeps : princeps item qui vici Magister Tribunusue, domusue Dominus, pater familias , cui clavis pro sceptro esset. Ianus itaque omnium pater viuentium, & coloniarum dispositor, in principibus populorum conditor & pastor , & doctor, agitator , & munerator , qui contemplationis studio & mentis excellentia Rex humilis & ipsam per humilitatem Princeps optimus maximus odoratas ad aras quotidiana per sacrificia propensior , pro omnibus

bus inuigilabat interpellator . Eius itaq; ara pro senatulo; sacrificiorum enim praelibationes conuentus subsequebantur ad Reip. curam: statis enim diebus, nouis lunaribus, conuenire iuebantur assessores: qui conuentus in Ianiculo primum habiti, & ius redditum. Conueniebant itaque Senatores, & hi quos adesse oporteret. Præterea dimisso concilio si qui vellent senissimi patris canitiem veneraturi, & diuina commemorantem audituri, admittebantur. Hos inter assessores legitur Ianus Præsidens, Physicam, Astronomiam, & diuinationes, & ritus docuisse, & ad perpetuam memoriam rituales scripsisse, commendans omnia litteris. Docuit & artes mechanicas, Mathematicâ, & vsû nauigandi monstrauit, qui dicitur duabus in ingentibus columnis, quarum vna lapidea, ne diluuium absumeretur: altera lateritia, ne conflagrare posset, quod docuit consignasse. Vnde factum est, vt posteris eisdem nominibus, & veneratione diuina sint prosequuti, quæ vna fuerat omnium lingua. Non enim linguarum confusio ante vrbs Babiloniæ turrim, & eius interruptam fabricam anno ante Iani Patris defunctionem decimo, à diluuiio CCC. ipsa enim turris annos XXIII. post Italiæ regnum ædificari cepit. Prisca itaq; lingua Hebræa, quæ in Italia Saga dicebatur, vsi sunt Ianigenæ vetustissimi hominum, secundum eos qui historias calluerunt. Eam verò reliqui, & minorum quidam gentium, Sabinam, vel Tuscam dicunt, qui si in Tuscis Sagas intelligunt, hos non reijcimus. Proinde Tuscos Sagas à Sabatio dictos negabit nemo: neque omnis Tuscus Saga: sed qui inter Tuscos bonis artibus, & sapientia præcelleret, vetusta de nobilitate pater, Senatoruè habitus, is demum Saga dicebatur. Sabatius autè Curetis filius in Italiam aduenit, Belli irrationabilem iram, & insidias fugiens implacabilis. Primo itaque Semiramis anno Sabatius in Italiam appullit, & amanter, & iucunde à Iano susceptus est: quis enim hominum sanctissimo seni amabilior

dem nominis exuberans fluuius lacu, in Atram induit, quam Aeternum dicimus. Et hos intra terminos Populæ includitur vicus, ad Orientem, vbi verustatis monumentum, & Atticæ familiæ memoria, & Orfitæ videre est.

O R F I T Æ A T T I C Æ
G. A P O N I S A B I N I
P R Æ S T Æ
V. S. L. M.

Is ager Vestinus, & ad Orientem protenditur, eadem appellatione de Vestæ matris nomine, quo ipsa adueniens & templum, & arcem, nouæ fecit Vrbi. Hæc inquam vltra fluuium ad Septentionem aram statuit pro templo, & arcem iuxta aram, & in ea Vestales collectas voluit Virgines quarum cura publicus focus æternus est. Nec longe aberat Regia Cranæ inter templum, & Prætorium media, ad ripam fluminis læuam. Vesta itaque castrorum mater propagatis nepotum limitibus, pomerio etiam regiâ ampliavit, & quasi arcem turritam communiuit urbem, circumcirca per cardines, & decumanos limites, moenibus, propugnaculis, aggere, & sacra item fossa, vnde ipsa turrita effingitur in circulo residens quasi foros, & vrbes circumiēs, Populorum magistra, quæ & Regina mater. Itaque vbi ipsa adesset conuentus agi in tuto poterat, vtpotè iuxta turrim patriam. Rex enim in populo pro turri est. Eatenus diceret ante templi constitutionem, quod est fundamentum Vrbium? aut quis urbem neget, vbi Regina medio in Senatu, medio in Populo fixis sedibus ordinata in Rep. consisteret? Sed postquam ad alteram Tiberis ripam recessit Ianus, ætate iam senior vacarat ab eiusdem incolatu mons quo dexteram Tiberis ripam, ab eiusdem incolatu, deque

deque eiusdem araculis Varicanus dici coepit:

Mons inaque & flumen interfrens regiones intersecabant quidem, ditionem verò nusquam determinabant, quandiu superuixit senissimus Ianus Pater, cuius ab ore penderent omnes, quem imitari studerent omnes, pudorene, an ianocentia ambigas; sed certè per vtrumque non neges. Et quidem ad alteram ripam Aboriginum Colonij, & suos, & metatus per singulos ad conuentus à Vestinis, quos diximus, perq; loca commodiora magis frequens colonias aderat, & post Sabatij aduentum magis indies, ita vt positis iam Curibus alteris, Regio omnis eiusdem diceretur de nomine: Tum & a fluminis ripa dexteram Sabatios, & ceteros: Crana verò Vestalis Magna post matrem Maximam in Vestinis praeerat, in ea, quam Calpem diximus; vnde & Calpar vinarium vas. Nam & vinetis vestitus locus, is in decliuo positus, & ad Orientem conuexus appositè est. Cranæ verò nomen Principem designat in populo, sicut humana inter ossa cranium quod maiores nostri inaurare consueuerant, in perpetuam defunctorum (si qui de Rep. optimè meriti essent) memoriam, & venerationem, vt apud Quadrigarium in annalibus legitur, lib. xxx.

Igitur Vesta mater sacrificijs, & formandis occupata Virginibus, Cranus instituendis liberis, deducendis colonijs, Iani imperio, Vestæ obsequio deditissimus, cum omni sobole, ad cuius nutum dirigebant omnia. Caius autem, & Caia, de quibus supra simplici qua legimus nota nomina, si ea figura recta est Dominum Domus denotat: si verò obuersa ea Domus Dominâ, quo se coniugati vicissim appellabant nomine; & eadem ratione, & populos Rantios, & Aruntios dicimus, Carantios legimus, & Caracenos, pro C. Rantij, & C. Razenui, vel Rafinij populi apud nos. Sed per vetustatis monumenta probemus singula.

C. Calpurnius Rantius Quirinalis, Val.

C. Calpurnius Rantius Quirinalis, & alius Tiberis terminauit.

Et Calpus Nema B. & Calphurnij, & Calpetus Albano-
rum Rex, & alibi habetur: C. Rasinius C. F. Ser. Stoll. Tet-
tianus, & pleraque eam in rem testimonia, quæ producere
longum esset, effusione facili, quo loci nostro sæculo statue
reptæ sunt plures antiquitatis monumenta.

Itaque Caraceni, qui secundum incolunt Aram ad
Orientem, & Razenij, quorum locus adhuc seruat no-
men Razinium, non iniucunda in campi planitie iuxta
AEquos, qui se à fratribus segregantes ad Meridiem ultra
Rasinios seclusi sunt. Sed inferius de huiusmodi segrega-
tionis causa dicemus suo loco.

Opplera iã videbatur Orientalis Tiberis ripa per occi-
dua, in quibus verisq; , quasi sol inter coeli cardines, per
decumanum regnabat Ianus limitem: sol enim in medio
residens complectitur omnia, cuius radij, & lux, Cranus,
& Crana, per quos constituendâ procurabat Remp. dile-
ctissima de nepotum sobole.

Crana autem, & suo in populo vteri sui filijs, & secun-
dum Ianiculi Orientalem ripam ad superum mare de in-
fero, & qua Apenninus inflexus Italiam intersecat om-
nem, utroque enim mari ambitur Italia, nisi quâ de per-
petuo distenditur Apennino, quasi lacertoso ex humero
exertum brachium, quacunque habitabilis ea est. Apen-
ninus enim fluminis ripam nescit: terminum verò ipse-
met sibi conscivit, vbi declius esse desijt, cuius intra si-
nus conclusos diximus Aborigines, & Comerøs, sed ad-
uenam, & conuenam populum, quem materno imperio
in officio contineret Crana, benigniori seueritate corrige-
ret disciplinæ: quæ sobolis amantissima, ita vt exinde Ve-
nus dicitari cœperit, ob maternam in subditos sollicitu-
dinem, & conciliandis animorum moribus efficaciam
charitatis, qua ad omnes itaret. Aborigines enim incor-
ruptos

ruptos prioribus in sedibus habitare permiffos, quafi filios manu ducens regebat. Itaque cū neceffariò colonjæ deducendæ effent, ex vtrifque Aboriginibus, & Veftinis, eadem ratione qua, & difpofiti effent deducebantur, fiue per Apennini, vti diximus propinquiores finus; fiue per exteros montes, & littoralia, quorum portus, claustruè Ianigenarum custodibus communita effent, nouas fcilicet per colonias. Itaque Ianigenarum fuffecturam Iano deducebat Cranus, & ipfa tranfmittebat Crana adolefcentium floridam iuuentutem, quafi florenti à ramo examen apum, quos prævultus fimilitudine, & habitu difcernere non poffes: admirareris tamen, & fub velo & in armis procedentem, leones diceres in incefſu, & laudares Thaleos, Amitinos germanos compares nouas in colonias deductos, pleno tempore verè ſacro, & ea filiorum educatione, & exhibitione, quæ ſumma eſt munificentia, ſeniſſimi Patris demulcebant caniciem. Hinc hominum vtramq; per ripam geminatorum ratio, & Amitini & pleraq; huiusmodi nomina. Faceſſant interim qui dum omnia Tuſcis tribuunt, quafi effoetam Reginam redarguunt, dum hiftorias pro ingenio fingunt, & proprijs fidem abrogant teſtimonijs, qui Ianigenas non niſi in Tuſcia norunt: & quam apud Aborigines regnantem non negant, eandem & concepturam, & parituram, aliò ſaltem partus expoſituram, quafi Amaczonem ad ripam alteram accedentem oſcitanter fabulantur, & quafi orbatos & ſobole, & ſpe ſobolis conſenſcentes tranſfigere æuum foecundiffimos hominum. MVNDVM mala nox ſemper occiduas regiones obtenebrat, terminos confundit, & Illuſtres populos in abſcondito occulit. Sed & qui Anſancti vallem deſcribunt, eam quidem plus ſatis arctant: à ſaculo ſiquidem Velino per Corylas & roſea rura, & Pinnatias, item & Veliam, & Teſtrinam Thebeos, & Veſtinum agrum ad Antianas & Crunienas aquas, & Veranas inſuper per vallem, quæ

Corfinium itur, & quousq; ad Antianum nobile emporium, & ad Hadriaci maris litora perueneris, ea præten-
ditur vallis, cui nomen ab Ansis prouenit. Ansæ verò alta-
ria sunt portatilia, quadrata, quæ suis constant pedibus:
ea enim conuallis vicis, & vrbibus oppleta frequentiori-
bus, frequentiores item habebat aras, & publicis, & pri-
uatis in sacrificijs perpetua quasi vnius templi sacrarum
Ansarum odorata porticus, quarum exempla in vetustis
monumētis cum plura sint, requiret nemo. Est autem Cor-
finium ea vrbs, quæ bello ciuili inter Cæsarem, & Pom-
peium vna inter Reip. arces deleta est: hæc eadem irruen-
tibus in Italiam Barbaris ex omni Italia, confluentem
nobilitatem excepit: & proinde vna hæc vrbs pro vniuer-
sa prouincia Italico nobilitata nomine, & adaucta popu-
lis steterat: sed qua Ansancti vallis ad Reatem proximior
est, & qua IMELLA iuxta Casperiam fluit, cuius de ap-
pellatione sacrificio opportunum vas omne Imelum dixe-
re vel futile, Festus, & Cato, prout dicemus infra: eam in-
quam gentium, & prouinciam, & regnum dicas, quòd ibi-
dem confederint Vmbri primùm, qui ab Aboriginibus
exacti sunt, & hi quòd aberrarint cum corruptis Comeris
exinde expulsi intra montium claustra occluduntur, tunc
moderatiores locum hunc obtinere Aborigines, qui
& ipsi tandem à Sabinis extrusi sunt, & res ad Amiter-
ninos, & Curetes Patres rediit. Sed & Cotyla quæ vnica,
& innatans Insula inquirentibus, & obstupescensibus Pe-
lasgis reperta, & concessa est, eo oraculo adactis, apud
Dionys. Halic. lib. 1.

*Pergite quærentes Siculum Saturnia rura ,
Atque Aboriginidum Cotyla, ubi se Insula vèstat,
Queis missi decimas Glario transmittite Phœbo,
Atq; Iouis apita, & transmittite lumina Patri .*

Hi

Hi itaque dum terra , marique emissi quò nesciant , peregrinantur errones , dum quod quærere iubentur , inuenire desperant , errabundi reperere : hospitibus tetendere manus oliuæ ramusculo coronati , & oliuæ ramos item prestantes , quibus circum circa insulam habitare permissum est . In ea post Pelasgos & scriptores omnes etiam & nos rei nouitatem ad naturæ ipsius miraculum admiramur , quæ fixam habeant ungulam animalia tutò super ea ferri , & pasci ad libitum & saturari : quæ verò fixas non habent ungulas minimè sustineri , & primo læui quantumuis calce , vel plantæ positione terram effossam in putrem resolui , ita vt tremere circumcirca , & fatiscere videas solum ; Quare & refugere exinde solent equi , & eiusdem ungulatum genus , nec fuste impelli , vt illuc pedes iteratò inferant . Lacus is quatuor iugerum magnitudinem non excedebat . Insula perenniter fluctuans ventorum impulsu , gramen quoddam butoni seu carici simile , colore verò ad bitumen maximè , nec quidem magnum producit ; aqua verò immensæ profunditatis , & circumquaque coronis cingitur lacus . Insula in diametro ferè quinquaginta pedum , neque ultra pedem ex aquis eminebat . Cæterùm ex deductio in lacum fluuius , qui arena sua , quod bituminis fuerat in collectanea illa algarum insula , dissecuerit , hinc inde quasi Æthiopica in secandis marmoribus arena dissecta est : & in figuram semiplenæ lunæ littori hinc inde bifariam diuisa adhæserit , & ea frugibus apta , nisi violentius ferrum incusseris : subtus enim aqua emanans altius profiliet ad ludicrum incolis spectaculum ; & ad horam vsque productam in tullos aqueos voluptatis , & admirationis scenam , ipsa in solitudine , vnus ad arbitrium quasi exercitatoris agitata placitum . Ea autem fluminis immissio quinquagesimum circiter annum facta est , intermediam per cuius arenam etiam fons quæ in profundo lacus est , suffarta densum ebullire bitumen non permittitur ,

neque quid gignere, nisi tenue quoddam salgastrum, & quod quasi cratis per aquam innatans fertur. Neque vna, sed singulatim singulae, vno item & altero circulo colludentes, sed alterum quidem minus: & si quis in eorum verumlibet insiluerit, quantumvis leniter, ac leuiter, insula nondum constans sub pondere tremit, ac subsilit instabilis, & inualida, utpotè ponderis impatiens, nutat per eam, quam diximus varietatem motus, & quietis.

Est autem illud bituminis signum, quod introducta aqua superfertur, & in aduersum littus insulam impullit, & in eam quæ cubitum altitudine non excederet, alieno impetu impellitur, trahiturvè propulsata. Itaque nouus hospes, longa post tempora vetustissimæ antiquitatis, & religiosi ostentus, rescidit acta, quæ Græcus advena veneratus est quidem, & Barbarus nunquam temerasset, qui de vicinæ ripis, & qui procurrere natus est, terræ poros aperire de fonte didicit sua in simplicitate, alio traductus volens nolens, tanta quidem rusticus accola ausus est & ea maxima, quæ nemo vsquam hominum intentasset.

At antiquitas eiusdem lacus Commitias Nymphas venerata est, easque sic dictas Varro adserit à commotu, quod ibi Insula in aqua commoueretur. Præterea, & Lacones per interiorem vallem iuxta Amiternum successere hospites, legum quidem, & seueritatis amantes: sed Lycurgi atrocius vitantes supercilium, & rubricam fugientes. Hi à Vestinis, & Curetibus peramanter, & comiter suscepti, & in medio locati Thebas condidere Boetias, & regionem hospitalem, & per humanos hospites dixere Pitantias, in quibus Quintus ille, PINNIA familia, ad quam Varro III. de Agricultura librum inscripsit, de quibus in hæc verba Strabo lib v. Qui finitimos, & hospites potentia præualidos blandimentis alliciunt, & charitate deuinciunt. Ita ut pedestris exercitus LXXX. millia, & equites VIII. millia aliquando domo emiserint. Et eadem pro-

pe

pe pagella, de Vestinis item loquens ait: Hæc autem natio exigua quidem est, cæterum fortitudine conspicua ostentata Romanis eorū sæpissime virtute. Et Herodianus in Antonino: Præterea iuvenes Sparta accitos Laconicā, & Pitaniatam centenam vocabant. Agrum verò, qui Boetiano collimitat, gentium attigit nemo. Vestinis siquidem Ianigenis ingenuis intacta sua patria est, & genus illibatum. Quis enim aut Italos Proceres alienigenas dixerit, aut Normānos, & ex Hierosolymitana expeditione veteranos nobilissimam Christi Domini militiam? Quorum plerique cœli similitudine, soli fertilitate, atque optimatum nostrorum humanitate alleciti, & suasi sunt, ut media quasi in via ad nouam expeditionem paratiores sedem figerent temporariam. Quo facto adaucti numero maiores nostri, & ipsi fortissimos viros in contubernium, & feruens iuuentus in disciplina virtutum magistros obtinuit, quorum æmula, & virtutum appetentior per eorūdem formata ad vnguem, adsequeretur, & gloriam.

Sed quoad decimas, de quibus superiori in oraculo agitur, Populus aliquando ab Hercule salubriter communiæ ossella pro humanis hostijs obtulit, & de ponte in procurrentia præcipitia dedit.

Cæterum ipsa de Vesta, quæ Urbis regionē ad Septentrionem adauxerat, ea etiam ex parte montem, qui iuxta est. Apenninus dicitur ab Apio, quod Vestæ flammæcum est, velumē, seu veli apex.

Quæ verò ad Meridiem regio interiacet, & ipse mons à Crania, Cranius appellatur, cuius, qua maximè elatus parte est, ocrea, promontorium format, & ibidem infra Apia Vicus in Vestæ venerationem conditus, qui & Auianum pro Apianum dici cœpit, arx inquam in Civitatis tutelam, & oppidū ad annonæ custodiam. Populus verò Opicus, cuius de nomine coloniae deductæ plures. Crana autem ipsa est Opis, quod perpetua fulciret alimonia, & fuisse-

ſuffectura mater familias , quæ in Reip. vtilitatem inter filios regnaret, quaſi vnus corporis membra conferens, qui omnes vno de Cranio , & Crania caro vna. Sed neque ipſa alia de cauſa Crania dicitur, niſi quòd regat, & repleat humanum corpus , per epar ſanguine , & ſpiritu animatum, veſtibus fetum , cibo recreatum : Ipſa eadem ad populi ſecuritatem Opis oppidum condidit, quale diximus , & ciues, ſi quid aduerſi accideret, ſe, & patriam tutarentur, & ab ea Cranium dicimus capitis oſſum prædurum, quod, & ornandum eſt , & armandum ad corporis totius regimen , & tutelam . Igitur eadem , in deducendis colonijs Opis erat in annonæ , & cætero apparatu ad expeditionem neceſſario , quæ Auia ab antiquitate , & Apia à loci diceretur vetuſtate , & Cathedræ prominentia, & apicis dignitate . Venus autem in adoleſcentiorum iuuenta , viribuſq; & viarum difficultatibus explicandis : item in caſtrorum vel hoſpitij hoſpitem hoſpitalitatem præoccupandam, pro-uocandam uè, vbi maturè factò opus eſſet , eadem ipſa Venus nuncupabatur . Iuuentus autem, & ſoboles quæ in nominibus regula apud maiores fuerit nouis in colonijs exẽplo ex vno, ſed eodem eleganti, declaratur inſcriptione,

NÆVIA VENERIÆ,

NÆVIA PRIMIGENIA,

ET PRIMVS, PARENTES.

Primus : deducta enim in colonia Princeps eſt pro Iano: ſiue is in populo Princeps : princeps item qui vici Magiſter Tribunusue, domusue Dominus, pater familias , cui clauis proſceptro eſſet. Ianus itaque omnium pater viuentium, & coloniæ diſpoſitor, in principibus populorum conditor & paſtor , & doctòr, agitator , & munerator , qui contemplationis ſtudio & mentis excellentia Rex humilis & ipſam per humilitatem Princeps optimus maximus odoratas ad aras quotidiana per ſacrificia propenſior , pro omnibus

bus inuigilabat interpellator . Eius itaq; ara pro senatulo; sacrificiorum enim prælibationes conuentus subsequabantur ad Reip. curam: statis enim diebus, nouis lunaribus, cõuenire iuebantur assessores : qui conuentus in Ianiculo primum habiti , & ius redditum. Conueniebant itaque Senatores , & hi quos adesse oporteret. Præterea dimisso concilio si qui uellent senissimi patris canitiem veneraturi , & diuina commemorantem audituri , admittebantur . Hos inter assessores legitur Ianus Præfident, Phisicam, Astro-nomiam, & diuinationes , & ritus docuisse , & ad perpetuam memoriam rituales scripsisse , commendans omnia litteris . Docuit & artes mechanicas, Mathematicã, & vsû nauigandi monstrauit , qui dicitur duabus in ingentibus columnis, quarum vna lapidea , ne diluuiò absumeretur: altera lateritia, ne conflagrare posset , quod docuit consignasse . Vnde factum est, vt posteris eisdem nominibus, & ueneratione diuina sint prosequuti, quæ vna fuerat omnium lingua . Non enim linguarum confusio ante vrbs Babiloniæ turrim, & eius interruptam fabricam anno ante Iani Patris defunctionem decimo , à diluuiò CCC. ipsa enim turris annos XXIII. post Italiæ regnum ædificari cœpit. Prisca itaq; lingua Hebræa , quæ in Italia Saga dicebatur, vsi sunt Ianigenæ vetustissimi hominum, secundum eos qui hîstorias calluerunt . Eam verò reliqui , & minorum quidam gentium , Sabinam, vel Tuscam dicunt, qui si in Tuscis Sagas intelligunt , hos non reijcimus . Proinde Tuscos Sagas à Sabatio dictos negabit nemo: neque omnis Tuscus Saga: sed qui inter Tuscos bonis artibus, & sapientia præcelleret, vetusta de nobilitate pater, Senatoruè habitus, is demum Saga dicebatur . Sabatius autè Curetis filius in Italiam aduenit, Belli irrationabilem iram , & insidias fugiens implacabiles. Primo itaque Semiramis anno Sabatius in Italiam appulit , & amanter , & iucunde à Iano susceptus est: quis enim hominum sanctissimo seni amabilior

bilior hospes Sabatio ? qui, & pietate, & religione pontificiam adauxerit gloriam, prudentia canos exornauit, æquitatis Rex inclitus, populorum Pater. Quare, & aliquot post annos creatus Coritus Aboriginibus præficitur, & pro officij dignitate iuxta regiam adstabat sellam, adfidebatuè sua curuli iuxta posita consiliarius Regi, senatoruè Principi senatus, vel imperatori magister equitum, vel Augusto Princeps iuuentutis. Sed qui ut plurimum per Prouinciâ, regnumuè sibi demandatum circumiens, pro tribunali temporario, iuxta forulos in gestatorio curuli hastatus ius redderet: idem de Iani mandato deducens colonias, disponensue omnia, collata cum Rege sententia. Et hoc loci animorum moderationem in Crano admiramur, qui Regis filius & Regina vir ipse, & hæres sine titulo consenuerit, & qui perhumaniter, & quàm simpliciter, & ex animo superuenientem hospitem excoeperit, & creari Coritum passus sit, vel ob senioris reuerentiam viri, vel ob honoris contemptu extrinseci, qui virtutum conscientiam sibi satis putaret. **E Q V I D E M** sapiens omninò extra ambitum. Coritus autem à Curete in eo differt, quòd Cures ingenuus, & Senator est: Coritus verò populi, & item Senatus Princeps. Sabatio igitur Aboriginibus Corito otium fecit Regina, ut per Colonias Crana Razenuas inuiseret Venus filios, & Vestam omnium viuentium matrem, quæ selectissimas ex omnibus Vestales Virgines ea lege instituerat, uti annis senis diuino mancipatæ seruitio forent: binis scilicet primis ediscerent: alteris verò binis exercebant edoctæ iam sacra; & sempiternum custodirent ignem: tertio demum, & ultimo binario anni primi nouis Virginibus magistræ præessent: deinde ob necessitatem generis & suffraguram coloniarum nuberent. Quo denotatur id sæculum habuisse institutas Virgines, quæ post anni primi disciplinam, quæ sacerdotis sunt legitimè possent exequi, & in sequentibus etiam aliarum regimen suscipere Virginum interim deli-

gen-

gendarum: maiorum enim de testimonio afferimus Vestales in Italia cognitae longe ante Babiloniam conditam, & Craniam ipsam à pueritia dedicatam Virgunculam. Deinde & Vestalem, demùm & Vestalium maximam, quæ in Italia Vestaliū illustravit collegiū, & ritè norit omnia obire munia, & dicere, & facere quæ & posteros edoceret, pietatis Magistra altera & magna à Vesta matre maxima. Deinceps verò germani copulata coniugio, populorum mater, & Regina facta est inclyta. Sed hoc loci illud adnotandum est, non eadem semper conualescere, cum ab Vrbe condita observatum sit, nuptiales faces, & connubia Vestalibus semper male vertere: & è contra virginittis votum perpetuæ perpetuò felix faustum fortunatumque & Virginibus, & Pop. Rom. Cæterum quæ in causa fuerint, vt apud nos testimonia Ianigenarum, Vestinorum tanta & Cranæ, & Vestæ, & Aurani, & priscorum Regum scriptores præterierint, malitiam an ignorantia, aliorum sit iudicium. Sed hæc ipsa, quæ antiquata nolumus, & quæ Sabinorum nomina, & facta, & quæ Aboriginum, & cognosci, & dici cœperint ab ipso edicamus initio.

Sabatius autem Coritus à Iano, & Crana in regni societatem adsciscitur, vtriusq; affessor, qui exinde Medius fidius, & Semon appellatus est, & is vtramque per Tiberis ripam, qua vacuus inter Vestinos, & Annianas interiacebat campus colonias disposuit, ad dexteram quidem suo de nomine Sabatias, & lacum Sabatium nuncupari voluit. Amitinos verò quis deduxerit an Sabatius, an Vesta mater, an ne Crana incertum est. Ad sinistram verò iuxta forulos Curetes suos à Vestinis per Aborigines, deinde ad Septentrionem Casperiam, vnde Aspronates dici cœpere: sed deleta est C. littera vetustæ dignitatis in Regum genere quasi honoris pronomen, & ea Corona de nepotum capite per incuriam prolapsa est. Loca præterea ultra Aspronates ad Velinum, & eam circa regionem, qua maxi-

mè Imella fuit fluuius , & iuxta Velinì cataraclas , vbi is exuberans , & superfluens primùm liberè , deinde suo se coercens impetu , quo ipse sibi nouo saxo exitus obducit deses : ita vt non nisi excusso freno , & quasi dissipatis repagulis à Reatinis limitibus quos superemineat præcep , & vehemens (vt Nili cataraclas dixeris) in subiectam delabitur campi planiciem , & adhuc feruens in excandescencia sua , Nar adauget sulphureis immixtus aquis .

At Imella leni decursu Ansaneti vallem ea ex parte ambit perutilis , & percommodus altarium ministerio , cuius si nominis etymon interpretatum volueris , Imelum memineris , quem legeris ad sacrificia vas vſitatum , sacrum quidem , sed quod ambabus sustineri egeat vlnis , cum breuiorem habet pedem quo consistere non possit . At in Ecclesiasticis idem vas fontem legimus , quod velocinè circumferri & sustineri consueuerat . Is itaque circa frequentissimas Ansaneti vallis aras defluens superfertur , sustineturque floridis graminibus quasi ministris , Camillivè ad sacrificij celebrationem procedès , vtpote qui ripas non nosset , & quos super flores graderetur pleceret quidem innocens , nec tamen protereret , ipse sibi vas floridum , & exuberans in fonte fluuius ipse fons , ipse & vas se suis sustentans humeris , ne prolabatur : nesciret enim humi per se consistere æquè ac vnda vel nympħa caput super vndas exerens . Ad huiusmodi similitudinem vas per sacra Vestalibus futile ea de ratione , & eam ad cautelam , ita appellatur , vt ministra sustinendum intelligat , ne aqua exinde defluat , dilabaturvè . Hæc itaque ita posita si consideres Imella cur dicatur , & vnde Imelum , constabit satis . Qui neque à priori lenitate alienus neque sibi omnino similis adhuc est , & ad Septentrionem , & Occidentem descendit , Sabinos irrigans suos . At in Meridiem conuexus Latinos demum posuit Sabatius , eò quòd Latium à latitudine , & seueritate , & nominis Maiestate eam nuncupat

parit regionem, qui regni sedem in Auentino collocauit. His autem de Curetum limitibus tribus Maro verbis describit vates inclutus:

CASPERIAM FORVLOSQUE &c.

Idest, montana, & campestris, & decliua in irriguum superius, & irriguum inferius: in Casperia enim montana omnia à Reatino agro ad Tiberim oram, & secundum eandem oram, & qua ad mare vergit: montium verò claustra, & planiciem omnem, quæ Latium dicitur, in verbo *forulos* significauit. In Imella verò imam vallem, quæ reliqua est Sabinæ regionis pars.

Item colonias extra Italiam deduxit, vel etiam transmisit plurimas, non ampliandorum terminorum, propagandæ imperij ergo: sed pro bono publico, & populorum oportuniori sede, ad alimoniam & securitatem, virtute curandam, tuendamque. Vnde ad grati animi significationem adhuc honorario titulo conscripti nationum Patres Sabini appellantur, vel, quod potissimum est, Sagi.

Sabatius itaque Sabinorum ditionem, vel potius pietatem adauxit: ripas interim Tiberis ponte coniunxit ligneo, trabibus concinne inter se connexis. Is Vestinis & Aboriginibus, & Tuscis & Vmbris, & vniuerso laudatissimus orbi adhuc vsque per omnium ora circumfertur fama vicens, quòd eo Rege fides, & veritas, pax & annonæ copia, & pudor ingenuus, & iustitia, & præcipuus Dei cultus adeò viguit, vt cum hominibus conuersari, nedum hominibus apparere dicerentur coelestes virtutes Angeli Dei. Cuius rei famam publicam Catullus inter coeteros contestatur in epithalamio.

*Præsentem namque ante domos inuisere castas
Sapius, & sese mortali ostendere castas
Cælicola nondum spreta pietate solebant:*

*Sape patridium templo in fulgente reuifens
Annua dum feftis ueniffet facra diebus,
Confpexit terra centum præcurrere currus.*

Isidem pro degenerum demeritis quæ fubfequuta fit
pœna mortales, fubdit hæc:

*Iuftificam nobis mentem auertere Diorum:
Quare ne tales dignantur uifcere cœtus,
Nec fe contingi patiuntur lumine claro.*

His itaque humanum genus præmunitum virtutibus,
his actibus, & operofa Regis induftria maiores noſtri non
in incertum laborantes aureum fecere ſæculum; ſi qui-
dem per omnem Italiam frequentiora ſacrificia: ita ut
Oetria, ab Oetro, quæ patella eſt ſacrificijs per liba op-
portunum vas, dicta ſit prima, præſertim Etruriæ pars. Vn-
de & Ianigenæ Principes, & Duces Populorum, & Patres
familias Patellarij Dij appellati. At in noſtris, Sancti à
Sangis, & Anſis, ut diximus. Titulus autem pro vir-
tutibus, quæ in actione conſiſtunt deferebatur. Actio-
num verò laus ſumma eſt in gratiarum actione. Suppli-
candi itaque & ſacrificandi optimi Regis cura potiſſima.
PIETAS enim virtutum prima, & vltima coronat
munerationem magnificam, quæ & delicatiſſima eſt,
quaſi humanum cerebrum. Vnde qui fluere cœperint,
obdurant nerui firmiſſimas & agiles in neruorum com-
pages virium agitatrices. Sabatius deinceps populum
omnem cis & vltra Tiberim agriculturam docuit, &
religionem pro diſcentium modulo, & imitatione proba-
ta patribus: ex quibus delecti exercitatores iuuentutis,
quam prædurabant in paleſtra, curſu uè, diſcove. Iuue-
nes verò huiusmodi rudimenta militiæ ludum æſtima-
bant. Si qui verò Religioni potiùs addiſti viderentur
ad ſacrificiorum miniſteria primum, deinde ad arcana
myſteriorum educabantur. Maiores verò Occumenicam
politiam, & contemplationem ſuadere conabantur, prouo-

cabantque verbo, & exemplo. Quibus actibus Sabinorum, regnum creuit, cum sapientia regeret quos pietas educabat & fortitudo bonos ciues, bonos & eadem faceret colonos: Quibus recta omnia, & singula, & semper concupiscere, & videre quod verum est primum fecit, & sentire & dicere idem & facere. Quare & pro Regis & populi virtutum meritis quot annis annua agrorum vbertas prioris anni vbertatem noua exuberabat annona, vt ipsam etiam terram diceres disciplinabilem, & humano vsui, & cultui propensiores esse, feracioresq; fieri, ne pientissimi Regis disciplinæ in filios tantum promanaret, & posteros frugi, terra ipsa frugalior videri, & laudari multæ frugis, & plenissimæ vbertatis aureos explicaret in segete sinus, culmosvè.

Aderat in foeminis, aderat in iunioribus pudor ingenuus, omnes in officio continens, & prudentia, & prudentia patrisfamilias comites: Curiam Regum diceres Conuentum, Iuuentutem Deorum sobolem, Regem ipsum Patrem Patriæ, quem seniores imitari, quem referre iuniores, & vultu, & moribus, ipsis ediscerent verbis, quem perpetuum habere rectorem optarent & diuinæ voluntatis interpretem Senatus, Populusq; publicè priuatimque venerarentur.

Is Pontificia auctoritate pontem, vt diximus, Sublicium constituerat de Auentino proximiori in Ianiculum, quo facilior esset ad Ianum transitus, vtramque ripam connectens, & vtramque frequentioribus matrimoniorum vinculis. Præerat generosa in sobole amor mutuus, indissolubilem faciens animorum concordiam. Quibus operibus sapientissimus vir Sacerdos, & Rex pacificus in Italia, vbi latere voluit latè clauit, lateronibus stipatus Curetibus, Senatoribus scilicet & Prætorianis titulis felicissimus regnavit Saturnus, laudatissimus quidem omnium votis, omnium vocibus, sed nusquam satis. Hic iam senior Sa-
bum

bum filium præfecit Sabinis, & Aboriginibus: ipse verò
 contemplationis studio deditus, cum Curetibus aliquot,
 populi scilicet maioribus (nō enim multos secum duxerat)
 in quibus tamen & Sacerdotium, Collegium, & Senatum;
 & Prætorium, & dispositam intelligas Cūriam. Inde &
 Camulus salutare numen Sabinis notum, assessor scilicet,
 & consiliarius, & custos corporis, quod idem est cum Pal-
 lade, vel Vertumno, vel Enyaliō, siue & Belbona, vel
 Bellonæ alumno: siue ipsemet Mars, quem Quirinum di-
 xere Romani vrbis custodem, cui hastam cedere & cly-
 peum, & pro galeæ cono frons viris: quo symbolo securita-
 tem, & annonæ copiam designabant. Hi itaque Curetes
 Vestinis adaucti, iuxta Tiberim Palatium deduxere colo-
 niam. Ipse verò Sabatius regionem iuxta Ianiculum Sa-
 turniam coluit. De prima itaque Sabatij Curuli, præto-
 riouē, ex Auentino inquam, per posteros salutari Prætor
 cœpit Dux, qui exercitum per pontificem abdicatum in
 prouincias, vel colonias deduceret infra eum montem Ca-
 pitolium ara media ad huiusmodi salutationem. Saba-
 tius itaque Sabinis, & Latinis suis eam regionem dedi-
 cauit. Sed Auentinum, & Petusculum, prudenter inquam,
 & in Spiritus sancti lumine S. R. Ecclesia secundam re-
 censuit in distributione Regionum Vrbis Romæ. Quare &
 nos qui hæc omnia ad Christianam pietatem aptamus, &
 Ecclesiasticam exordimur historiam, hoc loci Leæorē mo-
 nitum volumus, in Iano, & Sabatio quandam felicitatis
 Ecclesiasticæ figuram inesse prænunciam: sicuti enim Ia-
 nus per diluuij aquam fabricata naui, quam Arcam nun-
 cupauit, vt copiam necessariorum in ea, & aram suppli-
 cationum subintelligas, saluum reduxit sub Dei manu
 genus humanum; qui item gentium Pater & dispositor,
 per multiplicationis benedictionem: Is inquam Ianus in
 Italiam adueniens, Ianiculum incoluit nouam Coloniam
 iugibus odorans sacrificijs, & conuentibus illustrans, &
 suo

suodemum sepulchro. Ita & Petrus Apostolorum Princeps Ecclesiæ fundamentum, & Ianitor, fidelium Pater, & Pastor populorum peruigil, per regenerationis aquam salutem prædicans, & Saluatorem Christum, pacificus Romam aduenit, Romanis arcibus trophæum Christi inferēs, & eundem Ianiculum bonæ confessionis suæ locum eligit, & triumphans dedicauit proprio sanguine, & sepulchro celebrem perpetuo efficit.

At Sabatius persecutionibus agitatus, Romam tandem aliquando deuenit, & læuam Tiberis latus obtinet, consors regni, consors collega vnanimis, qui alteram ad ripam vtramque, vna cum eadem esset Ciuitas, quæ flumine determinata videretur, vt in Sabatio Ianum diceret alterum, vel germanum pro voluntatum communione, & consilio, & sacrificio regionem suam religione adaugens, Auentinum fecit Ianiculo comparem: & tandem ad requietis æternitatem euocatus, quod potuit ossibus suis decoratam voluit inter Sabinos posteros.

Nec minus fratrum, & Tyrannorum persecutionibus agitatus B. Paulus Apostolus, vas electionis, in urbem aduenit, eandemque Regionem, & Petusculum pro Christi nomine in Ecclesiæ ædificium, & vnitatem, qui eadem in Ecclesia, eadem in Petri nauicula, quasi ponte, & charitatis vinculo Populum Romanum connectens insolubili, proprio sanguine purpurauit. Quamobrem ciuitatis Dei etiam pomeriæ, Augustalibus tensis, & velis obumbratæ, nedum altera fluminis ripa, aris Christo Domino positis, thimiamata arderent Deo in odorem suauitatis, & nos perpetua deuotione præsentissimi numinis utrobique Tribunal veneraremur. Sed ad historiæ telam filum reducamus. Defuncto Sabatio Rege, Sabus filius, qui apud Helernam (Cranam scilicet) Coritus, & Aboriginibus, & Vestinis, & Sabinis præfectus legitur, a læuo Tiberis latere regionem omnem, & quidem frequentissimam, regun-

gendam suscepit : ad quod respexit Virgil. Aeneid.

— *Qui de patrio cognomine primus*

Dixisti populos magna ditioe Sabinos .

Varrotamen aliter , neque ab re, id cognominis inter-
prætatur, quod ea gens P. P. colat Deos , id est , præcipuos
patrios , vel PATRES PATRIÆ.

Cæterum Ianus suum apud se Coritum aduocat Cranū
filium, & demum sanctam in requietem clausit diem , ex-
pletis vitæ suæ , à diluvio per arcam , & columbam renas-
centis sæculi anno CCCL.

Hunc Ianigenæ flevere omnes , & posita in sanctissimi
patris honorem statua intra ædiculam, non procul ab vrbe,
in eius recolendam memoriam, Vertumnum appellauere:
cui & annuos , & perpetuos impenderent honores. Hinc
illæ Vertumnales figuræ & cærimoniæ Gentilium in Idolo-
latræam defluentium. Hinc inquam in Zodiaci circulo fi-
gura sub silentium , quam Criobolium , Iacroboliumque
per festos scilicet , & statos dies mystico apud eos vocabulo
Indigitatum voluere , vt qui hoc initiarentur sacramento ,
in æternum renati dicerentur: sed & Laurea celebrioris op-
tionis significationem ex numero graduum Zodiaci , quasi
Solipse labores , quos in circumeundo ad lauream adipi-
scendam ferre solet, hoc hominum commento vitaret, in-
iecta ea per tenebras offa : occulta inquam noui iubaris
claritate vestibulo noctis , & hac ratione victor diem pro-
duceret . Hinc & illa Daphnæ Virginis Apollinem fugien-
tis , quasi pro virginitate tuenda hæc fugeret : ille verò ad
gloriolæ famam curreret , & illius metamorphosis æterni-
tatem . At Laureæ symbolum erat Virgo , viro matura ,
vultu occidentali, oblongo, & candido, scilicet quæ ex Oc-
cidente in Orientem verso vultu respiceret , cui os sacrum
pro laurea fronde ad admirationem vsque effigiatum an-
tiquitatis cernimus in monumentis , & dexterum super
caput in coronam reducens digitorum figura ad computū
trice-

tricenarium, & sexagenarium exprimit numerum, quasi Hesperus perpetuo anni tempore decurrens mane in Phosphorum præcurrit, ad vesperam verò Vesper solem subsequatur, omni nube expurgato cœlo, & lumine suo diei sufficiens claritatem. Itaque Solem nusquam diceres occiduum, aut intermortuum, cum lux per Hesperum supersit amabilis. Curetes verò in falce, quam Saturno fecere, eandem renascendi spem in coronarum iterationem significatam voluere.

Sed iam tempus est, ut omissis fabulis, ad historiam redeamus. In Iani defuncti quidem Saturni sedem in eodẽ ipso Ianiculo conscendit Crana, quæ apud nos Helernam, & Calpen suo de nomine nuncupatas condiderat vrbes, præter Colonias quas diximus reliquas. Ipsa & Ianigenarum Razenuorum, & Vestinorum mater vnica vteri sui filios in Italiæ gloriam, & concepit, & peperit, & aluit, & rexit: regnavitq; pro Iano Patre annos circiter xx. senissima Principum: cui successit Cranus Raze germanus, compar, gemellus, coniux. Is Cranæ diuinos decernit honores. Qui autem fuerint huiusmodi honores, quos diuinos diximus adamussim describamus, quo res fiat planior. Ad defunctorum itaque pro meritis, demeritis vè discutiendis, locum aderat Prætorium, et ultra Prætorium, quod ad Orientem excurrit: sed ad Meridiem, qua Occidentem vergit Amiterninorum aderant et sepulchreta, cœmiteria vè, quod scopuletum à maiorum denominabatur ossibus. Ibi à Prætoze, et patribus ad hoc constitutis, vti diximus, dijudicabantur ex proprijs operibus, qui vita defuncti essent sepultura, ne digni quoq; loci, quaque pompa sepeliendi: quale discussionis iudicium vnico in sepulchro quod est in aribus M. Antonij Florentij in Quirinali cernere est. At qui omni exceptione maiores reperirentur, hi vt patres Patriæ, Isi, vel Iti dicebantur, quibus vel summo in cliuo, vel media in vrbe, vel spectabiliiori loco cœmiterij conde-

Miscell. Brud. Tom. 3.

E

bane

bantur, et eorum de nomine eidem loco nomen imponebatur, et annuæ eidem statuebantur: in quibus axamenta carminum in defuncti laudes decantata. Ea enim ita Festus appellata scribit: maioribus item et coronæ ad sepulchrum plures, et vittæ apponi, et coronati, et hæc iure merito circa dignos. Reliquos vero proijci et negligi. Quamobrem Dei timorem, & legum reuerentiam didicere, compulsi metu improperij, vel virtutum amore: item & Ciues pro status conditione amare, & reuereri; & ad Patriæ salutem, ad Deorum cultum dirigere omnium animum vires in semetipsis, & filijs, familiaque omni excolere, & vberiore in dies pro-vili educare, optimam in frugiem alere. Inde est quod Festus forum Sepulchreti vestibulum adserit. Relata ita qua Crana & in Vestinis condita, vnde Crano monomen, quia à Sicanio Sicanites. diciocepit, sed Canius communivoce cognitus. Is itaque diuinus honor apud eos, erat & is honoris apex apud eosdem maximè, ne in idololatriam tam citò collapsos putes Noctis filios, & Nepotes, etiam sub ipsius pietissimi Noctis oculos.

Cæterum exinde subortam Idololatriam lapsu temporis ex remissa in patribus disciplina, & degeneri Principum fastu, & procaci lasciuientium licentia, cum sanctissimis quidem affirmamus auctoribus, qui idem in omnibus eisdem consensimus.

In vrbe autem media locus raro concessus est, ut duotantum in vrbe Roma legantur, Faustulus scilicet pastor, qui Romulum nutriuit, ut Tata: is enim in eo quem sibi Romulus Urbis conditor locum præparauerat conditus est summo in comitio aram è regione prospicebat maximam inter veramque cauea, circa quam confessus patrum, vel senatorum. Ea autem in fossa primitias rerum omnium, quibus lege uti licet, & ad victum necessarijs coniecerant, & ex ea præterea, qua quisque profectus esset, particulam quandam terræ, vel glebæ ferens, hæc quidem commisce-

bant,

bant, vocabantque fossam ipsam eodem quo Olympum nomine: deinde in figura circulari circumscripserant Urbem, atque ita commune, vel Rempublicam in comitio indicabatur, & eodem quo Faustulus loco proximus Hostilius perpetuus Romuli latero, & hospes, sepulchro honoratus est: ut in Tutulo, sicuti & Tata comitium pateret ad sepulchrum: ceteri verò aut summo in cliu proximo, montisvè cacumine cominus eminus conspicabili, quo sepulchri locum suo decorarent nomine, ut Remuriam Remus. Complantabant autem circa huiusmodi sepulchra lucum, ut qui annuam ad solemnitatem in eius memoriâ convenirent, confessum haberent & conuiuium interdum, sub umbra scilicet, ne domesticam desiderarent vitem, sed recumberent quasi sub velo ditioris patris familias, qui illius cœnæ pater esset. Pro confidentium itaque gradu, appositis per epulones, ædilesvè dapibus sobrietatis, quæ virtus in conuiuantibus frugi est. Sed ne quid indiscussum prætereamus, Comitium pro Conitium maiores usurparunt, conuentum scilicet virorum fortium, qui Reipublicæ utilitatibus nati consilio præpollerent, & viribus: & ad indicandam vim rei ea in voce significatæ, M. pro N. scriptum voluere.

Imminebat autem ipso in sepulchro columna, supra quam in conchilij imago esset defuncti, asphalto ut plurimum, vel minio colorata, cum inscriptione quæ testaretur in posteros ibidem sepulti nomen, & merita.

De sepulchro Regiæ historiæ fides deficit suppositum per textum. Cæterum Cranianæ apud nos aquæ ad Cranii montis radices ubi primum deflexit in Aeternum influit: locus is eminens regij pro tumuli dignitate delectus (ut puto) & adhuc promontorio illi luco monti nomen perseuerat. Est autem is Calpæ ad dexteram ad Orientem longoprotractum spatium: sed hoc loci & decliuæ montis portio quasi in caueam descendit.

E 2

Et

mè Imella fuit fluuius , & iuxta Velini cataraclas , vbi is exuberans , & superfluens primum liberè , deinde suo se coercens impetu , quo ipse sibi nouo saxo exitus obducit deses : ita vt non nisi excusso freno , & quasi dissipatis repagulis à Reatinis limiribus quos superemineat præcep , & vehemens (vt Nili cataraclas dixeris) in subiectam delabitur campi planiciem , & adhuc feruens in excandescencia sua , Nar adaugat sulphureis immixtus aquis .

At Imella leni decursu Ansaneti vallem ea ex parte ambit perutilis , & percommodus altarium ministerio , cuius si nominis etymon interpretatum volueris , Imelum memineris , quem legeris ad sacrificia vas vſitatum , sacrum quidem , sed quod ambabus sustineri egeat vlnis , cum breuiorem habet pedem quo consistere non possit . At in Ecclesiasticis idem vas fontem legimus , quod velocinè circumferri & sustineri consueuerat . Is itaque circa frequentissimas Ansaneti vallis aras defluens superfertur , sustineturque floridis graminibus quasi ministris , Camillivè ad sacrificij celebrationem procedès , vtpote qui ripas non nosset , & quos super flores graderetur plecteret quidem innocens , nec tamen protereret , ipse sibi vas floridum , & exuberans in fonte fluuius ipse fons , ipse & vas se suis sustentans humeris , ne prolabatur : nesciret enim humi per se consistere æquè ac vnda vel nymphea caput super vndas exerens . Ad huiusmodi similitudinem vas per sacra Vestalibus futile ea de ratione , & eam ad cautelam , ita appellatur , vt ministra sustinendum intelligat , ne aqua exinde defluat , dilabaturvè . Hæc itaque ita posita si consideres Imella cur dicatur , & vnde Imelum , constabit satis . Qui neque à priori lenitate alienus neque sibi omnino similis adhuc est , & ad Septentrionem , & Occidentem descendit , Sabinos irrigans suos . At in Meridiem conuexos Latinos demum posuit Sabatius , eò quòd Latium à latitudine , & seueritate , & nominis Maiestate eam nuncupat

parit regionem, qui regni sedem in Auentino collocauit. His autem de Curetum limitibus tribus Maro verbis describit vates inclytus:

CASPERIAM FORVLOSQUE &c.

Idest, montana, & campestris, & decliua in irriguum superius, & irriguum inferius: in Casperia enim montana omnia à Reatino agro ad Tiberim oram, & secundum eandem oram, & qua ad mare vergit: montium verò claustra, & planiciem omnem, quæ Latium dicitur, in verbo *forulos* significauit. In Imella verò imam vallem, quæ reliqua est Sabinæ regionis pars.

Item colonias extra Italiam deduxit, vel etiam transmisit plurimas, non ampliandorum terminorum, propagandue imperij ergo: sed pro bono publico, & populorum oportuniori sede, ad alimoniam & securitatem virtute curandam, tuendamque. Vnde ad grati animi significationem adhuc honorario titulo conscripti nationum Patres Sabini appellantur, vel, quod potissimum est, Sagi.

Sabatius itaque Sabinorum ditionem, vel potius pietatem adauxit: ripas interim Tiberis ponte coniunxit ligneo, trabibus concinne inter se connexis. Is Vestinis & Aboriginibus, & Tuscis & Umbris, & vniuerso laudatissimus orbi adhuc vsque per omnium ora circumfertur fama vicens, quòd eo Rege fides, & veritas, pax & annonæ copia, & pudor ingenuus, & iustitia, & præcipuus Dei cultus adeò viguit, vt cum hominibus conuersari, nedum hominibus apparere dicerentur cœlestes virtutes Angeli Dei. Cuius rei famam publicam Catullus inter cœteros contestatur in epithalamio.

*Præsentes namque ante domos inuisere castas
Sapius, & sese mortali ostendere castas
Cœlicola nondum spreta pietate solebant:*

*Sape paterdium templo in fulgente reuifens
Annua dum festis venisset sacra diebus,
Conspexit terra centum præcurrere currus.*

Isidem pro degenerum demeritis quæ subsequuta sit
poena mortales, subdit hæc:

*Iniusticiam nobis mentem auertere Deorum:
Quare nec tales dignantur viscere cætus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.*

His itaque humanum genus præmunitum virtutibus,
his actibus, & operosa Regis industria maiores nostri non
in incertum laborantes aureum fecere sæculum; si qui-
dem per omnem Italiam frequentiora sacrificia: ita ut
Oetria, ab Octro, quæ patella est sacrificijs per liba op-
portunum vas, dicta sit prima, præsertim Etruriæ pars. Vn-
de & Ianigenæ Principes, & Duces Populorum, & Patres
familias Patellarij Dij appellati. At in nostris, Sancti à
Sangis, & Ansis, ut diximus. Titulus autem pro vir-
tutibus, quæ in actione consistunt deferebatur. Actio-
num verò laus summa est in gratiarum actione. Suppli-
candi itaque & sacrificandi optimi Regis cura potissima.
PIETAS enim virtutum prima, & vltima coronat
munerationem magnificam, quæ & delicatissima est,
quasi humanum cerebrum. Vnde qui fluere cœperint,
obdurant nerui firmissimas & agiles in neruorum com-
pages virium agitatrices. Sabatius deinceps populum
omnem cis & vltra Tiberim agriculturam docuit, &
religionem pro discipulis modulo, & imitatione proba-
ta patribus: ex quibus delecti exercitatores iuuentutis,
quam prædurabant in palestra, cursu, discou. Iuue-
nes verò huiusmodi rudimenta militiæ ludum æstima-
bant. Si qui verò Religionem potius addicti viderentur
ad sacrificiorum ministeria primum, deinde ad arcana
mysteriorum educabantur. Maiores verò Oecumenicam
politiam, & contemplationem suadere conabantur, prouo-

cabantque verbo, & exemplo. Quibus acibus Sabinorum, regnum creuit, cum sapientia regeret quos pietas educabat & fortitudo bonos ciues, bonos & eadem faceret colonos: Quibus recta omnia, & singula, & semper concupiscere, & videre quod verum est primum fecit, & sentire & dicere idem & facere. Quare & pro Regis & populi virtutum meritis quot annis annua agrorum vbertas prioris anni vbertatem noua exuberabat annona, vt ipsam etiam terram diceres disciplinabilem, & humano vsui, & cultui propensio- rem esse, feraciorẽq; fieri, ne pientissimi Regis disciplinæ in filios tantum promanaret, & posteros frugi, terra ipsa frugalior videri, & laudari multæ frugis, & plenissimæ vbertatis aureos explicaret in segete sinus, culmosvè.

Aderat in foeminis, aderat in iunioribus pudor ingenuus, omnes in officio continens, & prudentia, & prouidentia patrisfamilias comites: Curiam Regum diceres Conuentum, Iuuentutem Deorum sobolem, Regem ipsum Patrem Patriæ, quem seniores imitari, quem referre iuniores, & vultu, & moribus, ipsis edicerent verbis, quem perpetuum habere rectorem optarent & diuinæ voluntatis interpretem Senatus, Populusq; publicè priuatimque venerarentur.

Is Pontificia auctoritate pontem, vt diximus, Sublicium constituerat de Auentino proximiori in Ianiculum, quo facilior esset ad Ianum transitus, vtramque ripam connectens, & vtramque frequentioribus matrimoniorum vinculis. Præerat generosa in sobole amor mutuus, indissolubilem faciens animorum concordiam. Quibus operibus sapientissimus vir Sacerdos, & Rex pacificus in Italia, vbi latere voluit latè claruit, lateronibus stipatus Curetibus, Senatoribus scilicet & Prætorianis titulis felicissimus regnavit Saturnus, laudatissimus quidem omnium votis, omnium vocibus, sed nusquam satis. Hic iam senior Sa-
bum

bum filium præfecit Sabinis, & Aboriginibus: ipse verò
 contemplationis studio deditus, cum Curetibus aliquot,
 populi scilicet maioribus (nō enim multos secum duxerat)
 in quibus tamen & Sacerdotium, Collegium, & Senatum;
 & Prætorium, & dispositam intelligas Curiam. Inde &
 Camulus salutare numen Sabinis notum, assessor scilicet,
 & consiliarius, & custos corporis, quod idem est cum Pal-
 lade, vel Vertumno, vel Enyaliō, siue & Belbona, vel
 Bellonæ alumno: siue ipsemet Mars, quem Quirinum di-
 xere Romani vrbis custodem, cui hastam cedere & cly-
 peum, & pro galeæ cono frons viris: quo symbolo securita-
 tem, & annonæ copiam designabant. Hi itaque Curetes
 Vestinis adaucti, iuxta Tiberim Palatium deduxere colo-
 niam. Ipse verò Sabatius regionem iuxta Ianiculum Sa-
 turniam coluit. De prima itaque Sabatij Curuli, præto-
 riouæ, ex Auentino inquam, per posteros salutari Prætor
 cœpit Dux, qui exercitum per pontificem abdicatum in
 prouincias, vel colonias deduceret infra eum montem Ca-
 pitolium ara media ad huiusmodi salutationem. Saba-
 tius itaque Sabinis, & Latinis suis eam regionem dedi-
 cauit. Sed Auentinum, & Petusculum, prudenter inquam,
 & in Spiritus sancti lumine S. R. Ecclesia secundam re-
 censuit in distributione Regionum Vrbis Romæ. Quare &
 nos qui hæc omnia ad Christianam pietatem aptamus, &
 Ecclesiasticam exordimur historiam, hoc loci Lectorē mo-
 nitum volumus, in Iano, & Sabatio quandam felicitatis
 Ecclesiasticæ figuram inesse prænunciam: sicuti enim Ia-
 nus per diluuij aquam fabricata naui, quam Arcam nun-
 cupauit, vt copiam necessariorum in ea, & aram suppli-
 cationum subintelligas, saluum reduxit sub Dei manu
 genus humanum; qui item gentium Pater & dispositor,
 per multiplicationis benedictionem: Is inquam Ianus in
 Italiam adueniens, Ianiculum incoluit nouam Coloniam
 iugibus odorans sacrificijs, & conuentibus illustrans, &
 suo

suo demum sepulchro. Ita & Petrus Apostolorum Princeps Ecclesiæ fundamentum, & Ianitor, fidelium Pater, & Pastor populorum, peruigil, per regenerationis aquam salutem prædicans, & Saluatorem Christum, pacificus Romam aduenit, Romanis arcibus trophæum Christi inferēs, & eundem Ianiculum bonæ confessionis suæ locum eligit, & triumphans dedicauit proprio sanguine, & sepulchro celebrem perpetuo efficit.

At Sabatius persecutionibus agitatus, Romam tandem aliquando deuenit, & læuum Tiberis latus obtinet, consors regni, consors collega vnanimis, qui alteram ad ripam vtramque, vna cum eadem esset Ciuitas, quæ flumine determinata videretur, vt in Sabatio Ianum diceret alterum, vel germanum pro voluntatum communione, & consilio, & sacrificio regionem suam religione adaugens, Auentinum fecit Ianiculo comparem: & tandem ad requietis æternitatem euocatus, quod potuit ossibus suis decoratam voluit inter Sabinos posteros.

Nec minus fratrum, & Tyrannorum persecutionibus agitatus B. Paulus Apostolus, vas electionis, in urbem aduenit, eandemque Regionem, & Petusculum pro Christi nomine in Ecclesiæ ædificium, & vnitatem, qui eadem in Ecclesia, eadem in Petrina uicula, quasi ponte, & charitatis vinculo Populum Romanum connectens insolubili, proprio sanguine purpurauit. Quamobrem ciuitatis Dei etiam pomeriæ, Augustalibus tensis, & velis obumbratæ, nedum altera fluminis ripa, aris Christo Domino positis, thimiamata arderent Deo in odorem suauitatis, & nos perpetua deuotione præsentissimi numinis utrobique Tribunal veneraremur. Sed ad historiæ telam filum reducamus. Defuncto Sabatio Rege, Sabus filius, qui apud Helernam (Cranam scilicet) Coritus, & Aboriginibus, & Vestinis, & Sabinis præfectus legitur, a læuo Tiberis latere regionem omnem, & quidem frequentissimam, regunt.

gendam suscepit : ad quod respexit Virgil. Aeneid.

— *Qui de patrio cognomine primus*

Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Varro tamen aliter, neque ab re, id cognominis inter-
prætatur, quod ea gens P. P. colat Deos, id est, præcipuos
patrios, vel PATRES PATRIÆ.

Cæterum Ianus suum apud se Coritum aduocat Cranū
filium, & demum sanctam in quietem clausit diem, ex-
pletis vitæ suæ, à diluvio per arcam, & columbam renas-
centis sæculi anno CCCL.

Hunc Ianigenæ flevere omnes, & posita in sanctissimi
patris honorem statua intra ædiculam, non procul ab vrbe,
in eius recolendam memoriam, Vertumnum appellauere:
cui & annuos, & perpetuos impenderent honores. Hinc
illæ Vertumnales figuræ & cærimonię Gentilium in Idolo-
latrîam defluentium. Hinc inquam in Zodiaci circulo fi-
gura sub silentium, quam Criobolium, Iacroboliumque
per festos scilicet, & statos dies mystico apud eos vocabulo
Indigitatum voluere, vt qui hoc initiarentur sacramento,
in æternum renati dicerentur: sed & Laurea celebrioris op-
tionis significationem ex numero graduum Zodiaci, quasi
Sol ipse labores, quos in circumeundo ad lauream adipi-
scendam ferre solet, hoc hominum commento vitaret, in-
iecta ea per tenebras offa: occultata inquam noui iubaris
claritate vestibulo noctis, & hac ratione victor diem pro-
duceret. Hinc & illa Daphnæ Virginis Apollinem fugien-
tis, quasi pro virginitate tuenda hæc fugeret: ille verò ad
gloriolæ famam curreret, & illius metamorphosis æterni-
tatem. At Laureæ symbolum erat Virgo, viro matura,
vultu occidentali, oblongo, & candido, scilicet quæ ex Oc-
cidente in Orientem verso vultu respiceret, cui os sacrum
pro laurea fronde ad admirationem vsque effigiatum an-
tiquitatis cernimus in monumentis, & dexterum super
caput in coronam reducens digitorum figura ad computū
trice-

tricenarium, & sexagenarium exprimit numerum, quasi Hesperus perpetuo anni tempore decurrens mane in Phosphorum præcurrat, ad vesperam verò Vesper solem subsequatur, omni nube expurgato cœlo, & lumine suo diei sufficiens claritatem. Itaque Solem nusquam diceret occiduum, aut intermortuum, cum lux per Hesperum super sit amabilis. Curetes verò in falce, quam Saturno fecere, eandem renascendi spem in coronarum iterationem significatam voluere.

Sed iam tempus est, ut omiſſis fabulis, ad historiam redeamus. In Iani defuncti quidem Saturni sedem in eodẽ ipſo Ianiculo conſcendit Crana, quæ apud nos Helernam, & Calpen ſuo de nomine nuncupatas condiderat vrbes, præter Colonias quas diximus reliquas. Ipſa & Ianigenarum Razenuorum, & Veſtinorum mater vnica vteri ſui filios in Italiæ gloriâ, & concepit, & peperit, & aluit, & rexit: regnavitq; pro Iano Patre annos circiter xx. ſeniſſima Principum: cui ſucceſſit Cranus Raze germanus, compar, gemellus, coniux. Is Cranæ diuinos decernit honores. Qui autem fuerint huiusmodi honores, quos diuinos diximus admuſſim deſcribamus, quo res fiat planior. Ad defunctorum itaque pro meritis, demeritis vè diſcutiendis, locum aderat Prætorium, et vltra Prætorium, quod ad Orientem excurrit: ſed ad Meridiem, qua Occidentem vergit Amiterninorum aderant et ſepulchreta, cœmeteria vè, quod ſcopulerum à maiorum denominabatur offibus. Ibi à Prætoſe, et patribus ad hoc conſtitutis, uti diximus, dijudicabantur ex proprijs operibus, qui vita defuncti eſſent ſepultura, ne digni quoq; loci, quaque pompa ſepeliendi: quale diſcuſſionis iudicium vnico in ſepulchro quod eſt in ædibus M. Antonij Florentij in Quirinali cernere eſt. At qui omni exceptione maiores reperirentur, hi ut patres Patriæ, Iſi, vel Iſti dicebantur, quibus vel ſummo in cliuo, vel media in vrbe, vel ſpectabiliſſiori loco cœmeterij conde-

banur, et eorum de nomine eidem loco nomen imponebatur, et annua eidem statuebantur: in quibus axamenta carminant in defuncti laudes decantata. Ea enim ita Festus appellata scribit: maioribus item et coronæ ad sepulchrum plures, et vittæ apponi, et coronati, et hæc iure merito circa dignos. Reliquos vero proijci et negligi. Quamobrem Dei timorem, & legum reuerentiam didicere, compulsi metu improperij, vel virtutum amore: item & Ciues pro status conditione amare, & reuereri; & ad Patriæ salutem, ad Deorum cultum dirigere omnium animum vires in semetipſis, & filiis, familiaque omni excolere, & vberiore in dies pro viui educare, optimam in frugiem alere. Inde est quod Festus forum Sepulchreti vestibulum adserit. Relata ita qua Crana & in Vestinis condita, vnde Cranio nomen, quia Sicanio Sicanites dici coepit, sed Canius communivocē cognitus. Is itaque diuinus honor apud eos erat & is honoris apex apud eosdem maximè, ne in idololatriam tam citò collapsos putes Noctis filios, & Nepotes etiam sub ipsius pietissimi Noctis oculos.

Ceterum exinde subortam Idololatriam lapsu temporis ex remissa in patribus disciplina, & degeneri Principum fastu, & procaci lasciuientium licentia, cum sanctissimis quidem affirmamus auctoribus, qui idem in omnibus eisdem consentimus.

In vrbe autem media locus raro concessus est, ut duotantum in vrbe Roma legantur, Faustulus scilicet pastor, qui Romulum nutriuit, ut Tata: is enim in eo quem sibi Romulus Urbis conditor locum præparauerat conditus est summo in comitio aram è regione prospectabat maximam inter vtramque cauea, circa quam confessus patrum, vel senatorum. Ea autem in fossa primitias rerum omnium, quibus lege uti licet, & ad victum necessarijs coniecerant, & ex ea præterea, qua quisque profectus esset, particulam quandam terræ, vel glebæ ferens, hæc quidem commisce-

bant,

bant, vocabantque fossam ipsam eodem quo Olympum nomine: deinde in figura circulari circumscripserant Urbem, atque ita commune, vel Rempublicam in comitio indicabatur, & eodem quo Faustulus loco proximus Hostilius perpetuus Romuli latero, & hospes, sepulchro honoratus est: ut in Tutulo, sicuti & Tata comitium pateret ad sepulchrum: ceteri vero aut summo in cliuo proximo, montisve cacumine cominus eminens conspicabili, quo sepulchri locum suo decorarent nomine, ut Remutiam Remus. Complantabant autem circa huiusmodi sepulchra lucum, ut qui annuam ad solemnitatem in eius memoria convenirent, confessum haberent & convivium interdum, sub umbra scilicet, ne domesticam desiderarent vitem, sed recumberent quasi sub velo ditioris patris familias, qui illius cœnæ pater esset. Pro confidentium itaque gradu, appositis per epulones, ædilesve dapibus sobrietatis, quæ virtus in convivantibus frugi est. Sed ne quid indiscussum prætereamus, Comitium pro Conitium maiores usurparunt, conventum scilicet virorum fortium, qui Reipublicæ utilitatibus nati consilio præpollerent, & viribus: & ad indicandam vim rei cæ in voce significatæ, M. pro N. scriptum volvere.

Imminebat autem ipso in sepulchro columna, supra quam in conchilij imago esset defuncti, asphalto ut plurimum, vel minio colorata, cum inscriptione quæ testaretur in posteros ibidem sepulti nomen, & merita.

De sepulchro Regiæ historiæ fides deficit suppositum per textum. Cæterum Craniæ apud nos aquæ ad Cranii montis radices ubi primum deflexit in Aeternum influit: locus is eminens regij pro tumuli dignitate delectus (ut puto) & adhuc promontorio illi luco monti nomen persequerat. Est autem is Calpæ ad dexteram ad Orientem longo protractum spatium: sed hoc loci & declivæ montis portio quasi in caucam descendit.

E 2

Et

Et proinde NIHIL sub sole nouum, qui protulit sapientiae testimonium, eloquutus est. Nam & in lege veteri primum & apud Gentiles item quod reperit, & probauit sancta Mater Ecclesia, id quidem suum aptauit in usum: nã & prae templi foribus, & atrium habet, quod Palmarum dicitur, in cuius medio fontem prout in maioribus basilicis & Vaticano praesertim videre est Patriarchio, quod ea de causa Paradisus legitur, ubi anniuersarios per dies exposita in communi, vel priuata agape, conuenire, & conuiuari consueuere iuxta sepulchrum quisque suum, quaterna sub porticu, accumbentibus ad mensam Principibus: plebs verò in area quae media est, ubi et commune, ut diximus, habet sepulchrum. Et eo de instituto festos per dies in natalitijs Sanctorum sigillatim singulas adimus, colimus Martyrum memorias, eam inquam per diem qua coelesti natiuitate & triumpho compotiti sunt, & militia perfuncti: quo die in eorundem venerationem operose feriat solemnitatem agimus: rationalibus quidem quanto magis eorundem acta imitabimur & fidem, quam professi, & effuso contestati sunt sanguine sanctissimi Patres, lucidissimae columnae Ecclesiae, qui Christo Domino nos plebem peperere, partamvè adauxere. Neque enim nobis satis esset frequentius per excubia stationalia sanctis aduolui sepulchris, & cereos accendere & lampadas suspendere more maiorum oculis illacrymantibus. Itaque hoc ipsum est quod in primis orantes exoremus, ad hoc etiam alter alterum hortemur, ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat. Et nos huiusmodi per studia eorundem commendemus orationibus, ipsi enim interpellant pro nobis, & possunt impetrare & pollent omnino, & volunt utique & faciunt.

At sanctorum sepulchra Martyrum constituta intra ipsum templum, & sub ipso altari, qui locus Confessio dicitur & Martyrium. Coemiterium verò omnium princeps ipsum est Vaticanum: Lateranense enim patriarchium nusquam

quam cœmiterium legitur, neque titulus: quamvis reliquiarum omnium sacrosanctorum corporum, siue Vrbannarum, siue peregrè aduectarum, potissimæ ibidem adferuentur portiones: vnde Conditorio illi nomen factum est celebre, ita vt Sancta sanctorum appelleretur.

Placet & hoc loci annotare maiores nostros etiam priusquam Christianæ fidei iubar splendesceret, iam semper certos de animorum immortalitate hæc constituisse, & celebrationis annuæ perpetuitatem satis contestatos esse fidei veritate inconcussa. Placet & illud præcipuè in Vestinis; vel agro qui Aquilanus dicitur, obseruatum, recolimus apud nostrates nullam vsquam hæresim aut enatam esse, aut aliunde allatam: sed neque vel saltem suspitione subodoratam, & id quidem summo Dei beneficio acceptum referimus. Quod & Pius V. sanctissimæ memoriæ, & in fidei puritate exquirenda vigilantissimus obseruauit, & venerabili edixit testimonio.

Sed iam ad se nostra reuocat nos historia, cuius digressionis paradus Dei, hic fuerat Italiæ statutus: quam per vtramque ripam bipartitam diximus per Sabinos, & Tiberim in Vestinis Aboriginibus Latinis vna ex parte, ex altera verò Tuscis, & Vmbriis. Vt quæ dicenda sunt congruentius, & clarè exprimamus: In Sabinis Vestinis utique Ianigenæ Razenui, & Aborigines, & Vmbri olim computabantur: quos nec ripa fluminis disgregat, quibus Apennini iuga dorsumvè perpetua sinuantium culminum connexionem insolubilis pons æternitatis. At Vmbros vel ad alteram ripam computes, vel per se ponas licet: & quas Sabatius in eadem ripa altera colonias posuit, hos Amitinos inter Tuscos connumerare populos. Sabus itaque Sabatij filius qui nostram præsertim regionem, & optimis formariis legibus, & gentis gloriam adauxerit, de patrio nomine Sabinos appellatos voluit. Sed audiamus Silium qui Pirrichicum illud decantantes Sabinos descripsit:

IBANT,

IBANT ET LÆTI PARS SANCTVM VOCE CA-
NEBANT

AVCTOREM GENTIS PARS LAVDES ORE FE-
REBANT,

SABE TVAS, QVI DE PATRIO COGNOMINE
PRIMVS

DIXISTI POPVLOS MAGNA DITIONE SABL-
NOS.

Magnam itaque appellat ditionem, quæ à mari vsq; ad mare protendebatur quâ longissima est in Italia, exceptis Tusciz terminis, secundum Tiberim collimitantibus: ita vt per longitudinem protensa ab Adriatico mari distans stadijs circiter CCLXXXII. à Tirreno autem in latitudine patens plus minus mille definiatur stadijs.

Aliunt post Cranam Cranum regnasse, qui filium nobilem Principem (isenim Aurunus Sagis est) Coritum sibi delegerit, vnde & Aruntini: qui in Camillarios & Fidentiores, & seniores exercuere, cuius de nomine apex ipse summo in Apennino apud nos Cornu dicitur pro Coritu Auruno: & is idem secundum finus à se nuncupatos disposuit per montana generis sui populos. Excepit idem & plerosque aduenientes, quos & certis in locis collocavit: nam & iuxtà Atriam secundum littus quo in Apuliam protenditur, naui appulere Aufones. Deinceps etiam recensent & Malot Tagetem Auruni filium, & ad eum maritima expeditione appulsum autumant Phatontem cum suis, qui videns omnia ab Aufonis occupata in Orientali, & Montana ab Insulribus & Aboriginibus possessa: planiciem verò à Vestinis vel Ianigenis habitatâ, in Occidentali parte locum petijt, posseditque cum sua posteritate montes, & agrum omnem, qua Eridanus fluit vsque in regionem proximam, & ea loca denominauit quibus voluerit nominibus. Sed & hoc de illius Annij commentitijs textu, & post Phatontis aduentum Italia circa Istros Cy-

me-

merios, & Vesuvius arsisse, vocataque ea loca Palensana, idest, conflagratam regionem.

At hunc ipsum Festus scribit Genij filium, Iouis nepotē, qui adhuc puer aurspicinæ deditus, aurspicij tandem disciplinam tradiderit XII. Etruriæ populis. Aiunt & post Tagetem regnasse Sicanum, de quo supra.

De aurea ætate, & ea quæ subsequuta est breuibus quidem Virgilius, vepote qui incertis in historijs non multis immoratus est:

*Deterior dantes paulatim, & decoloratae,
Et belli rabie, & amor successit habendi,
Tum manus Ausonia, & gentes uenere Sicanae,
Sapius & nomen posuit Saturnia Tellus.*

Nam & interea Gigantes per vniuersum orbem iterum efferbuerant, quibus pro lege tyrannis. Quid enim tā vastis corporibus aut immani sufficeret cupiditati nisi aliena, & omnia? Diuinum timorem, & terræ cultum tenuiorum putabant hominum, & hos quidem Giganteo mancipatos obsequio, quod eos, quibus parceret, seruasse ad seruitia domestica, forensia uè, rustica uè destinatos putarent. At Osyris Ægyptius in Thracia primum ostendit in occiso Lycurgo Gigantes mortales esse, & vinci posse, qui eosdem poenas pati coegit, & Regem, & leges vindices pauere docuit. Deinde etiam apud Ematheos, quos Macedones dicimus, plures simul victoria vna pugnam per vnā strauit feliciter. Is itaq; Osyris post Sicani obitum accersitus ab Italis, populorum scilicet Maioribus XII. VI. R.P.C. Vindicibus, aduenit in Italiam, vbi nouitas, & virtus semper imperant. Is Gigantes deuicit omnes, & si quos seruauit, eos in triumphum duxit, omni potitus Italia, comitatus Hercule Chone, à quo vltima in Italia populi Chones, qui à Sabinis tandem ciecti sunt, L. Castronio Duce. Osyris itaque Lestrigonem Gigantem ex filio Neptuno nepotē Regem constituit. Qua de re lætitia, & securitas populo-

rum

rum quàm breuissimis est conclusa spatijs. Res itaque publica publicè traducitur de Tyranno ad Tyrannum, & eo magis trucem quòd & iusto regnaret titulo. Quis autem in Tyranno animi moderationem, temperantiamvè requirat? in quo vno, & vasta omnia, & immania omnia fluant, æstuant, confringunturque?

Interea virtutis nusquam oblita Italia per Forcum Cadus, quem alij Porcum, vel Porrecum scribunt, qui Senetrunque insulam Sardiniam scilicet, & Corsicam Vehis colonijs repleturus eò loci appulit, & incoluit, & in utraq; Alistam Urbem ex D. Gregorio, & alijs scimus: item Alistam in nostris inferius ex clarissimorum auctoritate scriptorum ponimus, cuius nominis in Tuscia nulla usquam legitur. Alista enim Aboriginum Metropolis iuxta Reatem fuerat, quæ ab Amiterninis diruta est. Forci verò nomen inter montium iuga novimus, quæ exitus, transitusvè datur: & inter summitates Apennini Forrecam Apuensem habemus, quòd is Phorcus dum Italia tumultibus conclusa Giganteis agigaretur, ipse viam sibi, & suis ad gloriam aperiret, quæ inuia putaretur. De Phorco autem hæc Virgilius,

Phorcique exercitus omnes

Vbi sapius. —

Nam & secundum Apennini cliuos, sinusvè in proximis eiusdem de nomine Porcinarium vicus, & mons superat & Cadichium, & Porrecadicum, & Veuium, quæ loca postea dicere Suium, vel Vium, & Porcinarium. Senecio vi sacram denotat crepidam. Vnde Senecio, & qui Senicio de Vico populus novam Italiam commigravit, nomen tamen desertus exiguus in proximo lacus ad Orientem. Vnde per Vicos dispositi sunt Aruntini, Fidenatij, recta regione ad Camponiscum Vicum denominatum. Ajunt autem à Camplo balcone

balcone tempora, à quo gens CAMPLIA.

Q. CAMPLIO. Q. F. VIRILLIO. V. I. VI.
RIV M. SIBI.

ET TATINIE M. F. VERÆ VXORI.

A quo Campilia iuxta Teramum, vtraque oppida non ignobilia: & Seruius ex Varrone Phorcus: hic Neptuni ex Phoothe Nympha filius fuit Sardiniae, & Corsicae Rex, qui cum ab Atlante Rege bello nauali cum magna exercitus parte victus fuisset & demersus, fabulantibus occasionem dedit Phorcum in Deum Marinum esse conuersum. Sed hunc ipsum posteri dixere Portumnus, quem & Ianum. Tum incolere placuit etiam Ionij Maris Insulas, & Cyprum, quam Vestina de Cupra sic denominauere, vti & eadem in Insula Thyum Urbem de vici nomine qui apud nos est, infra Eburios ad miliaria circiter octo, cuius adhuc insigne populare perseuerat vetustissimum, quod est Citri pomum virenti ramo circumdatum. Cæterum quod Insularibus in coloniis mediteraneis vè immixtos Ianigenas legis Aborigines, id etiam in montanis obseruare poteris. Hi enim Regem, vel Ducem auxiliares sequuti, eadem alibi qua in Italia lege sedes obtinebant, siue in insulis, siue in continente. Et hoc etiam factum est ratione, ne locus vllus vnquam sine oblatione & sacrificio, & diuino cultu sordesceret, sed rudium eruditione, & pietatis propagarentur studia, & virtus auita germinaret in posteris vbique locorum: id vnum præ cæteris Ianigenorum curante Senatu.

Sed cum adhuc LESTRIGONES in Italia regnarent, Herculem per Celtas aiunt aduenisse Lybium. Hic ille est Hercules Osyris filius, qui monstra vbique terrarum perdomuit sustulitque laboriosius, & Lestrigonas in Italia Tyrannos nonnisi decimum post annum debellatos expulerit qui exsiccatis paludibus loca culturæ feraciora, & fre-

Miscell. Erud. Tom. 3.

F

quen-

quentiora fecerit. Is & pleraque oppida suo de nomine condidit. At quia Heroes Hercules appellarentur prope omnes de virtutum præcellentia, exinde facile probantur Hercules omnino plures vnius de nomine, cui quasi capiti membrorum omnium officia ad virtutem Heroum omnium virtutes attribuit antiquitas: & quidem exinde temporum ratio nutat, & actionum series male constat, & historię fides abrogatur. Illum verò vetustissimum Herculem aiunt ex Arana coniuge filium sustulisse Tuscum, quem post patris obitum regnasse in Italia, & Galatheum fratrem aduenientem perbenignè suscepisse: & aliquando cum colonijs in Syciliam amandasse ad certam nominis gloriam, & regni thronum.

Aiunt & alterum filium eiusdem nominis, qui post patrem regnarit, cui & eidem successisse Kithim, qui & Colonias trans Alpes deduxerit, & recensent post eum Morgetem filium qui Campoblasconi cognato, & Eleætræ viro coritatum detulerit, qua de causa regnum deinceps assequutus est, & dictus Hastatus Iuppiter, item & Iasius, siue sospitator Iuppiter.

At Roma iuxta Ianiculum summo in Auentino sedes fixerat, & Sicanorum Coloniam sub regina Aboriginum alteram ad ripam scilicet subsidentibus Sicanis.

Hæc itaque Roma Romanę Urbis, & nominis fundamenta iecit, cuius imperium orbis terrarum, nomen nec ipsum præscribere cœlum aiunt, cuius ad æternitatem focum excitauit subregina, per quam Vrbs maxima exiguis posita est initijs. Et quidem Romuli temporibus iacebant in pluribus antiquę fundamenta fabricę, quæ Remus restituere optauerat: sed Romulus prævaluit, & Palatinum murum cinxit, & communiuit. Auentinum verò de Remi sepulchro Remuria dicebatur.

Post Romam Romanessius filius Subregulus Montanorū fit Aboriginum: hoc contentus titulo ne matre subregina
natus

natus humilitatis respiceret dignitatem: & hic honoris contemptus notabilis est, dum Mater non Regina sed Subregina dici vult & filius subregulus regiam adaugeat gloriâ. At hæc si qui degenerum quasi deliramenta Principum derideat, is sibi vni sapiens erit nemini Rex optabilis. Adferunt & Romanessæ filios Ianum, & Dardanum, & de iurisdictione inter se certasse acriter, & Dardanum, vt aliquando vinceret, Iasium fratrem per insidias occidisse. Sed quod pro Iasio Tusci starent, & Siculi, & Siceleus, qui in Celciberis regnare coeperat: è contra adessent Dardano Vestini Curetes, & Aborigines, hoc vno inter fratres dissidio concussa est Italia omnis: proinde ea quæ rerum vicissitudo est, Tuscorum res adauxit, & gloriam: nostratium verò adduxit. Fugit enim Dardanus in Samothraciam, & ibidem diutius latuit: Principum, & ciuium conuentu abstinens, postquam nudata latera sibi vidit asseclarum custodia.

Successit Iasio Corybantus filius apud Tuscos. In Vestinis verò, & Aboriginibus Romanessæ Romæ filius: & is primus Saturnus constituitur, Pontifex scilicet Maximus, quo titulo regnarunt etiam & posteri.

At Romanesso defuncto, Picus Priscus filius successit, anno secundum Lucidi supputationem, eodem quo CHENCHRES ACHERRRES, qui & PHARAO. Is Hebræos, quos abire permiserat, terra marique infestius persequitur. Sed adfuit vindex Deus, qui populo suo mare rubrum sicco pede calcabile præbuerat, subsequenter Pharaonem cum omni exercitu excitatis obruit fluctibus. Vt miremur in maris natura quandam mansuetudinem, qua se Populo Deicalcabile exhibuit, & admiremur item tractabili in elemento iram, qua persequutores inclusos obruerit.

Deinde ab Athu in Regni Meonij Partem adscitus est Dardanus: & ita Regni Troiani origo constituitur: ipse

verò, si quæ in Italiæ regno iura haberet, resignauit Tur-
rhenio filio Arthus, & deinceps constituta est Dinastia in
Tuscis duodecim populorum Ducibus, & Larthe; vnde
Ilioneus apud Latinum Regem.

Hinc Dardanus ortus

Huc repetit.

Vbi Seruius non petit, sed repetit, quasi propria.

In tantis rerum varietatibus, & Principum nouitate,
quis Ianigenarum, Vestinorum, Sabinorum, & Aborigi-
num fuerit status, edicere operæpretium, quod ea aut ne-
mo attigerit, aut plerique inuerterint, aut præterierint, in-
uidiane, an ignorantia, nihil disquiro: sed quantum per
Veritatis testimonium liceat Regionum altrici dulcissimæ
adéro Patriæ. Nam & pleraque consulto omittimus, quia
fide dignum auctorem non habemus.

Coaluerant quidem in populum vnum, quas recensui-
mus gentes, licet intra suos quisque limites exuberanti an-
nonæ copia, florentibus vrbibus, oppidis, vicisque, adin-
uentis artibus, adaucta religione, etiam in foeminis ve-
nerabilium morum disciplina, fraterna dilectione in alteru-
trum, & maiorum reuerentia, & diuino in cultu propen-
sioribus animis, frequentioribus aris.

Cæterum in politionibus, eisdemque ornatioribus, Vir-
tus æmulationem prouocat, æmulatio si Virtus aderit, glo-
riam parit. Sed quæ Pegaseo insidet gloria contra exo-
rientis iubar Solis, & ex animi candore metitur omnia
post se equitantem nusquam videt vmbra, nihil tale
suspicata nusquam proturbat. Illa igitur diuturniorem per
moram creuit, ita vt quasi Decumanus limes ad Occasum
vsque protendi, & omnia opplere videatur. Proinde hu-
iusmodi de gloria, & æmulatione quasi de fastigio fasti-
dium excitatur in seminarium inuidiarum quo dissention-
es in populis, contentiones in conuentibus, contemp-
tusq; & ex contemptu inimicitia implacabiles, odia intesti-
na, bella ciuilia.

Qua

Qua de re Sabinorum Patrum iussu Prætor, cum exercitu, præcuntibus facibus, ex Amiterno nocturna irruptione Alistam Aboriginum Metropolim feriatam adoriuntur, capiunt, diripiunt, solo æquant. Ciues, quos clades non intercepit, à Reatinis suscepti gentilibus, quòd ex Aboriginibus ea vrbs magna ex parte constaret, cum derepetundis frustra agerent, nec vlla de vindicandis spes in armis reliqua, disquirentibus omnia, obrepens occurrit ea, quæ in rebus trepidis incuba desperatio, nec silenti temperantior, nec obloquenti frugalior est. Itaque Alistani extorres agrum olim patrum, & patriæ rudera Dijs deuouere in possessorum odia, in ditionis vilitatem.

Ea verò offensa Vestini, quòd summa rerum, & sacrificiorum, placationum, item & execrationum apud Amiterninos Patres esset, qua etiam victi, & extorres abuti auderent Alistani, Reatinorum occlusi moenibus, contra Reatinos exarxere, quasi hostes in fide receptos ad huiusmodi intentanda animassent. Igitur Reatinum agrum Italiæ lumen depopulari, occupare, obtinere, graui multa, vt Reatinos poeniteret pro Alistanis fecisse.

Sed, quod humanis in actibus frequenter accidit, NON OMNES PROBANT OMNIA, ex Patribus aliqui, & plebe, vti par est credere, & in libera adsolet Ciuitate, abdicationem hanc quantumuis rationabili de causa; quòd belli causas temerè causarentur, nulla admonitione præmissa, placidiori seueritate, seueriori dissidio se à fratribus segregarunt, qui se ea de causa Æquos appellarunt.

De generis antiquitate priscis in Italia Populis, & nominibus recensenda, nemo est qui dubitet, nemo qui indigenas neget: & tamen pauciora scriptorum testimonia haberi, & produci possint. Sed ea nostram per interpretationem dilucidiora fient pro venerabilis æquitate nomi-

nominis, & sacrosancti dignitate officij.

Quòd inter dissidentes populos pacem conciliarint, vel perduellionibus bellum indixerint, unde & Romani Feciales accipere, & feciale didicere ius. Feciales enim fuero qui controuersias verbo soluerent, & hi per Sertorium Resium in Vrbe primò cogniti, & apud Virgilium leguntur sub Vsfente Duce Turno Regi auxiliares: & Plutarchus in Numa auctor est apud AEquos aliquando regnasse Septimium Medium.

Hi igitur ab origine, ea de causa, quam diximus, seclusi intra montes; & à Meridie post Cranum, quàm mons is ad Occasum vergit, & Meridiem, regionem obtinuerunt, oblongam quidem, ut & Vestinos à Septentrione: Sabinos ab Occasu: ab Oriente verò Marfos, deinceps in Latinos usque & Volscos protensi ad Algidum usque incolant.

Qui aliquando in Phaliscis intra Sabatios, incerto tamen deductore, & deductionis tempore, alteram ad ripam Tiberis coloni confedere, ne vnus tantum Ingaunis Liguribus tricies agrum datum, ac toties novas sedes datas Italiam intra Italiam putes. At qui de Phaliscis scripsit, AEquos cum legit, de suis omnino omnia dicta putat, & populum vnum vno in loco constitutum AEquicolas omnes adseruit nimis indulgens, nec aduertit quod legit: auctores enim subdubitant de Fecialium origine, AEquicolasne an Ardeatibus id tributum fateantur. Præterea dum Aequi Algidum in monte L. Minutium Cos. & Romanum concludunt exercitum, vel sequenti anno ibidem iuxta infelicitè cum M. Horatio pugnant, dum Baulos in proximo habere leguntur, quos à Labico Labicanos nouam Romanum populi Coloniam, subita irruptione vexant, quæ Vrbes omnino in Volscis in Latio sunt, dum Fidenæ, item & Crustumerium in finibus describuntur, certè non hæc ad Phaliscos referri possunt, altera de Tiberis ripa, neque exinde ad Algidum nisi Romanum per agrum, si modò per

Ro.

Romanos, & Tiberim qui Tuscos à Latinis & Romanis determinat, transitus pateat. Proinde de nostratibus, & qui ad Algidum proximi sunt, hæc de Æquicolis agunt historia.

Sabini verò alteram per expeditionem ex Amiterno profecti, quo statis diebus populorum Maiores, Ducesvè convenire, & sacris faciundis, & iuri dicundo consuevere Patres Conscripti. Hi quibus ea cura demandata erat, iuventutem adesse armatam, & in acie adstare iussam expediunt: Cotilam Aboriginum Urbem nobilissimam monti appositam expugnant, & victoria qui scirent uti in lacum proximum inuecti, obtinent Victoriæ numen, & statuam ibidem celebrem: tum pleraque circum circa oppida diruunt, novaeque vrbes ædificant & oppida, præsidia disponunt, castella communiunt, inter quas Cures leguntur, Coloniam deducendo Modio Fatidio Testrinate.

Erat autem Testrina Amiternorum Vicus, præsidiumvè quo secundum Varronis sententiam maiores nostri in agros reijciebant ciues suos, & in pace à rusticis alebantur, & in bello tuebantur. Hi Nonis tantum ad nundinas in Urbem accedebant, de cæterò ruri occupati. Hi bella, & pugnas depugnabant pro patria. At qui inter eos Pagi Magistri imminerent ea de Præitura, Magistratuvè Tatij, & Titij dicebantur, & in iisdem Titulus siquis insignior in hoste propulsando, proterendovè emicuisset inter cæteros: si quis limites, patriamque tutatus esset, nec iam palma inglorius alba procederet. De quibus Tacitus Annalium primo hæc:

Titus Tatius Rex retinendis Sabinorum sacris sodales in Vrbe Titios instituit: ij ad auerruncanda mala extra Urbem debebant, & inter rusticos. At qui vel cultu terræ industrius, operosiorvè, & frugis semper probaretur, qui & pacis studio, & rei militaris peritia ciues servaret, hic tanquam Vici Magister, & Tatius pro communi Vicariorum Tata habebatur. Vnde & Avum, & Atavum habemus: cuius

IBANT ET LÆTI PARS SANCTVM VOCE CA-
NEBANT
AVCTOREM GENTIS PARS LAVDES ORE FE-
REBANT,
SABE TVAS, QVI DE PATRIO COGNOMINE
PRIMVS
DIXISTI POPVLOS MAGNA DITIONE SABI-
NOS.

Magnam itaque appellat ditionem, quæ à mari vsq; ad mare protendebatur quâ longissima est in Italia, exceptis Tusciæ terminis, secundum Tiberim collimitantibus: ita vt per longitudinem protensa ab Adriatico mari distans stadijs circiter CCLXXXII. à Tirreno autem in latitudine patens plus minus mille definiatur stadijs.

Autunt post Cranam Cranum regnasse, qui filium nobilem Principem (isenim Aurunus Sagis est) Coritum sibi delegerit, vnde & Aruntini: qui in Camillarios & Fidentiores, & seniores exercuere, cuius de nomine apex ipse summo in Apennino apud nos Cornu dicitur pro Coritu Auruno: & is idem secundum sinus à se nuncupatos disposuit per montana generis sui populos. Excepit idem & plerosque aduenientes, quos & certis in locis collocavit: nam & iuxta Atriam secundum littus quo in Apuliam protenditur, naui appulere Ausones. Deinceps etiam recensent & Malot Tagetem Auruni filium, & ad eum maritima expeditione appulsum autumant Phæontem cum suis, qui videns omnia ab Ausonis occupata in Orientali, & Montana ab Insubris & Aboriginibus possessa: planiciem verò à Vestinis vel Ianigenis habitatâ, in Occidentali parte locum petijt, posseditque cum sua posteritate montes, & agrum omnem, qua Eridanus fluit vsque in regionem proximam, & ea loca denominauit quibus voverit nominibus. Sed & hoc de illius Annij commentitijs textu, & post Phæontis aduentum Italia circa Istros Cy-

me-

merios, & Vesuvius arsisse, vocataque ea loca Paleniana, idest, conflagratam regionem.

At hunc ipsum Festus scribit Genij filium, Iouis nepotē, qui adhuc puer auruspicinæ deditus, auruspicij tandem disciplinam tradiderit XII. Etruriæ populis. Aiunt & post Tagetem regnasse Sicanum, de quo suprâ.

De aurea ætate, & ea quæ subsequuta est breuibis quidem Virgilius, vepote qui incertis in historijs non multis immoratus est :

*Deterior dantes paulatim, & decoloratas,
Et belli rabits, & amor successit habendi,
Tum manus Ausonia, & gentes uenere Sicana,
Sapius & nomen posuit Saturnia Tellus.*

Nam & interea Gigantes per vniuersum orbem iterum efferbuerant, quibus pro lege tyrannis. Quid enim tā vastis corporibus aut immani sufficeret cupiditati nisi aliena, & omnia? Diuinum timorem, & terræ cultum tenuiorum putabant hominum, & hos quidem Giganteo mancipatos obsequio, quod eos, quibus parcerēt, seruasse ad seruitia domestica, forensia uē, rustica uē destinatos putarent. At Osyris Ægyptius in Thracia primum ostendit in occiso Lycurgo Gigantes mortales esse, & vinci posse, qui eosdem poenas pati coegit, & Regem, & leges vindices pauere docuit. Deinde etiam apud Ematheos, quos Macedones dicimus, plures simul victoria vna pugnam per vnā strauit feliciter. Is itaq; Osyris post Sicanū obitum accersitus ab Italis, populorum scilicet Maioribus XII. VI. R.P.C. Vindicibus, aduenit in Italiam, vbi nouitas, & virtus semper imperant. Is Gigantes deuicit omnes, & si quos seruauit, eos in triumphum duxit, omni potitus Italia, comitatus Hercule Chone, à quo vltima in Italia populi Chones, qui à Sabinis tandem eiecū sunt, L. Castronio Duce. Osyris itaque Lestrigonem Gigantem ex filio Neptuno nepotē Regem constituit. Qua de re lætitia, & securitas populo-
rum

rum quàm breuissimis est conclusa spatijs. Res itaque publica publicè traducitur de Tyranno ad Tyrannum, & eo magis trucem quòd & iusto regnaret titulo. Quis autem in Tyranno animi moderationem, temperantiamvè requirat? in quo vno, & vasta omnia, & immania omnia fluant, æstuant, confringunturque?

Interea virtutis nusquam oblita Italia per Forcum Cados, quem alij Porcum, vel Porrecum scribunt, qui Senetranque insulam Sardiniam scilicet, & Corsicam Vehis colonijs repleturus eò loci appulit, & incoluit, & in vtraque Alistam Urbem ex D. Gregorio, & alijs scimus: item Alistam in nostris inferius ex clarissimorum auctoritate scriptorum ponimus, cuius nominis in Tuscia nulla usquam legitur. Alista enim Aboriginum Metropolis iuxta Reatem fuerat, quæ ab Amiterninis diruta est. Forci verò nomen inter montium iuga nouimus, quæ exitus, transitusvè datur: & inter summitates Apennini Forrecam Apuensem habemus, quòd is Phorcus dum Italia tumultibus conclusa Giganteis agigaretur, ipse viam sibi, & suis ad gloriam aperiret, quæ inuia putaretur. De Phorco autem hæc Virgilius,

Phorcique exercitus omnes

Vbi sapius. —

Nam & secundum Apennini cliuos, sinusvè in proximis eiusdem de nomine Porcinarium vicus, & mons superat & Cadichium, & Porrecadicum, & Veuium, quæ loca posterius dixere Suium, vel Vium, & Porcinarium. Senet verò ex nominis vi sacram denotat crepidam. Vnde Senicium habemus, & qui Senicio de Vico populus nouam in Urbem Aquilam commigrauit, nomen tamen desertus seruat locus, & exiguus in proximo lacus ad Orientem. Inde in sequelam per Vicos dispositi sunt Aruntini, Fidentiores, & Camillarij, recta regione ad Camponiscum Vicum à loci Dominis sic denominatum. Adjunt autem à Camplo balcone

balcone tempora, à quo gens CAMPLIA.

Q. CAMPLIO. Q. F. VIRILLIO. V. I. VI.
RIV M. SIBI.

ET TATINIE M. F. VERÆ VXORI.

A quo Campilia iuxta Teramum, vtraque oppida non ignobilia: & Seruius ex Varrone Phorcus: hic Neptuni ex Phoote Nympha filius fuit Sardiniae, & Corsicae Rex, qui cum ab Athlante Rege bello nauali cum magna exercitus parte victus fuisset & demersus, fabulantibus occasionem dedit Phorcum in Deum Marinum esse conuersum. Sed hunc ipsum posteri dixere Portumnus, quem & Ianum. Tum incolere placuit etiam Ionij Maris Insulas, & Cyprum, quam Vestina de Cupra sic denominare, vti & eadem in Insula Thyum Urbem de vici nomine qui apud nos est, infra Eburios ad milliaria circiter octo, cuius adhuc insigne populare perseuerat vetustissimum, quod est Citri pomum virenti ramo circumdatum. Cæterum quod Insularibus in coloniis mediteraneis vè immixtos Ianigenas legis Aborigines, id etiam in montanis obseruare poteris. Hic enim Regem, vel Ducem auxiliares sequuti, eadem alibi qua in Italia lege sedes obtinebant, siue in insulis, siue in continente. Et hoc etiam factum est ratione, ne locus vllus vnquam sine oblatione & sacrificio, & diuino cultu sordesceret, sed rudium eruditione, & pietatis propagarentur studia, & virtus auita germinaret in posteris vbique locorum: id vnum præcæteris Ianigenorum curante Senatu.

Sed cum adhuc LESTRIGONES in Italia regnarent, Herculem per Celtas aiunt aduenisse Lybium. Hic ille est Hercules Osyris filius, qui monstra vbique terrarum perdomuit sustulitque laboriosius, & Lestrigonas in Italia Tyrannos non nisi decimum post annum debellatos expulserit qui exsecratis paludibus loca culturæ feraciora, & fre-

Miscell. Erud. Tom. 3.

F

quen-

quentiora fecerit. Is & pleraque oppida suo de nomine condidit. At quia Heroes Hercules appellarentur prope omnes de virtutum præcellentia, exinde facile probantur Hercules omnino plures vnius de nomine, cui quasi capiti membrorum omnium officia ad virtutem Heroum omnium virtutes attribuit antiquitas: & quidem exinde temporum ratio nutat, & actionum series male constat, & historię fides abrogatur. Illum verò vetustissimum Herculem aiunt ex Arana coniuge filium sustulisse Tuscum, quem post patris obitum regnasse in Italia, & Galatheum fratrem aduenientem perbenignè suscepisse: & aliquando cum colonijs in Sycliam amandasse ad certam nominis gloriam, & regni thronum.

Aiunt & alterum filium eiusdem nominis, qui post patrem regnarit, cui & eidem successisse Kithim, qui & Colonias trans Alpes deduxerit, & recensent post eum Morgetem filium qui Campoblasconi cognato, & Eleæ viro coritatum detulerit, qua de causa regnum deinceps assequutus est, & dictus Hastatus Iuppiter, item & Iasius, siue sospitator Iuppiter.

At Roma iuxta Ianiculum summo in Auentino sedes fixerat, & Sicanorum Coloniam sub regina Aboriginum alteram ad ripam scilicet subsidentibus Sicanis.

Hæc itaque Roma Romanę Urbis, & nominis fundamenta iecit, cuius imperium orbis terrarum, nomen nec ipsum præscribere cælum aiunt, cuius ad æternitatem focum excitauit subregina, per quam Vrbs maxima exiguus posita est initijs. Et quidem Romuli temporibus iacebant in pluribus antiquę fundamenta fabricæ, quæ Remus restituere optauerat: sed Romulus prævaluit, & Palatinum murum cinxit, & communiuit. Auentinum verò de Remi sepulchro Remuria dicebatur.

Post Romam Romanessus filius Subregulus Montanorū fit Aboriginum: hoc contentus titulo ne matre subregina
natus

natus humilitatis respueret dignitatem: & hic honoris contemptus notabilis est, dum Mater non Regina sed Subregina dici vult & filius subregulus regiam adaugeat gloriā. At hæc si qui degenerum quasi deliramenta Principum derideat, is sibi vni sapiens erit nemini Rex optabilis. Adserunt & Romanessæ filios Ianum, & Dardanum, & de iurisdictione inter se certasse acriter, & Dardanum, vt aliquando vinceret, Iasium fratrem per insidias occidisse. Sed quod pro Iasio Tusci starent, & Siculi, & Siceleus, qui in Celtiberis regnare coeperat: è contra adessent Dardano Vestini Curetes, & Aborigines, hoc vno inter fratres dissidio concussa est Italia omnis: proinde ea quæ rerum vicissitudo est, Tuscorum res adauxit, & gloriā: nostratium verò adduxit. Fugit enim Dardanus in Samothraciam, & ibidem diutius latuit: Principum, & ciuium conuentu abstinens, postquam nudata latera sibi vidit assecularum custodia.

Successit Iasio Corybantus filius apud Tuscos. In Vestinis verò, & Aboriginibus Romanessus Romæ filius: & is primus Saturnus constituitur, Pontifex scilicet Maximus, quo titulo regnarunt etiam & posterī.

At Romanesso defuncto, Picus Priscus filius successit, anno secundum Lucidi supputationem, eodem quo CHENCHRES ACHERRES, qui & PHARAO. Is Hebræos, quos abire permiserat, terra marique infestius persequitur. Sed adfuit vindex Deus, qui populo suo mare rubrum sicco pede calcabile præbuerat, subsequenter Pharaonem cum omni exercitu excitatis obruit fluctibus. Vt miremur in maris natura quandam mansuetudinem, qua se Populo Dei calcabile exhibuit, & admiremur item tractabili in elemento iram, qua persequutores inclusos obruerit.

Deinde ab Athu in Regni Meonij Partem adscitus est Dardanus: & ita Regni Troiani origo constituitur: ipse

verò, si quæ in Italiæ regno iura haberet, resignauit Tur-
rheno filio Athus, & deinceps constituta est Dynastia in
Tuscis duodecim populorum Ducibus, & Larthe; vnde
Ilioneus apud Latinum Regem.

Hinc Dardanus ortus

Huc repetit.

Vbi Seruius non petit, sed repetit, quasi propria.

In tantis rerum varietatibus, & Principum nouitate,
quis Ianigenarum, Vestinorum, Sabinorum, & Aborigi-
num fuerit status, edicere operæpretium, quod ea aut ne-
mo attigerit, aut plerique inuerterint, aut præterierint, in-
uidiane, an ignorantia, nihil disquiro: sed quantum per
Veritatis testimonium liceat Regionum altrici dulcissimæ
adere Patriæ. Nam & pleraque consulo omittimus, quia
fide dignum auctorem non habemus.

Coaluerant quidem in populum vnum, quas recensui-
mus gentes, licet intra suos quisque limites exuberanti an-
nonæ copia, florentibus vrbibus, oppidis, vicisque, adin-
uentis artibus, adaucta religione, etiam in foeminis ve-
nerabilium morum disciplina, fraterna dilectione in alteru-
trum, & maiorum reuerentia, & diuino in cultu propen-
sioribus animis, frequentioribus aris.

Cæterum in polioribus, eisdemque ornatoribus, Vir-
tus æmulationem prouocat, æmulatio si Virtus aderit, glo-
riam parit. Sed quæ Pegaseo insidet gloria contra exo-
rientis iubar Solis, & ex animi candore metitur omnia
post se equitantem nusquam videt umbram, nihil tale
suspicata nusquam proturbat. Illa igitur diuturniorem per
moram creuit, ita vt quasi Decumanus limes ad Occasum
vsque protendi, & omnia implere videatur. Proinde hu-
iusmodi de gloria, & æmulatione quasi de fastigio fasti-
dium excitatur in seminarium inuidiarum quo dissention-
es in populis, contentiones in conuentibus, contemp-
tusq; & ex contemptu inimicitia implacabiles, odia intesti-
na, bella ciuilia.

Qua

Qua de re Sabinorum Patrum iussu Prætor, cum exercitu, præeuntibus facibus, ex Amiterno nocturna irruptione Alistam Aboriginum Metropolim feriatam adoriuntur, capiunt, diripiunt, solo æquant. Ciues, quos clades non interceptit, à Reatinis suscepti gentilibus, quòd ex Aboriginibus ea vrbs magna ex parte constaret, cum derepetundis frustra agerent, nec vlla de vindicandis spes in armis reliqua, disquirentibus omnia, obrepens occurrit ea, quæ in rebus trepidis incuba desperatio, nec silenti temperantior, nec obloquenti frugalior est. Itaque Alistani extorres agrum olim patrum, & patriæ rudera Dijs deuouere in possessorum odia, in ditionis vilitatem.

Ea verò offensa Vestini, quòd summa rerum, & sacrificiorum, placationum, item & execrationum apud Amiterninos Patres esset, qua etiam victi, & extorres abuti auderent Alistani, Reatinorum occlusi moenibus, contra Reatinos exarxere, quasi hostes in fide receptos ad huiusmodi intentanda animassent. Igitur Reatinum agrum Italiæ lumen depopulari, occupare, obtinere, graui multa, vt Reatinos poeniteret pro Alistanis stetit.

Sed, quod humanis in actibus frequenter accidit, NON OMNES PROBANT OMNIA, ex Patribus aliqui, & plebe, vti par est credere, & in libera adsolet Ciuitate, abdicationem hanc quantumuis rationabili de causa; quòd belli causas temerè causarentur, nulla admonitione præmissa, placidiori seueritate, seueriori diffidio se à fratribus segregarunt, qui se ea de causa Æquos appellarunt.

De generis antiquitate prisca in Italia Populis, & nominibus recensenda, nemo est qui dubitet, nemo qui indigenas neget: & tamen pauciora scriptorum testimonia haberi, & produci possint. Sed ea nostram per interpretationem dilucidiora fient pro venerabilis æquitate nomi-

nominis, & sacrosancti dignitate officij.

Quòd inter dissidentes populos pacem conciliarint, vel perduellionibus bellum indixerint, unde & Romani Feciales accepere, & feciale didicere ius. Feciales enim fuere qui controuersias verbo soluerent, & hi per Sertorium Resium in Vrbe primò cogniti, & apud Virgilium leguntur sub Vfonte Duce Turno Regi auxiliares: & Plutarchus in Numa auctor est apud AEquos aliquando regnasse Septimium Medium.

Hi igitur ab origine, ea de causa, quam diximus, seclusi intra montes; & à Meridie post Cranum, quàm mons is ad Occasum vergit, & Meridiem, regionem obtinuerunt, oblongam quidem, ut & Vestinos à Septentrione: Sabinos ab Occasu: ab Oriente verò Marfos, deinceps in Latinos usque & Volscos protensi ad Algidum usque incolant.

Qui aliquando in Phaliscis intra Sabatios, incerto tamen deductore, & deductionis tempore, alteram ad ripam Tiberis coloni confedere, ne vnus tantum. Ingaunis Liguribus tricies agrum datum, ac toties nouas sedes datas Italiam intra Italiam putes. At qui de Phaliscis scripsit, AEquos cum legit, de suis omnino omnia dicta putat, & populum vnum vno in loco constitutum AEquicolas omnes adseruit nimis indulgens, nec aduertit quod legit: auctores enim subdubitant de Fecialium origine, AEquicolasne an Ardeatibus id tributum fateantur. Præterea dum AEqui Algidum in monte L. Minutium Cos. & Romanum concludunt exercitum, vel sequenti anno ibidem iuxta infelicitè cum M. Horatio pugnant, dum Baulos in proximo habere leguntur, quos à Labico Labicanos nouam Romanum populi Coloniam, subita irruptione vexant, quæ Vrbes omnino in Volscis in Latio sunt, dum Fidenæ, item & Crustumerium in finibus describuntur, certè non hæc ad Phaliscos referri possunt, altera de Tiberis ripa, neque exinde ad Algidum nisi Romanum per agrum, si modò per Ro-

Romanos, & Tiberim qui Tuscos à Latinis & Romanis determinat, transitus pateat. Proinde de nostratibus, & qui ad Algidum proximi sunt, hæc de Æquicolis agunt historia.

Sabini verò alteram per expeditionem ex Amiterno profecti, quo statis diebus populorum Maiores, Ducesvè conuenire, & sacris faciundis, & iuri dicundo consueuere Patres Conscripti. Hi quibus ea cura demandata erat, iuuentutem adesse armatam, & in acie adstare iussam expediunt: Cotillam Aboriginum Urbem nobilissimam monti appositam expugnant, & victoria qui scirent uti in lacum proximum inuecti, obtinent Victoriæ numen, & statuam ibidem celebrem: tum pleraque circum circa oppida diruunt, nouasque vrbes ædificant & oppida, præsidia disponunt, castella communiunt, inter quas Cures leguntur, Coloniam deducente Modio Fatidio Testrinatæ.

Erat autem Testrina Amiternorum Vicus, præsidiumvè quo secūdum Varronis sententiam maiores nostri in agros reijciebant ciues suos, & in pace à rusticis alebantur, & in bellotuebantur. Hi Non tantum ad nundinas in Urbem accedebant, de cæterò ruri occupati. Hi bella, & pugnas depugnabant pro patria. At qui inter eos Pagi Magistri imminerent ea de Præitura, Magistratuvè Tatiij, & Titij dicebantur, & in iisdem Titulus siquis insignior in hoste propulsando, proterendovè emicuisset inter cæteros: si quis limites, patriamque tutatus esset, nec iam palma inglorius alba procederet. De quibus Tacitus Annalium primo hæc:

Titus Tatius Rex retinendis Sabinorum sacris sodales in Vrbe Titios instituit: ij ad auerruncanda mala extra Urbem degebant, & inter rusticos. At qui vel cultu terræ industrior, operosiorvè, & frugi semper probaretur, qui & pacis studio, & rei militaris peritia ciues seruaret, hic tanquam Vici Magister, & Tatius pro communi Vicanorum Tata habebatur. Vnde & Auum, & Atauum habemus: cuius

cuius nominis rationem compendio explicare non otiosi quidem scriptoris putamus.

Terram ipsam, ut Varro asserit, maiores nostri dicebant Matrem, & Cererem, & qui ipsam colebant piam utilemque vitam agere putabantur; ita qui Ciuem laudare vellet bonum Agricola, bonumque colonum cum dixisset, abundè laudasse videbatur. In Agricola enim rusticum, & militem huiusmodi in vico, castrisvè versatum: in Colono autem fortem virum, & eundem opulentum, & benè constitutæ Reipub. amantem significabant Ciuem. Vnde, & Illo communitæ Vrbi nomen, & fabula illa de constructione murorum eius.

At situs Testrinæ non longè ab Amiterno ad milliaria quatuor Occidentem versus, & Meridiem, cui de Ianificio nomen inditum, prout inferius dicemus.

Aderant itaque Testrinatibus Magister, & Magistra Vici, secundum limites, vel agriculturæ, vel militiæ, vel Ianificio edocendis: ut custodiendæ in primis pudicitia adessent alacri iuventuti, bonis imbuendæ moribus, ita ut eisdem protrocho, tricisvè, post agriculturam, & litterarum studia ad ludum secundarium palestræ cursus, armorum usus, & labor assiduus, quos eorundem virtutibus iucundatus severiorum patrum confessus, dum probat, & coronat, docilem oblectat, & arguit, validam excitat ad palmam, & coronas. Populum itaque militiam dixeris qui locum castrorum noris. Sed Testrinæ culmina deiecta, moenia item disiecta iacent, & ipsa rudera obruta innato sub gramine delitescunt. Et tamen candor ille lucidissimus de marmorum lapidicina in humeris velum desuper emicat. Nec omnino nomen silentio premitur, eò quòd Christianam per pietatem vico aptatum vocabulum quasi vicinæ vocis, Testrinæ, indicium sit: neque ab re locus is B. Siluestro dedicatus est, & Ecclesia ibidem constructa, & monasterium eiusdem de popularis nomine, qui

qui in summum Pontificem pro vitæ, & virtutum meritò adsumptus est, qui pacem posuerit, fines Ecclesiæ, magnum Christiano nomini incrementum.

Is verò Rufini à Rufo denominati filius, gentē Cornelii, familia Merula Consulari, quæ ut Varro lib. III. de re Rust. & inter Curetes primaria, & inter Romanas patricia, licet minorum gentium fuerat. Hoc item loci ubi nunc Ecclesia prope diruta est Episcopalis, posita Cathedra Testrinensis Episcopi: legitur & Pinnatiarium proximis de Pinnatijs: ea enim voce dicebantur humiliora, frequentioraque in Curibus montium iuga, à Thebe Boetia Reatinum versus agrum. Et Varro eodem lib. & cap. agit de Pinnio in his locis ubi ageret.

At situs Testrinæ inter milliariū clium ab Occidente, & Thebas Bœotias, Amiternum versus ad laeuam distat stadijs XXIII. Canium verò montem versus ad dexteram habet, & recta regione eunti ad Hipsæum vicum, Orientem versus. Horum nominum Varro meminit lib. 3. de re Rustic. ipso in initio. Thebas autem Lacones condidere, quos à nostratibus perhumaniter exceptos diximus. Hi pro castris præsidij hoc loco Milliariū condidere Vicum: sed hæc ad Licurgi tempora reiicienda sunt: & Amiterninis cessere omnia patribus. Ea enim humanis in rebus varietas dominatur, ut pro Milliario Veliam à vellendo pecore assertum primò, deinceps Velianum denominatur: & id tandem dirutum est: item & pro Thebas Bœotias Ciuitatem Thomatiam dicimus à Thomate Petri F. Ruperti Nepote Sulzpacensi, loci regulo, qui oppidum restituit, & muro cinxit.

Sed iam tempus est, ut de CVRETVM, quos diximus, nomine, & nominis causa edicamus. Hos plerique à Cure Sabatij filio: Dionisius verò ita appellatos ait, quòd Virgo quædam indigena clarissimo prognata genere, choros ducens in templum Enyalij ingressa, & ex defatiga-

Miscell. Erud. Tom. 3.

G

tione

sione consopita à loci numine compressa Medium frigidū enixa est. Is in virilem ætatem adolescens, & forma supra hominem, & re militari longè clarissimus condendæ Urbis cupiditate, magna è finitimis agris collecta manu, Urbem statuit, eique nomen fecit, vel à genio loci, cuius dicebatur finis, aut ab hasta (vt alij volunt.) Enyalis enim Sabinis, & Romanis de Sabinorum documentis Quirinus.

Alij, & exteri quidem, Elychium sequuti, id esse Numen scripsere, cui solita arilia fierent, integro sue, tauro, & ariete. At nos Enyalium victoriæ numen tenemus, qui per militiæ labores victoriam parari scimus & pacem: illud etiā & salutis numen legimus. Quod & Camulum Sabini dixerunt posteri, vel Mineruam, vel Palladem, vel hastatum Iouem, qui & clypeum gestet & galeam, cuius proconi ornamento idem quod Enyalio finxere, quale signum Roma videt in ædibus Colonianis ad Æquam Virginem. Curibus hæc cognita numina, quibus proximus est Victoriæ lacus. Alij fabulam aliam commentantur, contestanturque quasi liceat suomet arbitrio condere, & histrionicam facere historiam. Qui dicunt Herculem cum Virgine quadam in foueam concubuisse, & inde natum Fabium vel Fovium: & quidem fouissam pro fouea antiqui dicebant in sacris ceremonijs: & eodem de Fabio habemus Fabiæ gentis primordia. Sed extra fabulā, & scenam illud affirmant indubitata fidei auctores sacras foueas vel fauissas, vel Olympum circumcirca templum hoc ipso prisco à Fabio excogitatas: & ex eadem familia factionem alteram vel licentem in Lupercos agnouit Populus Romanus. Sabatium verò Curis filium sacre testantur litteræ: scriptores item omnes: & Sabinos Sabatij posteritatem condendis Curibus aurum nomen aptasse potissima ipsa ratio quæ suadet, persuadet. De Curetum institutis ac moribus eloquentem audire Strabonem iuvat, & eadem explicare non inutile

inutile est, qui de ronso à fronte capite ad ocellum capil-
lari occasionem aliquam fecere Ecclesiasticæ tonsuræ. Itē
quod selecta de nobilitate lineati incederent, procederent,
que ad aras, sacramentum militiam: unde apud nos inole-
uit albarum usus. Vela item quæ sacra circumdant altaria
de Curetibus accepta demonstrauimus: iidem Enoplyam
armaram saltationem, & Pyrrichycam, unde Luperci
suos habuere ritus, saltationem, decursusque & S. Roma-
na Mater Ecclesia choros, vel semicirculos adstantium
hinc inde pro corona Episcopi, & in eis hymnodias alter-
natim succentas: sed & militiam in lineis Ecclesiasticâ,
vel in dalmaticis & in his defensores albari sub fanone,
quem præferunt Dominica sub Cruce, & Diaconi in Dal-
maticis armatum repræsentant Principem populi, & Du-
ces qui sub Archidiaconi manu populum per classes distri-
buunt, & in officio continent. Sed de Curetum saltatione
quam diximus, & Enoplya dicebatur à circuitu saltatio-
nis, dum Reginæ partum occultant, & protegunt.

Atqui iidem ipsi Curetes adinuenere sacrarum cæremo-
niarum ritus, qui religiosiori semper in obseruatione vi-
gent. Eo enim nostra omnis spectat oratio, vt de Ecclesia-
sticis in primis tractemus, qui sanctorum Ciuium & Du-
cum, & Antistitum nostrorum actus & scribere, & di-
lucidare intendimus. Quamuis & alia subdamus pro cu-
riosiori lectorum indagine. Curetes, subdit Serabo lib X. cū
prudencia eminerent primi omnium greges coegerunt, re-
liqua mansuefecere pecora, mellis usum, venandi, sagit-
tandique modum inducere, hominumque cœtum ad cō-
munem vitam & legum disciplinam instituentes, & æs
fabricauerunt. Deorum statuas iidem, & falcem Satur-
no fecere: artium item omnium, si quæ ex cultiores sunt,
auctores fuerunt: unde & Idæi, & Dattyli à manuum
artificio, & artium dignitate: & Cabyri, & Corybantes
appellantur. Hi Rhodum, & Cos, & Camos de Camilla-

riorum nomine, & officio dictum condidere. Hi & Colofos in maiori Phrygia, cuius portio, Comæ de Cominis nostratibus: & Iſtam iuxta Macedoniam.

Sed cum Rhodum ponerent, quo ingenij magisterio pollerent, quouè feruerent manuum artificio, ſatis ſuperque, & ad admirationem oſtentauere perpetuam, in diligendo ſitu, in partitione Ciuitatis, in munitionibus, & ornamentis publicis, priuatique, ad commoditatem, ad ſalutem, ad ſplendorem omnibus numeris abſolutiſſimam urbem; & inter cæteras florentiſſimam conſtituere Remp. in qua & Architectura, & Pictura, & ſculptura florere, excultiſſima orbis terrarum ornamenta. Vt eo de ciuium ſtudio bonæ artes quaſi vnius loci, & vna ars, & pictura vna, Artes dicerentur Rhodiæ: & hæc quidem in manuum operatione eſt, intellectu in ea peruigili. Vnde in Rhodijſ numiſmatibus Solem, cui eam Urbem dicauerunt Patres, & plebs omnis, ſculptum cernimus, & ex altera parte, latioribus inquam folijs, enaſcentem roſam, qua Urbium designarent florem, & florentiſſimam in militia iuuentutem, in maioribus validam viribus ætatem, & conſilijſ mentem viuïdam. Hanc autem figuram & nos cum S. Matre Eccleſia admiramur, & veneramur in triginta illis argenteis, quibus paſſi ſunt D. N. Ieſu Chriſti prodicionem mala mercede mercatores peſſimi Iudas, & Iudæi. Cæterum de his huc uſque non ab re poſitis, ad Curetes redeamus, quos legimus vere nouo, adulto ſcilicet, ad Quintiles Kalendas, qui menſis ab Iunone, quæ & Veſta eſt, vel Ops, & Carna, & Venus, Iunius dicitur. Veſtæ itaque de conſtituto, & Iani auſpicio uſurpari cœpit vt hac potiſſima die in colonias deducerentur nouæ iuuentutis examina. Vnde & menſi nomen Iunio.

Qua profeſſione alteras iuxta Nomentum Cures ad ripam Tiberis ponunt, & eas minores dicunt, ad quas potiſſimum referenda ſunt, quæ ſcriptores de Sabinis Virgini-
nibus.

nibus. At de Tatio, & Numa ad regnum accito, & cætera
huiusmodi, ad veteres omnino Cures, in quibus regnarent,
& si ad has Vrbi proximiores curulia figere nisi tempora-
rias constanter negemus. Et hac in expeditione Curetum
locum quem insederunt Modianum clium nuncuparunt
de Curium auctoris nomine. Et hæc quidem in proximo
residendi occasio probata est, ne cum ad Senatum in Iani-
culo habendum, Auentinouè procederet Sabinus, homo
quasi per aliena progrediretur loca, peregrinus hospes. Sed
& qui Palatium iuxta Reate habitant, ad viam Quintiam,
locum pascendo pecori dum quærunt, in colle constitunt
quem Palatium patrio de nomine appellauere, & eiusdem
collis partem alteram ad Orientem, & Meridiem Veliam
à vellendo dixerunt pecore, cum nundum tondendi artem
reperissent. Neq; absurdum erit ipsum Auentinū de Thio-
ræ oraculo, nuncupatum dicere. Thiora autem eodem in
agro, eademque via milliario à Reate septimo distat. A-
liud autem est & ab ea secundarium montanorum Abori-
ginum Theodium, vel Tode: quamuis pleriq; eadem in
voce fallantur, & fallant: sicuti & in Veiffa, magna scili-
cet Issa montanorum, quam Vissæ scimus ab Issa Insula,
& oppido agri Reatini: neq; enim cæco duci manus da-
mus. Qua etiam pro loci diuersitate, & temporum, & co-
lonorum discretionem Nursia ab Vrsia, & Nursina Prouin-
cia ab Vrsina discreta est, & D. Gregorio in Dialogis ca-
raxata inter se differunt. Sed Vrsina solo adhuc nomine
internoscitur, eo in monte vbi Vrsia vrbs olim steterat, &
subiecta in valle quæ loca vtræq; Orsonia vno nomine ap-
pellantur, & ea media est inter Cominium vallem, &
Comam urbem ad Septentrionem, quæ & ipsa diruta est.
Habet & ad Meridiem Phalacrinā vallem. Quibus de locis
progenitas Roma mater agnouit familias COMMINIAM
& VRSINIAM, & quæ potissima floruit FLAVIA AV-
GVSTA, qui cū & PETRONIA & TVRPILIA cōmixta.

Thio

Thio autem, de qua nobis sermo propositus est, & Ornarium vicus, quod ibidem de Pico aue super truncum, querneum consistente, responsa petebant supersticiosiores, illius sæculi homines. Ornarium verò vel ipsa ab aue, unde & auspicia denominantur, vel quod ibi Deo auspice ornarentur, qui auspicato inaugurantur. Inde salutationes ad Portam Auentino proximam, apud Romanos Prætoribus, & auspicia capi solita. Sed si quis ad hæc singula, vel saltem ad priora requirat testimonium, ex veterum, auctoritate meminerit quæso Sabatium, & Romam Curetis in Auentino monte consedisse primum, & Romam Urbem in Auentino Sabinorum coloniam, & ab auspicijs & auspiciis salutationibus, missionibusvè omnino deductum nomen.

Meminerit idem Quirinalem à Quiritibus nuncupatum, qui eo loci consedere, ac deo inter Tatium, & Romulum, foedere, & eundem montem siue per Tatium, siue per Numam intra muri ambitum conclusum. Præterea Capitolium à Sabatio Saturnium appellatum adferunt omnes, quem & Tatius belli iure occupatum retinuit, & ipse primis annis incoluit Numa, qui deinde in Quirinali consedit, & utrobique omnino inter Curetes suos.

Et ita Vrbs Roma situm quammaxima ea est maioris ex parte à Sabinis obtentum nouerit. At nos & Dionysium hoc loci, & vbilibet allegare non pigcat, qui hæc de Numæ institutis scripsit.

Roma, Numa auctore, habet ut Dijs quibuslibet aras erectas, multa præterea templa attributa, suo cuiq; numini festa, & institutis qui sacra curent Sacerdotibus, latisque legibus permultis de castimonia, de cæremonijs, lustrationibus, cæteroque cultu, & honore Deorum, adeo ut hac parte longe à tergo reliquerit quamuis Ciuitatem pietatis nomine celebrem. Porro omnia quæ ad religionem pertinent octo libris, iuxta totidem sacrarum classes comple-

plexus est; de XXX. scilicet Curionibus primo: II. verò de Flaminiis: III. de Tribunis col. IIII. de Auguribus: V. de Vestalibus Virginibus: VI. de Salijs: VII. de Pontifice maximo: VIII. & ultimo de Pagorum Magistris. Urbis itaque situs, & populus Romanus, & sacra, & ritus è Curibus creuere. Immo sunt qui Accam ipsam Larentiã Apiam, idest Vestinam, dicunt Romuli nutricem. Adde è Curibus solemni Paliliorum apparatu accersitas, quas interceptit & obtinuit Roma nurus, quibus cum populus Romanus esse cœpit pater, immo & populus ipse, qui constabat tumukuaria de turba Quiritum exorditus adau-ctus est, qui maximus & firmissimus est. Vrbs ipsa inter orbis terrarum vrbes & Regia, & Regina amplissima, congeminatis intra pomerijs spacia montibus, propagatis Imperij finibus, quæ etiam ad regiminis molem sustinendam è Curibus Reges accersuerit, per quos fortis iusticiam didicerit, & Deorum suspexerit cultum. Sed neque vnquam aliquid à Dijs per sacrificia votaue poposcit Populus Romanus, quod non sibi & Quiritibus profuturum præfaretur commune. Sed nec Latium aliunde creuit, auricondi cœpit quàm per Curetes, ab ipsiusmet Sabatij Coriti temporibus. Curetes enim omne quam maxime latum est Latium vsque ad Lyrim per oportuniora loca colonijs replicauere patrijs: quamuis & Græcorum, & Troianorum colonias, eadem in Prouincia non negamus.

Equidem Curetum opus Lanuuium, & in eo ædem Veste formæ eadem quæ terræ repræsentaret rotunditatẽ, & Iano, & Olympo, & sacra circa ipsum fossa, vt suam in Latio habent sacrificiorum urbem & Vestalium in ea collegium: præterea & Antemnates, & Tellenfes, & CIPERVUM, & Camerium, quod olim Mediterancorum Metropolis Aboriginum fuerat: Sed & Vestinos alteros condere placuit Aufone Duce, urbibus in tribus, Aufona scili-

scilicet, & Minturnis, & Vestina, de quibus Livius lib. VIII.

Sed & ultra Tiberim colonias posuit Sabatias Sabus filius, ubi & Sabatium lacum proprio denominatum voluit nomine: tum & Veios de motabilibus appellavit nominibus. Sed & Amitinos Vestinos quidem inter Aruntinos novimus suo de Coritatu. Prætermittimus cætera cum Tusciæ originem subscribemus. Quòd si Sabinorum Vestinorum illius temporis limites requiras, ad amussim accipe. Ad Septentrionem, & Occidentem protendebantur secundum Aboriginum spatia, qui Vmbros habuere collimitantes quacunque Apenninus longo tractu Italiam interfecat, & Oetriæ alterius Ianigenarum, quæ Hetru-ria est, relaxat spatia. Ad Meridiem verò, & Orientem ad Septentrionem reflectitur. Italiam, quæ reliqua est obtinuit Sabinus, qui rerum gestarum gloria, & æmula virtutum sobole per colonias disposita Prouinciæ terminos propagauit. Dispositio autem coloniarum apud maiores celebrabatur, ea potissimum de causa, quòd subcrecentem sobolem, quæ pro multitudine exuberaret, vt nec angusta mœnibus iam capere posset patria, nec ager alédo iam satis esset, nouis itaque deuouere Laribus oportuit, sedes alio quærere iussam, ea obseruatione, de qua supra diximus: creatis primò Prætoribus deducendæ coloniæ, mittebant noui examinis auream iuuentutem, quam Venerem dixere fabularum Commentatores, secundum auspicia, certum ad locum per Patres abdicatam, per quos omnia & dicere & facere, & probare licet, in verbis Do, Dico, & Abdico. Sed prius eandem plenè instruebant oportunis omnibus armis inquam, & suppelleçili, annona, ducatu, præsidioq; Iuniores itaque compares præcunte Petreia anu, scilicet ludibunda, quæ ebriam imitata præ lætitia oberraret: ipsi verò pineæ arboris ramusculo coronati, & sub velo, ramos prætendentes in procedendo Ea-

na

na canebant, pro quo posteri Peana dixerunt. P. littera præposita, qua & Lares designabant. Et quidem ad huiusmodi, sigao hoc etiam ipse D.N. IESVS CHRISTVS sibi complacuit, quando Constantino apprensus, clara voce signum victoriae dedit ex coelo. Propugator inclitus, qui & Patrem familias agere in Constantini Lateranensi domo prælucente diuina luce, & ad custodiam excitato igni foculi pro altari, & mensam, ad quam & Curulim sub velo sibi poni dignaretur, & his, qui vice sua Petro succederent.

Eos inquam Natalium Deos Lares, generis scilicet humani parentes Ianum & Vestam, vel etiam Cranam, quæ & Ops, & Cybeles altera: immò & Carnia, qua vnica voce plura significantur, secundum inscriptionis elementa: in C, enim generosam natalibus rite coniugatam venerabilem matrem familias: in Ar, verò Aretiam de matris nomine, demum in Nia, ipsam Noctis uxorem.

At iuuentus, quam abdicatam diximus eo nomine caturvè Eana Ianigena, tum se significabant prolem emissariam, examen quasi apum viridi insidens ramo, Venerem noua spe nouorum in floribus germinum est in apibus mellitam sobolem per omnia parentibus adsimilem, pro qua parentes inuigilent iure merito. Hæc si ad nostra tempora, cæremonia quæ aptata volueris, in Ecclesiasticis Litanijs, processionibusve pro Petreia Tubicines præmittimus, & similia aliquando vsurpamus, historias secundum faciem Sanctorum representantes, & stratas, & parietes ornamus floribus veris, & aras passim positas odoribus suffimus, & alleluaticum melos celebramus in Sanctorum, & Sanctissimorum laudibus, & inuocationibus, qualia præscos apud Sabinos, de quibus Virg.

Ibant æquati numero, regemque canebant.

*Et in sequenti Pars sanctum voce canebant,
Auctorem gentis,*

Vt in verbo æquati, compares, scilicet coronati coniuges & animorum eisdem moderationem & grauitate temperatam adolescentulorum iucunditatem intelligamus. Inde illud viridi sertum in pileo Episcopi, & præcipuè Metropolitani, qui sicuti pastor ouium gregem ducit ipse populorum pastor, post se populos trahat. Cæterum orbis vniuersi Metropolita ipse est Romanus Episcopus. Quid enim Ecclesia quælibet nisi S. R. Ecclesiæ Colonia est? & qui gregi illi præficitur Dux, pastor, Episcopus, eo loci summi Pontificis Romani vices gerit, pro modulo suo secundum partem sibi assignatam: eò quod Dominus Papa simul & semel locis omnibus adesse non possit, qui tamen auctoritate, & potestate omnibus præest, Magisterium, & Ducatum præstat. Vna itaque est Ecclesia, & Episcopus item vnus, & fides vna, vt in humano corpore cor vnum, & anima vna. Vides igitur & in sobole, & in parentibus eandem VENEREM, formam scilicet & politicam & parentum erga filios curam & studium inuigilans: Venus itaque quòd ad omnes eat, inuisens si quid oporteat ad summam animorum iucunditatem, ad sollicitudinum subleuamen, ad virtutum rudimenta, & profectum, ad generis æternitatem. Neque aliena de causa Venus dicitur humano in corpore epati dominari: in epate enim ipsa est vena, & porta, & fons, vnde sanguis per omnia humani corporis membra diffunditur, viuido & innato fluendi vigore: ipsa autem caro ex sanguine est, & ipsa inquam Venus est bene formato in corpore flos pulchritudinis, bene formato ex animo sapientia virtutum specimen. Vnde Virg.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Sed iam ad institutam redeamus historiam. E Testrina itaque Amiterninorum vico, qua ad meridiem, & Occasum positas diximus Cures: è Curetibus verò Sabatias, & Latinas colonias habemus. Sed adhuc altero de vico, qui ad Orientem vergit, dicendum restat, Conio, inquam, cuius origi-

originem non legimus : & tamen ex Conio , vel Coniati-
bus Conitum libaminis genus in delitijs frugalioribus no-
uit antiquitas , quod libamen de farina conspersa factum
adlerit Festus : ornatum verò hominem Afranius , & ex-
culto eo vocabulo significari declarauerat , vt qualis is es-
set populus vno ex verbo discas . Cæterum nec Testrina
Conium inferiorem tempore , neque magnitudine sup-
parem dixerim : quòd is peruetustus , & frequens perpetuis
auctus incrementis post dirutam Amiternum , vtrumque
pœne exceperit Populum , Oppidum iam ex vico : immo &
Vrbs , quæ Episcopum haberet Ducem populi post Amiter-
ninum , secundas continentem in antiquis concilijs .

Eius constitutio , sicutiego accepi , ad Cranui montis
radicem fuerat , cui imminebat è promontorio proximo
Arx pro oppido ad Ciuium securitatem , ad opum conge-
riem . Inuentum verò Opis oppidum ex ipso arguitur no-
mine . Ops autem ipsa est Crana : Habet autem se oppidum
ad Rempub. quomodo penus , & focus , & domus ad fami-
liam . In illo itaque publici Lares , communes Dij : vnde
ante arcem , & prætorium ara : in priuatis verò ipse focus
pro ara est , tectum pro munitiuncula , sella patrisfamilias
pro Prætoriolio , de communi sacro : Lares autem vtrobique
gemi , & ipsa congestione scilicet in penu , & distributio-
ne , quæ voces in Pilumno , & Picunno antiquitas venera-
bili nouit symbolico : & in vtroque gratiarum actiones , si-
ue in primitijs decimisue , siue etiam in quotidiana exhi-
bitione probemus , quæ habentur apud Suetonium ,

Italia Duorum

L. Babi, & Petili.

Italia scilicet , quæ vxor olim L. Bæbi fuerat , per secun-
das nuptias L. Petilio coniugata est , vtrique carissima vt
lux & pupilla oculorum , quæ & Lucia appellaretur de con-
iugum prænomine : & in Bæbia gente Tampilum legimus
à minuta distributione in diurnum , quod & Pilumni no-

mea significat: is enim pilum, & pinsandi adinuenit artem, cuius imago Offea est nudata carnibus, in qua ossa enumeres omnia sigilatim singula CCCLXVI. quasi dies, & horas, quæ superant in anni circulo, & in annonæ perpetuitatem. Petilium verò pro Picunno ab indagando, & instantè congerendo ponitur. Quamobrem in Petilia gentè Capitonem scriptum reperimus, quo nomine, & Lares dicimus. Capitones ipsos quæcunque instrumenta siue lateritia, siue ferrea ligna ad focum sustineant. Sed Festus in verbo Petiliam suram significat, inquit vulgò suram siccam, & substrictam. Scauola verò ungulam equi albam, & id quidem à Calpe quasi Calpetila descendere de facili coniicitur, dempta nomini priore syllaba: nec ab re allegare est Capitolinos in Petilia gente recensitos, sed à Bæbio Balbum pro patre infantes balbutire lallantes nomen. Habes itaque vna ex inscriptione quicquid in huiusmodi desiderare possis, & à nobis explicatum quidem facis.

CRANA itaque mater edocuit oppidum edito in loco condere, & circa oppidum per omnem conuallem, & palatinas incolere ad agrorum curam, & cætera, quæ diximus exercitos vicanos Ciues, castris vicum construxere Coniū & appositè quidem. Cum enim Amiterni procures pineâ coronam ob Vestæ venerationem, & Virginalis collegij dignitatem in insignijs gestarent, belli, pacisque temporibus albari, vt diximus, eorundem soboles, procedebant. Pini verò nucem, quæ ex figura Conium dicitur, in manipulis, & cæteris militaribus signis præfixerunt, & ipsum patrum vicum eo nomine appellarunt. Sed & nux pini præsepto & præ Binariorum hasta antiqua habent monumenta, & huiusmodi etiam signo vnitas præsignatur, & virtus populi sacerdotali munita præsidio, & templorum cura, & procurata. Sacerdotibus annona, & ingenuitas generis, & candor animorum, & fortitudo orientali in limite ad tutelam

&

& securitatem patriæ inuigilantium iuuenum, quibus nequeum pectus concordicandore purpureum in vnitatem fidei constans, prædurus obtendat cortex.

Et tamen Vicani non Conienses, sed Opici, qui deinde *Iapigenes*, & Pici, & Picentes dici coepere, prout infra suo loco diduri sumus. Vestini enim ad meridiem Canio, vel Sicanio vallantur monte: atque Ocrea confragosum scilicet promontorium secundum flumen ad Orientem se exporrigit, quasi super sinistram recumbentis format imaginem, cuius thorax saxus, venter verò ab umbilico in marina concha speciem concavus: canitas autem tanta est ut colli, qui antestat, æquari possit Eryci, & is neque arbuta gignit, neque gramina omnis omnino nudus, & adlabentibus animantibus quasi salis petra appetitur, & proficiuus est, ambitu milliarium non excedit, altitudine verò ad tertium exurgit stadium. Inde Veneris, & Ericis fabulam, vnde Nymphæorum sigilla veteramentarij conflueret. At nos hæc quidem ad coloniarum figuram aptamus: & quidem plus satis prodest ad Venerem, & vberem vberiore felicitatem adulta iam ætate aditans, & instans Virginibus procax iuuentus salax.

Quo de loco quot emanarint coloniæ, vel id vnum testimonium probando satis, quod Romani cum pro Rep. & Imperio, coloniisque sacrificarent omnibus, pinæas præferrebant ad sacrificia nuces, & olam pineatam ad tripodem sedenti Emeritæ militiæ veterum nouere symbolum: quo perpetuam cum dignitate annonam de publico statam cōtestantur monumenta in Vrbe, & alibi plura.

Sed in rem nostram intra Conium ad Orientem Vestini constituere Esychium, quem locum stadium dicas, vel campum ubi luderent, siue ad gymnasium Philosophantium, siue ad palestram, & similia sese exercentium iuuenum. Ad Occidentem verò Balneum Vicum, qui licet in vicos minores, villasque distributus sit plures, vsu tamen obtinuit

nuit uti de balnei nomine nuncupentur, quasi pomeria Urbis. Quodeo præsertim loci ad Balneorum usus vasa, & cætera antiquitatis monumenta vetus nomen, & officinam contestetur. Ad Balnei finistram Occidentaliorum vicusest ciuitas, cuius apud antiquos vetusta nominis causa, ne quis putet per secundaria tempora illuc translata de Amiterno Episcopali Cathedra inscriptionem vetustissimam legat, quam infra adscribemus longe ante ea tempora, & in CLAVDIIS Ciuitatem cognomenrum vetustis in monumentis: de quo infra. Sed & ibidem loci Basilicam Gentilium templum vnum atque idem alterum. Expurgata hæc omnia, & in Ecclesiam Dei dedicata vtraque sancti Maximi Ciuitatem dixere Vetres.

At templorum, quæ diximus alterum Vrbi Aquilæ proximius Cupra: nomine Cupra autem & ipsa Venus est. Deinde ad Orientem milliario circiter tertio recta regione eunti occurrit Eburium, vbi Sacerdotes collegium haberet & dispositas iuxta se per Vicum familias: Ad Septentrionem verò intra Veræ, & Aterni influentes sinus Ode locus pro comitio, vbi & Puteal laudationum, vel allocutionum, & ibidem iuxta ad Occidentem Vatia ad Vera fluminis vtramque ripam hinc inde pro corona vicus, sed in ipsa prope Fidiij montis crepidinem Genium Iani.

Hoc loci illud aduertendum se offert, quid in Vatia nominis, quæ significationis vis insit: vbi enim certius vaticinium esse possit, quam ad Veram per ipsissimam rei veritatem pro Iani genio pijsissimi sanctissimi, & veracissimi patris. Vnde & Vatia altera in agro Reatino, quæ per commodè in B. Io: Baptistæ nomine immutata est plusquam Prophetæ. Sed & accolarum nomina, & cognomina nostram in adsertionem, & per vestuta monumenta incorruptam veritatem inconcussa constantia moribus antiquis custoditam liquido probent. Vnum enim vel alterum, sed & tertium, & quod excurrit esto pro millibus: nam & de

de Claudiæ gentis nomine , & natalibus pone agemus , ut-
potè qui in primis cognitis id supponamus . Ad Oppidi
enim firmitatem , ad Oppidanorum pacem , & annona fa-
cili , & opes , & eorundem custodia , legum reuerentia , exer-
citia , quibus Tyrones probantur , laudationes præterea , &
præmia ob virtutem . Quæ res ex vetustis inscriptionibus
exemplo quasi ad allusionem adposito quam oculatissime
appareat . Sed hæc paulo post , qui loci situm plenè præ-
scribendum putamus .

Quod enim reliquum est planicie , ad forum Apen-
nini , & Veræ fontem , qui pro corona Veram cingeret in-
ter Verium Vicus , & Forconium vulgò Paganicum , fre-
quentius quidem . Ode autem , vel Odeum diximus Vicū
peninsulam prope vbi fluvij duo confluentes , quasi pro sa-
lutandi officio de loci nomine nomen novum , & commu-
ne adsumunt Auellinum , à quo in Campania Vrbs , & po-
pulus . Sed de Claudiæ gentis origine & Plutarchus in pro-
blematibus , & Virgilius dilucida illa rerum & nominum
proprietas Poetarum eloquentissimus .

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum

Agmen agens Clausus , magniq; ipse agminis instar

Claudia nunc , à quo diffunditur & Tribus , & gens .

De sacrificio autem gentis Claudiæ peculiari hæc Festus
Propudianus , inquit , Porcus dictus est , ut ait Capito At-
teius in sacrificio gentis Claudiæ velut piammentum , & ex-
solutio omnis contractæ religionis .

Sed & Clodiam legimus antiquiori prolatione , & pro
Claudiam allusione quadam ad Odæ nomen , & loci clau-
suram , quam diximus , & pro ea accipe vetustatis testi-
monium .

OPPIÆ C.F. VERÆ CLAUDIVS SEVERVS.

Et alibi :

EREPTA EST OPPIA FIRMO .

Bassos

Bassos verò Oppia in gente, ut exinde loci ibidem proximo nomen factum sit, Bafiano nisi à Vatia utriq; Quaparte Vera fluvius in Orientem convexus sinuatur.

Cæterum de gente Claudia in hortis Medicæis suburranis.

2. *Claudias Hesyebius fecit sibi, &*

Claudia Oda coniugi, &

Claudia Vera, &

Claudia Ciuitati,

Posterisq; suis, &

Ruffria Repentina coniugi.

Et Iulius Italicus lib. VIII.

Ecce inter primos Theramæo à sanguine GLAVSVS

Exultat rapidis NERO non imitabilis ausis.

Hunc Amiterna cohors, & Bæcho nomina ducens

Casperula, hunc Foruli, magnaq; Reate dicatum

Cælicolum matri, nec non habitata pruinis

Nursia, & à tetrica comitantur rupe cohortes.

Natale igitur solum gentis Claudiæ adparet, & præter locorum nomina, quæ recensuimus etiam Ruffiorum memoria diruto adhuc in vico prope Bominaculum, in Ecclesiæ titulo reliqua est sancti scilicet Petri ad Ruffriam. Ac Bominaclo nomen fluminis profunditas fecit. Is locus intra Eburios est ad miliaria circiter tria. Sed iuxta eodem Casentinus Vicus, cuius etymon, & nomen de Claudia, & Repentina gente compactum oculato inspector se prodit. Eburios verò sacerdotes diximus, purpuratos, inquam patres apicatosque. Hi & vicum quem & selectum incolerent, & agrum sui de collegij nomine possessionum denominarunt, & is vberimus quidem est, cuius utilitate, & salubritate aeris, & amoenitate loci ultra annonæ usum, & cultum frugaliter, & magnificè oblectarentur lautissimi hominum. Quo de loco Vestini adaucti numero generosa sobolem in Colonias deduxere primam secundum fluminis

nis ripas, deinceps progressi ad maris littus Atriam ibidem condidere de loci amplitudine denominatam, oppletis primò vt diximus, quotquot proximiora, & opportuna reperirent loca,

Interea Patrum decreto Apenninum superare iubentur à Veræ fluminis fonte, & descendentes proxima mari supero ad Occidentem occupare littora. Et quidem animo volenti dicto parent, expediti adsunt delecti Tyrones, & quò Præitores auspicati signa moueri iubent, & ipsi in viam se dedunt alacres.

Tum Pici præpetes aduolant, & progressuri super signa insident, deinde se paulo altius sustollentes superuolant quasi præcedant duces de cœlo missi alati præcursores: Sed cum prandendi, vel figendi castra hora esset, ad signa declinantes adsident auspicato, in eisdem quasi in tricliniis præsident, cœnantq; & somnium per noctem capiunt, metatores diceres & conuiuas, immo & Phagones iunioribus ad genium, ad patrum admirationem. Ea itaque Ducibus relata gratia, vt & ipsi commillitones Picentes dicerentur, nedum oblatu cibis hospitibus noua in regione perpetuo applausu. Præterea vt facti memoria apud posteros seruaretur antiqua ad Apennini Alpes vsque & iugum crescēte cliuo duas designant sedes, Auiam scilicet ab Auibz & Pedicinium à sacerdotali pedo, vnde Populi in Apulia Pedicini deducti. Sed huius nominis apud nos Vicus vetustate collapsus est, populus nouam in Urbem Aquilam transfmigrare iussus. Ipsam verò Auiam aliquando ex præcepto Leonis III. qui Capracorum miliciam instituit, ad Urbis Romæ, & Vaticanæ præsertim Basilicæ custodiam; idemq; ad patrimonij tutelam, & totius Italiæ securitatem claustra montana, & conualles, & pontes, & portus omnes, & limites communitos voluit, quo Barbaris inaccessa forent: Eo itaque in verbo proceres, qui militia apud nostrates eminere, arcem hanc restituere, firmitus construxere, ma-

Miscell. Erud. Tom. 3.

I

gni,

gnificentius seruauere fortissimi. Cuius cum moenia diruta, & ruderibus obruta herbis innascentibus floridam conspexissem, Apennini coronam dixi. Excepere verbum comites comiter, & hilariter. Et huiusmodi adhuc inter rudera internoscitur memoria, & Ecclesia sancto Leoni primo dicata, qui & primus Vaticanum communire coepit, & limites ditionis Ecclesiasticæ custoditos voluit quidem cum Cubiculariorum collegium ad excubias circa Apostolorum corpora excogitauit, & monasterium sanctorum Ioannis, & Pauli ibidem iuxta constituit. Sed tantis Patris defunctus laboribus ad requietem euocatus est, cuius nomen, & tantarum opus laudum Leo III. adsumpsit quidem & perfecit, tunc nostrates locum hunc, vt diximus, communiuere, quem tamen non iam Auiam, sed quod fontes irrigui exinde demanant plures, Venarum dixere Arcem. De militia autem Capracorum monumētum, quod præfractum quidem habemus inter pleraque nostratium monumenta intra Urbem, in pauimento sancti Iacobi, ad Septimianum, Transiberina in regione de proximæ turris ruina seruatum. Quod tale est.

Hanc Turrin, & Pagineuma facta

A Militia Capracorum tempore

Leonis Quarti Papæ

AG. P.

Qua nota Agatonem Primererium intelligo.

Capracorum autem de loci nomine in altero Apennini iugo Capracorita, sub montis supercilio, quem de Gruma vetusto nomine (id enim supercilium significat) iugum illud Maiellam appellamus; ad Maiellæ itaque supercilium is locus est cum montis ascensum prope superaueris descensurus iam Corfinium. Ea Pelignorum Metropolis. In Ecclesiasticis autem Capracorum militare nomen, & cui militare insigne cornu fuit, ad dignitatem militiæ sagacioris quidem in custodiendo. Quo nomine loca pleraque adhuc

adhuc habentur, licet ipsum nomen in Caprarolam deflexerit, cuius olim situs iuxta villas locupletes Ecclesiastici Patrimonij, in quibus Præteriola, Galerias vocabant à prospectus amoenitate, & deambulatione. In Caprarola igitur excubiæ militum, & rusticorum tabernacula, stabulaque. Sed tamen vtraque cessere in villas rusticas. Sed & nomina, & imagines rerum diruta est antiquitatis fabrica, monumentaque prope omnia hîc, & alibi deleta deplorataque. Iuuentutem verò, quam diximus in Coloniam deducendam auspiciis Picis per montana, & Titean, & Tussitium, & Montaranum priorem ad Forulum, & alterum denique campestre ad locum deuenere. Aderat eisdem Prætor, qui Apis, sic dictus ab Apia, vel eo fortè de auspicio maioribus qui inauspicato nihil gererent, quorum arbitrio in præpetes alites res committi placuit, vti diximus.

Cum vero præfinitum ad locum infra montes deuentum esset, tunc Picus plurimus ad esculum quandam excitus aduolitant confident turbatim: deinde ex eis aliqui cõuersi occurrunt, aduentantes excepturi, vt non vltra Duces: sed Castrorû præfecti metatores, hospitesue humanissimi voce, alis, quos poterant plausus & letitiæ signa edunt alacres: & quasi identidem facturos comites vellent, adhortarenturque, plausus ingeminant prænunciantes concessum expetiturum exquisitum patriæ solum, & agrum vberem. Quare omnes patriam salutant & numini gratias agunt eandem iuxta arborem altare erigunt, vota que persoluunt animo lubenti; deinde circum circa castrametati muros, & pomeria designant, vicos, vias, plateas dimittunt. Aram igitur & arborem in Vrbe mediam dedicant, & eam sacrificijs celebrem faciunt, muneribus ornant, pendulis odoratam suffimentis, & oraculis nobilem. Coloniz nomen item eadem ab Esculo imponunt ita tamen, vt præponerent A, litteram pro dignitate loci. Prætoris de nomine: itaque AEsculum nuncupant.

Quo loci Populus breui coaluit, & adauctus numero est ita ut omnem regionem inter Apenninum, & Mare in longitudinem porrectam excoluerint. Perpetua Metropolis Aesculum facta iam in Picentibus mater urbium.

Et hæc quidem longe ante Picum Priscum perseverant etiam adhuc plerisque in locis, & Oppidis, & Urbibus vetera Vestinorum nomina, utpote Mons Eburius iuxta Aesculum Eburiorum scilicet colonia, & Cupra Montana, ubi Cupræ illud Iunonis templum & emporiū celebre, de quo Strabo lib. v. & altera item maritima à Cupra nostrate, quā diximus iuxta Conium, ex vico olim & templo nobili, de quo superius; sed locus is modo vitibus confitus est, Vnde etiam & Romæ olim celebris vicus Cyprius ad clyueum carinarum, ubi nobilissimi Sabinorum confederunt, quamquam non desint qui de statuis è cupresso frequentioribus nomen vico impositum vellint. Sed neque à Conij figura cupressus abest, neque ab Opi Cupra: Cupressus enim & ramos, & fructus vna educit, quo colonis opatius magis nihil dixeris: tunc enim, & Vrbs conditur, & pomerij spatia dilatantur, & murus firmior est, & cultior ager cum succedit in sobole virtus, & sapiens in maioribus consilium. Quibus artibus in Rep. opulentiam fortitudo, iustitia & gloria operantur.

Deinde & inter cæteras in Picen Anfidenam Urbem & fluuium à Fidio, quem diximus monte numineuè, A, littera præposita, ut in Aesculo diximus, noui conditores nuncupant. At is Fidius mons, ne quid indiscussum prætereamus, humilior quidem & inter Sicanium, & Appenninum medius breui intervallo, quasi de torque inter mammillas gemma dependens illam intra connexionem montium. Cuius symbolum decorans coniugia præsentī animorum concordia, vnde & matrimoniorum Deitatem maiores Medium venerati dixerunt. Fidium auctorem, & vindicem ubique venerabilem. Eius autem tumuli

funuli prima incrementa sensim adfurgunt, Ansanti-
nos inter & earum ductu, & Carnienas aquas hinc in-
de medias quasi ad sacramenti, & communionis inter
virum, & vxorem enatis aquis, & recta regione quasi
erectis protenditur aris per miliaria tria, ad Veræ fontes,
per Conij campum, & Odeum: sed magna ex parte cinctus
moenibus, coronatus propugnaculis, elatus turribus,
templis firmatus magnificentissimis, adauctus Ecclesijs,
fundamenta hæc nobilissimæ Urbis Aquilæ dulcissimæ,
& exoptatissimæ patriæ.

Creuit, & à Firma gente Firmum colonia condita est,
perduratq; (si pax aderit) inconcussum. Ab Osa verò, quæ
& Auxia Osimum vel Auximum. Sed de vtriusq; anti-
quitatis irrefragabilia producamus testimonia.

FIRMVS SABINVS

M. COELIO MARCELLINO

ET CUSPIAE M. F. MARCELLAE VXORI

L. COMINIO L. F. L. N. FIRMO

P. R. Q. AER & ALIM.

Et in Hist. Hisp. Ludouici de Pontes :

CLODIA OSSANA MATER

IVLIAE SABINAE F.

IVLIUS M. F. AVXIVS

G. AVXONIUS Q. F. LEG. XX.

FLAVIAE COL. FIRMI PICOENI

SEVI MANCIPTVS

FECIT SIBI ET FLAVIAE

Q. AVXI. Q. F.

Sed & Auuius, qui Senogalliae muros adlabitur, Aterno
de patrio fecere nomen, qui in Picennum transmissi nouam
condidere Urbem, quæ deinceps à Gallis Senonibus nouo
nomine adaucta est.

Gentis felicitas vel ex illo arguitur quòd CCC. Ciuita-
tes breui condidere, & maritimas sedes naui quærere co-
acti

ædi fuerint Picentinas, & CCCLX. hominum millia Po. Ro. præstò fuerint auxiliares copix, sociales legiones. At Senatus Amiterninus ob rem bonis auibz benè gestam, vbiq; locorum Auian vel Auianum condi iubet, nouis colonijs quasi coloniarum Principem per expeditiones singulas. Sed & Conij populi Picenses, & Auicenses, & Apian arcem nuncuparunt Picentiam, & Auian, & Auicensem. Deinde etiam & Iapigensem ex maritimis expeditionibus, de quibus inferiùs per nominum varietatem, multiplicationemque. Certè Opicos negauerit nemo qui opes spectet agri felicitate, siue is montanus, siue campestris sit: is, inquam, irriguus semper, & vbiq; se ipso vberior operosiori Vicanorum industria, quos ad cõgerendas opes colonos validos in cultura exercitos peritiores: proceritate tamen, & vultu, & moribus nusquam rusticos præduros licet, expolitissimos dixeris ruri degentes homines agriculturæ deditos, & militares viros. Placet omnia, & singula explicare, quò facilius intelligatur, & diiudicetur in singulis quasi sub oculis solis huius exposita. Quæ si veritas ipsa suo probarit iubare, tum nostra demùm historia firma fide constabit.

At Populus Vestinus pro temporum varietate, incremento, detrimento & Reip. & Imperij, per illam rerum omnium concussionem agere, & pati fortia, virtute conniti, pietate repugnare, ita vt quæ Romanus diruerit, ipse meliorem in faciem restituerit Vestinus, & potiori quidem in loco delectu laudabili oculo peruigili. Sed & Barbarus quasi aper irruens vastat, & dissipat omnia: eadem Vestinus reparat, & communit, & ornat, fortior & magnificentior. Amiterno enim diruto per Cornelium Syllam oblitus est maiorum suorum patriam. Cæterum Patres Conium commigrarunt, quos & populus sequutus est, & vici situs in latissimæ Urbis excreuit sinum. Deinde contra Barbarorum irruptiones æditiora captare montium culmina hostibus

bus inaccessa magis, & Ciuibus firmiora. Demum in Remp. constituendam conuenere: quæ enim inter diffitos aut Iustitiæ, aut charitatis communio esse poterat?

Igitur qui ad feros confederant more maiorum de ipsiq; Iani, vt diximus, instituto, hitandem aliquando nouam in Vrbem condendam, & Remp. constituendam conuenere, & ad agriculturam rusticos prioribus in vicis constitutos missos fecere. Eo autem de agricultura, & felicitate Martialis vno versiculo:

Nos Amiternus ager felicibus educas oris.

Sed in his frequentius excreuit forum, quem diximus Conij, vt iam non Ciuitatis quota pars, sed integra, & per se plenior, & celebrior ciuitas esset. Foreonium eidem nomen, siue à vetusto quem recensuimus Forco, vel à latitudine infra montana. Sed à Forconio infra milliarium distabat Cados, vel Cadichium de Porreci Cados cognomine.

Auclius itaque Forconij si causam requiras, loci amoenitas, & vberioris agri fertilitas, Vera fons & fluuius, & aquarum copia, & piscium, quos trotuas dicimus ad ripas siue alieno studio, siue sponte sua per aquarum applausus colludentes circa fontem, & arbores frequentiores: inde Vico Paganico nomen ager is semper floridus, & vbique irriguus, vt ver videatur perpetuum ad Veræ sinus adridere iucundissimus verna. Huc Vestini proceres quorum pars maxima Romana de nobilitate conuenere aliquando. Huc & Normanni, qui in comprimendis, expellendisque ex omni Italia Græcis, & eorundem avaricia, socordiaque castiganda enituere Italis Proceribus admirabiles, quod singilatim singuli contra Millenos pugnarent: eos itaque omni studio inuitare, retinere benignitatis vi adhibita amantiore hospites, & amabiliore in dies. Huc Longobardorum mansuetas, & humanitati consona, proximis de locis, & campania omni vbi dominarentur, conuenient nobilitas.

Et

Et quosque præterea vel bellica virtus, vel morum suauitas, consiliumuè & rerum gestarum gloria Heroas illustriores faceret, siue per sacræ expeditionis tempora de quibus superius, cum de Laconibus ageremus.

Sed ne quid minus Longobardi, Normanuè è Campania euocati hoc loci viderentur habere, Beneuentum pro Forconium eam Urbem appellare placuit, vbi & Ecclesiâ sancto Bartholomeo, in cuius sacrario veteri Pauli III. temporibus reperta conspexi sanctorum martyrum corpora Iustæ Virginis, & Iustini Episcopi, Felicis, & Florentij, & N. Sypontinorum, suo vnumquoque in loculo lapideo segregatim collocatum. Qua rerum explicatione implicat quoniam loci Nicolaus II. Papa anno X. circiter LX. post millesimum Robertum Vistardum Apuliæ Regem constituerit, Beneuenti ne Samnitum, an nostratis. (Sunt enim qui hæc ad Aquilam urbem gesta scribunt) & quidē recta scripsisse videntur ex ipsa locorum propinquitate, siue ad Veram, siue ad Cranienas aquas id factum velint, loca hæc in proximo sita: à fonte enim, quo Vera fluere incipit Cranienæ aquæ ad milliaria quatuor non distant. Ad aquas autem Cranienas nobili quadam, & generosa æmulatione confederat gens, quæ & ab Aquila, ipsis inquam scaturientibus ab aquis dicebatur, fundorum comitatu, & militari disciplina, & rerum gestarum gloria illustres viri, quibus cum Romani Quirites gente Pilia vetusta de Pompiliorum origine: Ad eas enim familias, & populos eisdem subditos spectabat is auita possessione locus. Huius itaque agri domini plerisque & ipsi illexerant Heroas, magnifica munificentia, lauto apparatu, sed quorum studia mira felicitate æmulantes anteuenterit Veranos, præuenteritq; eo in Olympo. Hinc enim locus, raris scilicet, sed magnificis ædificijs in urbem creuit, quæ in dies auctior facta est tumultuantis populi voto. Huc enim commigrare coacti sunt Beneuentani, quos diximus Proceres, & ea
omnis

omnis nobilitas & populus, qui ad Veram confederat, ne-
dum Curetes. Quamvis etiam nunc satis frequenti in vi-
co populus, & numero, & opibus non contemnendus per-
seuerat, & adhuc Beneventanorum Ducum insigne gestat
Pagani scilicet homines Diadematum in fronte caput, &
Vicus ipse Paganicum appellatur. Sed quod per ea præfer-
tim tempora, quæ simpliciter alere videbantur ingenia, &
sacræ expeditionis occasione castra construi placuit. Quod
duarum rostratarum navium per mare procurentium
imaginem repræsentant. Ipsa enim fabrica, & situ adeo
gracile, adeo venustè obtuentium se offerunt oculis, ut
quid maius excogitari sit impossibile. Proinde quæ navi-
gaturi essent tamquam de naualibus procederent, neque
de numero, neque de nomine militari exirent, qui per
ordinem alteri præcederent, alij subsequerentur suppres
ut intelligamus in his, qui maioris quivè minoris ordinis.
Qua de re locus is Nautilia appellatur.

Proinde novæ Vrbi Aquilæ venustè quidem aptari po-
test illud Solini calidis frigidisque de aquis, quæ Sextiæ di-
cuntur. Quondam Hiberna contulis postea exulta moeni-
bus. Sed & ipsæ Aquarum Sextiarum nomen à Sexto At-
tico Vestino, ut ex inscriptione ibidem constat, obtinent.

SEX. ATTIO ATTICO PATRI,
VALERIE SEXTINÆ MATRI,
VALERIE ATTICAE SORORI,
SEXTO ATTICO FESTO FRATRI
ATTICAE NOVELLIAE FILIAE,
MEMINIAE PRIMAE VXORI
L. ATTICVS SECVNDVS SIBI,
ET SVIS V. P.

Integram inscriptionem adscribere placuit, quod & no-
mina, & gentes nostratia sint, & locus hic procedenti Pó-

Miscell. Brud. Tom. 3.

K

tifici

tifici commodior, & propinquior, nisi ad locum vtrumque pro voto, precibusque Procerum, & populi annuens accesserit: neque id incongruum est, si modo vera sunt, quæ leguntur.

Descendimus ad tempora, inferiora quidem: & diutius peruagati sumus. Sed ea est historiarum ratio, postulantis ut omnia nostro dilucidemus stilo: quæ nunc ad priora nos reuocat.

Curetes Patrum iussu nouo edito expeditionem expediunt per montana Aboriginum: & Comerum Vicum secundum Apennini montis dorsum: sed oliuis vestitum, fertilibus, & teneris virens herbis, Apianam, vel Apicennam condidere alteram. Atque deinceps tertia, qua ad mare mons decliuus spectat, deducta est. Tertia, quæ Pinnensis dicitur Ciuitas, & infra montem per conualles vndeque patentes, qua fluuius ex riuorum confluentium auctu procacior factus, & tumidior ea prouolurus regione ad mare delabitur, cui nomen inditum APRVSÆ, vel ab apri ruentis similitudine, vel ab Apro coloniarum deductore, ea regio omnis circa fluuium oppidis, & vicis frequentioribus oppleta, vbi primum familiarum pro populo pleræque dispositæ per loca, quæ agri vbertate numeris colonorum sufficeret. At iuxta mare Istonium à vici patrij appellatione, colonos verò Istonates dixere Vestini: Ab Aprusa autem fluuiio Provincia omnis eius decursum fluminis, & ultra Aprurium nuncupatur pro Aprusio, facili apud maiores litterarum commutatione. Item alias à Patribus exciti: vrgebat enim expeditionis causa, sobole multiplicata. Igitur eiusdem generis Apro Duce per montana Aboriginum, siue Umbrosum progressi Aprusæ alteri fluuiio nomen fecere. Hi Modianum condunt, & nuncupant patrio de nomine, qui olim ad Velinum lacum Modium Vicum a Modijs condiderant. Gentis huius supra meminimus in Modio Fabidio Testrinatæ, & is vicus distat ad milliaria duo à Scandrilia, quæ

quæ ab ABASCANTE, & Alcanio denominata quidem est, utpotè Scaniarum minoratione quadam vocis in Scandriliam deflexum nomen, nisi is idem colonus deducor Modius Iunior fuerit: denominare enim, & imponere nomina gentibus nomina id tantum (ut Fabius adserit) Ducum & Regum ius est.

Idem & *Sarfinam* Plauti patriam excitarunt, de Sari fluminis vocabulo Vestini & Sabini coloni: nam & fluvius qui infra eam defluit, Sabum appellarunt. Exinde Ariminum ad maris littus dexterum, & ea urbs nobilis, de qua varij quidem varia, vox certè sonat exaltatam, moenibus, & turribus, Mino ducè, coloniam. Minus itaque, siue à minoritate nascendi, nam ultimo loco genitos, ab ipso natali, *Principios* dictos, & regnantes diximus Cranum, & Cranam, vel à minoritate staturæ, vel à minandi officio. A Mino itaque Minecia gens, quæ *Minicia* dicitur, & Minucia ab aquarum deductione, per fistulas scilicet solidas, qua transitus sit opportunior, siue excavato per terram riuulo. Vnde & minas, siue immineant iuxta terram, siue infra per subterraneos cuniculos, & facere item minas pro cuniculis oppugnare, claret in Minicijs aquis, & in Miniciorum familia legitur Apronianus eadem in gente nobilis, & Naarthium præfectus: à Mincia item Arimini Corrector Flaminiae, & Piceni qui & Genuensem agrum terminat. Colonia enim in eius perpetuæ clientelæ familiæ constanter perseverabant, à qua deductæ essent, sicuti & devicti in victoris familiam, & clientelam, transibant.

De minoritate in Minertimo significata auctor est Festus & in Minerua de Ducatu populo præstito, facti testimonium in Capitolio illustrissimum plerisque in statuis, & ipsa in Minerua legione, pia, fideli, quam Domitianus conscripsit ex Vestinis, Curetibusque.

Minerua itaque Virago pro numine Dux Populi ad securitatem publicam Prætor, vultu ipso, nedum armis hostibus terribilis, minax, acri intuitu, & truculento aspectu, præ flauis luminis copia oculis ardentibus, Phornutio teste. Sed certè prudentiæ Dea, & belli: itaque à minando, vt M. placet Tullio, & ex Cornificio apud Festum legitur oculatam habens galeam, in qua humani quodammodo cerebri positionem inspicere est, & in ea speculatorias habere, vt oculis aduigilantibus lumen cœli in his, quæ agenda sunt, videant sensu peruigili: unde Mineruam dictam adserit Festus, quòd benè moneat. Non itaq; contemnenda corporis exiguitas, in quo animi eluceat vigor inclutus. Nam & sapientissimorum testimonio inest **MAXIMA IN MINIMO VIS.**

Proinde Minerua, quæ primo aspectu formidabilis hostibus, etiam in recessu formidabilior eadem magis est. Et ad huiusmodi formidinem, & incussum hostibus terrorem facit illud Catulli in nuptijs Pelei, & Thetidis:

Frons expirantis præportat pectoris ira,

Cæterum qui Ariminum interfluit fluuius, is Ariminus Liuius est, & à Menicijs non discrepat. Horatio tamen Folia, quæ vel à Faula, vel à Fauno Sabinorum, & Latinorum Rege prisco deductum est: Sed ne deriuationem à longè petitam putes, accipe vetustatis testimonium:

FOLIAE QUIETAE

VECTIVS TIGRIS.

Vectiam gentem Romanam à Vectio qui primus in Urbe interrex clarissimam negabit nemo, & ipsam interregni dignitatem omninò Patriciam, quæ plebeis nusquam communicata est. Vectius autem à vecte dicitur, quòd quasi pro vecte esset ad claustra & Serranos montes, ex quibus Vectius Ianigena Vestinus origine adparet, & in suprà allegata inscriptione Vectienum habes à Vectio.

In

In Epitheto Quicta demulcens præferocem quasi Tigrim vxor virum . Sed quod Fauni irrequieti semper , & improuifi adparere consueuerint , & molestiores esse Virginibus , & infantibus maximè , vtpotè errantia numina ignea ingenia quasi faculæ , fauillæq; procaciores , petulantioresq; Talem eidem adsessorem adsiduum adtribuere oportuit coniugem , & in verbo Vecius respondet Epitheto Quiete , agentis scilicet bene , & quiescenti benè , ob firmato in cubiculo , benè ordinata in domo , quò & ad agenda domi forisque alacer vti sciret velocitate . Tigris itaque & Folia correspondent , & proinde animi moderationem profiteri videntur tantorum nominum , & congruentiæ vir , & mulier coniugati compares Dijs volentibus . Atque ita maiores nostri a aqua , & igni sibi inuicem communicato , nomen & ipsum florido præ coestu Amoris iugo aptabant sibi concordēs coniuges , vnanimēs . Sed ad Fauni procacitatem exprimendam facit historia quòd de fauillis progenitum testatur Seruium Tullum Regem , qui huiusmodi nomina , & omnigenam coleret fortunam , & numina , de seruo adsumptus in Regem . Sed & Horatius de Fauni procacitate :

Faune Nympharum fugientum amator

Per meos fines , & aprica rura

Lenis incedas , abeasque paruis

Æquus alumnis .

Idem hæc de Folia , & eius virili succinit :

Nec defuisse mascula libidinis

Ariminensem Foliam .

Ea de causa in gente Apronianorum Proculi frequentes & Mincij & Pincij in Minicijs . Sed Medij Fidij , qui & Sanguis , & Semon , & Semingus in Anicijs legitur , Vnde Aproniani Pincij Semonēs : Semon autem , vel Semingus , quo in Semone Sancum , & Fidium iunctos habet : ipsum enim trino numine nomen , quod sit idem , esse

esse comprobemus ex ipsius figura, quæ primo eadem de causa effingitur capite in vnicam inflexionis basim, pectus in saxeum, quadratum tamen, & vnicum desinit bene firmatum pedem, quo custodem peruigilem, & hospitibus perhumanum: furi verò, & hosti, & sacrilego inuiolabile, & terribile sacrarium, & arcem, & inconcussam, & horribilem præsignarunt vindicem, symbola Gentilium: & ea de figura Terminus appellatur; is eo nomine in finibus appellabitur æquè ac in plateis. Qui verò in summo Capitolini cliui pro vestibulo templi erat, Triansactus à B. Cypriano scribitur: terminus enim in finibus constituitur. In quibus verò præminet nervosius illud, quod in infantibus pro amuleto usurpabatur, Miniciæ prænotatur, & propagationem generis, & imperij, & finium. Quare in Mercurij forma figuratur quasi Mincij, qui & Pincij, & Proculi: pomerij enim ampliationem summum in Reip. auctarium, & limitibus prolatis, & summa in ciuibus laus est imperij propagatio.

Verum pro Arimini finibus, & Rubico, illustre eiusdem in ponte interminatorium S. P. Q. R. Casari, & exercitui, quicum sequeretur, in marmore sculptum adhuc perseuerat, quod quidem in contestationem loci Terminalis vtique clarissimum est testimonium.

Sunt adhuc iuxtà Ariminum loca plura eodem quo in nostratibus nomine, Coranium, Albanietum, Toranum, & Sabinianum.

Interea Picentes ad se nos reuocant, qui adaucti numero, ita vt tot numero, tot ciuitates populos nō caperent, Senatusconsulto nouam ad coloniarum Prouinciam rate quærere iussi sunt, & ad sinistram nauigare. Itaque ad Cupræ maritima littora nandi, & nauigandi destitutam in tyrocinio disciplinam discunt, ediscunt in dies singulos animosiores ex laboribus, peritiores ex difficultatibus, neque segnes interim maiores natu portum commoliuntur.

ET

ET QUIDEM VEGETIORA ingenia intentatum relinquant nihil. Alij itaque arborum truncos in lintres cauant, & maiora aufuri in ipsa arena remis se exercent, lintres propellunt modicas, qui tandem aliquando subigerent vndas. Maiores rates turmatim, & novas ædificant, & eas planiores quidem, vt Cotylam innantem repræsentarent insulam, easque dehinc pice illinire, in eisdem singulis singulas pini arbores suscitare, vela funibus protendere, transiris remos aptare, affixa in puppi Veneris, vel Cupræ imagine, & eam quidem ad temporis varietatem peropportunam: aiunt enim menstruis mulierum purgationibus, & profluvio tempestates arceri, quæ per Helenes sidus perniciosissimum nauigantibus excitantur, si menstruata inquam nudetur: cum verò clarior illuxerit sol, expurgato vtero, depulsis tempestatibus iuventuti nauiganti, aranti, ædificanti nihil Venere iucundius.

Cæterum cum nundum reperta esset illa ars Palâtica, de qua superius egimus, Augurum monitis, patrum concissis precibus, per ipsam se in tuto obedientiam rati velabant lignis bene picatis, & ea vox vna omnibus sed adinuicem adhortantium, & fausta acclamantium, vt benè picatam nauem feliciter abire, procedere, peruenire precati genialiter confidebant, quæ enim stella orientem salutat Solem excussis post se tenebris, Vale dicit. Vnde & vento ea ex parte flante nomen Iapiga, & hanc in sententiam Virg. *Æneid.*

— *Natat vnâ Carina.*

Venti autem omnes è cardinibus spirant. At cardinum potestatem Iani, & Cranæ diximus, vt vbi, & vnde, & quò vellent ventos cierent, quos regerent populorum scilicet Duces, opportuno cum apparatu occurrentes, & Astronomia qua ventorum causas, qua cognitione exorientibus vti scirent ventis. Iapiga verò certum non habet cardinem: sic & Eolus ventorum Rex, & Pater pro Iano, & Eano,
&

& Iapiga. Boni itaque ominus ventus Iapiga quòd securitatem pariat, quæ negligentium mater, vt plurimum, aliquando verò nouerca est. Et quidem de Cleopatrá fugam capeffente idem Virgilius cecinit:

— *Ventis, & Iapiga ferri.*

Sed Virgilio ipsi nauigaturo per eiusmodi nominis inuocationem bona omnia precatur Horatius:

*Sic te Diua potens Cypri,
Sic fratres Helena lucida sydera
Ventorumque regat pater
Obstruētis alis præter Iapigia.*

Peruenere itaq; prospero occurfu perlustrata Apulia omni (qua maximè conuexa est) ad oram fluminis, quam sacro patrio de nomine salutantes nuncuparunt, & in ripas eiusdem religatis funibus confessuri descendunt, sibi inuicem gratulantes: aram, & ignem excitant, vota Deo Opt. Max. soluunt: deinde in distributione locorum Eburini Patres potiora loca sibi deligunt, & primis in sedibus, & proximioribus ad aras, & tabernacula construunt. Cæteros etiam, ac reliquos pro dignitate familiæ, personæ, ac meritis disponunt. Itaq; adhuc Eburina ea dicitur regio, & fertilissima est: quamuis vulgò terra laboris appellatur: qui verò litteras paulò melius apicantur, & qui spectant agri vbertatem Campaniam dicunt felicem. Vnde Picentini panes Romæ Pontificijs in cænis secundariæ deliciæ, splendidiora corollaria, & ea ex alica, quæ frumenti species est, sed curationem industriorem requirit: quamuis per se alica non iniucundius frumentum est, immò & præstantius quod apud nos Martio feritur mense. At Neapolitani faccaro, aromatibus immiscent alicam, vel huiusmodi farinæ cuiuscunque adipem, & oblonga distendunt forma quasi cratis in figuram, & insuper auro pingunt, & huiusmodi pastillationis panem Regalem appellant pastam, siue mustaciam.

Sarus

Sarus verò Sabinorū lingua sanguinē importat, & fortè ab Eburiorum purpura viniuè. Sed ea in nauigatione illud accidit mirabile quòd loci fluuius in mare defluit, qui ex diametro opponitur Suro, quem in Piceno sciuerant patrium. Itaq; omni quæ reliqua est Italia potiti forte fortuna, consilio, viribus, quasi patrios ipso de mari muros stare facerent, & patere portus locis omnibus fecere nomina, quibus nunquam licuisset sacram fossam sulco ducere retrogradu, quam omnino ad idem principium circulari processu factam oportuit. Ad ipsam itaque aram agentes gratias reduces peruenere. Sed & Vesuuium, & Baias cum frequentibus colonijs tam assidua nouarum Urbium, & tam clarum decus oppidorum auxere primi. Hæc enim loca prius incoluerant Aborigines: deinde Vestini Auran-
 do Duce, qui deinceps apud nos regnauerat, sed tandem omni supercumularunt ornamento gentiles conuenæ, & aduenæ: Romani verò in eum excoluere splendorem, vt à Solino inter orbis politiora recenscantur miracula. Opici interea quos Vestinos diximus in Circeium traiecerant promontorium, qui per interualla temporum, per annona, & pacis ocia negligentius agentes, dum patres non consulunt, nec per se scire student, occasionem fecere censoribus novos Tyronum delectus ad illas destinare colonias, per quos expellerentur Opici illi adiudicati degeneres Veteranorum reliquiæ, qui vitam veluti pecora transigentes fabulantibus apposita ad fabulam scena essent. Quod regno sub muliebri quasi bruta animantia degenerent, & ipsam illam Reginam viro forti Pico nubentem, ea pactione, vt regnum pro dote cederet. Temporis ratio in fabula non liquet, nec facti veritas constat. Poetæ enim inter Picum Tuscum, & Picum regem non distinguunt, qui vtriusque facta vni attribuunt, & noua obnubilant metamorphosi in munerationis varietatem ociosioribus munificam.

Novos itaque per delectus Vestinorum patrum consilio prouisum est, ne limes is pro securitate, & dignitate Italiae alienigenis pateret incustoditus.

En censurarum notas, quas in sacerdotum collegijs obseruatas rectè quidem, vt omnia sancta Mater Ecclesia, apud quam vera est Religio, iure merito sibi vendicauit quæcunque apud gentes religiosiora esse videbantur. Nos enim Poetarum fabulam (si qua in re præfensi utilis est) & legimus, & explanamus. Ipsum, itaque Circæ nomen, vnde, & Circæum à Circellis Falacrynīs Flauiorum prædijs, altero in libro descripturi sumus. Circellæ autem appellati fontes sunt frequentiores, tenuioresque, excepti labro florido, qui scaturigines illas ambiunt, coronantque, inoffensi tamen, neque enim aquarum vis flores proterit, quibus coronatur media perpetuo vere, ad animorum delicias, lususque, in quibus segnitie, & socordia locum non habeant: Vnde & Musæus de puellarum choreis è Libano monte ad festum accedentium agit, cuius sententiam Musæus latinè, & feliciter expressit:

Non Libani odoriferi in summitatibus saltans.

Hinc & Poetæ personam Principis sponſi in delicijs habiti per fabulam perstringunt ad metamorphosin, ex eo quod pro uxoris saltu, & forma, quæ Solis filia diceretur, & regni opulencia, & ingenio inſoleſcentis manuum artificio admirabilis in domesticis, forensibusque, belli pacisque tempore, terrestri, maritimavè expeditione, splendidiori semper gazarum cultu procederet Picus, regia in trabeca, paladumentovè naui Prætorioria, & omni classe ad luxum vsque instructa, depictus auro velis, familiæ cultu, & ordine dapibus opiparis. Ea itaq; Solis filia scribitur, quod Solis attractu aquæ in fontes salientes demanant, & circa fontes herbæ & crescant

cant, & vigeant, & floreat, ipsius inquam lumine, & motu, siue calore, & virtute. Et hæc semper, & vbique Picus pictis in tunicis, eloquens, vnguētatus maritus, alatus Dux, qui vbicunque opus esset, illicō adesset, quasi volatu imminens, qui mira celeritate omnia perfecere alacer, militum pater, populi securitas, Princeps nouus affidebat Reginæ, equitabatur Comes perutilis, ventorum, & stellarum peritia nobilis, sed qua gloria? Num vt circularix haberetur? talis enim ab Homero describitur, & eiusdem in verbo Virgilius:

Picus equum domitor, quem capta cupidine coniunx

Aurea percussam virga, versumque venenis

Fecit autem Circe, sparsitque coloribus alas.

Cæterum cum de fabulis sermo est, & de tantorum Poetarum testimonio iterum, & opportunè quidem Homerum appellemus. Quis enim vel in Poetis non meminerit, & in primis non appellet laudatissimum Poetarum Principem? Qui ab Hospitalis Italiæ littoribus non alienus homo, imo munerator splendidissimus, ipsa in Italia emicuit, cui Circeum, & insulæ Acoliæ, & Sicilia pro cauea, circouè delecta est. Is inquam, qui omnia nouit, dum Vlissis patriam recenset Itacam, Italiam indigitat, & coloniam ex nomine, & in ea Laerthem Ianigenam vtique ciuem præsidetem inter Lucumones populorum Principem, quem Homerus iam casum delineat lectoribus, si qui oculo non hebeti in legendo sient; & ipsum iuxta Laerthem adstantes Lucumones duodecim. Sed qui Larthes filio absente, & quem vita defunctum putarent, in eiusdem domo petulantiores, Proci Reginæ se viduatæ ingererent, eius nuptias exoptulantes, & de Laerthis patrimonio, & prouentibus opiparè conuiuantes, quo Reginam, & filium impubercm, & locerum morarum tandem petasos compellerent, vt iam nubere vellet, antequam in huiusmodi commessationibus absumerentur omnia. Ipsa enim Lucumonum vni

quem vidua deligeret iungenda erat, ut populi presentem interea habere viderentur Principem, cum Nepos aetate adhuc minor esset, in quo longum putarent expectare regni successorem, Auo Laerthe senio laboribus, & vitae tedio confecto. Penelopen vero quasi Circem alteram Solis filiam prudentia sua eludentem procos, dum exorientis iubar Solis pro occasu acu pingit quasi in moribundi soceri funus honorificum texeret velum, quod extrema altera semper parte retexeret nocturno labore Latona altera, quae de tenebris solem producit: & proinde ea diuturniori mora redeundi terminum marito prorogat, & Telemachi crescentis incrementa, & spem enutrit. Procos autem differt, & quos venustate, & ingenio, manu, artificio, & prudentia in familia optime regenda attraxerat, pudicitia, & severitate distinct. Neque aliud cogitasse Homerum dixerim, cum eo in circo Vlissis errores, & historiam omnem refert, nisi quod ad Italiam in Italicis Principibus orbis terrarum Reginam in theatro confidentem spectatricem, & iudicem muneris alliceret sui. Qui musas omnes, & omnem produxit artium, & scientiarum scholam perutilem in scenam suo in Heroe, qui propria virtute & omnia, & impossibilia perfecit solus, ut munerationem honorificam tantis probata iudicibus univ ersus admiraretur orbis, & fama, quae veluti aurum per orbis cardines, honores, & plausus, & laudatores excitat. Ita tamen, ut priorem, potioreque locum non deferat, quem vnum pro omnibus occupatum obtineat. Orbem Urbem inquam Romam, unde celsa quasi de fabrica alloquitur populos, de arce inquam Imperij: & ea proferat, quae aeterna memoria digna sunt nominum, & virtutum praconia. Haec autem a nobis sic dicta, Graeci aequanimiter ferant velim, qui modo ad nostrates Vestinos stylum reduci verto manum.

Hi

Hi nusquam segnes, neque interea læuum Atriæ latus intentatum reliquere, qui opportuniori quidem in loco naturalibus Rauennam ipsam metati sunt, vbi infra decresciente mari Classis ad excipiendas in portu classes commolito apposita est: quæ quidem Vrbs regia, & regię vrbis portio: sed hæc sub Augustorum tempora. At Vestini loca circumcirca communiuere complura. Sed & Eridanum quasi per Eurypos decurrentem expediuere plures: & eos patrijs de nominibus appellauere. Inde Hadriam alteram ad fluminis ostia, quem Vatrename dixerunt quasi Aternum magnum. Is autem ex sacro foro Corneliensi defluens Eridanum adauget: deinde latius progressi mediterraneum delectas sedes captant. Itaque Verona construitur de Veræ fluminis accolis, & loci flumen ab eo dixerunt Atesim. Hac igitur ratione auctaria habes, & prorogatis in finibus nobilissimam Prouinciam, multiplicata loca, & nomina.

Et Comum à Cominis populis, quos recensuimus. Est enim antiquis Coma planities oblonga, vel connexis inclusa montibus, vel aquis confluentibus Insula. Comini verò à numine quodam, qui Comus dictus est. Hunc adolescentiorum licentia fecit Deum, non ad comitatem tantum, quæ expetenda virtus est, & probatos decorat ciues: sed quia pueri nobiles, qui in Regis obsequia excubarent, & Camillarij dicerentur, aliquando per annonæ, & pacis otia lasciuire cœperunt, & Lateronum fauore procaciam, & proteruiam in aruinam nutrientes, nocturnisque cantilenis, choreisque rationabilem populi inturbarent quietem, & alienarum appetentia vxorum vt haberent, in quod reijcerent numen insitum sibi, & in semetipsis coelitam lasciuiam prætenderet. Cæterum diuersi ab ijs Camillarij sacerdotum ministri, in quibus modestia vicens futuræ per augmenta ætatis sponsor adest sanctitatis ad Sacerdotij suscecuram. Vnde & eosdem

dem Cados dicebant à sacris disputationibus mysticis, quales Nabuchodonosor accersivit ex omni Hierosolyma tres illos selectos in Curiam.

De eiusmodi autem apud nos Cadis Camillarijs Vicum habemus & Camillarium, & Aruntinum, & loci memoriam Cadichio superam; hi milliario inter se distantes, sed Camillaria adhuc frequens in Vicanis. At Regij Camillarij quasi in prætorianam cohortem, & comitum adsumpti perpetuam novum salutare numen pro salutis, & victoriæ optione Camulum sibi effinxere, de quo superius. Sed de Camulo testimonium ex antiquis monumentis habetur Quintiliani in Sabinis,

CAMVLO SANCTO FORTISSIMO

TI. CLAVDIVS TI. FI. QVIR. TERTIVS

MIL. COL. VII. P. R. 7. VEM.

L. D. P. D.

Vnde occasionem quasi de proximo præsumpsit Domitianus Imperator, qui se filium diceret Palladis, & Dominum se, & Deum appellari voluit, edixitque.

Sed in eisdem quos diximus Vicis orientaliore magis Aruntini, quibus illa de Arachne, quæ cum Minerva, vel Testrinate, vel Corythallia: eo enim nomine apud Athaneum in 4. legitur, & apud Ciceronem de natura Deorum lib. 3. Corethia, & quidem à Κόρη sicuti & Cuvina.

MINERVÆ CVRINÆ LADÆ

PVNICVS GENIALIS IL. VIR.

COLONIÆ MORINORVM

SACERDOS ROMÆ ET AVG.

F. V. A. M. D. V. L.

Cum Minerva itaque Arachnes contendere ausa est, & concertatione quidem nobili, textura in quam, quo in studio muliebre laudatur ingenium vicens, & manus laborum diligentissima. Sed earundem compendio explicemus multi nominis concertationem.

No-

Nobilissimæ orbis terrarum Virgines ea in contentione iudicium prouocant, sed Arachnes fila tenuia expolitissima: Minervæ autem texturam, perfectum inquam opus laudant Patres, & omnium calculis Minerva vicit, quæ etiam ultra sexus pauorem arma tractare, & à bellicis non abhorrire sueta congressibus, & populo se ducem præbere, & salubriora commonere feliciter. Quamobrem diuinis aucta honoribus, quòd in ea cœlestium contemplationes, & Religionem antiqua seueritate bonis excultam artibus admirarentur Patres. In Arachne autem ad delicias animus pronus magis, & ingenium ad artificium tenuium suspicienda hæc curialibus, & popularibus apprimè fauorabilia, sed PRUDENTIVM est iudicium, & in omnibus vincit veritas. -- QVAE ENIM Virtus eximia ad summam prouocat ingenia gloriam, eam non temporum curriculis, nec industriæ, & patientiæ alis aduecta adsequitur æmulatio. Et quidem veri laboris amatores homines fama nusquam loci deferit, & qui victoriam coronat populi plausus, & cantorum hymnus immortalis, dum victoris laureas adauget, inextinctum deuicti seruat nomen per ora hominum fama circumferens quasi Perseus Medusæ caput vel Holophernis per capillos de Iudith, vel Goliæ de Dauidis dependens manu. Sed iam ad rem nostram quasi postliminio reuertimur.

Interea Vestini Ianigenæ ad montium claustra patrum iussu nouæ vrbi locum deligunt inter vtrosque Aborigines medium, & iuxta Curetes eam Conissam dicunt à Conitio, sacra uè fossa, de quo superius. Is locus quasi pænu commune in Reipublicæ species colonis esset suis deligitur, designatur, communitur, oppletur Ciuibus oppidum, in quo Romanorum temporibus Issiam gentem legimus, & Connexiam. Vnde fortè oppido illi nomen factum est nouum, nisi à fabricæ figura. Sed quæcunque nominis causa fuerit, illud quidem antiquitatis testimonium habemus omnium

nium sententia comprobatur. FABRICAE sequela ruina est, rerum vicissitudo, nominum mutatio: vicissitudo quædam est, Commigrarunt enim vetusto de oppido populi, & ad loci congruentiam, quem delegerit nomen, & dispositionem oppidi nouarunt.

Leonissani itaque Conissæ reliquæ etiam nunc ad montana claustra confident Scranos infra montes, quos alij perperam Ceraunios scribunt, locus is iuxta Falacrynam vallem, & collimites Reatinos. De Comissa antiquitatis testimonia alij alia proferunt, sed mendosius quisque; immo & legunt, & publica inscriptione propositum habent vncialibus, vt dicam, litteris, in oppido Leonissa loco insigni ad fallaciorem contestationem.

Sum connexa vera clauis montanaque sera

Pro quo legendum omnino est:

Sum Conissa sera, & clauis montana seuera.

Ita enim & versus constat & nominis proprietas, & sententia. Eo enim montium iuga connexa, quasi in dorso spina aditus omnes obstruunt, vnde monti Scrano nomen. Sed neque ad historiam minus congruere videntur testimonia antiquitatis, quæ in gentilibus, & proprijs nominibus patrium præferunt nomen, siue Ciuium.

In Ald. 709. 1. Interamnæ.

P. CVRIVS T. L. DIGNVS

P. CATINIO P. L. SERRANO

P. CATILIO PRIMO.

Et

Mutiena T. L. Dia

Mutiena T. L. Dionysia Firmioni.

Est autem Catinium in finibus Vestinorum & Æquiculanarum. Catilia verò iuxta Tybur, in ipsis Æquorū finibus.

Sed ne Leonissæ nomen, & etymon subtriceamus quasi prætereuntes, quæ pro ea faciunt, antiqua monumenta adponamus.

In auct. ad. Smet. 33.

LISSIA SABINA C. ORANDI CON.
LICONIES SECVNDILLA L. IVNII LICONIS
ET IVNIVS LICINIVS LICINIANVS
Q. LICINIVS ZOZIMVS SIBI, ET CONIVGI
SVAE
ISSIÆ ONESIMÆ B. M. & ISSIÆ CONLIBER-
TAE,
ET CALLIACO FELICI FILIO.

Et pag. 50. quod ad Turrin Verangulorum habetur:

Q. LICINIVS ZOZIMAS FECIT SIBI
ET CONIVGI SVAE LICINIAE
ONESIMAE BENE MERENTI,
ET LICINIAE ISSAE CONLIBERTAE,
ET CALLIACO FELICI FILIO. ITEM
LIBENTIS LIBENTABO SE, POSTERISQVE
EORVM.

Et in eodem agro Leonissano,

LISSIA Q. F.

Itaque & Cantalici oppidi, & ex aduerso instituti
Transfalici ex Licone, & Liconia & originem, & appella-
tionem dixeris.

Præterea legimus Tarquitium Ro. & Eutychiam Græ-
cam parentes S. Taurini Embroicensis Episcopi.

Tarquitij verò ex fratre nepotem Licinium Præfidem,
& Leonillam Licinij Præsidis vxorem.

Vides igitur in Licinia gente Leonillæ nomen, & One-
simæ & ISSAE, & ex Licinia, & ISSA, LISSINIAM de-
nominatam, & Liconem, vt faciliè constat exinde
dicas Leonissæ nomen, & Leoniani vici, qui iuxta
Leonissam est, & in montanis oppido nomen Monti-
leonis de quibus hætenus. At qui infra ad Falachrynas
descendunt valles, & Vestinos, humiliores quidem, sed
perpetui colles, Pinatiæ scilicet. Sed hæc Strabo ad Lu-

Miscell. Erud. Tom. 3.

M

canos

canos reijcit longa post tempora à Sabinis deductis colonos. Primi enim Sabelli Tauro Duce dispositi sunt. Vnde & Taurum in signis præferunt.

De Samnitibus verò item alij aliam sententiam profcunt, sequunturue pedarij. Sed qui Comium Castronium Ducem eas deportasse colonias de Sabinis contestantur, & primum occupasse collem, cui nomen Samnium, & ab eo quasi ab originario Samnites dici recta sentiunt, & recta sentientibus probè consentiunt.

At Hirpinos ita appellatos aiunt, sicut & Hirpani vetustiores de Lupopræeunte colonias. Sabini enim Lupum Hirpum dicunt, deductionis verò temporum ratio non liquet.

Ultimo loco Lucius Samnitum Dux colonias suo de nomine Lucanas condidit. Vnde Lucanas Po. Ro. nouit inter ganearum delicias, de quibus Martialis.

Filia Picena venio Lucanica Porca.

Quod si ad Virgilianum illud aptes, de Porca quam Aeneas vidit albam,

Triginta capitem fœtus enixa iacebat

Alba solo recubans albi circum ubera nati.

vtique ad colonias respexisse Martialem putabis.

Cæterum quæ humanarum vicissitudo rerum est, ea & nostrates perstrinxit, dum Lestrigonem iniquiorem fortiti Regem, nec perferre satis, nec tueri patiuntur, Herculi obnoxij fiunt, & dum fauent Dardano grauitè apud Coribantum offendunt. Itaq; regni gloria, opulentia, nomenque illud perillustrius ad Ianigenas alteros, eorum quidem sobolem Tusculum Sagam ultra Tiberim quasi aque delapsu fluminis impetus insolens in dexteram in se proturbantis, effundentisque deflexere omnia. Quo tempore Latini illustriores Sabini nominis esse cœpere, & Regnum obtinere. Sabini verò per sapientiæ studium, & pietatis, & Regni contemptum seuocati ad quietis otia, & veritatis

tis indagacionem sequestres degebant , nisi per Latinos Reges ad explendum Senatus numerum reuocarentur , in quibus semper primas obtinerent . Sed tandem maris imperium , & Latinorum ditio , & Campaniæ littora , & maiora prope omnia cessere Tuscis in Patribus ordinata ex Dynastia Sagis , qui prudentiores in dies regere , & Sacerdotij , & Imperij , lituum , & fasces obtinere , quasi virtutis , & potestatis propriam neque iam acceptum quid referre Sabatio Sabinisue Patribus : Sed Cato lib. 3. pro Aboriginibus illustre testimonium profert in hæc verba. A Tuscis Sagis , qui à Sabinis originem trahebant, Dynastia Larthes scilicet , iuxta eum Lucumones XII. Hos verò Lucius Capita appellat Etruriæ hi Ciues nouæ Vetuloniar optimates , & per Regnicardines : ille verò primas , & in vrbe presidens illi secundum regionem quisq; suam maritimam , mediterraneam uè in collimitibus præfides inuigilabant uti oportuit . ET QUIDEM Iustitiæ , & Fortitudinis diuturnum Imperium : Sapientiæ verò ingens est Gloria . Pietatem immortalitas sequitur. Neque aliud Sabinorum supererat studium , quam Reipub. & Agriculture laboribus de Deo contemplationi addici , sacrificijs quotidianis perfungi , publicis , priuatisque , sacrorum mysteriorum amantiores mystæ . Et eorum ditio à Nare vsque ad Aquicolas , & secundum flumen Aternum , & Apenninum ad mare superum. Cæterum Latinorum regnum Latitio compræhendebatur : Sed Tusci qui Regium , & ipsi antiquauerant fastum in Dynastiam conuenientes pro sapientiæ laurea Sabinos æmulantur , PER VICVM iuuentutis studiū vires fouet , colluctatio Cascos non decet . Scholasticaque instituiere , quo quasi ad bonarum artiumemporium conuenirent . Perseuerabat tamen eadem in vtrisque religio , & linguae eadem , quæ & prisca esset , & vetustissima . Pons Sublicius pristinam consuetudinem antiquari non finebat Sabatij prouidentia , qui ad hoc potem iecerat ,

& posterum diligentia ne quos procurentis impetus fluminis secundum ripas disgregat diffidium distractos distemperaret, sed charitatis mutuae amor necessarius in posteros propagaretur. Vnde super eundem sublicium Saliorum ludus, & illa nominis inter virum, & uxorem commutatio commixtiouè.

Sed ne Curetes intermortuos putares in ipsis Quiritibus, constat & humani Imperij Maiestas, Roma Inquam, quò Vestæ sacra conuexerat & Dardani, & Vestinorum posteritatem transuexerat filio in Ascanio, & exercitu omni Aeneas pius. Ipsa inquam Roma Quiritibus auda suis quid non domat? & iure merito quidem, eo quòd veritatem, quæ omnium fortissima est, vltro obuiauerit, & in sanctissimis Apostolis quorum pedibus aduoluitur venerabunda, osculatur, auscultat, adorat Christum, quòd eius munere Virtus est, quæcunque vera Virtus est: Quòd ipsa eiusdem beneficentia orbis gubernacula regit Regina gentium. Tu verò ne quid in Veritatis nomine suspicaris, neuè requiras, explanabo.

Veritas Christus, & D.N. Iesu Christi fides Veritas est. Is ante sæcula Deus, qui Verbum apud Deum, per quem omnia fecit Deus, is idem in vltima sæculorum ætate dignatus de Virgine nasci Homo, qui semper Deus largitus est nobis suam Deitatem. Christum igitur Roma adoratur, & sapit: in cuius Ecclesiæ vnitate Christi fidem vniuersus complectitur orbis, & quasi circa matris vbera filioli ingenui pretiosiora materni pectoris monilia pertendant gaudia gemmæ, capitis adaugent gloriam.

Hæc itaque quo tempore, per quos uè fieri cœperint, & perfectæ sint, præstante eodem D.N. IESV CHRISTO, in subsequentibus dicuri sumus.

PETRI

PETRI
LEONIS
CASELLÆ
DE TVSCORVM
ORIGINE, COLO-
NATV, ET REPVBICA
FLORENTINA,

THOMÆ LATINO

V. I. D.

LORENTINAM Hi-
storiam ab ipsi-
us Tusciæ pri-
mordijs , tum
& colonatus, in
Reipublicæ per

petuitatem festinus compende-
feci , festinus elucubraui , tuo in-
scriptam nomini . Vrget tuus in

mc

me amor, vt tua causa velim plurimum. Admonet me Dantes vir ille memorabilis, qui maiores nostros, Latinum scilicet, & Casellam virtutis ergo vnicè dilexit, vt amoris in te mei opus adpareat: Quod tibi, & lectionis breuitas, & iugis in patriam charitas commendat.

97

DE TVSCORVM

ORIGINE COLO-

NATV, ET REPVB.

FLORENTINA.

CAPVT PRIMVM.

VSCORVM conditor Sabatius Saga, à quo Tuscorum Primores Sagæ. Is Iani iussu vltra Tiberim ad dexteram suo de nomine, Sabatias posuit colonias, qui & à Coritatus dignitate Cornuetum dixit. Sed & nouæ coloniz, & populo Vniuerso nomen fecere Tuscum frequentiora sacrificia.

Prouinciæ verò à Patella sacrarum apud Gentiles oblationum Oetrix. Hæc senissimus Pater iusserat, cum iam ipse in montem Tiberi imminentem secessisset, qui eisdem de Oraculis Vaticanus, & tamen de Patrum conuentu ad alterum secundum flumen clium Ianiculus: & à Lyri ad Apenninum vsq; & Tiberim per montana mediterranea & lictoralia Aboriginum, Vestinorum, & Sabinorum, & minorum deinceps nominum pleraq; condiderat colonias. Hos omnes Herodotus vno nomine populos appellat Vmbros, superstites scilicet à diluuiò. At Sabatius deinde Veios urbem Primariam in Tuscis rotarum orbita motabilibus in domibus constituit, ne de vocis origine ambigas. In ea Prætorium, & Curulim sub velo. Post hæc autem

Miscell. Erud. Tom. 3.

N

pro-

propagari coepit Tuscorum nomen , & genus à Tiberi Arnun usque : tum ad Alpes Apennini itum est , quibus aliquando superatis regionem omnem ad Alpes usque Cotias obtinuerè , uti Dionysius Halicarnassicus , & Græcorum plerique volunt : quamvis idem plerique non ultimi nominis , & loci auctores adtribuunt Vestinis , Sabinisue per Hadriæ propinquiores ostia , maritima expeditione superum per mare profectis . Et quidem pro his facit Hadria altera , & Rauenna , Verona , & Conium . Cæterum quoquo modo res se habuerit , illud planè subditur , Gallos expeditione præcipiti , Alpinas per niues salu innoxios in campi se proripuisse planiciem , qui nocentissimi peruasere omnia , eiectis , aut enecatis veteribus colonis . Et adhuc constanter Cisalpina dicitur Gallia . Nos itaque ad nostra conuertimur , qui legimus primam in Tusciam , Æquos , è Curetibus inquam , euocatos , hos deinceps per populos quosque nominis , & officij sanctitate in controuersijs dirimendis , & sancendis foederibus , humano generi acceptissimos . Tum & Lydi aduenere , & Pelasgi , & penè ex omni Græcia ad matricem Prouinciam redeuntes in posteris opleuere Prouinciam omnem coloniis , nominibusque : pro historia enim fama publica , Poetisque decantata , quantumvis eam per metamorphosim sapiat fabellam , de Tuscis nauibus Ionicum per mare nauigantibus , quòd florentes in Insulas , & nautis in Delphinas immutatis : quæ enim veterascunt naues , ad portum sistuntur selectarum Insularum , peninsularumvè , at nautæ tanta peritia potiti portu , & agrorum ubertate nouas condunt colonias item & naues . Tusci itaque maritimis expeditionibus præualida nomina Delphini nuncupantur . Proinde qui è posteris ridere Falisci , & ab Alphæi fluminis accolis steterè Pisæ , vltiorem scilicet per Tusciam , stetit & Aretium infra Apenninum mediterraneorum Princeps , & Camersolis , quæ longa post sæcula Clu-

Clusium nuncupata est . Tum & Talamon, & Agilla , quæ deinceps Ceræ Pheregenę Saturnini, qui & Aurinini Vetulonienſes Veretani, ex ea populorū confarreatione. Tum & Petilianum , & Petilia gens , & Surianum de Tuſcis ſagis primis à Petila ſura, de qua in Calpe diximus in præcedenti libro . Et quidem uſus perſeuerans gentis, & nominis originem indicat . Si quis enim procus aduerſas tulerit reiectus procus ipſa per aliena ſponſalia , ac nuptias , & deinceps crus ſibi candenti obligat faſciola . At vberibus in campis , & collibus plerique Seniciorum vici, vnde ſelectus populus , & coloni Roma deducti ex ciuibus Senenſis coloniæ . Nam & Sene, & Calpe in Veſtiniſ Ianigeniſ.

CAPVT SECVNDVM.

ET ipſamet Tuſcia in ſemetipſa multiplicari coepit, cō quòd frequentior iuuentus præ numero aliò deducenda apparuit in colonias; proinde ex Oetrijs Etruſci promanarunt , & à Volſcentibus Volſinij, & exinde Volaterrani, quos primum Etruſco nomine nouit Plinius , & à Cornueto Cortona, & à Feſcenniniſ laſciuioribus exiere caſtiores Fæſulani, cum non omnino probaretur omnibus illa procax Feſcennina loquutio, proinde & vita procacior. Cæterum loquutio illa Feſcenninorum melioribuſ orta principijs ad numiniſ laudes , vt plurimum abierat in Satyricam licentiam , & ad nuptialia præſertim, & vim illam, qua ſponſus in ſponſam imminens irruit quaſi aper. Eo enim ſymbolo matrimonij conſumatio apud Gentiles, vt Feſtus adſerere non dubitarit , Feſcennia à faſcino, quæ vox virile membrum ſignificat , & Græci Faſcennior dicunt pro Feſænnia . Sed de huiuſmodi carminibus audiendus Horatius.

*Agricola priscei fortes, parudque beati
 Condita post frumenta, leuantes tempore festo
 Corpus, & ipsum animum spe finis dura ferentum
 Cum socijs, operum, & pueris, & coniuge fida,
 Tellurem porco Silenum latè piabant,
 Floribus, & vino Genium memores breuis aui,
 Fescennina per hunc iuuenta licentia morem,
 Versibus alternis opprobria rustica fundit,
 Libertasque recurrentes accepta per annos
 Lussit amabiliter.*

Hæc igitur excundi occasio, & condendarum Fæslularum
 causa, vbi repertum de congruo dixeris Sæculare carmen
 pro Fescennino quod reiecerant, & per nemora, & solitu-
 dines, quasi adhuc lasciuientium contubernia vitarent, sub
 Dianæ tutela, pueri integri, & puellæ Virgines primaria
 de nobilitate, alternatim decantabant Dianæ, quæ & Di-
 ce, idest dici digna, laudata, & laudabilis, culta, & colen-
 da. Et quidem ad huiusmodi accomodus erat Fæslularum
 situs, & ager in montanis, & nemorosis iuxtà illud Horatij:
Montium custos, nemorumque Virgo.

Et infra:

*Ter vocata audis, adimisque
 Diua triformis.*

Et Catullus:

*Diana sumus in fide,
 Puella, & pueri integri,
 Dianam pueri integri,
 Puellaque canamus.*

*O Latonia maximi
 Magna progenies Iouis,
 Quam mater propè Daliam
 Deposuit oliuam.*

*Montium Domina ut fores,
 Siluarumque virentium*

Sal-

Saluumque reconditorum,

Amniumque sonantum.

Quæ quidem omnia Fæfulanus situs abundè habet ad huiusmodi coeremonias, montes scilicet virentes, & in his fertilissimas domesticarum arborum silvas: Tum & reconditos Siluestrium saltus & fontes, & fluuium, & lacum quem Alburnum appellant. At qui hæc adfero, non tamen addiderim paludes illas vnde quaque computrescentes sub aduentum Hannibalis, nisi temporaria, & intempesta damna reieceris, quæ Italiæ cladem præcessere. Proinde oportuna in reconditis loca ad Aruspicinam illam, de qua Silius VIII.

Et sacris interpres fulminis alis Fæsula.

Ergo Fæfularum nominis origo eadem quæ, & causæ conditæ vrbis elucet, à lasciuientibus scilicet se segregantium conuentus seueriorum puriori religione laudes Latonæ geminis congeminantium carmen in gratiarum actionem pro frugibus, pro fœcunditate, pro salubritate, ac pacis ocio, quæ de sæculo in sæculum prorogari vellent, Sæculare dicitur carmen, ex quibus illud elicitor. Fæfulani populi vita omnis purior, de animi puritate moderata. Vox ipsa à Græca promanat, qua dicere significatur, & illud A E. in Fæfulis Latinè prolatum non ad diphtongum: sed ad vocis suauitatem, & infantis sibi met blandientis representans lallatum, vt in Lælio. Cæterum non quid popolare huiusmodi sæculare carmen: sed electissimis Virginibus pueris, puellisque ingenuis, qui vocis suauitate pollerent, in collegium adscitis, edocilisque demandabatur. At in collegio quoque certus numerus: Quaternio inquam maiorum, in quibus senior Magistrorum magister præerat: Tum & Ternio Iuniorum, quibus ex Quaternione dabatur Magister anni primi. Cæterum collegium, de quo agimus, gemino ingeminatus est & numerus, Apollini scilicet & Dianæ, & ad vtriusque collegij regimen summus illius ordinis, ac loci Antistes (hunc ego Augurcm

rem illum puto de quo apud Silium VIII.) præfici oportuit, & ita in his constat XV. VIR. de quo Horatius :

Quindecim Diana preces virorum :

In quibus diuerſus quidem præcandi modus, idem & cantandi. Impuberes enim hymnodiam, & eam illius anni nouam vtique & inſinuatam omnibus à Magiſtro anni primi concinnant, puta quaternos verſus, prout in Catulli, & Horatii textu habentur, & hos item repetunt puberes ſœmellæ pleniori, vt cōſonū eſt voce. Tum & ſœmellæ impuberes in idem Quaternarium; quod puberes excipiunt maſculi; tum ad ſecundum impuberes maſculi Quaternionem procedunt, & cæteri eodem quo diximus ordine, quoſque completum ſit ex integro carmen illud nouum Sæculare; Ad quæ maioris ordinis hymnodiam aliquam ex veruſtioribus intermixtam puto, vt omnino carmen ſit Sæculare. Demum ad nouum redibant hymnū Magiſtrorum magiſtro, & maxima Virginum hinc inde eleuata, & depoſita manu digito cantum moderantibus, & altera manu teſsellularum rotundarum habenti numerum ad centenarium accommoda partitione filo ſuſpenſum in gyrum, qualis noſtra eſt annorum D. N. & B. Virginis corona, nequid, ſi cœremonias ſpedes, maioribus ingentilitate intentatum putes. At nos, qui huiusmodi ritum non legimus, nō tamen temerè enunciamus. Conſtat enim de choro alternatim: item quod tres faciunt chorum. Conſtat de ſeptenario collegij numero; probauimus item de eodem congeminato, & præſidente vtrique, At de annorum corona de manu Veſtalis Virginis dependente, deque Veſtaliū maxima velata, ita vt nares tantum, & oculus prominant, ab illius ſæculi tempore effictam habemus hiftoriam in ædibus Iuuenalium ipſo in orificio putei, Item & de ſilentio Maximæ Veſtaliū, & Pontificis item Maximæ teſtimonium habemus Prudentij :

Scandit cum tacita Virgine Pontifex,

Tanta

Tanta autem huiusmodi cantus, & vitæ disciplina in Fæsulanis, ut etiam vetustum illud signum lunæ obtinuerit etiam per Christianorum tempora, & quidem ad vetustæ nobilitatis, & loci, ubi gestari consueverat contestationem publicis in insignijs lunam candenti serico in vexillo coelestini coloris erexerat Florentinus colonus, qui Fæulas Florentini Senatusconsulto, & populi scito restitutas commigrare iussus est, cum ad Rhadagasi imminenti Gothi famam, & urbem selectissimo in loco redactam muro cinxit, cætera urbi proxima diruit ædificia, præparans se ad pugnam, omnia item & singula. Nam & ad exitus Apennini custodes inuigilasse Florentinus, & Fæsulanus, leguntur.

At anni primi Magisterium, & ipsiusmet ternionem adhuc in stroctiorum insignijs designatur & cognomento; id enim vox hæc vulgò significat quod instruo, & in insignijs, & clypeo paralellus, vel fascia ex purpura tres continet ex ordine candelantes lunulas masculas, crescentesque, cum reliquæ infra, supraque clypei partes albæ sint, ut dixeris vetustissimum insigne. Sed ex cerulea fasciola in purpuream immutatam cum Fæsulani traduci intra Florentiam Urbem in honorum participium recepti sunt, & utriusque populi in vnum insigne, ex purpureo scilicet, & candido à summo ad imum æqualiter diuisum.

Neque enim omnino omnes Fæsulanos delectos putes à Cæsarianis. Sed inter eos, quibus indultum sit, sacerdotes, utique qui honorificè euocatum numen rite colerent nouam intra urbem deductos: id enim imprimis obseruatum apud Romanos. At tu, amice Lector, ne mendum dixeris, quod nouum audis, huiusmodi enim signa historię veritatem adamussim deliniunt, ad rei proprietatem: Et quidem de originibus tractamus, & de auctorum nominibus, & locis, & populis nomina imposita scimus. Nec quia tempora vetustissima cum nouis coniungimus

notandum, aut obijciendum quis impuret nobis: res enim per epitomen prosequimur, non tempora computamus.

CAPVT TERTIVM.

DE Vmbris & conterminis, non nostri opus operis est, qui de Tuscis compendio agimus, illud tamen in transitu dicimus, in his clarioris nominis apud maiores, Ameria, Tudertum, Spoletium, Hispellum, Nequinum, quod deinceps Narnia. Hæc enim vetusta de nobilitate adhuc superant.

CAPVT QVARTVM.

SED & post AEquos euocatos è Curibus (vti diximus) eo è Latio ex Volscis Volscenses, sicut & ipsis ab Oscis Volsci, ex nominum litteratura claret. Et quidem ipso in Latio Hirpinos habes ab Hirpijs, & inter plerasque colonias Nolam ipsam, & Fescenninam illam per vindemias licentiam. Itaque & Clamim in Etruria, & Glanin apud Campanos decurrentia flumina sola pronuntiatione distincta: sed antiquiorem subindicatam vocem puta ex littera G. quæ vetustioribus pro C. vti in *Acere* pro *Agere*, & in *Gaius*, pro Caius. Illud autem certissimum maioribus colonias non ad Regni propagandos limites: sed, ad sobolis subcrescentis sedem & agrum quesivisse. Proinde à Camera Camertum, & Camerfolis, cuius situs Porsenæ arbitrio, qui exemplo Iani locum sibi delegit, vbi ultra Clanin senesceret mortis solariū sepulchrū fecit ambitiosius labyrinthi formā infra & supra terram, quod ad miraculum orbis terrarum usque extollit Varro, & Plinius in Varronis sententiam, quos non subsecqui, & refragari pudor est: & quo inuolabilis

labilis in æternum fabrica esset Iouis Clusij templum dixit
eidemque Ioui dedicauit, aptauitq; sibi Curulæ præforibus
templi, & ibidem iuxta altare ubi sacrificaret, ubi perpetuus
arderet ignis: quod facile probatur de eiusdemmet usu, in
ipsismet castris Romanam per obsidionem, quanto magis
iuxta templum, quod stabile exædificauerat, ac solemnissi-
mum: & hæc apud Romanos perpetua, qui de Tuscis acce-
perant quæcunque luculentissima, quæcunque religiosa
magis, ac splendida. Illud tamen Porsena usu non obtin-
uit, ut posteri, qui regnarunt ibidem loci Curulem stan-
tem patienter ferrent. Sed Veios referre, & reponere pla-
cuit. Cæterum præscam illam sacrorum peritiam, tum &
linguam in vocibus, & characteribus, viridi, ac perpetua
obseruantia obtinere, mordicus etiam Romanis aliena
imperantibus, qui apud Larthem, & Lucumones edocen-
di peregrinationem non abhorruerint, qui rerum Domini.
Et tamen Christianam per religionem coæmonias, & ri-
tus huiusmodi antiquari consensere Tusci, & per Barbaro-
rum, quæ subsequuta est illunio in Bulgarorum idio-
ma inter Italiæ populos Tuscum audire præstant eloquen-
tissimum hominum, Ecclesiasticis in fabricis, & cultu
splendidissimum.

CAPVT QVINTVM.

VEIS solo æquatis per Romanos, Volsinium commi-
grarunt Larthes & Lucumones, quos diximus
vtriusque Tusciæ Principes, ne longius à Ianiculo abscent
ubi quondam Iani Curulis statua, & perpetuæ memoriæ
sepulchrum celebre: hunc enim præcipuè colebant. Sed lo-
ci, ac nominis Maiestas pro temporum securitate (quod
pacata omnia viderentur, ita ut intra Italiam sicerent
omnia) Prouidentia Romanorum, & ipsi per annonæ, &

Miscell. Brud. Tom. 3.

Q

pacis

pacis oia ociosiores esse coepere, qui quondam Tusci Sagi,
 negligentia rerum omnium subsequuta, & socordia sen-
 sim obrepit: sensim itaque intercedit, & conuulsura in-
 sensibili collapsa est loci, ac nominis dignitas & sagaci-
 tas. Nihili iam Respublica, nisi quod libertas esset, inter
 soporatos dormire, & ipsa in purpura somnus dulcior, &
 inter odoramenta qui nutat, magnificat. Nihili religio,
 quid enim religet qui se non collegit? crapula distendi sa-
 tius, negotia abijcere, publica, & priuata seruis commit-
 tere, & iam Sardanapalum ipsum, & ipsam superant il-
 laudati homines ignauiam. Serui itaque purpuram in-
 duunt præcedentibus fascibus de capitis diminutione triu-
 phales, de Senatorum internecione, aut de neruis, in qui-
 bus seruiant, cogitant, consultant. Tunc quasi somno ex-
 citi, sensere aliquando extrema per damna quonam loci
 essent qui prope ad seruitutem vocarentur, redigerenturq;
 Ad Romanos itaque confugere, qui aliquid altius saperet
 consulere oratores ad Romanos missi, auxilia exorant,
 quibuscum præsens adfuit victoria serui in compedibus
 redacti seruiunt, & propria pro vtilitate, & proteruia eos
 seueriores agnoscunt dominos, & publicæ libertatis Roma-
 nos vindices, in proximo pertimescunt. At Volsinenses
 beneficio tam præclaro diutius uti nesciuerunt: à Romanis
 itaque desciscunt, rebellant contra Romanos, in armis ob-
 strepunt: sed arma puellaribus in manibus minus firma
 nutant, excidunt. Itaque dicto facilius debellantur, Volsi-
 nium diruitur, Larchis Curulis euertitur, & siqua loca fir-
 miora esse viderentur in maritimis, & mediterraneis, ex-
 ciduntur, utpotè Lucumonum arces. Et quidem eam post
 cladem, siqui ex Sagis saperent Romanos colere eisdem
 adhærere, militiam facere, & in Prætorij adseffores, vel
 iuri dicundo operam dare strenuam, togaque & armis no-
 bilis adparere, Quibus cum Romam commigrauit, sacro-
 rum ritus, & Aruspicina, in quibus esset reliqua: Hi
 inter

inter ciues Romanos libenter adleſſi, & præcipuo in vrbis loco, vbi ſunt habere Iamum iterato acſpere, & vicum priſco de nomine Tuſcum. Romano enim populo nihil accepius forti & religioſo ciue. HIS ENIM in virtutibus victoria, & ipſa Pietas conſilia maturo ſubminiſtrat: vires ſuggerit, in præſentia arma expedit, & victoriam, quæ triumphum proſequitur in laurea.

CAPVT SEXTVM.

CÆSAREM pro Rep. occiſum probauere Romani & per Italiam populi prope omnes, ipſa per publicæ libertatis exordia. Sed quæ libertas? quæ libertatis exordia? Vbi factioſis vires colligere, & arma reſumere ocioſitas negligentior temporis daret, quantum vellent. Brutus enim Tyrannum occidere ſatis putauit Patriæ, ac Reipublicæ. Igitur vtriuſq; de cætero curam exiit, vtpote qui liber Neapolim proſectus Libero patri male feriatuſ ſacra faceret. Senatus haud pleno numero, quod in tuto conſiſterentne, an nutarent per lubricum incertus. Conuentus itaq; rarus, numerus ſemper minor, at in latibulis frequentior, ſuis inquam in pagis. Contra Veteranſ Cæſariani à M. Antonio excitati, euocati intra Vrbem, aliena à pace, & Rep. ſentientes charitatè Imperatoris armati aderant, turbant omnia. Tum Brutus, & Caſſius, ſerò tamen didicere quid facto opus fuiſſet, qui non arcem Senatus Capitolium, non portus armis cinxiſſent, & libertatem armis vindicatam, adſertamque armis adſtruxiſſent. Imperiũ enim apud eos eſſe videbant, penes quos & arma Romanuſ itaque Senatus, & Populuſ ſine Imperatoribus ſine Ducibus, atque ſine exercitu, inermis, obicuiſ factioſis ad eorundem arbitrium proſcribendus, damnandusque, ac enecandus quaſi per Syllanas tempeſtates,

At qui pro Republica starent per Italiam, & orbem Romanum coloni arma arripiunt, Bruto & Cassio, quasi salutis publicæ auctoribus nomen dant. Roma itaq; & orbis Romanus propria in viscera arma expediebant. In his præcipua Etruria prope omnis, & Fæsulæ Sylanna colonia prope in furijs agitari visa est. Pugnatum itaque in Philippicis ab utraque factione fortiter: Sed Bruto & Cassio de Republica desperantibus & occisis, victoria stetit penes Antonium Octavianum, & Lepidum III. vir. Reip. const. in castris intratentorium, & Romam intra Urbem aurea, quæ tandem apud Octavianum Attiaca in pugna sedes fixit. Interea nihil odiosum magis, nihil infensius, quàm coloniarum: ad poenam itaque poscuntur, poenas luunt. In his Fæsulæ excisæ iacuerunt: Sed Etruriæ regio prope omnis desolata apparuit.

CAPVT SEPTIMUM.

ET quia ad securitatem militia constituta est, inoleuit usus rationabilis, ut Veteranis missio daretur honesta, & pacis propugnatae potirentur otio relenati. Proinde ipsos per Triumuiros Veterani in colonias missi, & deducti sunt, & Fæsulorum in agrum deducere sorte obligit Octaviano Cæsari, qui ita, ut militarem deducit coloniam, ultra flumen excubantium pro Rep. nullis cinxit mœnibus: lege tamen ornauit Iulia, quæ Romanas colonias æquo iure suffragij ferendi, & adipiscendorum magis tractuum, quod ius per eandem municipibus vetitum est & colonijs non Romanis. Frontinus enim ita docet: colonia Florentia deducta à III. VIR. assignata lege Iulia Centuriæ Cæsarianis in iugera per cardines, & decumanos, termini rotundi pedales: & distat à se pedes II CCCC. & quia ad rem nostram facit, quod sequitur de Foedaturis,

sub

subditur colonia foedaturæ ea lege qua ager Florentinus in centurijs singulis iugera CC. & termini lapidei, alij sextantes, alij molares. Huc vsque Frontinus.

Sed ad textum Plinij, vbi ait Fluentinos præ fluenti Arno appositos, aptandi huiusmodi termini & quare Fluentinos pro Florentinos declarandum. Et primò Frontini cardines ita repræsentandi, & Orientalem agri Fæsulani dimensionem per quinquaginta iugera, intelligamus de decumanis, & cæteris. Idem ager mille, & quingenta excedit, proinde quod exsuperat id Centurionibus, & pro meritis datum donatum dicimus cum Dione, quem infra allegabimus. At quod per Arniripam Orientaliorem ager esset, id populo Romano ex integro accessisse putamus.

Fluentinos verò pro Florentinos ita intelligendum, quod multiplicatis per Plinij tempora eam Occidentalem per ripam colonijs non ultra iam apparerent termini, fossavè, vallumvè illud priscum, & iam intra seipsam sese abscondisse Florentiam: proinde non iam Florentini, sed Fluentini essent, qui & Arnienfes, apud eundem Plinium.

Modo ad fossam, & vallum, ne quid indiscussum relinquamus. De natura colonie militaris erat, nullis cingi moenibus, qui ad populi Romani custodiam inuigilarent, etsi colonis aliquibus id concessum legatur apud Frontinũ. Sed ea clausula hic non adest, & raro apponitur: proinde ut aliquo modo communitam dicamus ad id fossa & vallum satis.

De nomine colonie militari imponendo, ita Velleius volumine primo: At militaris & causæ & actionis ipsum præfulget nomen: proinde à Florentio duce, vel à florenti aëu, & quidem utroque aptatur populare insigne liliũ.

Et quia intra urbem ad regimen, & extra per agrum adesse colonum oportet rei intentum, & opus rursus, de

de verustissimo instituto quod apud Varronem lib. III. legitur in hac verba: Maiores nostri in agro redigebant ciues suos, & in pace à rusticis alebantur, & in bello ruebantur. Ergo bene Boetias Thebas plurali apponitur numero, & de Vici milliarij ad exemplar. Per agrum itaque villæ constitutæ plures dicentur, & iuxta terminos præsertim, & ipsis in villis terminabilibus, quæ & maiores essent, Præfectum adesse oportebat, vt omnia & singula secundum disciplinam fierent. Ita Tacitus historiæ augustæ IIII. Transmissis illuc cohortibus quas veteri instituto nobilissimi popularium regebant. At de Florentiæ coloniz situ consulendus Plinius, qui ita adamussim delineat Fluëntinos præfluenti Arno appositos. Proinde ex florentissimæ vrbis portio, quæ vltra Arnun dexteram ad ripam est, verustissimæ coloniz situs indicatur. Describu, inquam, recensiti essent illius populi limites, siue qui esse desierant Fæsulani, siue qui eorundem in agro, vbi diximus coloni florent, vtique ad Scaptiam Tribum, inscriptio vna atque altera asserit.

Q. GARGENNIUS	A. BAEBIVS. C. I.
L. I. SCA.	SCAP. CLEMES
CELER	FÆS. MIL. LEG. XXII.
FLORENTIA MIL.	ANN. LX. STIP. XXIII.
ANN. XI. PRAET.	N. S. E.
VIX. ANN. XXXV.	CRESCENVS L. I. C.
MILIT. ANN. VI.	

Cæterum Gargennius hic pater Patriæ in ciuibus suis perpetuus, & Dictator apparet; immò & loquitur pleniori gutture anserinum quid gargarizans: Qua de re fora, & compita, officinas, villas huiusmodi clangoribus resonare vbi audieris, Florentinos agnosces homines illic agere.

At non in duobus dumtaxat agri iugeribus eorundem constabat substantia, de portionis æqualitate, prout diximus, & colonorum pleno numero constare vicum milliarij;

rium : agrum itaque excoli consuetum intellige, non montana saxa, seu qua Arnus inundat arenaria, aduè, proinde pascendo pecori, & lignandi, & aquandi oportuna loca ultra sortem computa : & quoquo versus iter actum populo. Veteranum enim militem Cæsarianum victorij, & præmij illustratum præda sequitur, & manubiæ, & spolia ex hostibus : proinde suæ quisque domi arma, & suppellectilia sua quisque in villula armamenta rustica, suppellectilia equile, ouile, & lanam habet, & peculium : Utrobique vestimenta pro loco, lautiora in ciuitate per dies feriatos ad conuentum, & in templum, & in Senatum procedant. At si quis vnquam maximè Veteranis indulxit, is Augustus fuit nostræ conditor coloniarum, de quo Dio, in hæc verba : Cum Cæsar Italiam omnem teneret nisi Veterani milites ab eo dono coeperant, aut ex publico emptum possidebant, ope, auxilioque seruorum alienis rationibus adiutus, bonæ dominis eripiebat, atque auferrebat, eaque deinceps dabat suis milicibus. Cum autem hi qui partis bonis priuabantur, grauiter ferrent, atque (ut par erat) indignarentur, ita eos interrogare solitus erat : Vnde igitur Veteranos remunerabimus ? His ita positis, & cum sciamus coloniam nostram non solum ex sortitione, sed etiam ex optione Imperatoris, & militem veteranis obligasse scilicet ubi plura Veterani ipsius beneficio, singuli præ locis reliquis, qui Scaptiam in tribum redigerentur, claret per eiusdem tribus terminos possedisse plura. Hinc illud in Cæsaris obsequia studium propensius : hinc illa contra Fæsulanos contribules ira atrocior, & quod alienos Duces sequuti sint, & ne quid iam ipsi ex Fæsulanis possiderent reliquum, aut rapuissent, aut acceperissent aliquando perdituri essent : sed possiderent in tuto, Urbem excidunt : Ciues, exceptis sacerdotibus, qui & per Syllana stetera tempora venerabiles prope ad internecionem decedunt, nisi si quos nossent pro Cæsare stetisse, quod in huiusmodi

modi tumultibus consuevit: non enim omnes probant omnia, sed dissentiunt iuxta illud Terentij:

Vbi illa Pamphilum, tu Phœdriam

Continuo.

Noui itaque coloni, qui olim miliares per labores ad præmia per victorias ad spolia, & diuitias inhiauerunt, ad eas adhuc adspirant, adlaborant in posteris, apud quos per pacis otia noua insurgunt: Sed placidiora negotia, lana, lanificium, & peculium prouocat, vestesque textit operosa industria, & rei rusticæ peritia, dignitas generis, & ordinis ad honores adfurgit per merita: at in togatis merita per litteras ad Rempublicam, & religionem accommoda: arma, non vt obstrepant, sumuntur, sed vt obstrepentibus silentium imperent: at qui ad honores adsumpti sunt præ fulgore, & gradu reliquam turbam præmio caecæ faciunt, vrunt, proterunt. Quod diutius ferre, & pati impossibile, infirmos ad tumultus excijt. Humanum hoc sapiat inhumanum licet. Nequid aut turbulentius, aut irrationabilius Florentina putes in historia libertatis iura præssuram eiusmodi damnant. Qui autem omnia communia cupiunt, in communi laborent, si ingenium, & vires insint, exerant brachia, lacertos moueant, aut alienam opiparam coenam non sibi, sed Consuli, & laboriosioribus adparatam patiantur. Publicam purpuram non ambientibus, sed pro meritis & publicam in salutem præualidis, peruigilibus purpuratam esse historię consentiunt. Esto Respublica commune bonum, esto popolare Imperium commune bonum, si consilium superet. Sed in naualibus de rectoris pectore operæ efflorent plurima, quæ inopina remigibus inaudita & vectoribus. De consilij natura est, vt ius suum unicuique seruet, locum, ordinem: ad hoc enim leges sancitæ sunt. Quid autem plebeio homini cum legibus? de legalis itaque sapientiæ conditis expetendum consilium. Quamuis aliquando ex occasione præcipiti offeratur, sed corrigendū.

&

& maturè opus est factio. Certius igitur, & consultius, quod à senioribus petitur experientia, & ratio manuducunt, consultissimum quod popularis, & ad auitos Patris Patriæ titulos adspirans Princeps probat, informat animat: nihil enim ad humanitatem proprius, item & ad securitatem efficacius nihil. Proinde qui consultò agit omnia, is demùm sapit. En quo illa tumultuum popularium inconcinnitas quasi vocum, & cordarum in organo lyra & cythara impulsu primo sibili dissoni, qui nisi per varia discordes, declinantes & excedentes nusquam conuenerent. Igitur sub temperantis musici manu titillant properè in concentum harmonicæ melodix.

Sed iam ad historiæ filum redeamus, quo ostendimus Florentinum populum ex centurijs per agri distributionem numeratum, & legem Iuliam, qui ex Veteranis militarem noris à Tribu Romanum, & à seniorum prudentia Senatû. In his senatores, equites, & populum, qui cum commigrare & serui ad opera domi, forisque exhibenda. Vt per omnia Remp. Florentinam habere iurisdictionem etiam personalem primo utique à colonatu, eamque ab initio plura etiam per Etruriam possedisse, quæ seruorum opera auxilioque curarentur.

CAPVT OCTAVVM.

ET ne quid ex historiarum lectione desperandum putes, etiam illud habes, colonias quasque Romanas in Prouincia primas obtinere, quia Princeps in his Romanus, proinde & Resp. ab ipso colonatus exordio. Et ne mireris vna in Etruria, cuius terminos descripsimus, tot colonias, & Resp. quæ vni cessere Florentiæ, neque nō ex occasione aliqua, vt reliquæ omnes, quæ vel Imperatorum gratia, vel propria se redemerint pecunia: sed na-

Miscel. Brûa. Tom. 3.

P

tura

tura ipsa Respublica, in ciuibus innata, quæ virtute propria per tot tempestates, & Barbarorum turbines, & illuuiem, & totius terræ motus concussa, stetit tamen reuera, quæ nusquam restituta, sed adaucta apparuit. Pollet enim ciuibus ingenij dextericitate, industria perutilibus, Sapientia bonas per artes, consilio, eloquentia, animorum peritia, quibus artibus etiam pecunia præpollet maximè. Ac plebs quamquam lanificio dedita, si quando à nobilitate spernasset, & nullo loco haberi sensere, non alio commigrarunt: sed armis, telisque quæ ira faceret oportuniora, & in proximo, in oppressores insurrexere suos, & tribunali eicere salua semper Republica, qualia per Ciompos facta legimus, & miramur, plebeis in pectoribus quæ animorum virtus, per omnia animosior, & dexterior, ita ut nobilitatem non desideret, qui in his, & per hos adauctam dignitatem urbis viderit, numeratus Senatus, ornatus eques, exercita iurisdicchio, propagatæ ditionis termini. At cum Ciompi legis ultimam Syllabam acutè proferre memineris, ut Gallicam vocem, qua Compares denotantur, plene proferas.

Stabat enim Florentia, cum Rhadagalus magnopulo malo aduentaret: stabat, inquam, publicis, & priuatis Fabricis: proinde dicemus Florentinum populum præcauisse imminentiâ, & qui iam alteram Arni ripam, proprio arbitrio incoleret per vtramque ripam ponte quomodoque iunctam cinxisse se moenibus, collectâ multitudine, & selectâ nobilitate, quantum de locis, & communibus capere posset, disturbatis cæteris fabricis priuatis, ne vsui, & commodo forent hostibus: proinde & conuenire, & aquari, & nauigijs vri, si quid ingruat. Reliquos verò Senatus numero, & populus, prout superius diximus, in Fæstulanum montem nouus colonus deductus coarctatus. Neque hoc temerè adscribimus, qui legimus Iustinum in Iustiniani exercitu non ultimi nominis Ducem huc ex fuga

fuga proripuisse, se hostibus insequentibus? sed tamen frustra obsidentibus urbem, & hac quidem proximiora ad Narfensem. per tempora, à quo debellati Gothi omni ex Italia recedere.

De castellis quæ diximus ex ipsis clare, quia constanter leguntur, & ex his pleraque in nobilium potestate, quæ illi populo, illi præse & essent limiti ad custodiam.

Igitur pomeria dilatare, novas vrbes condere, Augustale, vel Reipublicæ opus est. Ergo Florentina florebat in ciuibus suis Respublica: immò & Fæslas restituisse loci opportunitate vsu, & id Reipublicæ ius est tum & iubere ut armati inuigilent, & se & limites tueantur, qui sciunt Barbaros intra urbem non impellere, arcendos itaque & à limitibus valide: legimus enim in historijs Florentinos, & Fæslanos confedisse hinc inde ad custodiendos Apennini exiis, ne quis Gothus exiliret, sed & ipsam constitutam oppugnare, & expugnare & excindere coloniam Reipublicæ auctoritas esto, liquet in historijs, quod cum Fæslæ oblitæ quorum beneficio starent, & è proximo loci situ fidentiores rebellarent debellatæ, ad terram prostratæ sunt, & quia adhuc Episcopum habent, ergo pro loci, & ciuium dignitate, ac meritis, & Florentinorum instantia & deuotione à Pontifice summo datus Episcopus Fæslanus aderat, qui deinceps à Fæslarum excidio Florentiam una cum ciuibus pacificè, ac venerabiliter deducus, residet. Ad quem accedit, cum opus est, Rustica, quæ iuxta Fæslas agrum incolit turba, ut quondam etiam è castellis suis, qui sub Fæslarum Diocesi essent, tamquam ad Patrem, & Pastorem animarum. Bene itaque quia opportunè Rhadagastus & Gothus ad ludibrium vsque ceciderunt: bene, quia Gothi, qui deinceps Italiam inundauerant, & per ea, quæ diximus tempora, Iustinum Florentiæ inclusum oppugnaturi urbem obsederant, adueniente Ioanne Vitaliani obsidionem soluere, & tandem pugnare co-

Et apud Mugellum profligati sunt. At Gothis successere Longobardi Barbarorum immanissimi. Quo tempore Florentinus de more sub S. Ro. Ecclesiæ patrocinio libertatem suam armatus seruare studuit, seruauitque: patet in Aldione Fæsulano Magistro militum eam per vltiorem, Tusciæ partem inuigilante, procurrenti suo cum expedito equitatu ad quoscunque casus strenuo Reipublicæ Ecclesiasticæ Duce. At tu memor quæ legeris, cum Fæsulanium legis, Florentinum intellige. Qui verò captam Urbem scribunt, vtique etiam illud adscribere debuerant, à quonam? & item à quo, nam ea, quæ in huiusmodi casibus captæ vrbes pati consueuere damna, facta sunt? stabant enim vrbis moenia cum Carolus Magnus aduenit, qui Longobardos debelauit. Immo etiam pomœrio adauctam legimus, vtique & virtuti ciuium id attribuimus, per quos ciuitas auctario suo maior crescit in dies. Neque enim Desiderij fabellam illam Viterbiensem, & obloquentem auribus admitto meis Fannium. Urbem ornare, à restitutione longè distat: Et quidem constat sub Carolo ponte ornatam Urbem, intelligo marmoreo, quod ante hac ligneum aut lateritium adesse oportuit, cum hinc inde cinctâ mœnibus est. Neque Reipublicæ quicquam aduersatur, quod sub Episcopi manu ad Pontificis nutum regeretur, prout Italiæ vrbes omnes, & ipsa mater vrbiûm Roma: Episcopus enim in clarioribus vrbibus Prætores creabat per annum, qui ius populo redderet S. C. Arma verò sub Magistro militum qui sub exarcho Romano, vel Ecclesiasticæ Reipublicæ B. Gregorij temporibus, sub quo tamquam sub Patrefamilias. Quis itaque huiusmodi rerum status minus perfectam enunciet libertatem populi, & Rempub. non agnoscat? In rebus igitur publicis Iudex pro modulo suo Paterfamilias. At si quis nostræ repugnet sententiæ, Romanas legerit historias, quæ in familiares Patrisfamilias ius constare volunt, itaut etiam capitis pœnam in eiusdem potestate si-

tam,

fam, exercitam docent, de facili nobiscum sentiunt. Ita & post Caroli Magni aduentum, qui in Rempub. Ecclesiasticam firmitatem per quaternos Italiae & Reipub. angulos singillatim singulos Marchiones, vel illius limitis praefectos ordinauit suo cum milliario equitum, & hi quidem sub Reipub. Duce, vel sacri Palatii Lateranensis custode, qui ex VI. VIR. Palatinis vnus. Proinde illa ordinatio equestris militiae, Florentiae celebrata à Carolo Magno, in regendas huiusmodi equitum alas factam putamus, qui deinceps pro meritis ad maiora prouecti. Neque id mirandum si in Curia Augusto adstent Augustales, qui sub Marchione egregiam nauarint operam. Si praemia, & honores adepti sunt: si eorundem posteritas iteratò in Italiam redierint cum Othonis militia, & ipsam intra Florentiam patriam, quasi postliminio repedauerint, qui vulgo non satis cogniti; sed noui quasi ciues excepti sunt honorificè, quòd in Curia proceres emerent. Vbi enim libentiùs, aut pro Patriae vtilitatibus oportuniùs magis, quàm summos apud Principes? nihil itaque absonum dicunt, qui ita de facili conciliantur. Cæterum licet ab origine militaria praemia legamus, non tamen hæc ad solemnem illam equestris ordinis dignitatem faciunt, quæ non ante sacrae expeditionis tempora vsurpata legimus, quo vrbs quæque redeuntem ciuem suum publica pompa excipit, exornauitque magnificentissimè aureis calcaribus, equo falerato, & cætera huiusmodi apud Romanos vsurpata: Sed & apud externos aureos etiam equorum calces legimus.

Creuit igitur vrbs Florentia sub Othone, adaucta agro ampliore, & iurisdictione per milliaria sex circumcirca. Et quia agro auito nusquam militatum legimus vltra vetustos illos terminos, prorogationem hanc factam intelligo, aut declaratam, vbi oportuit.

Si

Si quo rursus haberent minos, quæ nusquam agnoscuntur leguntur; Sed certe quæ Casane in proximo conficiuntur, vel Castellani, vicinivè eorundem subditi occupassent: quæ enim eis Arnun est Regio omnimodè ab ipso exordio Rom. Pop. adiudicata fuerat: & quæ Fesulanus ager protenditur, si quo auctario protensior fieri poterat, utique protensus est beneficio Principis amicissimi viri.

Sed ne aliena humanitati totum tribuas, quod Florentinorum virtute partum patratumque est M. CLXXX. Henricus Imperator, qui quasi in refractarios castra mouerat, multo cum exercitu contra Florentinos, agrum vastat, incenditque, & ad urbem succedit proximus, obsidione cingit arctius, exitus omnes obstruit ravidus, ut ne muscæ quidem euolatus pateret in tuto. At Florentini aliena vti temeritate, quod obsidentem exercitum per vina obrutum, & soporatum, quod suspensa satis arma ad terrorem incutendum indicarent. Sed frustra hæc hosti intrepido, qui dubiam per noctem tempestiva eruptione in hostes irruit, abigunt, insequuntur viarum incertos præ ebrietate, ac somno intercipiunt, cædunt. Ipse autem Henricus mentis inops, mente excedens, neque obfistere, neque fugientes reuocare, satis subsequi coepit. Castra itaque omni referta annonæ copia, vasa, armamenta nedum prædæ omnem in hostium potestate reliquit, si forte posset reliquias exercitus per noctis tenebras sensim colligere, sed illud satius fugam persequi. At qui Imperatoris citrulo, & impietati eiusdem nominis successit Henricus VI. anno M. CCCXII. contra Florentinos sumpturum se armis congregatum exercitus, quibus Florentinos omnino eogent imperata aliquando facere, comminatus, frendens, furans, in Italiam expeditionem indicis, venitque viditque Cæsar, qui minimè vicis. Obsessi enim Florentini ceperunt tanta Teutonum strage, ut tantarum minarum Prin-

Prin-

Princeps fuga sibi salutem quaesierit, animum desponderit, & Pisas otius descendens, afflictam non multo post emisit animam. Neque his feliciter magis Federici res processere per Maguntini Praesulis praesentiam, magni inquam Viri: sed qui delusus abscesserit nuncius, ita ipsemet Augustus minoratum se agnouerit, & ingenuerit. Proinde si quis vnquam Italus maxime Romanus apparuit industria, eloquentia, consilio, armis, in his vtiq; Florentinus emicuit, & in proximo, & in longinquo positis Principibus acceptissimus, quanto magis Barbarorum tempestatibus remis, velisque vti scire, & Barbarorum barbariem, quasi anguilla de manibus captandis se elabi, & eludere, aut quasi torpedo tangentem se stupidum reddere. Quia & consilio sagax, animi moderatione abstinentior, Fortitudine, Iustitia, Temperantia accommodus, & ad exercitum, & ad aulam regendam, & in Praetorio ius reddere, & ad lenitudinem emollire praeduros, & refractarios, & ferocientes conciliare barbaros: ita vt & Regibus regimen dirigere, Principibus placabilitatem insinuare, militi arma, furoremque in hostes, at in fratres committit omnesue modestia, ac caritate pugnandum. Subditis imperata facere: regia quasi Patrisfamilias consilia suadere. His itaque artibus charus omnibus, & magnis apud omnes sensibus Florentinus illuxit, & ciuibus pacem fecit. Cum vero aduersa imminerent, tunc vim vi repellere, minas armis retundere moenibus, & satellitio, & annonae communire se. Ex hac videmus quidem, & talia legimus, & intelligimus, qui nihil vsquam, nisi quod grauissimorum auctoritate scriptorum fultum sit, contestandum putamus, aliena itaque reijcimus.

CAPVT DECIMVM.

INTER hæc eluxere Mathildis tempora, quæ S. Romanæ Ecclesiæ filia dilecta, populorum mater, & matertera, & castrorum item mater omnium præconio laudanda, ornanda, colenda, sub cuius dispositione omnia, & singula sub Romani Pontificis manu: Nec quicquam Florentino populo optabilius, aut Reipublicæ commodius in proximo Hæroinæ viciniori. At non hæc eadem accipienda in ijs qui Tusciæ Marchionatui præfecti, titulo tenus, reuera Tyranni subsequati sunt, quod ciuitates redemptoribus, aut ipsismet ciuibus pretio certo numerato libertatem venderent. Horum quidem sedes Lucæ ab origine ex quibus nemo vsquam intra Florentiam Curulem habuit. Quamuis & ipse Vgo magnarum virtutum complurima pro Florentinis, vtpotè pro amicis fecerit, nihilominus tamen Pistorij residens suæ iurisdictionis Lucensis intra terminos stetit, Florentinæ Reipub. iura nusquam attigit. Lucæ autem præsidere consulto, quia Gothos Carnutis in proximis haberet, de quorum fide subdubitari posset. At qui deinceps ex Germania aduenere Imperatores ad Miniatum Curulim suam supertenso posuerunt velo, & huiusmodi apparatus pro Prætorio ad reddendum populo ius, Theodoricum suo vocant idiomate: inde factum est Miniato nomen appellatiuum, & *al Thedesco* nuncupari coepit. At Florentinum per agrum siquis tale factum legerit, ostendat, & manus dabimus.

CAPVT

CAPVT VNDECIMVM.

AGEDVM de Ecclesia Florentina, & eiusdem plantatione edicamus, quæ ad facti veritatem consona legerimus: at certè omninò consonant, quòd Beatus Petrus Apostolus Romam venit Marco, & Apollinare sequentibus, & prope in eius occursum Flavius Clemens Romana de nobilitate adolescens ingenuus adfuit: & quidem magno Ecclesiæ commodo. Is etenim Flauij Petronij gentilis erat, qui Apostolo amicissimus in Syria fuerat. Qua de causa Flauiorum domus ampla, & diues sancto patuit Apostolo, & Ecclesiæ ad Sinaxes. In his itaque primordijs per Occidentem Ecclesiæ fundamenta iecit, quæ per Orientem Christiani nominis gloriam propagabat. Verùm Romæ in eandem fecunditatem Ecclesiam constituere longanimitatis indagine opus, & exultioris sagacitate cultus. Didicerat namque Petrus de exemplo Domini in electione promouendorum orando pernoctare, & quidem in oratione pernoctabat. Populus Romanus orbi terrarum dominabatur, circo, & spectaculis intentus, Patricij præpotentes, prædiuites haud facile sæculi pompam exuunt: difficilius humilia sequuntur, paupertatem verò difficilimè, quæ etiam inopibus iniucundi amplexus, diuturna reluctatio. Bonorum abiectio, inopia sensibilis, nisi ijs, qui sensu carent: aspicienda itaque inopibus præda abijcientium bona honorum contemptusetiam contendentis personam in contemptum trahit. Cæterum ad iusticiam qui saperent, ad pietatem qui ex animo sese excitarent, Christianorum admirari mores, & actus omnes, non tamen omnia, quæ admiramur, & in alijs laudanda intellectus dijudicat, sensus in

Miscell. Erud. Tom. 3.

Q

semet-

semetipso probat. Hæc rudimenta nouæ disciplinæ, & mundissimæ innocentie probant omnia, ratione suadente intellectus, & sensus. Prædicationes itaque & mores, & mentem probant in his, nihil reprobant, nihil respuunt, nisi quod de resurrectione mortuorum, & de coelesti hierarchia eloquentem non admittunt, respuunt: quantumuis pleraque de animorum immortalitate & audire placeat, & interrogare ausint. Sed quorsum ea corporum rediuiua resurrectio? non intelligunt.

Tot itaque & tantos difficultatum nexus superabat pedetentim, sensim dissoluebatque diuinâ in Petro sapientia, & quæ ipso in vultu elucebat gratia, in verbo constabat, in actionibus, in vestibus, in vmbra corporis virtutes operabatur, quæ videntium sensus excederent: suspiciendus ergo per singula, per omnium ora admirabilis laudatissimus. Et hæc quidem omnia ad baptismum expédiebant viam: ad ordines tamen præpediebant. Igitur impedimenta hinc inde exurgebant maris quasi fluctus. Iuniores serò ad sacerdotium adolescunt: Sacerdotium seniores ætate, & sensibus requirit. In his Apostolicum vertex imminebat seuerius, humanis inconcussum fauoribus, vt prudentia humana Spiritui sancto cooperaretur. Et hæc quidem ad successorum doctrinam. Proinde, & probationes in longum trahere, vt qui probarentur probatissimitandem verbo adparerent, & opere. Tales itaq; Linus, & Cletus, qui vrbi, & suburbijs præpositi sacramenta administrarent. Tum & in Prouincias prædicatores Verbi pro Romanæ Ecclesiæ corona designat vti oportebat: & in Tusciam Suburbicariam Ptholomeum, & in vltiorem Romulum diligit Apostolorum vice, & auctoritate episcopantes, illum Nepefinum dicunt, hunc autem Fæsulannum. Nam & vetustus codex rectè habet Ptholomeum in Tuscanniam missum: & in eo quod sequitur, Romulum verò Fæsulam, vna tantum littera, & ea minima minus habet

habet textus, proinde si Fæsulaniā legas vltiorem Tusciā, quæ ad Fæsulanos attinet montes dictum putes, & ad auctoris mentem accedes propius, & quidem vtrique pleræque coloniæ, plerique item populi committuntur secundum partes cuique suas. Quamuis post Pauli aduentum, in cuius occursum Roma effusa legitur, multiplicari cœperit Episcoporum numerus per vrbes, melioris tamen notæ: aliās enim historiæ fides nutaret: quia nemo dat quod non habet. Tanti ne Nepete in Oetriæ Tusciæ coloniis, vt cæteris omiſſis vni sibi daretur Episcopus? Sed quid dum Prouinciales circuit in prædicando impiger & strenuus miles Christi? Nepete coronam reperit, ad mercedem euocatus æternam. De Fæsulis nihil ad nos: nūquid enim desolatam ad urbem, excisæ ad vrbis ruinas mittere solitudini oportebat Episcopum? Iacebant enim propè solo adæquatæ Fæsulæ: ager Fæsulanus Florentinis cesserat, ergo per agrum rusticantibus & Paganis ex Florentino populo Episcopus datur, & Florentinus negabitur & Florentinis non episcopabitur?

Sed vt de Florentinis interdum taceam, quid Pisæ Apostolo Hospitales, apud quos aram erexerat, qui pro populi salute salutarem obtulit hostiam, nunquid Pisas obliuisci potuit? Aut tot coloniarum populo Romano Christum nō prædicare? Quid Volaterræ? quæ Linum operosum ministrum dederant? num & ipsæ tanto pro munere in gratijs quasi nullius loci negliguntur? posthabentur? Non, inquam; Sed qui missus in Etruriā, quam erudiit omnem, & docuit Christum Dominum Iesum, cuius virtute nominis Idola concidunt: cuius prædicatione cultores Idololatriæ non sustinet, proinde prosequitur excitatur, silentium mādāt quasi nouatori & obstrepenti nequam. Sed Romulus norat in ijs non hominibus obedire, sed Deo. Damnatur itaque, & quasi ad petram sceleratam damnatæ intra Vr- bis illius ruinas, & hostile solum Cæsaribus, & Cæsariæ

nis perductus, Episcopalem coronâ martyris palma adornavit. Quem si Fæsulânû quis adserat Florentinum, nobiscum adstruet. Proinde Florentiâ, quam Cæsar cōdidit, Romulus Augustior Augustissimi Christi Domini fecit Ecclesiam: in qua disciplinæ vigor quantum profecerit, satis claret in sanctorum Episcoporum successione. Et ut ex pluribus aliqua commemorem, ipsa per se veritas eluxit, sub Melchiae, qui primus in Lateranis ipse in domo Faustæ concilium indixit, & hoc quidem ante Constantini baptismum, & ipsiusmet omnimodam conversionem ad Christi fidem reiectis idolis: qui tamen Christianorum fidem ex operibus probasset, Catechismo didicisset. Conuenere itaque ex Italia Episcopi conuocati, & hos inter Felix à Florentia Tuscorum, & Gaudentius à Pisis: Deinceps sub Damaso Victor qui sanctæ Reparatæ Ecclesiam ex oratorio fecit ampliorem: quæ nunc noua fabrica augustissima est, prout fabricæ omnes, & præsertim publicæ Florentissimæ vrbs. Cæterum sanctæ Reparatæ memoria celebris id reposcere visa est, quod per eiusdē natalitia Radagasus cum CCM. Gothorum intra Apennini clusas conclusus niuibus, inedia frigore, rerum omnium penuria malè exceptus, Florentinis hinc inde Fæsulanis nouis Florentinorum colonis custodias adseruantibus, donec aduenit Stillico Romano cum exercitu, qui quidem Rhadagasum illis ex angustiis exire, & emori, & enecari cupientem occidit, & numero validam illam Barbarorum illuuiem aut deleuit, aut diuendidit, vili per singula capita scilicet vnius aurei pretio.

Quo tempore & domus, & rus quodlibet sic famulis & famulabus superabundauit, ut per montana etiam in petras reijci oportuerit plurimos. Proinde vicini deinceps multiplicati, & Florentinensis ager, & Reipublicæ imperium propagatum est. Eiusdem quoque Damasi tempore Ambrosius, qui cum Bononiæ esset

cuo-

euocatus Florentinorum precibus, ad dedicandam
 Sancti Laurentij Ecclesiam aduenit, vbi sanctorum
 martyrum Vitalis, & Agricolæ corpora à se nuper inuenta
 collocauit, quo beneficio illustrata ciuitas, Ecclesiam illam
 adhuc Ambrosianam appellaret. Adfuit eam in fabri-
 cam illustriſſimæ Iuliana nomine ex noſtratibus: pro-
 inde ex priſco Cæſarianorum ſanguine, per quos colonia
 condita eſt: Sed quia Victori ſucceſſit Zenobius Damaſo,
 & Ambroſio dilectiſſimus laudatiſſimus de Zenobiæ Au-
 guſtæ poſteritate, ſiue Thimolaij, ſiue Herenniani Augg.
 per lineam tantis illuxit virtutibus, & miraculorum glo-
 ria pro vitæ ſanctitate, vt Conſtantinopolim miſſus ad Au-
 guſtum & quidem ſummis de rebus legationem Apoſtoli-
 cam illuſtrauerit. En quæ Florentia: en qui Florentinus
 clerus & populus, Ciues Augg. de ſanguine in lumen orbis
 terrarum. Nam & ſub Hormiſda Elifei cum pleriſque pri-
 maria de nobilitate Romana in Florentinis recensentur
 hitorijs. Sed & cum iterato Fæſulas ſolo æquarunt, vt
 factum oportuit contra rebelles, & hoſtes publicos ex ciui-
 bus, nimis in proximo conſiſtentes imminentes, inſenſi-
 ſſimos, Chriſtiana tamen elementia, & ſanctiſſimi Iacobi
 Episcopii Fæſularum hortatu, ac meritis intra urbem pa-
 triam reducti, quibuſcum venit & Episcopius in nihilo at-
 tentans Florentinæ Cathedræ iura, ſed adaugens digni-
 tatem in illius ſedis primatum: ad eius tamen manum ac-
 cedunt Fæſulani ſui, & obedientiam iurant per annos ſin-
 gulos. Quo facto iuſtam Florentinorum cauſam in diruen-
 dis comprobant Fæſulis. Si enim Episcopum recta admo-
 nentem audiſſent, contra matricem urbem nuſquam in-
 ſultaſſent, nuſquam arma ſumpſiſſent: factionum enim
 ſequella, & accepti beneficij obliuio ruina urbium eſt, &
 clades populi, ipſa enim ſibi aduerſata in præceps ſecum
 trahit omnia.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

ET hoc ad ea, quæ diximus de fabricis magnificentissimis, addimus, non aliunde euocari Architectos, non opera, non materiem. Quod si aliunde petenda, euehendaq; ea sit, expendendarum pecuniarum summam Florentinus flocci facit, quamuis in cæteris parci, & frugi sit Populus, & ad congerendam pecuniam natus, & ponderis, & numeri callentissimus, quod præcauere norit in Dei cultu, & Patriæ non esse prodigum, tetrum, miserabile, infelicitissimum; proinde & vrbis auctarium perpetuum crescit, & Ecclesia Archiepiscopali dignitate iure merito præfulget.

CAPVT XIII.

SED iam declaranda huiusmodi frugalitas qualis sit, ne cronistis manus dedisse videamur, qui nimis asperum, pannosum, duriolemque populum & rusticum, perperam faciunt, nisi ganeonem mallint, quem Romanum cogitare debuerant. Et quidem pro voto, & more maiorum degentem rusticis intentum operibus secundum Romanorum disciplinam. Cæterum in fabricis villaticis magnificentissimum, & agricultura peritissimum, ita vt nihil magnificentius, nihil excultius. Et in his rusticus conuenit habitus, non tamen pannosus, quem incusant temerè, neque impollitis pellicum pellibus; nihil enim tale scriptum reperimus apud auctores probatæ fidei. Dantes enim ita graphicè appingit Virum Patricium.

*Bellincion Bertio viddi andar sicuro
Di coro, & de offe cinto.*

Non

Non indutum itaque, sed cinctum esto zona pellicea quales Cethegi qui exinde Cinctuti, quasi siluestres homines adscribuntur, & ne de clauo huiusmodi ambigas qualis fuerit, politoq; ex osse, & candenti, fibulam vero aut æneam, aut argenteam non negarim, quæ enim argenti quantitas, aut pretium in eiusmodi minimis? At cum feriæ essent sacræ ad procedendum, aut Senatus indictus, hi qui primarij sunt, adstant purpurati, vel in puniceis, pellisque sub purpura delicatesiores induunt pro gradus maiestate: hinc illa in brauiο aureo Attalici operis per B. Io. Baptistæ protectoris natalicia gibellinis ex pellibus pompa interior, In his itaque utrisque Seranum ne spreueris, sed agnoscas Nos quidem in tabula appictam vidimus egregij pictoris Andree del Sarto manu Laurentium Medicem tantorum virtutum, & nominum, & magnificentie virum, ruri agentem, & suam intra villam sago utique rosinii vel cinerei coloris vsque ad genua protenso cinctu pelliceo, & pileo, & cætera eiusdem coloris, cui propendebat è cingulo clauium fasciculus: pulpitem aderat ligneum, neque id incultum, vel opere rustico, in quo & insignia domestica apposita prominebant. Supra pulpitem liber rationalis Villaticæ pastionis, & rustici prouentus, expensarumue, & quidem iuxta atramentarium cum calamo, & cultello, & cætera huiusmodi: circumcirca verò de clauibus fixis runcinum falcem, & sua in vagina, & si qua sunt rustico opere necessaria, quæ & appendi commodè pro aulea possent. Eia quæ vilitas, nisi ad redarguentem huiusmodi in viro, qui per omnia promeritus est appellari magnificus vilicatem, & temeritatem reijcias? Age iam, & de Matronis edicamus, ex eorundem Chronistarum sententia, ne in omnibus discordare videamur, qui non per omnia consentimus: Scilicet utique muliebrem omnino ex purpura, non quasi latum clauum, sed strictam ad pudoratam parafimo.

simoniam conuenientem: Sed qui purpuream dico, purpuream non negarim ad placitum. Vtraque enim Senatorum coniugibus congruunt, concedent. Quarum velum duplex in humeros, & renes à capite descendens, totum ab intra pellitum, & ex pellibus siluestrium murium, quos gibellinos, aut loustros varijs nominibus appellamus: tum hæc ornamenta rustica, & Quæstorum putes, nisi in his populorum Pastros intelligas, & Senatum, & Regum conuentum. Cæterum, qui viduum in his asperum obijciunt, reponentem audiant.

Necessè quidem fuerat populo longius à mari diffito, & qui cum litoralibus rarò benè senserit, proinde vbi mercimonia aduehi maritima difficile sit, his quidem opus est suo de succo viuere, ac impensius arare, serere, lanificio item operam dare, & qui ab initio non nisi per familiam duo iugera possideret, id nec sibi nec pecori satis, cum viderent suis operibus famem propellere, & vestes, & vtenfilia comparare: proinde & figulinam, & textrinam ediscere, quod quidem effecere adeo diligenter artes per omnes, vt Florentinam peritiam artes peperisse putes, tanta animorum contentione omnia curant, & singula, vt & peculium auxerint, & ditionem propagauerint. Nam & maris portus obtinent, & inaccessa viarum aperuerunt, ita vt Florentinis ferueant omnia mercimonijs. Aderant enim à principio, vti diximus, per limites, & pagos suos singulatim singulis Magister Pagi, qui & rem rusticam, & lanificium edocerent, probarentq; moresq; moderarentur, neq; hi ex plebe sed de optimatibus: proinde qui melius agrum excolerent, aut lanificium fecissent, se & in Pagis apud Vicanos, & in vrbe ijdem notiores, probatioresque magis in dies, neque arma tractare detrectantes: sed Prætoris iussu expediti militiam faciunt. Et quia Magister Pagi de quibus sermo est, his præerat, & minoribus in causis iu-

ra redderent. Inde factum est, ut quasi regulinati, regimē arripuerint, & ditionem per motus illos barbarorum, & bella barbaricum etiam assumpserint titulum, qui Catanei dicerentur, & quibus dabatur armamentario de publico arma, insignia verò interius intra armamentarium Patres custodiebant dabantque delectis equitibus, qui Valuassores si quod bellum immineret: & tandem vexillum publicum, quod antea duobus committi Valuassoribus, vel Banderesijs consueuerat, vni tantum signifero, quem Confalonarium dixerunt, & apud quem summa rerum esset, commissum est, non ex officij natura, sed quod è Fæsulani monumentis currum illum marmoreum haberent celeberrimum, in quo vexillum constitutum prædens custodiret, & ius diceret, & redderet Marchionis, vel Prætoris auctoritate, vnde inoleuit illud, quod cum in aliquē lege agere Prætor iusserit publica insignia eminenti de loco explicet, & suspendat ad manifestam iustitiæ executionem campanæ sonitu congregato populo. In Cataneis verò plerique de nobilitate primaria reponendi sunt, utpotè Bondelmontius, qui certam, ut diximus ditionem arripuerant, possidebantq; communis ad placitum Vicis suis in castella, & oppida satis firma. Qui & apud Cives suos & externos Principes equestri dignitate eniterent. At in Valuassoribus recenseas, & primaria quidem de nobilitate Comites illos regulos, & equites, quibus in promouendo currum illum bellicum, carocium è circumcirca pro Republica aderant delecta cum manu fortissimorum virorum: his enim publicum vexillum, & campana demandabatur, bellica & ea coërimonia ad D. Petri in Scheragio celebrabatur pro eo, quem infra Fæsulæ ad annulos æneos delecto in loco olim sisti consueuerat.

At de viciis asperitate ne quid indiscussum relinquamus quasi calumniati herbam porrigentes, illud dicimus ad simplicitatem nihil paratius, nihil commodius naturæ

magis. Ad lautitiam vero coenam huiusmodi sine sanguine, vel de Villatica pastione cum sanguine si respexeris, Heroicam certè dixeris, & per condimenta lautissimam admireris, si modo, & tu Heroem sapias, & te extra ganeam agnoscas, nec inter coenandum garrulitate obstrepas, neque patinas absumpseris, eò quòd benè oleant benè sapiant, qui hilarè & libenter appositis vescare: hospes enim venerabilis conuiuia, liberalis inter Florentinos, & Florentinus ad pareas. Floret enim humanus sanguis vegetus lautiori in parsimonia, & iucunda consuetudine, ingenium per bonas artes ad honorum adsurgit culmen in sæculi felicitatem.

CAPVT XIV.

CÆTERVM ne historiæ loco encomium scribere videamur, ad particularia descendimus: illud utique profiteamur sub Aistulfo inuersa omnia. Et quidem utramque per Tusciam. Stetit tamen post Barbarorum casus Florentinæ urbis murus, steterè & integræ ædificiorum fabricæ: vigeat & Populus, ingenio uti, & reluctari omnibus iudiciæ viribus oportuit: benè ingenio, benè industria vsus est, qui benè intelligere Patrum consilio, ciuium obsequio constare urbem, & Remp. Exterorum Principum amicitiam omnibus officijs colere, quàm vereri satius æstimabant: Barbarorum amicitiam muneribus conciliare, & ne censum ducentorum indicant, pecuniam præmittere, & numerare quadringentorum. Et quidem pecuniam prodigere, & libertatem seruare liberi hominis opus est. Et illud in primis consilia oportuniora, salubrioraque nisi perpetua in lustratione armorum motu corporis vitare, & exire iustus vigilantia, celeri: lapis indicus ex ære, quæ frigidior

ne

ne pertulerit præfert notis perpetuis. Sed nec semper eodem uti vento eisdemque verbis sapientis est nautæ. PERICULOSUM semper eodem uti consilio, & stolidum. Idem ad servitutem vergit: vulpes senior ignoras, & intentas non subintrat latebras, suspicionibus nulla nusquam vacua tempora: & ipsummet Imperium ex ciuibus ne dum ex alienigenis hostem prouocat, instruit. Extra urbem itaque detinendus hostis, debellandusque, vel eludendus per huiusmodi turbines: Florentinus cogitabundus versare omnia, & singula, cunctabundus quasi aliena agere, & in rem suam incumbere, portum spectare, & per gyros appropinquare, obtinere, summa est. Naues qui fabricare norit, aeris serenitatem, maris tranquillitatem facere nescit: & tamen velis, remisque tempestates effugit, si quo pacto potest, Temporum malitiam æquabilitas emollit. Sed dices, & quæ huiusmodi portus obtenti signa? En Urbis moenia integra, Vrbs plena populo, non enim vna noctis vigilia constaret vrbs, ceu fungus epinguedine, soli. Urbium restitutio diuturnius, difficilior opus est, & sub oculis omnium quod fit, omnium item contestatione vegeta, atque valida historia est. Quæ libertatis? Ipsamet Respub, quæ post aduersa singula pomerium ampliat, ditionem propagat S.C. Populi scito, & tandem per circuitum steteret vrbs moenia ad admirandam elata altitudinem, ut perpetuam dixeris turrim, nisi ipsamet Turribus coronatam contempleris, admiratus magis, proinde barbarorum proteruiam dilusam dicimus: item & Manfredi Regis aut Roberti amicissimi hominis diuturnius toleratum regimen. Quæ pro rerum humanarum instabilitate, minus feliciter interdum cessit: Cæterum discordia, quæ Senatum, & populum in dissidium traxerat, in concordiam immutata præluxit, cuius auspicio arma sumpsimus, depugnauius, peruicimus. Nam & priora tremante

tem, & deprecantem satis putauimus excludere Athenarum Ducē, quo nihil tetrius, nihil deterius Respublica passa est. Nec quod sub huiusmodi nostri regimine Rēp. adstruamus: proinde & destruimus, qui amico à Rege expetiuius quos maxime probaret Prætores nobis daret annuos. Dedit, quos habuit pro Republica, sed interdum bonos, de cætero malos iudices, qui ex animo optasset optimos. At nos bonos quidem equestri dignitate Popolari ornauius, malos execrati exauthorauimus, eiecimus. Immo per hæc ipsa tempora militiam nostram expediuius, insignia militi cuique priuata & peculiaria dedimus, in quibus litteris aureis vncialibus, *Libertatem*, quæ inprimis aurea est, inscripsimus: quo dato signo, ad libertatem Italiam propè omnem exciuius. In rem itaque nostram, & nostra nos & aliorum opera uti quis improbet, si modò feliciter. Ecquæ seruitus liberis hominibus, & publicæ libertatis auctoribus obijcitur. Si quid enim Italia, Europæ boni haberet, boni regiminis cupidi, exquisiuius, clariores fama viros euocauimus, honorificentissime excipimus. SED RARO ad veritatis amussim experientia hominis famam comprobatur. Itaque è Bononia Gaudentium illam societatem silentio, vultu, & habitu philosophantes, cætera ganeones, propè præ crapula stolidissimos hominū, reiecimus. Qui verò aliena ab historiæ veritate scribunt, ostendant obsecro expugnata Urbis deploranda vestigia, aut populi internecionem, dispersionem, diuendicionem, incatenis traductionem, vel demolitas saltem tures, aut urbem ipsam denudatam mœnibus, & quod in vtrisque signum certissimum agro mulctari, tributis atteri. Et quod ad Urbis cōstantiā facit, de suo monstret per quemnam in integrum restituta sit: neque enim Osculana cum barbaris pugna, neque Longobardus, cuius Synthichia spatæ, ut Beatus adserit Gregorius, aut foederū nouit oscula, pactio, numvè firmitatem, cui neque captam urbem diripere satis

his sibi pufaret, nisi & incenderet ad internecionem, dele-
ret populum immanissimus mortalium.

At quæ Florentini Senatus solertia, quantavè Popu-
li libertas libera, vno edicemus exemplo. Oddo à Rodul-
pho Cæsare in Etruriam præmittitur, & iam ad Miniatum
aduenerat vice sacra iudicans. Aduentus autem causa Ghi-
bellinorum instantia, vt Cæsar iura sua à Ciuitatibus li-
beris repeteret, vnde ipsi eiekti exularunt: proinde fideli-
tatis iuramentum exigeret, aut extorqueret armatus. Ad
quem Florentini, quorum primæ partes erant Ghibellinos
continerere, oratores mittunt, & viros quidem industrios.
Quo Guelforum omnium causam agerent, scrutarenturq;
quid sibi vellet, quovè pacto eiusdem animi motus, aut
compesceret, aut emolliret: & post pleraque vltro, citro-
que habita in huiusmodi officijs præmitti consueta tam-
quam amicissimo cum homine agerent, ventum est ad
Imperatoris iura, per quæ iuramentum sibi præstari iube-
ret etiam à Florentinis, nedum à cæteris. Negant Floren-
tini quicquam iuris in Remp. habere Cæsarem, neque id
post Caroli Magni sæcula auditum, neque per Carolum
intentatū quicquā, qui paterna benignitate in Rēp. præsti-
terat omnia, cui adhuc gratias ageret gratissimus Populus:
qui nusquam tributorū exactor, aut publicanus exagitarit.

Audita ea vox, excepta cæteris à Rebus publicis irri-
tam fecit Oddonis legationem, & auctoritatem. Nihilo-
minus tamen Florentini, qui huiusmodi iugum ab om-
nium humeris repellere, & rectè norunt, INGENVAE li-
bertatis signum liberalitatem, ad partem adsumpto Od-
done, hortantur, suadent, vt nihil innouaret: Sed pacata
tamquam de Prouincia in Germaniam rediret, cui viatico
viam expediunt, quam ipse festinus arripit: qui vires inte-
rim suas, & prouocandorum hostium intellexerat, pecu-
niam, & sapientiam animi nervos minis præualere.

CAPVT XV.

Diximus de historiarum lectione obseruata, dijudicata, memorata Florentiaorum ab exordio colonatus perleuerantem Rempubicam: modo de euidencia eiusdem per signa communiora, quæ vel plebeius, vel idiota agnoscit, & comprobet, nedum qui historias callet: & inprimis quæ Principum propriæ, ac iurisdictionis potissimæ partes sunt, scilicet suo arbitrio leges statuere, quæ & Po. Ro. sibi accommoda putauit, expetierit, obseruauerit quo, Senatum numerare, populum in ordinem distribuere, redigere. Auri, argenti, æris flandi, ferendi, feriundique loca, curatoresvè constituere, & Prætorem. Et quidem non hæc ex Augusti alicuius concessione, sed auctoritate propria. Et vt Romanam agnoscas gentem aureis in florenis pro Quirino vrbis conditore, Io. Baptistam Protectorem Populi, & Tiberis loco non Arnum: sed florem, likum inquam, quasi perpetuum Regem veris, cuius numerositate exhilarata Arno aridet ripa iucundissima, vnde & nomen Aureo Floreno, exquisita, & obrizata materie: forma verò adeo adfabrè sculpta, vt per orbem terrarum acceptissima, ac laudatissima valorem obtineat, & in thesauris Regum, quasi quid mirifici seruetur artificij monumenta vetustatis. Propriæ hæc vrbis insignia, & Florentinæ Reip. splendor. Constantinopolitanus autem Augustus sibi aureæ monetæ feriundæ ius seruet. Florentinus in rem suâ obrizat, ferit. Neque tam primum cum florem huiusmodi cusi sunt: sed antiqua, & immemorabili de consuetudine, neq; vsquam aliena in his signa: sed semper propria. Quod autem Lucius Papa impetrasse legitur à Federico Imperator, ene Etrusci alia, quam Lucensi vterentur monetæ, id nostri de iure nihil intentat, qui nihil ad Lucensem Marchio-

chionatum pertinentes nostra, ac propria auctoritate etiam auream & huiusmodi publicatam receptam monerem ferimus. Sinistra hæc quidem, non tamen hallucinata Frederici liberalitas, quæ & Pontifici alieno de pacto gratificata sit, & Lucensibus per Imperatorias id diuendit chartas maximi, quod armato ab hoste communi, quasi Hesperidum poma de, constantis Herculis manu: qui poterunt rapiant. Præterea ex illo apparet Populi libertas, & Respublicæ quod ditionem suam ipsi sibi propagauerint, quod proprio arbitrio ubi facta oportuit arma sumperint, exercitus comparauerint, quod Respublicas circumcirca sibi subderint, quod in libertatem Lucenses vindicauerint, quod socios, & confederatos armis iuuerint, quod amicitiam summis cum Principibus per legatos contraxerint, quod si quos eijcere ex vrbe oportuerit, non satis putarint ex suæ ditionis limitibus eijcere: sed quasi in Insulam proprii iuris relegare, hos Bononiam, illos Mediolanum, hos Romam, illos Neapolim. At si quod grauius admissum foret crimen in causa etiam ultra mare certum in locum exulare iussit, neque Princeps aliquando vllus, neque Respublica Florentinum aliquando vllum exulem respuit, etiam si non omnino cum Florentinorum Respublica sentiret. In exulibus itaque excipiendis Italia omnis, & Europa populi Florentini iussa facere visa est. Huc vsque de exulibus. Qui & illud addimus, quasi de seminario populorum Europa, immo vterque orbis terrarum colonia facta est, quæ enim vrbs ubi non ciues, & nobiles ex Florentinis? Et quidem in rem propriam factum existimabant, & in populi auctarium. Florentini enim peruriles in omnibus qui nullibi ociosiores, nullibi desides, ubique gentium cognitissimi, bonis artibus, militari peritia, nauigandiue. In his ego vos Hybernos, & ad hæc appello extremos propè Septentrionalium, qui Gherardinos in vobis reges, memineritis laudatissimos Reges vestros imo

imo & te quam prædiues omnibus gazis affluens, & mercimonijs, quam latus es, inquam, nouus orbis terrarum te appello Americam de nostri Americi Vespucij nomine, cuius famam nemo non nouit qui te norit. Sed hæc de nobilitate: cæterum de plebe quilibet lanificio, re rustica, hospitibus commodi vbique terrarum: vbi enim nostra de plebe non artifices peritissimi, qui illius loci plebem erudiant, & ex otio, & egestate excitant, reuocent, prouocent, ad vberiora. Ex quibus victum & necessaria sibi comparant manuum artificio, & ingenij perspicacitate peruigiles. Proinde bono ex opere laudes, laudatis ad honores transitus facilis: ergo de plebeis nobiles euadunt, ingenio & diuitijs præualida nomina.

Sed ne huiusmodi per eiectiones crebrius, & diuturnius agitari consuetus in perpetuum exagitaretur Florentinus, & seniores in consulendo & quilibet in suo ordine Reip. vtilitatibus studerent, pro virili, diuina iamdudum prouidentia Resp. constituta apparuit clarissima in Medicæorum gente, in qua Quartus iam delectus præest, omnium votis Senatus Princeps, & Populi Dux Ferdināus: & eiusdē fœcunda de sobole Cosmus iunior Primogenitus Princeps Iuuentutis ad Patriæ, & Tuscorum omnium securitatem, per quos siue arma ingruant Equestris militia purpurato ex serico cruce signata, & Catafractorum equitum, & leuioris armaturæ, velitumvè numerus. Peditum verò exercitus benè numeratus euocatus aduenit, adest ad Principis nutum armatus, arma, tormenta bellica, naues omnigenæ, in promptu omnia. SED pax arridet assidua comes Prudentiæ. At non per hæc iuuentus, & militia ociosa terra marique exercita, & ad disciplinæ vnguem formata. Quamobrem omnia & singula in tuto. Adaucta igitur annonæ copia, & pacis otia, Augustissimi Principis prouidentia.

Et

Et quidem optimè constituta in Republica articulata,
 vegeta, spirantia Populus membra, rationalis optimatis
 anima, præpotens, Princeps, mens est aurea. Itaque in re
 præsentis cor populi, Senatorum in consensu consilium
 concors, unitatis concordia præpotens, in omnibus sa-
 pientissimus Princeps Ferdinandus, Florentissimum Me-
 diceæ culmen gloriæ, cuius generosam exorditi genesim
 conteximus. Is Cosmi Magni filius, illius inquam Cos-
 mi, qui Populorum Pater, Senenses in suam fidem

recepit maximum ditionis auctarium, & pri-
 mus posthominum memoriam Magnus

Etruriæ Dux coronatus, & concla-

matus est. At Ferdinandus pa-

ternarum virtutum in de-

curso ad metam,

æqualis adæ-

quat, & ti-

tulos

adaucta in corona egregiè condeco-

rat. Qui & Reipub. Florentinæ

& Senarum Dux, Magnus

item Etruriæ Dux in

æquitatis habena

moderatur sin-

gula, regit

omnia.

ANTIQUITATVM
ROMANARVM
PAVLI
MANVTII
LIBER DE LEGIBVS.

PAVLI MANVTII
AD ILL.^{MVM} PRINCIPEM,
HIPPOLYTVM
ESTENSEM, CARDINALEM,
IN LIBRVM DE LEGIBVS
P R A E F A T I O.

OMNES artes, atque omnes res, HIPPOLYTE Princeps, & Cardinalis, modo augeri, modo minui, nec easdem perpetuo esse, satis inter omnes constat; patet hoc quidem oculis primum, deinde etiam mentibus.

Oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quo te referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. Itaque lapides, & metalla, quæ omnium durissima sunt, quæ vis hominum frangere vix potest, hac tamen consumit, & conficit vetustas. Quidquid enim ex partibus aliquando coit, & concretum est; id easdem in partes aliquando dilabatur, ac dissipetur, necesse est. Habet hoc materia illa, unde res omnes constant, ut formæ mutationem querat; idq; quod sequitur, affecuta, migrat in alias naturas, quasi, quod appetit, eo nunquam esse

con-

contenta videatur. Neque vero hæc naturales tantum ad res conditio pertinet, sed inuenta quoque hominum, operaq; attingit. Mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam appellamus, leges ipsæ, quas ne quid unquam ex hominum memoria deleat, in æs incidimus, omnia demum, quæ ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur, ac tolluntur, non modo ab externis causis contra voluntatem nostram, verum etiam à nobis ipsis, quia tempus ita postulet. Sed artes liberales, optimaq; studia, quæ nusquam magis, quam in Italia, honoraverat, atque auxerat, ætas nulla magis afflixit, quam cum Romani Imperatores, imperij sedem in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac devastandam reliquerunt. Quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maxime vero Leonis X. egregia, propeq; divina liberalitas huic malo subvenisset; quem Laurentij Medices, patris sui, clarissimi viri, exemplo commotum, etiam vere laudis cupiditas impulit, ut iacentes ingenuas artes, magnis propositis præmijs, excitaret; barbara, credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte esset Italia; dignitas omnis philosophiæ, splendor omnis obsolesceret eloquentiæ. Sed neque ille huius præclari operis summam potuit absolvere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura; & interitum illius tempora

tempora sunt eiusmodi consecuta, ut, quæ paululum iam luxerant honestarum scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris, quasi nox quædam obscurauerit prorsus, atque extinxerit. Fatalis enim bellorum tempestas non exercitationem modo litterarum sustulit, verum, quæ sunt in excolenda virtute positæ laudes, eas labefecit omnes, atque peruertit. Ac nunc quoque, cum pacis aliqua spes, longo sane interuallo, affluisset, misera rursus eodem malo tentatur Italia, veteresq; calamitates aduersus bonis artibus nescio quis Genius inuehit. Nunc te, Hippolyte Cardinalis, cui summam iuuandi generis humani voluntatem, nec minimam cum voluntate facultatem Deus tribuit, eximiam ad laudem vocat occasio. Suscipe desertum pene ab omnibus litterarum patrocinium. Collige tu, quæ alij dissipant, omnium laudandarum doctinarum studia, & restitue nobis illa, quæ vel hominum improbitas, vel, ut aliud culpa deriuetur, fortune vis eripuit. Hæc est actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto vero & Cardinali, & Principe dignissima. Vidimus tuam præteritam vitam. Ab ea nihil humile, nihil obscurum, nihil vulgare, ampla omnia, præclara, inusitati exempli, noui generis expectantur. Quæ tu, ne à te ipso dissentias, nunc quidem magna ex parte præstabis, atque adeo iam præstas, bonis viris, & eruditissimis bene.

beneficentia subleuandis. Quorum ex ingenijs non dubito, quin quotidie aliquid efflorescere tuo beneficio videas. Quod quia praeclarum est, exemplum alij sequentur. Scribent omnes, quod quisque poterit, illecti gloria, & commodorum spe compulsi. Nam ut coniecturam de me ipso faciam; quem esse nihil in litteris fateor; sed, ut aliquid tamen essem, laboravi; ego olim (decennium, opinor, abijis, eoq; amplius) auctoribus duobus eximijs viris, Petro Bembo Cardinali, & Bernardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis in Ecclesiam Christi meritis est consecutus, dederam me ad res Romanas, illas veteres, observandas, & ex omnibus antiquorum monumentis omni studio colligendas: ut, cum illam remp. qua nulla fuit, nec erit unquam illustrior, uniuersam animo, ac scientia comprehendissem, latinis eam litteris explicarem, egregiumq; bene, ac laudabiliter instituta ciuitatis exemplum meis, quatenus quidem ipse possem, scriptis expressum, posteris relinquerem. Res erat praeclara, meq; delectabat vehementer, & afficiebat ipsa tractatio. Itaque meam omnem industriam, omnem curam, omnes denique in hoc studio cogitationes fixeram, ac locaram. Sed accidit iniquo meo fato, ut horum utrunque, Bembum primo iam senem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffeum non etate minus, quam

virtu-

virtute, florentem, in quo mei spes ocij sita omnis
 erat, à quo pendebar totus, importuna morte erep-
 tum amiserim. Destitutus eo praesidio, quo meae for-
 tuna nitebantur uno fractus animo, ac debilita-
 tus institutum antiquitatum Romanarum opus omi-
 seram, & ad alia me conuerteram. Postea vero
 quam honorifica in primis conditione delata, ma-
 gno sum à te tuo beneficio in tuorum familiarium or-
 dinem inuitatus; quod ego summae felicitatis loco
 duxi; erectus mente, atque animo, rursus, quod ab-
 ieceram, suscepi, onusq; tantum, quantum priuatis
 opibus perferri vix, aut ne vix quidem potest, te
 uno fretus egregie sustineo, & ut ex parte totum
 iudicare posses, de decem, quos exorsus sum, libris
 hunc de legibus potissimum, quem ad te mitterem,
 delegi: non quod ita postularet ordo: (sextum enim
 in antiquitatum volumine locum obtinet) sed, quod,
 cum omnium librorum materies non modo coacta
 iam in unum à me esset uniuersa, verum etiam
 satis diligenter in partes distributa; casu accidit,
 ut hic minus, quam ceteri, rudis, minus esset Im-
 politus. Præterea feci libenter, tuis actionibus ad-
 monitus. Leges enim hic liber complectitur. Porro
 leges nihil aliud, quam rationem, nihil, præter or-
 dinem, docent. ratio autem, & ordo, si usquam,
 in tuis moribus elucet. Quippe nihil agis non mode-
 ratum, nihil non æquabile, nihil, quod non cum ea,

quam sustinas, persona, id est cum religione vere
Christiana, ac sedis Apostolica dignitate consentiat
Quare cum omnia mea tua sunt; quandoquidem ego
me tibi, quidquid sum, & quantus esse possum, co-
tum addixi; tum vero hic de legibus Romanis liber
veretibi debetur, tibiq; est à me iure optimo inscrip-
tus. Quo in libro bene positam à nobis operam si
duxeris; de ceteris quin idem sentias, haud equi-
dem verebor. Pergo enim studio pari, voluntate
etiam, ut mihi videor, acriore. Vnum modo exop-
tandum est; ut, quando nos ab hoc studio nulla uti-
litas, nulla voluptas, ne valetudinis quidem sa-
tis imbecilla ratio potest auellere, nostris laboribus
tua benevolentia quasi propitium numen adsit. Sic
enim fiet, ne qua prorsus in difficultate, ne quo un-
quam in scopulo nostra hereat industria; & in eum,
quò spectat animus, portum secundo cursu, tua
benignitatis aura prosequente, facile peruehemur.

ANTI

ANTIQUITATVM
ROMANARVM
PAVLI MANVTII
LIBER DE LEGIBVS.

OPTIMA omnium, atque æquissima naturæ lex est; quæ tum nihil cuiquam deesse, tum ea, quæ quisque habet, æterna iubet esse, nam, quemadmodum illæ, quæ cœlestibus corporibus præsunt, beatæ mentes, iustissimæ sunt, & suum quæque corpus iustissimè regit: sic ipsa natura, quæ de superioribus illis mentibus deriuata, & in vnum collecta vis est, æquissimum in agendo ordinem seruauit; eaq; quæ egit, patere omnibus, nec vnquam non esse vult. itaque, & eam partem aeris, quæ sublimior, eoq; purior est, oculis traicientes, aspectu cœli iucundissimo omnes fruimur; & inferiorem, mixtam, spiritu haurimus; & sustinemur, atque alimur terra, & aqua ad ea, quæ cuique commoda ac necessaria sunt, vtimur. Nam, etsi horum singula vni animantium generi tributa ad vsum, ac victum præcipuè videntur: tamen ita vni generi proprium vnumquodque est, vt diuersi generis animantibus nihil denegetur. Alitibus aer, mare piscibus, quadrupedibus terra, certa cuique animanti sedes, ac naturale domicilium est: omnia tamen omnibus communia sunt; neque alieni alimenti vsu animal vllum perpetuo caret. Hæc sua lege natura, communis omnium mater, ita

T 2

con-

constituit, ac sanxit. Cuius ad similitudinem quo propius accedunt humanæ leges, eo certior ac laudabilior ea vitæ ratio est, quam hominum generi præscribunt. Neque ad aliud exemplum spectarunt homines illi, quos antiqui scriptores diuinis laudibus extollunt, quia suas civitates optimis institutis, ac saluberrimis legibus temperarunt. Celebrantur præter cæteras Lacedæmoniorum leges, à Lycurgo latæ, Atheniensium, à Solone. Commemorantur, & illæ, quas Locrensisb Zalucus, Thurijs Charondas, Getis Zamolxis, Pythagoræ discipulus, dedit. Laudat etiam Cretensium leges Plato, Carthaginiensium Isocrates. Romanas vero Polybius antepondere omnibus non dubitat. Hæ cum abijs, qui cæteris hominibus ingenio, ac sapientia præstiterunt, summopere laudatæ prædicatæq; sint: quid aliud, nisi præclaras fuisse, credendum est? at dissimiles inter se, & si dissimiles, quo modo omnes præclaræ? quia nimirum ad eundem finem, eandemq; quasi metam, non eadem tamen via, omnes tendunt. Ius naturæ, in quo nihil inæquale depræhenditur, primi conditores legum ante oculos habuerunt. Eius imaginem in suas quisque leges, quantum imitatione licuit, transtulerunt. Qui cum ad iusticiam pariter intenderent, eandem tamen in tradendo iure rationem ideo secuti nō sunt, quia nō eiisdē loci, nō eiisdē cœli nō eiisdē hominibus ingenij leges ferebant. Hęc illi cum a nimo circumspicerent, attenteq; cogitarent: modo perficere possent, quod agebant; qua ratione perficerent, laborandum non esse iudicarunt. neque enim ipsarum legum vitio factum est, vt aut Athenienses minus diu, quàm Lacedæmonij, aut Lacedæmonij minus, quàm Romani, floruerint; sed quod Athenæ citius, quàm Sparta, & Sparta citius, quàm Roma, de recta maiorum consuetudine deflebens, legum imperium maiestatemq; neglexit. Quare prudenter iudicat Polybius, quòd, duabus potentissimis

finis ciuitatibus, Carthagine, & Roma, multorum an-
 norum bello de imperio decertantibus, ad extremum suc-
 cubuisse Carthaginem, & victam condiciones accepisse,
 ob eam maxime causam putat, quod, quo tempore inter
 eas incidit contentio, tum, & Carthagine multo, quàm
 antea, negligentius, & Romæ multo, quàm vnquam,
 diligentius leges colebantur. Nihil enim sine iure perpe-
 tuum est. Ius autem ipsum nihil aliud est, quàm bene
 viuendi norma, legimus tradita, atque præscripta, quàm
 qui tenent, soli duas maximas res, maximeq; optabiles
 adipiscuntur, primum, ipsi quotidie magis in sua ciuitate
 carisunt, atque honorati, inter ignotos clari, inter ho-
 mines viri, inter viros heroes: deinde, id quod velle bo-
 nitatis est, perficere virtutis, facile consequuntur, vt eo-
 rum patria ciuibus frequens, pace tuta, opibus beata sit.
 ex hoc genere fuisse legimus Thebis Epaminondam, Spar-
 tæ Agesilaum, Athenis Aristidem, Romæ Camillum,
 Fabios, Decios, Scipiones Catones, innumerabiles alios,
 nulla enim ex omnium sæculorum memoria magis ad om-
 nem laudem ciuitas excelluit, ex hoc etiam numero mul-
 tos in patria mea fuisse, apud maiores nostros Carolum
 Zenum, Franciscum Barbarum, patrum ætate Bernar-
 dum Iustinianum, Hermolaum Barbarum, Francisci ne-
 potem. Hieronymum Donatum, Andream Naugerium
 accepimus, ipsi vidimus, & quod in magna felicitatis
 parte ponimus, allocuti sæpe sumus Gasparem Contare-
 num; cui quidem ex ijs, quos nominaui, prudentia, bo-
 nitate, amore in patriam, pietate in Deum anteferri ne-
 mo, doctrina ne conferri quidem potest, fuit enim ille
 vir, non modo Venetijs, quandiu gerendis magistratibus
 operam reip. nauauit, verum & Romæ, & vbicunque fuit,
 postea quàm absens pene contra voluntatem, præter opi-
 nionem certe Cardinalis factus est, fuit, inquam, ille
 vir, cuius mihi nunc scribenti vultus, & os illud, regia
 quadam

quadam maiestate decorum, ante oculos obuerfatur, in omni genere vitæ inter omnes homines admirabilis, & eximius, qui cum esset habitu naturæ excellenti, ac prope diuino; domestica etiam disciplina, præter rectum, & honestum, nihil agnosceret, nihil vellet; tamen, assiduo philosophiæ studio, ita voluntatem auxerat, ita naturam expolierat, vt cum nemo magis virtutem diligeret, tum nemo diligendam magis iudicaret, hunc ego mihi cum à prima adolescentia, tanquam vnicum exemplum, & in moribus, & in litteris ad imitandum proposuissem; nunc in vtroque à perfecta illa facultate, quæ in illo fuit, quàm longe absum, quamq; id, quod imitari statueram, consequi difficile sit, re tentata, & cognita perspicio, de Equitem, in litteris, neque tempori, quantum rei familiaris occupatio permittit, neque labori, quantum mea non admodum firma valetudo fert, hæcenus peperci; seduloq; sum conatus, vt quemadmodum ille suorum studiorum rationem extare voluit; itaque multa litteris ab illo præclarissime tradita leguntur; itidem ego facerem, & pro mea tenui facultate, meis scriptis hominum studiosorum utilitati, commodisq; consulerem, par in vtroque voluntas fortasse fuit; nos inferiores ingenio, scientia vero impares maxime sumus, ille Veneratam rep. hoc est eam, quæ inter omnes nostri temporis resp. plurimum excellit; nos Romanam, hoc est eam, quam omnium præstantissimam antiquitas habuit, ad scribendum delegimus, ille, quod voluit, perfecit; nos, euentu dubio, perficendi tamen spe conamur, nam, etsi quanta in re, uersamur, intelligimus; tamen, quia superioribus quinque libris primo de vrbe, altero de ciuitate, tertio de religione, quarto de senatu, quinto de comitijs, operam à nobis non omnino male politam existimamus; incepti nondum poenitet; animoq; satis alacri pergemus ad ea, quæ restant. Sextus hic erit de legibus liber, in quo cum diligentia, cum ingenij,

genij, addo etiam prudentiæ, grauissimæ sunt partes, nam ex ijs legibus, quæ Romæ latæ sint, nullam prætermittere, diligentia est: quo in genere negligentes certe non fuimus, quid autem in ferenda lege quisque cogitauerit, & utrum id, quod cogitauit, utile reip. fuerit: hæc vero neque sine ingenio, eoque peracuto, quisquam viderit, neque sine prudentia iudicauerit, quare cum eam partem quæ tota studij ac laboris est, & à voluntate pendet, absoluerimus; (nihil enim in hoc, quantum quidem in nobis erit, desiderari patiemur) eam, quæ ad ingenium, & prudentiam pertinet, quæ nobis satis parce natura tribuit, si minus pro rei susceptæ magnitudine, ac dignitate præstabitur, iniquus erit lector, si quis infirmitatem pro crimine posuerit, meamque causam potius condemnauerit, quia, quod debui, non potuerim, quam probauerit, quia, quod potui, certe voluerim.

Quinque partes erunt huius libri, primo loco, quibus nominibus appellatæ leges sint, quis cuiusque lator, quæ cuiusque sententia fuerit, ostendemus; hac parte absoluta, quæ erit omnium maxima, tum illa quatuor, quæ ad rationem ferendæ legis pertinent, ordine curabimus; ut, à quo genere hominum, quibus in locis, quibus temporibus, quibus de causis latæ leges sint, explicemus.

I V S omne aut à natura est, aut à consuetudine, aut à legibus, ius naturæ ipsum per se, sine consuetudine, & legibus, ad optimam vitæ conditionem satis erat, satis enim beatè viueremus, si naturam ducem sequeremur, sed quia, quod iustum, & laudabile est, multi, vel quia sunt hebetes, non intelligunt, vel quia sunt improbi, dissimulant; idcirco, ne peccantibus daretur excusandi locus, scripta lex est, quæ, quid agendum, fugiendumue esset, perpetuis litterarum notis testatum, atque expressum ante oculos poneret: est igitur lex tanquam præco, qui, suggerente natura, iusticiam ciuibus enunciat: cuius vocem

cem qui volentes auribus percipiunt, eamq; fideliter animo custodiunt; ita viuunt, vt virtutem à vitio facile distinguant & ab altero, tanquam à pestifero angue, refugiant, alteram amplectentur, & amabilem præ ceteris rebus existiment. Verum, quia publica res ita cum priuata cohæret, vt altera alterius commodò nitatur, nec fere, nisi vtrique recte sit, diu vigere & stare ciuitas vlla possit; propterea, quæ vtriquæ consulerent, leges, aliæ pro statu reip. aliæ pro singulorum vtilitate, diuersis temporibus latæ sunt, fuit igitur & ius publicum, & ius priuatum. Rursus, quia publica sunt infirma, si separentur à diuinis; publici iuris facta diuisio est, vt altera pars ad religionem, altera ad res humanas pertineret. Ius priuatum ne ipsum quidem, simplex est, sed leges quidem omnes de rebus humanis, alias tamen de iure ciuili, alias de criminibus continet. Primum igitur nobis agendum est de iure publico, deinceps de priuato; & primum de publico diuino, deinde de humano: item de priuato, primum eo, quod ad ius ciuile pertinet, secundo loco de eo, quod crimina persequitur.

ROMANAE leges aut à regibus latæ sunt, aut ab ijs magistratibus, quos, regno sublato, alios alij temporibus creatos, ciuitas habuit, ipsas leges magna ex parte alicunde sumptas facile crediderim, non enim dubitandum est, quin, cum ea tempestate in Italia & Albani, & Sabini, & præter ceteros Etrusci floruerint; cumq; Albæ Romulus, in Sabinis Numa, Priscus etiam matre Etrusca, patre in Etruria orto natus esset; ad suam quisque patriam respuerit, & ea, quæ in ijs populis probabiliora videbantur instituta, delegerit, Romæq; legibus sanxerit, à Lacedæmonijs etiam non nulla, ab Atheniensibus multa ad ius constituendum video deriuata, nam fere, quæcunque in XII. tab. decemuiris scripserunt, de Solonis legibus translata sunt. Nec vero, ab ingenio pauca, atque à prudentia

tia esse deprompta, credendum est, præsertim in rep. cum in magnis opibus imperij, pro vario rerum euentu, noua iura temporum necessitas exprimeret. Regum atate non multas in vrbe leges fuisse existimauerim: non solum quia regum iussa pro legibus erant: ad eos grauissima quæque deferrebantur; eorum omnes dicto annuere, imperio parere cogebantur: verum etiam, quia ciuitas, neque dum populo satis frequens, neque opibus locuples, legum multitudinem non desiderabat, inter paucos, & assiduis bellis exercitos, nondum licentia, nondum plane vis emergerat: non luxuries, non illa, quæ fere opes consequitur, malarum artium lues in urbem inuaserat, regibus exactis, simul cum publicis opibus & nata noua vitia sunt, & ea, quæ fuerant, aucta, tunc, vt ad varios morbos diuersa, medicamenta inuestigata, inuentaque sunt, sic ad ea mala, quæ manare coeperant in ciuitate, comprimenda, atque sananda, varia legum genera peperit necessitas, neque tamen Reges ipsi leges neglexerunt, poterant omnino, quidquid vellent: sed voluit nemo, nisi quod liceret, quin, vt ait Liuius, ab ipso statim vrbis primordio Romulus, rebus diuinis rite perpetratis, vocata ad concionem multitudine, quæ coalescere in populi vnius corpus nulla re, præterquam legibus, poterat, iura dedit, quem Numa subsequutus, multo etiam magis ciuitatem legibus excoluit, & ab armis ad religionem, bonosque mores totam traduxit, omnesque deinceps, præter Superbum, ita regnarunt, vt, quod idem Liuius alio loco tradit, Brutus idem, qui tantum gloriæ, Superbo exacto, meruit, malo publico vel maximo id facturum fuerit, si libertatis immaturæ cupidine, priorum regum alicui regnum extorssisset, quare, cum ipsos moderati ingenij, optimique exempli fuisse, constat, tum leges habuisse, quarum ad præscriptum vniuersos ciues viuere voluerint, quibus de legibus, de quibus, quæ postea latæ sunt, ita summatim agemus, nihil tamen

vīpatiamur desiderari, ac primum de publicis, & inter has primum de ijs, quæ ad religionem pertinent, agendum est.

LEGES publicæ de sacris & de religione iam inde à primis Regibus, Romulo, & Numa, non sane paucæ institutæ sunt, sed ante omnia, Romulus videtur, ne quis unquam suas leges, aut sua facta posset infirmare, legem illam, quam Regiam Vlpianus vocat, de suo imperio tulisse; cum populus, ab eo rogatus, omne suum ei, & in eum imperium, omnemq; potestatem contulit. Hoc factio ad inducendam religionem animum adiecit, & cum religione securitatem simul ciuium spectauit, de ipsa enim vrbe id primum statuit, ne quis, nisi per portas ingrederetur, egredereturve; moenia sacrosancta essent, quam legem videtur Cicero significasse in II. de natura deorum, cum ait, muros à pontificibus habitos esse sanctos, quos violare nefas esset. Ita, cum & suam Romulus, & publicam salutem religione munisset, sanxit deinde, idq; semper seruauit, ne quid publicè inaugurato fieret, vidit enim, reliquas leges, quas ferre de rebus humanis cogitabat, haud paulo plus in nouo, varièq; multis ex locis confluente populo habituras esse ponderis, si cum quadam erga deos pietate coniungerentur: quando quidem id esse quasi frænum videretur ad impetus animorum reprimendos, hominesq; in officio, rebusq; ratione continendos. Atque hac quidem de lege ita loquitur Cicero in 3. lib. de natura deorum, ut ab ea auxisse Romani imperij magnitudinem significet. Romulum, inquit, mihi persuadeo, auspicijs constitutis, iecisse fundamenta nostræ ciuitatis. Tum, sacris rebus ac ritibus esse princeps ciuitatis, hoc est, patricios, lege iussit; qui, diuina tractari à plebeis hominibus, neque pium, neque decorum iudicaret; siquidem ea, quæ vim habet necessitatis, inopia faceret, ut eorum non modo manus labè rerum vilissimarum

rum foedarentur , verum animi quoque tum cogitandis ,
tum etiam patrandis sceleribus inquinarentur . Addidit
aliam legem , ne in templo nocturnæ vigiliæ haberentur :
optimo sane consilio , primum , ne quid per noctem minus
castè , minusve pudicè , sacrorum specie committeretur ; quod
fieri plerumque contigit ; deinde , ne qua fieri coitio , ne quid
iniuriæ adversus ipsum , publicæve rem occulti consilij , ne
quid insidiarum tendi posset . Ad quam legem Cicero spe-
cavit , cum in suis legibus illa scripsit : Nocturna mulie-
rum sacrificia ne sunt , præter illa , quæ pro populo rite
fiant . Et quoniam opinio fabularum , quibus antiquitas
deos admiscere solita est , familiaritatem quandam inter
homines & deos videtur inducere ; unde manat primum
contemptus , & in moribus licentia , deinde ad omne faci-
nus audacia ; vinculum hoc quoque incolumitatis publicæ
firmissimum sapientissimus Rex futurum putavit , si poenam
ijs lege indiceret , qui fabulosa de Dijs figmenta credidif-
sent . Quid illud ? ubi diuersa religio est , tollitur societas , &
consuetudo , ex eo facile odia , & ex odijs seditiones exi-
stunt , quo sæpe malo ciuitates intereunt , prouidit hoc Ro-
mulus , cauitque , lege lata , ne Deos peregrinos , præter Fau-
num , colerent , ne ve sacrificia externa facerent . Has le-
ges , & eas , de quibus infra suo loco agemus , videtur comi-
tj curiatis tulisse , qua de re Pomponij iurisperiti verba
recitabo . Romulus , inquit , populo in XXX. partes diui-
so , quas curias appellauit , quod tunc reip. curam per sen-
tentias earum partium expediebat , leges quasdam curiatis
ad populum tulit : tulerunt & sequentes reges : quæ omnes
conscriptæ extant in libro Sex. Papirij ; qui fuit illis tempo-
ribus , quibus Superbus , Demarathi Corinthj filius , isque
liber appellatur ius ciuile Papirianum . Hæc Pomponius .
Verum in Romulo temperatum fuit ingenium , quale scili-
cet nascentis verbi initia postulabant , tum ad rem belli-
cam , tum ad religionem accommodatum . Numa totus

in re diuina fuit: itaque ad eos sacerdotes, quos Romulus instituit, qui sexaginta fuerunt, ipse alios præterea adiecit, flaminem Dialem, Martialem, Quirinalem, virgines Vestales quatuor, salios Marti Gradiuo duodecim, Pontificem maximum ex patricijs, cui omnia sacra tum publica, tum priuata commisit; hæc, non dubito, quin ad perpetuitatem legibus sancita sint, sicuti alia multa, quæ religionis causa tum ab alijs regibus, tum à magistratibus in Rep. constituta sunt. Regibus eiectis, lege tribunicia omnes leges exoleuerunt; [ponam enim eiusdem Pomponij verba] iterumq; coepit populus R. incerto magis iure, & consuetudine aliqua uti, quàm perlata lege: idq; prope XX. annis, postea placuit, publica auctoritate X constitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, ut ciuitas fundaretur legibus: quas in tabulis X. æneis perscriptas, pro Rostris proposuerunt, ut possent apertius perspicere: datumq; est eis ius eo anno in ciuitate summum, ut leges corrigerent, & si opus esset, interpretarentur, neque prouocatio ab eis, sicut à reliquis magistratibus, fieret qui & ipsi animaduertunt aliquid deesse primis X. legibus: ideoq; sequenti anno alias duas eisdem tabulis adiecerunt. In his legibus, quas centuriatis comitijs X viri tulerunt, multa propriè de iure diuino sancita esse, necesse est: siquidem ita diligenter, & ita copiosè scriptæ sunt, inspectis prius & sapientissimi Solonis legibus, & aliarum Græciæ ciuitatum institutis, ac moribus, ut vel ætate sua Lilius, in immenso aliarum super alias acruatarum legum numero, fontem tamen omnis publici priuatq; iuris XII tab. esse dicat, sed de sacris ritibus pleraque, vetustate oblitterata, euanuerunt: nonnulla de legibus ad creando sacerdotes pertinentibus, veterum historiarum, ac monumentorum ope, quasi scalmus è naufragio, seruata sunt. Atque hoc de genere (ut à primis temporibus ordiar: vnde veluti per gradus ad postrema descendam) leges inuenio

uenio Romiliam primum; qua cautum est, ne alij, præter patres, & magistratus, sacra inirent, peragerentve; deinde tribuniciam, Sextiam Liciniam, vt X viri sacrorum, non, vt antea, omnes patricij, sed ex parte dimidia de plebe crearentur: item aliam tribuniciam, Ogulniam, vt, cum quatuor pontifices essent, placeretq; sacerdotum numerum augeri, quatuor præterea pontifices, quinque augures, de plebe omnes, elegerentur: vt omnino octo pontificum, nouem augurum numerus fieret, iam enim inter plebem, & senatum, hoc est inter inopes, & diuites, peculiare malum in liberis ciuitatibus erumpere discordia cœperat; se q; plebs, quasi profanam, a sacris amoueri querebatur, ideoq; tribuni pl. aduersante senatu, ad extremum, latis rogationibus, obtinuerunt, vt sacerdotia communicarentur. Fuere præterea de cooptandorum sacerdotum iure partim pro plebe, partim pro collegijs latæ tribunicia Cn. Domitij, consularis L. Cornelij Syllæ dictatoris, tribunicia T. Atij Labieni, consularis L. C. Cæsaris, consularis deinceps & M. Antonij, cum enim, veteri lege, ac more, augures ab auguribus, pontifices à pontificibus, reliqui sacerdotes à suis quique collegijs crearentur, vnus Pontifex maximus à populo; quod omnium pene historicorum, Liuij maxime testimonio constat; Cn. Domitius tribunus pl. Neronis imperatoris atauus, pontificibus offensior, quod alium, quàm se, sui patris in locum cooptassent, lege lata, ius sacerdotum subrogandorum à collegijs ad populum transtulit, eo anno, quo C. Marius tertium consul fuit, nec multo post ipse pontifex maximus populi suffragio creatus est, opinor in locum Q. Seruilij Cæpionis; vt ex Valerij libro VI. licet conijcere, huius legis in XI. in Rullum agraria oratione Cicero meminit his verbis. Hoc idem de cæteris sacerdotijs Cn. Domitius tribunus pl. vir clarissimus, tulit; quod populus per religionem sacerdotia mandare nō poterat, vt minor pars populi vocaretur; ab ea parte qui el-

let

set factus, is à collegio cooptaretur, sunt etiam hæc in oratione pro C. Cornelio. Quid? auunculus tuus, clarissimus vir, clarissimo patre, auo, maioribus, credo silentio, fauente nobilitate, nullo intercessore comparato, populo R. dedit, & potentissimorum hominum collegijs eripuit cooptandum sacerdotum potestatem. Existimo autem hac lege, permissum, ut absentes etiam possent petere sacerdotia, nam eam, ut opinor, significat Cicero, cum ad M. Brutum ita scribit. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo, existimo omnino absentium rationem haberi sacerdotum comitijs posse, nam etiam factum est antea, Caius enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur: nec, quo minus id postea liceret, vlla lex sanxit. Postea L. Sylla, rerum potitus, cum alia multa contra populum, qui Marianas partes fouerat, tum hoc sanxit, ut rursus sacerdotes à collegijs crearentur, de quo sic Pedianus in diuinationis commentario. His X. annis, victore Sylla, bellis ciuilibus, spoliatus est populus R. potestate tribunicia, iudicandi iure, arbitrio creandorum sacerdotum. Sed quemadmodum legem Domitiam abrogauit sua lege Sylla; sic legem Syllæ, aliquot post annis, T. Atius Labienus tribunus pl. abrogauit, Domitiamq; restituit, fecit autem hoc auctore C. Cæsare; qui, si populus in mandando sacerdotio suffragium ferret, se, qui popularis admodum erat, pontificem maximum, in demortui Metelli Pij locum, creatum iri, non sine causa putabat, quod re comprobatum est, nam, P. Seruilio Isaurico, & Q. Lutatius Catulo, consularibus viris, & propecta iam ætate, deiectis, ipse nondum prætorius, in amplissimi sacerdotij gradum ascendit. Tulit & ipse legem, non quæ à Labieni lege discreparet (fuit enim vterque popularis) sed quæ nouum aliquod ius adscriberet. Domitiam quidem legem in eo capite confirmauit, ut absentibus petere sacerdotia liceret, scripsit enim hæc in sua lege: Qui petit, cuiusve ratio habe-

habebitur, quorum verborum sententiam Cicero exponens in epistola ad M. Brutum, aperte, inquit, indicat, posse rationem haberi etiam non præsentis. Rursus à populo ad collegia, lege Labieni abrogata, ius cooptandorum sacerdotum retulit post obitum Cæsaris M. Antonius consul, eo consilio, ut facilius ac certius M. Aemilius Lepidus, cuius filio filiam suam collocauerat, pontifex maximus in Cæsaris locum subrogaretur, ita, quod historia demonstrat, ius creandi sacerdotes quater immutatum est, à Domitio, Sylla, Labieno, Antonio, mihi tamen & de quinta mutatione oritur opinio, ut puto, satis certa, primum ex epistola ad M. Brutum; in qua ita scriptum est. *Pansa vivo ceteriora omnia putabamus, statim enim collegiam sibi subrogasset, deinde ante prætorum, sacerdotum comitia fuissent, cum enim, quo tempore hæc epistola scripta est, tum non à collegijs, sed à populo subrogari solitos esse sacerdotes, manifestum sit, quia comitia de populo dici nemo nescit; hæc autem epistola eo anno scripta sit, quo Hirtius & Pansa eos. fuerunt, id est eo, qui Antonij consulatum primus consecutus est: liquet, Antonij legem non esse seruata, sed eam, quam Domitius tulerat, iterum esse restitutam, nitor etiam Dionis testimonio; qui libro XLVI. leges Antonij à Pansa consule abrogatas esse narrat, quod etiam fecit Lentulus ille, qui scripsit his verbis ad Ciceronem: Primus ego leges Antonianas fregi, ut eius potius exemplum Pansa, quam ipse Pansæ, secutus esse videatur, est etiam ex ipso Cicerone minime dubium de abrogatis Antonij legibus argumentum. Acta, inquit oratione XIII. in ipsum, Antonij rescidistis: leges rescixistis: per vim, & contra auspicia latas decreuistis, præterea patet hoc eo clarius, quod in ea, de qua proximè memini, ad Brutum epistola proximam legem de sacerdotijs Cicero Iuliam appellat; quæ petendi sacerdotij potestatem absentibus permittebat, quod si post Antonij consulatum, in quo legem tulit*

de

de iure cooptandi, proxima dicitur C. Cæsar's lex: nimirum sublata iam erat Antonia, & mos ille renouatus cooptandorum sacerdotum populi comitijs, quem sua lege primus Domitius induxerat, quanquam non id primus esset aggressus, nam aliquot annis ante C. Licinius Crassus eadem sententia legem promulgauit, nec tamen pertulit, sic enim in libro de amicitia loquitur C. Lælius, is, qui cum Africano minore coniunctissimè vixit. Quàm popularis lex de sacerdotijs C. Licinij Crassi videbatur, cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur, tamen illius vendibilem orationem religio deorum immortalium, nobis defendentibus, facile vincebat, atque id actum est prætoris me, quinquennio ante, quàm consul sum factus, itaque re magis, quàm auctoritate, causa illa defensa est. Hic, quando veterum testimonia, quæ sunt de legibus ad sacerdotum creationem pertinentibus, recitavi; adiungam dubitationis nescio quid, quod explicare, non cuius, ut opinor, facillimum est, non enim minus libenter meas dubitationes, quàm expositiones, profero: neque ego me cum esse profiteor, cui omnia pateant, contra, si quis est, qui se multa nescire fateatur, & qui libenter in legendo dubitet, is ego sum. Quæro igitur, vtrum Cn. Domitij lex etiam ad ipsius pontificis maximi creationem pertinuerit, an verò ad sacerdotes, pontifice excepto, nam si Domitius legem tulit non de pontifice maximo, sed de ceteris sacerdotibus à populo creandis; quia de pontifice ferri non opus esse iudicaret, cum is iam ante à populo crearetur: cur dixit Dio libro 37. legem Domitiam de cooptatione sacerdotum à Labieno tribuno pl. esse renouatam, ut pontifex maximus in locum Metelli C. Cæsar à populo crearetur? quod si quis Domitium & de pontifice maximo tulisse dixerit: huic ego opponam Ciceronis, & Liuij auctoritatem: qui, quod Domitius tulit, ut in sacerdotibus fieret, id iam ante in pontifice maximo esse factum signi-

significat, ut scilicet à parte populi crearetur. Ciceronis verba sunt hæc in II. in Rullum oratione. Item, inquit, eodemq; modo, capite altero, ut comitijs pontificis maximi, ne hoc quidem vidit; maiores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat propter religionem sacrorum, in eo tamen propter amplitudinem sacerdotij voluerint populo supplicari, atque hoc idem de cæteris sacerdotijs Cn. Domitius tribunus pl. vir clarissimus, tulit; quòd populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur; ab ea parte quiesset factus, is à collegio cooptaretur, satis aperte significat, ante Domitij legem à parte populi pontificem esse factum, sed Liuius paulo clarius etiam hoc idem libro 25. exponit: ait enim. Comitiam inde Pontifici maximo creando sunt habita, ea comitia novus pontifex M. Cornelius Cethegus habuit, comitia pontificis maximi nominat, plurimis ante Domitij ætatem annis. Quænam igitur est huius explicandæ quæstionis ratio? hæc fortasse. Concedo, ante Domitij legem populi comitijs Pontificem maximum esse factum: sed Domitium existimo, cum reliquorum sacerdotum, id est Pontificum, augurum, XV. virorum, VII. virorum, flaminum, aliorumq; omnium, qui iure sacerdotij sacris rebus præessent, eandem esse conditionem vellet, ut, quemadmodum pontifex maximus item ipsi à parte populi crearentur, de sacerdotibus omnibus, generatim tulisse, ut etiam pontificem ipsum maximum comprehendere videretur, ita, quod de iure subrogandorum sacerdotum Domitius tulit, non illud quidem in pontifice maximo novum fuit, sed, cum generalibus verbis esset perscriptum, non minus ad eum, quàm ad reliquos sacerdotes, pertinuit, quam ob causam, cum L. Sylla Domitiam legem abrogavit, abrogatum simul & de pontifice maximo, & de sacerdotibus reliquis dicemus: non, quòd nominatim Domitius de pontifice maximo tulisset: (iam

enim, neque hoc esse factum, neque fieri oportuisse, diximus) sed quòd, cum de sacerdotibus omnibus tulisset, legis sententia etiam ad pontificem maximum, qui & ipse sacerdos esset, pertineret, itaque lege abrogata, omnium sacerdotum, quorum in numero pontifex maximus erat, ad collegia rursus translata cooptatio est, eademq; lege à Labieno renouata, pontificis maximi & reliquorum sacerdotum par conditio fuit, ut omnes à parte populi crearentur, quod enim communiter omnibus de sacerdotibus sancitum à Domitio fuerat, eo pontificem maximum excludi ius non fuit. Vetus etiam de religione lex illa fuit, quam Q. Papirius tribunus pl. tulit; quæ vetabat iniussu populi quidquam consecrari, neque aut hominem, aut locum, aut rem excipiebat ullam, quod ex oratione pro domo conijci videtur posse. Item illæ de ritu capiundæ virginis Vestalis, Papiæ primum, deinde Popillia, qua de re apud Gellium scripta sunt hæc. De more rituq; capiundæ virginis, litteræ quidem antiquiores non extant, nisi quòd capta fuisse fertur, quæ capta prima est à Numa Rege, sed Papiam legem inuenimus: qua cauetur, ut pontificis maximi arbitratu virgines è populo viginti legantur, sortitioq; in concione ex eo numero fiat, sed ea sortitio ex lege Papiæ non necessaria nunc videri solet, nam, si quis honesto loco natus adeat pontificem maximum, atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cuius duntaxat, saluis religionum observationibus, ratio haberi possit; gratia Popillia legis per se ratum fit, capi autem virgo propterea dici videtur, quia pontificis maximi manu præhensa, ab eo parente, in cuius potestate est, veluti bello capta abducitur, in libro Fabij pictoris, quæ verba pontificem maximum dicere oporteat, cum virginem capit, scriptum est, ea huiusmodi sunt. Sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ ius sciat sacerdotem Vestalem facere pro populo R. Quiritibus, ut quod optima lege fiat; ita te Amata capio. Amata autem inter

inter capiendum à pontifice maximo appellatur, quoniam, quæ prima capta est, hoc fuisse nomine traditum est. Legum de religione vltima erit, & quasi agmen coget ea, quæ sacerdotes militiæ vocationem, præterquam Gallico bello, habere iussit: non, quòd ijs bello prorsus interdiceret: sed hoc tribuit, vt, si minus ire ad militiam vellent, cogi ne possent, nam sponte multos augures, multos pontifices ad bellum exiisse, historiæ narrant, qui tamen extra Italiam primus pontifex maximus P. Licinius Crassus Mucianus contra Aristonicum, qui Asiam occupauerat, profectus est, is in proelio interfectus, neglectæ religionis poenas dedit, hanc legem significat Plutarchus in Fabij Maximi vita, cum ait: Crassum, quòd erat pontifex maximus, diuina quædam lex domi tenuit, eodemq; & Liuius libro 8. spoliavit. Nominatæ, inquit, consulibus prouinciæ sunt; Scipioni Sicilia extra sortem, concedente collega, quia sacrorum cura pontificem maximum in Italia retinebat; Brucij Crasso, sed hic Crassus multis annis ante illum fuit, qui ab Aristonico est interfectus: vt ex obseruatione temporum facile est intelligere. Sequuntur proximè leges de ludis: quas cum ijs, quæ ad religionem pertinent, coniunctionem, & quasi affinitatem quandam habere, satis ex eo constat, quòd nulli sine sacrificijs ludi fuerunt, & sacrificia religionis pars est, ideo & M. Varro, cum de rebus diuinis libros quinque componeret, vnum de ludis, vt de re diuina, fecit, quæ ratione adducti sumus, vt post leges de sacerdotijs eas, quæ sunt de ludis, exponeremus. Ac prima inter has Licinia nominatur, de ludis Apollinaribus: qui cum in vnum annum vouerentur, incertoq; die fierent; senatus P. Licinium Varum, prætorem vrb. ferre ad populum iussit, vt in perpetuum in statum diem voueretur, hi ludi, cum Annibal esset in Italia, victoriæ causa Q. Fuluius Flaccus æmulum, Ap. Claudio cos. ex Martij, clari vatis carmine primum instituti sunt: cuius in libris hæc in-

uentia Linius recitat lib. v. eademq; fere & Macrobius lib. Saturn. I. Hostes, Romani, si expellere vultis, vomitamq; quæ gentium venit longe; Apollini vouendos cenfeo ludos, qui quot annis comiter Apollini fiant; cum populus dederit ex publico partem, priuati vti conferant pro se, suisq; ijs ludis faciendis prærit prætor is, qui ius populo, plebiq; dabit summum, X. viri Græco ritu sacra faciant, hæc si fecistis, gaudebitis semper, fietq; res vestra melior, nam is dius extinguet perduelles vestros, qui vestros campos pascit placide, hoc inuento carmine, censuerunt patres Apollini ludos vouendos, faciendosq; voueri autem, & fieri à prætore urbano; quòd is esse videtur, qui ius populo, plebiq; summum daret, cum facti essent, duodecim millia æris prætori ad rem diuinam, & duas hostias maiores dandas: & vt X. viri sacra ritu Græco facerent, hisq; hostijs, Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis, Latonæ boue fœmina aurata. Ludos prætor cum facturus esset, edixit, vt populus per eos ludos stipem Apollini, quanta commodum esset, conferret, populus eos coronatus spectauit, matronæ supplicauere: vulgoq; apertis ianuis in propatulo epulati sunt: celeberrq; dies omni cæremoniarum genere fuit. Anno proximo, referente Calpurnio prætore, decreuit senatus, vt ij ludi in perpetuum vouerentur, triennio post, vt in perpetuum in statum diem vouerentur. P. Varus, vt diximus, prætor urbanus, à senatu iussus, legem tulit; & ex ea lege ipse primus vouit, fecitq; ante diem II. nonas Quinct. eumq; diem solemnem deinde seruatum esse Linius tradidit, ego tamen M. Bruti, qui Cæsarem interfecit, prætoris urbani, absentis nomine, neque vno die tantum, neque II. nonas Quinct. factos inuenio, sed cum nonis Quinct. essent commissi, vsque ad III. idus datos fuisse, quod ex duobus locis libri epistolarum ad Atticum XVI. colligitur, quod ipsum, de pluribus ludorum Apollina-

lina-

finarium diebus, confirmat, ut opinor, Livi lib. 37. his verbis: Ludis Apollinaribus ad V. idus Quinct. cœlo sereno, interdium obscurata lux est. Alios præterea ludos Romæ fuisse, notum est, de quibus agitur in alio libro separatim, nunc leges ostendamus: id quod propositum nobis est. Liciniam Fannia sequitur: de qua Gellius hæc. Ludis Megalensibus principes ciuitatis murna inter sese conuiuia agitabant: qui vetere S. C. quod factum est C. Fannio & M. Valerio cos. iurare cogeantur, conceptis verbis, apud consules, non amplius in singulas cenas sumptus esse facturos, quam centenos, vicenosque æris, præter olus, & far, & vinum, neque vino alienigena, sed patrio vsuros, neque argenti in conuiuium plus pondo, quam libras centum, illaturos, sed post illud S. C. lex Fannia lata est, quæ ludis Romanis, item plebeis, & Saturnalibus, & alijs quibusdam diebus in singulos dies centenos æris insumi concessit, decemque alijs diebus in singulis mensibus tricenos, cæteris autem omnibus denos. Et quoniam spectandi locum senatores in imis gradibus ante omnes habuerunt, quod instituere curules ædiles, censorum iussu, Atilius Serranus, & L. Scribonius Libo: fecit sua lege L. Roscius Orho, Ciceronis ætate, alteram in populo distinctionem, tulit enim, ut equester ordo seorsum à plebe in XIV. gradibus sederet, ista tamen equitibus exceptis, qui siue suo, siue fortunæ vitio decoxissent, cui generi certum locum assignauit, poena irrogata, si in XIV. sedissent; hinc illud in Antonium, oratione II. Tennes ne memoria, te prætextatum decoxisset patris, inquires ista culpa est, concedo: illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in XIV. cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis quis fortunæ vitio, non suo, decoxisset.

Primum igitur senatores in sedilibus circo proximis confidebant; secundo loco proxime sedisse equites putabam,

ham, cum, exceptis senatoribus, & magistratibus, dignitate acciperent: sed à Cornelio Tacito monitus opinionem mutavi, is enim, sedisse quidem in XIV. ordinibus equites, narrat, non tamen ante plebem, sed confusè, tantum ut XIV. ordines haberent. Nero, inquit libro XV. equitum Romanorum loca sedilibus plebis anteposuit apud circum, nam ad eam diem indiscreti ibant: quia lex Roscia nihil, nisi de XIV. ordinibus, sanxit. Hic legis Titiae & Corneliae, à duobus fortasse tribunis pl. latae, (nam & plebeij Cornelij fuerunt) subiungenda mentio est; quae sanxit, ne quis in pecuniam luderet, sponsonemq; eius rei ergo faceret, nisi si certaretur disco, pilove iaciendo, currendo, saliendo, ludendo, pugnando: quae virtutis causa fiebant. Hanc legem vtrum reip. an imperatorum temporibus latam existimem, compertum non habeo. mentionem video fieri apud iurisperitos. Nec omitendum illud, quod pertinere videtur ad ludos; histrionum licentiam repressam esse lege, qua de re, is, qui libros rethoricorum scripsit ad Herennium, atque etiam Suetonius meminit. Non est, opinor, à legibus de religione lex illa seiungenda; quam vetustam fuisse Liuius asserit, priscis litteris, verbisq; scriptam, ut, qui praetor maximus esset, idibus Sept. clauum pangeret, cuius religionis seruandae gratia creatum esse dictatorem, idem Liuius ait, L. Manlium Imperiolem, ab eoq; clauum esse fixum dextro lateri aedis Iouis optimi maximi, ea parte, qua Mineruae templum fuit: & addit, cum clauum, quia rarè primis vrbis temporibus erant litterae, notam numeri annorum fuisse credidit: eoq; Mineruae templo dicatam legem, quia numerus Mineruae inuentum esset: eam autem caeremoniam, cum per aliquot annos fuisset intermissa, ideo esse renouatam, ut pestilentia, sedaretur, quod antea factum, prosperèq; rem successisse, seniores praedicabant. Post res diuinae humanae sequuntur, & inter humanas primum dignitatis locum obtri-

obrinent magistratus, itaque ordo postulat, vt quæ leges de ijs latæ sunt, eas hic exponamus. Prima fuit, vt opinor, hæc, vt de senatu, id est de patritijs familijs, omnes magistratus crearentur: idq; à Romulo institutum, reliquæ deinde reges obseruauerunt, hanc autem legem, vix putauerim, comitijs curiatis, vt reliquas, à Romulo esse latas, quippe quæ aduersus plebis voluntatem res esset, eam rem cur ipsius plebis iudicio, potestatiq; committeret? sanxit igitur hoc regio iure, publicisq; tabulis consignauit, & obseruari pro lege voluit, quod perspicuè demonstrat Dionysius lib. 2. cum ait. Romulum de muneribus patriciorum & plebeiorum lege sanxisse, vt patricij sacra curarent, magistratus gererent, ius dicerent; plebeij, quia rudes inopesq; essent, agros colerent, quæstuarijsq; artibus operam darent. Temperamentum illud tamen, quo ciuitatum concordia, id est salus ipsa, custoditur, maxime quæsiuit, nam, ne nimis in ordinem patricium videretur esse propensus, datum aliquid populo voluit, & vt is suis suffragijs magistratus crearet, leges scisceret, bella decerneret, curiatis comitijs tulit. Duumuiros quoque, qui perduellionem iudicarent, ita creati iussit, vt ad populum prouocatio esset, qua ipsa de lege & infra mentio fiet inter eas, quæ ad crimina capitalia pertinent, nec tamen hic, cum ad Duumuiros, hoc est ad magistratum pertineat, omittebam putauimus. Eiusdem lege creauit populus tribunum Celerum, qui equitibus præerat, & veluti secundum locum vt ait Pomponius iuriconsultus, a regibus obtinebat, quo in numero fuit L. Iunius Brutus, ille reges eiiciendi, & inducendæ libertatis auctor.

Creatos etiam, regnante Romulo, quæstores, Vlpianus prodidit à Iunio Gracchano traditum in ijs libris, quos de potestatibus inscripsit, idem tamen hæc subiungit: Sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnantibus, quæstor fuerit, ita, Tullo Hostilio rege, quæstores fuisse certum est,

est, & sane crebrior opinio est, Tullum Hostilium primum in remp. quæstores induxisse. Legem aliam præterea in regno Romano de magistratibus non video nominari. Regibus pulsis, prima de magistratibus lex fuit, quam L. Iunius Brutus tulit, ut singulis annis bini consules, regia potestate crearentur, ijsque primum creandis centuriata comitia ab interrege, ut ait Dionysius, haberentur: quæ tamen à præfecto urbis esse habita, Liuius tradit, sic enim lib. 1. scripsit, in extremo: Duo consules inde comitijs centuriatis à præfecto urbis ex commentarijs Ser. Tullij creati sunt, in quo videtur illi esse cum Dionysio controuersia: quæ tamen nulla est, nam & ab interrege, & à præfecto simul urbis habita sunt ea comitia, quibus primi consules creati sunt, cum ijs præfuerit Sp. Lucretius Tricipitinus, Lucretiæ pater: qui erat idem interrex, idem urbis præfectus, interrex, quod eum senatus habendis consularibus comitijs, Bruto referente, creasset, præfectus, quod ei Tarquinius, ad bellum proficiscens, curam urbis mandauerat, utrunque enim scriptum est apud Dionysium, aut igitur à præfecto urbis Lucretio creati consules sunt, ut ab interrege, non ut ab urbis præfecto, aut etiam quod, qui interrex esset, idem & præfectus urbis vocari posset, urbis enim curam gerebat interrex, quia tunc, urbanas res qui curaret, magistratus omnino nullus esset. Post hanc legem duæ sequuntur proximæ, a P. Valerio consule, Bruti collega, latæ, quibus plebis potestas aucta, senatus & magistratuum imminuta est, primum, ut magistratum nemo caperet, nisi qui a populo imperium acciperet: si quis aliter fecisset, capitali poena puniretur, qui eum occidisset, ei impune esset: deinde, ut aduersus magistratum prouocatio ad populum esset, neue quis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationem verbere, aut necare vellet, quam legem centuriatis comitijs esse latam, Valerius tradidit lib. 4.

Pro

Pro patricijs ea fuit, quæ vt opinor T. Lartio Flauo II: Q. Clælio cos. lata est, de dictatore sine prouocatione creando, & vt de consularibus legeretur, fuit autem hæc lex ideo pro patricijs, quia, cum creari dictatorem de consularibus iuberet, sequebatur, vt de patricijs crearetur, consules enim tunc, & per annos deinde multos, patricij fuerunt: nec prius de patricijs legi dictator desijt, quàm creari duo consules patricij desierunt, non enim consul patricius dictatorem quenquam de plebe dixisset, itaque qui primus de plebe dictator fuit, C. Martius Rutilus, is à M. Popillio Lænate consule plebeio dictus est: cum ita casus tulisset, vt aduersus Etrusci belli terrorem dictator dicendus esset, nec nisi à consule plebeio dici posset: quia consul alter patricius M. Fabius Ambustus bello retinebatur, ita communicata plebei dictatura, anno ab vrbe condita CCCIC. idq; contra veterem consuetudinem, non tamen contra legem factum est, non enim lex dictatorem de plebe fieri vetuerat, sed de consularibus iusserat, at C. Martius consularis, satisfecit igitur legi Popillius, cum consularem hominem dictatorem dixit, patricijs non satisfecit, quia consularem de plebe dixit; cum omnes antea de patricijs dicere consueuissent. Eadem fortasse lege sancitum est, (legem certe, quæ hoc sanxerit, nominat Plutarchus in Fabio) ne dictator equo posset vti, idq; vel ob eam causam, quòd cum plus inesse roboris in pedestribus copijs putaretur, propterea in legione permanere, nec locum deserere deberet imperator, vel quòd, cum ad alia omnia dictatoris esset singularis potestas, in hoc vno voluerunt eum populo inferiorem videri, senatus tamen petenti Fabio Maximo Verrucoso contra veterem legem concessit, vt equo vehi posset: datumq; id hominis virtuti, ac tempori, cum, cælis ad Cannas Romanis, in vno Fabio, dictatore creato, melioris fortunæ spes reposita videretur. Illa pro plebe aduersus patricios fuit, quæ in Sacro

Miscell. Brud. Tom. 3.

Y

monte

monte lata est, & Sacratæ nomen accepit, vñ plebi sui magistratus essent, ijq; sacrosancti, quibus auxilij latio aduersus consules esset, ne ve cui patrum capere eum magistratum liceret, qua lege tribuni pl. quinque primi creati sunt: nec tamen, vtrum vna tantum lex, an plures in Sacro monte latæ sint, satis constat. Liuius, & Dionysius, vbi rem ipsam narrat, vnam nominant, sed Liuius alibi non semel, Sacratæ leges, dixit. Cicero quoque de prouincijs consularibus, Si patricius, inquit tribunus pl. fuerit, contra leges Sacratas esse, & pro domo sua: Verant leges Sacratæ priuatis hominibus leges irrogari, & in ea, quæ integra non extat, pro C. Cornelio. Tanta in illis virtus fuit, vt anno post reges exactos XVI. propter nimiam dominationem potentium, secederent, leges Sacratas ipsi sibi constituerent, quibus locis non de vna lege, sed de pluribus accipiendum videtur, quòd si vnam omnino legem velimus fuisse, & recte tamen dictum vtroque numero, defendere, rationem afferemus hanc, vnam legem dici, quia re vera vna sit; plures, quia pluribus partibus, eodem tamen spectantibus, constet: quo modo XII. tab. & legem, & leges appellari videmus. Sequitur lex à Publilio, & Lætorio tribunis pl. lata, vt plebeij magistratus tributis comitijs fierent, qui curitatis antea fieri solebant. Tum illa lux, qua, vt X. tribuni pl. crearentur, bini è singulis classibus, anno à primis tribunis pl. 36. cautum est. Alia lex fuit, qua Dionysio teste, cauebatur, ne quis, tribuno apud populum concionante, aliquid contra diceret, vel dicentem interpellaret; si quis fecisset, vades tribunis daret, poenamq; à tribunis impositam solueret; qui vades non dedisset, morte puniretur; bona eius sacra essent, de poenis autem ipsis populus iudicaret. Et quoniam Atinij plebisciti, quod ad tribunatum pl. pertinuit, mentionem à Gellio fieri video; quænam eius fuerit sententia, quærendum videtur. Ego sic existimo; tribunos pl.

pl. ante Atinium plebiscitum parrim senatores fuisse, alios non fuisse: quod scilicet liberum esset populo R. tribunatum pl. mandare cui vellet. Atinius, quo modo quidem mihi videtur, nec ademit hanc libertatem plebi Romanæ, & auxit potestatis tribuniciaæ dignitatem, tulit enim, non ne quis, nisi iam senator, tribunus fieri posset, (plebis enim libertatem huiusmodi rogatione minuisset; neque id plebes vlllo modo sciuisset) verum, vt quem tribunum pl. creasset, is hoc ipso in posterum senator esset, atque hanc esse Gellij verborum sententiam crediderim, cum ait libro 14. tribunis pl. senatus habendi ius fuisse, quamquam senatores non essent ante Atinium plebiscitum, hoc etiam è quodam Suetonij loco suspicamur, nam in Augusto, Comitij, inquit, tribunicij, si candidati senatores deessent, ex equitibus R. creauit, ex quo sequitur, non licuisse antea equitibus R. tribunatum petere, multo igitur minus tertio ordini, ijs qui de plebe dicebantur, qui nec equites, nec senatores erant, quin, primis temporibus, tantum abest, vt ex senatu tribuni pl. crearentur, vt ob eam ipsam causam instituti sint, ne senatus aduersus plebem crudelius, aut arrogantius ageret; ideoq; ex ipsa plebe per annos multos creati sunt, postea cœpere equites quoque Romani, ac senatores tribunatum pl. petere. Nec multo post X. viri, sine prouocatione creati, XII. tab. leges condidere, comitijq; centuriatis pertulere, quibus in legibus cum alia multa prudenter ad temperandam ciuitatem, tum de magistratibus multa sancita esse, credibile est.

X. Virorum imperio finito, cum tribuni pl. creati essent quos X. viri simul cum prouocatione sustulerant, quæ firmissima plebei auxilia, & tanquam duæ, tuendæ libertatis arces fuerant, tribunatu initio, sine vlla mora M. Duilius de consulibus cum prouocatione creandis rogationem pertulit; quam ipsam multo ante P. Valerius cōsul, vt diximus

tulerat, sed intermissam, & quasi sublatam X. virorum magistratu, Duilius renouauit, auctam opinor, aliqua re, & grauiori iure confirmatam: sicuti & aliæ leges multæ diuersis temporibus plures latores habuere, cum vetus lex noua lege vel corrigeretur, vel vt tempus, moresq; ferebant; alijs cautionibus adiectis, augetur, hinc de comuni omnium Quiritium iure leges, primum Valeria & Horatia, deinde Publilia, postremo Hortensia, prima duorum consulum, reliquæ duæ dictatorum: hinc sumptuariæ, vel vt Cato censorius appellabat, cibariæ, Orchia Fannia, Didia, Licinia, Aemilia, Antia: hinc de ambitu Petilia, Cornelia & Bæbia, Calpurnia, Tullia, Iulia, quæ non ideo alia post aliam latæ sunt, vt priorem legem posterior abrogaret, sed, vt dixi, vel vt corrigeretur aliquid, vel vt nouum ius utile ciuitati ascisceretur, vel vt moribus ad deteriora quotidie magis inclinâtibus, poena grauior irrogaretur, quod lib. 2. de officijs Cicero significat his verbis. Nondum centum, & decem anni sunt, cum de pecunijs repetundis à L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset at vero postea tot leges, & proximæ quæque duriores, causam porro iuris eadem de re constituendi hanc video fuisse, vt antiquæ legi, iam vetustate senescenti, noua subueniret, quod in lege Licinia de sumptibus, quæ fere idem, quod Fannia, sanxit, quæsitum esse in Macrobio legimus, Sat. lib. 3. atque hoc ipsum de XII. tab. euenisse, idem tradit, quarum vbi contemni coepit antiquitas; eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia laterum nominatransierunt. Retulit igitur Duilius, quod ante latum erat, & quod Duilius retulit, id eodem anno lege lata L. Valerius & M. Horatius cos. non confirmarunt modo sed auxerunt etiam nouo iure adscripto, cum ille de prouocatione à consulibus tantum, hi de prouocatione ab omni magistratu, quicumque crearetur, lege sanxerint. Qui & aliam legem, qua veterem illam Sacratam confir-

ma-

marunt, tulerunt, ut sacrosancta essent tribunorum pl. corpora, cuius rei prope iam extincta memoria erat, religione etiam ad legem adiecta, caeremonijs quibusdam ex magno intervallo relatis, eademq; lege cautum est, ut qui ædilibus, iudicibus, X. viris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset. Sed horum consulum prima lex ea fuit, quæ tribunorum pl. potestatem quammaxime auxit, quam tulere centuriatis comitijs, ut quod tribuni pl. iussissent, populum teneret: quod ante veluti in controuerso iure fuisse, & Liuius ait, & Dionysius confirmat, cur autem controuersum fuerit, Liuius non exponit, sed Dionysius subobscurè significat, quia, cum lege centuriatis comitijs lata populus omnis teneretur, tributis vero comitijs latam plebeij tantum seruarent, plebs eandem esse conditionem in utrisque legibus volebat, ut quemadmodum centuriatis comitijs, ubi plus patricij possent, latas leges plebeij obseruauerant, item eo iure, quod tributis comitijs sancitum esset, in quibus plebeij patricijs suffragio præstabant, patricij tenerentur. Eodem anno idem Duilius plebem rogauit, plebesq; sciuit, qui plebem sine tribunis pl. reliquissent, quiq; magistratum sine prouocatione creassent, tergo ac capite punirentur: qualem & consules Valerius & Horatius tulerant. Anno proximo L. Trebonius tribunus pl. rogationem tulit, ut qui plebem Romanam tribunus pl. rogaret, is usque eò rogaret, dum X. tribunos pl. faceret, nam Duilia lex de tribunis nusquam numerum præfinierat: tantum, ut relinquerentur, sanciebat, & ab ijs, qui creati essent, cooptari collegas iuebat, sustulit igitur Trebonia lex cooptationem, nam cum iussisset, ab eo, qui comitia tribunis creandis haberet, omnes plane tribunosq; qui X. omnino erant, creari; nimirum partem tribunorum creari, reliquos autem ab ijs, qui creati essent, cooptari vetuit, quod cum M. Duilius tribunus pl. fecisset; recteq; factum neque contra legem ab ipso latam

tam commissum, defenderet: anno insequenti Trebonius
 tribunus pl. ne in posterum fieret, lege cauit, nec aliam
 legem intelligit Liuius lib. 4. cum ait: Ante omnia refellit
 falsum imaginis titulum, paucis ante annis lege cautum,
 ne tribunis collegam cooptare liceret, hæc enim verba ni-
 hil aliud significant, nisi id, quod idem lib. 3. scripsit, ut
 qui plebem Romanam tribunos pl. rogaret, is usque eo ro-
 garet, dum X. tribunos pl. faceret. Secuta lex est de tribunis
 mil. consulari potestate promiscue ex patribus ac plebe cre-
 andis: qui tamen per annos IIII. & XL. patricij omnes creati
 sunt. Huic proxima successit de censoribus quinquenni im-
 perio è gente patricia creandis, Geganio Macrino II. Quin-
 ctio Capitolio V. col. quâ ipsâ legem sexennio post Mam-
 milius dictator correxit, lege lata ne plus quàm annua ac
 semestris censura esset, grauis enim omnis diuturna pote-
 stas in libera ciuitate. Biennio post lata lex est à tribuno
 pl. tollendæ ambitionis causa, ne cui album vestimentum
 addere petitionis causa liceret, cuius deinde vim auctorita-
 temque fuisse nullam, innumera de candidatis exempla de-
 clarant. Legem etiam nominat in Coriolani vita Plutar-
 chus, Marcio Censorino suadente latam, ne cui bis eun-
 dem magistratum petere liceret, quam postea constat esse
 abrogatam: cum multi iterum, ac sæpius consules fuerint.
 De duplicando quæstorum numero lata lex est, ut, præter
 duos urbanos, quorum fuisse originem antiquissimam iam
 ostendimus, duo, qui consulibus ad ministeria belli præsto
 essent, crearentur, ijque promiscue de plebe ac patribus, li-
 bero populi suffragio, Plebis autem opes maxime omni-
 um auxerunt L. Sextius, & C. Licinius Stolo; qui tribuni
 pl. duas leges tulerunt, ynam, ut X. viri sacrorum ex dimi-
 dia parte de plebe crearentur; alteram, ut alter utique con-
 sul plebeius esset, quam Liuius Liciniam, non Sextiam, vo-
 cat, opinor ob eam causam, quòd Licinius tulerit, subscri-
 pserit Sextius, Leges deinde aliæ de consularu latæ sunt,
 omnes

omnes è rep. quæ tamen haud omnino sunt obseruatæ ; quidenim vtilius reip. quàm ne quis iterum consul fieret ? quod quidem omnium ciuium iura exæquare videbatur, & male cogitantibus viam obstruebat ad potentiam singularem ; hoc igitur lege sancitum est : item illud , ne quis ante XLII. ætatis annum consulatum petere posset , temeritas enim florentis ætatis , prudentia maxime senectutis , aut eius ætatis , quæ ad senectutem accedit . Absentes etiam à consularu lege summoti sunt , æquum enim fuit adesse , & populo supplicari in eo magistratu , quem populus ipse mādabat . Duas tulit L. Sylla , vtranque præclaram , vnam , ne quis intra X. annos consul iterum fieret ; alteram , ne ædilitas , & prætura omitteretur , quæ valuerunt ambæ ad extrema reip. tempora , eam quidem de magistratibus curulibus non omittendis Cicero significat oratione XI. in Antonium : Xopiscus , inquit , ex ædilitate consulatum petit , soluatur legibus . Sed , quo anno lex Licinia de altero consule plebeio rogata est , eodem M. Furius Camillus è S. C. tulit , vt ædiles ex patribus duo crearentur , qui curuli sella , vt consul , censor , & dictator , sederent . Ab eodem latum existimo , vt prætor vnus , qui ius in vrbe diceret , quod ante consulum munus fuerat , patricius crearetur , que lex neque à quo magistratu , neque quibus comitijs lata sit , Liuius explicat , ego tamen , cum patricij prætorem postulassent , ijsq; , vt de gente patricia crearetur , à tribunis pl. concessum esset ; non dubito , quin legem , qua patricijs honor accederet , patricius magistratus tulerit , quod si ita est ; latam à dictatore Camillo , qui controuersias inter patres plebemq; sedauit , facile crediderim ; præsertim cum & legem de curulibus ædilibus è gente patricia creandis ab eodem dictatore eodem anno esse latam , Liuius narret , comitijs autem vtranque legem non ijsdem latam puto , sed tributis de ædilibus curulibus , quia minor esset magistratus , centuriatis autem de prætore , qui maiores inter magistra-

gistratus fuit, cum enim minores magistratus tributis comitijs, maiores centuriatis crearentur; leges quoque, quibus creati sunt, iisdem comitijs latas esse, rationi consentaneum est, non enim, quia lex de ædilibus & è S. C. & à dictatore, idest à summo magistratu, lata sit, propterea comitijs centuriatis latam esse dicendum est: cum, & alias leges tum è S. C. tum à maiore magistratu tributis tamen comitijs latas esse, constet, ut quam Piso consul de incestu P. Clodij è S. C. rogavit: quam in foro latam esse, ubi non centuriata, sed tributa comitia habebantur, patet ex epistola, Vereor, lib. 1. ad Atticum. Illud additum videtur aut tunc, aut postea, in lege de prætoribus, ne plus quam X. dies ab urbe abesset, hanc ego facio coniecturam ex ijs verbis in Philippica II. Cur. M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus, quam X. dies abfuisset? erat enim prætor urbis. eo anno M. Brutus. Quod autem hic magistratus, consulibus absentibus, consulari munus in urbe sustinebat; factum id non lege, sed more maiorum: qui tamen fere pro lege solebat esse, itaque Vlpianus, Diuturna, inquit, consuetudo pro iure, & lege in ijs, quæ non ex scripto descendunt, observari solet, eiusque rei causam egregiè tradidit Iulianus: qui, cum hæc scripsisset; Quibus de causis scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine introductum est; subiunxit: Nam, cum ipsæ leges nulla ex alia causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptæ sunt; merito & ea, quæ sine ullo scripto populus probavit, tenebunt omnes, quid enim interest, suffragio populus suam voluntatem declaret, an rebus ipsis, & factis, quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solo suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per consuetudinem abrogentur. Anno proximo, cum, pro vno consule plebeio tres patricios prætextatos esse, vnum prætorem, & duos ædiles, tribuni pl. in concione quererentur;

con-

concordiæ causa concessum primo est, ut ædiles cur, alter-
nis annis ex plebe fierent, postea promiscuum fuit, libero
in omnibus ædiliū cur, comitijs populi suffragio.

Cautum etiam plebiscitis nonnulli scripsere, ne quis
eundem magistratum intra X. annos caperet; neu duos
magistratus uno anno gereret; utiq; liceret consules am-
bos plebeios creari, sed, legem de magistratuum intervallo
neque in consulibus, neque in prætoribus seruata inue-
nio; credo, quia, quod populus postremum comitijs iube-
ret, id ius ratumq; esse in XII. tab. sancitum erat, iussum
autem populi & suffragia esse interpretabantur, qua ratione
& duos consules patritios contra legem Liciniam creatos,
Livius lib. 7. scriptum reliquit. Graue etiam eo anno pa-
tritijs damnum accepere, quo Q. Publilius Philo dictator
legem nouam tulit, ut alter utique ex plebe censor create-
tur; veterem confirmauit, ut plebiscita omnes Quirites te-
nerent. Nullus iam erat magistratus præter præturam, in
quo patribus plebs inuidere posset, promiscua erat curulis
ædilitas: communis consulatus, atque adeo plebis potius,
quàm patrum; cum duos consules patricios fieri lege non li-
ceret, duos autem plebeios nulla lex vetaret: ad dictatu-
ram, ad censuram æque plebeis hominibus, & patricijs
aditus patebat: de prætura, quæ patricijs tantum homini-
bus deferebatur, nulla tamen adhuc querela, nulla plebis
vox exaudiebatur: credo ob eam causam, quia, cum vnus
prætor crearetur, eum ipsum locum appetere, impudentiæ
videretur, itaque, cum auctus deinde prætorum numerus
est, tum, ne cuius magistratus particeps plebs non esset,
prætura plebeis etiam hominibus impertita. Eodem an-
no M. Valerius consul de prouocatione legem tulit, dili-
gentius sanctam, eamq; tertio tum post Reges exactos la-
tam esse, semper à Valeria familia, lib. 10. scribit Livius,
causam autem sæpius renouandæ haud aliam putat fuisse,
quàm quòd, plus paucorum opes cum possent, quàm liber-

eas plebis, prouocationis auxilio aduersus magistratum
 iniurias haud fere quifquam utebatur, quod autem eam le-
 gem ait tertio tum ab eadem familia esse latam; neque præ-
 terea latores ipsos nominat; significat, primum eam, quam
 P. Valerius Poplicola consul, anno post reges exactos, de
 prouocatione aduersus magistratus ad populum primus tu-
 lit; de qua lib. 2. mentionem fecit; deinde eam, quam
 consul L. Valerius tulit, ne quis vllum magistratum sine
 prouocatione crearet: de qua idem Lilius lib. 3. scriptum
 reliquit, in tertia ita sanctum: eum, qui prouocasset, virgis
 cædi securiq; necari non licere: si quis aduersus ea fecisset,
 eum improbe fecisse, poenam autem in eum, qui contra
 fecisset, Valerius in sua lege nullam nominauit: &, quæ
 tum probitas erat, poenam in ipso improbitatis nomine sa-
 tis grauem duxit. At multis post annis, cum audacia ma-
 gis emineret, neque satis à facinore deterreret infamia;
 graui poena, si quis verberasset, necassetue ciuem Roma-
 num, M. Porcius Cato sanxit, has leges, de prouocatione
 à tribus consulibus Valeriæ gentis latas, ad populi liberta-
 tem potestatemq; pertinuisse, manifestum est: easq; signi-
 ficat Cicero Academicorum II. cum ait: Commemorare
 reliquos, qui leges populares de prouocationibus tulerint,
 cum consules essent, tres enim consules Valerios intelligit.
 Postea secuta est illa, quam M. Fuluius Pæto, T. Manlio
 Torquato cos. M. Curius Dentatus tribunus pl. tulit, ut
 ante comitia patres auctores fierent, hoc est, ut probare se
 diceret eos magistratus, quos populus creasset, quam le-
 gem, Cicero in libro de claris oratoribus, Ap. Claudio
 Cæco interrege comitia habente, Lilius autem, P. Sulpi-
 cio, latam esse tradunt, de quo tantum illud dicam; ab eo,
 qui primus interrex esset proditus, comitia non haberi so-
 lita esse, quare, si duo interreges proditi sunt, à posteriore
 habita esse comitia necesse est, priorem esse proditum Ap-
 pium Lilius asserit, Cicero Sulpicium videtur existimas-
 se,

se, itaque ille Sulpicium, hic Appium comitia habuisse dicit. Lex autem Menia, quæ ipsa quoque de magistratibus fuit, quam in Bruto simul cum lege Curia Cicero nominat, quo anno lata sit, quidque plane sanxerit, adhuc quæro. De communi omnium civium Romanorum iure, ut, quod à plebe scitum esset, eo Quirites omnes tenerentur, legem tulit Q. Hortensius dictator, bis antea latam, à Valerio Potito, Horatio Barbato cos. & à Publio dictatore. Illa fuit pro dignitate magistratuum præclara lex, quæ, si cuius pater in hostium potestate esset, ab eo magistratum capi vetuit, videlicet hoc iudicarunt sapientissimi viri, hominis non liberi filium remp. administrare, nimis indecorum esse, itaque Livius lib. 27. Servilium, inquit, negabant, iure aut tribunum pl. fuisse, aut ædilem esse, quod patrem eius, quem III. virum agrarium occisum à Boijs circa Mutinam esse, opinio per X. annos fuerat, vivere, atque in hostium potestate esse, satis constabat, & lib. 30. de eodem: Latum ad populum est, ne Cn. Servilio fraudi esset, quod patre, qui curuli sella sedisset, vivo cum id ignoraret, tribunus pl. atque ædilis pl. fuisset, contra quam legibus sancitum erat. Legem etiam fuisse, qua is, qui comitijs præesset, sui rationem in petendo magistratu habere vetaretur, Livius lib. X. significat. Tulit & L. Villius tribunus pl. rogationem, quot annos nati quique magistratum peterent, caperentque unde & ipsi, & posteris cognomen inditum, ut Annales Villij dicerentur. Et quoniam, quis plane cuique magistratui petendo legitimus annus esset, nominatim hac lege expressum non inuenio; quid ipse legendo observaerim, breuiter subijciam, Omitto quæsturam, tribunatum pl. ædilitatem pl. quia curules tantum magistratus in lege Villia nominatos existimo, nam si quæsturæ certum annum Villius sua lege statuisset, unde postea tam incerta ratio? gesserunt enim quæsturam duo Gracchi, Tiberius,

& Caius, anno ætatis XXVII. M. Cicero anno XXXI. C. Cæsar XXXIII. M. Cato Uticensis XXIX. quòd si quis dixerit, liberam fuisse, quo quis anno vellet, quæsturæ petitionem, modo peteretur post annum XXVI, qui esset ad petendum legitimus, ideo mirum videri non debere, si Cicero, Cæsar, & Cato, non eodem omnes anno, peterint; quandoquidem satis duxerint leges obseruare, quæ petendæ quæsturæ annum definiebant. XXVI. gerendæ XXVII: hoc si quis obiecerit, ad coniecturam, idest ad rationem ipsam, confugiam. Quid enim? simile ne verum est, C. Cæsarem (omitto Cicronem: cui tamen, cum homo nouus esset, laborandum maxime fuit de dignitate, nec quæ prima daretur, occasio negligenda) sed C. Cæsarem, quo nemo magis honores appetiuit, nemo potestatis & imperij fuit audior, eum ne verum simile est petitionem quæsturæ ab anno XXVI. si is legitimus esset, in annum XXXII. distulisse? verum habeo, quo nitar, aliud paulo firmitus argumentum, video enim, Pompeium Magnum, cum annum ageret XXXV. consulatum gessisse, solutum videlicet legibus, meritorum ingentium in rep. eximiæq; virtutis ergo, at eo anno magistratum nullum per leges capere licuisse, Cicero demonstrat, quo modo igitur & Cicero ipse, & Cæsar, & Cato quæsturam ante annum 35. ceperunt? num obscurum est, leges loqui de curulibus tantum honoribus, ædilitate, prætura, consulatu; quæsturæ autem, ædilitatis pl. tribunatus pl. rationem habuisse nullam? sed recitentur verba Ciceronis. Quid, inquit in oratione pro lege Manilia, tam singulare, quàm vt, ex S. C. legibus solutus, consul ante fieret, quam vllum alium magistratum per leges capere licuisset? dicit, Vllum alium magistratum, quod si de quæstura leges locutæ sunt, falsum est: cum, vt ostendi, quæsturam multi gesserint ante annum 35. quo anno gestum esse primum à Pompeio consulatum, quem Cicero significat, tum ex Appiano constat

Ita, tum ex Velleij historia, in qua scriptum est, perijisse Pompeium Cæsare & Seruilio cos. anno ætatis suæ LVIII. à quo anno si retrorsum numeres; cadet primus eius consulatus in annum eius ætatis 35. vt tamen ita suppures; non simul cum anno ætatis Pompeij finijisse consulatum, sed cum ille iam annum esset ingressus 36. ita cum fastis Capitolinis, & cum Appiano Velleij congruet historia, nam, quod ait Plutarchus anno LIX. interijisse Pompeium, id quoque potest esse verum; hoc modo, vt primum eius ætatis annum capiamus C. Atilio Q. Seruilio cos. quo anno Pompeium esse natum, Velleius affirmat, tametsi, cum ait ipse Pompeium perijisse anno LVIII. non incipit numerare ab eo anno, sed à proximo sequenti; quòd scilicet non ita multo ante exitum consulatus Atilij & Seruiliij natus esset Pompeius, & exiguum illud spatium in annorum numero videretur omittendum. Constat igitur, legem Villiam nihil de ijs honoribus sanxisse, qui caperentur ante eum annum, quo Pompeius primum consul fuit, siue eum velis esse 35. siue malis 36. nam ædilitatis curulis annus erat 37. cuius rei argumentum est, quòd eam petijt Scipio Aemilianus 36. & solutus legibus, consul factus est. Annum porro fuisse eius ætatis 36. Velleius demonstrat his verbis. Decessit M. Aquillio C. Sempronio cos. anno ferme LVI. de quo si quis ambiget, recurat ad priorem consulatum eius, in quem creatus est anno 36. ita dubitare desinet, vt omittam, quòd cum ædilitas præturam biennio antecedit, & prætura item biennio consulatum, consulatus autem geratur anno XLIII. quod paulo post ostendamus, necesse est, vt gerendæ ædilitati legitimus annus sit 37. Nunc agamus, quando satis de ædilitate dictum est de anno præturæ, at hoc, si de ædilitate conceditur, indubium vocari non potest, geritur enim ædilitas anno 37. sequitur post biennium prætura, quod indicant & multorum exempla, & illa maxime verba Ciceronis in epistola ad

ad Furnium: Si ædilis fuisses, post biennium tuus annus esset, ergo geritur prætura anno XL. Nec de consulatu facilis probatio est, percipiantur fasti: neminem inuenies, nisi prætura biennio saltem ante gesta, consulem fuisse, est igitur annus consulatus XLIII. accedit Ciceronis testimonium in oratione V. in Antonium; in qua sunt hæc: Quid Macedo Alexander? cum ab incunte ætate res maximas gerere cœpisset, non ne tertio & trigésimo anno mortem obiit? quæ est ætas nostris legibus X. annis minor, quam consularis. Hanc, opinor, legem Dio significauit, cum ait lib. 39. Consules in senatu sententiam dixerunt, ut ei prætura daretur, licet nondum per leges liceret, quod spectauit & Plutarchus, cum dixit: Decreuit senatus, ut Cato prætura extra ordinem daretur, & Valerius lib. III. cum inquit; Cato Cypriacam pecuniam maximam cum diligentia, & sanctitate in urbem deportauerat, cuius ministerij gratia senatus relationem interponi iubebat, ut prætorij comitijs extra ordinem ratio eius haberetur, sed ipse id fieri passus non est, iniquum esse affirmans, quod nulli alij tribueretur sibi decerni, quanquam est quiddam, hæc in re cur magnopere dubitem, nam cum eo sit anno decretum, quo Marcellinus, & Philippus consulatum, gesserunt, certe per ætatem potuit Cato petere præturam, tribunus enim pl. ante annos quinque Silano & Murena col. fuerat, prætura vero quadriennio tantum à tribunatu distat, eoq; magis liquet, potuisse Catonem Marcellino & Philippo col. petere præturam, quod anno sequenti, Pompeio & Crasso col. petijt, non ut designaretur, sed ut creatus magistratum statim iniret, quod anno proximo superiore habita comitia nulla fuerant; ideoq; consules Pompeius & Crassus ex interregno facti sunt, qui deinde prætores crearunt, quod igitur ob domesticas discordias Marcellino & Philippo col. producta in annum sequentem comitia sunt; propterea Cato non petijt eo anno

anno, petijē autem sequenti, consulibus, vt dixi, Pompeio & Crasso creatis, quare, etiam si Plutarchus dixerit, licet nondum per leges liceret: videndum tamen est, an senatus potius decreuerit, vt omnino Cato prætor crearetur, neque à populi suffragijs penderet, quorum dubius esset euentus, quam sententiam illa quoque videntur confirmare Valerij verba; Campestem experiri temeritatem, quàm curiæ beneficio vti, satius esse duxit. Fuit & lex, vt duo prætores crearentur; mox alia, vt tres; deinde Bæbia, vt quatuor: & quia leges ad temporum rationem accomodantur; propterea, simul cum vrbis opibus, & ciuium frequentia, prætorum quoque numerus ita deinde auctus est, vt quo anno C. Cæsar cum M. Antonio consul fuit, XVI. prætores Romæ esse cœperint, cum ante Syllæ dictaturam VI. vt ait Velleius, post VIII. deinde X. fuissent, quos deinde ab Augusto rursus X. esse factos, apud Dionem in historia scriptum est, Legimus etiam apud Censorinum de prætore vrb. plebiscitum à Pletorio tribuno pl. latum, his verbis: Prætor vrb. qui nunc est, quiq; posthac fuerit, duos lictores apud se habeto, isq; supremam ad solis occasum ius inter ciues dicito.

Referam in hunc numerum & eam legem, quam ad imminuendam tribuniciam potestatem, dictator Sylla tulit, primum, ne tribunis pl. alios magistratus capere liceret; deinde, ne ad eos prouocatio esset; tum ne leges ferre possent; postremo, ne ijs concionari liceret, hanc Sylla iratus plebi tulit, quia pro Marianis partibus contra ipsum steterat, sed eo mortuo, C. Aurelius Cotta consul primum legis caput abrogauit, tulit enim, vt alios magistratus tribunis pl. capere liceret, alterum caput abrogauit Pompeius Magnus in primo consulatu, lege lata, vt ad tribunos pl. esset prouocatio, omniaq; omnino, quæ tribunis pl. ademerat Sylla, illis esse restituta, exemplis intelligitur, ius autem intercedendi lege nunquam ami-

amiserunt: quod illis initio belli ciuili iniquè ereptum; queritur Cæsar his verbis lib. I. de bello ciuili: Aguntur omnia raptim, atque turbatè: neque docendi Cæsaris propinquis eius spatium datur: nec tribunis pl. sui periculi deprecandi; neque etiam extremi iuris intercessionem retinendi, quod L. Sylla reliquerat, facultas tribuitur; sed de sua salute septimo die cogitare coguntur, quod illi turbulentissimi superioris temporis tribuni pl. octauo denique mense suarum actionum respicere, ac timere consueuerant, & in eodem libro, paulo post: Nouum in rep. introductum exemplum queritur, vt tribunicia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur, quæ superioribus annis armis esset restituta: Syllam, nudata omnibus rebus tribunitia potestate, tamen intercessionem liberam reliquisse; Pompeium, qui amissam restituere videatur, bona etiam, quæ ante habuerat, ademisse. Vetuit etiam lex tribunos pl. integrum diem ab vrbe abesse: de qua, vt opinor, significant illa verba Gellij lib. 3. cap. 2. Tribuni pl. quos nullam diem abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediam sequentem reuertuntur, non dicuntur abfuisse vnum diem; quando, ante horam noctis sextam regressi, partem aliquam illius in vrbe sunt. Nam, quod in Liuiο lib. 9. legitur, duos tribunos pl. L. Liuium, & Q. Melium, cum de ijs, qui pacem Caudinam fecerant, dedendis in senatu ageretur, ita locutos; Neque exolui religione populum deditioe sua, nisi omnia Samnitibus, qualia apud Caudium fuissent, restituerentur; neque se pro eo, quod, spondendo pacem, seruassent exercitum populi Romani, poenam vllam meritos esse; neque ad extremum, cum sacrosancti essent, dedi hostibus, violariue posse: tribunos quidem plebis esse, cum hæc dicerent, Liuium, & Melium, constat; non tamen simul illud, eosdem fuisse tribunos pl. cum pacem ad Caudium sponderunt,

derunt, non enim hoc anno, quo de sponforibus pacis populo Samnitum dedendis actum est, sed proximo superiore pax illa per sponfionem facta fuerat; in qua non affuisse tribunos pl. indicant hæc, quæ subscribam, eiusdem Liuij verba. Spoponderunt consules, præfecti, legati, quæstores, tribuni mil. nominaq; omnium, qui spoponderunt, extant, itemq; illa, haud ita multo post, in eodem libro. Samnitibus non fuit satis, consules spondere; sed legatos, quæstores, tribunos mil. spondere coegerunt, tribunos pl. non nominat, ergo nulli affuerunt. Liuius autem, & Metellus eo tempore tribuni mil. vt opinor, in castris fuerant, vnus, quod meminerim, aut etiam, quod omnino legirim, Q. Metellus Nepos, cum tribunatum pl. gereret, contra leges in Syriam ad Cn. Pompeium sua sponte, nulla vicogente, profectus est, quo facto subijte ignominiam, nulla tamen affectus est insigni poena, consul etiam aliquot post annis cum Lentulo Spinthere creatus est; siue quòd hominis vitia familiæ dignitas tegetet; siue quòd eum non tam ipsius facta deprimerent, quàm Pompeij, & aliorum, qui plurimum in rep. poterant, amicitia subleuaret. Redeo ad institutum. De iure magistratuum, ne quis peteret absens, legem tulit Pompeius Magnus in tertio consulatu: in qua cum neminem excepisset, mox soceri sui C. Cæsaris recordatus, lege iam in æs incisa, & in ærarium condita, correxit errorem, vno Cæsare excepto. Tulit aduersus censoriam potestatem P. Clodius in tribunatu, ne quem censores in senatu legendos præterirent, ne ve qua ignominia afficerent, nisi qui vtriusque censoris sententia damnatus esset, qua de lege sic in Pisonem Cicero: Ab eodem homine vetus illa magistra pudoris, & modestiæ, censoria seueritas sublata est. Tullia fuit de legationibus liberis, lata à M. Cicerone consule, ne, sicut antea, infinitum, sed annuum tempus earum esset. Alias quoque de magistratibus, atque huiusmodi de genere non dubito fuisse.

Miscell. Brud. Tom. 3.

Aa

fe,

se, præsertim tribunicias, ut potestas patriciorum magistratum minueretur, semper enim tribuni pl. id egerunt, ut iura magistratum, ac senatus ad vniuersum populum omnia transferrent, quare longum esset omnes enumerare: neque tamen de omnibus mentio reperitur, insignes autem præter cæteras hæ sunt, quas nominauimus. De comitijs omnes fere populares leges fuerunt. Tulit cum Volerone Publilio Lætorius, id quod iam dictum est, ut tributis comitijs plebeij magistratus fierent, quo primum tempore tributa comitia Romæ esse instituta, facile suspicor, neque enim ante hanc legem vsquam ea video nominari: &, opinor, curiatis comitijs plebeij magistratus, centuriatis patricij creabantur, plebeij autem dicebantur, qui plebis causa, & ex ipsa plebe, patricij vero, qui patriciorum causa, & ex patricijs familijs primum erant instituti, postea plebi quoque ius petendi patricos magistratus concessum est: plebeios magistratus, saluis legibus, patricius nemo petijt, sed legem Voleronis, quam à nonnullis video Voleroniam imperitè vocari, cum leges à prænominibus nominari mos non esset, Publiliam appellauerim: siquidem Publiliæ gentis Volero prænomen fuit.

Tulerunt deinde L. Valerius, & M. Horatius cos. ut, quod tributis comitijs lex sanxisset, eo Quirites omnes & que tenerentur, ac si centuriatis comitijs per lata lex esset, ita centuriatis comitijs tributa sunt æquata, &, quod ait Lilius, tribunicijs rogationibus acerrimum telum hac lege datum est: cum, quidquid tribuni pl. ferrent, id deinde ab omnibus ciuibus seruari necesse esset. Etiam illa Publilij dictatoris contra senatum pro populo fuit, qua cautum est, ut omnium legum, quæ comitijs centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent: ne scilicet roboris haberet minus, si quid popolare patribus inuitis latum esset. Item illa C. Cassij tribunicia, ut ordinem senatorium amitteret is, quem populus damnasset, cuiue

cuive imperium abrogasset . Quoniam autem potestatem soluendi legibus senatus habebat ; C. Cornelius eam potestatem lege paululum imminuit : tulit enim , ne quis in senatu , nisi CC. senatores affuissent , legibus solueretur ; neve quis , cum solutus esset , intercederet , cum de ea re ad populum ferretur , quæ duo capita neque omnino è senatus , neque è populi voluntate vtraque fuerunt , sed primum pro populo , alterum pro senatu , inuitis tamen optimatibus , vt Pedianus ait , lata lex est ; qui vel pauci gratificari solebant . De iure , & tempore comitiorum lex Aelia & Fusia contra populum pro senatu fuerunt ; cum tamen à tribunis pl. latæ sint : id quod significat Cicero in oratione in Pisonem his verbis : Centum prope annos legem Aeliam & Fusiam tenueramus , intra centum enim annos ante Pisonis & Gabinij consulatum non modo consules eodem anno non fuerunt Aelius , & Fusius , sed nemo omnino ex Aelia gente consulatum gessit , quare , cum eodem anno lata lex videatur ; nimirum , à duobus tribunis pl. latam esse , iure putabitur . Quod autem Vlricus Zasius in eo libro , in quem antiquas leges coniecit , legem Aeliam & Fusiam tradit post interfectos Gracchos , & ante Punicum bellum tertium esse latam ; aperte loquitur pugnantia , nam si post interfectos Gracchos ; quo modo ante Punicum bellum tertium ? cum Ti. Gracchum Scæuola , & Pisone cos. annis post euerfam Carthaginem , & Scipionis triumphum , XIII. occisum esse , non solum historiæ , verum & fasti declarent ; quos Paulo III. Pontifice , felici quodam litterarum fato , Romæ repertos , multis locis iniuria temporum mutilos , & imperfectos , restituit , atque absoluit magnæ doctrinæ vir , & ingenio præditus eximio , Carolus Sigonius . Accedit testimonium Ciceronis : qui contra Vatinium , Leges , inquit , Aelia , & Fusia in Gracchorum ferocitate vixerunt . Opinor , etiam , contra quàm idem Zasius videtur existimasse , non vnam legem ,

A a 2

sed

sed duas, Aeliam & Fusiam fuisse, nam etsi sæpe Cicero ita loquitur, vt dicat legem Aeliam & Fusiam; aliquando tamen eas separat, vt duas leges agnoscere videatur, in oratione pro Sextio, iisdem, inquit, consulibus sedentibus, atque inspeciantibus, lata lex est, vt lex Aelia, lex Fusia ne valeret, & in Vatinius: Num quem ex omnibus tribunis pl. tam audacem audieris fuisse, vt vnquam contra legem Aeliam, aut Fusiam concilium conuocaret? & ibidem, paulo post, aliquanto apertius: Sanctissimas leges, Aeliam, & Fusiam dico, quæ in Gracchorum ferocitate, & in audacia Saturnini, & in colluione Drusi, & in contentione Sulpicii, & in cruore Cinnano, & inter Syllana arma vixerunt, satis ne perspicuè demonstrat, duas leges fuisse, cum & sanctissimas appellat, & verbum subiicit numero multitudinis? præterea in ea de prouincijs consularibus, in extremo, idem declarat, cum ait: Aut vobis statuendum est legem Aeliam manere, legem Fusiam non esse abrogatam, & post reditum in sena: 1: Vt lex Aelia, & Fusia ne valerent, quibus ex locis, duas fuisse leges, non obscure patet. Sed videamus, quæ fuerit vtriusque sententia: quod etiam, vt puto, de numero erit argumentum, sententiam vero non aliunde, quàm ex ipso Cicero, possumus colligere, quare loca ipsa proponemus: vt, non modo quid in ijs sancitum sit, verum etiam, quid inter vtranque differat, intelligatur, ac primum, quod ait in ea pro Sextio: iisdem consulibus sedentibus, atque inspeciantibus, lata lex est, ne auspicia valerent, ne quis obnunciaret, ne quis legi intercederet, vt omnibus fastis diebus legem ferri liceret, vt lex Aelia, lex Fusia ne valeret: dicendum est, quatuor illas partes, de auspicijs, de obnunciatione, de intercessione, de fastis diebus, omnes duabus legibus, quæ subiiciuntur, Aelia, & Fusia, comprehendendi, sed tres priores Aelia, posteriorem autem Fusia: rursus; è tribus prioribus, eiusdem generis, & quasi naturæ

naturæ duas esse; tertiam separatam, & tanquam alienam, nam auspicia ideo erant, ut esset obnuntiatio, cum enim de cœlo seruatum esset, tum ferentibus legem obnunciabatur, itaque auspiciorum quasi partus quidam erat obnuntiatio: nec vnquam seruatum est de cœlo, quin obnuntiatum sit, siue prospera, siue aduersa signa visa essent; cum prospera confirmarent id, quod cum populo ageretur, aduersa impedirent, propterea sublatam esse à Clodio morem de cœlo seruandi, scripsit Dio lib. 38. cum tamen antea ita diligenter auspicia seruata essent, ut M. Drusi legibus, quia contra auspicia latæ iudicaretur, senatus decreuerit populum non teneri, quod Cicero lib. II. de legibus, & Pedianus in commentario Cornelianæ tradidit, ergo cum hoc auspiciorum genere quasi cognitione quadam cohæret obnuntiatio, at intercessio nihil habet commune cum auspicijs, auspicia enim ad religionem referebantur, quod à cœlo, id est, à deorum numine pendere viderentur, intercessio autem humanæ potestatis erat, & cum à voluntate semper, nulla religionis obseruatione, manabat, tum ab ea voluntate non nunquam, quæ ab omni religione dissentiret, & cum ipsa quasi deorum voluntate pugnaret, præterea, seruare de cœlo, augurum, atque omnium plane magistratum fuit; quod & supra notauimus; intercedere vero, duntaxat ad tribunos pl. cum veteri Sacratarum legum iure, tum ut ego existimo legis Aeliæ iussu pertinuit, loquor autem de intercessione ad populum, cum lex ferretur, nam in senatu, cum S.C. fieret, non tribunos pl. tantum, sed omnes, qui eadem potestate, qua ij qui S.C. facerent, maiore ve essent, intercedendi facultatem habuisse, diximus in libro de senatu, atque etiam, quod in eo libro non diximus, forensis, ut ita dicam, erat intercessio, cum prætori de priuata controuersia decernenti prætor intercedebat, cuius generis idoneus locus erit in libro de iudicijs, nunc persequamur
iust it .

institutum. Dixi, legis Aeliae fuisse tria illa membra, de auspicijs, de obnunciatione, de intercessione; quæ Clodius sua lege sustulit: quartum de fastis diebus Fusia lege sancitum, itaque in oratione de prouincijs consularibus, in extremo, paulo distinctius locutus est Cicero, cum caput illud, de fastis diebus separatim a reliquis posuit, reliqua vero tria separatim quidem, & ipsa ab eo capite, sed ipsa tamen inter se coniuncta, ut dubitandum minime sit, quin hæc in vna lege simul fuerit, sicuti simul sunt à Cicerone pronuntiata, quod si in vna lege: ne illud quidem dubitandum de duabus legibus. Aelia scilicet, & Fusia, vtram intelligamus, nam si de tribus coniunctis vnum aliquod in Aelia lege fuisse docuero; Aeliae legi & reliqua duo tribui debere, concedendum, ut opinor, erit, docebo autem Pediani verbis obnunciationem Aeliae legis fuisse, nam illud in Pisonem, AP. Clodio, fatali portento prodigio: reip. lex Aelia, & Fusia euerfa est, ipse sic interpretatur; Legem tulit P. Clodius tribunus pl. ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cælo seruaret, propter quam rogationem, ait, legem Fusiam, & Aeliam propugnacula, & muros tranquillitatis, atque ocij, euerfam esse, obnunciatio enim, qua perniciosus legibus resistebatur, quam Aelia lex confirmauerat, erat sublata, miror autem, cur eo loco nihil de sententia Fusiae legis addiderit. Pedianus cum tamen ipsam legem simul cum Aelia nominarit, non enim tantum tulit Clodius, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cælo seruaret quod contra lex Aelia iubeat, sed etiam, ut omnibus fastis legem ferri liceret: ut aperte demonstrant illa, quæ sunt à nobis ex oratione pro Sextio recitata, & hæc in ea de prouincijs: Aut statuendum vobis est, legem Aeliam manere, legem Fusiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere, cum lex feratur, de cælo seruari, obnunciari, intercedi licere. Verum, ut fortasse, mutius

Pe-

Pedius, quia prætermiserit id, quod Fusia lege scitum Clodius abrogauit, non item mendosus in eo quod de lege Aelia posuimus, satis enim plane loquitur, atque ita, ut cur de mendo suspicemur, causam esse nullam videam, quare habemus quod volumus, obnunciationem ad legem Aeliam pertinere, quod si hoc, ergo & illud, auspicia quoque, à quibus obnuntiatio deriuatur, & intercessionem ad eandem legem pertinere, & si hæc tria ad legem Aeliam, vnum illud, quod reliquum est, de fastis diebus, ad Fusiam pertineat, necesse erit. Eandem vtriusque legis sententiam, nisi fallor, attigit in epistola, Quæris, lib. I. ad Atticum, cum ait: Lucro autem tribunus pl. qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est & Aelia, & Fusia, ut legem de ambitu ferret, innibant enim veteres Romani magistratum auspicato: neque omnino quidquā publicè, nec domi, nec militiæ, sine auspicijs gerebatur, quod autem in tribunatu pl. Lurconi mandando factum erat, ut auspicia seruarentur; id ut ipse in lege de ambitu ferenda ne seruaret, neque auspiciorum vllam omnino rationem haberet, decretum est à senatu, neque hoc solum, sed illud simul, ut omnibus fastis legem ferre posset. quod lex Fusia vetabat, ideo enim soluit eum senatus & Aelia lege, & Fusia, ut neque auspiciorum religio, neque dierum ratio impedimento esset, quo minus primo quoque tempore perferri lex de ambitu posset. Has ipsas leges & in oratione pro Sextio lege Clodia significat abrogatas, cum ait: Mitto eam legem, quæ omnia iura religionum, auspiciorum, potestatum, omnes leges, quæ sunt de iure, & de tempore legum rogandarum, vna rogatione sustulit, nam etsi non nominat; legem tamen Aeliam significari certum est, cum ait, Quæ sunt de iure; Fusiam autem, cum subiicit, Et de tempore, ius enim intelligit auspiciandi, obnunciandi, intercedendi, quæ sanxerat Aelia lex; tempus autem, quo legem perferri non liceret, fastos

fastos videlicet dies, de quibus cauerat Fufia lex, nec dubito, quin, cum dixit, Omnia iura religionum auspicio-
rum, potestatum, ad sententiam potius Aeliae legis, quam Fufiae, spectauerit, nihil enim horum video, quod ad Fufiam referri possit, nam ego quidem in verbo, Potestatum, obnunciationem, & intercessionem significari puto, quae legis Aeliae fuisse, iam diximus, & quanquam, Auspicio-
rum potestatum, dixit, ad interpretationem antecedentis verbi Religionum, quod saepe facit, & in dictione, Potestatum & obnunciatio, & intercessio simul includuntur: solam tamen obnunciationem ad religionem refero, nam inter-
cessionem cum religione nihil erat; quod paulo ante demon-
stravi. Verum sic aliquis argumentabitur, si cum dixit, Ci-
cero, Religionum, auspicio-
rum, potestatum, Aeliam legem tantum significauit, Fufiae rationem nullam habuit: cur proxime ipse se exponens intulit, Omnes leges, quae sunt de iure, & de tempore legum rogandarum? nam si proxima superiora exponit, quod nemo dubitat, proxima vero ad solam Aeliam legem referentur; cur non subiecit, vnam, potius, legem, quam, omnes leges? Est omnino haec specie probabilis argumentatio, re vero falsa nam, quid attinet argumentari de sententia Ciceronis, cum ipse semet ipsum patefaciat, atque exponat? videbat maioris esse momenti, legem Aeliam tolli, quam Fufiam, nam Aelia lex pernicio-
sarum legum lationem impendebat obnunciatione, & intercessione. Fufia vero, non, ut omnino ferri ne posset lex efficiebat, sed tantum, ut ne fastis diebus posset: comi-
tialibus autem ut posset, non verabatur, itaque, quo plus in-
tereat reip. nunquam ferri malas leges, quam sero ferri; eo erat utilior ciuitati Aelia lex quae malum prohibebat, quam Fufia, quae tantum differebat, potius igitur legis Aeliae sententiam ostendit Cicero, quam Fufiae quod, id in quo grauius peccauerat Clodius, commemora-
re, plus ad concitandam inuidiam posse intelligebat, nec
tamen

tamen ideo legis Fusiae sententiam omisit, ut eius abrogationem Clodio condonaret, nam subiecit deinde, ut legem vtrunque significaret; Omnes leges, quae sunt de iure, & de tempore: quorum alterum ad Aeliam, alterum ad Fusiam spectare, iam diximus. Quod si quis paulo obstinatiores repugnat adhuc, nec facile manus dat: cedat saltem ipsi Cicero; cuius in consuetudine noranda nisi plurimus fuisset, nunquam haec, quae sum aggressus, vlla ex parte praestare mihi licuisset; si modo, ut praestare possim, is, cui accepta omnia refero, concesserit Deus, ipse igitur Cicero cum Vatinius saepe obijciat, eum contra legem Aeliam & Fusiam fecisse, tamen in ea pro Sextio, cum de eodem Vatinius loquatur, unam Aeliam nominat, ait enim sic: Qui ita se in populari ratione iactat, ut auspicia, legem Aeliam, senatus auctoritatem, consulem, collegas, bonorum iudicium nihil putaret, & in ea post reditum in senatu, cum eiusdem Aeliae vim & significationem exponat, de Fusia nihil asserat, proxime tamen vtrunque nominat: Legem, inquit, tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtemperaretur; ne obnunciare consilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret: ut lex Aelia, & Fusia ne valerent, & in Vatinius: Audire à te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex S. C. tulerim, sine vi tulerim, salvis auspicijs tulerim, salva lege Aelia, & Fusia, tu eam esse legem non putes.

Rursus dubitabitur in ea pro Sextio primum, cur eas leges significavit potius, quam nominavit: deinde, si significandas duxit, cur, cum de duabus tantum legibus intellexeret, Omnes, dixit: quasi & de iure, & de tempore legum rogandarum plures leges essent, placet in his dubitationibus immorari, nam ut ex lapidum conflictu ignis, sic ex rationibus vtrinque collatis veritas elicitur. Significavit potius, quam nominavit, non solum, quia nominaverat antea, cum dixit: Iisdem consulibus sedentibus,

Miscell. Erud. Tom. 3.

Bb atque

atque inspectantibus, lata lex est, ut lex Aelia lex Fufia ne valeret: ut, cum de re iam nominata, & sua sponte satis nota loqueretur, obscura non posset esse significatio: verum etiam, quia vehementior & grauior saepe fit oratio, cum id, quod obijcitur significatur potius, quam nominatur, quo potissimum genere abundant ij, qui inter ceteros excellunt, Demosthenes, & Cicero. Omnes autem potius dixit, quam duas, vel quia re vera praeter Aeliam, & Fufiam de iure, aut de tempore legum rogandarum lex erat nulla: ut qui Aeliam, & Fufiam, is omnes plane significaret, vel quia, cum essent aliae quoque leges & de iure, & de tempore, quas vltimae Aelia & Fufia, in eandem sententiam scriptae confirmarunt; qui tolleret duas vltimas, superiores quoque omnes tolleret, nam quemadmodum magis nobili sublato, ut apud philosophos est, minus quoque nobile simul tollitur, ut sublato corpore, simul ea tolluntur, quae in corpore adhærescunt: sic qui Aeliam & Fufiam rogatione tollebat, quas & diligentius, & grauius, quam superiores omnes, esse conscriptas verisimile est, cum omnes simul leges eadem rogatione sustulisse certum est, quod si quis, utrum, ante Aeliam, & Fufiam & de iure, & de tempore aliae leges fuerint, dubitat, neque credit, nisi vel ratione admodum firma, vel graui teste probatur: ego, ut in utroque satisfaciam, rationem, ut opinor, afferam non imbecillam: testem autem cum producam, quem leuissimum appellare nemo possit, primum igitur pro ratione illud opponam: cum in oratione in Pisonem ita loquatur Cicero: Centum prope annos legem Aeliam, & Fufiam tenueramus: credibile non esse, supra centum annorum spatium urbem Romam sine vlla lege de auspicijs, & de fastis diebus fuisse; praesertim cum idem in illa in Vatinius acerbissima interrogatione auspiciorum vetustatem his verbis ostendat: Qui tantus furor, ut auspicia, quibus haec urbs condita est, quibus omnis Respub. atque imperium

hum tenetur, contempseris? quod ipsum in III. de natura Deorum confirmavit: scripsit enim sic. Mihi ita persuasi, Romulum, auspicijs, Numam, sacris constitutis, fundamenta iecisse nostræ civitatis, accedit Pediani testimonium in commentario Pisonianæ. Obnunciatio, inquit, qua perniciosus legibus resistebatur, quam Aelia lex confirmauerat, erat sublata, verbum enim, Confirmauerat, legem Aeliam obnunciandi ius non sanxisse primam significat, sed quod alia lex sanxerat, confirmasse. Vt omitam, quod supra commemoravi, vetustissimum fuisse ius intercedendi, datum tribunis pl. iam ab illo tempore, cum in Sacro monte institutus magistratus est, qui plebem tueretur, quod cum ita sancitum esset; intercessio tamen tribunitia Aelia lege confirmata est. Verum de lege Aelia & Fufia satis multa, pergam ad reliquas leges, quæ ad comitia pertinent. Lex fuit, quam Gellius memorat, ut quo die auspicia capta essent, eodem ea de re, cuius rei causa auspicatum esset, comitia absoluerentur, alioqui infirmum & inane populi iussum erat. Leges quoque tabellariæ hoc de genere videntur; sunt enim de suffragijs ferendis: cum porro suffragium populus fert, comitia dicuntur, hæ quatuor fuerunt, omnes, ut puto, tribunitiæ, Gabinia, Cassia, Papiria, Coelia. Gabinia sanxit, ut populus in magistratibus mandandis suffragium non ut antea voce, sed per tabellam ferret. Cassia biennio post idem iussit, in omnibus iudicijs populi, perduellione excepto. Papiria & ipsa populo tabellam dedit, in iubendis, ac vetandis legibus. Coelia, quo vno in genere vocis suffragium reliquum erat, hoc est, in perduellione, quod lex Cassia exceperat, in eo genere tabellam dedit, ita quatuor tribunorum pl. rogationibus factum est, ut populus libere, quod sentiret, in omnibus comitijs, nullo inimicitiarum metu posset ostendere, ideo tabellam vindicem tacitæ libertatis appellat Cicero in agraria II. & lib.

III. de legibus; in oratione autem pro C. Cornelio, principium iustissimæ libertatis Cassiam legem, quæ tabellam in iudicijs populo dedit, magis enim intererat populi tabella, voluntatem in iudicijs tegere, cum ageretur de capite fortunilq; ciuium, quàm aut in magistratibus, quod lex Gabinia sanxerat, aut in legibus, quod postea Papiria. Hæc de sententia legum tabellariarum: nunc de latoribus, & quo quæque anno lata sit. Gabinium rogauit homo ignotus, & fordidus: quod lib. III. de legibus Cicero tradit, & cum biennio ante Cassiam rogata sit, quod idem in loco demonstrat; Cassiam vero Lepido & Mancino cos. esse latam, ex libro de claris oratoribus constet: necesse est, Pisone & Lænate cos. rogatam, existimare. Cassiam Lepido & Mancino cos. auctore Scipione Africano posteriore, tulit L. Cassius Q. F. Longinus Rauilia, pater illius L. Cassij, qui in omnibus causis quærere solebat, cui bono; & C. Cassij, eius, quem C. Mario C. Flauio cos. leges multas ad minuendam nobilitatis potentiam tulisse, in quibus hanc, vt quem populus damnasset, cui ve imperium abrogasset, in senatu non esset, Pedianus tradidit. Papiria tulit C. Carbo, ille eloquētissimus; tulit autem, vt opinor, P. Popillio & P. Rupilio cos. nam eo anno tribunū pl. fuisse, quo Scipio Aemilianus de Numantinis triumphauit, omnes historiæ declarant: quem à porta ad cōcionem productum, quod de Ti. Gracchi morte sentiret, seditiosè interrogauit. Coelia, non facile est conijcere, à quo sit rogata; sed rogatam Q. Metello T. Flaminio cos. crediderim, ex ijs verbis, quæ sunt apud Ciceronem lib. III. de legibus: Vt opprimeret Coelius Popillium, nam, id de P. Popillio dictum esse, quem C. Gracchus Metello, & Flaminio cos. tribunus pl. in exilium eiecit, videtur intelligendum, vt eius iudicij causa, quo Popillius, tribuno pl. Graccho, est oppressus, Coelius sua lege tabellam dederit, sed hoc, quia non plane firmis nititur coniecturis, inter dubia

dubia referatur. Etiam in eo consultum est reipublicæ, quod aduersus ambitionem lata lex, ne quis candidatus nomenclatore in magistratus petitione vteretur, cō tamen, vt fere fit, progressa pedetentium licentia est, vt, Ciceronis ætate, suus cuique candidato nomenclator, cum prensaret, peteretve, adesset, atque inter laudes M. Catonis, qui Uticensis postea dictus est, hanc enumerat Plutarchus, quod in petitione tribunatus legem, quæ candidato nomenclatorem adesse vetat, solus seruauit.

Lex Maria ipsa quoque præclara: quam Plutarchus à C. Mario, qui septies consul fuit, tribuno pl. esse latam significat; eius legis hæc sententia fuit, vt pontes, quibus suffragiorum cistæ imponebantur, essent angustiores; ne scilicet multis locus esset, nam in turba fraudem aliquam committere, difficilis negotij non est, propterea, quod hac lege sancitum est, id ambitiosis oppositum fuisse, & plane Cicero dicit in III. de legibus, & Plutarchus ipse significat in Marij vita, cum ait; in tribunatu legem de suffragijs tulisse, qua potentium opes tum in ferendis suffragijs, tum in creandis magistratibus imminuit. Tulit & P. Sulpicius tribunus pl. L. Sylla, Q. Pompeio cos. vt in omnibus tribubus libertini suffragium ferre possent; cum in quatuor tantum vrbaniis tribubus antea ferre consueuissent, hanc legem puto à victore Sylla, Sulpicij inimico, esse abrogatam, puto autem ob eam causam, quia C. Manilius tribunus pl. aliquot post annos eandem legem ferre conatus est: idemq; postea & P. Clodius cogitauit, testis Cicero in duabus orationibus, pro C. Cornelio, pro Milone. Sancitum & legibus illud existimo, quod apud Ciceronem lib. 2. de legibus scriptum est; vt augurum arbitratu comitiatus & concilia vel instituta dirimerentur, vel habita rescinderentur. Quod autem in eorundem augurum commentarijs traditum erat, Ioue fulgente tonante comitia haberi nefas esse; & illud sinistrum fulmen aduersum infustumq; comitijs

tijs esse signum ; item illud , dimittenda esse comitia , cum quis eo morbo , qui insputatur , corruisset , ex quo comitialis morbus dictus est ; hæc omnia & in augurum libris notata , & , vt seruariantur , legibus cautum esse , non dubito . Atque hæc , quæ ad impedienda comitia pertinent , non tam religionis causa homines sapientissimi legibus constitui voluerunt , quàm vt , si quando perniciofa reip. rogatio ferretur , obsisti per aliquem augurem facile posset . quam totam rationem C. Cæsar , qui nihil , nisi potentia suæ causa , fecit , in consulatu neglexit ; Bibulumq; collegam obnunciantem armis foro expulit . Pertinere & illud ad vim comitiorum videtur , quod in XII. tab. cautum inuenio , vt , quod postremum populus iussisset , id ius ratum esset . Item lex illa , qua cautum est , ne priuilegia , nisi centuriatis comitijs irrogarentur , cuius meminit Cicero in oratione pro domo , & in ea pro Sextio , & libro 3. de legibus .

Nec excluditur ab hoc genere illa lex , quam renouare multis post annis C. Cornelius tribunus pl. quem Cicero defendit , conatus est ; ne quis , nisi per populum legibus solueretur , itaque in omnibus S. C. quibus tum aliquem legibus solui placebat , adijci erat solitum , vt de ea re ad populum ferretur ; sed paulatim ferri desitum est : resq; in eam consuetudinem venit , vt postremo ne adijceretur quidem in S. C. de rogatione ad populum ferenda : eaq; ipsa S. C. per pauculos admodum fiebant , quam ob causam , ferente legem Cornelio , vt antiquum ius renouaret , inductus à Senatu P. Seruilius Globulus tribunus pl. intercessit . Firmavit etiam populi iudicia , quæ comitiorum nomine continguntur , Cassia lex , C. Mario C. Flauio cos. à C. Cassio tribuno pl. L. Cassij Rauiliæ filio , de quo proxime meminimus , rogata ; vt , quem populus damnasset , cuiue imperium abrogasset , in senatu ne esset . Migremus nunc paulisper ex vrbe in prouincias , Tulit primo de prouincijs C. Grac-

Gracchus tribunus pl. Tiberij frater, vñ consulares prouinciæ per senatum quot annis decernerentur. Postea C. Cæsar, qui dictator fuit, ne prætorix prouinciæ plus, quàm annum, neu plus, quàm biennium, consulares obtinerentur, tulit autem hanc legem victo Pompeio: cum ipse iam per nouem annos Galliam contra C. Gracchi legem obtinuisset, consecutus id, quod nemo antea, & S. C. & lege. Hic quando legum causa de prouincijs incidit mentio non alienum est, & quot omnino in ditione populi R. & a quibus, quo ve anno captæ, tum quæ consulares, quæq; prætorix fuerint, subiicere. Quo anno M. Cicero Cili-
ciam pro consule administravit, qui fuit ab vrbe condita DCCII. M. Marcello Ser. Sulpicio cos. prouinciæ XV. fuerunt in ditione populi R. Sardinia Corsica, Sicilia, duæ Hispaniæ, citerior, vltior; Asia, Actolia, Macedonia, Illyrium, Dalmatia, Africa, Achaia, Galliæ duæ, Cisalpina, Transalpina: Cilicia, Bithynia, Pontus, Creta, Syria, Cyprus, quibus ex omnibus prouincijs ve Ægial capiebat annum Resp. vt à Plutarcho proditum est, octuagies quinques decies centena millia.

Sardiniam cepit, inter primum & secundum Punicum bellum, consul. T. Manlius Torquatus; de qua triumphauit; eaq; prima, anno vrbs DXVIII. prouincia populi R. facta est, missis ad eam componendam X. legatis: quod in faciendis prouincijs seruatum est. Corsicam vicit, ac prouinciam fecit C. Papirius Maso consul, & à senatu triumpho non impetrato, ipse de sua sententia in monte Albano primus triumphauit, anno DXXII. & hanc vna cum Sardinia semper vnus rexit magistratus Romanus. Siciliam primus vicit, magnaq; ex parte prouinciam fecit Q. Catulus primo Punico bello: post aliquot annos, captis Syracusis, vniuersam in prouinciæ formam redegit M. Marcellus bello Punico, secundo, aut certe, qui ei successit M. Læuinus, nam de Marcello Velleius tradit: debellarum

vñ

vero in Sicilia à Læuino potius prætore, quàm à Marcello consule, & Cicero in Verrem, & Liuius significant. Marcellus quidem, secutus exemplum Papirij Mafonis, in Albano monte triumphum egit, urbemq; ouans est ingressus. Hispaniæ tum à Scipione Africano maiore, secundo Punico bello, tum, aliquot post annis, M. Catonis Censorij virtute, multis victorijs domitæ: & in eas magistratus Romani modo pro consulibus, modo pro prætoribus ierunt, variè tamen possessæ, & vt ait Velleius, sæpe partibus amissæ, certa ac stabilis esse populi R. possessio, stipendiumq; pendere non prius, quàm Augusto princeps coeperunt. Asiam cis Taurum montem bello Antiocheno L. Scipio, maioris Africani frater, profectus in eam consul, ad imperium adiunxit, annoq; post consulatum proximo triumphauit, ab vrbe condita DLXIII. post eam possidere beneficio senatus populiq; R. reges Attali, donec M. Perperna consul Aristonicum, qui eam, Attalo rege mortuo, occupauerat, deuicit, ac cepit; eam tamen in prouinciæ formam non Perperna, sed, qui ei successit, M. Aquillius consul redgit: qui etiam de Aristonico triumphauit, anno DCXXIII. Actoliam M. Fuluius Nobilior subegit, bellum gerere coepit consul, pro consule confecit, & triumphauit biennio post anno vrbis DLXVI. Macedoniam XL. diebus deuicit consul iterum L. Aemilius Paulus anno DXXCVI. neque tamen prouinciam fecit, sed de sententia X. legatorum, quos ad componendam Macedoniam, atque Illyricum senatus de more misit, Macedonas omnes liberos esse iussit, & vt suis legibus viuerent, suas vrbes, & agros haberent magistratus annuos crearent, permisit, veteris etiam stipendij, quod regibus penderant, dimidia parte releuauit: anno proximo Perse rege inter captiuos Romam ducto, triumphauit, prouinciam vero Macedoniam fecit anno vrbis DCVII. Q. Metellus, is, qui ex ea pro prætore triumphauit, & Macedo-

nici

nici cognomen est adeptus, hanc provinciam postea cum Achaia coniunxit, eque duabus unam fecit, rogatione perlatâ, P. Clodius tribunus pl. & utranque L. Pisoni, quasi præmium, quod in Cicerone eiciendo consensisset, dedit administrandam. Illyrium & Dalmatiam eodem anno, quo Macedoniam Paulus, L. Anicius prætor debellavit, & unam provinciam fecit, triumphavitque post Paulum aliquot diebus, rege Illyriorum Gentio cum fratre, coniuge, & liberis antecursum ducto. Carthaginem, & Numantiam, illam Africæ, hanc Achaia caput, exciderunt eodem anno, & triumpharunt, Scipio Aemilianus, & L. Mummius, tulitque inde Scipio cognomen Africani, Mummius Achaici, factæ sunt provinciae duæ, Africa, & Achaia. Africam autem intelligo regionem uniuersam, quam Carthaginenses possederant, nam Numidia, & ipsa pars Africæ, Massaniæ regnum fuit, Syphace superato, paruitque regibus, & à C. Cæsare demum, post Scipionem, & Iubam, Mauritaniæ regem, deuictos, in formam provinciae redacta. Mauritaniam vero, & ipsam in Africa, multis post annis, Calligula imperator in duas provincias diuisit. Galliam cisalpinam putò provinciam esse factam, eo tempore, cum M. Marcellus, is qui consul quinquies fuit, primusque Annibalem acie vicit, Viridumarum, Gallorum regem, singulari certamine occidit, deque Gallis Insucrium triumphavit, anno DXXXI. patet enim provinciam esse factam, qua coloniae plures annis sequentibus eò deducæ, transalpinam vero Galliam, quæ Narbonensis quoque dicta est, Q. Fabius, L. Pauli nepos, deuictis Allobrogibus, unde cognomen sumpsit, in provinciae formam redegit, anno DCXXXII. Ciliciam perdomuit P. Seruilius proconsule; qui, quod Isauron, Ciliciæ arcem, euerit, Isauricus est dictus, triumphavitque anno DCLXXIX. ex eo tempore Cilicia provincia fuit. Bithyniam populo R. rex Nicomedes, ut antea rex Attalus Asiam, testamen-

to reliquit: eaq; simul cum Ponto, in quo Mithridates re-
 gnauit, vna prouincia fuit, Bithyniaq; nomine appella-
 ta, vtrunque vero prouinciam fecit, Mithridate victo,
 Pompeius Magnus pro consule, triumphauitq; anno
 DCXCII. eiusdem Pompei lex à Plinio iunior in episto-
 lis memoratur, Bithynis, & Ponticis data: ne quis annis
 XXX. minor magistratum caperet, neve in Senatu esset:
 qui vero magistratum cepisset, ei liceret in Senatu esse: ne
 decuriones, in curiam à censoribus lecti, pecuniam pro
 introitu darent, sed id obseruatum semper non est, nam,
 vt apud eundem Plinium legimus, quandoque bina millia
 soluerunt, quæ vocabantur sportulæ, item vt senatores
 certis de causis à censoribus ordine mouerentur: vt Bithy-
 nicis ciuitatibus adscribere sibi, quos vellent, ciues liceret
 dum ne ciuitatis essent alienæ, sed earum quisque ciuita-
 tum, quæ essent in Bithynia, atque hæc a Pompeio sunt
 ad exemplum Romanæ ciuitatis instituta. Cretam de-
 bellauit Q. Metellus pro consule, & triumphauit anno
 DCXCI. Creticusq; postea nominatus. Syria Pompei
 Magni singulari virtute, vltimo bello Mithridatico victa,
 leges accepit, prouinciarumq; populi R. numerum auxit,
 triumphauit ex ea Pompeius pro consule, item ex Asia,
 Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Scy-
 this, Iudæis, Albanis, Iberia, Creta, Bæsternis, præterea
 de regibus Mithridate, & Tigrane anno DCXCII. Cyprus
 vltima, stante Rep. in prouinciæ formam redacta, misso
 in eam M. Catone quæstore cum iure prætorio, lege P.
 Clodij tribuni pl. Pilone & Gabinio cos. anno DCXCV.
 sed primum ea simul cum Cilicia, tanquam vna prouincia
 S. C. tradita est P. Lentulo pro consule, quod illa verba
 Ciceronis in epistola ad Lentulum significant: Te posse
 perspicere, qui Ciliciam, Cyprumq; teneas, quid efficere
 & quid consequi possis, postea quæstores in eam missi,
 quod ab eodem Cicerone didicimus, qui ad C. Sextilium
 Rufum

Rufum in quadam epistola ita scribit : Tuæ laudi condicere arbitror , cum primus in eam insulam quæstor veneris , ea instituere , quæ sequantur alij .

Tertia pars superest , quæ prouinciæ consulares , quæ ve prætoriz dicerentur . Ne quis erret , neutrum perpetuum fuit , non enim hæc , vel illa prouincia semper aut consularis , aut prætoria , sed ita nomen mutabant , vt variè modo à consularibus , modo à prætorijs administrabantur , quam potestatem senatus habebat , vt quos vellet , in quas vellet mitteret , administratione annua : quod lege Sempronia C. Gracchi tribuni pl. sancitū erat . Cæsari tamen Galliæ in quinquennium , contra legem Gracchi , & lege Vatinia tribunicia , & S. C. mandatæ sunt , posteaq; in alterum quinquennium lege Trebonia item tribunicia , Pompeio Magno & Crasso II. col. confirmatæ , qua de re sic ad Lentulum Cicero : Stipendium Cæsari decretum , & ne lege Sempronia succederetur , facile perfectum est . Decerni autem solitas lege Gracchi , non à populo , sed à senatu prouincias , idem in oratione pro domo , in P. Clodium inuehens , plane demonstrat . Ita ne vero ? inquit , tu prouincias consulares , quas C. Gracchus , qui vnus maxime popularis fuit , non modo non abstulit ab senatu , sed etiam vt necesse esset quotannis constitui per Senatum , lege sancit , eas lege Sempronia per Senatum decretas , rescidisti ? extra ordinem , sine sorte , nominatim dedisti , non consulibus , sed Reip. pestibus ? Erat igitur eadem prouincia , ex voluntate Senatus , modo consularis , modo prætoria , itaque Macedoniam (vt hæc exempli causa nominetur) Cn. Dolabella , C. Curio , M. Lucullus , L. Torquatus , C. Antonius , omnes consulares , administrarunt : tum , Cn. Octavius prætorius , pater Augusti naturalis , rursus consularis L. Piso , & Pilone reuocato Q. Ancharius prætorius , idemq; patet in ceteris . Quo autem anno S. C. illud Cælius in epistola sua ad Ciceronem misit ;

fit; in quo S. C. hæc sunt, senatui placere, in Ciliciam prouinciam, inq; VIII. reliquas prætorias mitti: regebantur VIII. prouinciæ; quæ in eo S. C. prætoriæ vocantur, à magistratibus VIII. prætorijs, Cypro excepta, quam quæstor, vt proxime ostendi, cum iure, vt opinor, prætorio administrabat: quia, lege Clodia missum esse in eam M. Catonem cum iure prætorio, adiecto etiam quæstore, Velleius prodidit, propterea Cyprum inter prætorias esse memoratam, facile credo, reliquæ septem fuere, Sicilia, Sirdinia, Asia, Macedonia, Bithynia, Creta, Africa, & cum Sardinia Corsicam simul fuisse, cum Bithynia Pontum, paulo ante dictum est. Sed quæraturn fortasse, quot fuerint, & quæ fuerint, & à quibus administratæ eo anno prouinciæ consulares. Septem fuerunt, hæ duæ Galliæ, Illyricum & Dalmatia, quas vnus C. Cæsar tres regebat; duæ Hispaniæ, quas Cn. Pompeius per legatos absens administrabat, Syria, cui M. Bibulus, Cilicia, cui M. Cicero præerat, ita fuerunt hoc anno XV. prouinciæ, consulares VII. prætoriæ VIII. & in vnâ consularem Ciliciam, in prætorias autem omnes eo S. C. successores mitti placere, decretum est. Neque vero miretur quisquam, si Aetoliam, Græciam, Achaiam, Thessaliam, Bœotiam, Pamphyliam, Phrygiam, Lycaoniam, Lydiam, Ioniam, Cariam, Mysiam, Gallogræciam, siue Galatiam, Pisidiam, Lyciam, Cappadociam, Armeniam non nominauerim, nam Aetolia Græciæ pars fuit: Græcia vero cum Achaia, Thessalia, Bœotia ad iurisdictionem Macedoniae pertineuit; omnesq; simul ab vno regebantur, id seruatum est post consulatum Pisonis, & Gabinij, nam eo anno legem tulit P. Clodius, vt omnes illæ prouinciæ ab eo, qui Macedoniae præesset, regerentur, non enim tulit, vt à Pisone nominatim regerentur (nam fuisset priuilegium, non lex) sed, vt ab eo, cui Macedonia daretur, is autem fuit eo anno L. Piso: cuius causa lata lex est. Pamphyliam vero, Phry-

Phrygiam , Lycaoniam , qui Ciliciam , idem administrabat , at Lydiæ , Ioniz , Cariæ , Myfiæ , etiam Phrygiæ patri præerat idem qui Asiæ , nec mirum est , Phrygiam in duas iurisdictiones dispartitam fuisse , vt vna pars Ciliciæ , altera tribueretur Asiæ , nam etiam ipsius Asiæ tres diocesis ad Ciliciam attinuisse , Cicero ipse , aliq; prodiderunt . Galaciam regebat Deiotarus Rex , socius fidelissimus populi R. Pisidæ , & Lycij inter socios erant , suisq; legibus , sine magistratu Romano utebantur , itaque Cicero eas gentes appellat auxilia in Epistola ad Atticum . Exercitum inquit infirmum habebam , auxilia sane bona , sed ea Galatarum , Pisidarum , Lyciorum , hæc enim sunt nostra robora . Cappadociæ rex erat Ariobarzanes , ipse quoque socius populi R. nam Pompeius reges multos à Mithridate pulsos , in regnum restituit , & foedere ac societate Reip. obstrinxit : Armeniam Tigrani regi , qui Mithridatem armis iouerat , venia data , concessit : nationes quasdam prouincias fecit populi R. alijs , vt sui iuris essent , suisq; legibus viuerent , permisit . Hæc est Romanæ ditionis ab Hispania vltiore , vltima ad occidentem prouincia , ad Euphratem , qui terminus ad orientem imperij fuit , descriptio quædam breuiter à nobis informata , nec enim vagari longius licuit in ea tractatione , quæ nostri argumenti propria non est : quia tamen disiuncta non videtur , hæc attigimus . In prouincias ibant vel consulares cum XII. fascibus , vel prætorij cum sex , totidem vtrique , quot in vrbe habebant , interdum etiam prætorios cum iure consulari , & XII. fascibus , Senatus in prouincias mittebat vt Q. Ciceronem in Asiam : de quo Suetonius , Extant , inquit , M. Ciceronis Epistolæ , quibus Quinctum fratrem , parum secunda fama proconsulatum Asiæ administrantem , hortatur , & monet , imitetur in promerendis socijs vicinum suum Octauium , proconsulatum vocat hominis prætorij administrationem , eadem ratione titulus est , Q. Me-

tello

tello Celeri pro cos. in duabus epistolis, quæ lib. V. fam. primæ leguntur: qui tamen consulatum non gesserat, sed ex prætura in Galliam cisalpinam profectus erat, & in oratione pro Flacco notauimus hæc: Cum prouinciam Asiam proconsulari imperio obtineres: cum tamen prætorio ac homine loquatur. Primis temporibus cum prouinciæ tuendæ armis essent, & in discrimine versarentur, exibant in eas, inito statim magistratu, consules, & prætores, vel ut quæque cuique sorte obtigerat, vel etiam, quandoque consulibus inter ipsos comparantibus, sic enim loquebantur, cum inter eos de duabus consularibus prouincijs conuenisset, nam comparandi consuetudinem apud prætores non video fuisse, quod si bellum produceretur; imperium in ijsdem prouincijs pro consulibus, aut pro prætoribus à senatu prorogabatur, postea L. Sylla legem cauit, ne quis plus anno prouinciæ præesset, qui viderit, opinor, in Rep. diuturnis imperijs assuescere, tutum non esse, itaque Galliarum illa per decennium Cæsaris administratio libertatis exitium fuit; hac de lege Cicero in Epistola ad Appium his verbis: Eò discessisti, quò ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent, & in eadem: Ut habere rationem possis, quo loco me salua lege Cornelia conuenias in prouinciam veni pridie kal. Sext. Nunc de legibus agamus, quæ rectoribus prouinciarum imperium dabant, ex duæ fuerunt, curiata, vetus admodum lex, & Cornelia, quam ruli L. Sylla dictator, curiata dabat imperium populus, ut Liuius indicat lib. IX. Cornelia senatus, nam, cum S. C. esset factum, ut prouincias magistratus sortirentur, aut compararent inter se, tum, si ij, vel sine lege curiata, in prouincias proficiscerentur, imperium habere dicebantur, donec in urbem reuertissent, ideo, quod in epistola Ciceronis ad Lentulum scriptum est, Ap. Claudius, frater P. Clodij

Clodij, cupidus prouinciæ, diditabat, sese, si licitum esset, legem curiatâ ferre, sortitum esse cum collega prouinciâ; si curiata lex non esset, comparaturum cum collega, Lentuloq; Spintheri, Ciliciam pro consule administranti, successurum: legem curiatam consuli ferre opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex S. C. prouinciâ haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Quod autem in agraria II. scriptum, est, Rem militarem sine curiata lege attingere non licet; propterea dictum, quia sumptu publico ibant in prouincias, quorum de imperio lata curiata lex esset, poterant igitur publica pecunia milites alere, & bellum gerere, at sine curiata lege poterat quidem aliquis priuato sumptu in prouinciâ ire: exercitum vero habere, bellumq; de suo gerere, cui tantæ opes erant, ut liceret? non igitur sine curiata lege, quæ pecuniam dabat, rem militarem attingere cuiquam licebat, nam, cum ad Atticum Cicero ita scribit: Appius sine lege suo sumptu in Ciliciam cogitat: non intelligit de pecunia in stipendia militum eroganda, (nec enim sustinere sumptum potuisset) sed, opinor, de suo cohortisq; viatico, ipse enim Cicero, viaticum dari solitum comitibus eorum, qui irent in prouincias, significat in epistola ad Cassium his verbis: Cætera cuiusmodi sint, ex hoc indica, quod legato tuo viaticum eriperunt.

Curiata porro lex, non, ut primis temporibus, vniuersi populi suffragijs, curiatim in forum conuenientis, ferebatur, sed tantum à XXX. licioribus, XXX. veteres curias repræsentantibus, itaque Cicero in oratione II. in Rullum, cum loquatur de curiatis comitijs, idest de lege curiata, qua X. viris imperium dari Rullus volebat, illis, inquit, comitijs, ad speciem, atque ad usurpationem vetustatis, per XXX. liciores auspiciorum causa adumbratis.

Ferri

Ferri autem solitam à consulibus regem curiatam, idem Cicero in eadem oratione significat his verbis: Consulibus, legem curiatam ferentibus, à tribunis pl. sæpe est intercessum, idemq; confirmant illa verba in epistola ad Lentulum: Legem curiatam consuli ferre opus esse, necesse non esse. Nam, quod in sua lege Rullus posuerat, ut à prætore ferretur: extra ordinem fuit: quia videbat adduci consules minime posse, ut eam ferrent, utpote qui nullum X. viris imperium dari vellent: itaque Ciceronis extant orationes legem Rulli de X. viris. Has duas leges de imperio, Corneliam, inquam, & curiatam, Cicero significat lib. 7. ad Atticum his verbis: Nec senatus decreuit, nec populus iussit, me imperium in Sicilia habere. In prouincijs populi R. coloniæ ducebantur; propterea, quando de prouincijs proxime dictum est, subscribemus hic legem illam, quam Cn. Pompeius Strabo consul, Cn. Pompei Magni pater, tulit; ut transpadanis colonijs idem ius, quod reliquis colonijs, esset; idest, ut, petendi magistratus gratia, ciuitatem Romanam adipiscerentur, & hæreditates à populo R. capere, reliquoq; iure ciuium R. uti possent, hoc iure postea Latinas omnes esse priuatas, in eo Suetonius ostendit, cum ait, Cæsarem colonias Latinas de petenda ciuitate agentes, adiisse, & aliquid utique effecturum fuisse, nisi consules conscriptas in Ciliciam legiones ob id ipsum retinuissent. Sequitur militia: de qua legem veterem video fuisse, ut, qui ciuem ab hoste seruasset, is ab imperatore quercea corona donaretur: quam, Cn. Marcio Coriolano datam esse, Plutarchus memoriæ tradidit. Fuit & illa, ne dolo malo, neve aliena iniquitate, sed iure & propria virtute bellum gereretur, quam Camillus, is, qui urbem Romam à Gallis Senonibus liberauit, ita diligenter coluit; ut, cum Falerios, Faliscorum urbem obsideret, eamq; illi tradere publicis litterarum magister, deducis in castra nobilibus pueris, tentasset, iniustum

sum beneficium recufarit, magiftrumq; vincum Falerios cum pueris remiferit . Lex etiam lata eft, quam Sacratam Liuius appellat, ne cuius militis fcripti nomen, nifi ipfo volente, deleteretur : & ne quis, vbi tribunus mil. fuiffet, poftea ordinum ductor efferet .

Duas aliquot poft annos tribuni pl. eodem anno rogant, vnam L. Attilius, & C. Marcius, vt tribuni mil. fenideni in quatuor legiones à populo crearentur ; quæ antea, perquam paucis fuffragio populi relictis locis, dictatorum & confulum ferme fuerant beneficia : alteram M. Decius, vt 2. viros nauales, claffis ornandæ reficiendæq; caufa, populus iuberet . Leges duas C. Gracchus tribunus pl. tulit, vnam de vestibis militi publicè dandis, ftipendio non imminuto; alteram, ne quis infra XVII. ætatis annum ad militiam cogeretur, ex quo patet, interdum ad militiam ante coactos fuiffe, qui nondum annum ætatis 17. agerent, quod puto difficillimis reip. temporibus, exhausta cladibus ciuitate, vt fecundo Punico bello, extra ordinem effe factum .

Legibus de militia recte fubijciuntur leges de triumpho, non eft enim triumphus fine militia . Antiquiffima fuit, quæ nunquam feruata non eft ; vt qui ob rem in bello bene geftam triumphum ducturi efferent, ante triumphum urbem ne ingrederentur ; triumphabant enim cum imperio : & imperium deponere, urbem intrantibus necesse erat, triumphum autem fenatus decernebat, fed imperium in vrbe, quo die triumphum duceretur, populus dabat, rogatione ab aliquo tribuno pl. lata id apertè demonftrant illa apud Liuium, lib. XLV. Tribus his omnibus triumphus ab fenatu decretus : mandatumq; Q. Caffio prætori, cum tribunis pl. ex auctoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, vt ijs, quo die urbem triumphantes inueherentur, imperium efferet . Et erant impediendi triumphii rationes multæ, primum, cum tribuni pl. imperatori

Miscell. Brud. Tom. 3.

D d qui

qui triumphum peteret, aliqua de causa infensi, de rogatione ferenda omnes recusarent; deinde, cum rogationem quidem tribunus aliquis ferret, sed eam populus suffragijs antiquaret stertio, vbi tribuno rogationem ferente, vnus, pluresve de collegio intercederent, postremo, cum tribunus imperatori ob res in bello gestas diem diceret, sicuti C. Memmius L. Lucullo, qui duobus potentissimis regibus, Mithridate, & Tigrane, deuictis, tamen non nisi triennio post triumphare potuit, ad extremum, accusationem Memmio remittente, Cicerone consule triumphum duxit, vnde illa: Nos enim currum clarissimi viri nostra manu in urbem duximus, hanc legem de imperio vnus dici intra urbem Cicero significat his verbis lib. III. ad Att. Pontinius vult ad III. non Nou. triumphare, huic obuiam Cato, & Seruilius praetores apertè, & Q. Mucius tribunus pl. negant enim latum de imperio, & est latum, Hercule, insulse, latum insulse dicit, quia legem de imperio Pontinij Ser. Galba praetor clamante lucem tulerat, quod à Dione traditum est, & agi quidquam cum populo ante horam primam, leges vetabant. Paulo post secuta est altera, (si modo primis temporibus lege potius, quam more triumphabant) vt, qui hostes acie vicissent, triumphantes urbem inirent, idq; factum etiam cum intra VII. lapidem urbis Romanae fines includerentur, apud Valerium notauimus. Post, vt imperatorum ambitioni, qui leuibus proelijs prosperè factis, triumphum petebant, obuiam iretur, lege cautum est, ne quis triumpharet, nisi qui & V. millia hostium vna acie cecidisset, & de suo exercitu multo pauciores amisisset, quo in vtroque ne falsus senatus numerus ederetur, altera lex à L. Mario M. Catone tribunis pl. lata est, vt punirentur ij, qui aut hostium occisorum, aut ciuium amissorum in numero mentiri essent. Sancitum, & illud est, vt pro aucto imperio, non pro recuperatis quæ populi R. fuissent, triumphus decerneretur, quam

quam ob causam neque Q. Fulvio, qui Capuam receperat, neque L. Opimio, qui Fregellas, permisit senatus ut triumpharent. Eademque fuit eorum conditio, qui ad res gerendas sine magistratu missi erant, qui etsi res triumpho dignas gessissent, triumphare tamen lege vetebantur, itaque nec P. Scipioni, qui postea Annibalem vicit, ob recuperatas Hispanias, nec M. Marcello ob captas Syracusas triumphum senatus decrevit. Pompeius tamen, qui Magni cognomento est usus, Sylla dictatore concedente, contra legem, eques Romanus adhuc triumphavit. Illud etiam fortasse lege datum, ut qui triumphans urbem ingressus esset, ei laurea corona in spectaculis uti liceret, id ex eo conijcio, quod Valerius, cui Plinius lib. naturalis historiae XV. subscribere videtur, C. Papirium Masonem tradit, cum triumpho à senatu non impetrato, in Albano monte triumphasset, myrtea corona pro laurea in spectaculis usum esse.

Inter publicas leges illa quoque referenda, quam quo anno Cn. Manlius cum C. Marcio consul fuit, tribuni pl. tulerunt, ne quis populum seuocaret; nam cum Manlius ad Satrium in castris, nouo exemplo, tributum de vicesima eorum, qui manumitterentur, legem tulisset; eiusque legis, quia publicum vectigal haud parum augeretur, patres auctores fuissent; tribuni pl. non tam lege, quam exemplo, moti, ne quis postea populum ab urbe auocaret, capite sanxerunt: nihil enim non per milites iuratos in consulis verba, quamuis perniciosum populo, si id liceret, fieri posse.

Leges agrariae num sunt de iure publico? sunt omnino, quia pertinent ad populi commodum. Primus omnium promulgauit Sp. Cassius Viscellinus in III. consulatu, perferre tamen non potuit, Virginio collega, omni senatu resistente, hic anno proximo, quasi de regno cogitasset, à patre, ut Valerius, & Plinius Secundus affirmant, à po-

pulo, vt ab alijs traditum Liuius ait, damnatus nefarij consilij poenas morte perfoluit, in quo foedissimum in Valerio erratum depræhendi, nam libro II. vbi de parentum seueritate aduersus liberos agit, ita scribit: Cassius filium qui tribunus pl. agrariam legem primus tulerat, adhibito propinquorum & amicorum consilio affectati regni crimine damnavit, verberibusq; affectum necari iussit; ac peculium eius Cereri consecrauit, tribunum pl. ait fuisse Cassium, qui agrariam legem promulgauit; quod apertè falsum esse, Liuius, & Dionysius demonstrant, tulit enim de agro Hernicorum diuidendo in III. consulatu: quo tempore Cassij erant patricij, (consules enim fiebant) & patricio tribunatum pl. dari leges veteabant, inde plebis concitandæ agrorum diuisio seditiosis tribunis pl. occasio semper fuit, itaque de ferendis legibus non sine magno ciuili motu sæpe actum. Primus pertulit Sex. Licinius Stolo tribunus pl. is, qui etiam, vt alter consul de plebe crearetur legem rogauit, eius lege nemini vltra D agri iugera, neque pecoris maioris vltra C, minoris vltra D capita licuit habere, his adiungebantur capita seruorum, ac ingenuorum, quæ quis ad custodiam agri, pecorilq; certo numero haberet.

Et vt appareat leges à tribunis pl. odio nobilium potius, quàm studio publici commodi, esse latas, paucos post annos hic ipse Stolo, accusante M. Popillio Læmate, primus, vt ait Valerius, sua lege damnatus est, quòd M Iugerum agrum cum filio possideret, emancipandoq; filium fraudem legi fecisset, rationem postea locupletes inierunt, vt plus D iugeribus possiderent nec tamen Licinia lege damnari possent, alijs enim ad emendum agrum summissis, ipsi possidebant, huic malo mederi primus voluit C. Lælius, (de minore loquor: nam ita duo Lælij, vt duo Africani fuere) Africani Scipionis amicitia non minus, quàm sua virtute, clarus: sed aduersante locupletum magno numero, cum

exci-

excitari ciuilem discordiam & contentionem videret, ociū ac tranquillitati ciuium consulens, susceptam rem abiecit; ex quo Sapientis cognomen est consecutus.

Liciniam secuta est Quinctia, à C. Quinctio Flaminio tribuno pl. lata, quam, nonnullis ante II. bellum Punicum annis, tulit ad populum, inuito senatu de agro Gallico & Piceno viritim diuidendo. Post captam autem Carthaginem de agris in Africa diuidendis Rubria lex lata est, Liuiā vero de X. viris, qui diuiderent, quarum legum in tabula ænea mentionem inuenimus. Ti. Gracchus tribunus pl. aliquot post annos legem pertulit, cuius sententia hæc erat: si quis filium emancipatum haberet, ei dimidiam partem D iugerum attribuere posset: III. viri agris diuidendis plebi crearentur: ne quis agrum à III. viris acceptum venderet, hæc lex vtrum seruata sit, an occiso Tiberio, neglecta, parum constat, seruata ait Plutarchus idq; senatum voluisse, vt plebis dolor, Tiberij morte susceptus, leniretur: neglectam, videtur Liuius tradidisse, cum in epitome, renouatam à Caio, Tiberij fratre, scriptum sit, res ita conueniet, si & seruata, leniendæ plebis causa, primis post Tiberij interitum annis, & postea ita neglectam credamus, vt eandem Caius referre necessarium duxerit, quod & alijs non paucis in legibus esse factum animaduerti.

Tulit & Sp. Thorius legem, qua agrum publicum vīgali leuauit: quam vitiosam & inutilem Cicero appellat in Bruto, quia nocuit ærario. Sequuntur eodem de genere tribunicia duæ, Titia, Marcia; Titia, M. Antonio oratore, A. Postumio Albino cos. à Sex. Titio lata; Marcia, quibus consulibus incertum, à L. Marcio Philippo. Est etiam agrariæ Plotiæ, & Flauiae mentio apud Ciceronem lib. I. ad Atticum: quam vtrunque fuisse tribuniciam constat, vtraque autem videtur hoc sanxisse, vt vel agri, quos à senatu locupletes emissent, reddita possessoribus pecunia plebi

plebi distribuerentur, vel si neminem veterē possessione moueri senatus vellet, alij agri ea pecunia, quæ ex nouis vectigalibus per quinquennium reciperetur, emerentur, & plebi, quæ agros non haberet, partirentur, hoc certè videtur in Flauia scriptum fuisse, vt ex epistola ad Atticum lib. I. licet conijcere, in alia vero, quæ ante hanc proxima est epistola, Flauiam eandem fere, quæ fuit Plotia, Cicero scribit esse, ex quo, non dissimilem vtriusque sententiam fuisse, facile cognoscitur, sed Flauiam, quæ Q. Metello Celere & L. Afranio cos. promulgata est, cur existimem esse perlatam, nihil habeo. Dictator quoque Sylla, lege lata, multos agros in Etruria militibus suis diuisit. Scriboniam tribuniciam C. Curionis filij nominat, eamq; viariam appellat, nec dissimilem agrariæ Rulli, M. Coelius epist. fam. lib. VIII.

Vltimus agrariam legem pertulit C. Cæsar in primo consulatu: qua Stellatem campum, maioribus consecratum, vt ait Suetonius, & agrum Campanum, ad subsidia Reip. vectigalem relictum, diuisit extra sortem XX. militibus ciuium, quibus terni pluresq; liberi essent. Postremo loco duas P. Clodij tribuni pl. leges constituemus, quæ ad ius publicum videntur pertinere; vnā vt frumentum populo, quod antea semis æris actrientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur: quam legem & L. Saturninus in tribunatu ferre conatus erat, altera fuit de collegijs restituendis, quæ nouem ante annos Cæcilio & Marcio cos. sublata fuerant: quibus alia quoq; quæ antea non fuerant, Clodius adiunxit, quod ei Cicero sæpe in orationibus exprobrat. Super sunt leges de iure priuato: quarum duo genera esse diximus, vnum earum, quæ ad ius ciuile, alterum, quæ ad crimina pertinent. De iure ciuili, quod, vt ait iurisperitus, de iure gentium, quædam detrahit, quædam assumit, lex erat de adoptionibus; quæ vt curiata lege fierent, cautum erat: licebat

bat autem non patricio plebeium, sed plebeio patricium adoptare, atque hoc in genere tria lex iubebat observari: primum, ut is adoptaret, qui neque procreare iam liberos posset, & cum potuisset, expertus esset: alterum, ut tum generum ac dignitatis, tum sacrorum ratio haberetur, id est, ut ita fieret adoptio, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minueretur: tertium, ne qua omnino calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhiberetur: quæ si servarentur omnia; tum adoptionem rectè fieri, nihil tamen horum in adoptione P. Clodij servatum esse, arguit Cicero in oratione pro domo sua: neque solum ob hanc causam ait esse infirmam irritamque illam adoptionem, verum etiam, quod, cum curiata lex ferretur, tum servatum de coelo sit: quod cum fieret, neque legem ferri, neque omnino quidquam agi cum populo licebat, primum enim adoptandi causas esse oportuit, de quibus pontifices iudices erant: deinde, si causæ probarentur, curiata lex ferebatur: quam qui ferret, is omnia servare debebat, quæ in cæteris legibus, cum ferrentur, servari mos fuit, quod utrunque significat Cicero in ea oratione, cum ait: Ut is adoptet, qui, quod natura iam assequi non potest, legitimo & pontificio iure quærat, itaque quod est apud Cornelium Tacitum lib. 17. Lege curiata apud pontifices adoptio fiebat; id ita est intelligendum, ut, nisi & lex ferretur, & adoptandi causas pontifices probassent, adoptio fieri non posset, utrunque vero separatim agebatur; cum de causis pontifices cognoscerent, legem vero magistratus ferret. Adoptantis autem ætatem 18. annis maiorem, quàm eius, qui adoptaretur, esse oportere, à Modestino scriptum est his verbis: Non tantum cum quis adoptat, sed & cum arrogat, maior esse debet eo, quem sibi per adoptionem, vel per arrogationem filium facit; sed utique plena pubertate, id est 18. annis, eum præcedere debet. De testamentis leges multæ fuerunt; quarum nominantur

Voco-

Voconia, Furia, Falcidia, Cornelia, Iunia, Velleia. Voconia, de mulierum hæreditatibus inter secundum & postremum Carthaginienſe bellum à Q. Voconio Saxa Aricino tribuno pl. ſuadente M. Catone cenſorio lata, ſanxit hoc, ne quis hæredem relinqueret filiam ſupra H-S XXV. M. nam Dio lib. LVI. ita ſcriptum reliquit. Auguſtus quibuſdam foeminis tribuit, vt ſupra XXV. M. hæredes eſſe poſſent: licet hoc lex Voconia vetaret. Etiam hoc eadem lege cautum eſt, vt à Theophilo, in tit. inſtit. de lege Falcidia, didicimus, ne plus legatarius, quàm hæres, haberet, quo de genere Trebellianum quoque S. C. extat, ne bona vltra dodrantem vniuerſali fidei commiſſo ab hærede relinqui poſſint. Voconia, & Furia, Falcidia, Iunia, Velleia, tribuniciaæ fuere, Cornelia conſularis, L. Syllæ, de Voconia diximus, Furia cauebatur, vt à Theophilo ſcriptum legimus, ne cui plus, quàm M. nummum, legaretur; quod amplius legatum eſſet, quadruplum reſtitueretur. Falcidia cauebatur, ne cui plusliceret legare, quàm dodrantem ex tota hæreditate, ideſt, vt, ſiue vnus hæres inſtitutus eſſet, ſiue plures, apud ipſum, eoſve quarta pars tantum remaneret, meminit huius legis Celfus, lib. 22. digeſtorum, his verbis: Cum de lege Falcidia quaeritur, hæredis probatio eſt, locum habere legem Falcidiam, quod, dum probare non poteſt, merito condemnabitur. In Iunia Velleia hoc erat, vt, qui teſtamentum faceret, omnes eos virilis ſexus neceſſario inſtitueret hæredes, qui, cum naſcerentur, ei hæredes ſui futuri eſſent; eorumq; in locum liberi ſuccederent; qui niſi inſtituti eſſent, aut ſi exhæredati ad exemplum poſtumorum eſſent, teſtamentum ne valeret, atque in hac lege duplex caput fuit, primum, vt mortuo filio, nepotes nondum nati poſſint inſtitui: item, vt, viuentem filio, naſciturum nepotes poſſint inſtitui, ſi auo viuente, & mortuo filio, naſcantur; ne facti ſui, cum naſcentur, ſi ſe præteritos inuenerint, rumpant teſtamentum, altero capite

capite cautum est, ut nepotes, iam nati viuentē filio, ab auctore heredes instituantur, vel nominatim exheredentur; ne forte, mortuo post testamentum filio, facti sui heredes, ad exemplum postumorum testamentum infirmant, quæ tradita sunt in iuriconsultorum libris. Cornelia falsum testamentum facientibus poenam irrogabat; eaq; lege senatores soli tenebantur, ut in Suetonio legimus, nisi si, non senatores, sed signatores, legas, quod si quis in hostium potestate decessisset; eius testamentum perinde lex Cornelia confirmabat, ac si, qui testamentum illud fecisset, in hostium potestatem non peruenisset, testis Iulianus lib. 28. digestorum. Testamenta porro lex infirmabat, irritaq; prorsus iubebat esse, quæ improba, inofficiosa, inhumana dicerentur, hoc est, contra leges, merita, pietatem facta: item, quæ à V. testibus, ijsq; si de dignis, non essent obsignata, quod ad VII. deinde testes prætorum edicto translatus est, postremo ab imperatoribus inuentum, ut testes subscriberent, ut legitur instit. de testamentis, paulo post principium, atque horum generum causas, de rescindendis confirmandis ve testamentis, à C. viris esse iudicatas, quod hæc iudicium dicebatur, Cicero, Valeriusq; declarant. Aelia Sentia, quam iurisperiti nominant, non videtur ad nostrum institutum pertinere, non enim stante rep. sed Augusti temporibus, à Sex. Aelio, L. Sentio cos. lata est, veruntamen, quia spectat ad testamenta, quorum leges hoc in loco exponuntur, simul cum alijs eam legibus enumerare non alienum duximus, in ea scripta sunt hæc: ut vnus modo hæres necessarius fieret: plures si fierent, irritum esset: ne duo pluresve ex eadem causa heredes scripti essent: qui primo loco esset nominatus, hæres esset: item, quibus de causis manumitti seruos placeret: ne quis, licet ex tutoris auctoritate, posset manumittere, nisi causam apud consilium probaret: neve serui, in fraudem creditorum, aut libertate donarentur,

aut heredes instituerentur, nam cum, pluribus heredibus
 servis institutis, iisdemq; manumissis, futurum esset, ut
 creditores ad suum peruenire non possent; quia, data servis
 libertate, pretium hereditatis diminueretur; ideoq; seruo-
 rum manumissio iniusta videretur, quia contra rem credi-
 toris esset; lex Aelia Sentia sanxit, ut vnum duntaxat ser-
 uum cum libertate heredem debitor facere posset, atque
 hæc videre licet ver. I. instit. quibus de causis manumitte-
 re non licet, postremo iubebat, ut, si esset donatio facta
 inter virum & uxorem, maritusq; re nondum tradita, vi-
 ta excessisset, ne mulier rei vindicationem post obitum
 mariti haberet, sed tantummodo exceptionem, si non
 possideret contra petitores. Hæc de lege Aelia Sentia, ve-
 terem fortasse aliquam legem referente, obseruauimus.
 Alia vero fuit Aelia Sanctia à Cicerone in Topicorum li-
 bris nominata: quæ assidue vindicem esse assiduum, idest
 locupleti locupletem, iubebat, pertinuit igitur ad iudicia,
 atque hac de lege nihil amplius, neque de latoribus, ne-
 que de tempore, neque de sententiâ, compertum habea-
 mus, sed præter eam, leges hoc de genere X. video nomi-
 nari, diuersis temporibus latas, tribunicias V. Sempro-
 niam, Seruiliam, Liliam, Plotiam, Vatiniam; præto-
 riam, Aureliam; consulares, Corneliam, Pompeiam, Iu-
 liam, Antoniam, his de singulis prius quam agamus, tria
 loca, quæ ad hoc de iudicijs argumentum pertinent, vnum
 Plutarchi, alterum Pediani, tertium Ciceronis examina-
 bimus; ordinem enim, & sententiam earum legum, quas
 nominauimus, perturbant, & obscurant, quare, ut erro-
 ris causa tollatur, disputabimus primum ea, quæ veterum
 in libris aut re vera, ut ego sentio, falsa sunt, aut eiusmo-
 di, ut vera cum sint, falsa tamen videri possint, hoc ubi
 satis apertum fuerit, tum veritate quasi è tenebris educta,
 leges ipsas, & quibus singula temporibus latæ sint, & quæ
 cuiusque vis ac sententia fuerit, ostendemus. Ac pri-
 mum,

num, quod in Gracchorum vita Plutarchus tradidit, legem à C. Graccho esse latam, ut CCC. equites simul cum CCC. senatoribus iudicarent, id ego (pace tanti viri dixerim) falsum esse iudico, non enim lege Gracchi equites cum senatoribus, sed soli equites rem iudicariam administrarunt, probatur antiquorum exemplis, nam Paterculus, ubi leges C. Gracchi commemorat, Dabat, inquit, ciuitatem omnibus Italis: extendebat eam pene vsque ad alpes: diuidebat agros: vetabat quenquam ciuem plus Diugeribus habere: noua constituebat portoria: nouis colonijs replebat prouincias: iudicia à senatu transferebat ad equites: frumentum plebi dari instituerat: nihil immotum, nihil tranquillum, nihil denique in eodem statu relinquebat, satis plane loquitur, non dicit, communicata inter equites, & senatores iudicia, sed à senatu ad equestrem ordinem translata, & idem infra. Tribunatum iniit M. Liuius Drusus: quicum senatui priscum restitueret cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinem; (quippe eam potestatem nati equites Gracchanis legibus, cum in multos clarissimos, atque innocentissimos viros saeuissent, tum P. Rutilium, virum non saeculi sui, sed omnis æui optimum, interrogatum lege repetundarum, maximo cum gemitu ciuitatis damnauerant) in ijs ipsis, quæ pro senatu moliebatur, senatum habuit aduersarium, & infra. Per idem tempus Cotta iudicandi munus, quod C. Gracchus ereptum senatui ad equites, Sylla ab illis ad senatum transfulerant, æqualiter inter utrunque ordinem partitus est, hæc ille: quæ Pedianus in commentario diuinationis confirmat his verbis: C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent, iudicauerunt per annos XL. sine infamia, post victor Sylla leges tulerat, ut senatorius ordo iudicaret: & iudicarunt per X. annos, turpiter, & in eodem commentario infra: Rutilium Rufum, quod in Asia cum prætore suo consensisset, ne

publicani aliquid agerent in prouincia suæ equites Romani, qui tum iudicabant, damnarunt. Quòd si quis in tuenda Plutarchi causa ita pertinax est, vt Velleij, & Pediani testimonio standum neget: vel quòd de solis equitibus non satis aperte loqui videantur, vel quòd ipsi quoque falli, vt homines, alucinariq; potuerint: audiat Appiani verba: quæ, vt ego statuo, Plutarchum manifeste condemnant, is igitur libro primo sic: M. Liuius Drusus tribunus pl. senatum, & ordinem equestrem, iudiciorum causa, quæ adempta senatui, & equitibus tradita fuerant, dissidentes, lege conciliare, & ad concordiam perducere conatus est: itaque tulit ad populum, vt ad vtrunque ordinem cognitio causarum pertineret, sed quoniam ob superiorum temporum discordias numerus senatorum ad CCC. redactus erat; persuasit equitibus, vt de suo ordine totidem legerent, ne in iudicijs numero inferiores essent. Quid apertius? non enim tribus aut quatuor verbis rem obscure significat, sed ita copiose, ita non ambigue declarat, vt de illius sententia dubitare, nisi qui nodum in scyrpo velit quærere, nemo possit, quid opus fuit, legem à Druso ferri de communicandis inter duos ordines iudicijs, si quod ait Plutarchus, eiusdem sententiæ legem C. Gracchus ante pertulerat? præsertim cum eam fuisse abrogatam, nemo dicat, accedit ad hæc Liuij testimonium: cuius in epitome lib. LXX. scriptum est, P. Rutilius vir summæ innocentiae, qui legatus Q. Mucij pro consule à publicanorum iniurijs Asiam defenderat, inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exilium missus est, & ibidem. Senatus, cum impotentiam equestris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet, omni viniti coepit, vt ad se iudicia transferentur, & libro sequenti. M. Liuius Drusus tribunus pl. legem tulit, vt æqua parte iudicia penes senatum & equestrem ordinem essent. Ago, falsus testis Velleius, leuis Asconius

Ap:

Appianus mendax , vanus & futilis Livijs : quid de Cicerone ? an ipsum quoque præ Plutarcho nihil putabimus ? nemo est opinor , qui non illum grauem , & certum veritatis auctorem ducat , præsertim in ratione iudiciaria : in qua ita versabatur , vt excelleret , quid igitur hic ait ? ante bellum Italicum nunquam equites cum senatoribus iudicasse , quo patet , Gracchi legem de solis equitibus fuisse , verba ipsa recitabimus : ne nobis , quod aiunt , sine pignore credatur , in oratione pro C. Cornelio , cuius inter Pediani commentarios fragmenta quædam sunt , ita scriptum est : Memoria teneo , cum primum senatores cum equitibus Romanis lege Plotia iudicarent , hominem dijs ac nobilitati perinuisum , Cn. Pompeium causam lege Varia de maiestate dixisse . Cum primum , dicit , ex quo satis liquet , lege Gracchi , quæ multos ante annos lata erat , nullam in iudicijs equitum & senatorum societatem fuisse , quod ipsum interpretæ eorum verborum Pedianus confirmat : adscribit enim hæc . M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone L. Porcio Catone cos. secundo anno belli Italici , cum equester ordo in iudicijs dominaretur , legem tulit adiuvantibus nobilibus , quæ lex vim eam habuit , quam Cicero significat , nam ex ea lege tribus singulæ è suo numero quinos denos creabant , qui eo anno iudicarent , ex eo factum est , vt senatores quoque in eo numero essent , & quidam etiam ex ipsa plebe , & in ea præ Scauro . Reus est factus à Q. Seruilio Cæpione lege Scruilia , cum iudicia penes equestrem ordinem essent , non obscure significat solos equites iudicasse , quod & Pedianus demonstrat , qui subscribit hæc : Scaurus tanta fuit constantia , & animi magnitudine , vt Cæpionem contra reum detulerit , & breuiore die inquisitionis accepta , effecerit , vt ille prior causam diceret ; Marcum quoque Drusum tribunum pl. cohortatus sit , vt iudicia commutaret , quid est , iudicia commutaret ? nempe id , quod iam

iam ex Appiano recitauimus; ne solis equitibus iudicandi potestatem relinqueret. Eodemq; referenda sunt illa verba in Bruto: Equestrem ordinem C. Seruilius Glaucia beneficio legis deuinxerat. Sequor igitur libentius ego quidem auctorem in hac re Ciceronem, quàm Plutarchum primum, quòd in rebus Romanis homini potius Romano, quàm Græco, credendum est: deinde, quòd ab ætate C. Gracchi propius absuit, quàm Plutarchus: postremo, quòd iudiciorum peritissimus cum esset, veteres leges minus ei cognitæ fuisse verisimile non est. Atque hæc de Plutarcho nam locum in epitome Liuiana, ex quo videtur idem Liuius placuisse, mendosum libenter existimauerim: ut homini parcam alioqui Romanarum rerum peritissimo, iam enim, antè legem Plotiam nunquam cum senatoribus equites iudicasse, Cicerone teste, ut alia omittam argumenta, probatum est, & ipsum quoque Liuium idem sensisse, indicare videntur illa, quæ iam recitavi, ex epitome, lib. LXX. Venio ad Pedianum: qui & ipse non, ut Plutarchus, in genere iudicum, sed in legum ordine ac numero peccauit, is in commentario diuinationis ita scripsit: C. Gracchus legem tulerat, ut equites Romani iudicarent, iudicauerunt per annos XL. sine infamia, post victor Sylla legem tulerat, ut senatorius ordo iudicaret: & iudicauit per decem annos, turpiter, hæc, si legum sententiam consideres, vera sunt, nam & equites lege Gracchi, ut iam diximus, & senatores lege Syllæ iudicauerunt, itaque eadem sunt à nobis suprà recitata, ut probaremus illud contra Plutarchum de solis equitibus lege Gracchi iudicantibus, sin ordinem ac numerum legum spectes; falsa Pedianus narrat, non enim post legem Gracchi secuta proximè est lex Syllæ, sed lex Cæpionis, & deinde Drusi, post Siluani, postremo Syllæ. Drusi autem lege, quæ fuit eadem cum Cæpionis lege, eo ipso, quo lata est anno sublata, rursus lege Sempronia per annum solis equites iudicauit.

dicarunt, multos enim ab equitibus, lege Varia de maiestate accusatos, Appianus asserit esse condemnatos, anno post, successit Plotia: & Plotiam tum denique Syllæ lex confecta, quare culpam Pediani, non video, qui liceat excusare; qui equites dicat lege C. Gracchi per annos XL. hoc est ad L. Syllæ dictaturam, iudicasse: cum tantum usque ad eum annum soli ea lege iudicauerint, quo M. Plautius Silvanus tribunus pl. (legem enim Liuiam, quæ statim ut diximus, sublata est omitto) ad populum tulit, ut singulæ tribus quinos denos è suo numero crearent iudiciorum causa, eosque non vno ex ordine, sed ex omnibus, hoc est senatorio, equestri, ipsa plebè, quod si generatim dixisset, nulla Gracchanæ legis mentione facta, equites per annos XL. iudicasse: verò dixisset, liceret enim intelligere, id quod res est, equites modo solos lege Gracchi, modo cum Senatu, atque etiam cum plebeis hominibus lege Plotia iudicasse, ad quam sententiam referendum est illud Ciceronis in II. in Verrem actione: Cognoscet ex me populus R. quid sit, quamobrem, cum equester ordo iudicaret, annos prope L. continuos nullo iudice equite Romano iudicante ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta sit, quo loco fortasse adductus est Pedianus; ut solos equites Gracchi lege usque ad Syllam dictatorem iudicasse, crederet, qui cum exponit illud, Annos prope L. continuos, ait: Tanto enim fere tempore equester ordo lege Sempronia iudicauit: cum Cicero, ut opinio mea fert, equites quidem iudicasse dicat usque ad Syllam dictatorem, non ramen de solis equitibus, ut Gracchi lex iussit, sed & de solis equitibus primum, & mox de equitibus vna cum senatoribus, alijque etiam ex ipsa plebe iudicantibus significet: quod lege Plotia cautum erat. Pedianum autem satis apertè de vno ordine equestri, per annos XL. iudicante, locutum esse, tum ea, quæ proxime recitavi, verba demonstrant, tum etiam illa

illa, quæ in eiusdem commentarij scripsit argumenta quæ sunt hæc. Agitur causa senatorijs iudicijs in inuidia apud populum constitutis, flagitante plebe iudicia equestris ordinis; quæ fere ante annos X. Sylla sustulerat, vocat iudicia equestris ordinis ea, quæ Sylla sustulit: cum non vnus equestris ordinis; sed omnium ordinum iudicia fuerint: siquidem, vt omnibus ordinibus iudicandi potestas daretur, lex Plotia sanxerat, quòd si quis dixerit; fieri posse, vt Plotia lege ante Syllam dictatorem abrogata, rursus Gracchi lex restituta sit; ideoq; Syllam, lege Gracchi postea sublata, equestris ordinis iudicia sustulisse: hic tamen nihil dicet, nam cum Pedianus illa, quæ ipsa recitauimus, litteris mandauit: Gracchus legem tulerat, vt equites Romani iudicarent: iudicauerunt per annos XL. de Gracchi tantum lege videtur accepisse, oblitus videlicet Plotiæ legis, de qua scripsit postea idem in commentario orationis pro C. Cornelio. Quòd autem ab eo anno, quo Gracchus eam legem tulit, ad Syllam dictatorem annos XL. numerat: id si paulo subtilius ad veritatem velis reuocare, falsum inuenitur: cum inter consulum Opimij, qui Gracchum occidit, & dictaturam Syllæ anni XLI. intersiat; nec tamen Opimio consul, sed biennium ante, vt ex epitome Liuiana Plutarcoq; cognoscitur, Gracchus in primo tribunatu eam legem rogauerit, sed est hoc apud scriptores antiquos in more positum, vt integros numeros malint, decem, centum, mille, quàm cum exigui numeri additione, pronunciare, quod à Pediano factum, mirum non est, cum ipse à Cicerone idem esse factum animaduertisset, nam in oratione aduersus L. Pisonem, cum dixisset Ego in C. Rabirio perduellionis reo XL. annos ante me consulem interpositam Senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atque defendi; subiungit Pedianus hæc: Possit aliquis credere, lapsum memoriz Ciceronem; qui dicat, XL. annos ante se consulem factum

um esse S. C. aduersus L. Appuleium Saturninum tribunum pl. cum 36. anni à C. Mario L. Valerio Flacco cos. numerentur, sed hic non subtilis computatio annorum facta est; verum summatim tempus compræhensum est: & perinde accipiendum, ac si dixerit, prope XL. annos, hæc enim consuetudo est ipsius Ciceronis, itaque in ea quoque, quam habuit in Catilinam in senatu, cum octauus decimus dies esset, postea quàm factum S. C. vt viderent consules ne quid Resp. detrimenti caperet, dixit: Vigefimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis.

Præterea, cum senatores per 11. annos, hoc est ab eo anno, quo Sylla dictator est factus, ad Pompeij, & Crassii primum consulatum soli potestatem habuerint iudicandi; integrum tamen numerum Cicero ponit in II. in Verrem actione, ait enim sic. Omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quæ intra X. annos, postea quàm iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefariè, flagitiosæque facta sunt, quem Pedianus imitatus est, cum dixit, Senatorius ordo iudicauit per X. annos, turpiter, idem tamen, quòd intelligeret non plane X. annos fuisse, sed XI. quibus ordo senatorius iudicauit, alio loco dixit: Flagitante plebe iudicia equestris ordinis, quæ fere ante annos X. victor Sylla sustulerat. In eo certe nimis magnum Cicero numeri fecit incrementum, quòd eo, de quo meminimus, loco equestrum ordinem annos prope L. continuos iudicasse dixit: cum anni tantum XLIII. fuerint, sed oratoris licentiæ datur, vt res in narrando plus interdum, quàm concedit veritas, efferatur, quanquam historici quoque, qui quidem ætioribus tradendæ veritatis legibus astringi videntur, id sibi iuris arrogarunt, nam Liuius, Vrbs, inquit, à Romulo viribus datis, tantum valuit, vt in XL. deinde annos tutam pacem haberet, cum Numæ regnum intelligat, quod per annos XLIII. perpetua pace, durauit. Ter-

ius restat de tribus, quos proposui, locus in Cicerone considerandus; nam cum in ea pro C. Cornelio dixerit, *Legem Plotia primum senatores cum equitibus Romanis iudicasse; falsum hoc esse, possit aliquis obijcere*; cum biennio ante M. Livius Drusus, quod Appiani verbis iam ostendimus, *legem tulit, ut cum equitibus senatores pari numero iudicia tractarent*. Respondemus: utrumque verum esse; & *legem Plotia primum senatores cum equitibus iudicasse; & Drusum tamen ante rogationem tulisse, ut cum equitibus senatores iudicarent*, nam etsi *legem Drusi ita sancitum est: tamen, quod ea lex iussit, propterea non est observatum, quod eo ipso anno L. Marcius Philippus consul, inimicus Drusi, obtinuit à senatu, ut leges eius omnes vno S. C. tollerentur: itaque decretum est, contra auspicia esse latis, neque ijs populum teneri, hoc tum à Padiano in commentario Cornelianæ, tum à Cicerone in lib. de legibus II. & in oratione pro domo sua proditum est, ut ostendat quod in Appiani notauimus historia, equites, Druso interfecto, legem Gracchi iudicasse de ijs, quorum dolobus bellum Italicum esse commotum diceretur, idque ex ea lege, quam de maiestate Q. Varius tribunus pl. eo anno rogauit, quo in nomine mendosi sunt ij, qui typis impressi veniunt, Appiani libri, nam, pro Q. Varius, habet Q. Valerius: cum legem illam de maiestate non à Valerio, sed à Vario latam esse, Valerius, Cicerone pro C. Cornelio, & in Bruto, & Padianus declarent. Venio tunc ad leges ipsas, quas X. nominavi, Semproniam, Serviliam, Liviam, Plotiam, Corneliam, Vatiniam, Aureliam, Pompeiam, Iuliam, Antoniam: quibus de singulis ita nobis est agendum, ut, temporum ratione seruata, prima quæque cognoscatur. Ante C. Sempronij Gracchi tribunatum soli senatores, vetustissima, ut opinor, Romuli lege, iudicabant, exceptis causis, in quibus de pecunijs ob iudicandum captis ageretur, nam de his ad equites quæ-*

stio

no pertinebat, idque non iustum fuisse, sed tributum esse equestri ordini atate Ti. Sempronij Gracchi, Tiberij, & Caij patris, qui etiam senatum, quod id fieri passus esset, reprehenderit, cum futuras ex eo publicas discordias calamitatesque prädiceret; Appianus. historiarum lib. 1. scriptum reliquit. C. Gracchus, Tiberij filius, tribunus pl. Cn. Domitio Ahenobarbo, C. Fannio Nepote cos. legem tulit, quam paucos ante annos frater eius Tiberius ferre conatus erat, ut equites soli iudicarent, sic enim, contra quam Plutarchus prodidit, ex Velleio, Pediano, Appiano, Cicerone ipso probavi. Postea Q. Servilius Cæpio consul, qui deinde cum Cimbris male pugnavit, legem rogavit, ut cum equitibus, qui antea lege C. Gracchi soli iudicauerant, etiam senatores iudicarent, hanc tamen legem, quam & Cassiodorus, & Obsequens, & Cicero ipse latam significant, non multo post esse abrogatam, ex eo suspicor, quod paucos post annos G. Norbanum, quo accusante Cæpio damnatus erat, non ab equitibus, & senatoribus, sed à solis equitibus esse iudicatum, Cicero lib. 2. de oratore declarat his verbis. Animos equitum Romanorum, apud quos tum iudices causa agebatur, ad Q. Cæpionis odium, à quo erant ipsi propter iudicia abalienati, renouabam, atque reuocabam. Facit etiam mecum illa ratio, quod, cum M. Liuius Drusus tribunus pl. Philippo, & Cæsare cos. legem tulerit, ut cum equitibus senatores iudicarent; quod proxime, cum de lege Liuiæ ageretur, probabimus: manifestum est, solos equites ante Drusi tribunatum iudicasse. Præterea, scriptum est apud Ciceronem in oratione pro C. Cornelio, non ante legem Plotiam senatores cum equitibus iudicasse, at, legem Plotiam Pompeio Strabone, & Porcio Catone cos. latam esse, Pedianus docet, ex quo, legis Serviliæ de communicandis inter equites, & senatores iudicijs nullam habitam esse rationem, ac ne Liuiæ quidem, quæ id sanxit, facile est co-

gnosceret. Post Cæpionem M. Livius Drusus tribunus pl. eius Drusi filius, quo tribuno pl. ad labefactandam C. Gracchi potentiam senatus usus erat, L. Marcio Philippo, Sex. Iulio Cæsare cos. tulit ad populum, ut cum equitibus senatores causas cognoscerent, cuius legibus, Philippo consule referente, S. C. sublatis, in eundem, quo ante fuerat, statum re iudiciaria restituta, soli equites ex lege Gracchi iudicarent. Anno deinde interiecto, M. Plautius Silvanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. qui fuit annus belli Italici secundus, tulit ad populum, ut singulæ tribus è suo numero quinos denos, per annum iudicatuos, suffragio crearent, quo factum est, ut senatores quoque in eo numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe. Post victor Sylla, dictator primus reip. constituendæ causa factus, infensus equitibus, quia pro Cinnanis partibus steterant, legem tulit, ut nemo, nisi qui senator esset, iudicare posset, quod ante C. Gracchi tribunatum fieri solitum esse, diximus. Sylla mortuo, quod ille sanxerat, per annos XI. servatum est, hoc est, usque ad Cn. Pompei, & M. Crassi primum consulatum; quo anno L. Aurelius Cotta prætor populum rogavit, populusq; iussit, ut tres ordines, senatores, equites, tribuni ærarij simul iudicarent, tametsi, & centurionibus aditum ad res iudicandas paruisse hac ipsa lege, & sequentibus Pompeia, Iulia censu tamen præfinito, Cicero docet in Philippica I. videtur autem Paterculus, nisi mendosi libri sunt, neque tempus neque sententiam huius legis perfectè novisse; qui lib. II. legem à Cotta latam per id tempus significet, quo Gabinius tribunus pl. rogationem tulit ut Pompeius contra piratas summo cum imperio mitteretur, quod falsum esse constat, nam Gabinius biennio post Pompei consulatum, hoc est Pisone & Glabrigone cos. eam legem tulit, quod & Velleius ipse asserit, & inde facile licet existimare, quod, absoluto bello piratico, statim C. Manilius

nilius tribunus pl. tulit ad populum, vt Mithridaticum bellum Pompeio mandaretur, id Plutarchus, Velleiusq; confirmant. Maniliam autem legem Cicerone prætoris latam esse, luculenta ipsius oratio declarat, porro autem Ciceronem gessisse præturam Lepido & Tullo cos. qui fuit annus post Pilonis & Glabronis consulatum proximus, quis est qui ignoret? testem habemus Pedianum: vt alia, quæ facile probarent, argumenta prætermittam, tulit igitur de piratico bello rogationem Gabinii tribunus pl. Pilonis & Glabronis cos. at Cotta, cum rogationem de iudicijs eo anno tulit, quo designatus ædilis Cicero Verrem accusauit, defendente Hortensio consule designato; plane videtur eo anno tulisse, quo Pompeius & Crassus consules fuerunt, quod apertè Dio narrat. Hoc de tempore. Quod ad sententiam attinet; non video, qui probari possit id, quod idem narrat, Cottam iudicandi munus inter equites & senatum æqualiter esse partitum: cum, eam potestatem non his modo, sed præterea tribunis ærarijs esse permissam sexcenti loci demonstrent, nisi forte illud (libenter enim tueor antiquitatem) Aequaliter inter vtrumque ordinem partitus est, ideo Paterculus dixit, vt significaret non solum senatum, vt antea, sed equestrem pariter ordinem, post legem Aureliam iudicasse: vt ærarios tribunos, qui deinde cum senatoribus & equitibus iudicarunt, etsi non nominauit, non tamen exclusisse videatur, quo modo & Ciceronem lib. V. in Verrem locutum videmus, ait enim, cum Cottæ legem significet. Iudicium de iudicibus, & de te futurum est, at quo tempore futurum est? nempe eo, cum populus R. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit, nempe ea lege de iudicijs iudicibusq; nouis promulgata. Alium ordinem dixit, cum tamen non vno de ordine, sed de tribus, hoc est, de senatoribus, equitibus, tribunis ærarijs in ea lege mentio fieret. Eodemq; modo, cum censorum iudicia rescissa esse iudi-

iudicum sententijs, significare vellet, in oratione pro Cluentio locutus est. Senatores inquit, equitesq; Romani in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscripſit, suæ potius religioni, quàm cæſorū opiniononi, paruerunt, & in Diuinatione: iudiciorū lenitate ordo quoque alius ad reſiudicandas poſtulat. Peditanus etiam in commentario II. orationis in Verrem, Cottam, inquit, prætorem ſignificat, qui legem promulgabat de reſtituendis equeſtri ordini iudiſijs, cum tamen Cottæ lex non de vno equeſtri ordine, ſed de ſenatoribus, equitibus, tribunis ærarijs mentionem faceret. Plutarchus etiam in Pompeio iudicia ad equites ait eſſe translata: cum tamen lege Cottæ inter tres ordines eſſent communicata. Quod ſi quis putat in vno ordine, quem Cicero ad reſiudicandas requiri ſignificat, ſimul cum equitibus tribunos ærarios intelligi; opinione fallitur, nam ſenatores, equites, tribuni ærarij, non ordines duo, ſed tres à ſcriptoribus antiquis appellantur, itaque Peditanus in commentario Corneliæ, L. Cotta inquit, lege ſua iudicia inter tres ordines communicauit, ſenatum equites, tribunos ærarios: & in commentarijs duarum orationum, in Piſonem, in extremo; pro Milone, in principio. Lex Vatinia ſecuta eſt, tulit enim eam, vt opinor, P. Vatinus tribunus pl. Cæſare & Bibulo coſ. qua ſententia, nondum inuenire potui: ſed fuiſſe popularem, cum Vatinus ſenatum, ſenatus illum, vehementer oderit, facile poſſum exiſtimare. Lex Pompeia, quam tulit Cn. Pompeius Magnus in conſulatu H. nihil ab Aurelia de tribus ordinibus diſcrepabat (nam poſtea de tribus ordinibus iudicantibus exempla multa ſunt, maximeq; apud Peditanum) ſed ex ampliſſimo cenſu, è centurijs legi iudices iubebat. Iulia, quam C. Iulius Cæſar, rerum potitus, tulit, iudicia ad duo genera iudicum redegit, equeſtrem ordinem, ac ſenatorum; tribunos ærarios quod erat tertium, ſubſtulit. Antonia conſularis, M. Antonij

tionij, qui III. vir fuit, hoc sanxit, vt ad duas iudicum decurias accederet; tertia è centurionibus, hoc est, vt cum equitibus, & senatribus (tertium enim ordinem, tribunos ærarios lex Iulia sustulerat) centuriones iudicarent, quod genus hominum ne superiores quidem leges, Iulia, Pompeia, Aurelia, iudicandi iure excluderant, sed præscripserant, quo censu eos esse oporteret: sicuti senatoribus quoque, & equitibus, & tribunis ærarijs census erat præfinitus: cum in iudice, vt ait Cicero, & fortuna spectari deberet, & dignitas. Antonij vero lex plus æquo impudens & dissoluta, quæ rationem census nullam habuit, omnibus, quicumque ordinem duxissent, iudicandi potestatem permisit, atque hanc Antonij legem de tribus decurijs non esse abrogatam, cum ille hostis iudicatus est, cum eiusdem legem de sacerdotijs abrogatam esse supra docuerim, è Suetonio cognoscitur: qui in Augusto ita scripsit: Ad tres iudicum decurias quartam addidit, ex inferiore censu, quæ ducentariorum vocaretur, iudicarentq; de leuionibus summis. Hæc de ordine iudiciorum, pro varijs legibus, vario. De numero autem iudicum, lex Quæstia CCC. fecit, omnes ex equestri ordine, totidem, quot antea Senatores iudices fuerant: lex Drusi CCC. equites, & CCC. Senatores, numero pari: lex Plautij DXXV. iussit enim singulis tribubus quæ XXXV. erant, quinos de noscari: lex Syllæ CCC. omnes ex ordine senatorio, lex Aurelia cum lege Syllæ de numero, vt opinor, congruebat, cum in ordinibus discreparet, nam libro epistol. fam. VIII. de iudicibus CCC. cum lex Aurelia seruaretur, mentionem fieri video, quod si ita est: augurum deinde numerum esse lege Pompeij, vere dicemus: quia Velleius autem suum inter CCCLX. à Pompeio lectum esse narrat, eundemq; numerum Plutarchus in Pompeio tradidit, lex Cæsaris, cum de tribus ordinibus vnum, vt diximus, sustulerit; numerum simul iudicum, vt ego sentio,

tio, commutauit, lex Antonij cum tertiam decuriam addiderit; satis liquet, eorum, qui res iudicarent, ampliorum numerum esse factum, quem rursus & ab Augusto esse auctum, cum ad tres decurias quartam addidit, facile cognoscitur. De iudicum ætate legem fuisse, ne quis intra XXX. ætatis annum iudicaret, facile possum ex eo conijcere, quod Suetonius de Augusto scripsit: Iudices à XXV. ætatis anno elegit, idest, quinquennio maturius, quam solebant. Callistratus quidem iuriconsultus, lege Iulia cautum esse, ait, ne minor annis XX. iudicare cogatur, ne ve minorem annis XX. compromissarium iudicem liceret eligere. Sanxit idem eadem lege, vt opinor, de numero patronorum, nam ante L. Domitij Ahenobarbi, & Ap. Claudij Pulchri consulatum raro quisquam pluribus, quam quatuor, patronis vsus erat, his consuli- bus M. Scaurum, de repetundis accusatum, sex defende- runt, eoq; progressa res est, vt eadem causa post bella ci- uilia non nunquam à duodecim patronis ageretur, cui li- centiæ, vt in Pediano scriptum est, C. Cæsar dictator lo- ge modum imposuit. Et fortasse idem Cæsar, qua in le- ge de numero patronorum, in eadem tulit de ratione iu- dicandi: quod Gellius lib. XIII. cap. II. significare vide- tur his verbis: Atque in rerum quidem diffinitionibus, comperendinationibusq; alijs quibusdam legitimis in re- bus ex ipsa lege Iulia, & ex Sabini Massurij, & ex quo- rundam aliorum iuris peritorum commentarijs comuni- ti sumus. Legimus etiam apud Priscianum de lege Læto- ria, quæ minorem annis XXV. stipulari vetabat. De diebus quoque iudiciarijs leges nominat Vlpianus his ver- bis: Si feriatis diebus fuerit iudicatum; lege cautum est, ne ijs diebus iudicatum sit, nisi ex voluntate partium: & quod aliter aduersus ea iudicatum erit, ne quis iudicatum facere, ne ve soluere debeat: ne ve quis, ad quem eade- re aditum erit, iudicatum facere cogat. In hoc ordi-
locum

locum habent leges illæ, quæ & de personis, quæ facinus iudicare possent, & de causis, in quibus possent, tum de indicij, deq; testimonij dicendi potestate agebant. Ac primum illud ponatur, legibus eos iure iudicandi exclusos non esse, quos ignominia censores notassent; id Cicero significat his verbis in oratione pro Cluentio. In omnibus legibus, quibus exceptum est de quibus causis aut magistratum capere non liceat, aut iudicem legi, aut alterum accusare, hæc ignominia causa prætermissa est, timoris enim causam, non vitæ poenam, in illa potestate esse voluerunt, & ibidem paulo post Prætores urb. qui iurati debent optimum quenque in selectos iudices referre, nunquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse duxerunt, postea tamen inductum lege Iulia, ut senatu moti iudicare non possent, quod & lege Cassius, de senatoribus, traditum est, & Paulus quoque, ut proxime docebimus, significat. Turpi autem iudicio damnatis ademptam esse iudicandi potestatem, idem Cicero in eadem oratione, paulo ante, demonstrat. Quod si, inquit, illud iudicium putaretur: ut cæteri, turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore, ac dignitate priuantur; sic hominibus ignominia notatis neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus esset, turpia vero, famosaq; iudicia erant, calumnia, præuaricationis, furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, pro socio, mandati, tutelæ, depositi, & alia quædam à Iuliano memorata digest. lib. III. Famosos etiam, non minus, quam qui turpi iudicio damnati essent, Pegasus & Nerua filius eos iudicarunt, qui quæstus causa in certamina descendissent, aut propter præmium in scenam prodijissent, athletas autem, quia ludicram artem non facere, sed virtutis gratia exerceri viderentur, infamia liberabant Sabinus & Cassius, quæ scripta sunt apud Vlpianum. Præterea, cum ab eodem ita traditum sit lib. digest. XLVIII. qui iudicio

publico damnatus esset, eum ius accusandi non habuisse, nisi si libertorum, vel patronorum suorum mortem, vel rem suam exqueretur, consentaneum videri potest, eundem iudicandi munere exclusum, quanquam ad rationem accedit auctoritas, nam ita scriptum postea comperi apud Marcellum iuriconsultum. Omnes etiam de vi priuata damnatos iudicare lex Iulia prohibebat, qua de re Martianus his verbis lib. dig. XLVIII. De vi priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: & cautum est, ne senator sit, aut decurio, aut vllum honorem capiat ne ve in eum ordinem sedeat, ne ve iudex sit. Huc illa pertinent, quæ tradita sunt à Paulo iuriconsulto: quæ seruata credimus etiam Reip. temporibus, nihil enim à iure, aut æquo dissentiunt. Quidam, inquit, lege impediuntur, ne iudices sint; quidam moribus, quidam natura; natura, vt furdus, mutus, & perpetuo furiosus, & impubes, quia iudicio carent: moribus, vt feminæ, & serui, non quia non habeant iudicium; sed quia receptum est, ne ciuilibus fungantur officijs: lege, qui senatu motus est, qui vero possunt esse iudices, nihil interest, in potestate, an sui iuris sint. Cum iudicibus recte coniungentur testes, itaque subscribemus ea, quæ de testimonio dicendo idem Paulus tradidit. Lege, inquit, Iulia, & Papia iudiciorum publicorum cauetur, ne cui inuito denunciatur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum, priuignum. Cassius etiam Longinus; cuius libri non extant sed eorum testimonio Martianus digestorum lib. I. vtitur; putabat, ei, qui ob turpitudinem senatu motus, nec restitutus esset, non licere neque iudicare, neque testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum ea fieri vetaret. Calumniæ damnatis publico iudicio quid licuerit, satis aperte Papiniani præclara sane verba demonstrant. Quæsitum, inquit, scio, an in publicis iudicis calumniæ damnati testimonium iudicio publico perhibere possint, sed neque

neque lege Rhemmia prohibentur; & leges Iuliæ de vi, repetundarum, peculatus eos homines testimonium dicere non vetuerunt, veruntamen, quod legibus ommissum est, non omittetur religione iudicantium; ad quorum officium pertinet, eius quoque testimonij fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere. Mulieribus quoque videtur licuisse testimonium dicere: siquidem, non licuisse de adulterio damnatis, Paulus indicat his verbis: Ex eo, quod prohibet lex Iulia de adulterijs testimonium dicere condemnatam mulierem, colligitur, etiam mulieres testimonium in iudicio dicendi ius habere. Dictum est de iudicio, & testimonio: superest de indicio. Senatori indicium profiteri salvis legibus non licebat, alijs impunitas dabatur, nec tamen omnibus in causis, sed prodicionis, maiestatis, & si quid huiusmodi: in causa repetundarum non dabatur: itaque nec per indices agi solitam esse legimus. Non est ab hoc genere aliena Memmia lex; quæ eorum, qui reip. causa abessent, recipi nomina vetabat, itaque C. Cæsar, cum in prouinciam, peractio consulatu, abiisset, & ab L. Antistio tribuno pl. Romæ appellatus esset, appellato collegio obtinuit, cum reip. causa abesset, reus ne fieret, at M. Antonius, ille disertus, L. Crassi æmulus in oratoria laude, cum, quæstor in Asiam proficiscens, Brundisium iam peruenisset; litteris certior factus, incesti se postulatum apud L. Cassium prætorem, cuius tribunal, propter nimiam seueritatem, scopulus reorum putabatur, legis Memmiæ beneficio uti noluit; ne sibi male conscius videri posset; statimque in urbem recurrit, &, causa dicta, absolutus est, hanc legem Cicero significat in oratione in Vatinius, cum ait: Cum tibi, vtrum velles, liceret, poterat enim Vatinius, cum legatus esset, iudicium recusare, quod ei per legem Memmiam licebat. Cur igitur, inquit, Cicerum, cum legationis perfugio, quod lex Memmia tibi dabat, uti nolueris; postea, ne causam diceres, tribunos

pl. appellasti? Non abhorret à legibus de iudicijs lex illa, quam C. Calpurnio Pisone M. Acilio Glabrione cos. C. Cornelius tribunus pl. tulit, vt prætore ex edictis suis perpetuis ius dicerent: cum antea, vt quisque auaritia, aut ambitione ducebatur, variè ius dicere consueissent. In iure ciuili & coniugia sunt: de quibus illa fuit admodum præclara lex, quam à Romulo latam Dionysius, & Plutarchus prodidere, vt vxor viro pecuniarum sacrorumq; omnium esset socia, eiq; si sine liberis, & intestato diem obijisset, hæres esset; sin filios reliquisset, æqualem cum ijs partem possideret: quæ si aduersus virum delinqueret, vir ipse cum propinquis eam iudicaret, & si aut impudica fuisset, aut venefica in liberos suos, aut etiam vinum ebibisset, (hæc enim omnia Romulus capitalia esse voluit) morte multaret, vel si mallet, diuortium faceret, quod si quis alia de causa vxorem repudiasset; eius bonorum partem ad vxorem pertinere, partem vero Cereri sacram esse iussit, Dijs porro inferis, qui diuortium faceret, sacrificare voluit, ita probas mulieres, & viro obsequentes, tum præmio, tum poena Romulus affecit, quæ lex ad matrimonij concordiam ita valuit, vt per annos DXX. nullum diuortium in vrbe fuerit, mores enim ad ingenium viri vnaquæque fingeat, eiq; in omnibus rebus morigera fidem, officiumq; præstabat. Legem etiam video fuisse, illam quidem paulo seueriorem, sed ad augendam viribus ciuitatem vtilissimam, vt quicumque per ætatem vxorem ducere possent, omnes ducerent, quæq; genita essent, educarent, qua lege factum est, vt maximis cladibus ciuitas affecta, præsertim secundo Punico bello, nunquam tamen penitus exhauriretur, sed novos semper exercitus summitteret, adeo, vt extremis illius belli temporibus, post multas legiones occisione cæsas, tamen supra C millia ciuium Romanorum in armis fuerit. Post Romulum Numæ quiddam lege sanxit, quod ad tuendam matrimonij fidem

ac

ac religionem pertinuit, scripsit enim hæc in pellices; quæ legimus in Gellio. Pellex ædem Iunonis non tangito, si tangit; Iunoni crinibus demissis, agnum foeminam cædito. Fuit illa quoque lex de coniugijs, quam in XII. tab. X. viri scripserunt, ne patricijs liceret cum plebe connubio iungi, quod eo consilio factum est, ne per nuptias reconciliati iisdem animis contra X. viros, qui deponere imperium volebant, pro libertate consentirent, quam legem paucos post annos C. Canuleius tribunus pl. abrogavit, lege lata, vt patrum & plebis promiscua connubia essent, in quo tamen patres acerrimè repugnarunt; qui contaminari sanguinem suum, confundi iura gentium ea rogatione arbitrabantur; cum tamen ad ciuium concordiam, in qua ciuitatum sita salus est, nihil esset vtilius. Legem etiam video fuisse, ne libertinam ingenuus, aut libertinus ingenuam vxorem duceret, nam S. C. Hispæ Feceniæ libertinæ concessum esse scribit Liuius, vt ei nubere ingenuo liceret, quo patet, libertinis cum reliquis ciuibus connubia non fuisse. Postea lege Papia cautum est, vt omnibus ingenuis, præter senatores, eorumq; liberos, vxores libertinas habere liceret, hoc Iulianus addit Vlpianus: Si senator libertinam habuerit vxorem; quamuis interim vxor non sit, attamen in ea conditione est, vt, si amiserit dignitatem, vxor esse incipiat. Et Paulus ex lege Iulia subiungit: Qui senator est, quive filius, nepos, proneposve, ex filio, vel ex filia natus; cuius eorum est, erit ve, ne quis eorum sponsam, vxorem ve sciens dolo malo habeto libertinam, aut eam, quæ ipsa, cuius ve pater, mater ve artem ludicram facit, fecit ve: ne ve senatoris filia, neptis ve, ex filio, proneptis ve ex nepote, filio nato, nata, libertino, ei ve, qui ipse, cuius ve pater, materve artem ludicram facit, fecit ve, sponsa, nupta ve sciens dolo malo esto. Propterea reprehendit in orationibus Cicero M. Antonium, qui libertini hominis,

Q.

Q. Fadij, filiam vxorem duxerat. Non omittendum quod apud Callistratum legimus; V. legibus mulieris damnata dotem publicatam, maiestatis, vis publicæ, paricidij, veneficij, de sicarijs. Nunc agamus de iure ac libertate ciuium R. quo de genere primum Sacratissimis legibus, deinde XII. tab. sancitum est, vt neque priuatis hominibus leges irrogarentur, hoc est, ne priuilegia ferri possent, nec de capite ciuis, nisi comitijs centuriatis, rogari liceret, quod vtrunque memorat Cicero in oratione pro Sextio, & in suas leges lib. de legib. III. transtulit. Legem autem de prouocatione ad populum rer à Valeria familia latam animaduerti; sed tertio M. Valerius consul diligentius eam sanxit, adscripta poena, si quis eum, qui prouocasset, virgis cecidisset, securi ve necasset, at qua poena? hac vna, improbe fecisse, ea tum probitas erat, vt ignominia non minus, quàm acerbissima poena, timeretur. Postea lex Porcia, quam fortasse M. Porcius Cato, ille maior, in consulatu tulit; etsi neque Plutarchus in eius vita, neque alius, quod meminerim, vllam mentionem facit; ne ciuem Romanum verberari, necari ve liceret; si quis fecisset, graui poena puniretur, qua in sententia leges alias deinde scriptas esse, significat in coniuratione Catilinæ Salustius, cum ait: An, quia lex Porcia vetat? at aliæ leges item condemnatis ciuibus non animam eripi, sed exilium permitti iubent, propterea videmus in criminum suspicionem seruos ad eliciendam veritatem torqueri solitos esse, cum de libris hominibus quæstionem haberi leges vetarent, quo fiebat, vt ij, qui aliquid supplicio dignum commiserant, seruos, si quos eius culpæ participes, aut confcios habebant, statim liberarent, liberos enim torqueri sciebant non licere, quod cum magistratus, qui iudicio præerat, antequam fieret, suspicaretur, mittebat ad eum, cuius nomen delatum erat, vt seruos in sua potestate haberet, (sic enim loquebantur) hoc est, ne manumitteret: cum

eum eis ad confitendam veritatem tormentis cogi vellet, hinc illud apud Liuium lib. VIII. Eo anno Minucia Vestalis suspecta primo propter mundio rem iusto cultum, infimulata deinde apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eius iussa esset sacris abstinere familiamq; in potestate habere, facto iudicio viua sub terram ad portam Collinam dextra via strata defossa Scelerato campo, cum enim pontifices fore suspicarentur, vt Minucia, indicium metuens, seruos, à quibus prodi posset, manumitteret; habere eam in potestate familiam iusserunt, ideo & Pedianus in commentario orationis pro Milone, Pompeium ad Milonem significat misisse, vt quosdam seruos, quorum opera in occidendo Clodio vsus esse dicebatur, in potestate sua haberet: Milonem respondisse, ex ijs seruis, quos nominasset, partim neminem se vnquam habuisse, partim manumisisse, postea quoque lege Iulia Augusti cautum est, ne serui vxoris adulteri; accusatæ intra LX. dies manumitterentur: idemq; in seruis patris eius constitutum, de quo apud iuriconsultos. Tulir, & C. Gracchus tribunus pl. ne de capite ciuium Romanorum iniussu populi iudicaretur, qua de lege, miror, cur neque Plutarchus, neque Paterculus, neque Liuius, cum Gracchi cæteras leges commemorarent, verbum vllum fecerint. Fuerunt hoc de genere & illa, quæ ad moderanda iudicia legibus esse constituta, significat Cicero in oratione pro domo sua: ne pœna capitis cum pecunia coniungeretur; ne nisi prodicta die quis accusaretur: vt ante magistratus accusaret intermissa die, quàm multam irrogaret, aut iudicaret: vt esset accusatio trinum nundinum, prodicta die, qua iudicium esset futurum, repentina enim accusatione reos opprimi, iniquum, & graue visum est.

Fuere & de sepulcris leges: quorum iura Romanis sacra fuisse, antiquæ legis illa verba declarant: Vbi corpus demortui hominis condas, sacer esto: & illa; Ne quis vestibulum

bulum aditum vè ad sepulcrum vsu capito, neu bustum violato: & illa; Deorum manium iura sancta sunt, quod & postea seruatum esse, irrogata violantibus poena, posteriores iurifconsulti Vlpianus, Paulus, Caius tradiderunt. In vrbe sepeliri, neque ante XII. tab. vsitatum fuit, & deinde lex ipsa XII. tab. vetuit his verbis: In vrbe ne sepelito, ne ve vrito, id autem opinor, tum vt ab oculis viuentium cadauera, quæ mœstitiam animis inferunt, quamprimum amouerentur; tum ne coelum illud vrbæ, unde proximè spiritus duceretur, tetro putrescentium corporum nidore corruptum, pestem aliquam importaret, quod autem à docto, & diligenti viro scriptum est, ante XII. tab. consuetudinem fuisse, vt intra vrbem mortui sepelirentur: id referri videtur à Cicerone, qui lib. II. de legibus ita scriptum reliquit. Credo fuisse aut eos, quibus hoc ante hanc legem virtutis causa tributum est, vt Poplicolæ, vt Tuberto; quod eorum posteri iure tenuerunt; aut eos, si qui hoc, vt C. Fabricius, virtutis causa soluti legibus, consecuti sunt, plane significat, etiam ante XII. tab. intra vrbem sepeliri non licuisse: siquidem Poplicolæ, & Tuberto virtutis causa tributum est, quod ipsum & Dionysius confirmat, & Plutarchus in Poplicola, his fere verbis, aut certe hac sententia: Decretum est, vt intra vrbem iuxta Veliam sepeliretur, utiq; eius posteris idem ius esset: qui tamen ætate nostra eo iure non vtuntur: sed vbi quis de genere Valerio mortuus est, cadauere in eum locum, vbi Poplicola sepultus est, delato, extollitur accensa fax; deinde eadem demittitur, quo genere quandam vetusti iuris imaginem ostendunt: vt perspicuum sit, eos se, si velint, vti posse. Seruius quidem, vbi exponit illud Virgilij, Aen. lib. XI. Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt, Duillio consule primum à senatu decretum esse ait, ne quis in vrbe sepeliretur, quod imperatores quoque Adrianus, & Antoninus Pius renouarunt: & fuisse hanc veterem con-

con-

consuetudinem, patet in l. mortuorum, c. de religiosis, & sumptibus funerum. Datum etiam decreto senatus ijs, qui triumphassent, ut, cū eorū corpora extra urbē cremata essēt, in urbē ossa & cineres referrentur, humiq; mandarentur, hoc Pyrrhonem Lyparæū scripsisse tradit Plutarchus in libro Romanarū rerum. Sumptū in mortuis, & lamentationem XII. tab. sustulerunt, quo vtrunque in genere stultē nimis, & pueriliter hodie peccatur, cetera, quæ scripta sunt in XII. tab. quæ ad hoc genus pertinent, quia lib. II. de legibus à Cicerone commemorantur, huc transferre non necesse duximus, illa, quæ ab alijs scripta obseruauimus, de sepulcrorum ratione adscribemus: ac primum hoc, in agris sepulcra fuisse; in agri venditione, iura tamen sepulcrorum penes eum, qui venderet, remansisse; eumq; sibi tantum agri in venditione excepisse, quantum adeundo sepulcro satis esset: quod qui non faceret, ei summo probro, ac turpitudini fuisse, vnde illud in oratione Ciceronis pro Roscio Amerino: Cui de tanto patrimonio ne iter quidem ad sepulcrum patrum relicum est, hac autem ipsa de re Pomponius iuriconsultus ita scripsit: Dominis fundorum, in quibus sepulcra fecerint, etiam post venditos fundos adeundorum sepulcrorum ius est, tum igitur in agris, tum iuxta militares, vel publicas vias, vel cadauera, vel, si cremata essent, cineres condebantur, nam & sepelliendi cadaueris, & cremandi consuetudinem fuisse, indicat illud in XII. tab. In vrbe ne sepelito, ne ve vrito, & illud, quod in II. de legibus scripsit Cicero: P. Cornelium Africanum sepultum esse, L. Cornelium Syllam primum, è Cornelijs cremari voluisse. Sepeliri autem antiquius fuisse, quàm cremari, Plinius lib. VII. cap. LIIII. declarat his verbis: Ipsum cremari, apud Romanos non fuit veteris instituti, terra condebantur, at, postquam longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum, & tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cor-

melia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus, idque
 voluisse veritumtationem, eruto C. Marij cadauere, hæc
 Plinius: cui, quod ante XII. tab. in more fuerit, id verus
 non videri, mirum est. Cremandi consuetudo vsque ad
 Antoninorum imperatorum ætatem perdurauit, rursus ter-
 ra condi coeptum est. Illud ex Festo Pompeio scitu di-
 gnum, ante, quàm cadauer ad pyram deferretur, digitum
 abscissum esse: vt, reliquo corpore perusto, ad eum iusta
 fierent. Cadauere pyræ imposito, qui propinquitatem mor-
 tuo deuinctus artissime fuerat, is auersus rogo facem æ-
 censam inferebat. Legimus, & illud, maiores natu, ad tu-
 bas; minores, ad tibias, ad sepulcrum esse delatos; qui ve-
 ro claris maioribus orti essent, his eorum imagines in fu-
 nere prælatas, addit Seruius Honoratus, ante sepulcrum
 aram fieri solitam, quod & Cicero in epist. ad Att. signifi-
 cat, tametsi non aram modo, sed fanum filix mortuæ co-
 gitabat. Signum hominis sepulti non vnum fuit, nam &
 lapis, & tegula, & cespes, & tumulus, & cippus sepulturæ
 locum indicabant. De fœnore leges multæ fuerunt ad
 auaritiā coercendam, vnā Liuius lib. VII. nominat;
 quam C. Marcio, Cn. Manlio cos. duo tribuni pl. M. Dui-
 lius, L. Menenius de vnciario fœnore tulerunt, & aliquot
 post annos tulisse ad populum L. Genucium tribunum pl. ne
 fœnerari liceret, idem Liuius à quibusdam proditum esse
 tradit, sed; vt est hominum genus lucri appetens; cum via
 fraudis inita esset, vt in socios, qui non tenebantur ijs le-
 gibus, nomina transcriberentur, M. Sempronius tribunus
 pl. L. Cornelio, Q. Minucio cos. legem tulit, vt cum so-
 cijs, ac nomine latino pecuniæ creditæ ius idem, quod
 cum ciuibus Romanis esset. De creditis pecunijs, ob vni-
 us fœneratoris libidinem, & crudelitatem, qui nexum de-
 bitorem formosum adolescentem, de stupro recusantem,
 verbis lacerauerat, C. Petilius, L. Papilius Mugilla-
 nus lege sanxerunt, ne quis, nisi noxam meruisset, donec
 poenam

pecuniam lucret, in compedibus aut in acrio teneretur: pecunia credita bona debitoris, non corpus obnoxium esse, idem à posterioribus imperatoribus sancitum. Foeneratores autem olim quadrupli, fures dupli condemnatos, ex quo patet priorem apud veteres habitum foeneratorem, quam furem, apud Catonem in lib. de re rust. scriptum est. Licinia consularis, à L. Licinio Lucullo Asiae praefecto ad levandam aere alieno provinciam lata, primum sanxit, ne supra centesimam iure foeneris solueretur: deinde, ne maiores essent usurae, quam quibus veteri iure pecuniae antea credebantur: postremo, in quo debitoribus consultum est maximè, ne creditoribus à debitore foeneris nomine plus liceret accipere, quam quanta fructuum creditoris quarta pars esset. Sunt & istae duae de iure civili, Caelia Didia, Iunia Licinia, utraque consularis. Caeliam Didiam tulerunt Q. Caelius Metellus, T. Didius cos. anno ab V. C. DCLV. Iuniam autem Liciniam D. Iunius Silanus, L. Licinius Murena cos. anno ab V. C. DCXC. nam & Cicero eam consularem videtur agnoscere, cum ad Caeliam Didiam adiungat: &, latam, Ciceronis aetate, indicant illa verba in oratione V. in Antonium: Vbi poenae recentis lege Iunia, & Licinia? De Caelia Didia primum illud pono, quod video minus esse animaduersum; ab his consulibus non vnam legem, sed duas diuersa sententia esse latas, id ego, cum Ciceronis loca contulissem, diligenterq; considerassem, facile potui conijcere, nam in oratione pro domo sua ita scripsit: Quae est quasi alia vis, quae sententia Caeliae legis, & Didiae, nisi haec, ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus, aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod velit, repudiare? quibus verbis hanc Caeliae Didiae sententiam fuisse constat, ne diuersis de rebus lex ferretur, at in eadem oratione de alia Caelia Didia mentionem fieri, ex ea re, de qua Cicero loquitur, intelligo, loquitur autem de tri-

mundino, quod in seruanda lege ferebatur, & M. Drusi leges, quod in ijs ferendis trinundini habita ratio non esset, sublatas à senatu significat, verba sunt hæc: Hora fortasse sexta questus sum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quædam de rep. quæ mihi visa sunt ad illius miseri causam pertinere, hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter, atque à me dicta erant, detulerunt, hora nona illo ipso die tu es adoptatus, si, quod in cæteris legibus trinundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil repræhendo, si eadem obseruanda sunt, vt decreuit senatus M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam, & Didiam latæ essent, populum non teneri: iam intelligis, omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit, te tribunum pl. non fuisse? Quid? illa, quæ scripta sunt in oratione V. in Antonium, non ne satis aperte declarant, legem Liciniam de tempore sanxisse, quod in ferenda lege seruari oporteret? quæ, quo res pateat illustrius, placet recitare. Tulerunt, inquit, tribuni pl. de prouincijs contra acta Cæsaris, ille biennij, iste sexennij, num etiam hanc legem populus R. accepit? quid? promulgata fuit? quid? non ne ante lata, quàm scripta? non ne ante factam vidimus, quàm futuram quisquam est suspicatus? vbi lex Cæcilia, & Didia? vbi promulgatio trinundinum? vbi poenæ recentilege Iunia, & Licinia? quo in loco quia Cæciliam Didiam cum Iunia Licinia coniungit, quæ ijs, qui trinundinum non seruassent, poenas irrogabant; propterea lib. II. epist. ad Att. vbi Cæciliæ Didiaë pariter & Iuniæ Liciniæ mentio simul fit, de hac Cæcilia Didia, quæ tempus legum latoribus definiebat, non de illa, quæ diuersis de rebus legem ferri vetabat, opinor intelligendum. Nunc de Iunia Licinia agamus, hæc non planè video, quid sanxerit, nam, quod aiunt nonnulli, eam, festis diebus cum populo agi, aut legem aliquam promulgari, vetuisse:

misce: id à quo libro didicerint, non inuenio; nemo enim ex ijs, quorum scripta æreis typis diuulgata circumferuntur, id memoriæ mandauit, &, vt aperte meam sententiam pronunciem, quam peritiores iudicabunt; vereor ne, quicunque ille fuit, ex ijs verbis, quæ sunt in oratione pro Sextio, inductus sit in errorem, sunt autem hæc. Iisdem consulibus sedentibus, atque inspectantibus, lata lex est, ne auspicia valerent; ne quis obnunciaret; ne quis legi intercederet; vt omnibus fastis diebus legem ferri liceret; vt lex Aelia, lex Fusia ne valeret, que non ad Iuniam Liciniam, sed ad Fusiā pertinent. Fusia enim non omnibus diebus fastis, sed ijs tantum, qui comitiales essent, leges ferri iubebat, quod iam antea in ordine legum de comitijs, demonstratum est, quæ fuit igitur, dicet aliquis, Iuniæ Liciniæ sententia? forte hæc vt ijs, qui trinundinum in ferenda lege non seruassent, grauiores, quàm lex Cæcilia Didia sanxisset, poenæ irrogarentur, id puto, declarant illa verba in Antonium; quæ etsi ante recitauimus, iterare tamen, quia postulat locus, non alienum videtur. Vbi, inquit, lex Cæcilia & Didia? vbi promulgatio trinundinum? vbi poenæ recenti lege Iunia & Licinia? Fuit alia Licinia non recens consularis, sed vetus tribunicia, & eiusdem generis Aebutia: quibus hoc rogatum, vt potestas nulla, curatio ve non modo ijs, qui de aliqua curatione, aut potestate tulissent, sed nec eorum collegis cognatis, affinibus mandaretur. Est autem illud animaduertendum, duas fuisse diuersis de rebus Aebutias leges, hanc, de qua meminit Cicero in agraria II. quæ cum Licinia idem sanxit; & illam quæ XII. tab. correxit, quam Gellius lib. XVI. cap. X. nominat.

Sunt & de iure ciuili Atinia, Furia, Fusia; de quibus meminit Cicero lib. in Verrem III. & de ciuium iure omnes fuisse, criminum capitalium publiciq; iudicij nihil attigisse, Padianus asserit. Atiniam de vsucapionibus fuisse, ne fur-

tius

tua res usu capi posset, sed eius rei perpetua esset auctoritas, tum iurisperitorum libri, tum Gellius lib. XVII. cap. VII. declarat, etiam lex Iulia, & Plautia, de quibus ageretur inter crimina, quasi Atiniae subscribentes, rem vi possessam usu capi prohibuerunt. Furiam eam fuisse puto, quam de testamentis esse latam, supra dixi, ne cui plus, quam M. nummum, legari posset: alioquin eius, quod amplius legatum esset, quadruplum restituere debere. Fufiae sententiam nemo significat, nisi si Furiam & Fufiam eandem putemus: quia Fufios, & Valefios, pro Furijs, Valefrij, veteres dicebant. De civitate, quia vel à primis Reip. temporibus latae leges multae sint, dubitare non licet: sed earum nomina vetustas deleuit, quarum extat mentio apud Liuium, prior sanxit, ut socij ac Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, ciues Romani fieri possent, postea, cum ei legi fraudem socij facerent, altera lex sociarum ciuitatum petentibus legatis, lata est, ne quis quem, ciuitatis mutandae causa, suum faceret, ne ve alienaret. Aliae deinde leges, ut res, aut hominum voluntas tulit, latae sunt, Seruilia, Licinia Mucia, Iulia, Plautia Papiria, Petronia, Papia. Seruilia fortasse praetoria fuit aut tribunitia à C. Seruilio Glaucia lata, qui cum L. Saturnino tribuno plin praetura occisus est, patet enim, hanc legem ante Muciam Liciniam rogatam esse, quod Cicero in ea pro Balbo declarat his verbis. Quod si, acerbissima lege Seruilia, principes viri, ac grauissimi & sapientissimi ciues hanc Latinis, idest foederatis, viam ad ciuitatem populi iussu parere passi sunt: neque in his est hoc reprehensum Licinia & Mucia lege; cum praesertim, & quae sequuntur. Huius legis haec sententia fuit, ut Latini, ciuibus Romanis damnatis, ciues ipsi Romani fierent. Licinia & Mucia consularis fuit, L. Crassi & Q. Scaeuolae, ut socij Latini, qui cines Romani antea facti essent, in suarum ciuitatum iura redigerentur, qua lege ita alienati sunt Italarum animi

asini, vñ Italici belli, quod post triennium exortum est; ea vel maxima causa fuerit, hoc spectauit Cicero cum dixit in oratione pro Sextio: Nihil acerbius Latini socij ferre solij sunt, quam id, quod perraro accidit, ex vrbe exire à consulibus iuberi, vnam tamen hæc lex habuit exceptionem, vt non omnes plane in suas ciuitates redirent, sed omnes præter eos, qui ciuitatem Romanam lege Seruilia essent consecuti, id mihi demonstrarunt facile illa verba, quæ pro Balbo scripsit Cicero: Cum paucis annis post hanc ciuitatis donationem, acerrima de ciuitate questio Licinia & Mucia lege venisset: num quis eorum, qui de foederatis ciuitatibus esset ciuitate donatus, in iudicium est vocatus? & in eadem infra. Acerbissima lege Seruilia principes viri, ac grauissimi & sapientissimi ciues hanc Latinis, id est foederatis, viam ad ciuitatem populi iussu patere possunt: neque in his est hoc reprehensum Licinia & Mucia lege. Iulia lata est à L. Cæsare consule P. Rutilij collega, ea sanxit, vt ijs, qui bello Italico exorto, in fide manserant (manserant autem omnes Latini) & ijs, qui in fidem postea redissent, ciuitas daretur, ita primum Latini, deinde etiam Itali omnes, cum ad amicitiam populi R. rediissent, ciuitate donati. Iulia autem dicta, quia cum eius collega Rutilius in prælio esset occisus, solus eam Cæsar ex S. C. tulit. Plautia Papiria, quod ego sciam, à nemine nominatur: mihi tamen ea, quam Cicero nominat in oratione pro Archia, cum ait: Data ciuitas Siluani lege, & Carbonis, Plautia & Papiria videtur fuisse, lata à duobus eiusdem anni tribunis pl. M. Plautio Siluano, C. Papirio Carbone, C. Carbonis, eloquentissimi viri filio sexennio post quàm Crassus & Scauola legem eam tulerant, de qua proxime meminimus, nam Siluanum Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. tribunatum gessisse, Pedianus docet. Carbonem autem eodem anno tribunum pl. fuisse ex eo suspicari licet, quod cum post M. Lini mortem, qui

Phi-

Philippe & Cæsare cos. est interfecus, tribunatum administrasse, Cicero in Oratore significat his verbis. Me stante C. Carbo C. F. tribunus pl. in concione dixit: O. M. Druse, patrem appello; tu dicere solebas sacram esse Rempublicam, quicumque eam violassent, ab omnibus esse ei poenas perfolutas: patris dictum sapiens temeritas filij comprobavit, præterea cum à duobus eiusdem anni consulibus non esse latam hanc legem satis liqueat; quia Silanus & Carbo collegæ in consulatu nunquam fuerunt: necesse est à duobus tribunis pl. latam existimare, quòd si à tribunis pl. sequitur, ut ab ijs duobus potius, quos nominavi, quàm ab alijs: ut tamen de secundo Carbonis tribunatu intelligamus, nam primum cum Q. Vario, C. Curione, Q. Metello, Cn. Pompeio gessit, Cæsare & Lupo cos. ut ex Ciceronis Bruto patet. Eius legis hæc sententia fuit, ut ascriptis in foederatas ciuitates ciuitas daretur, ita si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium haberent, & si sexaginta diebus apud prætorem essent professi. Post hanc legem Petronia, ut opinor, secuta est, latam enim ante Papiam, patrum ætate, ut peregrini vrbe prohiberentur, Cicero de officijs ostendit. Petronius, inquit, apud patres nostros, Papius nuper. Sed Papiam post eam esse latam, quam à Siluano & Carbone rogatam dixi, idem Cicero & in oratione pro Archia significat his verbis Quid? cum cæteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepsissent; hic, qui nec utitur quidem illis in quibus est scriptus quod semper se Heracliensem esse voluit, reijciatur? ex quo primum de tempore, deinde de sententia legis Papiæ docemur: de tempore, latam esse post eam; qua ciuitas data est: quam à Siluano & Carbone rogatam ostendimus, de sententia, poenam esse irrogatam ijs, qui dolo in tabulas municipiorum irrepsissent, ut ex eo, legis Plautiæ & Papiæ beneficio eques Romanj fierent;

nam

nam ascriptis, vt dixi iam, in foederatas ciuitates aditus ea lege in ciuitatem Romanam dabatur. Sed me rursus de Papiae legis tempore in dubium reuocat Valerius; qui M. Perpernae patrem, lege Papia damnatum, pristinas in sedes rediisse tradit, amissa ciuitate Romana, in quam contra leges irreperat, quod si ita est; videtur Papia lex ante Siluani & Carbonis tribunatum esse lata: cum Perperna, cuius pater damnatus est, annis XL. consulatum ante eorum tribunatum gesserit, sed fortasse Valerius parum, eo quidem in loco, in tradenda veritate diligens, malo enim ab eo, quam à Cicerone, dissentire; praesertim cum idem de Perpernae triumpho falsa narret: qui Aristonicum quidem vicit, triumphare tamen morte praeventus non potuit eumque honorem successor eius M. Aquilius tulit, quod Vel-leius & Iustinus significant, nam Strabo tantum Perpernae mortem memorat, de triumpho verbum non facit. Maniliae legis mentio reperitur, de finibus per singulos arbitros regedis, & Mamilię, in eos quorū consilio Iugurtha Senatus decreta neglexisset; quiq; ab eo in legationib. aut imperijs pecunias accepissent, qui elephatos, quiq; perfugas tradidissent; item, qui de pace, aut bello cum hostibus paciones fecissent, quam legem tulit C. Mamilius Limetanus tribunus pl. eamq. Cicero in Bruto, & Salustius in Iugurthino memorant, sed in Salustio, pro Mamillus, Mamilius, mendosè legitur, & pro Limetanus, Lemetanus, habet enim argenteum nummum vir clarissimus, antiquitatis bene peritus, Andreas Lauretanus ita inscriptum, C. MA-MIL. LIMETAN. Lex Ateria pertinuit ad multas; & cum alia, tum hoc sanxit, vt multarum dicendarum non, vt ante, consulum duntaxat, sed omnium esset magistratum, hanc legem & à Gellio, si modo Gellius ita scripsit & ab ijs, qui Gelij testimonium secuti sunt, falso nominatam Aterinam existimo, opinor enim Ateriam legem, non Aterinam, fuisse, quam Sp. Tarpeius Montanus Capitoli-

aus, & A. Aterius cos. tulerint, quod videtur confirmare Festus Pompeius: qui de Tarpeia lege meminit his verbis. Postea quam ære signato populus R. uti coepit, Tarpeia lege cautum est, ut bos centussis, ovis decussis æstimaretur, quam Tarpeiam Festus, eandem Gellius Ateriam (sic enim est legendum) appellat, quod, cum à duobus eiusdem anni consulibus esset lata, utrius nomine vocaretur, nihil interesset, nec est ab re, ut id ita esse constet, ipsius Gellij verba recitare, sic enim lib. XI. cap. I. scriptum reliquit. Timæus in historijs, quas oratione Græca de rebus populi R. composuit, & M. Varro in antiquitatibus rerum Romanarum, terram Italiam de Græco vocabulo appellatam, scripserunt, cum boues Græca veteri lingua ἰταλός vocitati sint, quorum in Italia magna copia fuerit, buccæq; in ea terra gigni, pasci; solita sint complurima, coniectare autem ob eandem causam possumus, quod Italia tunc esset armentosissima, multam quoque, quæ appellatur suprema, institutam, in singulos dies duarum ouium, triginta bouum, pro copia scilicet bouum, proq; ouium penuria sed quoniam, cum eiusmodi multa pecoris, armenti; à magistratibus dicta erat, abigebantur boues, oues; alias pretij parui, alias maioris; eaq; res faciebat inequalem, multæ punitionem: idcirco postea lege Ateria constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Post hanc duas item de modo multarum leges esse latas, vtrunque consularem, primo Meneniam Sextiam, deinde Papiriam Iuliam, ex Liuiio, Festoq; cognoscitur, multam autem videntur ij tantum indixisse, apud quos legis erat actio, quod apud iurisconsultos; l. tertia, c. de modo multarum, constat, & in eor. multarum coarctata est licentia.

Tres etiam de nummis leges, omnes, ut opinor tribu-
nicias, à Plinio video nominatas, Papiriam de assibus, ut
qui vnciales erant, semunciales fierent; Liuiam, ut octaua
æris

æris pars argento misceretur: Clodium, ut Victoriam, quod
antea nummi genus, ex Illyrico aduectum, mercis locum
habebatur, percussit, & quod indicat ipsum nomen, vi-
ctoriæ imagine signati, in usu essent. Atque ex his legibus
licet conijcere, nouum nummum nisi lege nullum Romæ
esse percussum, aut in pondere, pretiove mutatum, ut
cum as ex librali factus est duarum vnciarum: quod signi-
ficat Plinius cum ait: Ponderus æris imminutum primo Pu-
nico bello, cum impensis Resp. non sufficeret: constitu-
tumq; ut axes sextantario pondere ferirentur, est enim
sextans sexta pars libræ, idemq; de asse postea, primum
vnciali, deinde semunciali facto, deq; denario à decem
assibus ad sexdecim, quinario à quinque ad octo, sester-
tio à dupondio ac semisse ad quatuor deducto, videtur exi-
stimandum. Sempronia C. Gracchi, tribunicia, de fru-
mento pauperibus semissibus & trientibus distribuendo,
iubebat ut frumentum publicè emeretur, singulisq; men-
sibus per singulas tribus vilissimo pretio plebi diuideretur,
eratq; locus Romæ constitutus in quo frumentum publi-
cum afferuabatur vna cum legibus frumentarijs qui dice-
batur, Horrea Sempronia. Fabia de scædatorum numero,
Cincia de donis & muneribus nominantur, illa contra am-
bitionem, hæc aduersus auaritiam, ac de Cincia Liuius
lib. XXXIII. Quid, inquit, legem Cinciam excitauit de
donis & muneribus, nisi quia vectigalis iam & stipendiaria
plebs esse senatui cœperat? Tacitus autem libro 13. Patres
legem Cinciam flagitant: qua caueretur antiquitus, ne quis
ob causam orandam pecuniam, donum ve accipiat, & in-
fra eodem libro: Cincia lex aduersus eos, qui pretio cau-
sas orauissent, libro autem XV. Oratorum licentia Cin-
ciam rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges,
magistratuum auaritia Calpurnia scita pepererunt. Sed
primus omnium ob defensum negotium, ut ait Amianus
lib. 30. pecuniam accepit Antipho Rhamnusius, postea

Claudius Imperator vsque ad XH-S capi permisse: quod & Nero confirmavit, qua de re testem habemus Suetonium cui subscribit lib. 11. Tacitus, & Plinius in VI. epistolarum ad Rufum, iuriconsultis permillum videtur capere vsque ad C. aureos l. 1. versi si cui cautum, de varijs, & extraordinarijs cognitionibus. Priuati sumptus non sunt ab ijs, qui Reip. præsunt, negligendi, domus enim exhauriuntur: & ex domibus ciuitas constat, itaque valere non potest, quasi corpus aliquod, membris male affectis, propterea leges sumptuariæ multæ ad coercendam luxuriam diuersis temporibus, omnes vtilissimæ, latæ sunt, vt de modo suppellectilis domesticæ, funerum, coenarum, aliq; de genere. Publium quidem Cornelium Rufinum, à quo L. Syllæ dictator originem duxit, strenuum ducem, bis consulatu & dictatura functum, Plutarchus, Valerius, & Gellius motum senatu narrant à censoribus C. Fabricio Luscino, Q. Aemilio Papo, quod eum comperissent argenti facti, hoc est vasorum argenteorum, (sic enim Q. Mucius, vt ait Vlpianus, definit) decem pondo habere. Et de sumptibus mulierum C. Oppius tribunus pl. tulit, ne qua mulier plus semuncia auri haberet, neu vestimento versicolori uteretur, neve iuncto vehiculo in vrbe, oppidove, aut propius inde M. passus, nisi sacrorum publicorum causa veheretur. Fuit etiam lex Metilia, qua ratio poliendarum vestium fullonibus præscribebatur, hanc ego mendosè opinor nominari Metellam apud Plinium, lib. 35. leges enim à nomine, non à cognomine, vocabantur, ea lata est anno ab V.C.DXXXIII. siquidem, vt ait Plinius, dedere ad populum ferendam C. Flaminius & L. Aemilius censores. De moderando autem funerum sumptu legem tulit Syllæ dictator: qui tamen in funere Metellæ coniugis præscriptum sua legē modum transgressus est. De sumptibus in coenas tribunicia C. Orchij, consulares, C. Fannij, T. Didij P. Licinij Crassi Diuitis, L. Cornelij Syllæ, M. Aemilij Lepidis; rursus

rursus tribunicia Q. Antij Restionis, consularis C. Iulij Augusti, quibus de legibus, videntur ea subscribenda, quæ scripta sunt apud Macrobiū: ut quid singulæ sanxerint, cognoscatur. Prima, inquit omnium de cœnis lex ad populum Orchia peruenit: quam tulit C. Orchius tribunus pl. de senatus sententia, tertio anno, quàm Cato censor fuerat, cuius verba, quia proluxa sunt, prætereo, summa autem eius prescribat numerum conuiuarum, & hæc est lex Orchia, de qua Cato mox orationibus suis vociferabatur, quòd plures, quàm præscripto eius cauebatur, tum ad cœnam vocarentur, cumq; auctorem nouæ legis auctæ necessitas imploraret; post annum XXII. Fannia lex lata est, anno post Romam conditam, secundum Gellij opinionem, DLXXXVIII. de hac lege Sammonicus Serenus ita refert. Lex Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum, neque eam prætores, aut tribuni, ut plerasque alias, sed ex omni bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulere; cum Resp. ex luxuria conuiuiorum maiora, quàm credi potest, detrimenta pateretur, siquidem eò res redierat, ut gula illecti plerique ingenui pueri, pudicitiam, & libertatem suam venditarent; plerique ex plebe Romana vino madidi in Comitium venirent, & ebrij de Reip. salute consulerent. Hæc Sammonicus. Fannia legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quòd in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatq; secundum eam vnicuique bona sua inter paucos consumere: Fannia autem & sumptibus modum fecit assibus centum: vnde à Lucilio poeta, festiuitatis suæ more, centussis vocatur. Fanniam legem post annos decem & octo lex Didia consecuta est, eius ferundæ duplex fuit causa, prima, & potissima, ut vniuersa Italia, non sola vrbs, lege sumptuaria teneretur, Italici existimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos urbanos ciues esse conscriptam: deinde, ut non soli, qui

pran-

prandia coenas ve maiore sumptu fecissent, fed etiam qui ad eas vocati essent, atque omnino interfuissent, poenis legis æque tenerentur. Post Didiam Licinia lata est à P. Licinio Crasso Diuite, cuius ferunda, probandaq; tantum studium ab optimatibus impensum est, vt S. C. iuberetur, vtea tantummodo promulgata, prius quam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sententia comprobata, lex vero hæc, paucis mutatis in plerisque cum Fannia congruit, in eam enim ferenda, quaesita est nouæ legis auctoritas, exolescente metu legis antiquioris, ita Hercules, vt de ipsis XII. tab. factum est, quarum vbi contemni antiquitas coepit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt, sed legis Liciniæ summa, vt calendis, nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos XXX. duntaxat asses edundi causa consumere liceret; cæteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quam carnis aridæ pondo tria, & fassamentorum pondo. Secuta est, non ita multos post annos, lex Cornelia, & ipsa sumptuaria quam tulit L. Cornelius Sylla dictator: in qua non conuiuiorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus, verum minora pretia rebus imposita, & quibus rebus dii boni, quamq; exquisitis, & pene incognitis generibus deliciarum? quos illic pisces, quasq; offulas nominat? Sylla mortuo, Lepidus consul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat. Dehinc, paucis interiectis annis, alia lex peruenit ad populum, ferent Antio Restione: quam legem, quamuis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ, & vitiorum firma concordia, nullo abrogante, irritam fecit, illud tamen memorabile de Restione, latore ipsius legis, fertur, eum, quoad vixit, foris postea non cœnasse ne testis fieret contemptæ legis, quam ipse bono publico pertulisset. Subijciam hic leges aliquot ex XII. tab. quæ sunt de iure ciuili, sumptas à Cicerone, Liui,

Lilii, Valerio, Plinio, Seneca, Festo, Quintiliano, Gellio, Dionysio, atque illam primum, ei legi admodum similem, quam Romulus tulit, ut parentibus liberos ter vendendi ius atque potestas esset, statumque liberos etiam possent venundare, id postea ab imperatoribus sublatum est, cautumque; ut ob solam famis necessitatem à patre distrahi filius posset l. I. & II. c. de patribus, qui filios distraxerunt. Alia fuit item XII. tab. Si furiosus existeret; agnatorum, gentiliumque in eo, pecunia ve eius potestas esto. Nec ab hac lege abhorret illa, & ipsa XII. tab. qua prodigo bonis interdicebatur; utique in agnatorum curatione esset, cocebatur. Alia lex fuit XII. tab. ut, si quis reus in agendo plus petisset, causa caderet, idem apud iurisperitos legimus, in versi, si quis agens, inst. de actionib. sed immutatum postea, in versi, & hæc quidem, inst. de actionibus. Etiam illa nominatur: Si quis in ius vocatur; si morbus, æritas ve vitium est; qui in ius vocabitur, iumentum dato: si nolet, arceat ne sternito. Ad iudicia pertinet ea, quæ sanxit, ut vindictæ secundum libertatem darentur. Nec minus ea, in qua tuendæ fidei causa scripta sunt hæc. Aeris confessi, rebusque iure iudicatis 30. dies iusti sunt; post deinde manus iniectio esto: in ius ducto: ni iudicatum faxit, aut quis pro eo in iure vindex sit, (sic enim apud Gellium lib. XX. cap. I. legitur) secum ducto, vincito, aut neruo, aut compedibus, XV. pondo ne minore; aut, si volet, maiore vincito: si volet, suo viuito; ni suo viuit, qui cum vinculum habebit, libras farris in dies dato: si volet, plus dato, erat autem ius interea paciscendi: ac, nisi pacem forent, habebantur in vinculis dies LX. inter eos dies, trinis nundinis continuis ad prætorem in Comitium producebantur: quantique iudicati essent, prædicabatur, quod si plures essent, quibus reus esset iudicatus: lex ita loquebatur: Tertius nundinis partes secanto: si plus minusve secuerint, sine fraude esto. Civilis humanitatis atque clementiæ videtur lex illa XII. tab.
quam

quam X. viri tulerunt, ut vicinos ad societatem magis alligerent: quæ fuit huiusmodi. Sanatibus idem iuris esto, quod fortibus. Et ad ius commune spectauit illa item XII. tab. ut, si quis sepem in confinio poneret, terminum non excederet; si murum, pedem relinqueret; si domum, pedes duos; si sepulcrum, foueamve, quantum id profundum esset; si puteum, passum; si oliuam, ficumve, pedes nouem; si denique aliæ arbores plantarentur, quinque pedes ab alieno loco ponerentur; in controuersia de finibus, quinque pedum usufructio nulla esset.

Nunc, quando de iure ciuili leges dicæ sunt; eas, quæ ad crimina pertinent, explicabo, & quia non omnium eadem est vis & natura criminum; sed alia publica, alia priuata; rursus, quia non eiusdem generis ipsa publica sunt, sed ita distinguuntur, ut alia capitalia sint, alia non capitalia; ordinem à conditione criminum petemus; & de publicis capitalia primum, deinde non capitalia, postremo loco priuata, eaque ipsa duobus dispersita generibus, aut cum infamia, aut sine infamia, persequemur, quod antequam agamus; definendum est, quale fuerit in rep. id, quod capitale crimen nominamus, quod ut aperiatur, præponendum illud est, lege Porcia cautum fuisse, ne quem ciuem Romanum ullam ob culpam, perduellione excepto, necare, verberareve liceret, quod si quis ita grauiter peccasset, ut supplicio dignus ultimo duceretur; is post M. Catonis censorij ætatem, qui eam legem tulit, non capite, aut vlla omnino corporis parte, sed aut bonorum publicatione, aut amissione ciuitatis, cum aqua & igni interdiceretur, (nam exilium nulla lex irrogabat: sed interdicta aqua, & igni, exilium necessario sequebatur) aut carcere etiam poenas dabat, vinculorum enim video fieri mentionem in oratione pro Cecinna, & in primo de oratore. Crimen igitur capitale non ita plane est intelligendum, quod vita priuaretur is, qui crimine capitali damnatus erat; sed ideo capitale, quod

quod eum, qui damnatus erat, capitis poena sequeretur; capitis autem poena, vel libertatis, vel ciuitatis amissio dicebatur, quam utranque capitis diminutionem vocabant; at capitis diminutio cum triplex esset, maxima, media, minima; non omnis tamen poena fuit, sed tantum duæ priores, maxima, quæ libertatis ademptione fiebat; & media, quæ ciuitatis, minima, cum familia mutaretur, beneficium potius, quam poena, fuit, quod si cui magistratus adimeretur; capitis ea diminutio non fuit; ut Instit. lib. I. legimus: sicuti capitis diminutio fuit manente magistratu, ut in emancipatione filij: quod lib. XLVIII. de capite minutis traditum est, quocunque autem in crimine vel maxima, vel media capitis diminutio sequeretur, capitale illud esse crimen dicebatur, porro, qui libertatem, idem ciuitatem simul, & familiam amittebat, serui enim neque ciues, neque gentiles erant: qui ciuitatem, familiæ quidem iura, non tamen libertatem, nametsi in oratione pro Cecinna scriptum ita est: Si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest: qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est? quod videtur Lilius lib. XLV. confirmare, cum ait, Omnibus V. & XXX. tribubus mouere, id esse ciuitatem libertatemq; eripere: tamen eo non moueor: nec quia dicat Callistratus iurisconsultus, per deportationem adimi libertatem; & in Topicis Boetius, deportationem esse capitis maximam diminutionem, non enim verè, proprièq; exules, aut deportati, aut omnibus tribubus moti, in ærariisq; relati, libertate carent; etsi neque testamentum facere, neque hæreditatem capere, neque omnino earum rerum, de quibus iure ciuili statutum est, habere vllam liceat, ius quidem in eo suum exul, ac deportatus amisit, & quodam modo partem pristinae libertatis: (siquidem amittit ea, quæ iuris ciuilis sunt: quæ vero ius gentium complectitur, ea retinet omnia) libertatem tamen ipsam, qui redactus

in seruitutem non fit, adhuc retinet, quare causæ potius, quam agebat, rationem, oratorio more, Cicero habuit, quàm veritatis, & apud Lium Claudius censor, contra collegam disputans, exaggerandi causa eripi libertatem ordini libertino cunctis dicit. Boetius autem cum deportationem esse diminutionem capitis maximam dicit, non ad ius gentium, neque ad libertatis vniuersæ, sed ad earum tantum rerum, quibus iure civili constitutis deportati priuabantur, amissionem spectauit. Illa sunt de exilio notanda: etsi mentionem ciuium Romanorum exulantium sæpe fieri videmus, nulla tamen lege damnatis ciuibz exilium esse irrogatum, quod ne vocari possit in dubium, ponam verba Ciceronis in oratione pro Cecinna. Exilium, inquit, non supplicium est, sed perfugium, portusq; supplicij, nam, qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum vertunt, hoc est sedem, ac locum mutant, itaque nulla in lege nostra reperietur, vt apud cæteras ciuitates maleficio vllum exilio esse multatum, sed, cum homines vincula, neces, ignominiasq; vitant, quæ sunt legibus constituta, confugiunt, quasi ad aram, in exilium, qui si in ciuitate legis vim subire vellent, non prius ciuitatem, quàm vitam, amitterent, quia nolunt, non admittitur ijs ciuitas, sed ab ijs relinquitur, atque deponitur, nam, cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo esse possit; cum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem, hæc Cicero: quæ tum, non esse exilium vlla in lege nominatum, apertè docent; tum verò ideo multos in exilium ante damnationem sua voluntate profugisse, quia legis pœnam, quam præsentibus corpore subirent, vt vincula, neces, ignominiam aliquam, omnino vitare vellent, nam etsi, reo in exilium profecto, nihilominus causa peragebatur, & sententiæ ferebantur: (id exemplo Fabricij, de beneficio condemnati, ex oratione pro Cluentio constat: qui cum,

cum absolutione desperata , à sublellijs sua sponte discessisset , cum tamen latis sententijs , absentem iudices condemnarunt : idemq; de Verre Pedianus significat , & in commentario Miloniana , cum ait : Multi praesentes , & cum citati non respondissent , damnati sunt) tamen , quod ad corpus attinet , aut ad praesentem ignominiam , ipse sibi iam reus cauerat ; leuiores ducebat reliqua , siue sibi absenti aqua , & igni interdiceretur , siue bona publicarentur , siue aliqua infamiae nota inureretur . At idem Cicero ipse sibi quasi repugnare in paradoxis videtur : ubi de exilio , tanquam poena legum , ita loquitur . Omnes scelerati , atque impij , quorum tu te ducem esse profiteris , quos leges exilio affici volunt , exules sunt , etiam si solum non mutant , an , cum omnes leges te exulem esse iubeant , non eris tu exul ? & ibidem alia his similia , in oratione autem pro Murena , noua ambitus lege , quam ipse tulit , senatores in exilium missos , his verbis demonstrat : Legem ambitus flagitasti : quae tibi non de erat : erat enim seuerissime scripta Calpurnia , gestus est mos , & voluntati , & dignitati tuae , sed tota illa lex accusationem tuam , si haberes nocentem reum , fortasse armasset , petitioni vero refragata est , poena grauior in plebem tua voce efflagitata est : commoti animi tenuiorum , exilium in nostrum ordinem : concessit senatus postulationi tuae , sed non libenter duriorum fortunae communi conditionem te auctore constituit . Atque hac ipsa de lege , deq; exilio X. annorum loquitur & Dio lib. XXXVII. nec desunt alia de ciuib; Romanis exulantibus exempla : quos tamen à lege , vel à iudicibus , qui ministri legum sunt , nominatim in exilium esse eiec- tos , non debemus opinari , quo modo igitur exules ? Sciendum est , exilij duo genera fuisse , voluntarium , & legitimum : & voluntarij rursus duo genera , vnum , cum reus ante latis à iudicibus sententias in exilium abibat , vel ut legis poenam vitaret , quod iam diximus ; vel quia , cum

se damnatum iri perspicuè videret, sponte vellet eam poenam subire, quam paulo post leges ei sine dubio illaturæ viderentur: quod ij, quos paulo ante nominavi, Verres, Fabriciusq;, omni proffus absolutionis abiecta spe fecerunt, non enim ante damnationem ideo discesserunt, vt legis poenam vitarent: quandoquidem Fabricius nihil exilio grauius timere à iudicibus poterat: cum Oppianicum, qui mox eodem crimine præfens damnatus est, nullam, omnino, præterquam exilij calamitatem tulisse constet, nec de repetundis, quo crimine damnatus est Verres, alia præter exilium, & litis æstimationem, nocentes reos poena sequebatur, quam vtrunque poenam, post profectiorem damnatus Verres tulit. Alterum exilij voluntarij genus fuit, cum reus, post damnationem, quia multam, à iudicibus dictam, soluere non posset, ex vrbe discedebat, quod vt putem ei legibus, ad effugiendam multæ solutionem, fuisse permissum, adducor ijs verbis, quæ sunt in oratione pro Cecinna: In colonias Latinas sæpe nostri ciues aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre voluissent, tamen manere in ciuitate potuissent. Legitimum autem exilium erat, cum reus, non ille quidem verbo, re tamen ipsa in exilium mittebatur, vetus enim consuetudo fuit, inducta legibus, more confirmata, quæ non modo in rep. sed imperatorum quoque ætate, multisq; post sæculis viguit: vt, si quis exilij poena dignus videretur, ei, nulla exilij facta mentione, cæcto, aqua, igni interdiceretur, ita earum rerum, quæ maxime sunt ad vitam sustentandam necessariæ, vsu priuatus, cum vno aeris alimento contentus esse non posset, abire cogebatur, ex quo exulare ciues Romani dicebantur; patet hoc in oratione pro domo: in qua ita scriptum est. Quierant rerum capitalium condemnati, non prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti, quò vertendi, hoc est mutandi soli causa venerant, id autem

tem ut esset faciendum, non ademptione ciuitatis, sed te-
 sti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. Ac ne ciues
 quidem omnium improbiſſimi, atque audaciſſimi, cum in
 ſuos inimicos, acerrimo incitati odio, non leges, ſed pri-
 uilegia ferrent, exilium nominabant, ſed ijs aqua, & igni
 interdicebant, itaque & de ipſo Cicerone, quod in eadem
 oratione legimus, P. Clodius tribunus pl. cui nihil in tota
 vita modæſtiæ fuit, qui in tribunatu pro ſua libidine, ne-
 glecto more maiorum, abiectis legibus, cuncta geſſit, ita
 populum rogauit: Velitis, iubeatis, vt M. Tullio aqua, &
 ignis interdicator, neque ſolum Clodius, ſed antea quoq;
 homines maxime ſeditioſi, C. Gracchus, & L. Appuleius
 Saturninus de ſuis inimicis eodem modo tulerunt, eſt enim
 eadem in oratione ita ſcriptum. Netum quidem, cum
 aberam, negare poteras eſſe me tua lege ſenatorem, vbi
 enim tuleras, vt mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod
 Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit, &
 minorem, ſiue mediam capitis diminutionem, cum ciui-
 tas eſſi non verbo, re tamen adimebatur, ita fieri ſolitam,
 tradit Iuſtinianus inſtit. lib. I. de capitis diminutione, his
 verbis: Minor, ſiue media capitis diminutio eſt, cum ciui-
 tas quidem amittitur, libertas vero retinetur: quod acci-
 dit ei, cui aqua, & igni interdictionum fuerit, vel ei, qui in
 inſulam deportatus eſt, ergo, cum dixit Cicero aduerſus
 Clodium in paradoxis; Familiariffimus tuus de te priuile-
 gium tulit, vt, ſi in opertum Bonæ Deæ acceſſiſſes, exula-
 res; hoc ſignificauit; Vt tibi aqua, & igni interdiceretur,
 & cum de ambitu damnatis X. annorum exilio puniendis
 Dio locutus eſt, cuius verba ſupra recitauimus, non aliud
 intellexit, quàm, vt ijs in X. annos aqua, & ignis interdi-
 ceretur. Erat autem, vt neque flagitia ſunt paria, ſic hoc
 pœnæ genus neque loci ſpatio, neque temporis æquale,
 quibuſdam enim tantum intra urbem, hoc eſt intra po-
 moerij fines, alijs longius, aqua, & igni interdicebatur,
 cre-

crediderim tamen, actum satis leniter ac misericorditer cum reis, neminemq; aut certe paucos admodum extra Italiae terminos aquae, & ignis interditionis summotos; qui videam Oppianicum, de veneficio, quod capitale crimen erat, damnatum, impune tamen ad urbem habitare potuisse, notauimus enim haec in oratione pro Cluentio: Cum vagus, & exul erraret Oppianicus, & huc ad urbem profectus esset, [solebat enim intra urbem aliquid habere conduci] cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma valetudine latus offendisse vehementer, & postea quam ad urbem cum febris venerit, paucis diebus esse mortuus. Quid, quod Q. Pompeium Rufum, & T. Plancum Bursam, utrunque de vi damnatum, quod ex Dionis historia constat, alterum Baulis fuisse, alterum Rauennae, scribit M. Coelius in epistola ad Ciceronem? nam Cicero ipse C. D. millibus passuum, non vlla communi lege, neque iudicum sententijs, sed iniquissimo P. Clodij priuilegio, per operas Clodianas lato, abesse iussus est, aqua, & igni citra illum terminum interdictis. Milonis autem Massiliae exulantis exemplum vix cum altero licet exemplo coniungere, graue enim facinus, occiso in Appia via Clodio, à senatu iudicatum est: & fuit satisfaciendum populo, Clodij morte concitato, ideoq; noua lex perlata, & extra ordinem quaesitum, nec tamen satis habeo compertum, Massiliam ne sedem exilij Milo delegerit, quod citra esset ei interdictum aqua, & igni, an vero, quod, cum propius urbem, concedente lege, posset habitare, Massiliam tamen probauerit, ac voluerit, nec puto leges, aut iudices praescripsisse cuiquam, vbi esse deberet, sed vbi esse non posset, nec vero ijs, de quibus & Cicero in oratione pro Balbo, & historiae loquuntur, Q. Maximo, P. Popillio, Q. Philippo Nuceria, aut C. Catoni Taraco, aut Q. Caepioni, & P. Rutilio Smyrna locus exilij definitus est: sed ipsi, cum Romae esse non liceret,

cas

eas vrbes, vñ iucundas, aut quietas, aut commodas,
 aut sibi fortasse beneuolas, ad habitandum legerunt.
 Memorabile illud fuit, quod legimus in Polybio: ca-
 pite damnatis egredi palam ex vrbe licuisse; quòd
 si tribuum vna, quæ scilicet ad damnationem deesset, suf-
 fragium de reo nandum tulisset, facultatem reo esse datam
 exilij suo sibi arbitrari deligendi; exulibus autem com-
 morari tuto licebat, in qua vellent vrbe foederata, vt Nea-
 poli, Præneste, Tybure. Hæc Polybius: cuius ætate popu-
 lus de capitalibus criminibus iudicabat: quod idem scrip-
 tum reliquit, nam postea prætores quæsierunt, excepto
 crimine perduellionis, aut si quando tribunus pl. dicam,
 alicui diceret, suffragiumq; de reo mallet à populo, quàm
 sententias à iudicibus, & prætore ferri. Quòd autem exi-
 lij tempus disparibus in culpis diuersum fuisse dixi: id ita
 verisimile est, vt exemplis probari multis non debeat. qua-
 re vñum ponam, etsi minime necessarium. Damnatis
 de ambitu aquæ & igni per X. annos tantum interdiceba-
 tur: quod ante demonstraui, at damnatis de corrupto iu-
 dicio, in vniuersum vitæ tempus: quod ex oratione pro
 Cluentio licet conijcere: cuius in extremo, periturum
 extra patriam Cluentium, si damnatus erit, his verbis si-
 gnificat: Quid erit profectum, nisi vt huius ex medijs
 mortis insidijs vita ad lucum referuata, mors sepulcro
 patris priuata esse videatur? Ac de duobus exilijs, volun-
 tario, ac legitimo, vtrum fuerit grauius, venit in mentem
 quæri posse, legitimum existimo: primum, quòd eos, qui-
 bus aqua & igni interdictum est, recipi tecto intra spatium
 interdictum leges vetant, quod ijs non contigit, qui sua
 sponte in exilium profugerunt: deinde, quòd, vt ego arbi-
 tror, aliquanto turpius est, exulare legibus eiec-
 tum, quàm
 exulare non eiec-
 tum, eijcitur enim ciuitate, cui aqua, &
 ignis interdicitur: qui vero sua voluntate discedit, non is
 ciuitate pellitur, sed eam ipse deserit, ac relinquit, huc ad-
 de,

de, quòd, quibus interdicitur, ij senatores postea non sunt
& eos legi suo loco à censore in senatu leges prohibent:
quibus vero non interdicitur, ij etiam si vrbe carent, sena-
tores tamen sunt, hoc ex oratione pro domo didicimus: in
qua hæc sunt. Ne tum quidem, cum aberam, negare po-
teras esse me senatorem, vbi enim tuleras, vt mihi aqua,
& ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Sa-
turninus de Metello tulit, homines fediciosissimi de opti-
mis, ac fortissimis ciuibus, non vt esset interdictum, quod
ferri non poterat, tulerunt, sed vt interdiceretur, vbi ca-
uisti, ne meo me loco censor in senatu legeret? quod de
omnibus, etiam quibus damnatis interdictum est, scrip-
tum est in legibus. Ergo, cum de poenis capitalibus loqui-
mur, aut exilium inter eas numerandum non est, quod
lex nulla, nullum ob malefactum, irrogabat: aut eo de
exilio dicendum quod, etsi non nominaretur, necessario
tamen, cum damnatis interdiceretur aqua & igni, conse-
quebatur. Capitalia vero crimina publicis iudicijs omnia
cognoscebantur: non item publica iudicia de capitalibus
omnia criminibus fiebant, nam, vt instit. lib. IIII. tradi-
tum est, si quam infamiam irrogabant publica iudicia cum
damno pecuniario, publica quidem erant, non tamen ca-
pitalia, quod quidem si de causis publicis, in quibus cum
detrimento rei familiaris famæ iactura coniungeretur, ve-
rum est: multo magis de priuatis, & hoc ipsum declarat
Cicero satis aperte in epistola ad Pætum, his verbis. Iudi-
cia non solemus omnia tractare vno modo, priuatas cau-
sas, & eas tenues agimus subtilius; capitis, aut famæ, sci-
licet ornatius, seiunxit enim à causis capitalibus causas fa-
mæ, siue publicas, siue priuatas. Sed ipse me in dubita-
tionem reuoco. Si causæ famæ capitales non sunt: cur
Quintus causam, quæ famæ est, capitalem Cicero signifi-
cat? ait enim in exordio. Quid hoc iniquius, aut indi-
gnius, quam me, qui caput alterius famam, fortunaq;
deten-

defendam; priore loco causam dicere? & infra. Clamabat Quintius: sese idcirco nolle satisfacere, ne videretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse, sponsonem porro si istiusmodi faceret, se id quod nunc euenit, de capite suo priore loco causam esse dicturum, & in extrema oratione. Horribile est causam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere, sane non leuiter aliquandiu hæc me loca, & alia huiusmodi in ea oratione perturbauit, eoq; magis, quod causa Quintij ad recuperatorem agitur, ex quo sequitur, ut priuata sit, recuperatores enim, & C. viri, & arbitri, iudices sunt (liceat hic arbitros inter iudices, vocabulo minime proprio nominare) ciuilibus in controuersijs ab urbano prætore dati, causam porro capitalem ad recuperatorem agi, ita mihi absurdum, ita non rationi consentaneum videbatur, ut persuaderi nullo modo posset, sed fortasse, ut sæpe distinctione veritas illucescit, idem hic quoque potest euenire, cogitavi, nunquid causam esse capitalem, & agi de capite, siue capitis esse causam, idem sit, non enim dubito, quin causæ capitales quæ vocantur, eadem causæ capitis vocari omnes possint: quæ vero capitis, fortasse non omnes item capitales, nam causa capitis Quintiana dicitur: quam tamen nullo modo capitalem fuisse concedo: cum in ea neque de libertate, neque de ciuitate adimenda, quæ capitalia fuisse iudicia notum est, agatur, & causa Mancini, quem ut Cicero, & alij prodiderunt à patre patrato ex S. C. Numantinis deductum, Numantini non receperunt, causa quidem capitis est (agitur enim in ea de ciuitate, de libertate; de capite) capitalis tamen non est, in capitalibus enim quæritur de crimine, & damnatos diminutio capitis ex iudicum sententia sequitur, in alijs autem capitis causis agitur quidem de capite, non tamen quæritur de crimine, capitisq; diminutio vel nulla sequitur, ut in causa Quintij, vel si sequitur, ut in causa Mancini, non sequitur uti poena à iudici-

bus irrogata, sed ideo sequitur, quia is, qui iam deditus erat ex S.C. Numantinis, capite fuisse diminutus ostenditur; ita ut iudex non iudicet, sit nec ne capite minuendus: quod sit in causis capitalibus; sed, fuerit ne antea, an non fuerit, capite diminutus, & status hominis non tunc mutatur, sed qualis sit, cognoscitur, itaque, cum de eo dixit Cicero lib. I. de oratore, Quam possumus reperire ex omnibus rebus civilibus causam, contentionemque maiorem, quam de ordine, de ciuitate, de libertate, de capite hominis consularis? crimen nullum significauit, cuius criminis causa vocatus in iudicium Mancinus, periculum amittendæ ciuitatis, aut libertatis in eo iudicio subiret; sed facultatem iudicibus cognoscendi, ac statuendi datam intellexit, eas ne res æque Mancinus possideret atque antea quam à patre patrato esset deditus, an vero, quia deditus esset, amississet, etiam si receptus à Numantinis non esset, quare capitalis causa non fuit, actum tamen esse de capite ob eam, quam exposui, causam rectè Cicero dixit. At, quod ad Mancini causam attinet, ferri potest, extat enim ratio, cur in ea de capite agi, dicatur in causa vero Quinctij, in qua nullo modo neque de ciuitate, neque de libertate agebatur, mentio capitis unde ducta? an ex eo, quia caput pro existimatione usurpari posse videtur? repugnat vetus loquendi consuetudo: nec huius generis exempla licet inuenire, potius igitur, ex oratoris licentia, crediderim: ut exaggeretur res, ad inuidiam aduersus Neuium ex eius crudelitate, & misericordiam erga Quinctium ex eius periculo quarendam, atque hoc eo magis constat, quod Cicero nec in eo verè ac propriè loquitur, cum eam vocat accusationem, quæ sponsi causa est: nec cum ait, Quem nunc interficere nefarie cupis: quandoquidem ciuibus Romanis eripi nullo crimine vita posset, causam vero non esse capitalem, proprijs verbis ipse clarè demonstrat in eo loco: Iudicium C. Aquilli, non de re pecuniaria, sed de fama,

fama, fortunisq; P. Quinctij vides, & cum dixit: Hortensius partes accusatoris obtinet: oratorie loquitur, nec enim re vera accusabat Hortensius, sed accusare videbatur, nec est, nisi capitalibus in causis, accusator. Redeo vnde diuerſi. Publicorum criminum alia capitalia, alia non capitalia, quodq; notandum magis est, ne maiestatis quidem iudicium capitale semper fuit, cum tamen publicum semper esset, nam Claudia Vestalis, Appij Cæci filia, C. Fundanius, & Ti. Sempronius ædiles pl. quod populo R. calamitatem esset imprecata, multam dixerunt æris grauis XXV. millia, quæ capitalis poena non fuit, iudicium autem illud & publicum fuisse, inde patet, quod ad populum factum est; idq; etiam Ateius Capito propterea inter publica iudicia retulit; & maiestatis nomine notatum, Suetonius in Tiberio significat his verbis: Claudia nouo more iudicium maiestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudine, ægre procedente carpento, palam optauerit, vt frater suus Pulches reuiuisceret, atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romæ foret. Publica erant capitalia, incestus, maiestas, repetundæ, vis publica duplex, ea quæ in rempublicam, ac magistratus inferebatur, de qua lex Iutatia fuit, & ea, quæ in priuatos ciues, de qua Plotia, & aliæ leges: tum, peculatus, de residuis, inter sicarios, paricidium, veneficium, ambitus, pecuniæ ob iudicandum captæ, adulterium, de falsis, de plagiarijs, de tutorum fraude, de famosis libellis, de furto, clandestina coitio, quibus de criminibus aut ad prætorem, aut ad iudicem quæstionis, aut ad populum notio pertinebat, de maiestate, perduellione excepto, de vi, de repetundis, de crimine inter sicarios, de ambitu prætor quærebat: de incestu, & perduellione populus, sed tributis comitijs de incestu, tribuno pl. populum per tribus in forum cogente; centuriatis autem de perduellione, cum in campum consul centuriatim populum aduocasset, de

veneficio autem & prætor, qui iudex quæstionis idem dicebatur, & iudex quæstionis, etiam si prætor non esset, cognoscebat. Prætores, quæ cuiusque futura esset quæstio, ante sortiebantur: ut deinde singulis de criminibus singuli, prout fors tulisset, cum consilio quærerent, etsi de crimine inter sicarios, cum in iudicium quandoque ita multi vocarentur, ut prætor vnus minime sufficeret, non vnus, sed duo prætores cognoscebant, quod in oratione pro Cluentio animaduertimus, idemque eandem ob causam in alijs criminibus interdum esse factum, licet existimare, non nunquam etiam, diem dicente aliquo tribuno pl. qui cogendi ad iudicium populi ius habebat, non prætor, sed populus ipse de maiestate quæstionem exercebat, itaque Cn. Domitius trib. pl. is, qui cum C. Cassio postea consul fuit, accusauit M. Silanum, quod iniussu populi bellum cum Cimbris consul gessisset, cum in eo bello graues ob eam causam calamitates acceptas esse diceret, quæ de re suffragium tribus tulerunt. Quod autem dixi, prætores de criminibus quæsisse: vnum excipio prætorem urb. qui nullo de crimine publico quærebat; itaque nec quæstor dicebatur, tantum, ciuilibus controuersijs ad eum delatis, ius dicebat, hoc est iudices, & iudicij formulam, quam sequerentur, dabat, nec enim prætor ipse iudicare solitus erat, sed cum iudices, ab ipso dati, de controuersia cognouissent; ac iudicassent, exequebatur, ideo in omnibus ferme edictis prætorum legitur, Iudicium dabo, in quo posteriores lapsi sunt. Est igitur aliud, ius dicere; aliud, iudicare: contra quam, qui veterum iurisperitorum libros ignorant, opinantur, & quemadmodum ciuilibus in rebus prætor non cognoscit, neque iudicat, sed ius dicit, sic, qui ab ipso iudices dati sunt, non ius dicunt, sed cognoscunt, ac iudicant, hinc recuperatores, hinc C. viri, hinc arbitri, quos prætor dabat, ut iudicarent, atque hoc & Cicero iudicauit in epistola ad Q. fratrem, Prætor,

tor, inquit, solet iudicare, deberi? Quædam tamen erant, in quibus non modo non iudicabat, verum, nec ius dicebat Prætor urb. sed, omiſſa iurisdictione, imperio prætorio exequabatur, ut cum bonorum possessionem secundum tabulas; aut contra tabulas dabat; item, cum restituebat in integrum, & huius generis non nulla. Porro, cuius prætoris erat iurisdictione, eius non erat quæstio publica: neque, cuius quæstio publica, eius iurisdictione, vnus tamen de toto prætorum collegio, qui erant omnes octo, & iuris dicendi, & quærendi potestatem habebat, is qui prætor inter peregrinos vocabatur, nam & ius inter peregrinos ab eo dictum, satis constat: &, quæsitum, sociorum, hoc est peregrinorum causa, de repetundis, Padianus demonstrat in orationis commentario aduersus competitores. Nunc, quæ diuersis temporibus leges ad ea, quæ nominauimus, crimina vindicanda, peccandi; licentiam reprimendam rogatæ sunt, eas ostendemus, & quoniam inter publica primum locum obtinet religio; de incestu, quæ in sacram personam, sacrove in loco commissæ libido fuit, ante omnia est agendum. Incestus ita graue crimen ducebatur, ut, cum P. Clodius Bonæ Deæ caeremonias, & sacra libidinis causa polluisſet, S. C. factum sit, ut populus de reo cognosceret, quo licet conijcere, quæstionem de incestu non esse legibus prætori demandatam, quod eo magis opinamur, quia legimus apud Padianum, de M. Aemilio Scauro, qui princeps senatus fuit, diminutæ ac neglectæ religionis reo, comitijs tributis, accusante tribuno pl. Cn. Domitio, esse quæsitum. Lex illa fuit seuerissima, quæ virginem Vestalem, si stuprum commisisset, ad portam Collinam defodiuiam iubebat, quam legem Numa Pompilius, Romanorum II. rex, qui Vestalium virginum sacerdotum Romæ instituit, ab Albanis transtulit, illi enim Vestales virgines, in stupro deprehensas, virgis ad mortem cadebant: Numa

ma vero mortem quidem, & ipse poenam esse voluit, sed cruoris expertem; ut viua sepultæ, diem suum miserrimis in tenebris obirent. Nec dubito, quin & is, qui stuprum cum Vestali commississet, morte poenas lueret: ut in pari scelere pari supplicio punirentur. Possem alia non pauca aduersus religionem crimina subiungere: sed locus hic non est, agitur enim de capitalibus: ea porro capitalia non sunt; ut, si quis auguri non paruerit, aut inaugurato quid fecerit: si quis deos patrios alieno ritu, aut novos separatim coluerit: si quis loca sacra priuata fecerit: si quis in Deos, aut de Dijs nefarie atque impiè locutus erit: si quis sacrum, aut in loco sacro surriperit: si quis sacram personam, aut profanam in loco sacro percusserit: & illa duo: quorum alterum apud Paulum iurisperitum, alterum apud Vlpianum legimus; si quis alicuius numinis superstitione leues mentes terruerit; si quis illicitam diuinationem pollicitus erit. De maiestate, nisi, si aut perduellionis causa esset, aut tribunus ædilisve pl. accusaret, quæstionem prætor, is, cui obuenisset ea quæstio, exercebat, quod ex Pediano, qui C. Cornelium apud P. Cassium prætorem de maiestate reum ait esse factum, satis liquet, interdum tamen capitale non fuisse crimen de maiestate, supra demonstratum est. Quot autem modis maiestas læderetur, non omnino fortasse, sed magna tamen ex parte, ut opinor, exponemus. Læsa maiestas iudicatur, ubi quid in populum suum, suamve remp. aut in magistratus, personamve principis commissum est: in populum, ut si quis exercitum hostibus tradidit; si exercitum sollicitauit, deletumve iniussu populi aut senatus habuit; si quis exercitum extra suam provinciam iniussu populi duxit, aut ipse, relicto exercitu, provincie finibus excessit; si quis remp. sua culpa male gessit; si stationem deseruit; si contra libertatem consilia iniit; si seditionem aut bellum excitauit; si publicum hostem domi priuatus habuit; si ius ciuitatis aut
magi-

magistratus imminuit; si præter dignitatem populi R. regio in comitatu fuit; si contra bonum publicum locutus est; quod maiestatis quidem crimen, non tamen capitale fuit; ut exemplo docuimus: præterea, si quis ad hostem transijt, aliudve quid cum ijs aduersus remp. pactus est. Hæc in populum læsæ maiestatis crimina, in magistratum autem, vel in principis personam, si quis vim omnino ullam attulit; si tribuno pl. intercedenti non paruit, aut ab eo concionem auocauit, cumve priuati loco habuit, ut puta, si occurrenti in via non cessit, si consilium plebis disturbauit: & huius generis alia; quæ facile possumus intelligere ex ea definitione, quæ prodita litteris est: Maiestatem is minuit, quæ ea tollit, ex quibus ciuitatis amplitudo constat. Leges nominantur hæ, primum illam XII. tab. de qua Polybius lib. V. ut, qui hostem concitasset, vel ciuem hosti tradidisset, capite poenas daret: deinde, tribunicia, Appuleia, Varia; consulares, Cornelia, Iulia, Antonia. Appuleiam tulit, opinor, L. Appuleius Saturninus tribunus pl. quem postea cum C. Seruilio Glaucia prætore C. Marius VI. consul S. C. interfecit, hac lege damnatum legimus C. Iunium Norbanum; quia, seditione populi concitata, quod ad maiestatem pertinuit, Q. Seruilius Cæpionem innocentem damnasset. Variam tulit Q. Varius Suetonensis tribunus pl. qui Philippo, & Cæsare cos. in locum M. Liuij Drusi interfecti tribunus pl. creatus est, huius legis hæc sententia fuit, ut quæreretur de ijs, quorum ope, aut consilio bellum Italicum esset concitatum, quo crimine cum essent multi condemnati; & ad plures præterea, quos damnari necesse esset, ea culpa pertinere videretur: fecit sapienter senatus, qui decreuit, ne, dum tumultus Italicus esset, iudicium ullum lege Varia fieret. Secuta est Cornelia, L. Syllæ dictatoris; inde Iulia, C. Cæsaris, in primo, ut opinor, lata consulatu, aut post victum in Pharsalia Pompeium, nam consul iterum, bello

bello Pompeij, aut Alexandrino impeditus, abfuit, hæc lex damnatis aqua, & igni interdicebat. Postremo Antonia, M. Antonij consulis, qui III. vir postea fuit: quæ damnatis de maiestate prouocationem ad populum dabat, quod antea in vno perduellione, omnium de maiestate criminum grauissimo, licebat. In causa maiestatis, & prodicionis, & si quid esset huiusmodi, impunitatem indici datam Pedianus ait; in causa repetundarum negat, nulla vero prorsus in causa senatoribus licuisse indicium proficere, ne videlicet summi dignitas ordinis minueretur, affirmat. Præmium autem, si quis accusasset, & damnasset aliquem magistratum, ei datum crediderim eius ipsius, qui damnatus esset, magistratum; si modo accusator competitor fuisset, aut ei alioqui per leges petere liceret: aut, si reus magistratus designatus non esset, & magistratum antea gessisset, ius eodem loco dicendæ sententiæ; si modo senator esset accusator, nam, cum ait Cicero in oratione pro Balbo: Legum præmijs prætoriam sententiam, & prætextam togam consecuti sunt: aperte significat, quæ summa darentur accusatoribus præmia, hæc duo fuisse, potestatem dicendæ prætorio loco sententiæ, & magistratum: eum scilicet damnatus esset is, qui, ob gestam antea præturam, sententiam prætorio loco diceret; aut is, qui designatus esset in aliquo magistratu, quod si hæc summa erant accusatoribus præmia: certe non nisi summis de criminibus dabantur, & si hoc; sequitur illud, vt ob maiestatem, quod summum erat crimen, præcipuè darentur. Perduellio, quod omnium de maiestate criminum fuit atrocissimum, (nam tunc est perduellio, cum in ipsam remp. vel in personam magistratus, aut principis inferitur iniuria) non à prætore, sed à II. viris cognoscebatur, deinde ad populum erat prouocatio, itaque & Horatium illum, qui sororem occidit, & Sp. Cassium Viscellinum, qui de regno cogitauit, perduellionis accusatos, alterum à populo

pulo esse absolutum, alterum condemnatum, & bonis publicatis, necatum, Liuius monumentis historiarum prodidit, quanquam Horatij factum paricidium, non perduellio, videtur fuisse, & lege paricidij, quam Numa Pompilius fecerat, iudicatum esse; Hostilij regis iussu, Festus Pompeius docet, cur igitur perduellionem Liuius nominat? ait enim. Rex, concilio populi aduocato, II. viros, inquit, qui Horatio perduellionem iudicent secundum legem, facio. Causam hanc, fortasse veram, licet opinari: vel quia Numa, vir sanctissimus, paricidium omne perduellionem voluit esse; vel quia, si non omne paricidium, saltem illud, quod in cognatos, affinesve committeretur. Lege perduellionis, primum II. viri iudicabant, deinde ad populum erat prouocatio, declarat hoc oratio pro Rabirio perduellionis reo: ex qua, primum à II. viris, deinde à populo de Rabirio iudicatum esse, cognoscitur, quod etiam Suetonius tradidit, quanquam multo ante iudicem, hoc de crimine populum fuisse; non modo Horatij proximo demonstratur exemplo, verum etiam ex eo, quod à Plutarcho in Poplicola de Vitellijs, & Aquillijs, qui patriciæ gentis vtrique fuerunt, proditum est, nam, cum de Tarquinio rege restituendo cogitassent, damnati à populo poenas morte debitas luerunt. Atque hoc vno crimine damnatos necare ciues Romanos licuisse, cum eo tamen, si populus ita iudicasset, (nam, alioqui ne liceret, Sempronia C. Gracchi tribunicia lege sancitum est) satis plane constat: quippe cum & crucem Rabirio à Labieno accusatore in campo constitutam Cicero dicat; &, mortem lege Iulia irrogatam, posteriores etiam iurisperiti tradiderint; rei quoque memoria post mortem condemnata. Notat Vlpianus, quod à nobis omittendum non fuit; purgandum fuisse crimen perduellionis etiam successoribus; si forte reus obijisset, antequàm de eo iudicatum esset, ait enim sic. Is, qui in reatu decedit, integri status decedit, extinguitur

enim crimen mortaliſſimate, niſi quis forte maiſtatis crimine reus fuerit, nam, niſi hoc crimen à ſucceſſoribus purgetur, hæreditas ſiſco vendicatur, plane non, quiſquis legis Iulie maiſtatis reus eſt, eadem conditione eſt, ſed qui perduellionis reus eſt, hoſtilis animi aduerſus remp. vel principem animatus, cæterum, ſi quis ex alia cauſa legis Iulie maiſtatis reus ſit, morte crimine liberatur, hæc Vlpianus: quæ alij quoque confirmant, aut paulo poſt in crimine repetundarum oſtendemus. Quemadmodum autem omnium de maiſtate criminum perduellio grauiffimum fuit: ſic à populo ijs comitijs, quæ maxima omnium erant, centuriatis, inquam, iudicabatur, quod in ea, quam proximè nominati, oratione pro Rabirio declaratur, idemq; Liuius, Valeriuſq; ſignificant: qui centurias nominant in eo perduellionis iudicio, quod de Ti. Graccho, & C. Claudio cenſoribus, accuſante tribuno pl. fiebat, nec dubito, quin Artilius ille Calatinus, Q. Fabij Maximi ſocer, quem ſcribit Valerius oppidi Soranorum proditione reum ad populum eſſe factum, centuriatis & ipſe comitijs cauſam dixerit: cum oppidi proditio, quæ in remp. grauis iniuria eſt, videatur eſſe perduellio, itaque miror (vt aliud ex alio) cur proditionem, & maiſtatem Peditanus quodam in loco ſeparatim nominauerit: cum proditio certe in maiſtatem includatur, atque etiam, vt ego exiſtimo, perduellio ſit: quod inter maiſtatis crimina ſummum fuit, niſi ſi vt ſpeciem, quo modo philoſophi loquuntur, à genere ſe iunxit, perduellionem ſcilicet à maiſtate, nam & vocabulum ipſum, prodere, videtur propriè, ac directè perduellionem ſpectare, eſt enim vbi quis cum hoſtibus aduerſus remp. conſpirat. Videtur etiam conſiderandum: cum tribuni pl. aliquem perduellionis accuſarent, vt duos, quos nominavi, cenſores Rutilius, Rabirium Labienus, quæ ratione populum, vt de reo iudicaret, per centurias conuocarent, ſiquidem tribunus pl. minor erat magiſtratus;

tus: centuriata vero comitia nonnisi à maiore magistratu, ut consule, pratore, esse habita traditum est. Dicendum, quod veterum in libris patet; accusasse quidem tribunum pl. comitia vero maiorem magistratum, tribuno poscente, habuisse, & hoc significat Liuius lib. XXVI. cum ait: C. Sempronius Blaesus perduellionis se iudicare Cn. Fuluius dixit, diemq; comitijs ab C. Calpurnio pratore urb. petit, eodemq; modo locutus est lib. XLIII. Vtrique censori, inquit, tribunus pl. Rutilius perduellionem se iudicare pronunciauit, diemq; comitijs à C. Sulpicio pratore urb. petijt, est igitur petere diem comitijs petere, ut sibi certo die comitia dentur, fuitq; hoc genus antiquum loquendi; quo & ante Liuium Valerius Antias vsus est, notauit enim apud Gellium hæc, hoc ipso de crimine, lib. VII. cap. IX. Peposci, non poposci, Valerius Antias lib. annalium XLV. scriptum reliquit. Denique, ait, Licinius tribunus pl. perduellionem ei diem dixit, & comitijs diem à Q. Marci pratore peposcit. Quæro etiam illud, cur censores illos, perduellionis accusatos, in exilium ituros fuisse, si damnati essent, non morte multatum iri, Liuius demonstret, ait enim sic. Gracchus conceptis verbis iurauit, si collega damnatus esset, non expectato de se iudicio comitem exilij eius futurum. Hoc ego mihi videor hac tueri ratione posse: quia censor magistratus esset; nec interfici, aut omnino violari magistratum, leges sinerent.

Addi fortasse & illud potest: non fuisse vere, quæ censoribus illis obijciebantur, crimina perduellionis; quòd eorum alter concionem à tribuno pl. auocasset, alter eum, intercessionem non parendo, in ordinem coegisset: maiestatem quidem illam fuisse, perduellionem autem non fuisse: cum sit omnis perduellio maiestas, non omnis maiestas perduellio, quòd si quis tribunum pl. aliumve magistratum necasset, aut aduersus remp. tyrannidis causa consilia iniisset: vere tunc perduellio fuit, ideo & Cassium Viscellinum,

de regno cogitantem, esse necatum, & Rabirio, ob interfectum Saturninum tribunum pl. accusato, crucem in campo Martio supplicij causa fuisse constitutam, animaduertimus. Postea totum hoc ad populum prouocandi ius lex Iulia, non C. Caesaris, sed Octauiani, sustulit. Repetundarum crimen capitale, nec ne, fuerit, dubitatur à doctis, verum omnem dubitationem tollit vna distinctio, prioribus enim temporibus capitale non fuit: postea, cum avaritia magistratuum haud paulo latius manare iam in prouincijs coepisset, visum est, vt acrioribus remedijs obuiam iretur, itaque, lege lata, capitale crimen factum est, vtrunque probatur exemplis. L. Lentulum, de repetundis damnatum, postea cum L. Marcio Censorino censorem esse factum, tradit Valerius lib. VI. quo patet, damnatione ius Romæ manendi ademptum illi non esse; siquidem censuram deinde sit assecutus: quam gessit anno ab vrbe condita DCVI. Idem illa confirmant, quæ scripta sunt lib. I. Rhetoricorum ad Herennium: Lex vetat eum, qui de repetundis damnatus sit, in concione orationem habere, augur quidam damnatus de repetundis, in demortui locum, qui petat, nominauit, veteris enim legis, non eius, quæ postremis reip. temporibus lata esset, exemplum videtur attulisse: cum libro de officijs II. ita loquatur Cicero: Proximæ quæque leges de repetundis duriores. Hæc mansisse Romæ primis illis temporibus, qui iam de repetundis damnati essent, facile demonstrant. Rursus, capitale crimen fuisse, eoq; damnatos exulasse, interdictus aqua, & igni, A. Gabinij, & C. Verris exemplo cognoscitur, quod si quis obiecerit, non eos lege exulasse, sed quia, cum soluendo non essent, aut omnino cum nollent soluere, voluntarium in exilium profecti sint: adiungemus de C. Catone: quem & esse damnatum de repetundis, Cicero in Verrem, Velleiusq; tradunt, & exulasse Tarracone, ex oratione pro Balbo, perspicuum sit: cum tamen æstimata ci-
lis

lis esset tantummodo H-S XVIII. millibus, ut exulasse videatur, non quod fortasse posset aliquis de Gabinio & Verre suspicari, ne solueret, quod æstimatum erat; quod minimum sane pecuniæ fuit; sed quia legi, quæ repetundarum damnatis aqua & igni interdiceret, parere cogebatur. Est etiam apud Velleium P. Rutilij exemplum, repetundarum lege damnati: quem exulasse, & Cicero in oratione pro Balbo, & epitome Liuiana lib. LXX. declarat. Verum, ut hæc sint dubia, quæ tamen satis aperta mihi quidem videntur; Peditiani testimonio nihil certius, nihil illustrius, is ubi exponit illud Ciceronis in Verrem lib. I. Avaritiæ supplicio communi; subiungit, Aestimatio-
ne litis, & exilio, satis manifestè exilium cum pecuniaria poena in repetundarum crimine coniungens. Actionem fuisse in hoc crimine aduersus hæredes, nisi si rei in reatu, ut iurisperiti loquebantur, perijissent, cum ex ipsis cognoscitur iurisperitis, tum Valerius indicat his verbis: C. Licinius Macer, vir prætorius, Calui pater, repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, in Mænianum conscendit: deinde M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem cum vidisset, misit ad eum, qui diceret, se non damnatum, sed reum perijisse, nec sua bona hastæ posse subijci: ac protinus sudario, quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis, incluso spiritu poenam morte præcurrit, qua cognita re, Cicero de eo nihil pronunciauit: Igitur illustris ingenij orator ab inopia rei familiaris, inusitato paterni fati genere vindicatus est. Poena vero damnatis de repetundis, quod ex Peditiano satis liquet, dupli fuit. Lex per annos DC. hoc de crimine lata Romæ nulla est: consulibusq; Censorino & Manilio L. Piso Frugi tribunus pl. primum de repetundis rogationem tulit, ut Cicero lib. de officijs II. & in Bruo docet, eodemq; anno, aut certè proximo, alia lex à Cæcilio tribuno pl. lata est: qua damnatum L. Lentulum, eum,

de

de quo proxime meminimus, qui postea censor fuit, prodidit Valerius lib. VI. necesse est enim, ut si ante censuram lege Cæcilia damnatus est, lata lex sit vel L. Marcio M. Manilio cos. quo anno & Calpurnia lata est; vel certe Sp. Postumio L. Calpurnio, nam Africano & Druso cos. qui anno proximo consules fuere, censuram Lentulus & Censorinus gesserunt, aliæ deinde leges de repetundis, Seruilia, Acilia, Cornelia, Iulia: quibus singulis aliquandiu iudicia sunt administrata, nam posterior quæque proximam superiorem abrogavit, sic tamen, ut quadam retineret, atque adeo interdum multa, non enim dubito, quin, quot in rebus crimen repetundarum Seruilius constituit, iisdem in rebus, aut omnibus, aut plerisque, idem crimen Acilius, cum suam legem ferret, esse voluerit, quod igitur ad criminis rationem, & peccandi genera pertinet, legem à lege non admodum dissensisse crediderim, poenam vero semper fere auxit posterior lex, & iudicii rationem aliqua re multæ mutarunt, itaque C. Seruilius Glau-
cia, (redeo enim ad quatuor leges, quas proxime nominavi) is, qui cum Saturnino tribuno pl. prætor est occisus cum de repetundis rogationem ferret, novum de comperendinatione caput primus intulit, intraque spatium hoc iudicii tempus conclusit, ut accusatori dies XX. ad agendum, totidem defensori ad defendendum darentur, ante hanc legem ampliari quidem licebat, comperendinari vero in iudicio repetundarum non licebat, quorum alterum lege Seruilia confirmatum, alterum, nulla in veteri lege scriptum, sed novum inducitur, Acilia sustulit, quæ de re Pedianus sic. Ante legem Glauciæ de comperendinatione, aut statim sententia dicebatur, si absolvendus esset reus: aut, Amplius, pronunciabatur, si videretur esse damnandus, cum dixissent iudices, Non liquet, hoc est, obscura est, itaque ea pars, interposita dilatione, dicebat, in cuius peroratione videbatur obscuritas, comperendina-
tio

tie vero vtriusque partis recitatio est, & infra subiungit hæc. Alij sic. Inter comperendinationem & ampliacionem hoc interest, quod comperendinatio ex vna tantum re dabatur, cum causam index non intelligeret, & omnino, si videbatur iudicibus bona causa, absoluebant reum; si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione parcebant, nam, cum condemnandi nota esset C. littera absoluedi A. ampliandi signum NL. dabant; quo significabant non liquere: vnde ampliatio nascebatur, quibus ex verbis primum illud intelligitur, in ampliacione aut accusatorem solum, aut defensorem iterum causam egisse; deinde, etiam hoc constat, esse, Amplius pronunciatum non cum ambigeretur, absoluedus, an condemnandus esset reus, sed cum ita dilucidè pateret culpa, vt condemnandus omnino videretur, in quo tamen, vt quasi ad excusandam dilationem, speciem aliquam dubitationis præferrent, ampliandi signum in tabellis dabant N. L. tumque iterum dicebat is, vel pro reo, vel contra reum, qui quod proposuerat, argumentis non satis probasse videretur. Quod ad primum attinet: etsi Pediano, sicuti debeo, plurimum tribuo; quæro tamen, vere ne senserit, an secus, venit enim in mentem suspicari, ne quemadmodum in comperendinatione, sic in ampliacione ab vtraque parte iterum acta causa sit. Liuius enim libro XLIII. causam de repetundis ex ampliacione vtrunque ait esse actam, idem ex ijs verbis possum conijcere, quæ sunt apud Ciceronem actionis secundæ lib. I. in Verrem: Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ spiritus, quid huius lacrymas, & concursationes proferam? vocat alteram actionem post ampliacionem, quod verbum spectare potius vtranque partem, quam alterutram, videtur, & Alconius ipse, non dubito, quin idem senserit, subiungit enim hæc in suo commentario: Hic apparet, etiam in ampliacione sic alteram dici, quemadmodum in comperendinatione. De illo

illo altero, cum dixit, ampliacionem fuisse, non in causa dubia, sed in manifesta rei culpa, non ad causam melius cognoscendam, sed ad damnationem differendam: plane non assentior: nec tamen audeo dissentire, libenter enim existimauerim, Amplius, esse pronunciarum, cum obscura causa esset, nec de absolutione, aut condemnatione satis liqueret, proptereaq; Amplius requiri ad causam demonstrandam videretur, nam si ampliatio futuræ damnationis esset signum: quorsum, cum de Philodamo esset, Amplius, pronunciatum, tantopere Dolabella & Verres contendissent, ut condemnaretur? non opera superuacanea fuisset? contenderunt autem, quia videbant posse fieri, ut absolueretur, quid? Pedianus ipse non ne contra suam sententiam loquitur? quasi enim oblitus ea, quæ ante de ampliacione dixerat, hoc in loco ait: Mos veterum hic fuerat, ut si absolvendus quis esset, statim absolueretur; si damnandus, statim damnaretur; si causa non esset idonea ad damnationem, absolui tamen non posset, Amplius pronunciaretur. Sed fortasse Pedianus excusari poterit, si tempora distinguantur, hoc modo; ut ante legem Glaucia ampliatio fuerit dilatae condemnationis indicium; post legem vero Glaucia, obscuritatis, nec satis exploratae sententiae, utrunque sane duo Ciceronis loca, si quis attenderit, videntur ostendere; primum, in iudicio Philodami, de quo proxime dictum est, ibi enim, dubium fuisse post damnationem euentum iudicij, plane constat, deinde, cum ea dixit in odem libro: verum, ut opinor, Glaucia primustulit, ut comperendinaretur reus, antea vel iudicari primo poterat, vel Amplius pronunciarum, utram igitur putas legem molliorem? opinor, illam veterem: quæ vel cito absolui, vel tardè condemnari licebat, nam hoc, Tardè condemnari, ad illud, quod proximè dixerat, refertur; Amplius, pronunciarum, ut ampliacione nihil, quàm tardam condemnationem significare videatur. Differt etiam

etiam in hoc à comperendinatione ampliatio; quòd ampliatio tantum à iudicum arbitrio, ac voluntate penderet, comperendinatio vero est illa quidem in iudicibus posita, sed petente vel accusatore, vel defensore nam, nisi alteruter, aut vterque petiisset, nihil iudices de comperendinando reo cogitassent, non potuisse autem comperendinationem inuitis iudicibus omitti, Pedianus docet, cum ait, ideo testibus vsum esse Ciceronem, vt si posset, comperendinationem tolleretur; sperabat enim Cicero, causa per testes patefacta, iudicibusq; probata, futurum vt de tollenda comperendinatione à iudicibus impetraret, ergo, tum in iudicibus, tum in accusatore, ac defensore situm fuisse comperendinandi ius, vere dixi. Discrebant etiam origine ampliatio, & comperendinatio, nam vetustiore fuisse ampliationem, verba Ciceronis de lege Glauciae demonstrant, & P. Licinio, C. Cassio cos. hoc est multis ante primam de repetundis legem annis, quam à L. Pisone latam diximus, ampliatos esse reos in iudicio repetundarum, apud Liuium lib. XLIII. animaduertimus. Redeo ad rem: nec tamen à re longius discessum est: quando in lege Seruilia caput fuit de comperendinatione: & Acilia, de qua proximè agemus, comperendinationem simul cum ampliatione, quæ vtraque rei potius causa, quàm accusatoris, videtur esse constituta, omnino sublatam esse iussit. Tulit eam legem M. Acilius Glabrio, pater eius, qui Verris in causa prætor fuit, & cum C. Calpurnio Pisone post biennium consulatum gessit, tulerit autem in tribunatu pl. an in prætura, minus constat, latam tamen in tribunatu potius, quàm in prætura, vt existimem, hoc adducor argumento, quòd reliquas de repetundis leges à tribunis pl. omnes video rogatas esse, exceptis ijs, quas patricij, qui tribuni pl. esse non poterant, rogant, vt Cornelia, Iulia. Seuerissimam fuisse hanc Glabronis legem, in qua ne comperendinari quidem, aut

ampliari liceret reum, Cicero lib. I. in Verrem, & Pedianus tradunt, itaque multi, nulla omnino, neque comperendinationis, neque ampliationis, dilatione interposita, semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus, ea lege damnati sunt. Quod autem in eo loco Cicero dixit; Ego tibi illam Aciliam legem restituo; non dixit, restituo, quasi de lege ante Seruiliam lata, sed habuit rationem præsentis temporis, cum ex lege Cornelia, non iam ex Acilia, de repetundis quærebatur. Acilia enim tollebat omnino & comperendinationem, & ampliationem: quæ utraque comperendinatio quidem certe, lege Cornelia permittebatur, id Cicero significauit satis aperte, cum dixit. Adimo enim comperendinatum; quod habet lex in se molestissimum; bis ut causa dicatur, & in eo: Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus, nam si primus Glaucia, ergo aliquis post eum item de comperendinatione tulit, cum autem Acilium constat non fuisse: id quod ostendimus, fuit igitur L. Sylla: cuius ex lege hoc tempore iudicia de repetundis administrabantur, idemque declarat Pedianus, cum ait, ideo testibus usum esse Ciceronem, ut si posset, comperendinationem tolleretur, frustra enim Cicero conatus esset tollere, ac ne conatus quidem esset, si necessaria fuisset. Cum autem in eo loco subiunxit, Ita mittam in consilium, ut etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo iudicare: hoc dicit: Ita testes interrogabo, ita scelera Verris patefaciam, ut etiam si lex Acilia, quam, quod ad me attinet, tibi restituo, (adimo enim comperendinatum) permittat id, quod maxime permittit, dilationem videlicet, iudices tamen, haudquaquam ampliantes (comperendinationem non nominat; quia comperendinatio, non iudicum, sed accusatoris, & defensoris erat, cum eorum alterutro petente fieret, ampliatio vero iudicum) magnitudine criminum, & probationum inspecta, sibi turpe arbit-

arbitrentur non primo iudicare . Et quòd Aciliam Cicero mitissimam vocat , quam Asconius seuerissimam , vterque rectè : seuerissimam , si cum veteribus , mitissimam , si cum Cornelia cõferatur , hęc pluribus verbis , tũ quia pertinet ad leges ; tũ quia locus Ciceronis in Verrẽ satis habet obscuritatis & in eo interpretes omnes implicati , tanquã in salebra hæserunt . Quinctia fuit Cornelia , L. Syllæ dictatoris , quæ comperendinationem , lege Acilia sublatam , restituit , fuit autem , vt posterior quæque lex , durior , quàm Acilia : etsi comperendinationem concedebat , quam Acilia tollebat , sicuti lex Glauciz durior , quàm vetus : cum tamen Glauciz lege comperendinari posset reus , vetere lege non posset , id Cicero significat his verbis : Vtram puras legem molliorem ? opinor , illam veterem , eodemq; modo seuerior , quæ consecuta est , Iulia , quàm Cornelia , quod idem Cicero in oratione pro Postumo tradit . Sunt autem lege Cornelia iudicia de repetundis omnia vsque ad C. Cæsaris , qui postea dictator fuit , primum consulatum administrata , consul enim Cæsar nouam de repetundis legem rogauit , cuius quidem capita , quæ ex veterum scriptis liceat colligere , hęc maxime fuerunt : vt repeterentur pecuniæ , quas quis in magistratu , potestate , curatione , legatione , vel quo alio officio , munere , ministeriue publico cepisset , vel aliquis ex cohorte ipsius , vt vrbanus magistratus ab omni forde se abstinere , neque plus doni , munerisve in anno acciperent , quàm quod esset aureorum centum : neque quis ob iudicem arbitrumve dandum , mutandum , iubendum ve , vt iudicaret ; neque ob hominem in vincula publica coniiciendum , vinciendum , vinciriue iubendum , vel ex vinculis dimittendum , neque quis ob hominem condemnandum , absoluendumve , neque ob litem æstimandam , iudiciumve capitis pecuniæve faciendum , vel non faciendum aliquid acciperet , quæ verba non minus pertinebant ad prouinciales , quàm ad urbanos magi-

N n 2

stratus ,

stratus, item, ne quis omnino ob negocium faciendum, vel non faciendum, per calumniam pecuniam acciperet. Cautum præterea, ne provinciæ præsidum avaritia premerentur, aut exhaurirentur; ne illi, qui provincias regerant, quive circa eos erant, negotiarentur, nec mutuum pecuniam darent, fœnusve exercerent: neque hoc tantum; sed ne uxorem quidem quisquam ducere posset ex ea provincia oriundam, vel domicilium ibi habentem, neue filio uxorem ducenti consentiret: ne ijs in liberos populos ius de pecunijs creditis dicere liceret: itē, ne quis de provincia exiret, aut exercitū inde sua auctoritate educeret, bellum sua sponte gereret, in regnum alienum iniussu senatus ac populi accederet; ut libertas socijs, ac præmia, ob merita in Remp. data integra essent: ne cuiquam aurum coronarium aut imperare, aut accipere liceret, nisi cui decretus esset à senatu triumphus, cautum etiam hac lege, ne dona acciperent quæstores, aut xenia, ut rectores provinciarum rationes, prius quàm decederent, apud duas in provincia ciuitates deponerent: ne quis pro consule, aut pro prætore legatum suum ante se de provincia dimitteret quod ab Vlpiano, in l. meminisse, traditum est; spectauit hæc lex non modo ad eos, qui cum aliqua potestate erant verum etiam ad eos, qui curabant aliquod opus publicè faciendum, frumentum comparandum, vel viam reficiendam: item ad legatos, qui provinciarum rectoribus à senatu dabantur, præfectosq; & tribunos, quæstores etiam, totamq; cohortem prætoriam, si quid accepisse à provincialibus conuicti essent, eadem lege illud etiam sancitum erat, quid rectoribus provinciarum, dum in provinciam irent, a socijs populi R. liceret accipere, qua de lege Cicero, dum in provinciam proficiscitur, ita scribit ad Atticum lib. V. Adhuc sumptus nec in me, aut publicè, aut priuatim, nec in quenquam comitum, nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite, postea vero quàm in provinciam perue-

peruenit, eodem libro sic: Scito non modo nos scœnum,
aut quod lege Iulia dari solet, sed ne ligna quidem, nec
præter quatuor lectos, & rectum, quenquam accipere
quidquam. Ad hanc legem postea Cæsar, rerum potitus,
fortasse caput hoc addidit, vt repetundarum conuicti etiam
ordine senatorio mouerentur, id quidem ab eo factum.
Suctonius narrat, quod vel aucta, vt dixi sua vetere lege
potuit, vel noua lege lata, vel etiam, sine lege, pro ea
quam omnium rerum vnus habebat, potestate. Scriptum
etiam apud Martianum iuriconsultum inuenio, lege Iulia
repetundarum cautum esse, ne iudicare, neue testimonium
dicere liceret ei, qui ob turpitudinem senatu motus, nec
restitutus esset. De vi sequitur, ea duplex fuit, publica, &
priuata, publica definitur, ea quæ armis, priuata, quæ sine ar-
mis infertur, priuatis enim hominibus armorum vsutum
in vrbe, tum in agro lege Iulia interdictum, nisi si haberent
ea venationis, itineris, nauigationisue causa, legimus in
Martiano, tit. ad l. Iuliam de vi publica, idq; renouatum
à Iustiniانو, scribit ipse in libro nouellarum const. tit.
de armis, sed hoc ante legem Iuliam, & ante Magni Pom-
peij edictum, de quo legimus in Plinij naturalis historiæ
lib. XXXIIII. qui vetuit in tumultu necis Clodianæ vllum
in vrbe telum esse, primis temporibus institutum, obser-
uatumq; non dubito, video enim, Seruio regnante, po-
pulum R. ad centuriata comitia in campum extra urbem
propterea conuenisse, quia in vrbe vsus armorum interd-
ceretur, serpit deinde licentia: quam nouis legibus & edi-
ctis reprimi necesse est. Publica vis vel contra remp. &
magistratus, vel contra priuatos fiebat, contra remp. &
magistratus capitaliserat semper; contra priuatos, non
item, sed tantummodo, cum erepta vita esset. Priuatam
vim non fuisse capitalem, etiam si non probetur exemplis,
facile tamen ex ipsa definitione licet existimare. Neque
vero, vt de publica, item de priuata prætor cognoscebat,
sed

sed iudices dabat, ac ne de publica quidem semper, nam existunt controuersiae quaedam de vi, quae consistunt in iure ciuili, ut ea pro Cecinna: in qua non praetor, sed recuperatores, quos à praetore urb. datos iudices esse iam diximus, iudicarunt, ergo de publica vi modo praetor, cui ea quaestio obrigisset, (is autem nec urbanus, nec peregrinus erat, sed vnus de reliquis sex) modo iudices à praetore dati cognoscebant, dabat autem eos praetor vel urbanus, si causa esset in iure ciuili, & ageretur inter ciues, ut ea pro Cecinna; vel peregrinus, si ageretur inter peregrinos; vel vnus de reliquis sex, si cognitio non à iure ciuili penderet, de priuata vero nunquam praetor, semper iudices à praetore dati cognoscebant, praetore autem vel peregrino, si res esset inter peregrinos; vel urbano, si ciuis ciuem in iudicium vocaret, & in iure ciuili posita causa esset; vel vno de reliquis, si de iure ciuili nulla esset consideratio. Nunc, quando de capitalibus agitur criminibus, leges de vi publica narrabimus. Plotia fuit tribunicia, de vi publica priuatis ciuilibus illata; (nam de publica contra remp. lex Lutatia fuit) qua Catilinam à L. Paulo, M. Lepidi, qui III. vir postea fuit, fratre, accusatum, in Salustio legimus; Clodium à Milone, in oratione pro Milone; M. Tucium à C. Sempronio Rufo, in epistola M. Coelii, quae omnes causae, non dubito, quin capitales fuerint: cum, Catilinam & Clodium minime leuibus flagitijs affines fuisse, constet; causam autem, qua in iudicium Turtius est vocatus, extraordinariam Coelius appellet, hanc legem tulit, opinor, M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. is, qui, ut iam diximus, legem iudiciariam tulit. Sequuntur consulares, primum Lutatia de vi reip. illata; quam Q. Lutatius Catulus consul, M. Aemilij Lepidi collega, in tumultu reip. tulit: quae festis etiam diebus iudicium de vi iubeat exerceri, ut ex procemio patet orationis pro M. Coelio, eaq; damnati sunt, qui

qui de Catilinæ socijs in vrbe remanserant, vnde illud in ea pro Sylla : Seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate, ac misericordia mitigare, quod exponitur in ea pro Coelio his verbis. De vi quæritis, quæ lex ad imperium, ad maiestatem, ad statum patriæ, ad salutem omnium pertinet : quam legem Q. Catulus, armata dissensione ciuium, reip. extremis pene temporibus tulit : quæq; lex, sedata illa flamma consularis mei, fumantes reliquias coniurationis extinxit. Ex quo mihi oritur opinio, in oratione, quæ Salustij nomine in Ciceronem inscribitur, vbi legis Plautiæ legitur, rectius fore, si legatur, legis Lutatæ : cum eo loco de coniuratorum damnatione verba fiant : qui vim non in priuatos ciues, quæ lege Plotia iudicabatur, sed in vniuersam remp. comparauerant ; cuius criminis quæstio Lutatiam ad legem pertinebat, & ob eam causam ipse Cicero pro Coelio dixit : Quæ lex fumantes reliquias coniurationis extinxit : cum de Lutatia lege loqueretur. Sed quæri potest : cum Plautia lex de vi Ciceronis ætate seruarietur ; cur M. Coelius, pro quo extat Ciceronis oratio, Lutatia lege potius, quàm Plautia, sit ab Atratio in iudicium vocatus, quid enim aduersus remp. Coelius commiserat ? Facile respondetur : non quòd Romæ aut senatum obsedisset, aut magistratibus vim attulisset ; sed quòd seditione Neapoli concitata, (id enim obijciebat accusator) intulisse vim reip. videretur, nam in oratione quodam in loco ita scriptum est. Illam partem causæ facile patior grauius & ornate à M. Crasso peroratam, de seditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulsatione Putcolana, quod attinebat ad Alexandrinorum pulsationem, aut ad venenum, quod Clodiæ necandæ causa paratum esse arguebat accusator ; quibus in criminibus non publica, sed priuata res agebatur ; postulatus esset Coelius lege Plotia, non Lutatia, sed, cum simul crimen de seditione Neapolitana con-

iun-

iungeretur; quæ ad imperium statumq; reip. pertinebat; propterea lege Lutatia est accusatus, atque hanc quidem partem causæ M. Crassus egit: illam de veneno Clodiæ dato libenter Cicero suscepit, inimicitiarum causa, sed principem locum dedit accusator, quo gravius reum opprimeret seditionibus Neapolitanis, ideoq; lege Lutatia accusavit, cum tamen, præter seditiones Neapolitanas, alia crimina obijceret, lege Plotia, non Lutatia, vindicanda, nam, damnatos esse reos alijs criminibus, ac legibus, quàm quo potissimum crimine, quaq; potissimum lege essent accusati, colligitur ex oratione pro Cluentio, erat igitur utriusque legi locus eodem tempore in ciuitate: quia, cum diuersa essent de publica vi crimina, diuersis etiam quæri legibus oportebat. Post Lutatiam consularis Pompeia fuit, à Cn. Pompeio Magno II I. consule post occisum Clodium lata: quæ & poenam grauiorem, quàm reliquæ de vi superiores leges, & formam iudiciorum breuiorem continebat, iubebat enim, vt prius, quàm causa ageretur, citati testes per triduum audirentur: dicta eorum iudices consignarent: quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, & coram accusatore, ac reo pilæ, in quibus nomina iudicum inscripta essent, æquarentur: dein rursus postera die à quæsitore sortitio iudicum fieret vnus, & LXXX. qui numerus cum sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irent: tum ad dicendum duas accusator horas, tres reus haberet, reusq; eodem die illo iudicaretur: prius autem quàm sententiæ ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidem reus reijceret, ita vt numerus iudicum relinqueretur, qui sententias ferrent, LI. hac lege qui damnati sunt, omnes exularunt, Milo, quia Clodium occidisset; Q. Pompeius, Syllæ dictatoris ex filia nepos, T. Munatius Plancus Bursa, Sex. Clodius, quòd, ijs auctoribus P. Clodij corpore in curiam illato, curia flagrasset, cum cæde enim Clodij, in Appia via facta, incendium simul

simulcuriæ, & oppugnationem domus M. Lepidi Pompeius ea lege nominatim comprehenderat, sed hos postea, & omnes lege Pompeia de vi damnatos, vno Milone excepto, victor C. Cæsar restituit. Pompeia consularis Iulia secuta est, à C. Cæsare post victum Pompeium lata, vt damnatis de vi aqua, & igni interdiceretur, sic enim oratione L. in Antonium scriptum inuenimus, aqua vero, & igni interdicare, nihil aliud est, quàm exilium, non nominatim, sed re ipsa inferre, damnato enim necessitas imponitur exilij, ope ea denegata, atque interdicta, sine qua viui non potest, quod etiam Pompeia, & ante Pompeiam Plautia, & aliæ quoque superiores leges, vt puto, sanxerant, itaque non dubito, quin Cæsar noua lege nouam sententiam, ad vim remouendam, attulerit. Quod autem iurisconsultorum in libris ita scriptum est; de portationem de vi publica damnatis, de priuata vero publicationem bonorum in tertiam partem Iulia lege irrogatam: possit aliquis suspicari, cum videat mentionem fieri de portationis, non esse legem Iuliam, de qua Cicero meminit, sed duas fuisse leges Iulias, vnā à C. Cæsare latam, alteram ab Augusto, ego autem sic existimo; vnā omnino fuisse, nam, si duæ; aliquid crederem iurisconsultorum in libris, distinctionis causa additum: sicuti ad legem Iuliam de adulterijs, addit Vlpianus: Hæc lex ab Augusto lata est: ne qua scilicet ex Iulie nomine dubitatio posset existere, vnā igitur de vi puto Iuliam legem, eamq; latam à C. Cæsare, nam, quod deportatio nominatur, quæ ante Augustum nulla fuit: sciendum est sublata aquæ, & ignis interdictione, eam successisse; cum tamen veteres eadem leges valerent, itaque & in lege Cornelia de ficiarijs, & veneficis, quam tulit L. Sylla reip. temporibus, de portationem tamen Martianus nominat, sed redeo ad sententiam legis. Si commissæ vis armis non esset, verum aut virgo, aut vidua rapta esset; raptor, & qui opem

culisset, capite pledebatur. Hac lege tenebantur, ut Mar-
 tianus ait, qui turbae seditionisve faciendae consilium in iis-
 sent, seruosve, aut liberos homines in armis habuissent;
 omnesque puberes cum telo in publico deprehendi. Subiun-
 git idem: de vi priuata damnatos, neque senatores, ne-
 que decuriones, neque iudices esse, neque honorem vllum
 capere, Iulia lege, potuisse. Consularis, & Antonia, à
 M. Antonio post obitum C. Caesaris lata; ut damnatis de
 vi ad populum prouocatio esset, quod ad conciliandos sibi
 multitudinis animos, qui tyrannidem spectaret, excogi-
 tauit. Harum autem legum testimonia non recto; ne-
 perdat narratio dignitatem, neve non modo alijs, ve-
 rum etiam ipse mihi molestiam pariam, dum illa crebro
 reperantur, ut ait, ut inquit, & eiusdem generis alia.
 Peculatus à principio capitalis non fuit, & pecuniaria
 poena, non capitis diminutione, notabatur, id significat
 Liuius lib. XXVII. cum ait: M. Liuius erat multos annos
 ante ex consulatu populi iudicio damnatus, quam igno-
 miniam adeo ægre tulerat, ut & rus migraret, & per
 multos annos, & vrbe, & omni coetu careret homi-
 num, ex his verbis, non esse M. Liuium qui postea Salinator
 est appellatus, aqua & igni interdictum, sed affectum ani-
 mo grauius ex eo iudicio, iratum populo, sua sponte vr-
 be cessisse, animaduerto, eum autem peculatus nomine à
 populo esse damnatum, ex eo libello didici, quem nescio
 quis de viris illustribus composuit; est enim in eo ita scrip-
 tum: Liuius Salinator primo consul de Illyrijs triumphauit;
 deinde ex inuidia peculatus reus ab omnibus tribubus
 excepta Mæcia, condemnatus, & apud Liuium lib. 38.
 damnato de peculatu L. Scipione Asiatico, Africani ma-
 ioris fratre, litis aestimatae, & carceris, nisi solueret, mentio
 fit; aquae vero & ignis interdictio nulla nominatur. Habe-
 mus etiam exemplum M. Camilli, qui urbem Romam
 obsidione Gallorum liberauit, hic ob Veientanam præ-
 dam,

dam, vñ ait Liuius à L. Appuleio accusatus, XV. milibus
 grauis æris damnatus est, abiit autem in exilium ante iu-
 dicij diem: quia, cum, se damnatum iri, de suis tribulã-
 bus & clientibus cognouisset, de patria maluit decedere,
 quàm iniquissimam multam populi suffragijs irrogatam,
 exsoluere, nam damnatis de peculatu vel soluendum erat
 quanti lis esset æstimata, vel in vinculis, quoad soluerent,
 miserrime viuendum, quod in Scipionis Asiatici iudicio,
 de quo proximè dictũ est, Liuius significat, quòd si reus, iu-
 dicio nõ expectato, in exiliũ voluntariũ abiisset; tunc accu-
 sationem quidem is, qui coeperat, persequi batur; reum
 tamen absentem non alia, quàm pecuniaria pœna populus
 condemnabat: eamq; pecuniam soluere, si rediret, dama-
 natus cogeatur, aut si soluendo non esset in carcerem ire:
 & cum ait Liuius de Camillo lib. V. Non prius ab Ardea
 profectum Camillum, quàm comperit legem latam: quòd
 iniussu populi mutari finibus non posset: non significat,
 quod fortasse videri possit, non licuisse Camillo aliam in
 ciuitatem, extra populi R. ditionem, migrare; sed non
 potuisse Romam redire, nisi, quam ab eo solui pecuniam
 populus iusserat, aut solueret, aut lege lata, rescisoq; po-
 puli iudicio, liberaretur, non enim in exilium ire coactus
 esset, si multæ satisfecisset, idq; satis aperte Liuius decla-
 rat, cum ait. Accitis domum tribulibus, & clientibus, quæ
 magna pars plebis erat, percunctatus animos eorum res-
 ponsum tulit, se collaturos quanti damnatus esset; absol-
 uere eum non posse, quare non fuit capitalis peculatus,
 cum pecunia puniretur: sed, vel quia soluere multam rei
 non possent, vel quia nollent, vt Camillus, tanquam in
 exilium proficiscebantur. Quòd si quis de Marcio Corio-
 lano id, quod Dionysius & Plutarchus tradiderunt, mihi
 obijciat; perpetuo exilio à tribus esse multatum, quòd præ-
 dam in Antiati agro factam occultasset, nec in publicum
 retulisset: fatebor fortasse, peculatum fuisse, quo Marcus

est condemnatus; iudicium tamen illud non vocabo, sed vim quandam & impetum multitudinis concitatae, vlcisci plebs cum alias iniurias à Marcio acceptas, tum illam maxime voluit, quòd cum frumentum à senatu peteret, vnus ex omnibus patricijs acerrime restiterat, quare in illo iudicio nihil minus, quàm quid leges vellent, à plebe spectatum est. Quod autem Dionysius & Plutarchus, non absentem, sed praesentem, Liuius autem contra damnatum absentem tradit: Liuius magis assenserim, est enim verisimilius, Coriolanum, irritatae plebis vim timentem, iudicio se non commississe, & ante iudicij diem vrbe exiisse. Accedit illud, quòd, etsi de Coriolani exilio inter omnes conuenit: de crimine tamen, quo damnatus est, non idem omnes tradunt. Plutarchus peculatum memorat. Liuius delicti nomen non ponit. Dionysius nominatum quidem à Sicinio tribuno pl. praedam Antiatem in Coriolani accusatione significat, sed vt perduellionis crimen, quod illi obiectum erat, probaretur; quòd eam praedam Coriolanus amicis & clientibus diuississet, eo consilio, vt socios & satellites ad parandam tyrannidem quamplurimos haberet, quare, si verum est, quod Graeci homines scriptum reliquere, multatum exilio Coriolanum; cum Liuius, non damnatum exilio, sed damnatum in Volscos exulatum abijisse tradat, vt significare quiddam de voluntario exilio videri possit: tamen, vel quia iudiciũ illud non fuit, sed furentis plebis impetus, vel quia cum peculatu coniunctum, vna fuit perduellionis crimen, nihil obstat, quin peculatum ex eo genere criminum fuisse credamus, quo in genere non capitis erat, sed pecuniae poena constituta. Hoc de crimine lex nulla nominatur, sed ante M. Aemilium Lepidum, C. Flaminium cos. quo anno superior Africanus à duobus Petilijs tribunis pl. est accusatus, iudicem senatum fuisse, Liuius libro XXXVIII. significat his verbis. Huic rogationi Q. & L. Nummij inrercedebant, senatum quæ-

quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea
semper factum esset, æquum censebant, tum Q. Teren-
tium Culconem prætorem de pecunia, quæ capta, ablata,
coacta ab rege Antiocho diceretur, quærere patres iuss-
erunt; eoq; cognoscente L. Scipio Asiaticus damnatus est,
me tamen idem Liuius in dubitationem adducit, senatus
ne, an populus ante eos consules, quos nominaui, de pe-
culatu quæsierit, scribit enim duobus libris, XXVII. &
XXIX. M. Liuium Salinatorem post priorem consulatum à
populo esse condemnatum; ideoq; eum, cum censuram
gereret, tribus omnes, excepta Mæcia, in ærarios retulisse,
quod & innocentem se condemnassent, & consulem
postea censoremq; fecissent, eam porro damnationem,
peculatus nomine fuisse, docet is, ut iam ostendi, qui de
viris illustribus librum conscripsit, parum igitur ipse sibi
constare Liuius videtur, qui ante consules M. Aemilium
& C. Flaminium semper de peculatu senatum quæsisse af-
firmet, cum idem eo de crimine M. Liuium, populo iudi-
cante, damnatum ante dixerit, sed videlicet existimo,
quous de crimine, si tribunus pl. aliquis esset accusator,
populum iudicare potuisse: id quod ante dictum est, exem-
plisq; comprobatum, quare, ne grauis auctor, T. Liuius,
damnetur inconstantie, locum hæc habeat exceptio. Post
Africani, eiusq; fratris Asiatici accusationem, prætor cum
iudicum consilio de ijs, qui peculatus arguerentur, quæ-
stionem exercuit, id opinor lege ab aliquo magistratu lata
institutum, alioqui, quod senatus vniuersi munus erat,
ad prætorem, certumq; iudicum numerum, senatu ne-
gligente, translatum, vix putarim. Lege postea Iulia
capitalis peculatus factus est: quod iurisperiti declarant
nec iniuria: cum & repetundarum crimen, huic admodum
simile, capitale iam antea fuisset, cur enim, quod socijs
tribuebatur, id ærarij, hoc est ciuium, causa minus fieret?
tametsi Cæsar cum tam acriter de peculatu cauit, suam

potius rem, quàm publicam spectauit, sibi enim, qui omnia teneret, furtum fieri statuit, non Reip. Peculatus poena, inquit Vlpianus ad legem Iuliam peculatus, aquæ & ignis interdictionem continet: in quam hodie successit deportatio, porro qui in eum statum deducitur, sicut omnia pristina iura, ita & bona amittit. Lege autem peculatus tenebatur, si quis pecuniam publicam surripuisset, vel ut furriperetur, curasset: si quis in aurum, argentumue, aut æs publicum quid indidisset, vel immiscuisset, fecissetque dolo malo, quo id peius fieret, hæc apud Venuleium scripta sunt. Quod autem additur, eadem Iulia lege obstrictos fuisse, qui æs, in quo leges incisæ erant, refixisset, vel quid immurasset, aut in publicis tabulis deleuisset, induxissetue hæc ego non ad peculatum, sed ad maiestatem retulerim, quòd si pretio commissum id fuisset: ne sic quidem peculatus mihi videtur, sed damnandi potius maiestatis & corruptus, & corruptor, quædam enim incerta crimina in maiestatem conferebantur: neque aliud crimen patebat latius, atque etiam, quod in lege Iulia peculatus ait Vlpianus scriptum fuisse, ne quis ex pecunia sacra, religiosaque auferret, interciperet, in rem suam verteret, non peculatum magis, quàm sacrilegium, fuisse existimaui. Hæc præterea sunt in crimine peculatus: si quis imperator pecuniam ex præda captam penes se priuatim retinuisset eamque nec in triumpho tulisset, nec in ararium retulisset. Poena peculatus vel pecuniaria fuit, vel capitalis, nam qui prædam ab hostibus captam surripuerat, in quadruplum damnabatur: carceris autem aqua & igni interdicebatur, postea irrogata est alia lege deportatio, abrogata interdictionis poena, deportati vero, quod in Vlpiano legimus, sicut omnia pristina iura, ita & bona amittunt omnia. Et quoniam, ut repetundæ, ita peculatus publicum furtum fuit: propterea, ut in repetundis, sic in peculatu æstimationes fiebant litium, contraque hæredes, ut scripsit Papi-

nia.

nianus ad legem Iuliam peculatus, actio dabatur, pecula-
tum tamen, quod ante quinquennium esset admissum,
objici non oportuit, si Venucio credimus. Cum pecula-
tur residuae pecuniae coniunguntur, damnum enim utroque
modo inferitur arario, residuae autem pecuniae sunt, ut ait
Paulus, quae priuim continentur, cum vel in usum publi-
cum erogari vel in ararium inferri debeant, nec minus in
hoc crimine, quam in peculatu, actio aduersus heredes
dabatur, quaeque de peculatu, eadem residuis de pecunijs
lex cauebat, ut non dubitem, quin eadem poena sit damna-
tis irrogata, amplius quidem tertia parte, quam deberent,
soluisse eos, qui de residuis pecunijs damnarentur, Martia-
nus ait, capitis autem lege Iulia esse damnatos, verisimilli-
mum est. Inter sicarios graue crimen fuit, & ad vim pertin-
uit; proprietatem lege Cornelia vindicatum est, sicuti nec
de perduellionis crimine, quod ad maiestatem pertinuit,
eadem lege, qua de reliquis maiestatis criminibus,
quaesitum est: cum de perduellione populus, de reliqua
vero maiestate praetor cognosceret, lege de sicarijs Cor-
nelia, quam dictator Sylla tulit, tenebatur qui hominem
occidisset, aut occidendi causa cum telo ambulasset, vel
venenum parasset, habuisset, vendidisset: siue quis priuatus
testimonium dolo malo dixisset, quo quis iudicio publico
condemnaretur: aut si magistratus ob capitalem causam
pecuniam accepisset, eorumve quid fecisset, quod legibus
permisum non esset, adiectum est ex S. C. eadem lege
teneri eos, qui homines libidinis, vel, ut iurisconsulti lo-
quuntur, promercij causa castrauissent, aut filios, exce-
ptis ludaeis, circumcidissent, sacrificiaue mala fecissent,
habuissent, excipiuntur tamen hac lege, qui occidissent
per fugam, vel vim inferentem, vel pudicitiam violenter
attendantem, exceperat etiam eos Sylla, qui ob relata pro-
scriptorum civium capita pecuniam ex arario accepissent:
quos tamen postea C. Caesar, cum de sicarijs quaereret, in
fica.

acriorum numero habuit, hac lege tenebantur etiam ij,
 quorum fraude, aut consilio naufragi per vim suppressi
 fuissent; quive data opera in eorum, quos odissent, res at-
 que bona incendium immisissent. Hic, quæ poena esset
 lege Cornelia ijs, qui hominem occidissent, fortasse quæ-
 reretur, mors, ut iam significauimus, non fuit, sed aquæ,
 & ignis interdictio, nam Cato censorius ciues Romanos
 necari, aut verberari, perduellibus exceptis, lege lata ve-
 nuit, quod si quis obijciat, à Nafica Ti. Gracchum, ab
 Opimio Caium, à Mario Saturninum, & Glauciam, à Ci-
 cerone ipso ciues Romanos vita priuatos, neque tamen
 quenquam eorum lege Porcia condemnatum: huic facile
 satisfieri poterit, si ita respondebitur: cum S. C. illud fie-
 ret, quò deuentum nisi difficillimis ac periculosissimis reip.
 temporibus non esse traditum est. Darent operam consu-
 les, ne quid resp. detrimenti caperet; iacuisse prorsus le-
 gem Porciam, & impune licuisse ciues seditiosos, nec sa-
 lutariter de patria cogitantes interficere, quibus S. C. ex-
 citati, atque armati Nafica, Opimius, Marius, Cicero, fe-
 cerunt id contra legem Porciam, quod nisi fecissent, ti-
 mendum magnopere fuit, ne leges reliquæ omnes, perni-
 ciosis malorum ciuium consilijs, ac scelere, conciderent,
 leges enim ad salutem publicam referuntur, ea cum in du-
 bium venit; si legibus subuenire non licet, ad vim confu-
 gitur, eaq; iusta vis, ea pietas in patriam est, nullo neque
 præsentis, neque posteritatis iudicio damnata, sed omnium
 sæculorum perpetuis sermonibus, ac laudibus excepta.
 Atque hanc in ciues ultimo supplicio animaduertendi po-
 testatem non nisi S. C. ut diximus, consulibus esse datam
 (nam legibus multare ciues morte non licebat) illa in Ca-
 tilinam indicant: Ad mortem te Catilina duci iussu cōsulis
 iam pridem oportebat. Habemus enim S. C. in te Catilina
 vehemens, & graue, non deest reip. consilium, neque
 auctoritas huius ordinis, nos, nos, dico aperte, cōsules desu-
 mus,

mus, decrevit quondā senatus, vt L. Opimius cōsul videret ne quid resp. detrimenti caperet, nox nulla intercessit: mox interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus est cum liberis M. Fulvius consularis, simili S. C. C. Mario L. Valerio cos. permissa est resp. num vnum diem postea L. Saturninum tribunum pl. & C. Seruiliū prætorem poena remorata est? at nos vigesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis, habemus enim eiusmodi S. C. veruntamen in tabulis, tanquam in vagina, reconditum, quo ex S. C. confestim interf. ſum te Catilina convenit, & Salustius in Catilinario: Senatus decrevit, quod plerunque in atroci negotio solet, vt darent operam consules: ne quid Resp. detrimenti caperet, ea potestas per senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque ciues, domi militiæq; imperium atque iudicium summum habere; aliter sine populi iussu nulli earum rerum consuli ius est. Verum, quia S. C. huiusmodi non nisi aduersus eos ciues fieri solitum est, qui vel perniciosus legibus, vel armis, vel alia quauis ratione remp. oppugnarent: perduelles fuisse Ti. & C. Gracchos, Saturninum, Glauciam, Catilinam, eiusq; socios, ideoq; non modo S. C. sed lege quoque Porcia concedente, iure cæcos, licet existimare. Opponitur etiam illud, quod à Pediano traditum est: L. Tubulus, homo prætorius, atate patrum Ciceronis, propter multa flagitia, cum de exilio esset accersitus, ne in carcere necaretur, venenum bibit, qui si necem timuit; non videtur, satis sibi constitutum fuisse præsidij in lege Porcia, iudicasse. Ego contra sic. Potuit Tubulus commissi perduellionis, quo crimine damnatos affici extremo supplicio neque Porcia, neque vlla omnino lex vetabat, sibi esse conscius: ideoq; mortem iure pertimescens, ne in carcere necaretur, venenum bibit,

Miscell. Erud. Tom. 3.

Pp

potuit

potuit etiam, perduellione non commisso, deterretur conscientia potius, quàm legibus, mortem timere, ut ij, quos aliquo scelere contaminatos furia vexant: horrent omnia: quocunque aspexerint, aut venerint, ibi carcer, ibi carnifex, ibi laqueus, & securis, ibi factis eorum digna sibi videntur intueri, timuit igitur Tubulus, ne quemadmodum multi ob reat: facta legibus soluti sunt, ut summos honores ante legitimam ætatem, aut aliquid, quod nemini præterea concedi solet, consequerentur; sic ipse, quandoquidem se ab exilio reuocari videret, exilio grauius aliquid, mortem nimirum, vel contra leges ob flagitia plurima subire cogeretur, certe quo minus de Porcia legis perpetua vi, perpetua inquam ad vsque postrema Reip. tempora, in dubium veniam, facit illa vox Ciceronis in Verrem lib.V. O nomen dulce libertatis: o lex Porcia, legesq; Semproniae: huccine tandem omnia reciderunt, ut ciuis Romanus, in prouincia populi R. in oppido foederato, ab eo, qui beneficio populi R. fasces & secures haberet deligatus in foro virgis caderetur? & pro C. Rabirio: perduellionis reo, Porcia lex, inquit, virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit: hic misericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium liciori eripuit: Labienus, homo popularis carnifici tradidit, iam illa C. Cæsaris, apud Salustium, si pro perduellibus, Leneulo, Cethego, Gabinio, & reliquis, reip. statum non leuiter labefactare, sed omnino conuellere conantibus, dicuntur; quanto plus habere loci videantur, si pro ciuibus, qui priuatis hominibus vim attulerint, nihil aduersus maiestatem publicam deliquerint, pronuncientur? Per deos, inquit, immortales, quamobrem in sententiam non addidisti, ut prius verberibus in eos animaduerneretur? an, quia lex Porcia vetat? atqui & aliae item leges condemnatis ciuibus non animam eripi, sed exilium permitti, iubent, & infra. Majores nostri, Græciæ morem imitati, verberibus ani-

ma-

maduerant in ciues, de condemnatis summum supplicium sumebant, postquam resp. adoleuit, & multitudine ciuium factiones valere: circumueniri innocentes; aliaq; huiusmodi fieri coepere, tunc lex Porcia, aliaq; leges paratae sunt; quibus legibus exilium damnatis permissum est. Extat etiam Milonis exemplum, qui si, occiso P. Clodio, de qua nece & querendum extra ordinem, ut in atrocissima re, senatus censuit, & à Pompeio Magno consule lata noua lex est, Porciae legis beneficio vitam retinuit, ciuili tantum morte, hoc est exilio, affectus est: multo magis reliquos ciues, qui leuiora delicta commisissent, eiusdem legis perfugio esse usos, naturalemq; mortem effugisse, credibile est. At in oratione pro Cecinna, & in primo de oratore mors, quasi poena legibus irrogata, nominatur, nam pro Cecinna, Nulla, inquit, in lege nostra reperietur, ut apud ceteras ciuitates, maleficium ullum exilio esse multatum: sed cum homines vincula, necesse, ignominiaq; vitant, quae sunt legibus constituta, confugiunt, quasi ad aram, in exilium, de oratore autem vitia hominum, atque fraudes damnis, ignominijs, vinculis verberibus, exilijs, morte mutantur. Hæc loca legem Porciam non infirmant, sed ad perduellionis crimen spectant, quo vno in crimine ciues Romanos occidi vetustis legibus licuisse, iam diximus: quas, tanquam ciuitati salutare, neque Porcia, neque lex vlla vnquam abrogauit. Sed venit in mentem querere, magistratus ne soli, quorum in vindicandis rebus potestas esset an etiam priuati lege Porcia tenerentur. Primum, ubicunque huius legis mentionem fieri video, verbum nullum animaduerto, quod ad priuatos referri possit: ad magistratus omnia manifeste spectant: idq; ea maxime, quae proxime recitata sunt, Salustij verba declarant, deinde, quorsum de priuatis? an verisimile est, nullam antea in ciuitate legem de vi fuisse? an potest vlla ciuitas sine legibus,

bus, præsertim ijs, quæ vim, quæ iniurias arceant, non dico diu vigere, sed omnino stare, arque incolumis esse ante igitur de priuatorum vi leges multæ, magistratus autem à corporibus ciuium Romanorum abstinere prima iussit Porcia lex: quam deinde alijs legibus idem iubentibus confirmatam, Salustij testimonio cognoscitur, sed ut de priuatis Porcia non loqueretur, intelligi tamen, quis non videt? nam quæ potestas & magistratibus, & contra fontes, omniq; supplicio dignos adimetur, an ea priuatis relinquetur? Restat, ut soli peregrini, si modo ita meriti essent, necarentur, id quo minus fieri liceret, nulla lex vnquam vetuit, & fasces illi, ac secures, quæ magistratibus præferebantur, potestatis quidem, vetusto more, erant insignia, eius tamen potestatis, quam in peregrinos tantum liceret exercere, exilium, publicatio bonorum, carcer nocentibus ciuib; proposita fuerunt; mors, nisi si quis & in ipsam remp. & quam acerbissimè peccasset (omnium enim de maiestate criminum perduellio summum erat) timenda non fuit. Illud miror; cum prætor de crimine inter sicarios quærere soleret, Suetonium tradere, C. Cæsarem in ædilitate quæstionem de sicarijs exercuisse, quod fortasse illi à senatu extra ordinem mandatum. Quod autem à Martino scriptum est, ut digestorum lib. XLVIII. constat, legis Corneliæ de sicarijs, & veneficis poenam fuisse deportationem in insulam: nolo aliquem ideo perturbari, quia, Sylla dictatore, id est reip. temporibus, deportatio nominetur: quod à me iam negatum est, nam Sylla poenam irrogauit aquæ, & ignis interdictionem: cuius in locum deinde successit deportatio; ut Vlpianus non semel Iustinianusq; declarant, spectauit igitur Martinus sui temporis consuetudinem; poenamq; nominauit, non eam, quam in sua lege scripserat Sylla, sed eam, qua tunc, sublata aquæ, & ignis interdictione, lege Cornelia damnati pledebantur, manebat

nebat enim, & obseruabatur eadem lex, poena mutata.
De paricidio prima fuit Romuli, primi regis, lex: quæ
permittibat, vt monstruosi partus impune possent necari,
vel exponi, hanc legem si, vt alias, à familia nominare
volumus, Siluiam licebit, appellare, est enim Romulus
Siluiæ gentis prænomen, reliqui; sex, qui Romæ regna-
runt, suum omnes nomen, & prænomen habuerunt. Tu-
lit idem de paricidio, idest de cæde hominis liberi, nam
aduersus eos, qui patrem, aut matrem occidisset, pœnam
nullam statuit; qui neminem vnquam tam ab humanitate
auersum, tam naturæ inimicum fore existimaret, vt pa-
rentibus, vnde vitam ipsam, ac lucis vsuram acceperant,
manus afferret, neque per annos DC. Romæ quisquam
tale facinus perpetravit, post Annibalis bellum L. Ostius
patrem fertur primus occidisse. Romulus autem, quicum-
que hominem occidisset, paricidam appellari voluit. E-
tiam Numa Pompilius legem his verbis composuit, ac edi-
dit: Si quis hominem liberum sciens, morti dedit, paricida
esto, qua lege Tullus Hostilius Rex Horatium illum, qui
sororem occiderat, voluit iudicari, postremis reip. tempo-
ribus pœnas aduersus paricidas, lege lata, C. Cæsar auxit.
tulit enim, vt paricidæ non exilio solum, vt antea, sed bo-
nis etiam omnibus multarentur; reliqui vero, capitalium
reorum condemnati, dimidia bonorum parte: cum antea
integris patrimonijs exularent. Hic, propter nominis po-
tius, quàm rei similitudinem, leges de patricidio subiun-
gemus, aliud enim est, esse paricidam: aliud esse patri-
cidam; paricida parem occidit, hoc est ciuis ciuem: pa-
tricida patrem, vt matricida matrem. Sanxit igitur lege
Pompeius magnus, vt, qui hoc tam impio crimine dam-
natus esset, infusus culco cum cane, gallo gallinaceo, vi-
pera, & simia, in mare, vel in amnem proiectus, vitam,
omnium elementorum vsu priuatus, amitteret, hoc & ante
L. Sylla Felix lege sanxerat: sed Pompeius noua lege cor-
rexit,

rexit, addiditque multa, & inter ea, ut non qui patrem, matremve tantum, verum etiam qui cognatos, aut patronos occidissent, patricidij lege tenerentur, tamen si non omnes eadem poena afficiebantur, nam qui cognatos, aut patronos occiderant, ijs poena erat ea, quam lex Cornelia de sicarijs irrogabat, summo autem illo, quod memorauimus, supplicio, quod à rege Superbo excogitatum historiae narrant, ut puniret grauius M. Tullium Il. virum, qui librum de sacris mysterijs describendum Petronio Sabino tradidisset, mactabantur ij, qui patrem, aut matrem, autum, aut auiam necassent, de quibus tamen, nisi confessi prius essent, supplicium sumi leges vetabant. Nunc de veneficio dicendum, locus autem videtur postulare, ut, antequàm ad leges veniamus, quæ nobis est proposita tractatio, noua quædam afferamus, quæ fore non inutilia credimus non modo litterarum humanarum studiosis, verum etiam ipsis iurisperitis, ijs quidem, qui paulo splendidiorem doctrinam colunt; quales maximè nouimus, excellenti non minus humanitate, quàm doctrina præditos viros, Romæ Siluestrum Aldobrandinum, Antonium Augustinum, Antonium Galæsum, Florentiæ Lælium Taurellum, Mediolani M. Antonium Caymum, Brixiae Iacobum Chiziolam, Vincentium Portulacam, qui latine scribendi elegantia, meo iudicio ad antiquorum laudem accedit proximè; Patauij vero Guidonem Pancirolum, familiarem meum, qui noctes vigilat serenas, ut ait Lucretius, assiduoque studio antiquitatem ex tenebris educit. Primum igitur illud ponatur, veneficii crimen fuisse capitale: alterum, de eo quæsiisse non prætorem modo, qui & iudex quæstionis dicebatur, verum etiam iudicem quæstionis, qui prætor interdum non erat: tertium, videri mihi satis manifesto errore Budæum, virum alioqui bene doctum, in suis adnotationibus esse lapsum, qui criminatilibus, ut appellant, in causis, præter prætorem urbanum, nemi-

neminem, quæſſiſſe, eumq; tum, nomine commutato;
iudicem quæſtionis eſſe dictum, tradiderit. Capitale fuiſſe
veneficium, indicat exilium Oppianici, de veneficio con-
demnati: cuius mentio ſit in ea pro Cluentio: & illud in ea-
dem, cum futurum ait Cicero, ſi Cluentius veneficij reus
damnetur, vt patris ſepulcro priuetur, clariffime autem
hoc ſignificatur Inſtitutionum iuris ciuilis libro 4. Probe-
mus alterum, quod paulo difficilius videtur. Iudicium
quæſtionis duo video fuiſſe genera; vnum eorum, qui cum
prætores eſſent, quæſtionis etiam iudices appellabantur;
alterum eorum, qui cum prætores non eſſent, capitali ta-
men de crimine quærebant, de iudice quæſtionis prætor
patet ex ea, quam proximè nominaui, pro Cluentio; in
qua ita ſcriptum eſt: Iubet lex iudicem quæſtionis, hoc eſt,
Q. Voconium, eoſq; qui illi iudices obuenerint, quære-
re de veneno. Voconium autem prætorem fuiſſe, duobus
argumentis conjiicio: primum, quòd in eo loco paulo ante
Cicero dixit; Quid ſibi illi ſcribæ, quid liſtores? quid cæ-
teri; quos apparere huic quæſtioni video, volunt? liſtores
enim, qui magiſtratum non gereret, non habebat, iudi-
cem autem quæſtionis magiſtratus nomen fuiſſe, certe ne-
mo dixerit: Alterum argumentum eſt, quòd ibidem Ci-
cero ſubiungit de alijs prætoribus ſuam vnoquoque quæ-
ſtionem exercente. Hæc, inquit, quæſtio ſola ita guberna-
tur? quid M. Pietorij, & C. Flaminini inter ſicarios? quid
C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis?
quid C. Aquillij de ambitu? quid reliquæ quæſtiones? qui-
bus ex verbis prætorem fuiſſe Voconium, qui iudex quæ-
ſtionis appellatur, quis non intelligit? nam, etſi prætores
non nominat; ſatis tamen conſtat, de prætoribus intelli-
gi, à quibus enim & tot quæſtiones, niſi à prætoribus, &
tam graues exercerentur, inter ſicarios, de repetundis, de
ambitu, peculatus præterea, ſe quæſſiſſe de repetundis,
in eo loco Cicero dicit, quod ab eo factum in prætura, Va-
lerius,

Ierius, & Plurarchus confirmant, ut omittam, quod qua-
 sitorem Aquillium nominat: cuius annum fuisse legiti-
 mum, eundem qui Cicéroni, ad petendum consulatum,
 prima docet ad Atticum epistola, ex quo, fuisse collegas
 in prætura, licet existimare, quod etiam lib. II. de officiis
 manifestum est, collegam enim suum Cicero appellat.
 Rursus iudicem quaestionis Iunium, qui prætore non erat,
 quaesivisse de veneno in Oppianici causa, docet Pédianus
 his verbis: Iunius quaesitor fuit in Cluentij causa, Verre
 prætore: in qua Oppianicus damnatus est, & alio loco:
 Damnato Oppianico, res in invidia fuit; quod pecunia reus
 videretur oppressus; & princeps illorum iudicum damna-
 tus est C. Iunius, quod diceretur alios supposuisse, qui reum
 damnarent, non eos, quos prætore Verres fuerat subforti-
 tus, neque hic eum Pédianus, neque supra prætorem no-
 minavit. Cicero autem in ea pro Cluentio, Condemna-
 tus est, inquit, C. Iunius, qui ei quaestioni praefuerat, ad-
 de etiam illud, si placet: tum est condemnatus, cum esset
 iudex quaestionis, & alio loco: Quinctius tribunus pl. con-
 vicium C. Iunio iudici quaestionis maximum fecit, non
 fuisse autem prætorem, aperte, sic inquam aperte, ut cla-
 rius esse nihil possit, idem demonstrat in eadem, his verbis:
 In hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quaestioni
 praefuerat, injectum esse memini, & illum, hominem aedi-
 licium, iam prætorem opinionibus hominum constitutum,
 de civitate esse sublatum. Ecce, non prætorem, sed prae-
 torem opinionibus hominum constitutum dicit: quod
 cum prætorem sine dubio futurum, homines opinarentur
 prætorem autem si fuisset, non eum aedilicium, sed prætorem
 vocasset, laudabant enim veteres, ubi ornare aliquem
 vellent, ab eo magistratu, quem postremum gessisset; ita-
 q; hominē aediliciū, prætoriū, consularem, dicebant. Pro-
 terea, cum prætore in leges non iuraverint, neque sen-
 tentias tulerint, quod & Cicero, & Pédianus docent, C.
 Iunio

Iunio autem iudice quaestionis ideo multa petita sit, ut in oratione pro Cluentio legimus, quia in legem non iurasset: (erat enim illi iurandum, idem quod iudicibus, leges quoque se esse in ferenda sententia seruaturum) satis constat, Iunium, cum de Oppianico quaesivit, praetorem non fuisse. Quod si quis dixerit, non tam Iunium iudicem quaestionis, quam Verrem praetorem, in illa Oppianici causa quaesivisse; quia Pedianus ita dicat; Iunius quaesitor fuit in Cluentij causa, Verre praetore; & quia idem alio loco sortitionem, & subsortitionem à Verre praetore faciam tradiderit: huic ita responderi poterit: sortitionem, & subsortitionem non illius modo iudicij, verum etiam aliorum ideo pertinuisse ad C. Verrem, quia praetor urbis erat, quod ipse declarat Cicero in eo pro Cluentio, praetor autem urbanus de criminibus non quaerebat; quare nec unquam quaesitor dicebatur; sed ius tantum dicebat, hoc est iudices, & formam iudicij dabat, idemque iudices, quibus alij praetores ad cognoscendas capitales causas vterentur, sortiebatur, & subsortiebatur, quod ex Pediano, & ex ipso etiam Cicerone satis liquet. Accedit locus ex libro I. accusationis in Verrem: quo in loco Q. Curtium iudicem quaestionis appellat Cicero, in causa Verris repetundarum: de qua praetor M. Acilius Glabrio cognoscebat, eumque Curtium ait Pedianus à Cicerone esse reiectum. Illud addo; cum iam docuerim, iudicem quaestionis, & praetorem, & non praetorem, de crimine capitali cognovisse, tertium genus iudicium quaestionis intredum fuisse, quorum ius cognoscendi non esset, sed tantummodo subfortiendi, quod locus de Q. Curtio proximus iam ostendit: quam cognovisse de repetundis, absurdum est credere: cum, in ea causa praetorem quaesivisse Glabrium, ex Cicerone, & Pediano satis constat, itaque tertium hoc genus quaesitores dici non poterant: duo illa superiora genera, quoniam quidem quaererent, quaesitores, & erant, & proprie

prie dicebantur. Quod autem à Budæo scriptum est, præ-
torem vrb. vbi de criminibus quæreretur, solum cognouisse: aperte falsum esse dico, non modo enim solus non quæsiuit prætor vrb. sed nec omnino quæsiuit, ipse iudicebat: quod quærere non est, quærebant cæteri collegæ, cum ijs iudicibus, quos prætor vrb. & sortitus, & sub-
sortitus esset, exemplorum plena sunt omnia: vnā, quæ multorum exemplorum loco sit, rationem afferam. Accusat Verrem Cicero in suis libris acerbissimè: præturam vrb. totam exagitat, obijcit ne vnquam, quod in causa capitali contra leges aliquid commiserit? nunquā certe, neque dubium, quin Verres, si potestatem illam prætor habuisset, multa fuerit inique faciurus. Addit idem: prætorem vrb. cum quæreret, iudicem quæstionis esse dictum, hoc certe nemo (de veteribus loquor: hos enim sequor) vnquam tradidit: mirorq; cur hoc illi, qui suæ sententiæ testem non haberet, placuerit affirmare, sed, vt opinor, error ex errore fluxit, nam cum, prætorem vrb. quærere de criminibus, iam sibi persuasisset: quod omnino falsum est: sequi videbatur, vt idem quæstionis iudex appellari posset, ego autem ostendi iam, quæstionis iudicem interdum quæsiisse, & prætorem fuisse, non tamen vrbānum; vt quæsiuit Q. Voconius de veneficio: prætorem autem vrbānum reip. temporibus quæsiisse, aut iudicem quæstionis vocatum, neque de veteribus video quenquam fuisse qui dixerit, neque coniecturis omnino vllis adduci possum ad suspicandum. Quæstoris porro erat, accusatorem, defensorem, testem, in officio quēque suo continere.

: Leges, quibus veneficium vindicaretur, Romæ per annos multos nullæ fuerunt, non enim proprie ad veneficium pertinet XII. tab. lex illa: Qui fruges excantassit, &, qui malum carmen incantassit, coercetur, etsi coniunctionem habere quandam videtur cum veneficij crimine, proprie vero, ac nominatim eo primum anno, quo C. Valerius

Flaccus

Flaccus M. Claudius Marcellus consulatum gesserunt, qui post urbem conditam, si fastos sequimur, annus CDXXII. fuit, de beneficijs esse quæsitum, legemq; constitutam, L. Iulius libro VIII. scriptum reliquit, ex quo, quæ tum probitas fuerit, apparet; cum in tanta ciuitate, per tot annos, beneficij nomine in iudicium vocatus nemo sit. Cornelia postea fuit, L. Syllæ; quam, bello ciuili confecto, dictator tulit, cum vnus omnia teneret: quod ex his verbis, quæ scripsit Cicero pro Cluentio, manifestum est. Postea, inquit, L. Sylla, homo à populi causa remotissimus, tamen, cum eius rei quæstionem hac ipsa lege constitueret, qua vos hoc tempore iudicatis, populum R. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus non est, quod si fieri posse existimasset; pro illo odio, quod habuit in æquestrem ordinem, nihil fecisset libentius, quàm omnem illam acerbitem proscriptionis suæ, quæstus in veteres iudices; in hanc vnā quæstionem contulisset. Huius autem legis poena capitalis non ad veneficos tantum, sed ad eos etiam pertinuit, qui magicis incantationibus homines occidissent, aut qui mala medicamenta publicè vendidissent, omnesq; prorsus, nemine excepto, viri, mulieres, liberi, serui, ac lege in iudicium vocabantur. Permissum autem esse reo, vt ex illius voluntate, clam, aut palam, à iudicibus sententiæ ferrentur, ex ea, qua de proximè meminimus, oratione cognoscitur, eademq; lege de corruptis iudicijs quæsitum, eadem declarat oratio. Secuta est consularis Iulia, C. Cæsaris, qui & ipse dictator fuit, nec tamen deinde ex lege Iulia, sed ex Cornelia, quanquam vetustior fuerit, iudicia sunt administrata: puto, quia non semper posterior lex priorem compræhendebat, sed interdum aliquid tantum addebat; vt vniuersa pene iudicij ratio à priore lege penderet, propterea Corneliam potius, quàm Iuliam, posteriores iurisperiti consulti nominarunt. De ambitu quæ prima lata est,

tribunicia Poetilia fuit, C. Fabio Ambusto, C. Plautio Proculo cos. deinde alia, consularis Cornelia Bæbia, à duobus eiusdem anni consulibus lata: tum alia, Cn. Cornelio Dolabella M. Fulvio Nobiliore cos. lata; ut ex epitome Liuiana colligitur: quæ utrum tribunicia fuerit, an consularis, conijcere non licet. Multos deinde post annos consularis Calpurnia: quam C. Calpurnius Piso consul, anno ab vrbe condita DCLXXXVI. grauiorem, quàm antea; tulit: in qua, præter alias poenas, pecuniaria quoque erat adiecta, huic legi ob nimiam eius severitatem puto aliquid postea derogatum, nam in oratione pro C. Cornelio; de quatuor generibus, in quibus per senatum more maiorum statueretur aliquid de legibus tertium Cicero memorat his verbis. Tertium est de legum derogationibus, quo de genere persæpe S. C. fiunt, ut nuper de ipsa lege Calpurnia, quæ derogaretur, nunquam enim Calpurnia lex est abrogata: quam seruari Cicerone consule, ex oratione pro Murena cognouimus: sed ei derogatum aliquid, quod ita senatus censuisset, ea quæ recitavi, verba significant. Hac lege accusatoribus præmium videtur fuisse, ut si ipsi ambitus damnati essent, aliorumq; eodem in genere culpam demonstrassent, in integrum restituerentur. Id apparet (ut alia omittamus exempla) ex oratione pro Cluentio: quam post Calpurniam legem habitam esse, ex eo constat, quia prætor Cicero eam causam egit, quod si accusator magistratum designatum in iudicium vocasset, eiusq; culpam iudicibus probasset: reus magistratum amittebat; accusator eius locum assequebatur: si modo ei per ætatem, & per leges magistratum illum capere liceret, suspicari licet hoc è Syllæ Autronijq; notissimo exemplo: quibus de ambitu, cum designati consules essent, damnatis, accusatores eorum Torquatus & Cotta consules facti sunt, nisi si, quod ego verius existimo consules non legis præmio factos intelligas Torquatum & Cotta

Cottam, sed quia, comitijs post Syllæ Autronijq; damnationem iterum habitis, populus eos creauerit. Tertium præmium lege datum accusatori, hoc quidem in crimine, tribus permutationem inuenio: si modo ea tribus, in qua reus censeretur, nobilior esset, quàm tribus accusatoris, hoc in oratione pro L. Balbo Ciceronis illa verba declarant. Obiectum est etiam, quòd in tribum Crustumina perueniret: quod hic assecutus est legis de ambitu præmio. Quòd si nullum ex eo præmium accusator consequi posset, hoc est, neque suam ipsius absolutionem, quia damnatus non esset; neque vllum, deiecto reo, magistratum; neque tribum, quia rei tribus non esset accusatoris tribu nobilior: pecuniam illi de publico esse datam, licet opinari, id autem ex eo suspicor, quòd Asconius in orationis pro Milone commentario, Milo, inquit, postero die factus reus ambitus apud Manlium Torquatum, absens damnatus est, illa quoque lege accusator eius fuit Ap. Claudius: & cum ei præmium lege daretur, negauit non enim est vt intelligi possit, præmium illi lege datum aut ipsius absolutionem; nec enim recusasset: aut Milonis magistratum, qui designatus non erat; aut permutationem tribus, cum ipse in tribu rustica nobilissima censeretur. Claudios enim Pulchros in tribu Claudia fuisse, ex Liuiο cognoscitur; reliquum igitur fortasse pecunia fuit: quam accipere, dignitatis non erat: itaque Appius, patricia familia natus, Apij, viri consularis, & auguris, filius, negauit. Post Calpurniam Tullia fuit, consularis, & ipsa lata à M. Tullio Cicerone consule: quæ & poenam grauiorem, quàm Calpurnia, & præterea aquæ, & ignis per annos X. interdictionem, hoc est X. annorum exilium irrogauit ordini senatorio, itaque sine causa mirantur nonnulli, parum videlicet attentè in legenda historia versati, cur Cicero in oratione pro Sylla dicat: Absuit ab oculis vestris, & cum lege retineretur, ipse se exilio pene multauit,

uit, quibus verbis, de ambitu damnatis civitatem non esse lege Calpurnia ereptam, significat: cum idem in oratione pro Plancio scriptum reliquerit: Nunc postulatur à vobis, ut eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi R. reprehendatis, quo declarat, Plancio exilium, si de ambitu damnatus sit, poenam futuram, pugnare omnino hæc inter se videntur: sed conciliantur distinctione temporum, nam Sylla damnatus est ante Ciceronem consulem, Lepido & Tullo cos. ea lege, quam C. Calpurnius Piso tulerat: quæ cum esset severissima, damnatis tamen exilium non inferebat, oratio autem pro Plancio post Ciceronis consulatum habita est, quo tempore iudicia de ambitu ex ea lege, quam ipse consul Cicero tulerat, exercebantur: qua lege exilium senatoribus irrogatum esse, non obscure pro Murena oratio demonstrat, exilium autem non per omnem vitam, ut in alijs criminibus capitalibus, sed per decennium fuisse, tradidit Dio lib. XXXVII. Polybius tamen in eo libro, quem scripsit de rerum generibus, aperte significat, multo ante legem Tulliam, atque etiam Calpurniam, capitalem ambitum fuisse, ait enim sic. Pecunijs palam apud Carthaginienses magistratus emuntur, quod Romæ capitali poena vindicatur, illa porro temporibus Africani minoris Polybius tradidit, ut novam postea legem vetere abrogata, de ambitu latam, credere sit necesse, quæ capitis poenam ademerit. Aut, dicamus Polybij ætate capitalem fuisse ambitum non lege, sed more: cum eo de crimine, deq; alijs item capitalibus nondum prætores quærerent, sed populus ipse tributis comitijs iudicaret, quod idem Polybius in eodem libro docet his verbis: Capite damnandi solus potestatem habet populus. In Tullia illud quoque scriptum est, ne quis biennio, quo magistratum petisset, petiturusve esset, gladiatores daret, nisi ex testamento præstituta die; ne quis prandia vulgo daret, quam legem cum P. Vatinius contempsisset, obijcit ei

Ci.

Cicero tantam licentiam, atque arrogantiam in asperrima illa interrogatione, & in oratione pro Sextio. In Aufidia tribunicia, quam tulit M. Aufidius Lurco, eadem fuit, quæ in superioribus legibus, noui hoc, ut qui nummos in tribu pronunciaffet, si non dedisset, impune esset; si dedisset, ut is quoad viueret, singulis tribubus H-S CLO CLO deberet. Consulares præterea duas inuenio, Pompeiam, & Iuliam, Cn. Pompeij Magni, & C. Iulij Cæsaris, qui postea dictator fuit: quæ quid aut diuersum, aut amplius, quàm quæ antea latæ fuerant leges, habuerint, exploratum non est, id quidem facile crediderim, cum lege Tullia de ambitu damnatis aquæ & ignis interdictio, hoc est exilium, per X. annos irrogaretur, lege Pompeia diuturnius exilium, aut fortasse perpetuum, esse irrogatum, nam in Pompeia poenam grauiorem, quàm antea, & formam iudiciorum breuiorem Pedianus nominat, hoc etiam hac lege sancitum esse video, ne rei laudarentur, quod idem Pompeius cum in Planci iudicio non seruasset, M. Cato iudex Pompeij laudationem legi vetuit, quo autem tempore legem hanc Pompeius tulit, iudicum numerum videtur constituisse CCCLX. quod & Velleius lib. II. & Plutarchus in Pompeio declarat, itidemq; pro CCC. legendum puto CCCLX. in epistola Cælij, fam. lib. VIII. nisi si aut Velleium, & Plutarchum malis esse mendosum, quàm epistolam Cælij; ut vbique legatur, CCC: aut, mendum æque apud omnes esse, aliquis existimet, nec CCC, aut CCCLX, sed CCCL. iudices fuisse; ut eorum numerus cum numero tribuum, quæ XXXV. erant, congruat; quod ex singulis tribubus deni crearentur. Lege item Iulia capitalem ambitum fuisse, apud Iustinianum scriptum est. Crimen de corruptis iudicijs ipsum quoque capitale crediderim, id ex eo conijcio, quod C. Gracchus tribunus plebem legem in ordinem senatorium tulit, cæteros ordines exceptit: ut in oratione pro Cluentio legimus.

Cum

Cum igitur & crimen ipsum per se grauissimum fuerit; (quid enim grauius, quam innocentem, accepta pecunia condemnare?) & Gracchus eam legem, vt in eadem oratione ait Cicero, pro plebe tulerit, ad licentiam senatorij ordinis retundendam: leuiore poena eum contentum fuisse, verisimile non est, quod eo magis existimo, quia postea crimen hoc L. Sylla comprehendit ea lege, quam de veneno tulit: vt capitale crimen cum capitali, venenum scilicet cum iudicijs corruptis, coniunxisse videatur, hoc orationis pro Cluentio (ne pluribus vtar exemplis) partes multæ declarant, & Sylla equestri ordini admodum fuit infensus, senatorij vero studiosissimus; Gracchi tamen legem in hoc secutus, equestrem ordinem, & plebem periculo liberauit. Quod autem coniectura adductus existimabam, id legis XII. tab. testimonio Gellius confirmat: in qua scriptum esse ait, vt qui ob rem iudicandam pecuniam accepisse conuictus esset, capite puniretur, vt Gracchus non hoc ipse nouum sanxerit, sed à XII. tab. petatum in suam legem transtulerit. Romæ autem quis iudicium primus corruerit, ignoratur, quod & à Plutarcho traditum est in vita Coriolani. Athenis vero idem scribit, Anytum, Anchemeonis filium, hanc pestem induxisse primum. Vnum addam ad ingenia excitanda: quod quæstionibus positis, maxime fit; mirari me vehementer, cur in ea, quam proxime nominaui, oratione pecunias ob iudicandum captas Cicero repetundas vocet; quas diuersas fuisse nemo nescit: de quibus etiam propria lege quærebatur: cum de ijs, quæ ob rem iudicandam essent acceptæ, lege Cornelia de veneno cognosceretur, nisi si pecuniæ repetundæ dicebantur non eæ solum, quas prouinciarum rectores contra leges accepissent, verum & illæ, quarum causa, qui ob iudicandum eas cepissent, in iudicium vocarentur, quodam enim modo, cum aduersus eos ageretur, iudicio repeti pecunia videbatur, id eo facilius crediderim, quia

quia lege Julia de repetundis non rectores modo pecuniarum, sed eos etiam, qui pecunia corrupti aliquid in iudicio vel commississent, vel omisissent, esse comprehensos, iuriconsultorum libri demonstrant, nec sane, si ad rationem animus referatur, video quid intersit, vtrum à socijs, publico fungens munere, pecunias contra leges, an à ciuibus aliquis accipiat Adulterium lege Romilia capitale fuisse, litteris proditum est, sic inquam capitale, vt poena mors esset, tulit enim Romulus legem his verbis: Adulterij conuictam vir, & cognati, vti volent, necanto, quod item lege Julia confirmatum est: qua lege supplicio afficiebantur eodem, qui cum maribus nefandam libidinem exercuissent, stupratoribus autem, si essent honesti, poenam irrogabat, publicationem partis dimidiæ bonorum: & capitale tunc stuprum non erat: sin humiles, corporis coercionem cum relegatione quinquennali, nisi per vim stuprum commissum esset; si per vim, tempore non præfinito. Et inter liberas tantum personas, vt scripsit Papinianus, adulterium stuprumue passas, lex Julia locum habuit. Quod autem, inquit, ad seruas pertinet, & legis Aquiliæ actio facile tenebit, & iniuriarum quoque competit. Hanc legem ab Augusto, non à C. Cæsare, qui eum adoptauit, esse latam Vlpianus tradit. Fuit etiam Scatinia, quam C. Scatinus Aricinus tribunus pl. tulit in eos, qui alienam pudicitiam sollicitassent, aut suam ipsi prostituissent; quibus poenam irrogauit X. millia nummum. Est autem hæc lex multis ante Iuliam annis lata, satis leui poena, quam Iulia capitalem fecit, non tamen, vt opinor in eos, qui alienam pudicitiam tentassent, sed in eos qui præposteram vel aduersi, vel auersi venerem exercuissent. De falsis, quod in Polybio, Cicerone, Gellio scriptum inuenerim, lex fuit XII. tab. vt qui falsum testimonium dixissent, è saxo Tarpeio deicerentur. Postea, huius legis exemplum secutus L. Sylla dictator legem tulit

Miscell. Brud. Tom. 3.

R r quæ

quæ servis ultimum supplicium, liberis aquæ & ignis interdictionem irrogabat, si quis in testamento, aliove scripto, aut nummo fraudem aliquo modo fecisset, qua de lege meminit Cicero in Verrem. Partus etiam suppositicios, affeurationem falsi nominis, vel cognominis, signa adulterina, & si quis se pro alio gereret, vel illicitis insignibus vteretur, ad legem Corneliam L. Syllæ, quam proxime nominauimus, pertinuisse constat; præterea, qui duobus diuersa testimonia præberent, qui; duobus eandem rem diuersis (vt hoc vtar verbo) contradicibus in solidum venderent, item qui, ad litem falsam instituendam, pecuniam acciperent, eamue in rem coirent, consentirent, coela-
rent, non obfisterent. De ijs, quos plagarios vocarunt, legem Flauiam inuenio; quæ capitis poenam interdum grauiorem, interdum leuiorem, personarum, & rerum, habita ratione: irrogabat, nam si quis liberum hominem sciens emisset, aduersus eum, ait Vlpianus, capitale crimen ex lege Flauia de plagio nascebatur. Tutelarum quam diligenter apud veteres habita ratio sit, inde constat, quod suspecti tutoris iudicium, vt ex Cicerone cognoscitur; lege XII. tab. capitale fuit. Et ad arcendam infamiam, alia sancitum est lege XII. tab. vt si quis aditauisset, carmenue condidisset, quod infamiam flagitiumue, alteri inferret, capite puniretur, atque hoc postea L. Sylla, lege lata, maiestatis crimen fecit, vt Cicero in epistola ad Appium significat his verbis: Est maiestas, vt Sylla voluit, ne in quemuis impune declamare liceret. Furta quoque veteres Romani capitali poena vindicarunt, video enim, in XII. tab. ita scriptum esse: Si quis nocte furtum faxit, & im aliquis occidit, iure cæsus esto: & Fur manifesto furto prehensus interdium, si setelo defenderit, & im aliquis occidit, iure cæsus esto: & Frugem, aratro quæsitam, furtim noctu si paucri secueritue pubes, suspensus Cereri necator: impubes verberator, noxiamq; duplionem præstato. Et clauditi-

destinæ coitiones capitale crimen fuit, nam, ut Porcij La-
tronis declamatio demonstrat, lege XII. tab. cautum est,
ne quis coetus nocturnos in vrbe agitare: idq; si quis fe-
cisset, capite multaretur, postea lex Gabinia idem sanxit.
Hæc de legibus, quibus capitalia crimina punirentur. Fue-
runt aliæ de minoribus culpis, parem flagitio poenam in-
ferentes, hoc est minime capitalem, ut illa XII. tab. Siquis
iniuriam alteri faxit, XXV. æris poena sunto: & illa, huic
admodum similis: Qui iniuria ceciderit alienas arbores,
luito in singulas æris XXV. Atq; has leges magna ex parte
lex Aquilia de iniuria, ab Aquillio tribuno pl. rogata, cor-
rexit: de qua mentionē facit Vlpianus his verbis. Lex Aquil-
lia omnib. legib. quæ ante de damno iniuriæ locutæ sunt
derogauit; siue lex XII. tab. siue alia quæcunque fuerit,
fuit autem ea lex priuilegium; cum eam Aquillius trib. pl. à
plebe rogauerit. Fuit etiam Atinia de furtis, ne quid surrep-
tum vsu capi posset, sed ius rei suæ vindicandæ poenæ eum
qui surrepta esset, perpetuo maneret. Furti vero iudicium
inter famosa turpiaq; iudicia numerabatur: quibus dam-
nati, omni honore ac dignitate in perpetuum excluden-
tur; ut neque magistratum vllum capere, neque in senatum
peruenire vnquam possent, quod in oratione pro Cluen-
tio demonstratur. Iniuriæ nominæ & vis, non modo publi-
ca, verum etiam priuata, continetur, nam L. Sylla, ad arcē-
dam vim, legem tulit de iniurijs: de qua sic digestorum
lib. XLVII. Lex Cornelia de iniurijs competit ei, qui in-
iuriarum agere volet, ob eam rem, quòd se pulsatum, ver-
beratumue, domumue suamui introitam esse dicat, qua
lege cauetur, ut non iudicet ei, qui agit, gener, socer, vi-
tricus, priuignus, sobrinusue, propiorue eorum, quibus
verbis, omnem iniuriam, quæ manu fiat, constat lege
Cornelia contineri. Huc referri potest, quod in agraria
lege latum à C. Cæsare Callistratus ait: ut, qui terminos
statutos extra suum agrum finesue dolo malo mouissent,

pecunia multarentur. De sodalitijs, lex XII. tab. sanxit, vt sodalibus, qui eiusdem collegij essent, & ius coeundi haberent, potestas esset pacationis, quam vellent, inter se in eundem, dum nequid ex publica lege corrumpere; de qua tum Cicero in Catone, tum Gellius lib. XX. meminit his verbis: In vniuersum & cordi, & curæ Romanis veteribus semper fuit, ne qua aut turpia, aut illicita, aut reip. pernicioſa sodalitia coirent. Licinia postea lata est, vt sodalitia (sic enim ex oratione pro Plancio colligi videtur posse) vel coacerentur, vel omnino tollerentur. Post eam Lectoria, de poena in eos, qui adolescentes circumscriberent: quibus etiam, vt ijs cauere magis, iubebat curatores dari. Remmia contra eos, qui sine causa, & temere accusarent. Clodia, quam tulit P. Clodius tribunus pl. is, qui Ciceronem iniqua rogatione in exilium eiecit, de publicis iniurijs: quam Anagnini nescio cuius Menulæ causa, hominis impuri, latam, repræhendit Cicero in oratione pro domo. De alea fuerunt Titia, & Cornelia, illa, vt opinor, tribunicia, hæc consularis.

Tum Iulia de annona, & illæ, quæ ignominia fontes reos notarent, ne capere magistratum, ne inter iudices legi, ne alterum liceret accusare, quibus omnibus poenam quidem esse irrogatâ, non tamen capitalem, legitur quo mirari minus licet, si de ijs nec ita multa veterum in libris reperiuntur, nos autem nihil de nostro: antiqua narramus ab antiquis tradita: & ex eorum scriptis oratio nostra, siue paulo sit vberior, siue restrictior, tota pendet. Hactenus de numero, nominibusq; legum, quæ ad ius & publicum, & priuatum pertinent, nunc, vt in eo, quem instituimus, doctrinæ ordine pergamus; à quibus leges latæ sint, quo modo latæ, quo in loco, quo tempore, quibus de causis, quæ postremo vis legis esset, quàm licebit diligenter exponemus.

Leges

LEGES nec nisi à magistratibus , nec nisi comitijs ferebantur , idq; probandum exemplis non existimo ; ne quæ ipsa per se satis aperta res est , in ea demonstranda superuacaneam operam suscipiam , sed quia nec vnus magistratus , nec vna comitia erant ; vtrum ab vno , an ab omnibus magistratibus , & vtrum vnis , an omnibus comitijs ferrentur , aperiendum videtur . Ferebantur leges à magistratibus maioribus-quatuor , vno minore ; à maioribus , prætore , & consule , qui ordinarij magistratus erant ; item à dictatore , & interrege ; qui maiores quidem , ordinarij tamen magistratus non erant , neque populi comitijs creabantur , censor autem , etsi erat inter maiores magistratus , ius tamen ferendæ legis , aut habendorum comitiorum non habebat , minor magistratus , qui leges ferret , tribunus pl. erat , nam ædiles cur quæstores , ædiles pl. III. viri capitales , III. viri monetæ cudendæ , tribuni mil. tam Rufuli , quàm Comitiati , etsi magistratus erant , leges tamen non ferebant . Neque vero hæc , quæ doctrinæ causa à me traduntur , veterum testimonio singula confirmare , & exemplorum multitudine librum infercire , necessarium existimo , non solum , quod historiæ libriq; vnde ipsi hæc hausimus , omnibus patent ; sed etiam , quod exemplis referta narratio dignitatem non habet , putidæ potius cuiusdam diligentiae , ineptæq; ambitionis speciem quandam præferebat . Legislatores aut tributis comitijs , aut centuriatis , aut etiam , vt in imperio mandando , & in adoptionibus , curiatis legem ferebant , si tributis , aut cum S. C. aut sine : si centuriatis , è S. C. semper , plus omnino dignitatis , atque auctoritatis in centuriatis , sed potestatis non minus erat in tributis , æque enim populus vniuersus tenebatur ijs legibus , quæ tributis comitijs ferebantur , atque ijs , quæ centuriatis , idq; sancitum esse lege à Q. Hortensio dictatore lata , Lælius Felix memoriæ prodidit , cum ante iure eo , quod statuisset plebs , patricij non tenerentur

non

non enim aduocare patricios tribuni pl. neque ad eos referre vlla de re poterant, ita ne leges quidem proprie, sed plebiscita dicebantur, quæ tribunis pl. ferentibus accepta erant. Hortensius, quæ rogata plebs sanxisset, ea pertinere ad omnes Quirites voluit; siue, vt iura plebis augeret; cum plebeius ipse esset; siue vtili reip. consilio, quod in libera ciuitate dissimilem ciuium conditionem discordiæ semina existimaret, in quo dissidentes veterum opiniones licet agnoscere, nam, quod Hortensio dictatori à Lælio tribui scribit Gellius, id ad Q. Publilium Philonem dictatorem Liuius refert, qui multis annis ante Hortensium dictator fuit, rursus neque ab Hortensio, neque a Philone, sed multo ante à L. Valerio Porcio, & M. Horatio Barbato eos, eam legem esse latam, Dionysius tradit, qua in varietate verum internoscere difficile sit, nisi si, quod res est, non tanquam nouam legem esse latam, sed quasi veterem à duobus dictatoribus, Philone, & Hortensio, renouatam intelligas. Scripsit etiam idem Lælius, cum tribunus pl. populum adesse iuberet, non comitia, sed consilium edicere debuisse: cum non vniuersum populum, sed plebem tantum, quæ pars populi est, aduocare tribunus posset, verum hoc, quod à Lælio scriptum in Gellio legimus, obseruatum sit, nec ne, haud sane mihi certum est, quin quod me inclinât coniectura, eò me dare si velim; comitia, quæ tribunus pl. haberet, dicta crediderim, non solum post legem Hortensiam quæ discrimine sublato, tribunicij rogationibus ciues omnes pari iure subiecit, sed antea quoque, cum plebiscitis patricij non parerent, quid enim? non ne tributa comitia dicebantur, quæ designandis minoribus magistratibus haberentur? at tributa comitia non & à tribuno pl. habebantur? an igitur est, qui cum tribuni pl. essent designandi eius rei causa consilium à tribuno edictum legerit? quod si quis, vt omnino Lælij distinctio confirmetur, non de eo populo, qui ad designan-

signandos magistratus, sed de eo, qui ad sciendam legem aduocaretur, accipi velit: ne hoc quidem assenserim cum, aliter esse ipso Cicerone magistro didicerim, vocat enim hic noster lib. II. de diuinatione comitia & in legum iure, & in iudicijs, & in creandis magistratibus, præterea in oratione pro Sextio, Venio, inquit, ad comitia, siue magistratuum, siue legum, & Liuius libro XXXI. Rogatio, inquit, de bello Macedonico primis comitijs ab omnibus ferme centurijs antiquata est, & ibidem: Pro se quoque consulem hortari, vt de integro comitia rogationi ferendæ ediceret, & lib. XLV. Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter affuturus comitijs ferendæ legis. Iam vero & de reo iudicando comitia dicta, quæ tribunus pl. haberet, exempla testantur, vt in III. de legibus, & apud Liuium quatuor libris III, XXVI. XL. XLIII. quamquam, si quis ipsa Lælij verba paulo attentius consideret; intelliget, nec ab ipso traditum id, quod nos, quasi traditum, exemplis redarguimus, ait enim, qui non vniuersum populum, sed partem aliquam populi adesse iuberet, eum non comitia, sed consilium edicere debere, quibus verbis, non quid fieret, sed quid fieri deberet, significat. notat igitur, & quodam modo reprehendit deprauatam consuetudinem; sicuti eodem loco, cum infert. Ita ne leges quidem proprie, sed plebiscita appellantur, quæ tribunis pl. ferentibus accepta sunt, quo in loco, appellantur, accepit, pro appellari debent, quod enim tradidit, obseruatum non esse; quæq; tribunis rogantibus plebs iussit, ea tum plebiscita, tum leges & à Liuius, & ab alijs dici, sæpe licet animaduertere: sicuti & consilium plebis, & comitia de reo Postumio apud eundem Liuium libro XXV. Legem laturus magistratus scribebat eam domi; & cum patris consultabat; ne quid contra populi rem, aut voluntatem sanciret; ne forte pugnancia capita simul ferret; neue quid, quod vetus aliqua lex si ferretur, inane infirmumq;

iuberet

iuberet esse; (et si, quæ postea ferretur lex, superiores omnes, præter Sacratas, abrogabat) ne curationem, potestatem, commodumque aliquod ipse sibi sua lege, aut collegis, cognatis, affinis mandaret: quod leges duæ, Licinia, & Aebutia, fieri vetuerunt: contra quas leges fecit P. Clodius; tulit enim quod in oratione pro domo traditum est, ut sibi Ciceronis ædes liceret possidere, etiam illud in scribenda lege cauebatur, ne pluribus de rebus, quæ non eiusdem generis viderentur, una rogatione ferretur: quod fieri cum lex Cæcilia & Didia verabat; itaque à Clodio factum accusat Cicero pro domo sua; tum, facientium non esse, indicat idem in suarum legum libro III. his verbis: Qui agent, non plus quàm de singulis rebus consulunt, nam, Consulunt, est populum rogant, consulitur enim populus, cum lex rogatur: itaque in oratione pro Milone, Nihil, inquit, de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta à senatu est, & pro domo sua: Si populus de ista re consultus esset, & Festus; Rogatio est, cum populus consulitur, etiam in senatu, consulere, est rogare sententias, ad Atticum lib. XII. Hic me laudat, inquit, quòd retulerim, non quòd patefecerim, quod cohortatus sim, quòd denique ante, quàm consulerem, ipse iudicauerim. Addebatur illa exceptio, ut si quid ius non esset rogari, ne esset rogatum, quod in oratione pro domo notauimus, item: si quid contra alias leges eius legis ergo latum esset, ut ei, qui eam legem rogasset, impune esset, quod fuisse tralaticium, hoc est, scribi solitum in omnibus legibus, tradit Cicero lib. III. epist. ad Att. Hæc igitur, quæ proposui, quasi legitima à bonis viris in ferenda lege omnia cauebantur, sed ubi rationem vicit libido; spreta bonorum consuetudine, nihil præter suam potentiam & utilitatem in legem spectarunt, ideo sæpe leges Clodij, aut Vatini alienas à more maiorum, acerbè reprehensas à Tullio videmus. Scripta lege, legislator bene de rep. sentiens,

hens, antequam eam promulgaret, referebat ad senatum
 ut quo plus ponderis maioremque vim lex haberet, de sena-
 tus eam sententia ferret, popularis vero, ac seditiosus ma-
 gistratus saepe, praetermissa senatus auctoritate, aut etiam
 contra senatus auctoritatem, legem rogabat. Promulga-
 batur deinde lex, idest, in publico ponebatur, est enim
 promulgare, ut ait Festus, quasi promulgare, id autem eo
 fiebat, ut inspiceret qui vellet, inspectam consideraret;
 non solum, ut intercedi posset, antequam ferretur; verum
 etiam, ut aliquanto ante statuere cuius liceret, utrum, cum
 ferretur, antiquanda, an accipienda lex esset, addo etiam
 illud, ut quivis monere legislatorem posset vel de corrigendi,
 vel omnino de non ferenda lege, spatium autem
 promulgationis, ut ex Dionysio, & alijs patet, quacun-
 que de re ferretur lex, erat trinundinum, id est per trinas
 nundinas, cum enim nundinarum causa ex agris in urbem
 ciues convenirent: per trinundinum leges patere, ut a ru-
 stica plebe ter legi cognosci possent, voluerunt, quod
 cum M. Antonius non servasset, inuehitur in eum Cicero
 Philippica V. his verbis: Vbi lex Cæcilia, & Didia? ubi
 promulgatio trinundinum? & idem pro domo sua: Hora
 fortasse sexta dici questus sum in iudicio, cum C. Anto-
 nium collegam meum defenderem, quadam de rep. quæ
 mihi visa sunt ad illius miseri causam pertinere, hæc ho-
 mines improbi ad quosdam viros fortes longe aliter, atque
 à me dicta erant, detulerunt, hora nona, illo ipso die tu es
 adoptatus, si quod in cæteris legibus trinum nundinum
 esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum:
 nihil reprehendo, si eadem observanda sunt, ut decrevit
 senatus M. Drusi legibus, quæ contra legem Cæciliam, &
 Didiam latæ essent, populum non teneri: iam intelligis,
 omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod
 in legibus sit, te tribunum pl. non fuisse. Et, ut aliud ex
 alio, trinundinum non solum in lege ferenda, sed & in

Miscell. Erud. Tom. 3.

Si

magi-

magistratu designando video esse seruatum, ob eam scilicet causam, vt consuleretur candidatis pariter, & populo; illis, ad magis conciliandos sibi plebis animos; huic, ne imprudenter aliquem repente crearet, quem creatum postea nolle, locum autem & in lege, & in magistratu fuisse trinundino, minime miror; qui videam à Cicerone, oratione II. in Rullum, appellari legem ea comitia, quibus maiores magistratus crearentur, nam si comitia lex sunt: sequitur, vt quod in lege, idem in comitijs obseruetur, & quod rationi consentaneum videtur, id exempla clarius ostendunt. X. viris creandis, inquit Liuius lib. III. in trinundinum comitia indicata sunt, & in epistola ad Tironem Cicero: Ad consulatus petitionem se venturum: neque iam velle absentis rationem haberi sui: se presentem trinundinum petiturum, quod tamen non nisi tranquilla rep. seruatum existimo, nam Punico bello secundo Q. Fabius Maximus consul tertium, Romam comitorum causa proficiscens, in eum, quem primum diem comitalem habuit, comitia edixit, idemq; fecit anno proximo C. Claudius Cento, dictator comitorum consularium causa creatus. Sed nimirum, quod dici solet, silent leges inter arma; & ad remp. cuius causa latae leges ipsae sunt, omnia referenda. Seruabatur praeterea & in iudicio populi trinundinum, cum scilicet à populo reus iudicaretur, vnde illud pro domo sua; Cum tam moderata iudicia populi sint à maioribus constituta; primum, vt ne poena capitis cum pecunia coniungatur; deinde, ne nisi pro dicta die, quis accusetur, tertio vt ante magistratus accuset intermissa die, quam multam irroget, aut iudicet, quarto, sic accusatio trinundinum, sic enim, quam quo modo est in impressis libris, malim legere. Constat igitur, in omnibus plane comitijs, de legibus, de magistratibus, de reis, trinundini rationem esse ductam: idq; propterea, quod iam dixi, quia legis nomen in omnia comitia, quibus-
cunque

cunque de causis haberentur, conueniret. Neque vero trinundinum ita interpretor, vt ipso tertiarum nundinarum die vellatas esse leges, vel designatum magistratum, vel reum à populo iudicatum, existimem: cum & Macrobius lib. I. comitia nundinis haberi non potuisse, neque concionem aduocare, idest cum populo agere, licuisse, veterum testimonio probet: & Festus, nundinas non solum inter ferias, sed etiam inter nefastos dies apud antiquos fuisse dicat: inter ferias, ne cum populo agi liceret: inter nefastos dies, ne lege. Nundinas, inquit, feriarum diem esse voluerunt antiqui, quo rustici mercandi vendendiq; causa in urbem conuenirent; eumq; nefastū, ne si liceret cū populo agi, interpellarentur nundinatores, aliud autē erat, cū populo agere, aliud lege agere, cū populo agere, populū, est, ad consiliū aut comitia vocare, vt ait Festus: lege agere, ius experiri, in iudicio contendere, libro etiā 4. epist. ad Atticum, per duos nundinarū dies neque comitia esse habita neque concionem vllam, his verbis Cicero declarat. Ante X. kal. nundinæ, concio biduo nulla. Trinundinum igitur in eam sententiam dictum accipio, vt inter eum diem, quo promulgata lex erat, & eum, quo deinde ferretur, trinæ nundinæ intercederent: quo & sapius & à pluribus, urbem mercandi vendendiq; causa visitantibus, promulgata lex cognosci posset. Post tertias nundinas, magistratus in eum locum, vbi legem laturus erat, siue in forum, siue in campum Martium, populum conuocabat, ibi cum legem præco, subiiciente scriba, recitasset, tum (forte etiam in toto trinundino, quotiescunque populus coisset, vel suadebant legem, vel dissuadebant: sed maxime, ac vehementer fieri solitum quo die ferenda lex erat, consentaneum est) primum quidem is, qui legem promulgarat, populo suadebat, vt rogationem acciperet; sed post eum alij, non priuati modo, quibus ab aliquo magistratu concio, daretur (nam alioqui concionandi potestas priuatis

non erat) verum etiam quandoque magistratus, pro suo quisque sensu, vel suadebant, vel dissuadebant. Suasorem rogationis eum, qui rogabat, fuisse, ita verisimile est, ut exemplis, quæ multa supetunt, mihi esse utendum in re minime dubia, non existimem, quod autem minus verisimile est, ut aliquis eius rogationis, quam ferret, ipse dissuasor fuerit; id nisi testimonijs probem, credibile non erit atque hoc tum fiebat, cum magistratus non è sua, sed è senatus sententia rogationem ferebat, neque enim prohibebatur dissuadere ad populum, quod non probauerat in senatu. Pisonis consulis exemplum habemus in epistola, Vereor, ad Atticum lib. I. Piso, inquit, consul, lator rogationis, idem erat dissuasor, quod Attico, ut nouum & iniquum, scripsit Cicero; cum suadere suas rogationes reliqui solerent, vnde illud Attici ad Ciceronem lib. II. de legibus. Suade igitur, si placet, istam ipsam legem; ut ego, Vti rogas, possim edicere, loquitur enim Atticus cum Cicerone, vti cum magistratu legem rogante, & quemadmodum in eo libro personam Cicero sustinet magistratus legem rogantis, quod proxima superiora verba declarant. Si quæ forte leges à me hodie rogabuntur, quæ non sint in nostra rep. nec fuerint, tamen erant fere in more maiorum, qui cum ut lex valebat: sic Atticus ciuem agit de ipsa lege suffragium ferentem, quod indicat illud: Ut ego, vti rogas, possim edicere, refert enim morem illum tabellarum, quibus scilicet lex quæ his duabus erat litteris signata, V. R. id est, vti rogas: cum ex, quibus lex reijciebatur, vna littera A, essent inscriptæ: quæ valebat, antiquo, hoc est nihil nouari volo antiqua probo. Vereor autem, (ut à re proposita paululum digrediar) nemendum lateat in verbo, Edicere, cui quantum ex antiqua latine loquendi consuetudine conijcere, ac meminisse possum, in hac sententia locus non est, sed ad rem. Priuatus legem Cinciam de donis & muneribus Q. Fabius Maxi-

Maxi

Maximus suavit, Ogulniam de sacerdotijs P. Decius Mus; Voconiam de hereditatibus M. Cato ille censorius: Corneliam de reditu Ciceronis Cn. Pompeius. Nec vero, qui privati item lege dissuaserint, inuenire non facile est, exemplum habemus in oratione pro lege Manilia, Q. Hortensij; in libro de amicitia, C. Lælij, & minoris Africani. Manilianam legem, de bello Mithridatico Cn. Pompeio extraordinaria mandâdo, dissuasit Hortensius: Papiriam, de tribunis pl. reficiendis, Lælius, & Africanus, atque hanc ipsam consuetudinem, ut privati legem suaderent, aut dissuaderent, indicat Linius lib. XLV. his verbis: Ita traditum erat, ne quis prius intercederet legi, quàm priuatis suadendi dissuadendiq; potestas facta esset: quo melius aut commoda legis aperirentur, aut vitia, quo persæpe euenit, ut aut ij, qui ad intercedendum venerant, desisterent; aut intercederent, qui non professi essent se intercessuros, & eodem libro infra: Cum in Capitolio rogationem eam Ti. Sempronius ferre vellet: & priuatis lege dicendi locus esset, neque ad suadendum, ut in re minime dubia, quisquam procederet: Ser. Galba repente processit, item Cicero in oratione pro C. Cornelio; cuius extant reliquæ quædam, cum Asconij commentarijs editæ. Est inquit, ius vetandi, dum privati dicunt, dum stella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit, quibus in locis cum, & Linius & Cicero de solis priuatis meminissent; non tamen eam potestatem solis priuatis fuisse debemus, existimare, partem enim pro toto posuerunt; quia privati & sapius, & plures, quàm magistratus, aut pro lege, aut contra legem dicere solerent. Magistratum porro vel suadentium, vel dissuadentium legem exempla habemus hæc M. Porcius Cato, ille maior, consul rogationem de abroganda lege Oppia, C. Lælius, ille sapiens, prætor Liciniam de cooperatione sacerdotum ad populum transferenda dissuaserunt legem Manilianam prætor Cicero luculenta, quæ extat, oratione

tione suavit: agrariam Rulli ijs, quæ extant, orationibus
 consul idem dissuasit. Verum hæc, quæ paulo longius, ut
 illustriora fierent, produximus, paucis admodum verbis
 libro de legibus III. Cicero compræhendit. Populum, in-
 quit, docento, doceri à magistratibus privatisq; patien-
 tor, in quo significatur, ut & ipsi magistratus, qui legem
 ferent, doceant, hoc est de ipsa lege dicant, & dicere alios
 quoque tum magistratus, tum privatos patiantur. Infra ve-
 ro, eodem libro, cum dixit, De promulgatione, de sin-
 gulis rebus, de privatis, magistratibus audiendis, priva-
 tos posuit ante magistratus, cum supra primum magistra-
 tus, deinde privatos nominasset, quod si ad veritatem or-
 do referatur, prius nominari privatos, deinde magistra-
 tus oportuit, prior enim privatis locus in suadenda dissua-
 dendave lege ideo datus est, ne si eos, qui magistratum
 gerebant, ante audissent, ab ijs dissentire non auderent,
 idq; Dio historiæ suæ libro XXXIX. scriptum reliquit, quos
 autem suadere aut dissuadere leges solitos fuisse diximus
 eos in ea pro Flacco legis auctores Cicero appellat: cum
 auctores intelligat vel accipiendæ legis, vel antiquandæ.
 Hæc de suadentibus dissuadentibusq; legem, nunc de loco
 unde suaderent, aut dissuaderent, addendum quiddam
 est. Nemo ad populum, nisi de loco superiore, concio-
 nabatur, siue eius privatus esset, siue magistratum admini-
 straret, id autem ob eam causam, quo longius à stantibus
 in concione tum exaudiri vox, tum intelligi verba possent,
 concionabantur igitur, si in foro de Rostris, quæ ad Co-
 mitium fuisse, prope iuncta curiæ, Pedianus ait: si in cam-
 po Martio, vel alibi, de suggestu, aut editiore aliquo loco,
 concionari autem magistratibus pro ea, quam habebant,
 potestate omnibus licebat: privatis, quod iam diximus,
 nisi concionem, id est concionandi potestatem, à magi-
 stratu aliquo acciperent, non licebat: & quia sæpius in
 foro, ubi Rostra fuisse diximus, quam in campo, leges fe-
 rebant,

rebantur : ideo saepius de Rostris, quam in campo, conciones habebantur, multo enim plures tributis comitijs, quæ, legum quidem causa, in foro, interdum & in Capitolio habebantur, quam centuriatis, quæ in campo, latas esse constat; cum tribuni pl. qui comitia tributa, non centuriata, habebant, facillime ad leges non ferrent ex senatus auctoritate: quod necesse erat de legibus centuriatis. Dixi, priuatos non nisi potestate à magistratu accepta concionari potuisse; magistratus autem cunctos suo iure potuisse, quod cum ita esse nunc etiam confirmem, tamen illud addo, summum in eo ius, summamq; potestatem tribunorum pl. fuisse: qui, si vellent, non priuatos modo, verum, & magistratus ipsos, atque etiam consulem, qui summus erat magistratus, prohibere concione poterant, itaque Ciceronem consulem extremo magistratus die Q. Metellus Nepos tribunus pl. concionis habende potestate priuauit, & Q. Metellum Celerem consulem à L. Flauio tribuno pl. in carcerem deductum, annoq; proximè consecuto M. Bibulum, item consulem, à P. Vatinio tribuno pl. historiae narrant, non enim de Rostris modo concionantem, atque etiam de curru triumphantem detrahère tribuno pl. licebat, verum, & quoquò vellet, deducere, vel ad supplicium, si liberet; propterea quòd, cui vellet, manus iniicere, vetusto Sacratarum legum iure, poterat, ipsi, cum sacrosanctus esset, nemo poterat. Verum tribuni pl. potestatem suo loco, idest libro de magistratibus, reseruemus, interim, quod in manibus est, ipsum agamus. Cum suaserant, dissuaserant ve legem primo loco magistratus, qui legem ferebat, secundo priuati, tertio reliqui magistratus, tum presentibus sacerdotibus, vt Dionysius scribit, & diuina exponentibus, fitella, vel vrna (fitellam Cicero, urnam Lucanus vocat) deferretur: in quam siue tribuum, si tributis comitijs lex ferretur, siue centuriarum, si centuriatis, nomina conijci-

nijcebantur, deinde, sortibus æquatis, hoc est, ita agitata sitella, ne qua sors subsultaret, atque existeret, sed pariter omnes æquatæ iacerent, sortitio fiebat: quæq; prima vel tribus, vel centuria, quæ secunda, quæ tertia de sitella exiisset, eundem, quem sors dederat, in suffragio ferendo locum atque ordinem tenebat, hæc dum agerentur, si quis tribunus pl. legi vellet intercedere, locus erat, nunquam autem ante suasionem dissuasionemq; legis intercessionem fuisse, declarant illa proxime recitata, quæ Livijs libro XLV. Cicero in oratione pro C. Cornelio tradiderunt, Et quoniam de intercessione, quæ legem impediebat, mentionem facimus: (neque enim legi tantum, verum & senatus consultis, & prætorum decretis, aut iudicijs intercessum esse, animaduertimus) omnibus de causis, quæ, quo minus promulgata lex perferri posset, impedimento fuerunt, dicendum nobis est. Hæc quatuor traduntur; prima, intercessio, cum tribuni pl. quorum proprie intercedendi ius erat, edita voce illa, Veto, de qua meminit Livijs, intercedebant; cuius generis exempla non desunt: altera, cum is, qui promulgarat, vel amicorum precibus adductus, vel senatus auctoritate commotus, vel ipse sua sponte consilium mutabat: quod C. Manilius, & L. Cæcilius, uterque tribunus pl. diuersis temporibus fecerunt, illæ in lege de libertinorum suffragijs, hæc in ea, quam de minuenda ambitus poena promulgauit, Tertia ratio fuit, cum neque intercedente tribuno, neque eo, qui promulgauerat, consilium mutante, comitiales dies, idest eos, quibus agi cum populo licebat, consul eximebat, vel supplicationibus decernendis, vel ferijs indicendis, non solum ijs, quæ Latinæ dicebantur, quas indicere soli consules poterant; sed etiam ijs, quæ imperatiuæ, quas non modo consulibus, verum etiam prætoribus ipsorum arbitratu licebat imperare, quo genere usum esse Cn. Cornelijs Lentulum Marcellinum consulem, ut C. Catonis tribuni

buni pl. legibus obfisteret, videmus in epistola, Placitum, libro II. ad Q. fratrem. Quartam causam, quæ & ipsa comitijs, quacunque de re haberentur, impedimento esset, obnunciationem inuenimus; quam omnes plane magistratus habebant, vt in oratione in Antonium II. Cicero significat his verbis: Nos nunciationem solum habemus, consules & reliqui magistratus etiam speculationem, quo loco duas dictiones, nunciationem, & speculationem, alteram alterius sedem occupasse, facile crediderim; vt augures speculationem duntaxat habuerint, magistratus, si modo augures essent, vt erat Antonius, idem consul, & augur, simul cum speculatione etiam nunciationem, hoc est obnunciationem, idq; cum ad ipsam Ciceronis sententiam magis quadrare, qui diligenter animum intenderit, intelliget; tum Festus Pompeius ita esse, deprauatis ille quidem verbis, satis tamen aperte significat in dictione specio, legamus igitur in ea oratione sic: Nos enim speculationem solum habemus, consules & reliqui magistratus etiam nunciationem: vt augures intelligat, cum Nos, dicit erat enim ipse augur; cum vero Consules, subiicit, in eo notet Antonij consulis inscitam; qui se id auguratus iure posse diceret, quod, quia consulatum gerebat, multo facilius poterat, præterea, vt de magistratibus obnunciantibus haud parum sæpe legimus, ita de auguribus de coelo seruantibus, seruare autem de coelo, specio est, quæ tolleretur, si verum illud esset, Nos nunciationem solum habemus. Quod si quis dixerit, ideo verum esse, nunciationem solum habuisse augures, quia speculationem, nisi iussi à magistratibus, non haberent; facile refelleretur, nam si augurum specio non est, quia pendet à magistratuum voluntate; ne nunciatio quidem erit, quia pendet à speculatione, qui enim esse potest nunciatio, nisi specio antecedat? præterea, si speculationem augur non habet, nisi iubente magistratu, ne nunciationem quidem habet, nisi eodem vo-

lente, neutram igitur habebit: quandoquidem non ipſius ſed magiſtratus in vtraque potestas eſt, quo modo igitur conſiſtit illud, Nos nunciationem ſolum habemus, ſue nunciationem pro renunciatione, ſue pro obnunciatione accipias? Obnunciatio autem duarum rerum obſervatione fiebat, velcum de coelo fulſiſſet, aut tonaſſet; [erat enim in augurum diſciplina, vt Ioue fulgente, tonante, comitia dimitterentur] quo genere impedimenti Pompeius Magnus in ſecundo conſulatu, cum prætorem creari, virum om̃ium integerrimum, M. Catonem videret, ipſe autem, hominem ſagitioſiſſimum, P. Vatinius, Cæſaris gratia, vellet, comitia diſſoluit; vel cum aues aduerſa portenderent, auium porro vel cantus, vel volatus obſeruabatur, nec omnium erat eadem ſignificatio, cum quædam à dextra volantes, quædam à ſiniſtra proſperos euentus oſtenderent, itaque ſiniſtra Romanis læta, vt Græcis dextra: iſſdem tamen & ſiniſtrum fulmen triſte omen fuit ad comitia, cum ad cæteras res eſſet optimum, & ſibubo volaret à ſiniſtra, præclare Lucanus hoc de genere lib. III. cum neglectam veterem comitiorum rationem ſignificaret, illa pronunciat: Fingit ſolennia campus,

Nec cœlum ſeruare licet, tonat augure ſurdo;

Et læta iurantur aues, bubone ſiniſtro.

Redeo ad inſtitutum. Sortitione tribuum aut centuriarum facta, dicebat iſ, qui legem ferebat; Si vobis videtur, diſcedite Quirites, de quo Pediani verba ſubſcribam: Cum inquit, id ſolū ſupereſt, vt populus ſententiam ferat, iubet vnūquemq; iſ, qui fert legē, diſcedere, quod verbū nō hoc ſignificat, quod in communi conſuetudine eſt, de eo loco, vbi lex fertur ſed in ſuā quiſq; tribū diſcedat, in qua eſt ſuffragiū laturus, populus enim conſulſus, vt ſemper alias, ita & in concione. Liuius autem lib. II. vbi de lege Læſtoria loquitur, Conſul, inquit, Appius negare ius eſſe tribuno in quenquam, niſi in plebeium: non enim populi, ſed plebeium magi-

magistratum esse , nec vllum ipsum summouere pro impetio posse more maiorum : quia ita dicatur : Si vobis videtur , discedite Quirites , vbi Discedite ; dictum apparet , ad suffragia ferenda libro vero III. vbi de Terentia lege agit idem significat , cum ait : Quemadmodum se tribuni gefissent in prohibendo delectu , sic patres in lege , quæ per omnes comitiales dies ferebatur , impedienda gerebant , initium erat rixæ , cum discedere populum iussissent tribuni ; quod patres se summoueri haud sinebant . Cum igitur de concione iussi discedere , in suam quisque tribum , aut centuriam abiisset , priuatos homines inuenio , qui de lege laborarent , non modo populum , vt legem acciperet , ante lata suffragia rogasse , verum etiam , cum suffragia lata essent , ne quid fallaciæ committeretur , ipsos aut tabellas distribuisse , aut distribuentibus præfuisse , idq; diribere , proprio vocabulo dicebatur , quod muneris quia fere obiri curariq; ab ijs soleret , qui neque ætate graues , neque gestis honoribus insignes admodum essent , id sibi & à senibus , & à dignitate præstantibus præcipue contigisse , gloriose commemorat Cicero in Pisonem . Hoc , inquit , certe video , quod indicant tabulæ publicæ , vos rogatores , vos diribitores , vos custodes fuisse tabellarum , & quod in honoribus vestrorum propinquorum non facitis , vel ætatis excusatione , vel honoris ; id in salute mea , nullo rogante vos vestra sponte fecistis , eodemq; verbo eadem de re vsus est in ea post reditum in senatu , cum ait : Quando tantam frequentiam in campo , tantum splendorem Italiæ totius , ordinumq; omnium , quando illa dignitate tot rogatores , diribitores , custodesq; vidistis ? Nec dubito , quin legendum sit , diribeantur , non diripiantur , in ea in Pisonem , in eo loco , An expectas , dum de te LXXV. tabellæ diripiantur ? pro distribuantur , vt de te iudicium fiat , sic & Plinius manifeste accepit libro XXXVI. cap. XV. Hic est , inquit , ille domitor orbis populus , qui gentes , & re-

gna diribet. Cistis autem suffragiorum custodiendis certos homines in comitijs præfuisse, qui Nongenti sint appellati, idem Plinius lib. XXXIII. cap. II. scriptum reliquit. Tabellis distributis, primo loco ea tribus, aut centuria suffragium ferebat, quæ omnium tribuum, aut centuriarum nominibus in sortem coniectis, prima de sitella, de qua iam diximus, sorte exierat: eaq; prærogatiua dicebatur, quia prima rogaretur à magistratu, qui comitia habebat, at in prima tribu, aut centuria, quis primus? videlicet is, quem magistratus legem ferens deligebat: deligebat autem, quem & dignitate præstare, & rogationi suæ præter cæteros fauere iudicabat, vtrumque cognoscitur in oratione pro Plancio: in qua ita scriptum est. Nam quod primus sciuit legem de publicanis, tum cum vir amplissimus consul id illi ordini per populum dedit, quod per senatum, si licuisset, dedisset; si in eo crimen est quia suffragium tulit, quis non tulit publicanus? si quia primus sciuit vtrum id fortis esse vis, an eius, qui illam legem ferebat? si fortis: nullum crimen est in casu, si consulis, splendor etiam Plancij, hunc à summo viro principem ordinis iudicatum, quo constat, ideo primum Plancium ad suffragium ferendum à Cæsare consule lectum esse, quia primus ordinis equestris iudicaretur, quod ipsum confirmant illa pro domo sua: Consulari homini P. Clodius euerfa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis non solum egentium, sed etiam seruorum, Sedulio principe? dixit enim, Sedulio principe, pro primo omnium suffragium ferente, quod apertius proxime ostendit, cum ait Sin autem is primus sciuit, erat enim quodam modo legis ornamentum, cum is eam scisciebat primus, cuius in ciuitate non leuis esset auctoritas, quod etsi satis clare indicant ea, quæ ex oratione pro Plancio recitauimus; tamen in hac ipsa pro domo sua idem fit illustrius, subiungit enim post ea, quæ proxime ad exemplum attuli, non magno

gno intervallo: Tu huius, ut acta tui præclari tribunatus hominis dignitate honestes, auctoritatem amplecteris, quasi Clodius Sedulij, tanquam clari hominis, nomen publicis in tabulis ad legem honestandam scripsisset, aut fortasse etiam in æs simul cum ipsa lege incidisset, nam, ut dicam quod sentio, suspicor de mendo, ubi Sedulij mentio fit in ea pro domo sua, quod enim legitur, Quid te audacius, qui in eius nomen incideris? id non placet, non enim cum audacia casus congruit, nam incidere, verbum est in casu positum, audacia vero voluntatis est, non enim qui incidit, audax est, sed imprudens, & inscius, qui vero audax, is non incidit, sed incurrit, & irruit, quare aliter suspicor à Cicerone scriptum esse & forte sic: Quid te audacius, qui in æs eius nomen incideris? leges enim in æs incidi solitas, paulo post docebimus. Cum igitur ab eo, quem magistratus ipse primum delegisset, deincepsq; ab alijs eiusdem tribus, aut centuriæ perlata suffragia erant; cum suffragijs in vtranque sententiam dinumeratis, & eorum numero punctis notato, eius tribus, aut centuriæ voluntas cognoscebatur, eaq; à præcone renunciabatur, & eadem in reliquis tribubus aut centurijs ratione servata, ex maiore tribuum centuriarumve numero vel antiquabatur, vel scilicetabatur lex, hoc autem, dirimere suffragia, & diremptio suffragiorum dicebatur, itaq; vetera habent exemplaria Varronis de re rust. lib. III. Dum dirimuntur suffragia, vis potius Villæ publicæ utamur umbra, quam privati candidati tabella? quod aperte declarat Lucanus, quem locum depravari & ut alijs in locis, diribet pro dirimit, reponere, facile non fuit, in illo versu, lib. V. Et non admittæ dirimit suffragia plebis. & ad Q. fratrem lib. III. epist. IIII. lego, diremptis tabellis, non ut vulgo legitur, & ut habent libri quoque manuscripti, diruptis, item in oratione pro Plancio, diremptio, non direptio. Diremptis igitur suffragijs, vel de antiquata lege, vel de accepta cognos-

cognoscebatur, & de antiquata nihil est dicendum, scitam autem, atque acceptam, omnium ciuium iureiurando confirmari solitam legimus, itaque Q. Metellus, ille Numidicus; ne in legem Saturnini per vim latam iuraret, in exilium abire maluit, sibiq; potius de patria, quàm de sententia, decedendum putauit, quem anno post XLIII. imitatus non est M. Caro, is quem Uticensis historicus nominant: qui cum leges P. Clodij nullo neque iure neque more rogatas putaret, in eas tamen iurauit, consilio vsus optimo, vt Cicero ait in ea pro Sextio, nam ab eo, quod omnino ne fiat, fieri non potest, cum periculo dissentire, temeritatis videtur esse. Post iusiurandum, in æs lex incidebatur: quod indicat Liuius lib. III. his verbis: Prius quàm urbem consules egredirentur, leges X. virales, quibus tabulis duodecim est nomen, in æs incisas in publico proposuerunt, atque hoc libro X. Dionysius confirmat, & Cicero in oratione III. in Catilinam, Memoria tenetis, inquit, Cota, & Torquato cos. complures in Capitolio turres de coelo esse percussas, cum & simul æra Deorum immortalium depulsa sunt; & statuae veterum hominum deciderat; & legum æra liquefacta, quod ipsum versibus deinde persecutus est in secundo de consulatu suo, vt libro I. & II. de diuinatione patet, eandem consuetudinem probant illa, quæ in I. Philippica scripta sunt. Forum sepicitur: omnes claudentur aditus, armati in præfidijs multis in locis collocabuntur, quid tum? quod erit ita gestum, id lex erit: & in æs incidi iubebitis? quod etiam non multo ante dixerat: Quæ illa in æs incidit, in quo populi iussa perpetuasq; leges esse voluit, pro nihilo habebuntur? exemplis non egemus: sed vnum Suetonij, quod in C. Cæsaris vita legimus, quod apertam rem multo etiam illustrius ostendit, apponemus. Marcus, inquit, Claudius Marcellus consul, edicto præfatus, de summa se rep. adurum, retulit ad senatum, vt ei succederetur ante tempus: quoniam

nam, bello confecto, pax esset, ac dimitti deberet victor exercitus: & ne absentis ratio comitijs haberetur; quando nec plebiscito Pompeius postea abrogasset, acciderat autem, ut is, legem de iure magistratuum ferens, eo capite quo à petitione honorum absentes summouebat, ne Cæsarem quidem exciperet per obliuionem; ac mox lege iam in æs incisa, & in ærarium condita, corrigeret errorem. Hic illud occurrit. Si tum denique in æs leges incidebantur, cum perlatæ essent, quod proxima Suetonij verba ostendunt: cur in oratione pro Milone, cum de legibus nondum latis, sed quas Clodius ferre cogitaret, mentionem facit. Incidebantur, inquit, iam domi leges, quæ nos nostris seruis addicerent? cur non scribebantur potius, quàm Incidebantur? an incideret Clodius leges nondum latas? dicamus, quod omisit Pedianus interpretæ, qui in arte Ciceronis indicanda parcus nimis est, sicuti in exponenda historia satis liberalis, notat Cicero confidentiam Clodij, hominis audacissimi; qui domi suæ leges non modo scriberet, sed etiam, quasi latas, incideret, quas, quæ iure quæue iniuria, cum suis operis & seruis omnino perferre constituerat, & est oratoris artificium, ad odium concitandum ea de inimico dicere, quæ etiam si fortasse facta non sunt, fieri tamen potuisse, eius, in quem dicitur, ante acta vita declarat, nihil erat, quod in Clodium, quamuis atrociter excogitatum, non verisimile videretur ideo, Incidebantur potius, quàm scribebantur, dixit, vel vere, vel quod magis puto, ὑπερβολικῶς, & tamen verisimiliter, ut de P. Clodio, quem omnium audacissimum fuisse constabat. Ne illud quidem prætermittam, non in tabulis modo æneis, sed etiam in columnis incisas esse leges de tabulis dubium non est: quas etiam aliquot, in hunc usque diem seruatas, ipsi vidimus, de columnis autem Cicero pro Balbo sic: cum Latinis omnibus foedus idum Sp. Cassio, Postumo Geminio cor. quis ignorat? quod quidem

dem nuper in columna ænea meminimus post Rostra incisum & perscriptum fuisse, qua ipsa de re Liuius libro II. sic: Tantum sua laude obstitit famæ consulis Marcius; ut nisi foedus cum Latinis, columna ænea insculptum, monimento esset, ab Sp. Cassio vno, quia collega abfuerat, ignotum; Postumum bellum gessisse cum Volscis, memoria cessisset, & Varro, ut apud Macrobiū legimus, antiquissimam legem in columna ænea scripsit incisam fuisse, cui mentio intercalaris ascriberetur, nec deest Dionis in historia testimonium; qui lib. XLI. columnas, quibus incisæ leges legerentur, de coelo raptas memoriæ prodidit. Scripta iam lege, promulgata: perlata, in æs incisa, (his enim quasi gradibus ad id, quod in lege vltimum, ac summum est, peruenimus) vnum restat, ut vbi custodienda reponeretur, ostendamus. Scire igitur oportet, non eandem legum omnium fuisse rationem, sed aliquot, maxime quæ tabulis æneis incisæ, in publico proponi solitas, ut oculis ciuium paterent; quod exempla demonstrant; quæ vero æneas in tabulas essent incisæ, eas ad ærarium delatas, quod scilicet & senatus consulta, ibi cum publicis pecunijs, omniumq; publicarum rationum libris conditæ asservabantur erat autem ærarium in Saturni Opisq; templo, templum autem in vico Iugario, id Capitoli radices, vnde septies millies H-S. à Cæsare dictatore depositum, post illius interitum M. Antonius consul abstulit, etsi tantum Opis in Philippica I. & II. vbi hac de re Cicero loquitur, mentio fit; puto, quod duabus cellis simulacra Opis & Saturni separatim dedicata colerentur, & ad Opis cellam propius, quam ad Saturni, eam pecuniam Cæsar locasset, primis tamen reip. temporibus legem Iciliam in templo Dianæ, quod in Auentino monte fuit, repositam esse, legimus in historia Dionysij. Quæ ad rationem perferendæ legis attinerent, quæ fere ponderis alicuius esse viderentur; omnia, ut arbitramur, persecuti sumus, nam in quo ditterent legum

legum ferendarum comitia à cæteris comitijs , vt de magistratu creando , de reo iudicando , quia conuenire magis in librum de comitijs hæc tractatio videtur , qui post hunc de legibus exhibit , hic omittimus . Locum ferendæ legis interdum Prata Flaminia , qui postea circus Flaminius dictus est , interdum etiam lucum Petelinum , quandoque Capitolium , sed plerunque forum , aut campum Martium fuisse legimus , de Pratis Flaminij , luco Petelino , Capitolio , Lilius testis est : de foro , declarant illa pro C. Rabirio Postumo : Si lex ferretur , conuolaretis ad Rostra , erant enim Rostra in foro , dixit autem , Conuolaretis ad Rostra cum hoc subintelligeret , vt inde legem dissuaderetis , & aperte in oratione I. in Antonium , & in V. & pro domo , & vbi non ? de campo , inde constat , quod , cum leges centuriatis comitijs sæpe latæ sint ; centuriata porro comitia in campo esse habita , omnes historiæ narrent : manifestè sequitur , vt leges centuriatis comitijs latæ , in campo latæ sint . Hic oritur alia consideratio , loco ne sacro , an profano ferretur , sacro potius , quàm profano , crediderim : primum , quòd in Rostris , qui locus erat auguratus , templumq; dicebatur , sæpe à magistratu ferretur : itaque pro Sextio , Princeps , inquit , rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit , occuparat enim vt legem ferret , quod illa verba pro Milone declarant . Potuit ne Fabricio , viro optimo , cum de reditu meo legem ferret , pulso ? occuparat autem Rostra , non templum alicui deo sacrum : quod ipse Cicero declarat infra , in eadem pro Sextio , subiungens , Tribunos pl. ferro è Rostris à Clodio pulsos , Fabricium intelligens , sed clarissime in Vatinius his verbis : Cum L. Vettium indicem in Rostris , in illo , inquam , augurato templo ac loco collocaris , & Lilius lib. VIII. Naues , inquit , Antiatium partim in naualia Romæ subductæ , partim incensæ : Rostrisq; earum suggestum in foro extructum adornari placuit : Rostraq; id

Miscell. Erud. T. 3.

V v

tem.

templum appellatum. Altera est ratio, quod leges à P. Clodio tribunopl. in templo Castoris latas iuuenio, quod indicat illud in Pisonem: Eodem in templo, eodem & loci vestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti, sic enim interpretor illud. Eodem in templo, quo in templo legē de mea perniciē tulerat Clodius, eodē in templo de Macedonia tibi tradenda statim legē tulit: quā tu provinciā ad arbitriū tuum pro meo funere, quod idem funus patriæ fuit, ipse pactus eras, itaque provinciam lege traditam, quasi præmium à Clodio debitum, abstulisti, & apertius in oratione pro domo sua: Cum arma inquit, in ædem Castoris comportabas, nihil aliud, nisi, uti ne quid per vim agi posset, machinabare. in libris autem de inuentione, Flaminium, inquit, eum, qui consul temp. male gessit bello Punico secundo, legem agrariam per seditionem ad populum ferentem, pater suus de templo deduxit, accersitur maiestatis, & apud Liuium, ante quā Rostra in foro extructa essent, de tribunis pl. legum rogandarum causa in templum coeuntibus, non semel mentionem fieri videmus.

Ferebat ergo magistratus legem in templo: ferebat suffragia de lege populus circa templum, locum enim tantæ multitudini vllō in templo fuisse, credibile non est; cum vero lex à magistratu ferretur, eodem in templo alios quoque magistratus affuisse, eos nimirum, qui cum magistratu legem ferente consentirent, legimus in oratione in Vatinius: Quæ quidem leges, inquit, anno post, sedentibus in templo duobus non consulibus, sed proditoribus huius ciuitatis, ac pestibus, vna cum auspicijs, cum intercessionibus, cum omni iure publico conflagrauerunt.

Ostendi latam in templo legem, cum in foro ferebatur, hoc est tributis comitijs, quid, cum in campo, centuriatisrum in templis deorum non existimo, quæ in campo nulla fuisse legimus: quo tamen in loco à magistratu ferretur, cum

eum locum ante auguratum fuisse crediderim , nam si tributis comitijs semper in templo ; cur centuriatis , quæ maiorum rerum causa habebantur , profano in loco lex ferretur ? sed fortasse videri possit infirma coniectura , addamus exemplum , ut dubia res testimonio probetur . *Liuius* igitur lib. III. *Tribuni* , inquit , ut impediendæ rei nulla spes erat , de proferendo exercitu agere , eo magis , quod , & augures iussos adesse ad lacum *Regillum* , fama exierat , locumq; inaugurari , ubi auspicato cum populo agi posset : ut quidquid Romæ vi tribunicia rogatum esset , id comitijs ibi abrogaretur . Inter leges autem , quæ in foro , & eas , quæ in campo ferrentur , dixi iam hoc interfuisse , quod in foro tributis comitijs ferrentur , in campo comitijs centuriatis , nunc adiungo , primum illud , centuriatis comitijs eas esse lras , quæ è S. C. ferebantur : deinde illud ; quæ centuriatis comitijs ferrentur , eas si è S. C. non ferrentur , patribus quidem auctoribus semper esse lras , quod non à primis reip. temporibus , sed tantum post *Publij Philonis* dictaturam observatum est , hunc enim dictatorem legem tulisse , ut legum , quæ comitijs centuriatis ferrentur , ante latum suffragium patres auctores fierent , scribit *Liuius* lib. VIII. quo significatur , non omnes antea leges , quæ centuriatis comitijs ferrentur , è S. C. aut patribus auctoribus esse lras , quod si factum nunquam antea non erat , consuetudine seruata , quæ in *Numa* rege creando est inducta ; ut scilicet , ante quàm populus suffragium iniret , patres in incertum comitiorum euentum auctores fierent ; *Publius* in plebem propensus , quia plebeix gentis erat , quod senatui liberum erat , id necessarium fecit ; quodq; more factum erat , id ut lege fieret , sua lege sanxit . Neque vero , quod ait *Liuius* , Patres auctores fierent , expono , patres S. C. probarent , fiebant enim de re & relata , & disputata S. C. quid porro referri & disputari opus erat id , quod omnino probari à senatu *Publia* lex iuberet ? nam

de quo fit S. C. id, eiusmodi est, vt improbari & abijci poterit: est autem & probatum, & acceptum, quia maior pars senatus ita senferit, at in hoc non, vtrum vis licere, neque plurium senatorum voluntatem spectari, Publilius voluit, sed, quasi ab vniuerso senatu iam probatum esset, ita vellent nollent, patres auctores esse, ergo sic existimare debemus; quæ leges centuriatis comitijs ferrentur, eas post legem Publiliam aut è S. C. aut certe patribus auctoribus esse latas; quæ vero ante legem Publiliam centuriatis comitijs latæ erant, alias è S. C. alias sine S. C. patribus tamen auctoribus, alias neque patribus auctoribus. Nihil ne igitur interfuit, dicet aliquis, inter leges, quæ patribus auctoribus, & eas, quæ è S. C. ferrentur? nihil, mea sententia, ante legem Publiliam, nam, siue è S. C. siue patribus auctoribus ferrentur; è senatus voluntate ferebantur post legem autem Publiliam multum inter huiusmodi leges interfuit, atque adeo tantum, quantum inter secundam & aduersam voluntatem interest, nam secunda senatus voluntate ferebantur eæ leges, quæ S. C. probatæ iam erant: aduersa vero non nunquam eæ, quarum patres auctores fiebant, probabant enim inuiti, lege coacti, itaque honorificentius habebatur id, quod è S. C. centuriatis comitijs latum esset, quàm id, quod iisdem comitijs patribus auctoribus, sed extremis reip. temporibus nullam legem centuriatis comitijs sine S. C. patribus auctoribus latam inuenio, permultas autem S. C. iisdem comitijs: siue, quòd abrogata sit Publilia lex: siue, quòd, cum idem Publilius eodem tempore, postea quàm Q. Hortensius dictator legem tulisset, vt eo iure quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur; nihil attinuit patres auctores de eo fieri, quo vel si auctores ipsi non fierent, tamen omnes ciues æque tenerentur, itaque magistratus aut è S. C. centuriatis comitijs, aut si senatus dissentiret, tributis leges tulerunt (quamquam & leges multæ tributis comitijs ex S. C. latæ sunt

sunt) cum duabus legibus, Publilia, & Hortensia, eandem vim haberent leges tributis comitijs latae, quam habuerunt antea leges eae, quae centuriatis comitijs, patribus auctoribus, latae erant, non enim, quod ait Cicero Philippica X. Legem Pansa comitijs centuriatis ex auctoritate nostra laturus est, eo sensu dictum existimo, quod eam legem patribus auctoribus Pansa laturus esset; sed ex auctoritate nostra, expono ex S.C. loquitur enim de Caesaris actis: quae lege confirmari, & sanciri, senatus cupiebat, cum porro cuperet; nimirum S.C. potius, quam alia quavis ratione, declararet, quod si cui, auctoritatem senatus pro S.C. usurpari, nouum est: nihil errabit, si ut de latine loquendi consuetudine recte iudicare possit, Ciceronis libros diligenter euoluerit. Hic fortasse quaeretur; ante Publiliam legem omnes ne leges, quas senatus, siue centuriatis, siue tributis comitijs, ferri cuperet, ferrentur è S.C. an vero aliae è S.C. aliae vero sine S.C. tantum patribus auctoribus, vtrunque factum est, nam neque omnes è S.C. neque omnes patribus auctoribus latae sunt, de latis è S.C. testimonium res non desiderat: exemplorum enim plena sunt omnia, patribus autem auctoribus minus quidem, multae, sed aliquot tamen latae sunt, ut Petilia de ambitu, à tribuno pl. tributis comitijs lata; de qua Liuius libro VII. Quaeretur etiam (pergam enim dubitando, quod non solum veterum librorum observatio, sed ipsa me coniectura ducit) vtrum centuriatis comitijs leges à maiore tantum magistratu, an etiam à minore ferrentur, faciamus, quod oratores solent: qui cum testibus rem probare non possunt argumentantur à simili, & hoc genere saepe fidem faciunt, item nos, cum centuriatis comitijs à minore magistratu leges latae sint, nec ne, affirmare non possumus; quia neutrum ab antiquis traditum est; similitudinem i. quæmur, & quod in creandis magistratibus fieri solitum est, idem in ferendis legibus observatum esse dicemus, nam si creandis
magi-

magistratibus censuata comitia nunquam, nisi à maiore magistratu esse habita sunt: inde, ferendis legibus nunquam nisi à maiore, esse habita, consensaneum est, illud autem est, esse igitur & hoc dicemus, neque enim, cur non sit, aut ratio suadet, aut exempla demonstrant.

De legum tempore, quæ notauimus, hæc sunt: neque omnibus diebus licuisse legem ferri, neque, quibus liceret, per omnes horas, licebat fastis tantum diebus, nefastis non licebat, nec vero fastis omnibus, sed comitialibus duntaxat comitialibus autem ita licebat, si nemo de coelo seruaret, quæ duabus legibus, Aelia, & Fufia, sancita erant, id annos prope centum ante Ciceronis ætatem, ut scripsit ipse in oratione in Pisonem, institutum, ad extrema fere mansit reip. tempora. Pisonem autem & Gabinio cos. P. Clodius tribunus pl. Ciceronis ac bonarum partium inimicus, ut armaret immoderata licentia tribuniciam potestatem, dierum discrimen, & auspicioꝝ impedimenta sustulit, neque enim tantum, ut omnibus plane fastis ferri lex posset, verum etiam, ne quis per eos dies, quibus eum populo liceret agi, de coelo seruaret, rogationem tulit, idq; postea seruatum esse videntur illa significare, quæ scripta sunt in oratione de prouincijs: Aut statuendum vobis est, legem Aelliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere; cum lex feratur, de coelo seruari, obnunciari, intercedi licere. Ergo, ante legem Clodiam, non omnibus diebus, sed fastis, non omnibus fastis, sed comitialibus, nec comitialibus, si quis de coelo seruaret, ius ferendæ legis erat: post legem Clodiam, non omnibus quidem diebus, sed omnibus tamen fastis, quod ante non licuerat, etiam si de coelo seruaretur, ferri lex potuit. Horæ vero, quibus agi cum populo posset, omnes erant intra ortum solis, & occasum, reliquis non licebat, ante primam enim horam nihil agi licuisse cum populo, cum ait Dio in extremo lib. 20, non

expoꝝ

expono , ante primam horam Romani diei , cuius initium à media nocte sumebatur , sed ante lucem , ante auroram , quod ipse quoque Dio sic interpretatur , his verbis : *καὶ ὁ σέριος πρόφα , καὶ ὑπὲρ τῆς ἑσπερίας τῶν ψήφων* *ἵσιν ἔδωκε :* *καὶ περὶ αὐτῶν ἐκ τῶν νόμων , πρὶν πρὸς τὴν ὀργάνην* *εἰσελθεῖν , ἐν τῇ δὴ μὲν τι χρῆμα ἵσθῆναι ,* quod si non ante primam ; sequitur , vt nec post extremam , idest eam , quæ diem claudit , agi cum populo licuerit : siquidem neque vespertina S.C. rata fuisse , neque prætori urb. ius dicere post Solis occasum licuisse , traditum est , sicut igitur non omnibus diebus ferre legem licebat , ita nec omnibus horis : quibus autem horis ; ijs ita licebat , si neque fulgeret Iuppiter , neque tonaret . Nunc de causis agamus : quæ ipsa quoque nostri promissi pars est . A corruptis moribus manasse leges , nemini dubium est , nam vbi continenter & sobriè viuitur , vbi colitur pietas , vbi iustitiæ locus est ; quorsum ibi lex feratur ? nec sanis corporibus quæ sita medicina est : nec , qui leniter & sedato cursu amnes fluere , sed incitatis , extraq; ripas diffluentibus aggeres obiecti , ac vetustissimi mortalium , prorsus omnem vim , atque omnem luxum ignorantes , tranquillam vitam , ipsa natura duce , viuebant , post erupit iniuria ; & quod quisque potuit , id quisque velle , neglecta ratione , coepit , tunc necessario leges latæ , & iniecta licentiæ quasi fræna , quæ si quis recte agere sua sponte nollit , cum poenæ metu in officio continerent , itaque , conseruandæ augendæq; ciuitatis causa , & vt esset bene viuendi norma , legem inuentam , manifeste cognoscitur , neque minus ad hunc finem spectarunt , quæ de religione , quàm quæ de bello leges latæ sunt , quæ sita pietas in deos videtur ; quæ sita populo voluptas , vt in ludis : omnia tamen ad publicam vtilitatem referebantur , cuius autem legis vitiosa ac turpis origo sit ; ea lex nominanda non est , nam legis causa iustitia , & lex ipsa iusta ac sancta debet esse , inde enim publi-

publicum exoritur commodum, publicum dico, & quo
 monitur imperium aduersus hostilem vim, & quo priuati
 ciues, suæ quisque bona, suum quisque ius, aduersus
 priuatorum iniurias tuentur, quod si hoc in omni
 bene instituta ciuitate, multo magis agnoscitur in rep.
 Romana: quæ dum optimis legibus parer, malas au-
 tem vel abrogat suffragijs populi, vel tollit S. C. or-
 bem terrarum pene vniuersum imperio compræhendit,
 quæq; ciuitates aut malas leges habuerunt, aut bonis non
 recte sunt vsæ, aliæ vi externa, aliæ domestica seditione
 conciderunt, quod & apud veteres sæpe accidisse legimus
 & nostra non semel tempestate vidimus. Superest de pote-
 state legis, ea quæritur, primum vtrum maxima, deinde
 si maxima, vtrum perpetua, quod pro nostra consuetudine
 breuiter ostendemus. Erat in lege summa vis; non so-
 lum, quia, quod erat lege sancitum, Quirites omnes te-
 nebantur; quod tribus legibus, vna consulari Valeria,
 Horatia, duabus dictatorijs, Publilia, & Hortensia, san-
 citum supra diximus; (paucas tamen excipio, quibus non
 omnes plane ciues obstringebantur; quo de genere fuisse
 legem de repetundis, iam ostendimus; lata enim est post
 illas tres, consularem vnâ, dictatorias duas à nobis pro-
 xime nominatas; & quodcunque postremum populus iussit,
 id ius ratumq; esse XII. tab. lege sancitum est) verum e-
 tiam, quia, non vt prætoris edictum, item lex annuo spa-
 tio terminabatur, sed vigeat vsque dum alia lege abro-
 garetur, abrogari vero omnes licuit, præter Sacratas: quæ
 violatæ sæpe, abrogatæ nunquam sunt, abroganti vero
 non eadem, quæ violanti legem, pœna sancitur; ceteræ
 leges & abrogari omnes potuerunt, & abrogatæ multæ
 sunt, tamen si nulla lata lex est, quæ ipsa se contra abroga-
 tionem quasi sanctionis sepimento non munierit, graui
 pœna, multæve ei, qui abrogasset, irrogata, at multi
 multas abrogarunt, neque tamen vllam propterea subire
 pœnam

poenam, dixi iam, plus fuisse potestatis in eo, quod postremum populus iussisset, quam in eo, quod antea iusserat: id lege XII. tab. sancitum esse, iussum autem populi & suffragia fuerunt, quibus abrogabantur leges, itaque, non quid antea populo placuisset, sed quid ei postremum placeret, spectari solebat, sensit autem in hoc genere populus non semper è rep. nam quemadmodum sæpe malas leges bonus populus, sic interdum bonas malus abrogauit, à senatu vero nunquam lex vlla, nisi reip. causa, sublata est; vt, cum Appuleiæ, Mario consule referente, S. C. damnatae sunt; quod ab hoste reip. L. Appuleio Saturnino rogatae essent: aut, cum Liuiæ consilio Philippi consulis sublatae, quia contra auspicia, quæ seruari lex Aelia iubebat, à M. Liuiio Druso latae iudicarentur: Erant enim quatuor omnino genera, (vt ipsa fere Ciceronis verba usurpem, quæ sunt in oratione pro C. Cornelio) quibus per senatum more maiorum statueretur aliquid de legibus, vnum eiusmodi, placere legem abrogari, vt Q. Cæcilio M. Iunio cos. quæ leges rem militarem impedirent, vt abrogarentur, atque hoc genere non abrogabat legem Senatus (nam abrogare proprie populus dicebatur) sed, vt abrogaretur, statuebat. Alterum genus erat: quæ lex lata esse diceretur, ea non videri populum teneri, vt L. Marcio Sex. Iulio cos. de legibus Liuijs: quæ vt vno S. C. tollerentur, Philippus consul. Liuij inimicus, obtinuit à senatu, ideo autem, huiusmodi legibus non videri populum teneri, Senatus decernebat, quia, contra auspicia latas esse, augures monuissent, tanta Romæ fuit in auguribus auctoritas, de quibus libro II. de legibus hæc à Cicerone scripta legimus. Quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? quid, leges, non iure rogatas, tollere? nihil domi, nihil militiæ, per magistratus gestum, sine augurum auctoritate posse cuiquam probari; quæ ipsa, & alia in libro de religio-

ne tractabimus. Tertium, de legum derogationibus, quæ de genere persæpe S.C. fiunt, ut de lego Calpurnia de ambitu, quæ derogaretur. Quartum genus, quod ea Ciceronis oratio mutila admodum est, neque in ipsa, neque in Pediano interprete, ac ne alibi quidem, quod sciam, inuenitur; me tamen in eam partem coniectura ducit, ut existimem, cum aliquem senatus hostem iudicaret, simul, ut eius quoque leges, quæ quidem aduersus remp. essent, tollerentur, eodem S.C. aut alio, proxima factio, iudicasse, quarum enim maxime legum causa perniciosa patriæ cuius damnatus sit, & à rep. remotus, eas ipsas leges in rep. non hæsisse, sed abiectas illico esse, etiam si ab historia non probatur, veri tamen simillimum est, quale fuit, quod de legibus Saturnini proximè, & de legibus M. Antonij in prima huius libri parte diximus. Rectè igitur semper, & iustissimè senatus. A populo vero, aut ab ijs, qui mercede conducti speciem quandam populi præferebant, temeritate potius, aut fraude, quam consilio, aut ratione, salutare civitati leges non nunquam abrogatæ sunt, ut rogante P. Clodio tribuno pl. Aelia de auspicijs, Fusia de diebus comitialibus. Postremum illud est, cum, verbo quidem, neque à Senatu, neque à populo, tacito autem omnium consensu per defuerudinem leges abrogabantur, id quod & Iulianus iuris consultus notauit.

Erat igitur in lege vis non solum maxima; quod Cicero in Philippica II. satis plane narrat, cum ait. In publicis actis nihil est lege grauius: verum etiam perpetua: siquidem vetustate neque tollebatur lex, ut edictum; neque debilitabatur, ut S. C. nisi si leges essent eiusmodi, ut reip. minimum consulere viderentur, nam hæc contrario usu non solum debilitatas, verum etiam plane extinctas, neque damnatum esse quenquam, quia fecisset aduersus eam legem, quæ iam exerceri desisset, satis constare

stare video, leges autem multas, quandiu Resp. stetit, perpetuo iure valuerunt, cum ipso libertatis initio, à primis consulibus, ac iam ante à primis Regibus latas essent, quibus ego de legibus loquor, cum perpetuam vim legi tribuo, nam perniciosas leges, nec iure rogatas, non perpetuo iure esse, sed tolli quamprimum utile est: cuiusmodi multas S.C. sublatae sunt, populus autem, quem saepe à reip. commodo malae rationes auerterent, rectam in diiudicandis legibus normam non agnouit, sed utiles saepe abrogauit, saepe sciuit inutiles.

Illud tamen, quia pertinet ad abrogandi rationem, quod in Festo Pompeio notauimus, non omitтам: in sanctione legum adscribi solitum, ne per saturam abrogari, derogariue liceret. Erat enim satura, lex multis alijs conferta legibus, accepto nomine à genere cibi, ex varijs rebus condito, id autem eo placuit in sanctione adscribi, quia in lege multis legibus permixta & confusa subesse fraus, quae populum falleret, facile poterat: at in simplici lege, si de abrogando, derogandoue populus rogabatur, non difficile erat, id quo de rogabatur, quale esset, intelligere.

Addam & illud, fractam esse legis vim, non modo cum alia lege nominatim abrogaretur, sed etiam, cum non omnino tota, sed eius pars lege posterius lata tolleretur; quod derogare, dicebatur; aut, cum nulla superioris legis mentione facta, aliquid ei contrarium posteriore lege rogaretur: quod erat, obrogare, atque hoc quidem de genere, apud Liuium libro IX. P. Sempronius tribunus pl. aduersus Ap. Claudium censorem in concione ita disputat: Ideo Aemiliae potius legi paruerunt, quam illi antiquae, quia hanc postremum populus iusserat, & quia, ubi duae contrariae leges sunt, semper antiquae abrogat noua, est etiam in II. de inuentione ita scriptum: In duabus contrarijs legibus, vtra posterius lata sit, considerare oportet, nam postrema quaeque grauissima est.

Omnino, quod legis vim maximam fuisse dixi, eodē
 xi, non solum quia nihil esset lege grauius, & in publicis
 actis nihil obseruaretur magis; verum etiam, quia legis
 sententia pertineret ad omnes ciues, & omnibus æqua iu-
 ra describeret, præsertim à quo tempore Q. Hortensius di-
 ctator rogationem tulit, de qua iam meminimus, vt quod
 plebs sanxisset, eo Quirites omnes tenerentur, veruntamē-
 men duo genera legum excipio, alterum, quo non omnes
 ciues, alterum, quod omnes quidem, sed dispari iure com-
 prehenderet; primum enim illud apud Ciceronem lib.
 III. ad Atticum obseruauit; quam legem aliquis tribunus
 pl. ferret, ea lege collegas eius obstrictos minime fuisse,
 deinde; vt omittam leges alias, quibus senatores tene-
 bantur, cæteri autem erant ordines liberati; quam legem,
 ne quis iudicio circumueniretur, C. Gracchus tulit, eam
 pro plebe, non in plebem esse latam, declaratur in oratio-
 ne pro Cluentio, posteaq; L. Sylla Felix, cum eius rei quæ-
 stionem sua lege constitueret, populum R. quem ab hoc
 genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis gene-
 re ausus non est, ergo hac lege, quæ primum Sempronia
 fuit, de C. Gracchi latoris nomine; deinde Cornelia, po-
 stea quàm L. Sylla, lege lata, quæstionem & ipse eiusdem
 rei constituit; qua deinde potius, quàm Sempronia, eius
 generis iudicia sunt administrata; hac, inquam, lege, vt est
 in oratione pro Cluentio, senatores, & ij, qui magistra-
 rum gesserant, soli tenebantur, vt quemadmodum recte
 agentibus plura præmia, sic plura peccantibus iudiciorum
 pericula proposita essent. Lege etiam Iulia de pecunijs
 repetundis equestrem ordinem non fuisse alligatum legi-
 mus in oratione pro Rabirio Postumo; in oratione vero
 pro Cluentio quæ lex item de pecunijs repetundis nomi-
 natur, qua & ipsa præter ordinem senatorium nemo te-
 nebatur, Iulia non fuit, vt ex temporum examinatione,
 quæ me sæpe magis erroribus expediuit, facile conieci,

nam

nam cum, Iuliam de repetundis latam esse à C. Caesare in primo consulatu, notum sit, vel ex historia, vel è Ciceronis orationibus, atque epistolis; orationem autem pro Cluentio annis aliquot ante Caesaris consulatum, Cicero prætor habuerit: sequitur, ut omnino, quod ad nomen attinet, diuersæ leges fuerint. Quenam igitur fuit, dicet aliquis? Cornelia, L. Syllæ: ex qua multa in suam legem postea Cæsar transtulit, de qua sic in ea pro Postumo: Si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt, seuerius scripta, quàm in antiquis legibus, & sanctius iudicata: sane etiam consuetudo huius generis iudiciorum noua, si hoc totidem verbis translatum caput est, quot fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Scruilia: Per Deos Immortales, quid agimus iudices, aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in remp. inducimus? Reliquum est, ut de lege agamus, quæ omnes quidem ciues, dissimili tamen conditione astringeret, at hoc quidem cum multis exemplis probare possim, vno contentus ero. Fuit igitur huius generis Tullia de ambitu: qua lege aliam plebi, aliam senatoribus irrogatam esse poenam, constat ex oratione pro Murena, id quod ostendimus iam, cum de legibus capitalia crimina vindicantibus ageretur.

LILII GREGORII
GYRALDI
FERRARIENSIS,
DE
SEPVLCHRIS

Et vario sepeliendi ritu

AD LECTOREM.

*Inferias tumulosq; tibi, supremaq; iusta,
Hoc collecta breui codice, Lector habe.
Quod superest, lethi memores viuamus & ipsi;
Et sic, ut morti vita superstes eat.*

87-207-10940

[illegible]

[Signature]

Journal of Management Studies, 19(1), 67-80.

[illegible]

351

LILIVS GREGORIVS GYRALDVVS.

IOANNI FRANCISCO

P I C O

MIRANDVLAE PRINCIPI.

S. P. D.

X quo tu me, *PICE* opti-
me, ex urbana tempesta-
te naufragum, & omni ex
parte quassatum, rerumq;
omnium inopem, in hoc flo-
rentissimo tuo oppido *Mi-*
randula, quasi in portum
collegisti, ubi, ut alter
Alcinous iactatum *Vlys-*
sem, me ultra merita fouisti, sæpiusq; inter loquen-
dum à me petisti, an quicquam inter naufragij ta-
bulas reliqui supersuisset, quod si non publicè & pas-
sim omnibus exponi, priuatim saltem & seorsum ab
amicis præsertim intimis conspici posset: & inter a-

Miscell. Erud. Tom. 3. *Yy* *lia*

lia me rogasti de sepulchrorum, & sepeliendi ratio-
 ne, quod tu scilicet iam supergressus septenarij, &
 nouenarij anni ancipitem climactera, sepulchrum tibi
 mediteris. Quare cum inuolucrum, nescio quo fato,
 mecum enatasset, illud his diebus, quibus tu apud
 Clementem VII. Pont. Max. & Carolum V. Augu-
 stum Caesarem Bononiae abfuiſti, tanquam magno
 interpolauis, non quidem, ut illud uenale haberem,
 sed ea tantum ratione, ut aliquam tibi, si non gra-
 tiam referrem (qui enim id possem?) at saltem
 illius significationem pra me ferrem. Vale, ex arce
 tua Mirandulana, mense Aprili M.D.XXXIII.
 cuius anni mense Octobri infelix Princeps
 & uita, & oppido a fratris filio per
 nocturnas insidias priuatus est, &
 ego miser omni fortuna
 exutus, vix uiuus
 euasi.

LILII GREGORII
GYRALDI
FERRARIENSIS,
DE
SEPVLCHRIS

Et vario sepeliendi ritu,
AD CAROLVM MILTHZIEN. GERMANVM.

SUNT plerique, CAROLE,
qui nullis sumptibus, nullis
quantumvis immodicis ex-
pensis parcunt, ut vel ades
sibi magnificas, vel illustria
monumenta construant, non
illa quidem perpetuò duratu-
ra, ut quæ omni tum fortune, tum temporis iniuria
sint exposita, qui tamen haud immeritò nonnullam
alicuius temporis gloriam consequuntur: ex ijs enim
eorum quedam animi magnitudo conspicitur. Tu
vero cum didiceris nulla esse monumenta perennio-
ra ijs, quæ animo, & ingenio pariuntur, omni ope &

Yy 2

studio

studio niteris, ut tibi tale compares monumentum,
 quod duret æternum. Nam cum sis nobiliss. familia
 genitus, in qua cum plureis, tum litterarum omnis
 generis, tum armorum studijs excellentes florere,
 non solum in ista vestra tota, ut est latissima, Ger-
 mania cogniti, sed ob eorum domi, forisq; egregia fa-
 cinora per omnem ferè Europam celebrati, quibus ne
 tu degener esse viderere, in Italiam commigrasti, iu-
 culenta tibi optimarum artium, virtutumq; omnium
 monumenta paraturus, atq; in primis sanctiss. tum
 pontificijs, tum civilibus legibus strenuè operam im-
 pendis, quarum auspicio vides iustissimè cuncta
 regi, cædes tolli, ius & æquum coli, mores custodiri
 ciuitates deniq; & resp. florere. Sed interea & hu-
 maniorum studiorum non aspernaris elegantiam, nec
 minus etiam amplecti videris eius facultatis pro-
 fessores, quos & tua liberalitate, munificentiaq; de-
 mereris, amantissimosque tui efficis, ut qui illius
 sententiam optimè teneas, nullum præclarius, nec
 perennius esse monumentum asserentis, quàm bona-
 rum litterarum. Nam per Deum immortalem, quid
 Simandio, quid Meridi, quid Artemisia, quid alijs
 demum penè innumerabilibus, ingentes moles ve-
 rins quàm sepulchra struxisse profuisset, quarum
 nunc vix nomina restant, nisi litterarijs monumen-
 tis potius, quàm cæmentitijs, & marmoreis structa
 fuisset.

fuiſſent? necdum earum in præſentia alia manet imago, niſi quàm fideliffimo litterarum ſtylo ſcriptorum bonorum manus formauere. Errat CAROLE, errat proſectò quicunque vel Bryaxin, vel Phidiam, vel Polycletum, vel Lysippum, aliumue quemuis ex eiſmodi celebratis artiſtibus, aliquid ex marmore, alioue quouis metallo, ſeu materia effinxiffe putat, quod elegantius, perfectiusq; fuerit, quàm quæ vel ab Herodoto, vel Diodoro, vel Plinio, alijsue ſcriptoribus expreſſa ſunt. Qua ex re, recte, ut opinor, ille qui interrogatus quo vellet artiſtice potius, quoue metallo effingi; malle ſe, ait, excellentis ſcriptoris laudibus deſcribi, quàm ullo quantumuis præcioſo metallo ab optimo quoq; artiſtice effingi: illius enim ſcripta, quàm mundus ipſe, tandiu duratura. Sed quorſum, fortasſe rogas, hæc tam altè repetita? Non aliam certe ob cauſam, niſi ut, quod vulgò dicitur, te ſpontè currentem impellerem, & ad bonas artes capeſſendas animarem, ſimulque ut aliqua ex parte tuis in me meritis hoc libello ſub tuo nomine edito, gratiam referrem. Nam ſi quo minus alia re poſſum, hoc ſaltem efficiam, ut ne erga te penitus ingratus fuiſſe videar, tuæq; vel beneuolentiæ, vel liberalitati minus reſpondere.

Nunc de libello pauca præfabor, quem de vaſis ſepulchralibus, varioq; gentium ſepeliendi ritu, inſcrip-

scripsimus. Nam cum de vasis ingens opus multis digestum voluminibus in manu habeam, in quo vasa ipsa, quantum in me est, suis reddo officijs; in hoc de sepulchralibus egi. Vas etenim, ut primocius operis volumine definiui, est quicquid quippiam intra se continet, vel quod ad eum usum comparatum est. Unde sicut sacris, medicinae, coquinae, rei nauticae, alijsq; rebus propria & peculiaria vel communia vasa adscripta ostendimus, ita huic iure de sepulchralibus vasis nomen indidimus. Verum quoniam sepulchrorum variae sunt species, varij quoq; sepeliendi mores, quapropter in hoc scripturo mihi de sepulchris, visum est paulò altius rem repetere, deq; vario sepeliendi ritu, multipliciq; instituto, tibi, & si per te alij fortè legerint, non, ut puto, ingrata, nec inutilia colligere: quae ut aliud nihil faciant, nos certe mortis memores efficient, mortalesq; esse docebunt, nihilq; in hac mortalitate diù duraturum. Ea vero nunc demum ratione hoc quicquid est libelli exscriptum ad te missimus, ut, si editione, an potius sepultura, dignus tibi visus fuerit, meritam sortiatur conditionem. Vale.

LILII GREGORII GYRALDI

FERRARIENSIS,

D E

SEPVLCHRIS

ET VARIO SEPELIENDI
RITV, AD CAROLVM
MILTZ GERMA-
NVM.

LVTONE M, quem tum Di-
tem, tum Sumanum Latini, Sa-
bini Soranum vocauere, sepul-
chrorum, funerum, & exequia-
rum inuentorem antiqui credi-
derunt, cum harum rerum nulla,
vt ferunt, apud gentes antea in
vsu fuisset: atq; hac ipsa causa
vulgò creditum fuit, vt inferis

Deus. & vita tuncq; imperaret. Libitinam quoque Roma-
nos Deam sepulchrorum præsidem coluisse accepimus, in
cuius templo, quæ ad sepulturas necessaria essent, vende-
rentur, eandemq; cum Proserpina, seu potius Venere,
Deam esse arbitrati sunt. Cuius non absimilis fuit, quam
Epitymbiam Venerem Delphici vocauere. Sed & Vbidi-
nam

nam eandem ferè cum Libitina Græci quidam fecere. Libitina certe libitinarij apud Latinos dicti, qui à Græcis νεκροπιδαι, & νεκροποροι dicuntur, vt est apud Vlpianum de institutoria, dicuntur & vespillones. Fuit vero vsque adeo antiquis sepulchrorum cura, vt non aliunde templorum, & sacrarum ædium originem deductam, diligentissimi scriptores tradant, Eusebius, & Lactantius. Qua de re & Clemens Alexandreus in adhortatione quapiam ad Græcos, si ita recte προτεπλικόμ interpretæmur, sic scriptum reliquit: Superstitio, inquit, templa condere persuasit: quæ enim prius hominum sepulchra fuerunt magnificentius condita, templorum appellatione vocatæ sunt. Nam apud Larissenam ciuitatem, in arce, in templo Palladis Acrisij sepulchrum fuit, quod nunc sacrarij loco celebratur. In arce quoq; Atheniensi, vt est ab Antiocho in nono historiarum scriptum, Cecropis sepulchrum fuit. In templo vero Palladis, quam Poliada Græci appellant, iacet Erichthonius. Ismarus autem Eumolpi, atque Dairæ filius, in Eleusine vnà cum Celei natus sepultus, & reliqua, quæ multa Clemens colligit, & ab eo Eusebius, quæ in Latinis codicibus non habentur. Sed vt templa, ita & simulachra atque idola, à sepulturis originem traxisse, sunt qui videri velint, quos inter Diophantes Lacedæmonius, qui antiquitatum libros XIII. scripsit. Is Syrophanem ait Aegyptium hominem locupletissimum filio superstitem, eius desiderio simulachrum domi constituisse, ad quod familiares confugerent, cum domini iracundiam, furoremque euitare vellent: quo modo familiares à domino veniam consecuti, simulachrum ipsum floribus, & coronis ornare soliti erant, & odoramaenta, aliaque eiusmodi adolere, quæ sunt postea ad sepulchra translata. Si quis tamen in vniuersum sepeliendi causam indagare voluerit, multo erit illi maxime elaborandum (alia enim alijs gentibus causa extitisse videri potest) vt ex ijs, quæ infra narrabi-

mus

mus facile perspicui poterit . Si tamen accuratius res ipsa perpendatur, duplicem in primis eam esse videbimus, ut scilicet posterius sibi quoque moriendum esse admoneantur, & simul omnibus illuc tendentibus, recte, ac sancte viuendum esse: quibus rebus ad bene beateque viuendum naturæ quodammodo iure impellimur . Vnde & eadem (ut opinor) ratione diuus Plato suæ philosophiæ scopum, finemque in mortis consideratione esse statuit . Anneus tamen Seneca, non defunctorum, sed viuorum causa sepulcrum inuentam esse voluit, ut scilicet hominum cadauera visu & odore foeda, à viuentium medio amouerentur: id quod ego factum crediderim, posteaque iam coetus hominum vrbes ac ciuitates constituere cœpisset . Sed utcumque his altius fortè repetitis omissis, iam sepulchrorum varias formas, variasque figuras & lineamenta breuibus circumscribam, quæ tum à me conspectis monumentis & sepulchris, tum ex probatissimis auctoribus collegi . Nam cum in primis sepulchrum omne duabus rebus constet, forma, & inscriptione, antiqui maxime studuerunt, ut ad commensum & symmetriam utrumque constituerent, ut videlicet monumentum inscriptioni, & inscriptio monumento quadam congruente ratione responderet . Sed de horum altero nos architectorum præcepta instituent, de altero antiquitatum exempla nos instruent, & quæ tot extant eulogia, & collecta & edita vulgò . Tituli enim qui Epitaphia dicuntur, auctore Platone, quatuor versiculorum numerum excedere non debent, ut transiens viator facile perlegat . Verum hoc ab eo dictum quidem præclare, sed suæ secundum instituta ciuitatis . Nam aliter facilius non solum à Græcis suis, sed & à Latinis nostris barbarisque videmus . Inoleuit etiam plerisque antiquorum usus, ut soluta frequentius oratione, quàm versu Epitaphia sepulchris inscriberent: cum è contrario Græci, & ij quidem antiquissimi, non nisi versu sepulchris inscriptiones adhiberent, quæ &

quod elego plerumque carmine fierent, ἐλκεῖα à Græcis sæpe vocata reperies. Epitaphia vero ipsi legimus Græcis litteris, Latinis, Hetruscis, Aegyptijs, Hebrais, & barbaris cæteris. Sepulchri igitur formam alij, & ij quidem quorum corpora non cremabantur, non maiorem apud antiquos, quàm ut corpus caperet, faciebant: quod & à plerisque hoc quoque tempore seruari videmus. Antiqui vero id in vasis, interdum stantis forma, interdum columellæ, nonnunquam arculæ, vel plutei specie conficiebant, nonnulli in tabellæ scriptoriæ planitiem effungebant alij amplius quiddam & maius, vbi & titulos & rerum gestarum monumenta insculpebant, quidam in scrinij marmorei, nonnulli in lectuli speciem sepulchra struxere; quidam & gradus his addidere, alij sacella proxime erexere. Fuerunt & qui columnas ingentes, aut pyramides, vel obeliscos, procerosue colossos erigerent. Verum in columnarum genere illæ præcipue celebratæ, quæ ad pedes plus minus centum ductæ sunt, quæ circum vndique signis asperæ, & rerum historijs circumuestitæ, intra autem gradus habent ad cochleam, quibus ad summum earum usque ascendendi potest, quales adhuc Romæ cernuntur. Fuerunt & qui cryptas subterraneas, quas Græci hypogæa, Latini conditoria nuncupant, sepulchris disponerent, cuiusmodi me vidisse cum aliubi, tum Romæ, & Baijs succurrit. Sunt & eiusmodi quædam Christianorum hypogæa prope templa, ut Veronæ, & adhuc toto ferè in Latio conspiciuntur bustuaria familiarum, & domesticorum tellure suffossa, distinctis paruo per parietes intervallo bustulis, quibus crematorum reliquiæ condebantur: stantque breues tituli, pictoribus, coquis, tonsoribus, aliptis, & cæteris eiusmodi ex familia. Sed & effigies tum gypso, & polline marmoreo ac calce factas, tum marmore sculptas, tum diuerso metalli genere formatas, in solatium & memoriam antiqui exprimere consueverunt, quarum mentio frequens apud

celebratos auctores, M. Tullium, Plinium, Lactantium, Statium, Martialem, item historicos: quam consuetudinem & nostra demum hac tempestate ab aliquibus non iam planè vidimus.

Nunc ex qua materia sepulchra confici soleant, res ipsa, & locus, ut ostendam, exposcere videntur. Nam voluti varia fuit & diuersa sepeliendi ratio apud nationes, & vario subinde tempore, ita varia quoque fuit, & diuersa, ex qua monumenta conficerentur, materia. De sepulchris igitur nos ita statuimus, ut alia animata dicamus, alia inanimata. Animata rursus in ea quæ ratione pollent, & quæ rationis expertia sunt, partimur. Nam alij homines ipsi sepulchra fuere, ut eorum penes quos mos fuit & mortuos vorare, & humana carne vesci, unde & illis vocabula Androphagi, & Anthropophagi, vel eorum, qui potu defunctorum cineres hauriunt. Alij sepulchra fuere animalia bruta & rationis expertia, ut qui suorum cadauera canibus, vel vulturibus, cæterisque feris exponerent. Inanimata vero sepulchra appellamus, quæ ex diuersa sunt confecta materia. Alij item elementa ipsa sunt sepulchra, ut eorum, qui terra conduntur, qui aqua summerguntur, qui igne cremantur, qui per aera suspensi, arboribus vel patibulis suffiguntur. Ac de his quidem omnibus est à nobis copiosius agendum, cum de singulis nationibus instituta trademus. Ex omni præterea metallo sepulchra, & loculos factos partim legimus, partim ipsi vidimus: ex auro videlicet, argento, ære, orichalco, ferro, plumbo, stanno, electro, magnete: plurimum vero ex marmore, eoque diuersi generis. Item ex coctilibus scilicetque vasis, tegulis, plinthis, ex argilla, cretaue, sed & ex ligno, ligneisque arcellis, vitreis etiamnum vasculis, & crystallinis, alijque minus opor- tis.

His ita de forma, & materia sepulchrorum à nobis breuiter expositis, illud iure subdemus, sepulchrorum iura semper sacra habita, non modo Græcis ipsis, & Romanis, sed

& Iudæis, & barbaris quoq; nationibus. Nam (vt alias nunc mittam) vide quanto studio, ac diligentia apud Mo-
sen Abrahamus ille vir sanctissimus, vxori, sibiq; ac po-
steris suis sepulchrum pararit. Scythæ quoq; qui imma-
niores cæteris habentur, cum Darius Hytaspis eos bello la-
cesseret, eisq; à Persis obijceretur, quod prælium detrecta-
rent, inter alia quæ responderunt, sunt (dixere) paterna
nostra sepulchra, quæ cum inueneritis, agite, tentate illa
labefactare, tunc certe intelligetis simus vobiscum nos pro
paternis sepulchris pugnaturi nec ne: interea nisi nos ratio
traxerit, prælium non conferemus. Ex quibus facile co-
gnoscere possumus, quo cultu, ac reuerentia apud barbaros
Scythas essent sepulchra, si nulla alia ratione ad prælium
trahi poterant. Sed quò paterni sepulchri summa esset
religio, præter id quod de Scythis diximus, Thamyridis
quoq; fabula astringit, quæ & in prouerbium vsq; cecidit, in
eos qui furore, & insania corripiuntur, qui in patrios cine-
res minxerunt, cuius & noster Horatius in Poetica memi-
nit. Scribit M. Cicero, quod sepulchrorum sanctitas in ipso
solo est, quod nulla vi moueri, neq; deleri potest, atq; vt
cætera extinguuntur, sic sepulchra sanctiora fiunt vetusta-
te. Terra, inquit Plinius, nos à reliqua natura abdicatos
tum maxime vt mater operit, nullo magis sacramento,
quàm quo nos quoq; sacros facit. Scribit & Plutarchus in
Numa, sacros vocari vita functos, quorum videlicet sa-
cra sint sepulchra. Nostra quoque Christianorum lege,
sua sepulchris inest religio, & idcirco etiam violatoribus
sua proposita sunt supplicia. Vetus eiusmodi extat Ro-
manorum lex: Vbi corpus demortui hominis condas, sa-
cer esto, nostri vero id Pontificis auctoritati subesse volue-
runt. Illud quoque Romanorum legibus cauebatur, ne
quis vestibulum, aditumue ad sepulchrum vsucaperet, nè-
ue bustum violaret. Perstat & Græca sententiola, quæ &
in prouerbium cecidit, ne moue non mouenda, hoc est,

ἐν τῇ πόλει κῆρυ. Extant & hac de re cum Imperatorum, & Pontificum nostrorum leges, tum diuinitus à M. Tullio tradita instituta. Quin etiam & τῶν ἑλλήνων (sic enim sepulchrorum efflores, ac violatores Iuris periti græca voce nuncupant) seueris poenis plebuntur. Scribit Vlpianus, sepulchri violati actionem infamiam irrogare. At vero Paulus, reos sepulchrorum violatorum, si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunæ summo affici supplicio, honestiores in insulam deportari, aut relegari, aut in metallum damnari. Hanc tamen sepulchrorum religionem contra hostes haud valere, Caius Iureconf. arbitratus est, cum ita prædat: Sepulchra, inquit, hostium religiosa nobis non sunt, ideoq; lapides inde sublato, in quemlibet vsum conuertere possumus, nec sepulchri violati competit actio. Porro & sepulchra venditare, apud antiquos, ignominia, & probro dabatur, adeò vt nomen apud Hebræos immutatum ijs, qui id fecissent: vt Ephroni contigit, qui ea causa Ephran appellatus est, signante (inquit Hieronymus) scriptura, non cum fuisse consummata, perfectæq; virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Subdit idem: Sciant igitur qui sepulchra venditant, & non coguntur, vt accipiant precium, sed à nolentibus quoq; extorquent, immutari nomen suum, & perire quiddam de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte qui inuitus acceperit, hæc ille. Nec hoc loco illud mittendum, quod etiam si fundus in quo sepulchra sunt, venditione alienetur, ad ea venditori adeundi superesse: quod his ferme verbis Pomponius asserit; Dominis, inquit, fundorū in quibus sepulchra fecerint, etiam post venditos fundos adeundorū sepulchrorū ius esse. Sed cum sepulchrorum iura sacra semper habita ostenderit, nunc illud pariter non ignorandum, antiquissimi fuisse instituti, vt intra urbem, & domi quoq; defunctorum cadavera conderentur: vnde & remansit larium

&

& penarum religio, quæ ea de causa domi à gentibus colebatur. Verum ea mox consuetudo, vt foeda, ac tetra, antiquata, & in totum sublata, adeo vt etiam XII. tabul. legibus vetitum sit, id quod & senatusconsulto Duillio consule approbatum est: ex qua re in usu loquendi verba illa venire, educere, & efferre. Vestales tamen & Imperatores Romani huic legi & S.C. subijci noluerunt. Plutarchus Fabritijs, & Valerij concessum ait, vt in foro sepelirentur, eorum tamen posteri tametsi id sibi liceret, supposita tantum face, in foro cadauer efferebant. Eius præterea qui triumphasset, vbi extra crematus fuisset ossa & cineres in urbem deferri, & componi, decretis permissum fuisse, Pyrrhon Lyparæus tradit. M. Cicero eadem penè quæ Plutarch. scribit in libro de legib. Appianus vero philosophus & nobilis historicus, inter causas, quas enumerat, cur Patritij agrarias leges contemnerent, & hanc affert, quod indignarentur, impiumq; ducerent, suorum parentum monumenta in aliena iura transire, atq; id pietatis & religionis causa. Plato etiam in illis suis legib. agros & in primis steriles sepulturis destinauit. Sed quod extra urbem antiq; mortuos sepelierint, præter ea quæ attulimus, & quod adhuc monumenta penè innumcrabilia huiusmodi conspiciamus, inscriptiones quoq; sepulchrorum & epitaphia id manifestè comprobant: nam ferè omnia quæ hæcenus conspexi Latina, has, vel his similes notas habent, IN AGR. P. quæ quot agri pedes sepulchrum occuparet, significabant. Est apud Vlpianum Iureconsul. id obseruatum, D. Adrianum poenam aureorum XI. statuisse in eos qui in ciuitate sepulchrum fecissent, quos fisco inferri voluit. Eandem quoq; poenam in magistratus statuit, qui id passi forent: quin & locum publicari mandauit, indeq; cadauer transferri. Sepeliebant autem Romani secus maxime militares & publicas vias, inter quas in primis Flaminia, & Latina celebrantur, vt apud Athenienses

nienſes Ceramicum, apud Corinthios Sinopæ Diogenis ſepulchrum, apud Syracuſas Archimedis: & hæc in agris quidem, ut mittam plurima, quæ apud auctores & leguntur: & adhuc ſecus ipſas vias cernuntur. Quibus vero de cauſis extra ciuitates cadauera ſepelirentur, inter alias potiſſimû has afferri video, ut ſcilicet libera vrbs tetro cadauerum odore minus peſtilenti aere afficeretur, & ut illac tranſcuntes viatores ad laudes accenderentur, monerenturq; ad præclara facinora obeunda, neue ſi ita accideret, paterentur hoſtes in ſuorum maiorum monumenta graſſari, & perinde alacriori etiam animo à moenibus vrbis propellerent. Addit his Cicero, ne regi fortaiſſis aliquando igne vrbs conſagraret, aut incenderetur. Nunc Chriſtiani noſtri, (prò maiorum noſtrorum ſancta inſtituta deperdiſſa) non intra urbem modo defunctorum corpora condunt verum &, ſi Deo placet, in templis, ipſiſq; delubris, & ſacellis, in quibus diuorum cineres & reliquæ tantum ſeruari, & venerari maiorum noſtrorum religio fuit, neſariorum, & ſceleſtiſſimorum hominum, utinam, & non etiã impiorum, foediſſima cadauera condunt: quod fieri præter maiorum leges, & inſtituta, cum Pico ſæpius & Marnardo, & nunc tecum quonque CAROLE vehementiſſimè doleo. Ad huius enim rei miniſterium, quæ græco vocabulo à dormitione, & quiete dicuntur *νεκρωτήριον*, à maioribus noſtris conſtituta fuerunt: quo modo etiam Lacedæmoni, qui ex Lycurgi lege ſuos in urbe ſecus Deorum templa mortuos ſepelire conſueuerunt. Sæpius tamen Aegyptij ſuos tantum Reges, quos ut Deos venerabantur, intra templorum ſcpta condere ſoliti fuerunt, id quod & ab alijs ſacilitatem auctores prodiderunt, & nos non nihil infra. Legi & apud Athenæum, nobile illud ſcortum Laidem in Veneris templo apud Pæneum fluvium ſepultam fuiſſe. Sed hac de re ſatis.

Non

Non alienum à proposito opere me faciurum reor, si tibi hoc loco repetam, qua sit ratione factum, ut ex tam parvis initijs, tam magna sumpserit incrementa sepeliendi mortalium cura. Nam cum primum domi, ut retro diximus, sine vlla pompa defunctorum corpora conderentur, idq; postea per leges esset abrogatum, ne tetro scilicet cadaverum odore viuentes infestarentur, ad tantam demum magnificentiae pompam, ne luxum dicam, devenitum est. Sed enim cum id maxime curandum esset, quod & Plato scribit, hominem ita habendum ut neque mortuus, neque viuis hominum coetui, ac societati esset incommodo, coeperunt ergo in agris primum loca, in quibus sepulturae fierent, excogitare, inibi; ad sepulturae indicium, lapidem, seu tegulam, nonnunquam & cespitem, tumulumq; erigere, aliquando cippum, & testas, glebasq; aggerere, interdum arborem serere, quod & diuo Platoni in legibus placuit, & nunc aliquando Turcis, ne videlicet ferae, animaliaue bruta sepulcorum ossa effoderent. At veroredeuntes posterius ad agros, Vere iam florente, charissimorum iacentium cum reminiscerentur, pro tempore floribus, & fertis, caeterisq; eiusmodi reliquis suorum memoriam celebrabant: ex qui re annua, & tot alia mortuorum sacra adinuenta, de quibus ita cecinit ingeniosissimus Poeta Naso:

Tegula perreſtis ſatis eſt velata coronis,

Et ſparſa fruges, paruaq; mica ſalis.

Inq; mero mollita Ceres, violaq; ſoluta.

Hac habeat media teſta reperta via.

Nec maiora veto, ſed & bis placabilis umbra eſt.

Adde preces poſitis & pia verba ſociis.

Sed cum nonnulli eſſent, qui ſuorum vel propinquorum, vel amicorum minus deſiderium ferre poſſent, tertium, ſeptimum, nonum, & quidam trigefimum, & quadrageſimum, non ſine quadam numerorum religione, dies deſun-

functorum manibus & memoriæ statuerunt: quorum dierum non modo apud gentes mentio, & summa obseruationis cura, sed & in præsens à nostris ij magna diligentia custodiuntur. Hinc ab antiquis Græcis sacra illa, Necyfia, Ennata, Enagismata, Cterismata, Tarchymata, hinc Triacas, & Triacontades dies legimus institutas: hinc à Latinis iusta, exequiæ, inferiæ, parentationes, nouendialia, denicalia, februa, feralia, & cætera huiuscemodi: quæ omnia tum lacte, & vino, tum sertis, & floribus, tum reliquis alijs rebus, quæ, ut ait Ouid. ab antiquis celebrabantur. Atterebantur & interdum epulæ, dapelq; ad sepulturam, vbi quoq; antiqui epulabantur. Vnde sunt apud autores ferales cœnæ, silicernia, & funerum fercula, quem morem vix dum Christiana lex compescuit. Extant certe D. Ambrosij, & aliorum post eum contra hanc consuetudinem orationes, & decreta: in cuius quidem vicem (adeo difficillime potuit aboleri) in quibusdam adhuc regionibus in parentationibus perseverat, ut domi amici, & cognati conuocentur, peractisq; ad sepulchrum iustis, & funeralibus, domi conuiuia, & quidem lautissima agitant in quibus & demortui laudes, & viuientium solatia à sacerdote, vel pro eo ab alio, post epulas funebri oratione referuntur. Sed præter antiquorum conuiuia, etiam ludos funebres in funeribus, & quidem magnificentissimos excogitarunt, quos celebri apparatu non modo acuisse Romanos legimus, sed ijs longe prius Græcos, ut vel Homero in Patrocli funere teste, cæterisq; Poetis, didicimus. Processit vero, & in tantum excreuit apud gentes immodica sepulchrorum cura, ut aliquæ nationes etiam mortuorum monumenta impensius studiosiusq; curarent, quàm viuorum domicilia: eos in primis falli existimantes, qui breuioris, & momentaneæ vitæ ædificia magnifica constituerent, sepulchra vero in quibus æternum, vel certe diutissime quiescendum sit, negligerent, atq; inter hos

maxime fuere Aegyptij, quorum moles immanes (sic enim verius quàm sepulchra dixerim) a scriptoribus celebrantur. Rectius autem, ac sapientius illi mihi fecisse videntur, qui in sepulchrorum sumptibus & eorum luxu, ne immodica erogaretur pecunia, modum per leges posuerunt. Pittacus quidem vnus, vt plerisq; visum est è septem Græciæ sapientibus, apud suos lege cauit, ne in construendo tumulo, quam treis columellas plus expendere, cum antiquiores etiam aliqui gleba tantum contenti, & cespite, corpora obtegerent: ibi enim fortunarum dispendium fieri non debet, quo incommutabili naturæ lege omnes peruenire compellimur. Et propterea à quibusdam legibus, interdium accepimus, ne maiore opere ac impensa monumentum conderent, quàm quod triduo decem homines conficere possent. Plato quidem decentissima monumenta parètibus, tēperatissima tamen, fieri præcepit. Idē alio loco Philosophus de sepulchrorū institutione plura præcepit, & Platonē secutus M. Tullius, quæ tibi breuitatis causa prætereo. Sed quoniā omnibus per te scribēdo prodesse cupimus, hac causa nec illa omittā quæ ad vocabulorū, & vocū proprietates hac in re pertinere videbuntur, vt qui in varijs legendis auctoribus occupantur, planè intelligant quid quisq; senserit. Cadauer igitur propriè defuncti corpus à cadendo dicitur, quod Græci *νεκρο* vocauerunt: tametsi latine quidā mortuale, interdū morticiniū verterunt, vt Hieronymus, & sacræ scripturæ interpretes. Transferatur tamen, & ad inania quæ sunt, vt vrbium, ædium, & statuarum cadauera appellentur: id quod & Græci quoq; vt cum de Corinthijs fractis signis, *νεκρο* *οπισθεν* *οὐκ* dixerunt. Sepultos quoquo modo conditos, humatos vero humo inieciti coniectos dici accepimus: quem morem ius pontificale confirmabat. Nam priusq; gleba inijceretur, locus vbi corpus crematum esset, nihil religionis habebat: inieciti vero vbi tumulo gleba fuisset, & humatum, & gleba vocabatur

cabatur, actum deniq; multa religiosa iura complectebatur. Hanc rem, & Virgilium in v. i. attigisse sun, tqui affirmant, cum ait de Palinuro: *Aut tu mihi terram inijce.* Item Horatium in eo: Quanquam festinas, non est mora longa: licebit. Iniecto ter pulvere curras.

Sed & sepultos dicimus, & tumulatos, & conditos, & funeratos legimus: item sitos: vnde siticines vocabulum deflexum existimatur: de quo hæc ferè Gellius, & Marcellus ex collectaneis Artei Capitonis. Siticines, inquiunt, appellatos legimus, qui apud sitos, hoc est, vita functos canere soliti essent. Amplius addit Gellius, siticines proprium habuisse tubæ genus, quo canerent, à cæterorum tubicinium proprietate differens, quos sicinnistas (ait) vulgus dicit. Qui rectius locuti sunt, sicinnistas, littera, n, gemina dixerunt. Sicinum enim genus veteris saltationis fuit, quæ & sicinnis dicitur, de qua in dialogis nostris de Poetis Commodius ex Polluce, Athæneo, Suida, Ammonio, alijsq; meminimus. Nec illud ignores velim, funus proprie dici cadauer iam ardens, vel incensum: exequiæ dum portatur: reliquiæ iam crematum, & ustum: conditum verò iam sepultum. Sed iam vasa ipsa, hoc est, sepulchrorum nomina quibus frequenter auctores vsi sunt, & cuius causa libellum concinnaui, adscribemus. Sepulchrum ergo à sepeliendo dictum, vt inuolucrum ab inuoluendo: verum vsu aspirationem sumpsit: vnde & sepulchretum Catullus formauit, pro loco vbi multa sepulchra sunt: sicuti à Græcis Polyandrion dicitur, quod nos Christiani cœmeterion vocamus. De Polyandrio apud nos D. Hieronymus, & alij quidam eius ordinis scriptores. Dicimus & tumulum, à terra in cumulum erecta: & sarcophagum, à saxi carnem exedentis genere. Tumba quoque non nunquam vocatur sepulchrum: vnde & tymbion, & hemitymbion, pro parua sepultura. Cicero tamen tymbon bustum interpretatur: vnde et maleficæ mulieres, quæ in sepulchris versantur, tymba-

des nuncupatæ. Pro sepulchro etiam interdum, arca, vrba, & cippus capitur: Item monumentum, quod, & Græci *μνημεν*. Vocatur, & olla, & solium, præcipue Plinio, Curtio, & Suetonio. Vsi sunt, & veteres puticulo pro vetusto sepulturæ genere. Petronius Arbiter, alijq; nonnulli conditorum sepulchri genus faciunt, id scilicet quod Græci hypogæum, quod subterraneum esset, vocauere. Conditium videtur à Seneca quadam epistola dici. Mausoleum præterea, ab eo quod in Caria fuit regis Mausoli ab Artemisia regina conditum, sæpe vocatum legimus. Nostri etiam Christiani conchylia quandoq; appellauerunt. Item ciboria, de quibus ex Græcis, & Latinis alio loco plura. Sunt item quæ Græci *ὑπρία*, quæ ideo sic vocata in Theocritum grammatici tradunt; quod mortuis injiciatur terra, quæ *ὑπρία* dicitur. Alij *ὑπρία* nuncupant, quæ nostri suggrundaria, infantium sepulchra, eorum videlicet qui quadragesimum diem necdum expleissent. Rutilius Geminus, & Platiades auctores. Sunt qui suggrundia, & suggrundaria vocent, quorum M. Varro meminit, sed non pro sepulchri specie. Coragium Fulgentius pro virginali sepulchro, vel funere interpretatus est, cuius rei causa à quibusdam accusatur, parum animaduertentibus, hoc sine afflatu scribi, illud choragium cum afflatu. Meminit, & Festus Pomp. Sunt & illa apud Iureconsultos sepulchrorum genera, quæ gentilia, & familiaria dicuntur, hoc est, quæ toti familiæ, & genti comparata sunt. Sunt item hæreditaria, quæ hæredes sequuntur. Leçuli vero, & leçii [sic enim utroque modo vocati sunt] quibus cadauera ad sepulchrum deferuntur, tum feretrum etiam, tum capulus, tum sandapila, tum demura & loculus. Videtur, & locus exposcere, ut eorum quoque, qui funera curant nomina breuiter annoremus. Sunt vero in primis libitinarij, ut supra meminimus, sic à Libitina Dea nuncupati, qui Græcè dicuntur, teste Vlpiano, *νεκροδιδάται*, & interdum, *ταφ*

& vespillones. Sunt & pollinctores, sic vocati, quod pollin-
cere apud veteres funus curare significaret, quo verbo vsus
est Plautus. Sunt & vespillones ea ratione dicti, quod
vesperi in primis sepelirentur vita functi. Sunt & san-
dapilarij à sandapila feretro nuncupati. Erant & desi-
gnatores, de quibus alibi facta mentio. Sedenim nec hoc
est prætermittendum, euerriatorem vocari eum, teste Fe-
sto Pompeio, qui accepta hæreditate, iurè iusta facere de-
functo debet: qui si non fecerit, seu quid in ea re turba-
uerit, suo capite luat. Id nomen ductum à verrendo. Nam
exuetræ sunt purgatio quedam domus ex qua mortuus ad
sepulturam ferendus est, quæ fit per euerriatorem, certo
genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictarum.

His ita expositis, iam varios sepeliendi ritus, moresque
adferam, sitamen illud te prius admonuero, eos quon-
dam publico fere hominum consensu sepulturæ honore
carere, qui sibi manus iniecissent, quique, vt est Pytha-
goræ sententia, iniussu Imperatoris ex statione, & præsi-
dio decessissent, hoc est, qui se interemissent. Dignissi-
mum enim esse ait Egesippus, eos qui Dei patris imperium
non expectarent, priuari quodam quasi matris gremio ter-
ræ sepulchro. Alij tamen his dextram à cætero corpore
abscindebant, ea ratione, ne membrum, quod vesano quo-
dam furore in corpus sæuierat suum, cum eo pariter se-
peliretur. Eadem à Iosepho traduntur. Hoc idem suppli-
cium in patricidas, & matricidas sacrilegos antiqui irro-
gabant, vt iisdem Egesippus, & Iosephus sunt testes: quos
tamen patricidas Romani in culcum, cum simia, gallo, &
vipera infutos, in mare, vel flumen proijcere solebant: &
merito, vt indigni, qui aliquo vitali fruerentur elemento,
quicquid à quibus vitam accepissent, ingratis violassent,
perdidissent. Sed ipsos iam sepeliendi ritus prosequamur,
atque à Romano populo, vt cæterarum gentium Principe
exordium sumamus, tametsi apud eos non vna, nec sem-

per

per eadem fuerit consuetudo, nec ab omnibus obseruata, quod, vel ex his quæ scribit Plinius, facile cognoscas. Ipsum, inquit, cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur, atque postquam longinquis bellis obrutos crui cognouerunt, tunc institutum. Et tamen multifarie, priscos seruauere ritus, sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam dictatorem traditur esse crematus, idque cum voluisse, veritum rationem, cruto scilicet C. Marij cadauere. Sed & Numæ Pompilij corpus in arca lapidea conditum legimus, quod multa post secula à Cn. Terentio in Ianiculo effossum, scriptores monumentis prodidere: qua de re ex diuersis authoribus multa Plinius, & Plutarchus, vt Lactantium, & cæteros mittam. Mansit vero apud Romanos cremandi consuetudo, vt à nostris quibusdam obseruatum est, vsque ad Antoninorum Imperatorum tempora, quibus à plerisque desitum est corpora cremare, & rursus terræ condere coeptum est. Romani igitur vbi animam ægrotus exhalare coepisset, qui proximiores erant, si domi moriebatur, spiritum ore excipiebāt, morientisq; oculos caludebant, quos oculos scribit Plinius rursus in rogo patefacere, Quiritū magno ritu sacrum fuisse: ita more condite, vt neq; ab homine supremū eos spectari fas sit, & coelo non ostendi nefas. Legetamen Manicauebatur, vt auctor est Varro, & Marcellus, ne filij parentibus luci claro oculos sugillarent: minus enim licebat, vt filij parentū oculos in obitu sugillarent: quo loco Nonius sugillare, pro occludere exponit. Scribit Plutarchus eos vulgō infelices vocari, quorum oculos propter absentiam non potuerunt parentes obtegere. Postquam ergo moriens exhalauerat animam, cadauer ij quos libitinarios, & polinctores appellatos diximus, lauabant, vngebantq; & cremandum foret, pyra lignis, alijsq; rebus struebatur pro hominis conditione. Non enim eadem omnibus, nobili, ignobili, patritio, & plebeio. Defuncti corpus albis vestibus

bus induebatur, ut Plutarchus scribit: tum in pyra vestes, vnguenta, aromata, & id genus cetera disponebantur inde funerationem, quam appellabant, faciebant, hoc est, funeris pompa ducebatur. Filij operto capite parentes sequebantur, ut auctor est Plutarchus. Idem hoc tempore custoditur à necessarijs, & familiaribus in Italia, variè tamen. Filiz vero nudis, & passis crinibus sequebantur: cuius rei causas inquit idem ille Plutarchus, inter quas commemorat, quod illa lugentibus accomodata sunt, quæ minus sunt vilitata. Nam cum mos esset, ut magis mulieres operto capite in publicum prodirent, & contra viri aperto contraria in luctu facitari solere ait. Apud Græcos si quid aduersi accidisset, mulieres totondisse, viros comas aluisse, consueuisse. Alias insuper causas attulit, quas breuitatis causa missas facio. Fuit vero antiquis mulieribus eiulandi mos, & comas, genasq; lacerandi, id quod & hodie quoti tibi hæc scribimus, in Sabinis, & toto fere Latio, & supra Latium, perseverat: quod tamen Romanis mulieribus duodecim tabularum legibus fuerat interdictum. Verba legis hæc sunt: Mulieres genas ne radunto, mulier faciem ne carpito, mulieres lessum funeris ergò ne habento. Est autem lessum, ut Lælius & M. Cicero interpretantur, lugubris eiulatio, quam rem Sextus Aelius, & L. Attilius, alioqui doctissimi, haud sane perceperunt. Sed missis his difficultatibus, coeprum sequamur institutum. Cum digitus defunctio incidebatur, ad quem servatum iusta fierent, reliquo corpore combusto (quod factum, teste Pompeio Festo, membrum abscidi mortuo dicebatur) mox cadauer curatum ad pyram sandapilarij, & vespillones efferebant. Quo in loco is, qui necessitudine defunctio maiore iunctus erat, auersus rogo faciem ardentem inferebat: unde & consuetudo illa mansit, uti faces, & funalia suus antecedant, & subsequantur. Antiquiores nobiles non, quam fere soli comburebantur, apud enteras nationes de-

co, id quod ex poetis in primis collegimus, Virgilio, Statio, & alijs. Sed, & Homerus in Patrocli funere famulos, equos, canesque crematos cecinit. Apud barbaros vero etiam uxores, & seruos, vt retro planius ostendimus. Illud obseruatum est quoque, vt maioris ætatis homines ad tubam efferrentur, quod & ad hanc diem ciues Romani custodiunt: minores vero natu ad tibias. Fuit enim opinio, vt scribit Macrobius, mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi, quoniam animæ ipsæ post corporis vincula ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad coelum ipsum redire creditum est antiquis. Sunt qui ideo factum putent, quod animæ ipsa à plerisque harmonia existimata est, quod in primis credidit Herophilus, & cum secuti. Mox vbi vstulatum cadauer fuisset, bustum dicebatur, cineresque, & ossa cado colligebantur, amicis, & cognatis circumstantibus: tum defunctus funebri laudatione à propinquo laudabatur, quod cum ex alijs scriptoribus, tum ex Suetonio præcipue, & Cornelio Tacito didicimus.

Perfectis his, præfica nouissimum verbum illud alta voce pronuntiabat, ILICET, quod est quasi ire licet. Tum cineres, & ossa sepulchro inferebantur, ante quod aram fieri solitam, Maurus Honoratus scribit. Postquam vero omnia completa fuerant, extremum vale alta voce pronuntiabatur hoc pacto, Vale, vale, vale, nocte ordine quo natura permiserit sequemur. Sed meo quidem iudicio melius nullus, nec elegantius omnia ferè quæ diximus executus est, quàm suo carmine Virgilius in sexto Aeneidos, cum de Miseni funere ita cecinit:

*Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pingvem tedis & robore seccto,
Iugentem struxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & feræ ante cupressos
Constituant, decorantq; super fulgentibus armis.*

Part

Pars calidos latites, & abena undantia flammis
 Expediunt, corpusq; lauant frigentis & ungunt.
 Fit gemitus, tum membra toro deflecta reponunt,
 Purpureasq; super vestes velamina nota
 Coniungunt. pars ingenti subire feretro,
 Triste ministerium, & subiectam more parentum
 Auer, si tenuere facem, congesta cremantur
 Tibura dona, dapes, fuso crateres oliuo.
 Postquam collapsi cineres, & flamma quiescit,
 Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam,
 Ossaq; lecta sado texit Chorineus abeno.
 Idem ter socios pura circumtulit unda,
 Spargens rore leui, & ramo felicitis oliua,
 Lustrauitq; viros, dixitq; nouissima verba.
 At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
 Imposuit, suaq; arma viro, remumq; tubamq;
 Monte sub acrio, qui nunc Misenus ab illo
 Dicitur, aeternumq; tenet per secula nomen.

Atq; haecenus quidem Virgilius. Sed nunc videamus
 quandiu fas esset lugere defunctos. Scribit Plutarchus,
 Numam Pompiliū apud Romanos pro ætatibus, tempo-
 ribusque defuncti, lugendi modum statuissē. Puerum non
 lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandio-
 rem, neq; etiam plus mense qui vixisset vsque ad annos decem;
 & reliqua quæ de græco exemplari castigato petenda sunt,
 cum Latinum mendosissimum sit. Mulieribus quidem vi-
 duis decem menses, hoc est, per annum lugere maritum
 fas fuit: tantus enim à Romulo annus institutus fuerat.
 Vnde in Fastis Poeta Ouidius.

Per totidem menses à funere coniugis vxor

Sustinet in vidua tristitia signa domo.

cum de anno decemum ita ageret. Idem Plutarchus à
 Numa institutum ait, vt quæ ante decem menses à mariti
 morte mulier nuberet, prægnantem vaccam immolaret.

Miscell. Erud. Tom. 3.

B b b

Lc

Leguntur & in Iustiniani Augusti Codice adhuc illa verba; Si qua ex foeminis perditō marito, intra anni spatium alteri festinavit nubere, probro notetur. Scribit Anneus Seneca, annum foeminis ad lugendum maiores constituisse, non ut tandiu lugerent, sed ne diutius. Viris nullum legitimum tempus fuisse, quia nullum honestum. Hæc ille. Aliquos tamen in repub. viros excellentes annuo matronarum luctu ornatos, legimus in historijs, ut Iunium Brutum, & Valerium Publicolam. Idem ex usu nostris mulieribus in mariti funere permittitur. Sed mali adeo mores ætatem nostram inuasere, ut quæ quintumdecimum diem, vel vigesimum non expectauerint ad secundas nuptias, ego ipse viderim. Sed mores hos longè funere peiores, satyricis perstringendos mittamus. At enim ut honestum humanumque putamus mortuos lugere, ita Stoicos quosdam inhumanos non satis probamus, qui maximum flendi ius in diem vnum duntaxat statuunt, idque Poetæ Græci testimonio comprobatum volunt, qui Nioben infelicem illam matrem post tot filiorum necem de cibo cogitasse inducit: quibus & ego alios possem Poetas, & Græcos, & Latinos adducere, qui eam nimio lachrymarum fletu in saxum diriguisse cecinerunt; perpetuis quasi lachrymarum guttis manans. Sed nos hæc fabulosa mittamus. Ludos quoque funebres, & Græci, & Romani instituerunt, ut supra meminimus, quos inceptari tuba vel ex hoc Virgilij carmine cognoscimus. Et tuba commissos medio canit aggere ludos. Qui vero ludis præerant, designatores vocabantur: quo nomine, & qui funera curant, nonnunquam dicti sunt. Funebrium autem ludorum principium à Græcis inceptisse, manifeste ostendit Homerus, à quo suos funebres ludos Virgilius, & Statius desumpsere. Ea vero funera, quibus ludi adhibebantur, simpludearia dicti sunt, ut ex Ticinio antiquissimo Poeta colligitur. Indiciua autem ea dicebantur, quibus

NON

non modo ludi adhibebantur, sed & designatores, atque ideo amplissima putabantur. Dicta verò eo nomine, quod per præcones indicerentur, vt Festus subinnuit: tametsi eo loci perperam quidam induciua supposuit. Lectos præterea, & lectisternia in Romanorum exequijs deferri, ac construi solita à potentioribus legimus, vt in Marcelli pompa sexcenta, in Syllæ sex millia, quod pro fortunæ qualitate scribit factum Seruius grammaticus. Sed & nonnunquam imagines, & signa in funeribus præferebantur, vt Laëtantius, seu Lutatius grammaticus obseruat in Papi-niana Thebaide; in miraculum videlicet spectantium. Idem etiam innuit Horatius, cum ait, Atque imagines ducunt triumphales. Statur quoq; Exin magnanimum ferries antiqua parentum. Inuehitur, vt historicos hoc loco, Suetonium, & alios missos faciam. Solebant cum primis reges, ac principes urbium antiquitus, quod & nostris temporibus fieri vidimus Pontificib. Maximis, tumulari condique cum gemmis, alijsq; opibus, vnde exit illud Satyrici Persij.

Osi ebullet patrui præclarum funus. Tametsi passim alio modo exponi à grammaticis soleat. Certe ego in vrbis direptione cum alia sepulchra, pleraq; effodi vidi, tum Iulij secundi sepulchrum, ex quo inter cætera Cæsariani milites anulum sustulerunt, in cuius pala Sapphirus erat inclusus ingentis precij, quem Augustinus Triuultius Card. multis aureis redemit. Vidimus præterea & arma, & ocreas vetustis in monumentis repertas. Sed & historiæ de sepulchris agunt, in quibus thesauri inuenti sunt. Redeo nunc ad sepulturas. Erat & earum genus illud, quam nostri imaginariam, & inanem, Græci cenotaphion vocant, cum mortuo iusta absente cadauere persoluerentur. Cenotaphium Tranquillus Suetonius honorarium tumulum appellasse visus est, cum de Druso agit. Cæterum, inquit, exercitus honorarium ei tumulum excitauit,

circa quem deinceps statuto die quotannis miles decurre-
ret, Galliarumq; ciuitates publice supplicarent. Funus
imaginarium in Pertinace Capitolinus vocat. Funus, in-
quit, imaginarium ei, & censorium ductum est. Legitima
vero sepultura vocabatur, cum defuncti corpus adesset.
Erat & aliud sepulturæ genus, quod per pulueris, vel terræ
vel glebæ iniectionem celebrabatur, cuius Maro, & Ho-
rati, alijq; meminere, atq; in hos in primis gramatici.
Id vero secundum pontificalem ritum, & circa cadauer,
& circa absentis corpus solennibus quibusdam sacris fieri
consueuerat, quod, & M. Cicero in legibus affirmat, &
non nihil ego supra retuli. At si fortè defunctus domi non
extinctus erat, cui exequiæ celebrandæ fuerant, domum
referebatur, vbi diēs septē seruatus, octauo incendebatur,
nono sepeliebatur, vnde & nouēdiales pulueres vocat Ho-
rati. Sed & ludi funerales, nouēdiales aliquādo dicti sunt
& sacra ipsa nouendialia. Quare nos nostro quodam hende
casyllabo, rudes, & inertes semper sepulturis, & cadaueri-
bus quasi vultures inhiantes, sacerdotes nouendiales, vul-
turi, iocose certe, si minus recte, appellauimus: ita enim
ad Alexandrum Rangon, nostri Herculis fratrem, cum
nephriti ego, & renum doloribus vrgerer, nec orationi di-
cendæ propterea interesse possem, cecini:

At vobis male sit mali dolores,

Bonis qui bona semper inuidetis,

Quin vrgete popas rudes inertes,

Istos vulturi nouendiales.

Ad hæc, & denicales feriæ ab antiquis celebrabantur,
cum hominis mortui causa familia purgabatur, *καὶ τὸ
νέκροισιν* nuncupatæ, vt putat Sextus Pompeius, quanquam,
& non fortassis ineruditè, si à denarij numero deriuentur.
Post nonum enim diem quo tumulo cineres condebantur,
decimo purgabantur. De his & Columella, & Festus
Pompeius meminerunt. Sed & M. Tullius in libris de le-
gibus

gibus, tametsi locus parum sincerè legitur, vè est locut
pletius obseruatum in nostris annotatis. Februa quoque
à Romanis mense Februario Diti patri celebrabantur, de
quibus, vt alios mittam, copiose, & ornate agunt Oui-
dius Fastorum libro secundo, & Festus Pompeius.

Videtur, & hoc loco operæ precium tibi referre Cæsa-
rum, & Imperatorum consecrationem, quam ἀπεσιον
Græci vocant, idq; Herodiani præcipue verbis, vt sunt à
Politiano in latinum conuersa. Mos est, inquit, Romanis
consecrare Imperatores, qui superstitionibus filijs, vel succes-
soribus moriuntur: quiq; sunt eo honore affecti, relati di-
cuntur inter diuos. Est autem tota vrbe quasi luctus qui-
dam festæ celebritati promiscuus: quippe functum vita
corpus ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt. Sed
ceream imaginem defuncto quam simillimam effingunt,
eamq; in regiæ vestibulo proponunt supra eburneum le-
ctum maximum, atque sublimem, vestibus instratum at-
treis, & quidē imago illa ad ægroti speciem pallida recum-
bit: circa lectum vero vtrinq; magnam partem diei se-
dent, à laua quidem Senatus omnis vestibus atris amictus,
à dextra vero matronæ, quas virorum aut parentum digni-
tas honorabiles, claraeque reddit. Harum nulla vel aurum
gestans, vel monilibus indutæ, moerentium speciem præ-
bent. Hæc itaque per septem dies continuos faciunt, me-
dicis ad lectum quotidie accedentibus, in speculumq; velut
ægrum, deterius se habere subinde pronunciantibus, dein
vbi iam visus obijisse diem, lectum humeris attollunt eque-
stris, senatorijq; ordinis nobilissimi ac lectissimi iuvenes,
ac per viam sacram in vetus forum deferunt, vbi magi-
stratus Romani deponere imperium consueuerunt. Vtrinq;
autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem
extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est, &
nobilissimis, atq; patritijs altera fœminarum illustrium
hymnos in defunctum, præana q; canentium, verendo, ac
lamente

lamentabili carmine emulatos : quibus peractis , tollunt iterum lectum , atq; extra urbem perferunt in Martium campum , vbi quam latissime campus patet . Suggestus quidam specie quadrangula lateribus æquis assurgit , nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam : id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum , extra autem intextis auro stragulis atque eboreis signis , varijsq; picturis exornatum : infra vero alterum minus quidem positum est , sed forma , & ornatu persimile , portis , ianuisq; patentibus : tertium item , & quartum semper superiore contractius , ac deinceps alia , donec ad extremum , quod est ominum breuissimum , perueniatur . Possis eius ædificij formam comparare turribus ijs , quæ portibus imminentes , noctu igne prælato naues in tutas stationes dirigunt , pharos vulgò appellant . Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato , aromata , & suffimenta omnis generis , fructus , herbas , succosque omnes odoratos conquirunt , atq; acervatim effundunt : quippe neq; gens est , neq; ciuitas , neq; qui honore villo aut dignitate præcellat , quin certatim pro se quisq; suprema illa munera principis honori deferat . Vbi vero ingens aromatum acervus aggestus est , ac locus omnis expletus , tum circa ædificium illud adequitant vniuersæ equestris ordinis certa quadam lege , ac recursum , motuq; pyrrhichico , numeroq; in orbem decurrentes . Currus item circumaguntur , inlessi purpuratis rectoribus , qui personas ferant ducum omnium Romanorum , principumq; illustrium : quæ vbi celebrata sunt , facem capit Imperij successor , eamq; tabernaculo admovent , tum cæteri omnes vndiq; ignem subijciunt , cunctaq; illico fomitibus illis aridis , odora mentisq; referta igne valido corripiuntur , mox ab extremo , minimoq; tabernaculo tanquam fastigio quodam simul cum subiecto igni Aquila dimittitur , quæ in cælum creditur ipsam principis animam deferre :

ac

ac iam ex illo vnâ cum cæteris numinibus Imperator colitur. Atq; hæc ita quidem ex verbis Herodianî. Illud vero hoc loco tibi animaduertendum, quod tabernaculum illud extremum recte fastigium nuncupatum est: nam & hoc apud auctores, & in nomismatis quibusdam se obseruasse ait vir antiquitatum studiosus, amicus meus. Et quidem est penes me argenteum nomisma dono mihi datum à B. Diuitio Bibiennate, D. Mariæ in porticu Card. in quo insculptum eiusmodi est tabernaculum cum inscriptione, CONSECRATIO. Post hanc autem apotheosin sacerdotes, & sodales, ipsis in diuorum numerû relatis Cæsarib. de ipsorû nominib. nûcupatos attribuebât, de quibus crebra est mētio apud scriptores. Alijs longe diuersa à Christianis fiunt, cū à Romano Pōtifice maximo, in diuorum, sanctorumq; numero quispiam refertur. Nuper à Leone X. Pont. Max. magna celebritate, & religione, cerimonijsq; omnis generis cum in maiorum, & minorum pontificum, tum cæterorum promiscua hominum frequentia celebrari conspexi, cum in diuorum numerum D. Franciscum Paludem, virum insigni pietate, ac religione, retulit. Idem postea iterum conspexi, Adriano VI. Pont. Max. in ordinem diuorum Antoninum Florentinum præfulem, & Beronem Germanum referente. Sed de his iam satis. Nunc Romanis funeribus Aegyptiorum iure subiunxerim, vt post rerum dominos, vetustissimæ gentis instituta subtexam: atque in primis de eorum Regum sepultura agam, quæ multo apparatu celebrabatur, vt Diodorus scribit. Cum enim, inquit, regum Aegyptiorum aliquis è vita decessit, illum omnes communi luctu descent, vestes discindunt, templa clauduntur, iustitium indicitur, festiuitates non celebrantur, luto caput fœdant, toros duos, & septuaginta dies linceo, ac sindone subtus mammæ cinguntur, C C. aut C C C. permixti sexus his interdum urbem lustrant, luctum, luctumq; nouantes, Regisq; virosq;

ad

ad numeros commemorant: cibus coctis, vino, omni denique mensæ apparatus abstinēt, non lauacris, non balneis, non vnguentis, non stragulis lectis, nec venero deniq; vtuntur: sed per eos continuos dies mœrore, & luctu afficiuntur. Interea quæ ad pompam faciunt, comparant. Postremo verò die cadauer in arca repositum, ante sepulchri aditum collocant, libellumq; de rebus à regē gestis breuem recitant, tum si qui sunt qui velint, regem vituperant. His autem omnibus præsentes sunt sacerdotes, qui singula censent: adest & populus, qui Regum laudibus applaudit, vitijs reclamat. Quare factum est, vt Aegyptiorum Regum aliqui indigni existimati sint, vt sepulturæ honore honestarentur. Atque ita quidem Aegyptiorum Regum exequiæ celebrabantur. Priuatorum vero & popularium sic. Cum quispiam fato functus est, propinqui, & amici luto caput deturpant, ciuitatemque descentes circumeunt, interim neque lauantur, nec nisi vile quippiam edunt, bibuntque, neque splendidis vtuntur vestibus. Sepulchrorum apud ipsos tria habentur genera, sumptuosum, mediocre, humile. In primo argenti talentum, in altero minas xx. in vltimo quid minimum exponunt. Qui funera curant, eorum impensam domesticis afferunt, petentes quanti velint funus apparari, atque ita inter se componunt. Primus igitur designator, quem Grammaticum illi appellant, humi cadauere depositum, circa illius ilia describit, quantum à sinistra parte incidendum sit: dein qui scindit, lapide Aethiopico, quantum lateris designatum est à Grammatico, aperit, statimq; currens profugit, quem tum astantes lapidibus, & execrationibus insequuntur: mox qui salitores nuncupantur, cadauer in templo delatum, per quæ facta est, scissuram expurgant, omnibus educis intestinis, & interaneis, præter cor, & renes, quæ ab alio quopiam vino phœnicco lauantur, odoramentisq; linuntur, mox reliquum corpus cedro vnguen-

unguentisq; dies amplius triginta perungunt, ij quibus hæc cura est, myrrhaq; ac cinamomo, alijsq; rebus odoriferis perlinunt, quibus rebus cadauera à corruptione conseruantur. Vbi designatores ita corpus curarunt, vt integrum cum super cilijs, palpebris, cæterisq; membris in dormientis modum quiescere videatur, tum illud ipsius cognatis tradunt. Multi vero Aegyptiorum, maiorum suorum corpora domi multo sumptu sic expurgata condiunt, & eorum etiam imaginibus valde oblectantur. Alij autem antequam sepulturæ mandent, cum iudicibus ad hanc rem destinatis diem indicunt exequiarum. Mortuum enim Acherusiam paludem, quam, & Styga quidam nuncupant, transitarum existimant, quam prope Memphim esse auctores prodiderunt. Hanc rem ex Seneca aliter Seruius recitat: ait enim circa Syenem locum esse, quem Aegyptij phylas vocant, apud quem palus est Styx, quod tristitiam transeuntibus gignat, limosa, & papyris referta: ultra quam brevis est insula, quæ Abatos appellata est, quod sit inaccessa, cuius & Poeta Lucan. meminit:

Hic Abatos, quam nostra vocat veneranda vetustas. Lectum est etiam quod vicini populi suorum cadauera ad alteram regionem transferunt. Sed si quis fortè in fluuio pereat, nec eius corpus inueniatur, post centum annos ei persoluuntur officia: atq; hinc illud propterea dictum est à Virgilio: Centum errant annos. Transmissa vero palude, adstant iudices amplius quadraginta in hemicyclo præparato, trahiturq; nauis, quæ ab illis Ἰαπὶς dicta est, à Græcis ἐπιγάθρα, ad hoc opus ab illis comparata, quibus ea cura imminet. Eam vero nauim, nauta qui ab ipsis Charon nuncupatur, regere dicitur, cui pro nauulo danacem soluere consueuerunt (id oboli seu pecuniæ genus est à danais, hoc est, vita fundis, vel quod δαναὶ arida dicuntur, appellatum, adeo vt inde prouerbiū emanarit, Dana-

nace, quod dicitur de vltimis bonis, alijs vel consumptis vel amissis) Sanè Græci scriptores Melittutan massam quampiam melle conditam, seu offam esse tradunt, quæ cum danace, vel obolo vita functis dabatur in portitoris mercedem, alijs tamen offam Cerbero offerri prodidere. Sed ad Aegyptiorum instituta redeo, quæ primum ab Orpheo, & mox à Virgilio, de Charonte, & inferis tradita sunt, id quod, & ante me antiqui G. Ænatici obseruauere. Igitur vltra ripam antequam in arcam corpus condatur, deductus in palude naui, volenti cuiusq; mortuum accusare conceditur. Si quis ab iudicibus fuerit, vt malus, reprobatus, sepultura caret: & qui itidem iniuste damnasse conuincitur, graui poena punitur. Post hæc cognati composito luctu, & lachrymis demortui hominis laudes recensent, non eo vtique modo quo Græci, & Latini consueuerunt, qui genus, familiam, opesq; celebrant; sed defuncti ipsius à pueritia facti, mores, doctrinam, iusticiam, continentiam, pietatem, religionem, cæterasq; virtutes perstringunt, deosq; mancis inuocant, precanturq; vt inter pios illum reponant, quibus tota adstantium concio læta quadam voce respondet. Tum demum cadauer à domesticis, & familiaribus sepelitur in proprijs sepulchris. Sed quibusea defunt, domi apud firmiorem parietem arca suspenditur. Qui vero ob aliquam ignominie causam sepultura priuantur, domi quidem sine arca seruantur: quorum si ignominiam, & delicta posteri eleuent, magnifice, vt alijs, tumulantur. Fuit & illa apud Aegyptios consuetudo, vt creditoribus in pignus darent parentum corpora, quæ, qui non redemisset, perpetua infamie notæ inurebantur. Lucianus tamen, & Sextus Empericus hoc tantum de Aegyptiorum sepulturis tradunt, eos intestina educere, dein corpora salire. Chrysippus, & Cicero condire, & domi seruare. Plutarchus in Symposio, cadauera aperire, apricoq; aliquo loco soli exponere, intestina

in

in flumen iacere, reliquum purgarum corpus asseruare. Strabo vero, ab alijs quidem cadauera in flumen præcipitari, ab alijs vero vitro circumdata domi seruari, ab alijs in vasis fictilibus, alucolisq; quibusdã circũ templa defodi, & condi. Herodotus, & Herodotus secuti, scribunt in hunc propè modũ: Vbi vita functus homo est, ferro incuruo, inflexoq; ad hoc parato cerebrũ per nares mortuo educi, locũ medicamẽtis expleri, intestinisq; purgari, & lapide, vt diximus, Aethiopico ilia discindi, odoremẽtis compleri, mox confuto ilij vulnere nitro saliri, LXX. dies, quod ultra non liceret, lugeri (quare Moses cum de Iacobi morte agit, qui in Aegypto decessit, illum, ait, Iosephi filij iussu ibi tum præpotentis, more Aegyptio quadraginta diebus cõditum, defectumq; septuaginta fuisse) inde cadauer linteamine inuolutũ, gummiq; illitũ, in lignũ a hominis effigiem ad hoc paratam componi. Alterum dehinc subdit idem Herodotus mediocrium sepulturæ genus, tum, & tertium, sed quæ nihil ferè differant, nisi sumptu, vt etiam apte diximus. Demum vero subdit: Vxores tamen insignium virorum non statim vita functas tradunt condiendas, ac ne eas quidem fœminas, quæ conspicuæ valde, & maioris momenti fuere, sed triduo atq; quadriduo exanimis custodiunt, ea scilicet causa, ne cum ipsis mortuis salinarij concubant. Quippe aliquando aiunt, quendam ex ipsis coeuntem cum recenti formosæ mulieris cadauere deprehensum, remq; à socio indicatam. Id quoque obseruant Aegyptij, vt cum quis Aegyptius, vel hospes compertus sit mortuus, siue flumine summersus, siue à crocodilo raptus, ei ciuitati vbi repertus, vel ad quam deiectus sit, necessarium esse illum condire, & honestissimo funere in sacris monumentis sepelire, quæ nulli, nisi Nili sacerdotibus fas sit attingere: eos enim supra homines nescio quid existimant. Cur vero Aegyptij, vt pleriq; omnes, suorum cadauera non cremarent, hanc Herodotus rationem al-

fert : Aegyptij, inquit, persuasum habent ignem animarum quandam esse belluam, quæ, quæcunque nanciscitur, deuorat, atque consumit : at cum est expleta, ipsam, & quæ ab ea vorata sunt, vnà emori : & propterea nec cremare, nec belluis offerre corpora, vt aliæ pleræque nationes, Aegyptij statuerunt, sed ea condire, ac salire ne etiam à vermibus consumi possent. Atque hæcenus de Aegyptiorum funeribus dictum.

Eundem ritum ab Assyrijs seruari quidam tradunt: verum illi potius cæra, & melle mortuos condiunt, afferuntq: conditos. Reges suos in paludibus relinquunt. Sed & quæ Scytharum, & Gerrhorum præcipue instituta legimus, hoc adscribamus loco, atq; Regum in primis, quorum ab alijs est diuersus sepeliendi modus. Nanque, vt Herodotus scribit, rex vbi decessit, ingentem, & quadratam scrobem effodiunt, dein Regis corpus exenterant, cæraque illud vndique circumlinunt, alium optime expurgant, & silere contrito, thymiamate, apij semine, & anisi complent, resutumq; cadauer ad alias gentes plastro deferunt, quod illæ excipientes aurem recidunt, crinem circumtendent, brachia circuncidunt, frontem, nasumq; fauciant, manum sinistram sagittis traijciunt, postmodum cadauer ad aliam rursus gentem, cui imperitent, carpento deuehunt, atq; inde referunt, eo vnde prius discesserant, omnibus regem comitantibus ad id destinatis. Simul ac vero lustratæ sunt omnes nationes, quibus rex viuens imperabat, apud illas, quæ in extremis habitant, reponunt, cadauerq; super torum in loculo componentes, hastas hinc, & hinc defigunt, & de super ligna disponunt, & pallio contegunt. In altera vero loculi parte aliquam ex Regijs concubinis iugulatam sepeliunt, atque vna pocillatorem, coquum, equisonem ministrum, & qui regis erat à nuncijs, equosque, & aliarum rerum omnium primitias, cum ijs etiam phialas aureas, aliaq; huiusmodi. Hanc tamen

Scr:

Seruius Grammaticus Indorum esse consuetudinem existimauit. His autem, quæ iam retulimus, circa regis inferias expeditis, humum certatim omnes iniiciunt, quam maximum tumulum struere parantes. At ubi annum exactum est spatium, itidem rursus agunt, quinquagintaque ex seruis ingenuis strangulatos faciunt, totidemque equos, quos educitis intestinis palea replent, eosque tum quinquaginta iuuenes tum equos tignis traicientes, dirum spectaculum sepulchro regio circumponunt. Atque hæc quidem Scytharum regum inferiæ. Priuatorum vero, & reliquorum ad hunc modum fieri solent. Defunctorum corpora condiunt, eaque plaustris imposita proximi ad amicos circumferunt: qui cadauer suscipientes, epulum ijs, qui illud sequuntur exhibent, & in hunc modum quadraginta diebus priuatorum hominum comitatus circumagitur, post hæc humatur, si prius tamen cadauer hoc modo expurgauerint. Caput cerebro euacuant, abluuntque circa corpus tria ligna statuunt hinc inde procumbentia: circum hæc larena pilea obtendunt, quam maxime possunt constipantes, & in scapham inter ligna pileaque positam, lapides igne candentes iniiciunt, super quos semen cannabis, quæ apud illos preciosissima nascitur, imponunt, vnde vapor exhalat omni Græcorum suffimento odoratio: quo stupentes odore Scythæ ciulant, sicut quid quod est apud eos lauacri loco. Neque enim corpora lauant, sed eorum vxores aquam infundentes, cupresso, cedro, aut thuris ligno, ad scabrum aliquod saxum corpus atterunt, mox cum intumuerit, illud medicamentis quibusdam perlinunt, & simul faciem, quæ postero die, amotis medicamentis, conspicua splendidaque apparet.

Alios esse Scythas legimus, qui inter epulas defunctorum corpora deuorant, quod Lucianus, & Tertullianus scribunt. Sed quoniam amplissima latissimaque est Scytharum Regio, sunt ex ijs aliqui, quibus ferè perpetuæ sunt ciues,

niues, qui parentum cadauera inter niues ipsas, & glaciem truncis affixa arborum suspendunt arbitrati flagitium, & scelus esse ea terræ mandare. Scribit Stobæus, Tauros gentem Scythicam, qui & Taurici dicti sunt, cum regibus extinctis gratissimos eorum amicos sepelire. Si vero amicus aliquis Regi interierit, pro illius merito Regem, aut totam, aut partem auris abscindere. Apud eundem Stobæum legimus, Sindos id moris habuisse, ut tot pisces in sepulchrum conijcerent, quot hostes, qui sepeliretur interfecisse constaret.

Aethiopas diuersos esse auctores, qui de orbis situ scripserunt, manifeste ostendunt. Atlanticostamen in Africa in primis celebratos inuenio, quorum sepeliendi instituta Scythicis subiungere non ab ordine alienum mihi visum est, si prius tamen de regum morte in medium attulero. Scribit Diodorus, sacerdotes, qui circa Meroen insulam deorum cultui assistentes inseruiunt, maximam, precipuamq; auctoritatem habere, eamq; in primis, ut cum opportunum eis visum sit, & expedire, regibus significare ut sponte mortem oppetant, quibus dictio audientes Reges, nullatenus abnuentes, voluntariò eam subeunt; aliquosq; apud illos esse, qui cum rege libenter occumbant. Nec deesse, qui si fortè rex aliqua sui corporis parte debilis sit, ut Regem imitentur, ea se parte mutilant, priuantq; adeo verum est, quod à Lepido Poeta canitur, Mobile mutatur semper cum principe vulgus, quod & à philosopho multo ante scriptum fuerat. Priuatorum vero Aethiopum, quemadmodum diuersam eorum regionem, ita varia quoque sepeliendi institutio. Alij quidem defunctos in fluminibus abijciunt, id elementum optimum sepulchrum arbitrantur. Sextus quidem Empericus hos Ichthyophagos nuncupatos ait, hoc est, ut quidam verterunt Pisciculos: idque ea ratione ab ipsis fieri prodit, ut à piscibus cadauera vorentur, quod piscibus ij viderent. Alij sunt

sunt Aethiopes, qui vitreis vasis conchulos mortuos suos conseruant, vt nepotibus, & posteris eorum sine notae effigies, & idcirco eorum saepe sine memores. Herodotus tamen rem ita explicat: Postea quam, inquit, Aethiopes, qui Macrobij vocantur, mortuum arefecerunt, totum gypso indicunt, picturaque exornant, & eius quoad fieri potest, effigiem repraesentant: dein sepulchrum ei è vitro quod apud illos abundat, & passim effoditur, circumdant, in cuius medio defunctus interlucet, nihilque foeditatis, vel retri odoris exhibet, sed omnia penè viuo assimilis. Sepulchrum hoc ipsum propinqui per annum intra aedes seruant, omniumque illi rerum primitias offerunt; anno verò exacto efferunt, extraque urbem statuunt. At eorum alij, fidilibus urnis condientes, circa templorum septa sepeliunt, & per hoc maximum habent iusiurandum. Quidam & satis hoc attribuant, vti retro diximus.

Indorum quoque multiplex variaque sepeliendi consuetudo. Quidam parentes priusquam annis, aut morbo aliquo in maciem, seniumque eant, velut deorum hostias mandant, caelorumque visceribus epulari fas, & maximè pium est: at vbi senectus, aut morbus incessit, procul à cæteris abeunt, mortemque in solitudine nihil anxij sollicitudine expectant. His prudentiores, quibus sapientiae studium contingit, mortis tempus non expectant, sed semet ignibus ingerendo, eam læti, ac hilares accersunt. Scribit Egesippus, eos primum protestari, quod discedere velint, nec idcirco vllum obstrepere. Deinde vbi apparatus mortis processit, eos lætos insilire ardentem pyram, & adstantibus vale dicere: dolore quidem mulieres quasi subsidio destitutas, & paruulos liberos, quod derelinquantur. Alios verò cæteros benedicere, nec inuidere, quod meliores ipsi ad splendidiora loca, & ad puriora consortia festinent. Hoc idem, & suo carmine Lucanus testatur: Quique suis struere pyras, vniq; calentes conscendere rogos. Hunc, in super,

super, & alium alias nationes moriendi morem habere legimus, vt dicemus. Padæos gentem Indicam, scribit Herodotus, ægrotantes interimere, ac epulari, mulieresque mulieribus idem officij præstare; etiam si se negent ægrotare: qua causa, inquit, pauci apud eos ad senectutem peruenire dicuntur: & si perueniant, maculant, itidem comeduntur. Plinius apud Indos linum gigni prodit, quod Latini viuum, Græci asbestinon ex argumento naturæ vocant, quod ignibus non absumitur. Ex eo factas Plinius se vidisse mappas ait, & ego ab alijs hoc tempore audiui, ex eo funebres confici solebant tunicæ, quæ regum fauillam corporis cremati ab reliquo separarent cinere. Maurus verò Honoratus in commentarijs Virgilianis Indorum consuetudinem scribit fuisse, vt quoties eorum reges moriantur, cum his dilecti equi, serui, & vna de vxoribus, quæ regi charior fuisset, incenderetur: inter quas de hac ipsa re magna erat contentio. Solinus, alijq; nonnulli, non modo regum vxores hoc facere, sed & priuatorum prodiderunt. Solini verba adscribam. Apud Indos, inquit, quibus ad viuendi rationem propensior cura est, mulierum vxores in eiusdem viri coeunt matrimonium, & cum maritus homo esse desierit, apud grauissimos iudices suam quæq; de meritis agunt causam; & quæ officiosior cæteris sententia vicerit iudicantium, hoc palmæ refert præmium, vt arbitrato suo ascendat rogam conjugis, & vmbis eius semetipsam det inferias; cæteræ nota viuunt. Lucianus vero Indos *μυελω*, hoc est, medulla circumlini. Alij Indis qui Macrobij cognominati sunt, hoc ipsum attribuunt. In vulgaris Luciani codicibus male, vt puto, *υαλω* pro *μυελω* legitur. Diuersa ab his Sextus Pyrrhonius. Indorum enim, ait, aliqui vulturibus cadauera lancinanda exponunt. Aliqui Taxilis hoc attribuunt, vt Hieronymus scribit, & ante Hieronymum Aristobulus, vt est apud Strabonem, qui Taxilam urbem locupletissimam, & insignem

gnem Indiæ scribit: quin eius regem Taxilum, quod recte se erga Alexandrum gesserat, ab eo honoribus, ad inuidiam reliquorum, accumulatum. Alij hoc quod diximus de vulturibus, Iberas fecisse prodiderunt. Sed mirum hoc, cum Procopius hac solum causa à Persis bello prouocatos scribat, quod Christianorum ritu defunctorum corpora sepelirent: verum hoc potuit diuersis temporibus contigisse. Indicam insuper gentem Calaciæ scribit Herodotus, quæ parentibus vescatur: vnde, inquit, interrogatos à Dario quantum pecuniarum peterent, vt patres igne cremarent, illos respondisse, iube rex meliora omnari. Sunt & apud Indos sapientes Brachimanæ, qui mirabiliter mortem contemnunt, quod cum ab alijs, tum à Strabone traditur, sequad eius contemptum mire exercebant. Idem Megasthenes prodidit. Notissima est de Calano historia, qui se ultro incendio obtulit, cum iam mori decreuisset. Nicolaus Damascenus, & Philosophus, & historicus, scribit à se visum Zarmanuchegan Indum, qui satis fortunatus Athenis se cremauit, quod abunde vixisset: in cuius tumulo ita scriptum fuit, *Ζαρμανοχέγας Ἰνδός ἀπ' Βαργώης κατὰ τὰ πατρία Ἰνδῶν ἔθνη, εἰσαὶ ἀθανάτισας* hoc est, Zarmanochegas Indus ex Bargoa, iuxta patrios Indorum mores seipsum immortalem faciens hic iacet. Atque de Indis hucusq;

Iam vero Grecorum sepeliendi morem afferamus, quos Lucianus ait cadauera combussisse, quod manifestius ex poetis colligimus, atque in primis Homero, qui in Patrocli funere rem clarissime executus est: in cæteris ea ferè quæ nostri. Cæterum qui pro patria occubuissent, longe honestiorem exequiarum honore afficiebantur, quam rem luculentissime describit Thucydides, & propterea eius fermè verbis hic tibi adscribam. Facto, inquit, triduo ante exequiarum diem tabernaculo, mortuorum ossa proponebantur, & suorum quisque reliquijs, si quid libuisset impone-

Miscell. Erud. Tom. 3.

D d d

bat,

hit, cum efferebantur singularū tribuum singulas arcas, suæ cuiusq; tribus ossa continentes, vehiculo deportabant. Vnus præterea torus inanis cōstratus simul deferabatur, eorū quorū ossa non extarent, vel intercæforū corpora reperti non fuissent. Educebant vero funus voluntarij quique promiscuo, vel ciues, vel hospites, cum interea scēminæ aliqua defunctis necessitudine coniunctæ lachrymantes deflerēt: ossa sepulchro publico composita inferebantur, quod Athenis quidem iuxta Callisti monumentum fuerat in suburbanis, quo in loco semper qui in pugna occiderant, sepeliri consuevere, præter eos qui in Marathone occiderant, quorum singularem fuisse virtutem existimantes, eodem in loco monumentum erexerunt: postea vero quā sepulturæ traditi omnes fuissent, vir eloquentia præstans ex numero seligebatur, qui in defunctorū laudes luculentam haberet orationem. Extant ad hunc diem orationes elegantissimæ hac de re, Lysia, Demosthenis, & Periclis, seu Thucydidis, quas nunc me vidisse recordor. Athenienses quidem adeò sepulturæ eorum qui in bello occubuissent curam habuere, vt si quis ducum bello peremptos sepulchro honestare neglexisset, capitis poena puniretur, quare, & summos doces, quia cæsos nauali pugna in mare deiecerant, graui supplicio affecere. Quin & cum occisorum pro patria cadauera minus assequi possent, dispersa eorum ossa, & dissipata, diligenter exquirere, & humo mandare curæ fuit, cæteraque facere quæ superius modo commemorauimus. Vnde de Nicia egregio Atheniensium imperatore traditur, quod omnem exercitum subsistere iussit, vt duos tantum peremptos milites sepulturæ mandaret. Cimon quoq; Miltiadis filius se captiuum exhibere non dubitauit, vt pater sepulturæ traderetur. Sed hæc publica. Priuatum vero morem fuisse tradit M. Tullius Atheniensibus à Cecrope institutum, hoc est, terra humandi: quod cum proximi fecerant, ob-

ductaq;

ductaq; terra erat, frugibus obserebatur, vt sinus & gremium quasi matris mortuo tribueretur, solum autem frugibus expiatum, vt viuus redderetur. Verum cum apud eos increbuisse funerum, ac sepulchrorum magnificentia vsq; ad luxum, Demetrius Phalereus eam minuit lege, & ante lucem voluit cadauera efferrī, sepulchrisq; nouis modum finiuīt. Nam super terræ tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis non altiore, aut labellum: quin & certum his magistratum præsedit. Illud præterea in humandis defunctis ab Atheniensibus obseruatum, vt orientem versus cadauera vertere solerent, contra vero ad occidentem Megarenses, & Phœnices. Nec parua in curia omiserim Lacedæmoniorum regum funera, quæ à parcissima licet ciuitate, multo tamen, & magnifico apparatu celebrari solebant, id quod in primis ostendit Herodotus. Nam equites, inquit, per vniuersam Lacedæmon regionem regis interitum pronuntiabant, sceminæ per urbem ollas pulsitabant. Interea dum hæc sic fierent, ex singulis domibus masculus, & scemina sese præ luctu, & lachrymis foedabant: quod si facere renuissent, grauib; poenis mulctabantur. Regijs exequijs ex omni Lacedæmoniorum regione necessarios quosq; & vicinos adesse oportebat, qui simulac ad regis funus coniuncti conuenissent, promiscuo sibi vicissim frontes pulabant cum gemitu, ac vlulatu, optimum quenq; vltimum fuisse regem vociferantes. Si quis vero eorum bello perisset, eius simulachrum effingebant, toroq; splendide, ac magnifice strato componebant, perq; decem dies continuos qui regio funerali dicabantur, iustitium indicebatur, & silebant fora; nec interim magistratum confessus vllus erat, verum assiduus luctus. Atque hæ Spartiatarum regum inferiæ. Ciuiles vero exequias Lycurgum ita instituisse accepimus, vt nihil cum mortuo sepeliretur, puniceo tantum amictu velatum, & olæ fronde, cadauer teretē obduceretur. Eius,

dem quoq; lege sancitum, vt in vrbe, & secus deorum templa sepulchra construerentur, vt Plutarchus docet, à quibus, vt diximus, Christiani ipsi nostrum institutum sumpsisse videri possumus. Lugendi vero tempus ad vndecimum diem eis præfinitum fuit, duodecimo Cereri rem sacram faciebant, luctumq; soluebant.

Argui ex Græcis omnibus in funeribus, albis vestibus ablutis aqua, teste Socrate, soli induebantur, in quibus, & sacrum illud erat, quod *ἐχνομα* illi vocabant, in quo, & carnes coctas exhibebant, vt Plutarchus refert.

Perfæ cara circumlitos mortuos condire solitos, scribit M Cicero, vt quam maxime corpora diuturna permanerent. Hoc & Assyrijs, vt paulo ante diximus, attribuitur. Strabo etiam, Sola, inquit, sepeliunt corpora Perfæ cæra oblinentes, magos verò insepultos auib; edendos dimittunt. D. Hieronymus Perfæ ait non prius cadauera humare, quàm aut ab alite, aut à cane traherentur. Idem & Procopius. Idem & Agathius in secundo historiarum, cum de sepultura ageret Mermeroës Perfarum regis viri strenuissimi, Tunc inquit, in destinatum locum solum, nundumq; cadauer regis mortui reliquerunt, canibus simul, & auib; eiusmodiq; animantibus vorandum; quandoquidem, inquit, hunc Perfæ seruant sepeliendi ritum, vt nudata à canibus, & feris ossa, per campos dispersa maneant: neq; enim aut vrna condere, aut terra obruere defunctorum corpora fas est Persis. Hæc ferme ille. Lucianustamen Perfæ sepeliri tradit. Quod autem Perfæ suorum cadauera non cremarent, vt Græci, in promptu causa est, quod deum ipsi ignem arbitrantur, eumq; colunt, & propterea nefas illis videtur deum hominum cadauera depasci. At vero Curtius in lugubri veste Perfarum coniuges, & liberos in funere tonderi prodidit, non homines modo, sed & iumenta quoq; testis est Herodotus in ultimo, cum de nece agit Masistij viri apud Perfæ spectatissim.

fimi. Suetonius etiam, Tranquillus cum Germanici interitum describit, Quin & barbaros, ait, quosdam regulos ferunt barbam posuisse, & vxorum capita rasisse, ad indicium maximi luctus. Sed postquam incidimus in tonsuræ mentionem, scribit Plurarchus Græcos, si quid eis aduersi accidisset, viros capillos aluisse, foeminas totondisse, vt supra quoq; meminimus. Scribit Herodotus Argiuos capita totondisse cum superati à Lacedæmonijs fuissent in agri Thyrei contentione, ac si in maximo luctu constituti fuissent: vnde, ait, legem tulerunt ne quis comam aleret, donec Thyreas recuperassent. Stobæus ex Nicolao Damasceno philosopho, & historico apud Græcos doctiss. morem recitat fuisse, quod si quis apud Indos maximum aliquod peccatum admisisset, à rege tonderi iubebatur, tanquam apud eam gentem tonderi, maxima sit ignominia, ac dedecus. Sed de capillorum tonsura si minus forte accurate, copiose tamen scripsimus super illud Mosis, Non in rotundum caput attondebitis: quare iam nunc in viam redeo. Scribit Sextus Empericus, Persarum morem esse vita functos in cruce tollere, nitro salire, & postmodum corio tegere. Persarū Magos, ac sapientes scribit Cicero suorum corpora non humare, nisi sint antea à feris laniata. Parthi eadem ferme quæ Persæ instituta seruauere hoc est, defunctorum cadauera canibus auibusq; lanianda proponere, nudaq; post ossa terræ condere.

Hyperborei ad Arcton morem hunc custodiunt: Mors illis, inquit Plinius, non nisi satietate vitæ, epulatis delictisq; senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientium, hoc genus sepulturæ beatissimum. Eadem scribit Mela Pomponius: Hæc lex in Co insula ad Hellepontum posita fuisse proditur, vt sexagenarij acontio vitam finire cogerentur, ne videlicet desides fortium virorum cibaria absumerent,

Tro

Troglodytarum sepulchra fuisse pene ridicula videri possunt. Nam ut est à Diodoro proditum, paliuri ramulculis corpus obligabant, ceruicemq; cruribus annehebant in eade cadauer ipsum in eminentiori loco depositum, faxis & lapidibus obruebant, de in supra faxorum cumulum, nullo de suorum morte affecti dolore, capræ cornu deponentes cum risu abibant. Sextus Pyrrhonius eadem fere omnia, nisi quod de paliuri ramo non meminit.

In insulis quæ Balearides à nostris, à Græcis Gymnasiz vocantur, illud quidem moris fuit, ut eius qui esse desijt, lignis quibusdam corpus membratim in frustra conciderent, & mox concisum in vas componerent, tum demum faxorum, & lapidum aceruo accumularent, id quod Diodorus Siculus scriptum reliquit.

At Nasamones, Africana gens, sedentes vita functos sepeliebant, idq; maxime obseruabant, ut cum quis animam efflure cœpisset, sedentem constituerent, ne supinus occumberet: quod scribit Herodotus. Silius vero Italicus, Nasamonas in mare sua cadauera, & in pelagus proiecisse cecinit.

Panebi populi Libyæ cum eorum rex moriebatur, reliquum quidem corpus eius sepeliebant, ut Stobæus tradit, caput vero abscissum, & inauratum, in templo suspendebant, ac consecrabant.

Nabathæi atq; Arabes necnon Sabæi defunctorum corpora stercoribus similia putabant, atque ideo regum suorum, & ducum cadauera in sterquilinijs cœno fimoq; obtegebant, de in terra condebant.

Massagetæ vero Scythicagens, eos miserrimos, ac infelicissimos putabant, qui infirmitate, ac morbo decubantes morerentur, talesq; feris bestiisq; vorandos proijciabant. Vnde cum parentes, & propinqui in senium vergerent, iugulabant, eosq; in frustra concisos, & ouium, ac pecudum carne permixtos, in mensa appositos absumebant,

bant, satiusrati à se illos, quàm à vermibus consumi. Idem ferme scribit Herodotus in primo. Septimius vero Tertullian. in libris aduersus Marcionem, institutum hoc Ponticis gentibus adscribit. Parentum, inquit, cadauera cum pecudibus cæsa conuiuio conuorant: qui non ita decesserint, maledicta mors est. Colchos mortuos non sepelisse scribit Stobæus, verum ex arboribus suspendisse, quod genus sepulturæ acreum fuit.

Derbices gens Scythica Hyrcanis proximi, eos qui septuagesimum annum iam excessissent iugulabant, & in conuiuijs appositos, necessarios & propinquos ad epulas conuocabant, abstinebant vero à vetularum carnibus, eas tantum præfocatas condebant. Atqui si ante id temporis spatium aliquis fato cessissent, non effe, sed terra condere solebant.

Caspj, parentibus vbi septuagesimum annum instare vident, occludunt, illosq; arcte admodum obseruant, vt fame intereant. Alij tradunt, vbi ad id ætatis peruenerint, inter syluas in lectulo destitui, finem æui obseruantibus, & prospicientibus suis. Quod si forte supra volantes aues vnguibus & rostro iacentes discerperint, summam eos felicitatis gradum affecutos arbitrantur. Si vero à canibus & feris dilanientur, eos quidem beatos, ac felices existimant, sed non æque, vt ij qui à volucris discerpi sint. At si nec ab his neq; ab illis, eos perinde, ac infelicissimos lugent.

Eruli, qui Danubij accolæ sunt, eam teste Procopio consuetudinem in sepeliendis suis habent, vt senibus quidem, & morbo male habentibus, fas non esse existimarent diutius vitam producere. Verum vbi aliquis ita esset affectus, propinquos rogare cogeatur, vt se quantocius ex humanis delerent: tum verò proximi, & cognati ingentem pyram lignis struere, & super eam tanquam fastigium quoddam, hominem morti destinatum collocare.

Adhuc

Adhæc aliquis nulla ei necessitudine coniunctus, pugione illum conficere, cognati ignem rogo iniicere, cremati ossa legere, terra condere, legibus obligantur. At verò defuncti vxor, si non multo post iuxta viri sepulchrum laqueo vitam finisset, perpetuæ ignominie nota inurebatur.

Bactriani, & Hyrcani suos ætate confectos canibus obijcere consuevere: quos quidem canes propterea publicè atebant, suæq; linguæ vocabulo sepulchrales vocabant, quia immane facinus Nicanor apud Bactrianos Alexandri præfectus cum emendare tentasset, penè, vt scribit Hiero. regnum, amisit. De Hyrcanis quidem in hunc propè modum Cicero: In Hyrcania, inquit, plebs publicos alit canes, optimates verò domesticos, atque pro sua quisque facultate canes parat à quibus lanietur, optimamque eam censent esse sepulturam. Idem Sextus Empericus asserit. Sunt qui, & canes ipsos sepulchrales ideo nuncupent. At D. Hieronymus non à canibus solum lacerari tradit, sed & volucris semiuivis lancinari, atque vt canit Lucretius, *Viva vident viuo sepeliri viscera busto.*

Tibareni qui Scythiæ populi sunt, quos senes dilexerunt, patibulis affigunt, id quod, & Persas facere ait Sextus.

Essedones Scythiæ, & ipsi populi, parentum suorum funera cantibus læti prosequi dicuntur, conuocatisq; propinquorum coetibus, cadauera ipsa dentibus laniant, pettorumq; visceribus mixta, vt de Massagetis retulimus, conuiujs inter epulas apponunt. Osse autem capitis, quod cranium vocamus, & caluariam, poculi loco habent, quod & auro circumornant, vt Solinus autor est, & Mela. Alij Cektis hoc attribuunt, quod modo de capitis osse dixi. Aliiter ab Herodoto traditur: ait enim, defuncti caput denudatum purgatumque inaurant, eoque pro simulachro vruntur, agentes illi quot annis maiores, & hostias, & ceremonies,

Albae

Albanos montis Caucaſi incolas defunctorum curam nullam habuiſſe ſunt qui tradant, eoſq; cum opibus, & pecunijs reliquiſq; eorum rebus precioſis quibuſcumque, parentes ſepelire iam olim conſueuerant, ne ſcilicet diuitiæ poſt obitum reliquæ defunctorum memoriam deſideriumq; afferrent. autor Strabo. vnde & parum diuites fuiſſe à ſcriptoribus produntur.

Lotophagi Libyæ populi ſuorum cadauera in pelagus iacere conſuevere, ea ſuaſi opinione, minimum intereſſe humò ne an humore corpora diſſoluaptur.

Pæonas Laertius in ſtagna ſuos iam vita functos proiecere ſcriptum reliquit. Suos, & Ichthyophagi, vt dictum eſt.

Phryges igni cremare, vt Græci, conſuevere, mox ſepelire. Alia ſacerdotum conſuetudo, quos decem cubitis erectos ſublimis conſtituunt ſuper lapidum ſtruem, nec vt cæteros deſodiunt, quod idem ſcribit Stobæus.

Apud Lycios non morem dantaxat, ſed legem etiam fuiſſe accepimus, vt non niſi veſte muliebri lugerent: idq; ob eam rem factum, vt cultus deformitate commoti, ſe maturius à moerore abducerent, cum luctum intelligerent eſſe oeminatum eſſe & mollem, & à viri grauitate dignitateq; maxime alienum.

Thracum varia ſunt inſtituta, vt variæ quoque eorum gentes. Trauſi enim, qui inter eos connumerantur, vbi in lucem infantes editi ſunt, lugent: vbi quis naturæ conceſſit, læti atque hilares per iocum lætitiâq; humare ſoliti fuerunt, arbitratæ eos ex tot vitæ incommòdis liberatos. Stobæus & Cauſianis hoc attribuit. Certe, & Heſiodus qui & ipſe Thrax fuit, natales hominum lugens, vt ille ait, gaudet in funere.

Getæ & ipſi Thraces, Gothi à plerifq; exiſtimati, vt Hieronymus & Oroſius ſcribunt, idem faciunt, à Zamolxi edocti. Fuit verò, vt ſcribit Herodorus, Zamolxis homo

Pythagoræ quondam discipulus, qui in patriam reuersus, cum animaduerneret Thraces male viuere, & inſcite, coram ipſe edoſus Ionicum viuendi genus & mores, ipſis dedit & leges, docuitque, & perſuaſit popularibus eas ſeruantibus, poſt obitum eos ad ſeſe in eum locum ituros, ubi ſuperſtites omnium bonorum compotes eſſent futuri, per hoc diuinitatis opinionem conſecutus, è Thracum ſe conſpectu abduxit atq; euanuit, maximo ſui deſiderio poſt ſe relictò. Ad hunc mittere conſueuere cum nauiquinq; remigium, nuncium quempiam ex ſe ipſis ſorte delectum, præcipientes ea, quibus ipſi tum indigerent, cumq; ita mittentes: eorum quibuſdam negotium dabatur, vt tria iacula tenerent, alijsq; comprehenſis, eiusque ad Zamolxin mitteretur, manibus pedibuſq; homines agitanter, in ſublime iactarent ad iacula, qui ſi in præſentia extinguerentur, propitium ſibi deum arbitrabantur: ſi minus, ipſum nuncium inſimulabant, adſcuerantes malum illum eſſe virum. Hoc inſimulato, alium mittebant, dantes adhuc viuenti mandata. Sed præter hæc pleraq; alia de Zamolxi à Scrabone traduntur, de quoſius cultu, vt cæteros tum Græcos tum Latinos in præſentia ſcriptores prætereant.

Creſtones & ipſi Thraciæ populi his ſuperiores, id ſepeliendi moris habent, vt quæ vxor magis à viro dilecta fit, ea maſtata, cum viro ſepeliatur. Sed optimatum qui apud Thraces ſunt, Herodotus hanc ſepeliendi conſuetudinem eſſe prodidit. Triduo, inquit, cadauer proferunt, maſtatiſq; quotidie vicimis comellantur, mox deſcunt, tum deſuncti corpus crematum terræ mandant, congeſtoq; deſuper tumulo certamina proponunt, ſed ſingulorum tantum hominum, quæ *πορομαχι* ac dicuntur. Sed de Thracibus in vniuerſum plura Pomponius, & Solinus, qui vt ſunt breuitatis ſtudioſi, ita loquuntur: Vna inquit, gens Thraces habitant, alijs alijsq; præditi, & nominibus & moribus.

bus: Quidam feri sunt & ad mortem paratissimi, Getæ utique. Id varia opinio perficit. Alij redituras putant animas obeuntium. Alij etsi non redeant, non extinguere tamen, sed ad beatiora transire. Alij timori quidem, sed id melius esse quam vivere. Itaque lugentur apud quosdam puerperia, natiq; desecantur, funera contra festa sunt, & velut sacra cantu lusuq; celebrantur. Ne feminis quidem segnis est animus: super mortuorum virorum corpora interfici, simulq; sepeliri, votum eximium habent: & quia plures simul singulis nuptæ sunt, cuius id sit decus, apud iudicatuos magno certamine affectant: moribus datur, estq; maxime letum, cum in hoc contenditur, vincere. Moerent alij vocibus, & cum acerbissimis planctibus efferunt: at quibus consolari eas animus est, arma opesq; ad rogos deferunt, paratq; ut dicant, cum fato, si detur in manus, vel pacisci, vel decernere, ubi nec pugnae, nec pecuniae locus sit, manentq; domi non procis nupturae. Atq; hæc quidem ex Mela magis quam Solino. Macedonibus nullum tam solenne manus fuisse proditum est, quam suos sepelire.

Gallorum in sepeliendis cremandisq; cadaueribus ritus his propè verbis à C. Cæsare sexto belli Gallici commentario refertur. Funera sunt, inquit, pro cuku Gallorum magnifica, & sumptuosa, omniaq; quæ viuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia, ac paulò supra hanc memoriam (hoc est, ipsius Cæsaris) serui, & clientes, quos ab ijs dilectos esse constabant, iustis funcribus confectis vna cremabantur, & hæc quidem Cæsar. Mirum vero est quod de iisdem tradit Pomponius: Aeternas, ait Druidas apud eos animas asserere, vitamq; esse alteram ad manes. Itaq; cum mortuos cremant, ac defodiunt, acta viuentibus olim negotiorum ratio, etiam & exactio crediti, deferretur ad inferos, erantq; qui se in rogos suorum velut vna victuri libenter immitterent. At vero

Massilienses inter Gallos olim eruditissimi, vtpote à Græcis oriundi, eodem die quo funus esset elatum, domestico sacrificio adhibito, necessariorum, ac cognatorum conuiuiō celebrato luctum finire consuevere.

Germanorum vero funera ita describit Cornelius Tacitus, vt eorum nulla esset ambitio: id solum obseruarent, vt clarorum virorum corpora certis lignis cremarentur, struem rogi nec vestibus, nec odoribus cumularent: suæ cuiq; arma, quorundam igni, & equus adijciebatur, sepulchrum cespes erigebat, monumentorum arduum, & peroperosum honorem & grauem defunctis aspernabantur, lamenta, & lachrymas cito, dolorem & tristitiam tarde ponebant: fœcibus lugere honestum. Vtq; verò, hoc est, Germani, & Galli hac tempestate, vt Christiani, Christianorum exequijs, & ceremonijs mortuos sepeliunt.

Iudæorum consuetudinem esse corpora condere, quàm cremare, more Aegypcio, idem Tacitus auctor est, quod & in Iudæorum sacris libris manifestius conspicitur: quem morem & hodie ab ijs qui dispersi, ac palantes, nullis certis sedibus vagantur, seruari videmus. Conditi verò odoramentis, & aromatibus, candidisq; inuolui linteaminibus, cum eorum, tum euangelica doctrina docet. Magnos autem adeò sumptus aliquando in suis sepeliendis fecisse scribit Iosephus, vt plerique ea causa ad inopiam redigerentur. Illud addit diuus Hieronymus: Flentes, inquit, vsque hodie Iudæi, nudis pedibus in cinere volutati, sacco induti, ex superstitione pharisæorum prius cibum lentis accipiunt, signantes quali edulio primogenita perdiderunt. Et merito, ait Hieronymus, quia resurrectionem CHRISTI non credentes, Antichristi parantur aduentui. Hoc quidem ille, qui & alio loco, libro scilicet in Hieremiam tertio: Mos, inquit, hic fuit apud veteres, & vsque hodie in quibusdam permanet Iudeorum, vt in luctibus incendant lacertos, & caluitium faciant, quod & Iob fecisse legi,

legimus. Manifestius hoc propheta ipse: Non sepelientur, ait, neque plagentur, & non se incident, & neque caluitiū fiat pro eis, & nō frangent inter eos lugenti panem ad consolandū super mortuum, & non dabunt ei potum calicis ad consolandū super patre suo, & matre, & domū conuiuij nō ingredieris, vt sed eas cum eis, & comedas & bibas. Quae prophetae verba morem ostendunt, haec facta fuisse in funeribus. Sepeliri vero in agris, & obstrui sepulchrorum ostia saxis & lapidum molibus, antiquis mos fuit. Nunc quidem, vt plurimum exilia sunt, cippo tantum & gleba terrae contenti, vel tegula fictiliue plintho, vel si qui magis, marmoreo lapide. Illud utique Iudaei religiose antiquitus obseruarunt, vt nec hostem quidem insepultum dimitterent, nedum qui patibulo fuisset affixus.

Turcarum quoque funera his addere par visum est. Solent igitur, qui inter Turcas optimates sunt, sua sibi sepulchra construere, ijs potissimum in locis, vbi solitarium se solum, & nullo in viridarij tempore cultum, scilicet & in specubus: tamen si apud eos etiam sint coemeteria, vbi populares passim, & vulgares terra, vt nostri, obruuntur. Potentiorum, inquam, & optimatum funera eorum sacerdotes, quos patrio illi vocabulo Thalassmanos vocant, pro hominis fortuna & conditione multi comitantur, identidem hoc carmen continentes, Deus est Deus & verus Deus, & Magman Dei nuncius. Efferunt vero Turcae cadavera in caput, vt Hebraei quoque, non in pedes, vt nos. Consequuntur funus necessarii, ac propinqui, & post hos hinnientes equi, hamis quibusdam naribus affixis: & cum his humitRACTA insignia & vexilla ducunt, & hastas fractas, & eiusmodi caetera. Nonnunquam & equos iniussis ephippijs constrictos. At vero Turcarum reges alij templa & xenodochia sibi pro sepulchris construunt, quibus & prouentus annuos, & redditus opulentos adscribunt, ad inopum & pauperum subsidia. Solent id quoque plerique
eorum

eorum principes efficere, vt circum sepulchra platanos ceterasq; arbores virentes serant, simul & violas, & halantium florum omne genus, addunt & his marmoreos titulos suis prescriptos litteris. At vero Turcarum sepulchra oblecta sunt quædam, quædam detecta, hoc est, sub diuo vt apud nos quoque. Primatum quidem sepulchra quotidie fere nouis stragulis, ac pallijs obteguntur. Adduntur & his diademata, quæ vulgo Turbant vocantur, varijsq; omnia floribus inspargunt. Lucus vero funerum Turcarum finiunt tertio plerumq; die, & nonnunquam octauo, vocatis ad epulas, & conuiuia amicis & propinquis, vbi & sermones habentur temporis, & rei congrui. Non ideo tamen femine, matres scilicet, & vxores, sororesq; ac cuiusmodi reliquæ à luctu cessant, quin frequentius sepulchrum adeunt, suamq; sortem desunt, ciuium nostratum haud parum imitantes. Atq; hæcenus quidem paucioribus tibi quam potui Turcarum funera sum executus.

Nunc summam nostræ Christianorum instituta tibi attingam, quod ea notissima sunt. Defunctorum nos corpora, vt antiquitus Romani, lauamus, & vt cuiusque vitæ conditio, proprio habitu, hoc est, vt Pontifex pontificio, rex regio ornatu, vel vt sibi quisq; testamento legato iussisset, induimus, & humanæ redemptionis insigni præeunte cruce, præcedentibus omnis ordinis sacerdotibus, vltimo loco subsequenter necessarijs & propinquis, pullatis atratisq; cadauere sandapila medio loco constituto, ad templa & coemeteria deferimus, vbi de more peractis iuribus, vel terra condimus, quod vulgare, & plebeium est, vel marmoreis sepulchris, quod ciuium, vel porphyreticis labris, vel ætheneis, quod principum est & potentiorum nonnulli etiam balsamo, alij sale, & melle condiunt, & in templorum fornicibus arculis picatis cæcatisue suspendunt oblectis sericeis aureisue tegumentis, cum tamen illud à nostris maxime proprium existimetur, terram terræ red-
dere

dece, quæ (vt tanit Lucretius) quoniam omniparens eadem rerum est commune sepulchrum . Sed & apud Xenophontem Cyrus id sepulturæ genus commendat , quod & antiquissimum fuisse M. Tullius declarat.

Hactenus quidem, quantum memoria complecti potui, de varijs gentium sepeliendi institutis disserui, quibus, vt puto, longe facilius Silij Italici carmina intelliguntur, quæ sunt in x ffr. Punicorum, quo nullus, vt mihi quidem videtur, varios sepeliendi ritus breuius complexus est, vt eo loci facile iures, oratoris patres cum quam Poetæ potius obiuissè. Ita enim Scipionem cum Apij vmbra loquentem inducit:

Nanque, inquit, ista per omnes
Discrimen seruat populos, variatq; iacentum
Exequias, tumuli & cinerum sententia discors.
Tellure, ut perhibent, is mos antiquus libera,
Ex anima obscænus consumit corpora vultur,
Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est
Hircanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem haud separat ombra.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in auum.
Quid qui reclusa nudos Garamantes: harena
Infodiunt? quid qui sauo sepelire profundo
Exanimis mandant libycis Nasamones in oris?
At Celta vacui capitis circumdare gaudent:
Ossa (nefas) duro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropida ob patriam manuortis sorte premissos,
Decreuere simul communibus ore flammis.
At gente in Scysbica suffixa cadauera truncis,
Lenta dies sepelit putri liquentia: tabo.

Hæc Silius. Sed iam sepulchrorum miracula, quæ toto
tetrarum orbe clarissima habita sunt, libello modum im-
ponant

super, & alium alias nationes moriendi morem habere legimus, vt dicemus. Padæos gentem Indicam, scribit Herodorus, ægrotantes interimere, ac epulari, mulieresque mulieribus idem officij præstare, etiam si se negent ægrotare: qua causa, inquit, pauci apud eos ad senectutem peruenire dicuntur: & si perueniant, maciant, itidem comeduntur. Plinius apud Indos linum gigni prodit, quod Latini viuum, Græci asbestinon ex argumento naturæ vocant, quod ignibus non absumitur. Ex eo factas Plinius se vidisse mappas ait, & ego ab alijs hoc tempore audiui, ex eo funebres confici solebant tunicae, quæ regum fauillam corporis cremati ab reliquo separarent cinere. Maurus verò Honoratus in commentarijs Virgilianis Indorum consuetudinem scribit fuisse, vt quoties eorum reges moriantur, cum his dilecti equi, serui, & vna de vxoribus, quæ regi charior fuisset, incenderetur: inter quas de hac ipsa re magna erat contentio. Solinus, alijq; nonnulli, non modo regum vxores hoc facere, sed & priuatorum prodiderunt. Solini verba adscribam. Apud Indos, inquit, quibus ad viuendi rationem propensior cura est, multæ vxores in eiusdem viri coeunt matrimonium, & cum maritus homo esse desierit, apud grauissimos iudices suam quæq; de meritis agunt causam; & quæ officiosior cæteris sententia vicerit iudicantium, hoc palmæ refert præmium, vt arbitrato suo ascendat rogi coniugis, & vmbis eius semetipsam det inferias; cæteræ nota viuunt. Lucianus vero Indos *μυέλας*, hoc est, medulla circumlini. Alij Indis qui Macrobij cognominati sunt, hoc ipsum attribuunt. In vulgatis Luciani codicibus male, vt puto, *υάλας* pro *μυέλας* legitur. Diuersa ab his Sextus Pyrrhonius. Indorum enim, ait, aliqui vulturibus cadauera lancinanda exponunt. Aliqui Taxilis hoc attribuunt, vt Hieronymus scribit, & ante Hieronymum Aristobulus, vt est apud Strabonem, qui Taxilam urbem locupletissimam, & insignem

gnem Indiæ scribit: quin eius regem Taxilum, quod recte se erga Alexandrum gesserat, ab eo honoribus, ad inuidiam reliquorum, accumulatum. Alij hoc quod diximus de vulturibus, Iberas facitasse prodiderunt. Sed mirum hoc, cum Procopius hac solum causa à Persis bello prouocatos scribat, quod Christianorum ritu defunctorum corpora sepelirent: verum hoc potuit diuersis temporibus contigisse. Indicam insuper gentem Calaciæ scribit Herodotus, quæ parentibus vescatur: vnde, inquit, interrogatos à Dario quantum pecuniarum peterent, vt patres igne cremarent, illos respondisse, iube rex meliora omniari. Sunt & apud Indos sapientes Brachimanæ, qui mirabiliter mortem contemnunt, quod cum ab alijs, tum à Strabone traditur, seq; ad eius contemptum mire exercebant. Idem Megasthenes prodidit. Notissima est de Calano historia, qui se vltro incendio obrulit, cum iam mori decreuisset. Nicolaus Damascenus, & Philosophus, & historicus, scribit à se visum Zarmanuchegan Indum, qui satis fortunatus Athenis se cremauit, quod abunde vixisset: in cuius tumulo ita scriptum fuit, *Ζαρμανοχηγας Ἰνδός ἐκ τῆς Βαργίας κατὰ τὰ πάτρια Ἰνδῶν ἔθνη, εὐαὐτὸν ἀθανάτισας* hoc est, Zarmanochegas Indus ex Bargoa, iuxta patrios Indorum mores seipsum immortalem faciens hic iacet. Atque de Indis hucusq;

Iam vero Grecorum sepeliendi morem afferamus, quos Lucianus ait cadauera combussisse, quod manifestius ex poetis colligimus, atque in primis Homero, qui in Patrocli funere rem clarissime executus est: in cæteris ea ferè quæ nostri. Cæterum qui pro patria occubuissent, longe honestiorem exequiarum honore afficiebantur, quam rem luculentissime describit Thucydides, & propterea eius fermè verbis hic tibi adscribam. Facto, inquit, triduo ante exequiarum diem tabernaculo, mortuorum ossa proponebantur, & suorum quisque reliquijs, si quid libuisset impone-

habet, cum efferebantur singularū tribuum singulas arcas, suæ cuiusque tribus ossa continentes, vehiculo deportabant. Vnus præterea torus inanis cōstratus simul deferabatur, eorū quorū ossa non extarent, vel intercaesorū corpora reperti non fuissent. Educebant vero funus voluntarij quique promiscuo, vel ciues, vel hospites, cum interea foemina aliqua defunctis necessitudine coniuncta lachrymantes deflērēt: ossa sepulchro publico composita inferebantur, quod Athenis quidem iuxta Callisti monumentum fuerat in suburbanis, quo in loco semper qui in pugna occiderant, sepeliri consuevere, præter eos qui in Marathone occiderant, quorum singularem fuisse virtutem existimantes, eodem in loco monumentum erexerunt: postea vero quā sepulturæ traditi omnes fuissent, vir eloquentia præstans ex numero seligebatur, qui in defunctorū laudes luculentam haberet orationem. Extant ad hunc diem orationes elegantissimæ hac de re, Lysia, Demosthenis, & Periclis, seu Thucydidis, quas nunc me vidisse recorder. Athenienses quidem adeo sepulturæ eorum qui in bello occubuissent curam habuere, ut si quis ducum bello peremptos sepulchro honestare neglexisset, capitis poena puniretur, quare, & summos doces, quia cæsos navali pugna in mare deiecerant, graui supplicio affecere. Quin & cum occisorum pro patria cadauera minus assequi possent, dispersa eorum ossa, & dissipata, diligenter exquirere, & humo mandare curæ fuit, cæteraque facere quæ superius modo commemorauimus. Vnde de Nicia egregio Atheniensium imperatore traditur, quod omnem exercitum subsistere iussit, ut duos tantum peremptos milites sepulturæ mandaret. Cimon quoque Milciadis filius se captiuum exhibere non dubitauit, ut pater sepulturæ traderetur. Sed hæc publica. Priuatum vero morem fuisse tradit M. Tullius Atheniensibus à Cecrope institutum, hoc est, terra humandi: quod cum proximi fecerant, ob-

ducaq;

ductaq; terra erat, frugibus obserebatur, vt sinus & gremium quasi matris mortuo tribueretur, solum autem frugibus expiatum, vt viuus redderetur. Verum cum apud eos increbuisse funerum, ac sepulchrorum magnificentia vsq; ad luxum, Demetrius Phalereus eam minuit lege, & ante lucem voluit cadauera efferri, sepulchrisq; nouis modum finiuit. Nam super terræ tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis non altiore, aut labellum: quin & certum his magistratum præfecit. Illud præterea in humandis defunctis ab Atheniensibus obseruatum, vt orientem versus cadauera vertere solerent, contra vero ad occidentem Megarenses, & Phœnices. Nec parua in curia omiserim Lacedæmoniorum regum funera, quæ à parcissima licet ciuitate, multo tamen, & magnifico apparatu celebrari solebant, id quod in primis ostendit Herodotus. Nam equites, inquit, per vniuersam Lacedæmonum regionem regis interitum pronuntiabant, sceminæ per urbem ollas pulsabant. Interea dum hæc sic fierent, ex singulis domibus masculus, & scemina sese præ luctu, & lachrymis foedabant: quod si facere renuissent, grauib; poenis mulctabantur. Regijs exequijs ex omni Lacedæmoniorum regione necessarios quosq; & vicinos adesse oportebat, qui simulac ad regis funus coniuncti conuenissent, promiscuo sibi vicissim frontes pulabant cum gemitu, ac ululatu, optimum quenq; vltimum fuisse regem vociferantes. Si quis vero eorum bello periisset, eius simulachrum effingebant, toroq; splendide, ac magnifice strato componebant, perq; decem dies continuos qui regio funeri dicabantur, iustitium indicebatur, & siebant fora; nec interim magistratuum confessus vllus erat, verum assiduus luctus. Atque hæ Spartiatarum regum inferiæ. Ciuiles vero exequias Lycurgum ita instituisse accepimus, vt nihil cum mortuo sepeliretur, puniceo tantum amictu velatum, & olæ fronde, cadauer terræ obduceretur. Eius,

dem quoq; lege sancitum , vt in vrbe , & secus deorum templa sepulchra construerentur , vt Plutarchus docet , & quibus , vt diximus , Christiani ipsi nostrum institutum sumpsisse videri possumus . Lugendi vero tempus ad vndecimum diem eis pręfinitum fuit , duodecimo Ceteri rem sacram faciebant , luctumq; soluebant .

Argiui ex Gręcis omnibus in funeribus , albis vestibus ablutis aqua , teste Socrate , soli induebantur , in quibus , & sacrum illud erat , quod *ἐγκύρια* illi vocabant , in quo , & carnes coctas exhibebant , vt Plutarchus refert .

Perfę cęra circumlitos mortuos condire solitos , scribit M Cicero , vt quam maxime corpora diuturna permanerent . Hoc & Assyrijs , vt paulo ante diximus , attribuitur . Strabo etiam , Sola , inquit , sepeliunt corpora Perfę cęra oblinentes , magos vero insepultos auib; edendos dimittunt . D. Hieronymus Perfę ait non prius cadauera humare , quęm aut ab alite , aut a cane traherentur . Idem & Procopius . Idem & Agathius in secundo historiarum , cum de sepultura ageret Mermeroes Persarum regis viri strenuissimi , Tunc inquit , in destinatum locum solum , nundumq; cadauer regis mortui reliquerunt , canibus simul , & auib; eiusmodiq; animantibus vorandum ; quandoquidem , inquit , hunc Perfę seruant sepeliendi ritum , vt nudata a canibus , & feris ossa , per campos dispersa maneat : neq; enim aut vna condere , aut terra obruere defunctorum corpora fas est Persis . Hęc ferme ille . Lucianustamen Perfę sepeliri tradit . Quod autem Perfę suorum cadauera non cremarent , vt Gręci , in promptu causa est , quod deum ipsi ignem arbitrantur , eumq; colunt , & propterea nefas illis videtur deum hominum cadauera depalsci . At vero Curtius in lugubri veste Persarum coniuges , & liberos in funere tonderi prodidit , non homines modo , sed & iumenta quoq; testis est Herodotus in vltimo , cum de nece agit Masistij viri apud Perfę spectatissim.

fimi. Suetonius etiam, Tranquillus cum Germanici interitum describit, Quin & barbaros, ait, quosdam regulos ferunt barbam posuisse, & vxorum capita rasisse, ad indicium maximi luxus. Sed postquam incidimus in tonsuræ mentionem, scribit Plutarchus Græcos, si quid eis aduer- si accidisset, viros capillos aluisse, foeminas totondisse, vt supra quoq; meminimus. Scribit Herodotus Argiuos capita totondisse cum superati à Lacedæmonijs fuissent in agri Thyrei contentione, ac si in maximo luctu constituti fuissent: vnde, ait, legem tulerunt ne quis comam aleret, donec Thyreas recuperassent. Stobæus ex Nicolao Damasceno philosopho, & historico apud Græcos doctiss. morem recitat fuisse, quod si quis apud Indos maximum aliquod peccatum admisisset, à rege tonderi iubebatur, tanquam apud eam gentem tonderi, maxima sit ignominia, ac dedecus. Sed de capillorum tonsura si minus forte accurate, copiose tamen scripsimus super illud Moïsis, Non in rotundum caput attondebitis: quare iam nunc in viam redeo. Scribit Sextus Empericus, Persarum morem esse vita functos in cruce tollere, nitro salire, & postmodum corio contegere. Persarū Magos, ac sapientes scribit Cicero suorum corpora non humare, nisi sint antea à feris laniata. Parthi eadem ferme quæ Persæ instituta seruauere hoc est, defunctorum cadauera canibus auibusq; lanianda proponere, nudaq; post ossa terræ condere.

Hyperborei ad Arcton morem hunc custodiunt: Mors illis, inquit Plinius, non nisi satietate vitæ, epulatis delibutisq; senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientium, hoc genus sepulturæ beatissimum. Eadem scribit Mela Pomponius: Hæc lex in Co insula ad Hellepontum posita fuisse proditur, vt sexagenarij acontio vitam finire cogerentur, ne videlicet desides fortium virores cibari absumerent,

Tro-

Troglodytarum sepulchra fuisse pene ridicula videri possunt. Nam ut est à Diodoro proditum, paliuri ramusculis corpus obligabant, ceruicemq; cruribus annectebant inde cadauer ipsum in eminentiori loco depositum, faxis & lapidibus obruebant, de in supra saxorum cumulum, nullo de suorum morte affecti dolore, capræ cornu deponentes cum risu abibant. Sextus Pyrrhonius eadem fere omnia, nisi quod de paliuri ramo non meminit.

In insulis quæ Balearides à nostris, à Græcis Gymnasæ vocantur, illud quidem moris fuit, ut eius qui esse desiit, lignis quibusdam corpus membratim in frustra conciderent, & mox concisum in vas componerent, tum demum saxorum, & lapidum aceruo accumularent, id quod Diodorus Siculus scriptum reliquit.

At Nasamones, Africana gens, sedentes vita functos sepeliebant, idq; maxime obseruabant, ut cum quis animam efflare coepisset, sedentem constituerent, ne supinus occumberet: quod scribit Herodotus. Silius vero Italicus, Nasamonas in mare sua cadauera, & in pelagus proiecisce cecinit.

Panæbi populi Libyæ cum eorum rex moriebatur, reliquum quidem corpus eius sepeliebant, ut Stobæus tradit, caput vero abscissum, & inauratum, in templo suspendebant, ac consecrabant.

Nabathæi atq; Arabes necnon Sabæi defunctorum corpora stercorebus similia putabant, atque ideo regum suorum, & ducum cadauera in sterquilinijs coeno simoq; obtegebant, dein terra condebant.

Massagetæ vero Scythicagens, eos miserrimos, ac infelicissimos putabant, qui infirmitate, ac morbo decubantes morerentur, talesq; feris bestiisq; vorandos proiecebant. Vnde cum parentes, & propinqui infernum vergerent, iugulabant, eosq; in frustra concisos, & ouium, ac pecudum carne permixtos, in mensa appositos abluebant,

banſ, ſatius rati à ſe illos, quàm à vermibus conſumi. Idem ſermè ſcribit Herodotus in primo. Septimius vero Ter-
tullian. in libris aduerſus Marcionem, inſtitutum hoc
Ponticis gentibus adſcribit. Parentum, inquit, cadauera
cum pecudibus caſa conuiuiò conuorant: qui non ita de-
ceſſerint, maledicta mors eſt. Colchos mortuos non
ſepeliſſe ſcribit Stobæus, verum ex arboribus ſuſpendiſſe,
quod genus ſepulturæ æreum fuit.

Derbices gens Scythica Hyrcanis proximi, eos qui ſep-
tuageſimum annum iam exceſſiſſent iugulabant, & in
conuiuijs appoſitos, neceſſarios & propinquos ad epulas
conuocabant, abſtinebant vero à vetularum carnibus,
eaſ tantum præſocatas condebant. Atqui ſi ante id tem-
poris ſpatium aliquis fato ceſſiſſent, non eſſe, ſed terra
condere ſolebant.

Caspj, parentibus vbi ſeptuageſimum annum inſtare
vident, occludunt, illoſq; arcte admodum obſeruant, vt
fame intereant. Alij tradunt, vbi ad id ætatis peruenerint,
inter ſyluas in leſulo deſtitui, ſinem vici obſeruantibus,
& proſpicientibus ſuis. Quod ſi forte ſupra volantes aues
vnguib. & roſtro iacentes diſcerpſerint, ſummam eos ſe-
licitatis gradum aſſecutos arbitrantur. Si vero à canibus
& feris dilanientur, eos quidem beatos, ac felices exiſti-
mant, ſed non æque, vt ij qui à volucris diſcerpi ſint.
At ſi nec ab his neq; ab illis, eos perinde, ac infeliçiſſimos
lugent.

Eruli, qui Danubij accolæ ſunt, eam teſte Procopio
conſuetudinem in ſepeliendis ſuis habent, vt ſenibus qui-
dem, & morbo male habentibus, fas non eſſe exiſtima-
rent diutius vitam producere. Verum vbi aliquis ita eſſet
affectus, propinquos rogare cogebatur, vt ſe quantocys
ex humanis delerent: tum verò proximi, & cognati in-
gentem pyram lignis ſtruere, & ſuper eam tanquàm ſaſti-
gium quoddam, hominem morti deſtinatum collocare.

Adhuc

Adhæc aliquis nulla ei necessitudine coniunctus, pugione illum conficere, cognati ignem rogo iniicere, cremati ossa legere, terra condere, legibus obligantur. At verò defuncti vxor, si non multo post iuxta viri sepulchrum laqueo vitam finisset, perpetuæ ignominia nota inurebatur.

Bactriani, & Hyrcani suos ætate confectos canibus obijcere consuevere: quos quidem canes propterea publicè atabant, suæq; linguæ vocabulo sepulchrales vocabant, quia immane facinus Nicanor apud Bactrianos Alexandri præfectus cum emendare tentasset, penè, vt scribit Hiero. regnum, amisit. De Hyrcanis quidem in hunc propè modum Cicero: In Hyrcania, inquit, plebs publicos alit canes, optimates verò domesticos, atque pro sua quisque facultate canes parat à quibus lanietur, optimamq; eam censent esse sepulturam. Idem Sextus Empericus asserit. Sunt qui, & canes ipsos sepulchrales ideo nuncupent. At D. Hieronymus non à canibus solum lacerari tradit, sed & volucris semiuivis lancinari, atque vt canit Lucretius, Viua vident viuo sepeliri viscera busto.

Tibareni qui Scythiæ populi sunt, quos senes dilexerunt, patibulis affigunt, id quod, & Persas facere ait Sextus.

Essedones Scythiæ, & ipsi populi, parentum suorum funera cantibus læti prosequi dicuntur, conuocatisq; propinquorum coetibus, cadauera ipsa dentibus laniant, pettorumq; visceribus mixta, vt de Massagetis retulimus, conuiuijs inter epulas apponunt. Osse autem capitis, quod cranium vocamus, & caluariam, poculi loco habent, quod & auro circumornant, vt Solinus autor est, & Mela. Alij Celtis hoc attribuunt, quod modo de capitis osse dixi. Aliter ab Herodoto traditur: ait enim, defuncti caput denudatum purgatumque inaurant, eoque pro simulachro vruntur, agentes illi quot annis maiores, & hostias, & cærimonias,

Alba

Albanos montis Caucaſi incolae defunctorum curam nullam habuiſſe ſunt qui tradant, eoſq; cum opibus, & pecunijs reliquiſq; eorum rebus precioſis quibuſcumque, parentes ſepelire iam olim conſueuerant, ne ſcilicet diuitiae poſt obitum relictae defunctorum memoriam deſideriumq; afferrent. autor Strabo. vnde & parum diuites fuiſſe à ſcriptoribus produntur.

Lotophagi Libyæ populi ſuorum cadauera in pelagus iacere conſueuere, ea ſuaſi opinione, minimum intereſſe humò ne an humore corpora diſſoluaptur.

Pæonas Laertius in ſtagna ſuos iam vitæ functos proijcere ſcriptum reliquit. Suos, & Ichthyophagi, vt dictum eſt.

Phryges igni cremare, vt Græci, conſueuere, mox ſepelire. Alia ſacerdotum conſuetudo, quos decem cubitis cretaſ ſublimes conſtituunt ſuper lapidum ſtruem, nec vt cæteros defodiunt, quod idem ſcribit Stobæus.

Apud Lycios non morem duntaxat, ſed legem etiam fuiſſe accepimus, vt non niſi veſte muliebris lugerent: idq; ob eam rem factum, vt cultus deformitate commoti, ſe maturius à moerore abducerent, cum luctum intelligerent effoeminatum eſſe & mollem, & à viri grauitate dignitateq; maxime alienum.

Thracum varia ſunt inſtituta, vt variæ quoque eorum gentes. Trauſi enim, qui inter eos connumerantur, vbi in lucem infantes editi ſunt, lugent: vbi quis naturæ conceſſit, læti atque hilares per iocum lætitiâq; humare ſoliti fuerunt, arbitratî eos ex tot vitæ incommodis liberatos. Stobæus & Cauſianis hoc attribuit. Certe, & Heſiodus qui & ipſe Thrax fuit, natales hominum lugens, vt ille ait, gaudet in funere.

Getæ & ipſi Thraces, Gothi à pleriq; exiſtimati, vt Hieronymus & Oroſius ſcribunt, idem faciunt, à Zamolxi edocti. Euit verò, vt ſcribit Herodorus, Zamolxis homo

Pythagoræ quondam discipulus, qui in patriam reuersus, cum animaduerneret Thraces male viuere, & inſcite, eorum ipſe edoſus Ionicum viuendi genus & mores, ipſis dedit & leges, docuitque, & perſuaſit popularibus eas ſeruantibus, poſt obitum eos ad ſe in eum locum ituros, vbi ſuperſtites omnium bonorum compotes eſſent futuri, per hoc diuinitatis opinionem conſecutus, è Thracum ſe conſpectu abduxit atq; euanuit, maximo ſui deſiderio poſt ſe relictæ. Ad hunc mittere conſueuere cum nauis quinque remigium, nuncium quempiam ex ſe ipſis ſorte delectum, præcipientes ea, quibus ipſi tum indigerent, eumq; ita mittentes: eorum quibusdam negotium dabatur, vt tria iacula tenerent, alijsq; comprehenſis, eiusque ad Zamolxin mitteretur, manibus pedibusq; homines agitanter, in ſublime iactarent ad iacula, qui ſi in præſentia extinguerentur, propitium ſibi deum arbitrabantur: ſi minus, ipſum nuncium inſimulabant, adſcuerantes malum illum eſſe virum. Hoc inſimulato, alium mittebant, dantes adhuc viuenti mandata. Sed præter hæc pleraq; alia de Zamolxi à Strabone traduntur, de quo ius cultu, vt cæteros tum Græcos tum Latinos in præſentia ſcriptores prætereant.

Creſtones & ipſi Thraciæ populi his ſuperiores, id ſepeliendi moris habent, vt quæ vxor magis à viro dilecta ſit, ea mactata, cum viro ſepeliatur. Sed optimatum qui apud Thraces ſunt, Herodotus hanc ſepeliendi conſuetudinem eſſe prodidit. Triduo, inquit, cadauer proferunt, mactatiſq; quotidie vicimis comeſſantur, mox deſſent, tum deſuncti corpus crematum terræ mandant, congeſtoq; deſuper tumulo cæramina proponunt, ſed ſingulorum tantum hominum, quæ *μνησχα* dicuntur. Sed de Thracibus in vniuerſum plura Pomponius, & Solinus, qui vt ſunt breuitatis ſtudioſi, ita loquuntur: Vna inquit, gens Thracæ habitant, alijs alijsq; præditi, & nominibus & moribus.

bus. Quidam feri sunt & ad mortem paratissimi, Getæ utique. Id varia opinio perficit. Alij redituras putant animas obeuntium. Alij etsi non redeant, non extinguunt tamen, sed ad beatiora transire. Alij cæori quidem, sed id melius esse quam vivere. Itaque lugentur apud quosdam puerperia, natiq; deflentur, funera contra festa sunt, & velut sacra cantu lusuq; celebrantur. Ne foeminis quidem segnis est animus; super mortuorum virorum corpora interfici, simulq; sepeliri, votum eximium habent: & quia plures simul singulis nuptæ sunt, cuius id sit decus, apud iudicatuos magno certamine affectant: moribus datur, estq; maxime letum, cum in hoc contenditur, vincere. Moerent alij vocibus, & cum acerbissimis planctibus efferrunt: at quibus consolari eas animus est, arma opesq; ad rogos deferunt, paratiq; ut dicant, cum fato, si datur in manus, vel pacisci, vel decernere, ubi nec pugnae, nec pecuniae locus sit, manentq; domi non procis nuptoræ. Atq; hæc quidem ex Mela magis quam Solino. Macedonibus nullum tam solenne munus fuisse proditum est, quam suos sepelire.

Gallorum in sepeliendis cremandisq; cadaueribus ritus his propè verbis à C. Cæsare sexto belli Gallici commentario refertur. Funera sunt, inquit, pro cultu Gallorum magnifica, & sumptuosa, omniaq; quæ viuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia, ac paulò supra hanc memoriam (hoc est, ipsius Cæsaris) serui, & clientes, quos ab ijs dilectos esse constabant, iustis funebus confectis vna cremabantur, & hæc quidem Cæsar. Mirum vero est quod de iisdem tradit Pomponius: Aeternas, ait Druidas apud eos animas asserere, vitamq; esse alteram ad manes. Itaq; cum mortuos cremant, ac defodiunt, acta viuentibus olim negotiorum ratio, etiam & exactio crediti, deferretur ad inferos, erantq; qui se in rogos suorum velut vna victuri libenter immitterent. At vero

Massilienses inter Gallos olim eruditissimi, vtpote à Græcis oriundi, eodem die quo funus esset elatum, domestico sacrificio adhibito, necessariorum, ac cognatorum conuiuiō celebrato luctum finire. consuevere.

Germanorum vero funera ita describit Cornelius Tacitus, vt eorum nulla esset ambitio: id solum obseruarent, vt clarorum virorum corpora certis lignis cremarentur, struem rogi nec vestibus, nec odoribus cumularent: super cuiq; arma, quorundam igni, & equus adiciebatur, sepulchrum cespes erigebat, monumentorum arduum, & per operosum honorem & grauem defunctis aspernabantur, lamenta, & lachrymas cito, dolorem & tristitiam tēdere ponebant: foris nix lugere honestum. Vtq; verò, hoc est, Germani, & Galli hac tempestate, vt Christiani, Christianorum exequijs, & ceremonijs mortuos sepeliunt.

Iudæorum consuetudinem esse corpora condere, quàm cremare, more Aegyptio, idem Tacitus auctor est, quod & in Iudæorum sacris libris manifestius conspicitur: quem morem & hodie ab ijs qui dispersi, ac palantes, nullis certis sedibus vagantur, seruari videmus. Conditi verò odoramentis, & aromatibus, candidisq; inuolui linteaminibus, cum eorum, tum euangelica doctrina docet. Magnos autem ad eò sumptus aliquando in suis sepeliendis fecisse scribit Iosephus, vt plerique ea causa ad inopiam redigerentur. Illud addit diuus Hieronymus: Flentes, inquit, vsque hodie Iudæi, nudis pedibus in cinere volutati, sacco induti, ex superstitione pharisæorum prius cibum lentis accipiunt, signantes quali edulio primogenita perdiderunt. Et merito, ait Hieronymus, quia resurrectionem CHRISTI non credentes, Antichristi parantur aduentui. Hoc quidem ille, qui & alio loco, libro scilicet in Hieremiam tertio: Mos, inquit, hic fuit apud veteres, & vsque hodie in quibusdam permanet Iudeorum, vt in ludibus incendant lacertos, & caluicium faciant, quod & Iob fecisse legi-

legimus. Manifestius hoc propheta ipse: Non sepelientur, ait, neq; plāgentur, & non se incident, & neque caluitiū fiat pro eis, & nō frangent inter eos lugenti panem ad consolandū super mortuum, & non dabunt ei potum calicis ad consolandū super patre suo, & matre, & domū conuiuij nō ingredieris, vt sed eas cum eis, & comedas & bibas. Quæ prophetae verba morem ostendunt, hæc facta fuisse in funeribus. Sepeliri vero in agris, & obstrui sepulchrorum ostia saxis & lapidum molibus, antiquis mos fuit. Nunc quidem, vt plurimum exilia sunt, cippo tantum & gleba terræ contenti, vel tegula scitiliue plintho, vel si qui magis, marmoreo lapide. Illud vtique Iudæi religiose antiquitus obseruarunt, vt nec hostem quidem insepultum dimitterent, nādum qui patibulo fuisset affixus.

Turcarum quoque funera his addere par visum est. Solent igitur, qui inter Turcas optimates sunt, sua sibi sepulchra construere, ijs potissimum in locis, vbi solitarium sit solum, & nullo in viridarijs tempore cultum, scilicet & in specubus: tamen si apud eos etiam sint cœmeteria, vbi populares passim, & vulgares terra, vt nostri, obruuntur. Potentiorum, inquam, & optimatum funera eorum sacerdotes, quos patrio illi vocabulo Thalassmanos vocant, pro hominis fortuna & conditione multi comitantur, identidem hoc carmen continentes, Deus est Deus & verus Deus, & Magman Dei nuncius. Efferunt vero Turcæ cadauera in caput, vt Hebræi quoque, non in pedes, vt nos. Consequuntur funus necessarij, ac propinqui, & post hos hinnientes equi, hamis quibusdam naribus affixis: & cum his humi tracta insignia & vexilla ducunt, & hastas fractas, & eiusmodi cœtera. Nonnunquam & equos inuersis ephippijs constratos. At vero Turcarum reges alij templa & xenodochia sibi pro sepulchris construunt, quibus & prouentus annuos, & redditus opulentos adscribunt, ad inopum & pauperum subsidia. Solent id quoque plerique eorum

eorum principes efficere, vt circum sepulchra platanos exterasq; arbores virentes serant, simul & violas, & halantium florum omne genus, addunt & his marmoreos titulos suis prescriptos litteris. At vero Turcarum sepulchra oblecta sunt quædam, quædam detecta, hoc est, sub diuo vt apud nos quoque. Primatum quidem sepulchra quotidie fere nouis stragulis, ac pallijs obteguntur. Adduntur & his diademata, quæ vulgo Turbant vocantur, varijsq; omnia floribus inspargunt. Lucius vero funerum Turcarum finiunt tertio plerumq; die, & nonnunquam octauo, vocatis ad epulas, & conuiuia amicis & propinquis, vbi & sermones habentur temporis, & rei congrui. Non ideo tamen feminae, matres scilicet, & vxores, sororesq; ac eiusmodi reliquæ à luctu cessant, quin frequentius sepulchrum adeunt, suamq; sortem desent, ciuium nostratum haud parum imitantes. Atq; hæcenus quidem paucioribus tibi quam potui Turcarum funera sum executus.

Nunc summam nostram Christianorum instituta tibi attingam, quod ea notissima sunt. Defunctorum nos corpora, vt antiquitus Romani, lauamus, & vt cuiusque vitæ conditio, proprio habitu, hoc est, vt Pontifex pontificio, rex regio ornatu, vel vt sibi quisq; testamento legato iussisset, induimus, & humanæ redemptionis insigni præeunte cruce, præcedentibus omnis ordinis sacerdotibus, ultimo loco subsequenter necessarijs & propinquis, pullatis atratisq; cadauere sandapila medio loco constituto, ad templa & coemeteria deferimus, vbi de more peractis iuris, vel terra condimus, quod vulgare, & plebeium est, vel marmoreis sepulchris, quod ciuium, vel porphyreticis labris, vel athenicis, quod principum est & potentiorum nonnulli etiam balsamo, alij sale, & melle condiunt, & in templorum fornicibus arculis picatis cæratibus suspendunt oblectis sericeis aureisue tegumentis, cum tamen illud à nostris maxime proprium existimetur, terram terræ red-
dere

dece, quæ (vt canit Lucretius) quoniam omniparens eadem rerum est commune sepulchrum . Sed & apud Xenophontem Cyrus id sepulturæ genus commendat , quod & antiquissimum fuisse M. Tullius declarat.

Hasænus quidem, quantum memoria complecti potui, de varijs gentium sepeliendi institutis disserui, quibus, vt puto, longe facilius Silij Italici carmina intelliguntur, quæ sunt in xxi. Punicorum, quo nullus, vt mihi quidem videtur, varios sepeliendi ritus breuius complexus est, vt eo loci facile iures, oratoris patres cum quam Poetæ potius obiuissæ . Ita enim Scipionem cum Apij vmbra loquentem inducit:

Nanque, inquit, ista per omnes
Discrimen seruat populos, variatq; iacentum:
Exequias, tumuli & cinerum sententia discors.
Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera,
Ex anima obscænus consumit corpora vultur,
Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est:
Hircanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem baud separat umbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in auum.
Quid qui reclusa nudos Garamantes harena
Infodiunt? quid qui sauo sepelire profundo
Exanimis mandant libycis Nasamonæ in oris?
At Celta vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) duro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropida ob patriam mauortis sorte premissos,
Decreuere simul communibus ore flammis.
At gente in Scythica suffixa cadauera truncis,
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

Hæc Silius . Sed iam sepulchrorum miracula, quæ toto
terrarum orbe clarissima habita sunt, libello modum im-
ponant

ponant. Etenim superius gentes memorauimus, quarum in construendis monumentis ingens fuit ambitio, atq; in primis Aegypti, cuius reges, & pyramides primi, & obeliscos, & irremcabiles struxere labyrinthos. Nam & Hercataeus, qui tempore Lagi Thebas profectus est, vt fidelius Aegypti historias conscriberet, & post eum alij tradunt, Aegyptiorum regum vetustissima sepulchra talia fuisse, vt eis nulla alia comparari possint. Aegyptij verò sacerdotes, quadraginta septem regia monumenta commemorant, quæ miraculosissima fuerint: ad Lagē tamen Ptolemæi tempora decem, & septem duntaxat superfuisse dicuntur. Celebrant item ea in quæ Iouis concubinas Aegyptij conditas asseriebant. Verum illud multo maxime celebratur, quod Simandij regis fuisse perhibetur, cuius in præsentia formam tibi perscribam. Eius sepulchri circuitus decem stadiorum fuit, cuius aditus porta, quæ ditorum ferme iugerum latitudine, altitudine quadraginta quæque cubitorum fuit, varijs constructa marmoribus, quamprimum ingressis offerebatur peristylus quatuor iugerum, in quo, pro columnis animalia sex, & decem cubitorum ad morem antiquum insculpta fuerant. Tota verò superioris ædificii structura ex duorum passuum lapidibus, stellis dispositis colore cæruleo, erat adornata. Dein alter erat aditus, & priori porta non absimilis, verum sculpturis multo copiosior: in cuius ingressu tres erant statuae ingentes positæ, Memnonis (vt aiunt) opus: quarum vna colossi instar erat altissimi, hinc, & hinc pusillas duas filias, vt videbatur, habens, mirabili tum naturæ, tum artis ingenio. Titulus in eo talis, Rex regum Simandius sum. Siquis qualisue fuerim, & vbi iaceam nosse velit, meorum aliquid operum exuperet. Erat & signum aliud matris viginti cubitorum, in cuius capitis vertice tria regia ornamenta cum essent, id (puto) innuebant, quod filia, vxor, & regis mater fuisset. Post hæc & alter

peri-

peristylus erat longe superiore pulchrior, in quo Baetiana
 ipfius Regis pugna erat efficta. In medio peristyli duo
 erant ingentes statuae ex vnico marmoris frusto confectae,
 ad quas ex peristylotres aditus patebant: tum aedes erant
 fufpenfae columnis, & in ea lignae statuae innumerabiles,
 hinc iudices, & inde principes videbantur. Dehinc am-
 bulatorium, & regis fignum Deis immortalibus ex fibi al-
 latis tributis dona offerentis, quotq; annuatim millia ex
 tributo Rex acciperet. Post haec etiam fuit bibliotheca
 cum huiuscemodi infcriptione, Animi medicamentum.
 Et post ifam bibliothecae infcriptionem, omnium deorum
 Aegypti imagines, & regis munera offerentis. Domus
 haec fequebatur, in qua Iouis & Iunonis leaifternia vi-
 ginti, & statuae regis ipfius, vbi Rex erat feputus. Circum
 hanc domum erant habitacula varijs depicta animalibus,
 quae verfus fepulchrum afcendere videbantur. Circuitus
 monumentum aureus circulus vnus cubiti craffitudine,
 ambitu vero, & circuitu trecentorum fexagintaquinque,
 in quo dies anni, & aftrorum curfus infcriptus erat, quem
 circulum vfque ad Cambyfis tempora permanfiffe, teftis
 eft Diodorus Siculus. Et tale quidem Simandij Regis mo-
 numentum fuffe legitur. Meridis vero regis fepulchrum
 Labyrinthus fuit omnium maximus qui traduntur in Ae-
 gypto: de illo cum variae a fcriptoribus fcribantur, eorum
 opiniones, non eft quod hoc loco referam. Pyramidum
 quoq; amplitudinem portentofam, fepulchrorum caufa
 conftituit, vt Diodorus, & Herodotus alijq; affirmant,
 tamen Plinius praeter hanc, & alias afferat. Sunt qui id
 operis Aegyptios ab Aethiopibus mutuatos exiftiment,
 apud quos primum erectae fuerunt. Sed enim pyramidum
 aliae quidem trium laterum, aliae quatuor fuffe, manifeftae
 ex auctoribus colligimus. Illa autem inter reliquas cele-
 brata eft, quae Amafidis regis fuffe creditur. Item ea quam
 fibi Chemis rex pofuit, quem Cheopen, ni fallor, vocat

Herodotus. Fuit & illa quæ Rhodopidis meretriculæ fuisse traditur, illius in quam Rhodopidis quam Charaxus Sapphus frater perditæ amavit: quam rem periniquo animo Sappho tulisse, liquidò ex eius carminibus patet. Faluntur nonnulli, qui putauerunt Mycerini hanc fuisse pyramidam, cum alia quidem illa fuerit: de quo, & illud passim ferebatur, quod is fato suam filiam in bone lignea condidisset, & apud se, illius ut desiderium leniret, in aula regia asseruabat, iussitque, ut qui mysterijs, & sacris præessent, illi quotidie parentarent. Vidimus, & ipsi Romæ, si non tantas, similes tamen, ut quæ C. Cæstij fuit. Fuerunt, & obelisci aliqui eadem sepulchrorum causa erecti (ut Aegyptios taceamus) duo illi quærant in monumento Augusti Romæ, ab Anniano celebrantur, quorum alterius hoc tempore ingentia frustra, & crepidines repertæ sunt. Sed & adhuc qui in Vaticano à Claudio Casare positus fuit. Mausoleum vero in Caria ab Artemisia Regina in Mausoli viri, & fratris memoriam constructum, & inter septem orbis miracula repositum fuit unde, & apud Græcos de re magnifica proverbium habetur. Sed & Porcenæ Regis Labyrinthus apud Hetruriam ciuitatem Clusium, sepulturæ loco ab eo rege positus fuit, in quo & pyramides addidit, ut ex Varronis auctoritate Plinius recitat. Huius quidem Labyrinthi, & hodie vestigia cernuntur. Quid? non ne notum est, & vrbes nonnullas conditas pro sepulchris? ut Antinoi ciuitas ab Adriano constructa in dilecti adolescentis memoriam, & monumentum. Quid? non ne Bucephalam ab Alexandro de equi sui nomine? Sed & flumina sepulchri loco nonnullis fuisse legimus, ut est de Tiberino apud Romanos. Nota est historia, ut apud Medos Hydaspes, de quo in Poetis agemus. Item fluius Pythopolites à sepulchro Pythei Regis, de quo Plutarchus agit. Maria etiam sepulchro conuersa, ut Icarium, Aegæum, Hellepontus, Ery-

Erythræum à summerfis, sepultisque regibus nuncupata. Verum hoc de Erythra adnotavi, quod in Tyrina fuit non longe à Carmania sepultus, cum huiusmodi inscriptione:

Hic tumulus pelago late dominantis Erythræ. Græcum ut legi hic apposui, si minus, ut ego latine retuli, tibi placeret: *ἐνθάδε ταλρος ἄλως παμμεδέωντος ἐρυθρῶος*. Celebratur, & apud barbaros Nini Regis sepulchrum. Nam, ut scribit Diodorus, sepultus fuit Ninus in regia, molis ingentis condito à se monumento, novem stadiorum altitudine. Ctesias Gnidius non novem, sed decem prodidit: ex quo loco facile urbstota spectari poterat. Vnde poeta Ouid. de Pyramo & Thysbe, qui mutuo amore concordēs Babylone fugiebant, ita cecinit: Conueniunt ad busta Nini, quem locum admodum ieiunè exposuisse videntur interpretes. Laudatur item Zarinæ sepulchrum, quæ Saccarum Regina fuit. Erat vero pyramis trilatera, quæ in summitate, & altiore fastigio colossum aureum habuisse fertur. Helenes Iudææ memorabile monumentum fuisse cum Iosephus, & Egesippus indigenæ, tum Græcus Pausanias prodiderunt. Nitocris etiam Assyriorum Reginæ sepulchrum ea ratione celebratur, quod posteros elusit, thesauros sub eo mentita, quo multo post Darius est deceptus: in eo enim multo labore effosso, has litteras inscriptas reperit: Nisi pecunia esses inexplēbilis, & turpis lucri cupidus, non defunctorum urnas aperuisses. Sed pluribus hoc Herodotus. Artachæi Xerxis præfecti memorabile quoque fuit monumentum, quod ab vniuerso illo Xerxis exercitu tellure congesta constructus fuit. Sed & Sardanapali sepulchrum epitaphiumque celebratum est. Nec minus & Cyri Regis, quod non ad Aegyptiorum regum luxum, Rex potentissimus sibi parauit, sed ad plebeiam fere mediocritatem: quod cum Alexander recludi mandasset, nihil in eo, præter clypeum putrem, & arcus

duos Scythicos & acinacem reperit. Q. Curtius regem miratum ait. Vberius tamen ab Arriano laudatur, eiusq; Cyri epitaphium. Commendatum quoq; Augusti Cæsaris monumentum, quod Romæ lapide quadrato constructum legimus, & arbore opertum perpetuo virenti, in cuius monumenti summitate Augusti ipsius statua erat posita, cuius reliquiae molis non procul à Tybri extabant superioribus annis: hodie qui marmora effodiunt, funditus pene diruere. Manet adhuc Adriani moles, quam bellis Gothorum penè disiectam, statuisq; ac signis nudatam scribit Procopius, demum à Romanis Pontificibus, postquam urbem Romam adepti sunt, instauratam, muris propugnaculisq; & fossis munitam quā non Tybri alluitur, in arcis munitissimæ formam redactam nunc conspiciamus. Nunc tibi mitto Iouis sepulchrum, quod fabulosum multis est carminibus decantatum, ut cum alij tum Picus noster in suis commentarijs luculenter ostendit. Mitto, & Taphosirin urbē in Aegypto, in qua sepultū Osirin nomen indicat. Mitto & Serapidis sepulchrū quod Ruffinus, Alcmenæ quod Plutarchus, Isidis quod Diodorus, cōmemorant. Mitto & Mahometis, vel ut rectius vocatur Magmedis, Turcarū prophetæ, quod ex Magnetis fornice, & chalybe aere suspenso vulgus fabulatur. Mitto & alia pene innumerable, diuorum, Pontificum, Cæsarium, Regum. Sed non sine piaculo illud præterierim, quod omnes summo cultu summaq; reuerentia, si minus corpore, animis saltem purgatis adire debemus, quod est in Iudææ urbe Hierosolyma, CHRISTI Dei & Seruatoris nostri, cuius ò possessores effemus, qui eius nomine, utinam non immeritò, Christiani nuncupamur.

Haftenus tibi de sepulturis, & vario sepeliendi ritu CAROLE disserui: scio plurima me fugisse, multa tamen de industria præterui; quæ tamen non ascripisse minoris sint momenti. Quod si studium hoc nostrum aliqua

ex parte tibi non aspernabile visum fuerit, multum mihi collatum arbitror, præcipue cum te tuapte natura, & instituto ad bonas artes semper propensioris animi fuisse intelligam, teque ab auunculo tuo viro integerrimo æ probatissimo, non declinare conspiciam. Superest verò mi Carole, vt quoniam mortale nobis contigit corpus, animus vero immortalis, enitatur, vt animi memoriam post mortem relinquamus immortalem, dumq; sepulkuras hæc legimus, earum iacturam facilem esse putemus: quin illud potius agamus quod Pericles ait, vt exuti mortalitate sine sepulchro, sine etiam titulo, si ita contingat, nostri memoriam magis apud Deum immortalem in coelo, bonorum omnium operum remuneratorem, quam in sepulchris, & marmoratis eorum inscriptionibus conseruari putemus, mortisq; ipsius memores semper dum viuimus simus. Nam nec aliã ob causam, vt à principio diximus summū in philosophia finem Platonem in assidua mortis cogitatione posuisse videmus, nisi quod per eam, & vitia fugimus, & ad virtutes accendimur, quibus rebus in supremi, & tremendi tempore iudicij, vnà cum corporibus non iam mortalib. surrecturi, donati illiusfri sempiternoq; domicilio, cum Deo gloriosissimo optimoque æternū beato æuo perfruemur.

DE SEPVLCHRIS ET VARIO
sepeliendi ritu finis.

DE
LAUDIBVS
VITAE RVSTICAE
ODE
HORATII
EPODON . SECVNDA
AB. ALDO. MANVCCIO
EXPLICATA.

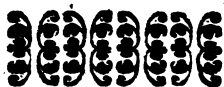
THE
JOURNAL OF THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
VOLUME 31
PART 1
1901

PERILVSTRI
IVLIO. CONTARENO

GEORGII. FILIO

ALDV S. MANVCCIVS

S. P. D.

VALEANT Principes, & si qui
Principum nomine gaudent, quan-
doquidem, quæ prima nobis esse
debent, otium, & quies, atque
animi tranquillitas, procul ijs ab-
sunt, certe, si per eos hoc dicere mi-
hi liceat, quod licere volo, nulla
me vitæ meæ satias ita tenet, vt me-
am cum illorum vita permutare cupiam, animus Princeps
est, isq; dum regit, Rex est, qui ab eo regitur. Recteq;
admodum à Platone scriptum est, priuatos ingenium
Principis sequi. Regibus igitur relicto, ad eos, qui in
priuata vita Reges sunt, meus se deinceps conuertat ani-
mus, ad Teq. præcipue, I V L I C O N T A R E N E,
in quo nihil Regium desideratur. Hoc vt mihi magis ex
animo contingere possit, Horatium adiui, cuius vitæ lau-
des decantantem, quæ à curis seiuncta sit. Feci; liben-
ter, vt quæ ipse elegantissime scripsit, quæ à me hisce
diebus sunt publice interpretata in Academia Bononiensi,
in qua biennium iam eloquentiam profiteor, in Tuo no-

Miserit Erud. Tom. 2.

G g g

mine

mine appareant, & Reges ipsos pudeat, Reges esse, cum Tu mihi Rex sis, cumq; Te esse ostendas, qui Regum gloriā obscures. Totus es in litteris, in quibus quantum proficias, mirum dictu est, ijs enim rebus abundas, quæ ad hoc maxime facere videntur. Huiusce Ciuitatis vel muta facies Te inuitat, Tua ad probitatem directa natura Te allicit, Doctorum virorum consuetudo, quibus cum familiarissime es, Ascanij Persij, Camilli Camilij, & Darij Socini, multum cum ad hoc addat, minimum tamen addit. Spatium enim non relinquis, in quo excurrere, & se exercere possit eorum industria, ita assidue versaris cum libris, domesticis tuis, qui vere Tui familiares sunt. Sed hæc maxima, sunt in Te minima, eo enim vitæ genere vteris, quod ad probitatem attinet, ut annos prudentia vincas. Videre mihi videor non pictam, non adumbratam, sed vere veram, Clarissimi Patris Tui Georgij imaginem. Facileq; licet augurari, cum Eum Tu ætate æquabis, ijs rebus omnibus, quæ Eum in Illustrissima, & Augustissima Urbium Regina, inter Illustres, Regiosq; Proceres illustriorem reddunt, longe a Te superatum iri. Præcipiat animo gaudium Pater Tuus, absentisq; desiderium æquo animo ferat, qui aliquando in Patriam, gloria onustus, amicis carus, Familiæ iucundus, Patriæ ipsi utilis, reuertaris. Firma ego spectator, cum Te fore, qui splendori splendorem adiungas. Meam interim obseruantiam Tibi non ingrati esse, ut mea causa plurimum lætor, sic eadem causa notam omnibus esse volui.

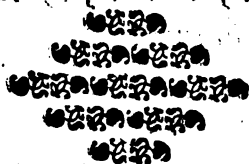
Bononiæ. xv. Id. Mai. CIOIOXXCVI.

HORA:

H O R A T I I

O D E

II. EPODON

*EATVS ille, qui procul negotijs,
 Vt prisca gens mortalium,
 Paterna rura bobus exercet suis,
 Solutus omni fenore; (cis
 Neque excitatur classico ut miles cru-*

*Neque horret iratum mare;
 Forumq; vitat, & superba cinium
 Potentiorum limina.
 Ergo aut adulta vitium propagine
 Altas maritat populos;
 Aut in reducta valle mugentium
 Prospektat errantes greges;
 Inutilesq; falce ramos amputans,
 Feliciores inserit;*

Ggg

Aut

Aut pressa puris mella condit amphoris;

Aut tondet infirmas oves;

Vel cum decorum mitibus pomis caput

Autumnus auris extulit;

Vt gaudet insitina decerpens pyra;

Certantem & vuam purpura,

Qua muneretur te, Priape, & te pater

Siluanetutor finium.

Libet iacere modo sub antiqua ilice,

Modo in tenaci gramine.

Labuntur altis interim ripis aquae:

Queruntur in siluis aues:

Fœtesq; lymphis obstrépunt manantibus;

Somnos quod inuitet leues.

At, cum tonantis annus hibernus Iouis

Imbres, nixq; comparat;

Aut trudit ærea hinc, & hinc multa cane

Apros in obstantes plagas;

Aut amite læta rursus tabet veris,

Turdus edacibus dolos;

Pavidumq; leporem, & aduanam laqueo gruem.

Incunda captat præmia.

Quis non malacum, quas amor curas habet,

Hæc inter obliuiscitur;

Quod si pudica mulier in partem inuet

Domum, atque dulces liberos,

inA

280

Sabina

Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Apuli,
Sacrum vetustis extruat lignis focum.
Lassi sub aduentum uiri,
Claudensq; textis eratibus lætum pecus,
Distenta siccet uera;
Et horna dulci uina promens dolio
Dapes ineptas apparet;
Non me Lucrina iuuerint conchylia;
Magis ue rhombus, aut scari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc uertat mare.
Non Afra anis descendat in ventrem meum,
Non Attagen Ionicus
Iucundior, quam lecta de pinguisimis
Oliua ramis arborum:
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ salubres corpori,
Vel agna festis casa Terminalibus,
Vel hedus ereptus lupo.
Has inter epulas, ut iuuat pastas oues
Videre properantes domum;
Videre fessos vomerem inuersum boues
Collo trahentes languido:
Positosq; vernas, ditis examen domus
Circum renidentes lares.

Hæc

*Hæc ubi locutus fenerator Alfius,
Iam iam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Kalendis panem.*

ARGVMENTVM.

FINGIT Alfium quendam fenerator-
torem, quasi mutato consilio, ad vi-
tam rusticam animum adijcientem,
captum eius vitæ commodis, ipsius
secum laudes recensere. Sed eun-
dem, cum omnem suam occupatam
hic, atque illic, pecuniam exegisset,
vt eam in aliquod rusticum prædium
impenderet, mox ad ingenium redeuntem, eam denuo
proximis Kal. fenori dedisse.

Duo hinc habemus obseruatu digna;
alterum, neminem sua sorte contentum viuere; quam
thesifusæ persecutus est, Satyra prima primi libri Saty-
rarum;

alterum, esse perdifficile, ac fere τὰν ἀδύνατον, homi-
nem ingenium mutare, cum maxime, qui diu aut virtu-
ti, aut vicio, fuerit assuetus.

Fructus autem, ex hoc, is elicitur.

Videmur enim à Poeta, persona Alfij notante, tacite
admoneri, ne diu nimis indulgeamus naturæ nostræ, ad
vitium aliquod propense; ne postea, cum velimus habi-
tum virtutis, cum vicio illo pugnantes, nobis adsciscere
id facere in nobis non sit amplius firum, vel certe dis-
ficillimum eueniat, vt euenit Alfio.

Hæc est, vt sic dixerim, Odes huius medulla, cuius
si quis solum corticem inspiciat, longe alium ex ea sen-
sum eliciet.

Quod attinet ad methodum, qua vtitur in hac Ode Ho-
rati; dico, totam hanc Odem esse vnicam ratiocinationem:
quam hoc modonectere possumus.

Illud nos beatos efficit, in quo maxima est voluptas,
cum minimis coniuncta molestijs.

At

At huiusmodi est rustica vita.

Ea igitur nos beatos efficit.

Subricet Horatius huius ratiocinii primam propositionem, & in solo eius assumpto probando, ac declarando, commoratur.

Propositio enim prima, ut notissima, fuit iure silentio prætereunda, quare ratio est enthymematica.

Assumptum vero erat, Vitam rusticam nos efficere beatos. Hanc propositionem probat, non alio argumento, nisi eius vitæ commodis sigillatim enumerandis.

Et, quoniam, ut vulgo dicunt, contraria iuxta se posita magis elucescunt; ut illustriora nobis essent vitæ rusticæ commoda, statim Horatius ponit nobis ante oculos incommoda vitæ urbanæ; & aliorum; in-
quiens,

Procul negotijs,
Solutus omni fenore,
Nec excitatur classico,
Nec horet iratum mare,
Forumq. vitat, &

Superba ciuium Potentiorum limina. &c.

Nunc ad explanationem verborum accedamus.

EATVS ille, qui, procul negotijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Salutus omni fenore ;]

Sententia periodi huius clara est:

Beatum inquit esse illum, qui longè
à negotijs, & molestijs vrbanæ vitæ,
rure degens, terram colit, quæ fuit
priscorum vita mortalium ; si tamen is ita se exerceat, vt
propria, non aliena, rura, proprijs, non alienis, aliunde
vè locatis, aut conductis, bobus aret, qui enim in alieno
loco, atque alienis iumentis, opus facit, is pauper, ac
non satis commode degens, existimandus est.

Felices igitur prorsus iudicat eos, qui, relictis ciuilibus
negotijs, agricolendi studio se oblectant. nam
omnium rerum (vt grauissimè inquit Cic. in Officijs) in
quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius,
nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius.
Et in Catone Maiore dicit: *Mea quidem sententia, haud
scio, an vlla beator esse possit vita.* (de rustica loquitur)
neque enim solum officio delector, quod hominum generi
uniuerso cultura agrorum est salutaris, sed & delectatione,
& saturitate, copiaque, rerum omnium, quæ ad
victum humanum, cultumq; etiam Decorum, pertinent.
Ibidemq; plura de Agriculturæ laudibus. Simili modo
Virg. lib. II. Georg. descripturus laudes vitæ rusticæ, or-
ditur:

*Ofortunatos nimirum, sua si bona norint,
Agricolæ, quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus: &
quæ sequuntur.*

Quem locum egregiè videtur esse imitatus Horatius,
vt cruditi annotarunt: si modo, antequam hæc pange-
ret Horatius, illum Virgilij locum legit.

Miscell. Erud. Tom. 3.

H h h

Procul

Procul negotijs,) Non satis est, dicere vulè Horatius, esse sine negotijs, siue semotum, & separatum, à molestijs vrbanæ vitæ, & negotiorum, vt beatus homo sit; sed oportet, vt homo sit procul, hoc est, longè absit, à negotijs, multi enim possunt esse sine negotijs, qui tamen otiosi proprie dici non merentur. Contingit enim aliquando, eum, qui in vrbe viuit, exsolutum esse omnibus negotijs per aliquod breue tempus: is tamen otiosus non est; cum paulò post, temporis ad respirandum vix satis nactus, noua negotia ipsi offerat, atque imponat, occasio, is certè otiosus dici non meretur, illud enim tempus, quo vacauit à negotijs, ei datum videtur potius ad se recipiendum, & ad vires reficiendas ob sustinenda noua negotia, propterea, qui vult frui otio, & dici verè beatus, oportet vt procul degat à negotijs, hoc est, vt non solum sit sine negotijs, verum etiam sine occasionibus negotiorum. Atque hoc est, *Esse procul negotijs*, occasiones inquam negotiorum non habere, præsentēs.

Procul negotijs,) Hæc particula orationis, vbi sine præpositione vsurpatur, ipsamet est præpositio, vt hic; vbi vero cum præpositione, tum est aduerbium.

Vt prisca gens mortalium,) Aurea sæcula designat, quibus maiores in agris vivebant, eosq; sine metu libere colebant. Priscis enim (nomine autem Priscorum non solum primos homines, sed etiam qui postea fuerunt, modo ab ætate nostra valde remotos, appellamus) Priscis, inquam, maximum studium agriculturæ fuit, & solus ex rure victus, ac questus. Nam ipsorum tunc manibus colebantur agri, vt fas est credere, ait Plinius: *gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore*, illi eadem cura semina tractabant, qua bella; eademq; diligentia arua disponebant, quæ castra. Est porro agriculturæ initium antiquissimum, vt potè quam primi omnium.

nium Adami protoplasti Cainus, & Abelus filij coluerunt, vt tradit Iosephus lib. 1. Antiquitatum, quorum alter quidem, passione; alter vero, aratione, vitam suam extraxerat. Et vtriusque Noeus, post Cataclysmum, successit, atque per manus artem acceptam alijs tradidit, sed, hac adhuc rudi non contentus, primus quoque vineam colere instituit: quam eius progenies, cum alijs partibus agricolationis, in vniuersum Terrarum orbem propagauit, sicut,

- I Assur, apud Assyrios;
- II Gomes, apud Cimbros;
- III Aram, apud Syros;
- IV Chus, apud Aethiops;
- V Ascanes, apud Theutonos;
- VI Euryla, apud Libyos;
- VII Nam, & Saba, apud Arabas;
- IIIX Canaam, apud Cananaeos;
- IX Iapetus, apud Ionas;
- X Cethim, apud Macedones;
- XI Tharsis, apud Cilicas;
- XII Iauan, seu Ianus, apud Graecos, & Latinos,

& alij denique, apud alios,

Hanc primum inuentam ab Ofiri, qui idem est cum Dionisio, in Aegypto, testatur Diodorus in 1; A Triptolemo, in Graecia ab Atticis, & Eleusinijs populis, testis est Iustinus in 11. A Saturno in Latio, auctores sunt Virg. Macr. Eutropius. Cererem, quam à gerendi frugibus Gererem appellatam, alicubi Cicero prodidit, in Sicilia agriculturam reperisse, sunt qui scribant.

Nabidi suo Hispani, alij alijs Agriculturae inuentum acceptum referunt.

Quid? Non ne Vlysses, Ithacensium Rex, armenta venundabat? Vt iure nihil tam regale videri dixerit Cicero, quam studium agricolendi. Alcinoi, Phæacum

Hhh

2

Regis,

Regis, horti celebratissimi sunt. Laertesq; in agris delituit, iisdemq; se oblectauit, quò desiderium filij sui exsulis leniret. Cato inquit, *Agricolationis opus, proximum, ac quasi consanguineum, sapientia.* Et Varro ait, *Colonorum questum maxime pium, stabilissimum, & minime inuidiosum,* Recteq. dictum à Columella, *sine ludicris artibus, atque sine causidicis, olim satis felices fuisse, atque futuras esse, urbes: at sine agricultoribus, nec consistere mortales, nec ali posse, manifestum esse.*

Gens mortalium,) Gens, aliquando latissime patet, & significat genus humanum, ut hic, aliquando minus late, & significat nationem aliquam, ut Phrygum, Persarum, Romanorum: & hinc dicimus, *Ius gentium,* quò gentes, hoc est nationes omnes utuntur, aliquando capitur pro ijs, qui eodem nomine sunt, & Gentiles vocantur. Sic Romani vocant gentes, *Iuliam, Porciam, Corneliam,* &c.

Paterna rura bobus exercet suis,) Quare paterna? quia iucundiora sunt nobis auita bona, & maxime res fundi, in quibus nati sumus, & educati, ut videantur nobis loco tutorum parentum. Iam, si dulcis amor patriæ, quantò dulcior erit propriæ domus, in qua primum de cælo spiritum duxeris, & lumen videris? Vlysses amore patriæ miro tenebatur, etsi magnam orbis partem peragrasset, & loca amceniora multò, & etiam salubriora, esset emeritus. Quanta sit Patrij sol caritas, quæ vis, ignorat nemo. Et, si cui libuerit hæc melius cognoscere, legat Patriæ encomium apud Lucianum.

Beatus igitur ille, qui ex agro à parentibus relicto vitum quærit, eoq; licet modico contentus est.

Sic legimus, Acliorum, & Tuberorum, familiam, cum decem & septem eiusdem cognominis essent, cum vxoribus, & liberis, eandem domum exiguam incoluisse,

fuiffe, eundemq. agrum Veientanum araffe, & ex fructibus illius vixiffe.

Bobus exerceat suis, Ne quis putet, Horatium velle, eum solum esse beatum, qui proprijs manibus aret, eo quod dicat, *Bobus exerceat suis.* & *Exercendi*, verbum adiungat ei, quem Beatum vocat potest enim & *Exer- cet*, acipi etiam, pro exercenda curat, & assidue colit, proscindit. Possunt autem multa verba hoc modo usur- pari. Sic apud Virg. *Tondere* dicitur ille, qui se ton- dendum alij tradit, in I. Ecloga, vbi Tityrus inquit Mo- liboco:

Libertas, qua sera tamen respexit inertem.

Candidior postquam tendenti barba cadebat.

Est *Exercet*, hic, idem est ac colit. Eodem sensu hoc verbo utitur Virg. Georg. I. *Exercetq. frequens tellu- rem, atque imperat arvis.* Et Georg. I I. sed paullo con- tractius, cum solam arationem designet, inquit:

Aur. presso exercere solum sub vomere. Hic autem quemvis agri cultum, adhibitis tamen bobus, intel- ligit.

Et, quoniam adhuc improbari hoc vitæ genus pote- rat ab aliquo, dicente, id esse indignum homine, ob id, velut tacite occurrens obiectioni, Horatius, inquit, vi- tam rusticam esse omnium antiquissimam, & priscis ho- minibus aureo illo sæculo consuetam; proinde non es- se spernendam; immo vero ceteris præferendam; si qui- dem, ut ea negotijs urbanis procul sit, non tamen est prorsus otiosa, atque iners, sed æquosa, quemadmo- dum deinceps ostendetur, & in ijs operibus occupatur, quæ ad beatitudinem, breuiori quodam, & tutiori, tra- mite, nos perducunt, quam urbana negotia, cum a ru- stica vita procul ab sint versutia, doli, fraudes, impo- stura, adulationes, ambitio, & dominandi cupido, ma- ter omnium vitiorum. Quod igitur ad vitæ integritatem,

&

& prohibitatem, attinet, nemo adhuc dubitavit, rusticam vitam urbanae vitae esse praefendam. quod ad nobilitatem, ea primum antiquissima est omnium, ideoq; nobilissima. Urbana quidem vita politior est, quam rustica, comprior, adde etiam commodior. Sed, nobilitatem non esse, ex eo pater, quod hodie, in nonnullis Europae partibus, nobilissimus quisque rure degit, in urbe sunt opifices, mercatores, & cetera plebs. Quid dicam de veteribus Romanis? nonne ab aratro addidaturam vocabantur? Apud Aristophanem vero, in Pluto, cum Chremilus, vir iustus, sed pauper tamen, Carionem servum mittit vocatum homines vitae probitate sibi similes, non ne rus eum legat, ad rusticos homines convocandos, ut in domum suam convenirent, ad visendum Plutum, qui optimis quibusque ingentes erant pollicitus divitias? quid enim, quæso, aliud, eo nos exemplo docere vult Aristophanes, nisi, proborum hominum rus esse domicilium, in urbe esse oratores, sophistas, parasitos, & id genus hominum, qui omnia suo metiuntur commodo. Postquamq; urbes conditi coepere, sæcula, ex aureis, non solum argentea, & ænea, sed ferrea, evasere.

Bobus] Bubus, legendum ex Prisciano lib. VII. quo modo est in antiquo meo libro.

Solutus omni fenore;) Non alieno aere obstrictus. De duplici fenore intelligitur, & de eo, qui fenori dat, siue feneratur, & de eo, qui fenori accipit; ideoq; dicit, *Omni fenore*. Liber itaque ab omni debito, & lucro. Non igitur fenori obstrictus, neque faciens lucrum iniquum ex pecunia fenori data, sed è terra usuram capiens, quæ est longe vberissima, & iustissima, ut pote ex manu Dei profecta.

Porro Aristoteles primo Politicorum capite 7. lucrum ex fenore maxime damnat. Inquit enim, fenus iure

re

re meritò vituperari, atque odio haberi: eo quoniam fenerator nummum ex nummo generat, quasi nummus vim habeat generandi, cum nullam habeat, ideoq; lucrum hoc *tenet*, inquit, appellatur, quasi nummus nummum pariat, hoc autem contra naturam est, natura enim nummus ex rebus naturalibus aut ingenio, aut artificio, aut labore comparatur, non ex nummo alio, nummus enim sua natura sterilis est, quemadmodum ergo monstri simile est sterilem parere, sic est contra naturam nummum nummum parere, meritò igitur feneratio exosa est.

Fenore;) Fenere, vetus meus liber, antique, non proprius contemnenda lectio.

Neque excitatur classico miles truci;)

Diximus, ab Horatio præferri vitam rusticam urbanae, non quod sola urbana differat à rustica, hoc est, ea, quæ intra muros degitur urbium, sed urbanae vitæ nomine ceteras omnes viuendi rationes, præter rusticam, comprehendimus: quoniam & miles, & nauta, & si qui alij sunt, qui in vrbe non versantur, etsi in vna vrbe non semper manent, in vrbe tamen, modo hac, modo illa, degunt, & negotiantur: & hoc modo Urbani vocari possunt: præterea, moribus sunt urbanis, non rusticis, maxime vero omnium nautæ, qui technas omnes norunt ac struere solent urbanas.

Neque excitatur &c.) Neque, inquit miles est, neque nauta, neque patronus, aut cliens, neque aulicus. Omnia hec periphrasi explicat, quæ poetarum fere est propria, & non solum est auditu iucundior, sed rem ob oculos ponit. Si enim dicam, Miles, iam confuse, quid ego velim dicere, intelligis; si dicam cum arma tractare, & classica voce excitari, iam intelligis, à me & militem significari, & militis opus, atque officium, agnoscis, ac præterea meum cognoscis de militia, & de militia iudicium, nempe, à me existimari.

uari & duram, & trucem. Notandum tamen, aliquando licere uti promiscue, vel sola voce, vel vocis periphrasi: aliquando non licere uti sola voce, sed necesse esse uti periphrasi, ut hic, nam, si dixisset Horatius, Beatum esse eum, qui rure degat, & nec militiæ, nec rei nauticæ, nec foro, nec aulæ, vacet; neque periphrasi explicasset militiæ, nauticæ, & aulæ, incommoda, in eius oratione multo minus esset energiæ; neque constaret nobis, qua de causa ceteræ viuendi rationes cum rustica vita, quo ad beatitudinem, non sint conferendæ. Virg. *Ruuntq. in ferrum.*

Neque excitatur classico &c.) i. non sectatur horrenda, & periculosa bella, spe lucri, aut honorum; sed agrum suum colit.

Hinc anni labor; hinc patriam, paruosq. nepotes

Sustinet: hinc armenta bouum, meritoq. iuuenca;
ut canit Maro.

Excitatus, in duobus scriptis meis.

Classico truci;) h. e. horribili tubæ sonitu, nam *Classicum* dicimus (ait Seruius) & tubam ipsam, & sonum. Solebant autem veteres, cum educere legiones in honestes vellent, aut à prælio reuocare, concentum tubarum, & cornuum, signum dare, Et illud, *Classicum*; hoc verò *Receptuicanere*, dicebant.

Neque horret iratum mare;) Mare iratum, h. e. agitatū ventis, tum enim, cum aduersi perflant venti, ac vehementes admodum, maximi excrescunt in mari fluctus, quibus turget mare, ut & irati homines. *Turgere* dicuntur, cum sunt irati, ut est apud Plautum.

Mare autem non propriè dicitur iratum, cum ira, unde iratus quis dicitur, non possit esse affectio rerum animæ carentium, quæ enim anima carent, animæ quoque viribus, & operationibus, carent.

Relin-

Relinquitur ergo, ut Mare dicatur iratum metapho-
rice. Et, quia non utimur translatis nominibus, nisi in
ijs rebus, quæ nonnihil habent similitudinis cum ijs, qui-
bus significandis translata illa nomina prius sunt imposi-
ta, ideo, ut iratum dicatur mare, facit similitudo quædam
fluctuantis maris cum homine irato. Sicut enim is, qui
est ira percitus, fremit, & verba profert quodam cum
strepitu, atque insuavi sonitu, ac potius murmure; sic
quoque mare ipsum ventis concitatum fremit: unde
Forum dicitur angustum mare, in quo est assiduus ille,
ac vehemens, fluctuum fragor, ac strepitus. Præterea,
sicuti iratus homo comminatur alteri malum, (ira enim,
ex Aristotele, est cupiditas vlciscendi illatam iniuriam,
quæ non solet aboleri, ni malo aliquo auctorem iniu-
riæ multemus) sic quoque mare ipsum ventis percitum
comminatur, & nauibus, & rebus quibuscumque, ipsis
etiam piscibus, exitium. Hæc igitur similitudo Maris
cum homine irato dedit occasionem potissimum, ut sa-
tis eleganter, atque apposite, ipsum Mare iratum di-
cerent.

Neque horret iratum mare;) non committit se tempe-
stuoso, & periculis pleno, mari, causa quæstus, ut fa-
ciunt mercatores.

Forumq. vitat,] Urbana vitæ descriptio, ex ædificijs,
& urbanis prædijs.

Duo autem in vrbe sunt ædificiorum genera; Publica,
& priuata.

Publica, sunt, quæ sunt vniuersitatis,

Priuata, quæ priuatorum sunt ciuium, ut testatur
Iustinianus in titulo secundi Instit. primo, qui est de re-
rum diuisione. Suntq; publica ædificia, ut theatra, sta-
dia, basilicæ, templa, & cetera huiusmodi, in quibus
forum connumeratur. Est autem Forum, locus, in quo
iudicia exercentur est: quoque, in quo res prostant ve-

nales: & ob id opida multa vocata sunt hoc nomine, vt, Forum Iulij, Forum Sempronij, Forum Cornelij, &c. a nundinis, in his locis institutis: cum in hæc loca mercatores vndique confluerent, merces suas comportantes, venum eas dandi gratia. Græci hæc *ἐμπορία* dicunt.

Hoc loco per Forum intelligit Horatius, forum tum iudiciale, tum etiam id, in quo res vendebantur. Is enim, qui in vrbe negotiatur, aut in foro rerum venalium versatur, aut in eo, in quo iudicia exercentur: in illo quidem, si sit mercator; in hoc, si publicum aliquod onus sustineat, vel si sit aduocatus, iuriconsultus, patronus, cliens.

Sunt verò, qui in foro nihil habent negotij, atque in eo frequentes non videntur. Hi plerique, nisi in vrbe sint prorsus otiosi, (opifices excipio) frequentant tamen potentiorum limina, & in aulis sunt, plerumque obseruantes primarios homines, eosq; affectantes.

Belle igitur Horatius tetigit duobus verbis loca omnia vrbis, in quibus homines aliquid habent negotij.

Superba inquit *limina*, vel quia superborum hominum domicilia, quales sunt plerumque, & diuitijs, & nobilitate, insignes, vt Aristoteles quoque testatur in libris de Rhetorica. Vel *Superba*, *μεγαλοπρεπὲς*, quoniam potentiorum ædes sunt ceteris excelsiores, & magnifice constructæ, prospectibus exornatæ mirificis, & opere, & operis materia, longe post se ædificia tenuiorum hominum relinquentes, vt mos est superborum, qui primas semper sibi vindicant. Virg. Aen. II.

Barbarico postes auro, spolijsq; superbi.

Limina auxem, inquit, non ædes, partem capiens pro toto.

Sed, quid, si dicamus, emphasin in hac voce quandam esse? Non inquit, Aedes, sed, *Limina*. Forte, quoniam mos est in primis, atque exterioribus, fere ædium

ædium partibus commorari eos, qui potentes obseruare solent: cum potentiores soleant in penitioribus ædium locis degere; non facile intus admittentes eos, qui ipsos appellatum, atque inuisum, quotidie ventitant, sinunt eos in vestibulo commorari, multo ante, quam sui copiam faciant, & alios intus admittant. Ob id forte inquit, *Superba limina.*

Alibi Horatius, nempe ode 14. lib. 11. vocat *Panimentam superbum*, eodem loquendi schemate, Virg.

Penetrant auias, & limina regum.

Et:

Si non ingentem foribus domus alta superbis,

Mane salutantum totis vomit adibus undam.

Magna quippe laus nobilibus erat, quamplurimos clientes, & pauperes, amicos habere, à quibus mane salutarentur, ad forum, curiamque, frequenti comitatu, deducerentur, atque reducerentur.

Altas maritat populos:)

Adultos iam furculos adiungit arboribus, nobilia enim vina non nisi in arbutis gigni, longo æuo iudicatum est, teste Plinio.

Propago, est vitis vetula, defossa in terram, ut plures ex ea propagentur. *Adulta* autem, inquit, nisi enim propago adoleuerit, iam maritari arbori non potest. Vulgo adhuc *Propagine* vocatur in nonnullis Italix locis; etsi alibi potius vocetur *Prouane*.

Maritare populus vitibus, est, eas coniungere ipsis, ut coniungitur vir uxori.

Maritantur autem vites arboribus, non tam ut fructus edant, sed ut eos edant meliores, nisi enim coniugantur, ut admoueantur arboribus, humi iacentes, reddunt quidem vuas, sed longe deteriores, cum non perferantur ab acre, neque à Sole, quod magni interest, foueantur.

aur; ex quo fatuæ sunt, nullum referentes laporem, & sero ad maturitatem perueniunt.

Sunt quidem arbores quædam, hoc ingenio, & natura, ut steriles sint, nisi propè habeant alias quasdam, quarum propinquitate, occulta quadam naturæ vi, fructum ferunt. Quod attinet ad vites, ita coniunguntur arboribus, ut videantur ijs indigere ad fructus edendos; & ipsæ, ut feminæ esse; arbores autem, ut mares, attamen, & vites dicimus maritari arboribus, & arbores vitibus. Et arbores vitibus carentes vocamus Viduas, & Viduas, vites arborum adminiculo orbatas. Sic Catullus dixit, *Vitem ulme coniunctam marito*, in Carmine nuptiali, & vitem eo carentem appellavit *Viduam*.

Horatius vero, contra, Ode 5. lib. IV. *Vlmum*, populumque, viduas, appellat, quæ vitibus non sunt coniunctæ, inquit,

Et vitem viduas ducit ad arbores.

Populos:) Arbores hæ sunt albæ: ob id à Græcis dictæ λεῖραι: quæ quidem eas nomine hodieq; vocant, lingua vernacula, Calabri, illam incolentes Italiæ oram, quæ Magna Græcia dicebatur. Inde *Candidam populum* dixit Virg. in Moeride Vitem magis populus alit, testante Columella. *Species* (inquit vetus interpres) *est hic posita pro specie, arbor pro arbore, populus pro ulmo: non enim populus, sed ulmos vitibus maritare, rustici consuevere.*

Alas] alij legunt, *Albas*. ego nihil mato: cum mutationis causam nullam videam, vel fere nullius momenti. Commodus certe sensus elicitur. Sic quoque, cur *Populos* mutemus in *Opulos*, quod his mire gaudeant vites, non video, cum enim lætio ferri potest, mutanda non est.

Aut in reducta valle mugentium.

Prospēctas errantes greges:] Sensus: Videt armenta boum, in vallibus pascentium. Sic Virg.

Magi-

Mugitusq; bouum, mollesq; sub arbore fœmni

Non obstant.

Reducta autem, h.e. secreta, reparata, & etiam sinuosa, ex veterè interprete. Vt illud, *Reducta*, sit, quasi seducta, hoc est seorsim ab alijs nimium expositis aëri locis à natura ipsa ducta.

Est autem *Vallis Reducta*, quæ à montibus hinc inde concluditur.

Vel, *Reducta*, h.e. recollecta, & replicata, quod est, in orbem ducta: vt sunt valles pleræque, montes, & colles, vndequaque ambientes.

Sic dixit Virg. Aen. I.

in sinus scindit sese vnda reductos.

Ideo placet etiam vltima interpretatio eiusdem interpretis, dicentis, *Reducta*, hoc est, sinuosa, quod idem est dictu, ac Orbiculari, cui mire quadrat Virgilij locus à me adductus. Sed idem interpretatur etiam *Reducta*, hoc est, depressa, quod non ita mihi probatur, quis enim ignorat, valles omnes esse depressas, cum sint in radicibus montium? Sic idem Horatius Ode 17. lib. I.

Hic in reducta valle canicula

Vitabis æstus. Qui locus confirmat expositionem mihi probatam: hoc est, recollecta, & montes vndequaque ambiente, in huiusmodi enim vallibus, & longe prospicere possumus, & canaliculæ æstum vitare, quin etiam hiberno tempore à ventis esse tutiores, si claudantur montibus.

Mugentium) Bouum. Per eorum propriam vocem eos significat.

Prospicitur) hoc est, longe, seu procul, spectat.

Errantes) hoc est, libere pascentes. Sic Virg. in Tityro:

Ille mens errare boues.

Errare autem, vt libere pascere significat in bobus, sic in alio pectore gregatim ingrediente, non id omnino significaret.

ficaret, neque de vniuerso grege proprie diceretur, sed de vno, aut altero, ex gregie illo. Ouis enim errare potius dicitur, cum amissa huc illuc vagatur.

Greges:] De Bobus *Greges* dixit, cum *Gram* plerumque de pecoribus minntis intelligatur, Armentum vero de maioribus. Cum apposito tamen etiam ad maiora transferri posse illud, monent Grammatici, tamquam generalius nomen. Ideoque ad distinctionem adiecit Horatium, *Mugientium*. *Greges* igitur, idest, armenta. Grex enim, ut dixi, minoris pecoris multitudo est; Armentum autem maioris, ut bouum, equorum, &c.

Est profecto periucundum, in reducto, & seposito, loco, atque opaco, quo nimirum solis radij non pertingant, ut sunt reductæ valles, longe animalia prospicere, pascenia, & herbam virentem, nam & animalium cædi gressus visum leniter mouent, & viridis herbæ color oculis tum iucundus, tum etiam saluber, est.

Rectæ autem dixit Horatius, *Prospicit*, hoc est procul adspicit, quarundam enim rerum facies non ita solet oblectare, & oculos tenere conspicientium, si proximæ sint, quis enim ignorat, collium, ac montium, & cuiuscunque tractus, ac regionis, longe esse iucundior, & gratiorem, prospectum, cum nimirum ea loca de longinquo conspiciamus, quam cum ea videntes, pedibus terimus? hoc inde fit, quod longepositi plura videmus, quod oculos mire afficit, nempe rerum varietas; & quæ videmus, longe videntur pulchriora, cum earum rerum vitia, propter longinquitatem non animaduertantur, sed summa rerum facies, plerumque iucundior, oculis legatur. Id euenire videmus etiam in picturis.

Inutileſq. falce ramos amputans,

Feliciores inserit.) Senſus: Aridos, & inutiles, arborum ramos falce puratoria amputat, siue circumcidit, nosq; calamos inserit.

Hi

Hi duo versus prorsus consequi videntur superiores illos,

Argo aut adulta vitium propagine

Altae maritat populos.

Sequi enim videntur: magisq. conuenit his subdere

Inutilesq. falce ramos amputans,

Feliciores inserit.

His postea annexi possunt hi:

Aut in reducta valle mugentium.

Prospiciat errantes greges.

Quos recte consequuntur hi:

Aut pressa puris mella condit amphoris;

Aut tondet infirmas oves.

Licet in scriptis, quos viderim, omnibus ordo sit, qui est in vulgatis.

Inutiles] Steriles, infructuosos, inquit interpretes.

Præcipuus enim arborum vsus est fructus, quem nisi reddant, inutiles dici possunt.

Opponit autem Inutiles Felicioribus.

Amputans,) *Putare*, est, inquit Varro lib. v. de ling.

Lat. purum facere. Igitur, *Amputare ramos* est, expurgare arbores, & hoc modo pueros facere.

Feliciores) hoc est, fertiles, vt & in eo versu Virgilij,

Exijt ad calum ramis felicibus arbor.

Felix autem dicitur arbor fertilis, vt diximus, eo quia sine suo, qui est ferre fructus, minime frustratur, quæ enim suum consequuntur finem, ea certe felicia sunt omnia.

Felici autem opponit Horatius Inutile.

Poterat etiam opponere Infelix, cum Infelix significet Sterilem.

Sic apud Liuium: *Arbori infelici recte suspendito.* Et apud Virg.

Infelix solium, & steriles dominantur auenæ.

Inserit:

Inferit:] Infitionem casum docuisse, scribit Plinius, in hunc modum: *Agricola sedulus casam sapis memento cingens, quo minus putrescerent fudes, limen subdidit ex edera, at illa, viuaci morfu apprehensa, suam casam alieno facere vitam, apparuitq. truncam esse pro terra.* Ibiq. plura de duplici ratione, & tempore infitionis.

Aut pressa puris mella condit amphoris;

Aut tondet infirmas oves:) Aut, inquit, mel condit, ex apiarijs collectum, aut tondet oves. Hucusque tria hæc habemus. nam aut is, qui rure degit, operam dat inferendis, & expurgandis, arboribus, aut maritandis vitibus, quod est iucundum, ob spem futuræ vindemiæ, & vtilitatem respicit, sed futuram. Aut mel colligit, & præsentem, vtilitatem spectat. Aut oculos oblectat, quod est meræ voluptatis. Laudat igitur à iucundo, & ab vtili.

Sunt autem tria bonorum genera (ex Aristotele in Rhetoricis)

Iucundum,

Vtile.

Honestum.

Pressa mella) Pressa, hoc est, expressa: nam pressis fauis mella defluunt. Premuntur enim faui, exprimuntur verò mella. De natura, generibus, probatione, mellis, & mellationis temporibus, multa eleganter scribit Plinius lib. xz.

Puris] defæcatis, & mundis.

Condit] reponit. Hinc omnia, quæ in amphoris reponuntur, *Condita* etiam vulgo vocantur. Hæc mellis collectio à vetere interprete vocatur, vñico vocabulo, *Mellamessio*, quasi Mellis messio, idem, quod Mellatio. Græce ΜΕΛΙΤΑΙΣ, sed apud neminem alium legitur. Est profecto ex ijs vocabulis, quæ vulgo tum temporis usurpabantur. Nonnulla quoque, & Græci veteres

tres interpretes in suis Commentarijs vocabula afferunt, quæ apud veteres Græcos scriptores non reperias, non enim omnibus, quæ in loquendo usurpamus, vocabulis in scribendo utimur. Sic etiam idem interpretes, explanans sequentem versum, *Aut tondet infirmas oves*, annotat, illud opus, *Lanitiondium*, dici.

Amphoris) Vasis. Græcorum est vocabulum, Latinis etiam usitatum. Græce, *Ἀμφορεύς*, ab *ἀμφοί*, & *πορεύς*, quod circumferri possit huc, illucque.

Aut tondet infirmas oves:) Oves tondendas circa 1 IX. Kal. Iul. cum longissimus dies, & nox brevissima, solstitium conficiunt, tradit Plinius.

Infirmas, autem fortasse, quoniam sui curam gerere nesciunt, neque salutis suæ providere, præcipuè cum onustæ sunt velleribus suis, & grauatae. Nisi maluerimus (inquit interpretes) dicere eas naturaliter infirmas, idest parum firmas, hoc est, delicatas. cum huiusmodi pecus naturaliter infirmum sit, & nobis obnoxium.

Vel, cum decorum mitibus pomis caput

Autumnus arvis extulit,

Vt gaudet insitina decerpens pyra, &c.

Vel, inquit, Autumnali tempore, quam gaudet, quantæ perfunditur lætitia, pyra decerpens, vvasque, & ceteros fructus, laborum mercedem suorum? *Arvis*, legitur in septem meis. *Agris*, in quinque.

Decorum caput,) hoc est, decoratum, & exornatum pomis. Autumno enim poma colliguntur, quæ Græcis eodem, quo Autumnus, nomine dicuntur, nempe *ὄρεα*. Ideo depingitur Autumnus capite pomis, atque vvis, exornato.

Mitibus pomis) *Mitibus*, hoc est, maturis.

Virg. Tityro:

Sunt nobis mista poma.

Sic *Mites vvas* dixit Virg. Georg. 1.

Miscell. Erud. Tom 3.

Kkk

Hu

Heu male tum mites defendet pampinus uvas.

Et idem, *Mitem vindemiam*, lib. i. i. i.

Mitis in apricis cogitur vindemia campis.

Hoc epitheton est translaticium, sumpta ab homine metaphora. Et non solum transfertur ad fructus, sed & ad res ceteras inanimas, ut ad terram. Vnde Horatius:

Mite solum Tiberis, dixit;

Item Virg. *Mitem Tibrin*.

Et hic noster verbum cognatæ significationis animatis rebus adiecit, lib. xv. ode 7. inquires,

Frigora mitescunt Zephyris.

Dicitur autem, *Pomum mite*, cum est maturum, quod sit tractabile, & se vesci patiatur: ut *Mites homines*, quæ tractabiles sunt, & facile omnes perferunt, ac patiuntur, ut Pamphilus Terentianus.

Contra, *Immitem vuam*, h. e. acerbam, hic noster vocat, Ode 5. lib. ii.

Tolle cupidinem

Immitis vua.

Et Plinius, *Immittia poma*.

Poma, autem hic, non mala solum, sed & poma, & vuas, & cetera intellige, quæ tenera sunt cortice. Licet non desint, qui fructus duræ corticis etiam Poma vocent, ut nuces, castaneas, amygdalas, & cetera huiusmodi.

Describit hoc loco Horatius Autumnum, & per prosopœiam illi personam attribuit. more poetarum.

Est autem sententia, ut dixi: Cum Autumnus vberes, & dulces, fructus produxit.

Vt gaudet) hoc est, quam lætuse est, qua afficitur voluptate, pyra ex arboribus decerpens, suamet manu insitis, ac purpuream vuam?

Triplex ostenditur voluptas.

Primum, quia poma ex arboribus recentia colliguntur; Deinde, quia propria manu;

Po-

Postremo, quia ex ijs arboribus, quatuor inscueris.

Pomum enim, recens, optimum;

Propria manu decerptum, iucundius, & nescio quo modo videtur sapidius;

At, si ex arbore, quam tunc colueris, & in quo nonnihil laboraris, iucundissimum est,

Ut positum est, pro Quam.

Institua) quæ insita sunt. Bene dicit *Institua*, (ait interpretres) quia ex semine nata degenerant, & fiunt agrestia.

Decerpens) propriè, summis captans digitis,

Certantem & quam purpura.)

Est Græcismus. Certo enim, Græce dandi casum plerumque exigit. ut,

χαλεπώτερον ἢ δούη μάχεσθαι, ἢ θυμῷ.

Sic apud Hom. I λ. α.

ἀνδράσι μάχεσθαι.

Et I λ. β. ἡ δὲ μάχεσθαι ἀνδράσι - παυροτέροισι.

Et Demosthenes, μάχεσθαι τοῖς πολεμίοις.

Sic & apud Virg.

Solus tibi certet Amyntas.

Horatio autem familiares Hellenismi,

Ode 6. *Viridiq. certat bacca Venafro.*

Et Ode 1. *Luſtantem learijs fluctibus Africum.*

Et Ode 3. *-nec timuit præcipitem Africum*

Decertantem Aquilonibus.

Et Ode xi. Epod. *Desinet imparibus certare summatum pudor.*

Et Sat. 5. lib. 2. *-haud ita Troia*

Me gessi, certans semper melioribus.

Et 7. *Altercante libidinibus tremis ossa pauore,*

Sic & Virg. Georg. 2.

Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,

Laudibus Italia certant,

Lucr. lib. III.

Quid enim contendat virando cyenis?

Hor. ep. x. lib. i.

Non qui Sidonio contendere callidus oſtro

Nescit Aquinatam potentia velleræ fucum. &c.

Et ep. 18. eiusdem.

Mibi contendere noli.

Et Catull. *Noli pugnare duobus.*

Sed & Virg. *Pugnabis amori.*

Certantem autem purpura: hoc est, colore simillimum purpuræ, & purpureum colorem ostentantem, rubram. qua quid potest esse tum fructu lætius, tum ad speciem pulchrius? Et non solum poma delectant sapore, sed & colore.

Qua muneretur te, Priape,) Priapus, Dionysij, & Naiadis, Nymphæ, vel Chionæ, filius dicitur fuisse. præterea non longe à Lampſaco urbem sui nominis condidisse.

Præponebatur agris, hortisq; custodiendis, atque è ligno fingebatur, duo habens tela, falcem, & palum, seu penem, quibus fructuum fures castigabat. Vnde apud Virg. de se ipso ita loquitur:

Hic me custodem fecundi villicus horti

Mandati curam iussit habere loci.

Et apud hunc nostrum, Sat. 8.

- deus inde ego furum, auiumq.

Maxima formido, nam fures dextra coercet.

At importunas volucres in vertice arundo

Terret fixa, vetatq; novis considere in hortis.

Tamquam igitur hortorum Deus, vna donabatur, & ceteris fructibus, quibus & Silvanus, tutor finium.

- et te, pater

Silvane, tutor finium.]

Silvanitres fuerunt.

Vnus

Vnus dicebatur domesticus, possessioni consecratus;

Alter, agrestis, pastoribus;

Tertius, orientalis, cui est in confinio lacus positus; a quo inter duo, pluresue fines oriuntur, ideoq; inter duo, pluresue est lacus.

Omnis autem possessio quare Siluanum colit? quia primus in terra lapidem finalem posuit. *Finium* igitur, idest, terminorum, quibus agri distinguuntur. Hæc ex scriptoribus de limitibus.

Siluanum Virg. quoque in 1 ix. aruorum, pecorisque, deum vocat. Ibiq. Seruius annotauit, *Publicam cærimoniarum opinionem hoc habere, pecorum, & agrorum, deum esse Siluanum.* Alij tamen dicunt, eum esse ὁ ἄλκιος θεός, hoc est, deum πᾶσι δυν.

Libet iacere modo sub antiqua ilice,]

Nunc venit ad voluptates agricolarum, quibus illi incredibiliter delectantur. Quo autem antiquior illex, eo grandior, patulaq; magis, vmbraque efficiens maiorem iacentibus, aut quouis pacto recubantibus, gratissimam. Ille vero recunitus, profecto, suauissimus est, ex adiunctis non solum .n. corpus labore defatigatum reficitur, sed & sensus omnes recreantur, præsertim auditus,

aquarum sonitu labentium,

cantu auium,

streptu fontium.

quæ non solum voluptati sunt, sed & somnum conciliant.

Modo in tenaci gramine.)

Tenax vocat gramen, eo quod terræ firmiter hæret.

Iacere in gramine, inquit Horatius. Lucretius autem lib. v. ait, *Molli gramine prostratum esse.*

Labuntur altis interrim ripis aqua.)

Fluminum periphrasis.

Alta autem ripa, flumina significant profunda. Inquit, que,

que, *Labuntur interim*, hoc est, labentes Interim audiē aquas. Fluuiiales enim aquæ non solum labuntur interim dum aliquis iacet interdium, sed perpetuo, & irrequieto, lapsu, fluunt. Duo libri mei habent, *Riuus*, non *Ripis*, quod quibusdam magis probatur.

Queruntur in siluis aues:)

Ita, inquam, canunt, vt queri videantur, etsi hoc alij refellant,

Ego existimo, cum hæc diceret Horatius, respexisse Lusciniam, quæ Philomela dicitur, cuius suauissimus est cantus, is tamen Lucus est à poetis interpretatus, vt propterea Luscinia dicta sit, quod lugens canat.

Flet Philomela nefas incesti Tereos; & quæ

Muta puella fuit, garrula fertur auis.

Vt ait Mart. lib. xiv.

Hoc igitur pacto Horatius speciem pro genere sumpserat. An vero, *Queruntur*, dixit, quia, ex interprete, veteres omnium animalium voces, præterquam hominum, *Querellas* vocabant; hinc *Querula* cicada, Maro; *Querella* ranarum: & de bobus; *Atque omnes querellis Impleri nemus*.

Apollonius Thyaneus, Auium cantum, sermonem earum dicebat esse, & eum optime se intelligere profitebatur,

Fontesq. lymphis obstreperant manantibus,

Somnos quod inuitet leues.)

Hic T. *Obstreperant*, non capitur pro, contra streperant, sed pro simplici Strepo, non solum enim fontium strepitus non aduersatur somnum captantibus, sed mirifice conducit, Sicuti autem vehementes sonitus, ac strepitus, somnum fugant, sic contra mediocres, & auribus non ingrati, &, quod caput est, æquabiles, cum nobis mirifice conciliant,

Leues

Leues somnos.) quia meridiani somni leues, graues autem nocturni. Eo quia, fatigato corpore, longo intervallo temporis silentibus omnibus, facile sensus omnes veluti obtupescunt, vt mortuo similem hominem reddant. Male ergo interpretes *Leues* interpretatur securos, & & iucundos. *Somnosq. inuitant leues*, vnus.

Inuitant, quattuor. *Somnos inuitent quod leues*, tres.

At, cum tenantis annus hibernus Iouis.

Imbres, niuesque, comparat:)

Hiberni temporis commoditates, oblectationesque, nunc refert. At vero, cum, inquit, accessit hiems, varijs animum venationibus oblectans, & corpus exercens, malas omnes, & perniciosas, ex animo fugat cogitationes, quas affert nobis, atque alit, otium.

Probauerat Alfius ab utili, & a iucundo, seu delectabili, rusticam vitam esse amplexandam. Super erat, eandem ab honesto commendare: id quod erat potissimum, nam utile, & iucundum, mouet, atque impellit, ad aliquid agendum, eostantum, qui aut voluptatem in omni re sequuntur ducem, omnia vt non virtute, sed voluptate, metiuntur, aut nihil aggrediuntur, quod cum utilitate coniunctum non videatur: at vero eos, qui virtutem colunt, nihil ad se amandum pertrahit, atque allucit, nisi quod honestum sit, est enim virtutis comes honestas. Ita dicere possumus, Alfium hic inducunt vitam rusticam omni hominum generi, sectæ, ætatiq;e, doctis, sapientibus, paucis, plurimis, vulgoq; ipsi, probauisse, quodcumque enim est genus hominum, quæcumque viuendi ratio, quæcumque philosophandi via, vel utilitatem, vel voluptatem, vel honestatem, sequatur, ac sibi colendam proponat, necesse est, illud igitur, quod & utile, & delectabile, & honestum, est, omnibus æque probandum: Præterea, dicere possumus, Horatium sub Alfij persona eo vti artificio, vt primum ab utili, & iucundo,

iucundo, deinde vero, ac postremo loco, ab honesto, rusticæ vitæ condicionem, ut ad felicitatem nos facilius ducentem, vrbanae esse anteferendam, nobis suadeat. Nisi frigitur primum huic viuendi rationi ea bona inesse ostendisset, quæ apud homines, etiam prauos, & corruptos, prima ducuntur, certe opinionem, ac sententiam suam de rustica vita persuadere minime potuisset. Simili etiam arte vtimur cum pueris ægrotantibus, dum ijs aliqua sumenda damus medicamina; ea in primis dulcia esse dicentes, cum ipsi potissimum dulcedine capiuntur.

Sed, quænam est in his versibus honestatis ratio demonstrata? ea potissimum, quod rusticæ exercitationes abducunt nos ab omni mala, ac turpi, voluptate, ac potius corpus ipsum ad virtutem firmanant, quam ad vitia molliunt ac effeminant.

Occurrit autem tacite obijcienti Horatius, ac dicenti, rus quidem æstate, & autumnopotissimum, esse iucundum habitatu, ac longe vrbi præferendum, at vero hieme esse insuauissimum, itineribus iam, præ nimio æceno, ac luto, inuijs, agro etiam omni orbatovenustate florum, ac virentium arborum consumptis fructibus, squalenti deinde vniuersa terræ facie, ac pulcherrimo eius adspectu vehementer immutato, rebus etiam ad vitam necessarijs quotidie deficientibus. Respondet, inquam, huic Horatius, inquiens, rus esse non minus hiberno tempore iucundum; si quidem est in venationibus iucunditas, quæ ea tempestate fieri solent frequentissime.

At cum tonantis &c.) Annus hibernus, hoc est, annus tempestuosus hibernum, hiems, videlicet. Et est descriptio hiemis his duobus versibus:

At cum tonantis annus hibernus Iouis

Imbres, niuesque, comparat.

Iouem tonantem hic vocat æcrem.

Iuppi-

Iuppiter autem aeri præesse dicitur, & ob id ei fulmina in manibus pictores, & poetæ, posuerunt: quoniam in aere & fulmina, & fulgura, & tonitrua, fiunt: & frigora quoque. Inde Ode 1. *Iouem frigidum* dixit, & Virg. Georg. 1. *Iouem humidum*.

Hiems autem, est annus Iouis tonantis; ut Aestas, Iouis sereni. Fortasse Horatius cum hieme, quæ solis quattuor mensibus definitur, vltimum autumnus, & primum veris tempus computat, quibus præcipue & fulgurat, & tonat, & fulminat.

Comparat;) colligit.

Aut trudit acres bine, & bine multa cane

Apros in obstantes plagas;)

hoc est, multis canibus. Sic Ode 15. lib. 1. *Multo milite*, dixit. Et Virg. Aeneid. lib. 11.

Vtrumque armato milite complent. Et hic noster eodem schemate, Ode 5. dixit, *Argo remige*, pro, Argois remigibus. Compellit, inquit, & extrudit, apros in oppositas plagas, eos canibus insectans. Accerrimum autem esse aprum in venatione, nemo nescit,

Aut amite laui rara tendis retia,

Turdis edacibus dolos.)

Amite laui, hoc est, pertica, seu furcula aucupali, ut inquit Festus; & *furcula*, ex qua rete suspenditur ad capiendas aues, ait interpres.

Turdis) Turdi, aues sunt præcipui saporis, in cacuminibus arborum nidificant luto, sermonem humanum imitantur. Græci *χιλδες* vocant.

Pavidumq. leporem, & aduenam laqueo gruem,

lucunda captat præmia.)

Lepus, est animal pavidissimum, & valde timidum; & meticulosum: adeo, ut, Leporis vitam viuere, pro uerbis, dicantur, qui semper anxij, trepidique: viuunt quod id animal, omnium prædæ expositum, ne so-

annum quidem capit, nisi oculis apertis. Natura autem ei optime consuluit, armis eum donans, suæ pauiditati omnium aptissimis. Qui enim natura pauidus est, is, si in hostes incidet, nulla re sibi melius consulere potest, quam fuga. Pedes autem homini pauido sunt arma omnium præstantissima, quibus animalia huiusmodi sibi quaerunt salutem. Porro autem, sicuti pauidis, & meticulosis, animalibus, aufugendi, & euadendi, non pugnandi, ac inuadentium imperum sustinendi, arma præbuit, ac fabricata est natura: sic contra, animosis, audacibus, fortibus, non tam fugiendi, quam impetum propulsi, atque etiam vim vi repellendi, tela parauit, ut Canibus dentes, atque Apris, Leonibus ungues. Equis pedes, Tauris cornua, & alijs alia. Hæc optime, & eleganter, à Galeno differuntur in principio lib. 1. de usu partium; in quibus rationem sigillatim, ac diligentissime, reddit, quorsum unaquæque pars nostri corporis à natura fabricata fuerit. In quo illud etiam legitur pulcherrimum, nempe hominem ipsum nullis armis à natura donatum, sed nudum, & inermem, esse factum; neque ob id accusandam esse naturam, quod homini, sapientissimo, ac dignissimo, animalium, arma denegarit, immo vero eam esse laudibus prosequendam, ut quæ homini videtur optime omnium consuluisse; cum ei omnia omnium animalium arma vniconcesserit, quibus is omnia expugnare, & sibi ipsi subdere, possit; cum ei primum rationem omnia excogitandi, & manum omnia à ratione excogitata fabricandi, dederit, hæc vna sibi fabricat homo omnia omnium animalium arma, & ea præterea, quibus animalia omnia subiiciat, & ijs, ut seruis utatur, ab ijsq; victum, & ab ijs vestitum sibi comparet.

Aduenam laqueo gerunt.) Grues è longinquo, nimirum à mari Eoo, proficisci, & æstatis aduenas esse, scribit Plinius. Gerunt

Gerunt bellum cum Pygmæa gente.

Quando proficiscuntur, consentiunt.

Volant ad prospiciendum alte.

Ducem, quem sequantur, eligunt.

In extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant.

Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno, & decidens, indiligentiam coarguat, ceteræ dormiunt, capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Hinc, quod *Grus* aduena sit, picitur *enotica anis*, nam *singulis annis nobis aduenit*: ait interpretes.

Quis non malarum, quas amor curas habet,

Hæc inter obliuiscitur?) Quis non inter has voluptates obliuiscitur omnium molestiarum, & incommodorum? Inuentum honestis exercitijs hominem, qui vitæ rusticæ se dedit, ab amore abesse, & ab ijs curis, quæ amantes vexant, ait. Otium enim, malorum maximorum causa est, & præcipue amoris veluti fons, & origo. Inde dicitur.

Otia si tollas periere Cupidinis artes.

Vel *Amor*, habendi, hoc est, auaritia, quæ urbanos, anxios, & sollicitos, reddit, vt ait interpretes, quod non placeat, cum *Amor* absque alia adiectione intelligi soleat de amore venereo.

Quod si pudica mulier in partem iuuet

Domum, atque dulces liberos,

Sabina qualis, aut perusta solibus

Perniciæ uxor Apuli,

Sacrum vetustis extruat lignis focum

Lassi sub aduentum viri;

Clauden/q. textis cratibus latum pecus,

Dissentia siccet vbera;

LII 2

Et

Et horna dulci vina promens dolio

Dapes inemptas apparet ;)

Maximum in aduersis solatium præbent hominibus vxores, præsertim quæ leges probarum mulierum seruant : quæ ab Aristotele Oecon. lib. 1. cap. 1. describuntur.

Viris autem labor, mulieribus munditiæ conueniunt, vt ait Marius in concione apud Sallustium, in Iugurtha. Cuius rei eam esse causam dixerim, quod minus caloris habeant mulieres, ideoq; magnis rebus pertractandis, ad quas requiritur audacia, non sint tam idoneæ.

Quæ sit functio, & officium, castæ, ac sedulæ, vxoris, rusticæ, diligenter describit hic Horatius.

Quid, si &c. est in libris meis. Vt legatur cum interrogatione. Non male.

In partem iuuet) Quod si habeat vxorem rusticus, quæ sedulo maricum suum in augenda re familiari, & educandis liberis, iuuare velit, & diligenter culinam, & pecora, domi curet, vt faciunt mulieres Sabinæ, & Apulæ.

Dulces liberos,] Hæc. n. prima, & præcipua debet esse cura bonæ matris, vt probe, & liberaliter, susceptos liberos educet, diligenterq; ad labores assuefaciat. Sic apud Virgilium Aen. 2.

Et dulces natos, exceptatumq. parentem.

Qualis Sabina, aut vxor Apuli,)

Sabini, & Apuli, Italiæ sunt populi, fortes, & strenui. Horum vxores dicunt esse pudicas, & rerum domesticiarum valde studiosas, optima profectio commendatione. Sabinorum autem virgines, quas Romulus rapuit, viros suos adeo dilexerunt, vt pacem inter Sabinos, Romanosque, facerent.

De Sabinorum probitate referam hoc loco, quæ scripsi olim in epistola quadam ad Illustrissimum, & Reuerendissimum, Cardinalem Amulium, iam edita in

in libro de Quæstis per epistolam. Ea autem sunt: Probitatis fama ita Sabini homines florere, ut eis omnia tuto committi posse viderentur, itaque Cicero in quadam ad Trebonium epistola ita scripsit. *Oratorem meum Sabino tuo commendavi, natio me hominis impulsit, ut ei recte putarem, nisi forte, candidatorum licentia hic quoque usus, hoc subito cognomen arripuit, et si modestus eius vultus, fermoq. constans, habere quiddam à Curibus videbatur.* Nimirum, & Virgilius ad integritatem spectavit, cum dixit lib. 11x.

Curibusq. severis.

Et Statius Silv. lib. 1v.

Curibusq. vetustis.

Et Horatius *rigidos Sabinos*, Ovidius *tetricas Sabinas* vocavit: & alio loco *incultas*: quod est indicium pudicitiae, coluntur enim ea, quæ placere capiunt, qua de re sic Luvenalis Sat. x.

- Sanctos licet horrida mores

Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinas

Item Martialis lib. 1.

Castane antiquis sedens Lauina Sabinis,

Et quamvis tetrico tristior ipsa vtro.

Perusta folibus] hoc est, fusca, & subnigra, quod est indicium sedulae mulieris rusticae, nullum sudorem, aut calorem, in expediendis negotijs defugientis.

Sacrum focum) nempe, dijs penatibus consecratum. Iuxta focum dii Penates positi fuere, Laresq. inscripti; idcirco, quod *ara deorum Larium focus sit habitus*, ait interpretes.

Vetustis,) hoc est, desiccatis, non recentibus, quæ præ viriditate, cum ignem sentiunt, valde fumant, fumus autem est odiosissimus: ut non male dictum sit, duo præcipue domo nos pellere, fumum, & malam coniugem.

Laus

Lassi sub aduentum viri ;) Debet curare vxor, vñ, vesp̃eri redeunte marito fesso, & famelico, splendeat focus, quo illum, spe lautioris, & largioris, cenæ, consoletur. Memini aliquando quendam dicere, diligentis feminae esse, viro domum reuertente, ad minimum vnā ollam habere apud focum, vel vacuam; ne, si videat nihil apparatus, ringatur.

Tentis eratibus) Crates, caulæ sunt ex viminibus contextæ, quibus noctu clauduntur, & à ferarum incurfione muniuntur greges.

Lotum) secundum, fertile.

Horna) nouella, Hornum autem, hoc est nouellum vinum est sapidius vetere.

Dapes inemptas apparet ;) non emptis, sed labore partis, epulis, mensam exstruat. Nam bonam matrem familiam non emacem, sed vendicem, esse oportet.

Huc etiam allusit Virgilius:

- seraq. reuertens

Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.

Non me Lucrina inuerint conchyliis,

Magis verbombus, aut scari ;) Si, inquit illa, quæ superius commemorata sunt, adsint commoda, non mihi iucundiores fuerint opiparæ mensæ urbanæ rusticis mensis nam mihi parabilis victus, ac domi factus, erit gratior exotico, & exquisito.

Ostendit igitur, se rusticorum fereulis plus delectari, quam lautissimis, & exquisitissimis, diuitum cibis.

Lucrina conchyliis) In lacu Lucrino capta. Sic Sat. 4. dixit, *Lucrina peloris.*

Lucrina autem conchyliis maxime excellebant.

Conchyliis sunt testacea omnia, vt ostrea, pedines, echini, qua quidem voce utitur etiam vernacula nostra lingua. Certe pictiores, qui testis vtuntur, in quibus

bus colores seruant, hac voce vtuntur, dicentes *Co-
chigli*.

Athenæus huius etymon vocis ita deducit, vt velit *Con-
chylia* dici *καρά το κενύειναι*, id est ab hiando.

Ostrea hic intelligit, nam ostreis Lucrinis optimum
saporem primus Sergius Orata adiudicauit, quando ea-
dem aquatiliū genera aliubi, atque aliubi meliora, teste
Plinio.

Iuuerint, h. e. iucunda fuerint.

Magis ve rhombus, Piscis, est planus, Plin. lib. ix.
cap. 20. & Colum. lib. i ix. cap. 16. *Raucenæ* optimus,
teste Plinio lib. ix. cap. 34. & Iuu. sat. 4. & Ouidio, cu-
ius hæc sunt:

Hadriaco mirandus litore rhombus.

Olim in delicijs habitus. Sed & Venetijs maximi fit. Est
autem Rhombus, & Græcum, & Latinum, & vernacu-
lum vocabulum. Dictus, & *ψῆττα*. Vide Athenæum
lib. vii. & Plinium lib. ix. cap. 42. Et est ex eo dictus,
quod figura sit Rhombi. Est autem Rhombus figura
quadrilatera, quæ tamen recti angula non est, sic
vt Rhomboides, quod in contrarium collocatas li-
neas, atque angulos habet æquales, non autem rectis an-
gulis, neque lateribus æquis continetur: habet enim duos
angulos aduersos acutos maxime, duos reliquos itidem
appositos obtusos maxime. Potestis hanc figuram apud
Euclidem legere in principio suæ Geometriæ, in quo tra-
duntur definitiones Geometricarum figurarum. Propte-
rea dixit Martialis:

Quamuis lata genat patella rhombum,

Rhombus latior est tamen patella.

Namque, cum sit quadrilatera, hoc est Rhomboides,
figuræ, iure latior esse potuit patella.

Facit eius mentionem Plin. lib. xxxi. c. xl. coniun-
gens eum cum scaro.

Fuisse.

Fuisse autem piscem non ignobilem, satis hic Horatij locus, præter Plinium, declarat, opponit enim, exquisita, & magno empta, cibaria, rusticis, ac parabilibus.

Scari,) Dicitur ἀστέρας, id est, salire. Naturam eius ita describit Diphylus, Latine redditus, apud Athenæum lib. ix. *Molli, ac tenera carne præditus est, friabilis, dulcis, levis, ad coquendum facilis, facile redditur, ventrem mollis.* Addit idem, recentem scarium esse suspectum, propterea quod lepores marinos capiat. qsq; vescitur, idcircoq; eius intestina vim bilis effectricem habent. Idem hunc solum ex omnibus piscibus dormire dicit, & propter eam causam numquam noctu capi. Oppianus etiam lib. i. Halieut, eum solum vocalem esse scribit. Ceteri enim pisces, muta sunt animalia.

Is etiam (auctore Arist. in 2. de hist. animalium, cap. 17. & lib. ix. cap. 2. & Plinio, & Athenæo) solus inter pisces ruminare creditur. Eum Plinius lib. ix. cap. 17. & lib. xxxii. cap. xi. Athenæus lib. vii. & Aelianus lib. ii. cap. 16. celebrat, ut sua tempestate principalem. Fuit Romanis in honore mensarum. Inde Ennius, apud Appuleium, Apol. i:

Scarum præterij cerebrum Iouis pane supremi.

Sed operæ pretium est, recitare, quæ Plinius de eodem recenset, cap. 2. lib. xxxii. inquit autem: *Mibi videntur mira, & quæ Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur: Scarum inclusum nassis non fronte erumpere, nec infectis viminibus caput inserere, sed aversum cauda ictibus crebris laxare fores, atque retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus caudam adinuare nimis erumpentis.*

Galenus quoque Scarum inter saxatiles excellere suauitate sua tempestate scripsit. Et Nicander apud Athenæum lib. vii. Scarum esse dixit multi nominis.

Si quos Eois intonata fluctibus

Hiems ad hoc uertat mare.) Si quos tempestas ab Oriente ad hoc mare nostrum impellat. Et hoc dicit, propter mare Carpathium, ubi Scarorum maxima est copia.

Intonata) hoc est, intonita: hoc est, tempestas concitata.

Non Afra auis descendat in ventrem meum,) Gallinas Africæ intelligere videtur, quæ nouissimæ peregrinarum auium sunt in mensas receptæ, ut legimus apud Plinium lib. x.

Non Attagen Ionicus

Iucundior, quam lecta de pinguiissimis

Oliua ramis arborum:) Attagen maxime Ionicus celebratur, quondam existimatus inter raras aues, ut Plinius lib. x. commemorat.

Plumas habet varijs colorum maculis distinctas.

Quamobrem ab Arist. *πτερπύχιλος* appellatur.

Oliua) Oleæ arboris fructus.

Aut herba lapathi, prata amantis, & graui

Malua salubres corpori.]

Vt pulchre urbanam luxuriam hucusque notauit, ita nunc rusticorum frugalitatem commendat. De Lapatho, & Malua, herbis, multa scribit Plin. lib. xx. c. 21. De Lapatho hæc interpret: *Lapathum herba in cibo sumpta stomachum confortat, ventrem purgat, urinam prouocat, ruetum excitat, & nauseabundis comedendi auiditatem reddit: nascitur in locis sabulosis, & planis.*

Vel agna festis casa Terminalibus,

Vel badus creptus lupo.]

Miscell. Erud. Tom. 3.

M m m

Ter-

Terminus, Deus fuit, pacis, & iustitiæ custos:

Huius templum iuxta ædem Iouis opt. max. in Capitolio, primum à Numa exstructum, cui sacrum festis Terminalibus in agris, sexto ab Vrbe miliario, sub patenti cœlo fieri solebat. Et inquit, *Festis*: vt ostendat frugalitatem rusticorum, qui carnibus vescuntur solum festis diebus.

Aut hædus ereptus lupo.) Hædus lupo ereptus videtur suauior, non quia tenerior factus: (hædus enim satis tener videtur, dum hædus est, etsi à lupo morsus non sit) sed ideo suauior, quia, vt ait Acro, gravior factus est ex perduto. Quæ enim perdidimus, si recuperaremus, gratiora sunt nobis: nam videmur ea in lucro deputare.

Mas inter epulas, vt iuuat pastas oues

Videre properantes domum; &c.) Quam iucundum est, inquit, dum rure cenamus, videre oues iam pastas domum redire citato gressu, vt moris est, ac boues etiam languentes de labore dici, vernaſq. sua obeuntes munera.

Vt iuuat) Mirum quantum delectat.

Iuuandi verbum poetis frequentissimum, pro verbo Delectat.

Pastas oues) Delectat videre oues pastas, & repletas, domum redire; & contra, videre boues redire lassos, ac defatigatos. Oves enim ex pastura, boues ex labore, nobis emolumentum præbent.

Properantes domum;) ad quietem, & ad refectum. Animantia enim omnia, licet, homine excepto, rationis sint expertia, naturæ tamen impetu quodam feruntur ad id, quod ad eorum conseruandam vitam est necessarium, non solum enim vnicuique rei est à natura tributum, vt sit aliquid, sed vt se etiam in propria condicione seruet, & suimet interitum maxime auerſetur,
pro-

properant domum oues quiescendi gratia, & somnum capiendi, cuius indigent ad vitam; boues autem non solum quiescendi, sed vescendi gratia. Sic obseruamus quotidie, equos ex longo itinere domum redeuntés magis properare, ac festinare, quam domo abscedentes, laborem enim, vt malum, non homines solum, sed animantia omnia, auersantur.

Videre fessos vomerem inuersum boues

Collo trabentes languido:) Idest, videre boues arando fessos, confecto iam labore diurno, domum redire. Sic Virg.

Adspice: aratra iugo referunt suspensa iuueni.

Positeq; vernas, ditis examen domus,

Circumrenidentes lares.) Vernas, seruos circa forum sedentes, nam ad forum cenare solebant, quod hodieq; fit, in ea vita, quæ sciuncta à curis sit, & procul absit a fastu. Est autem *Verna* puer domi natus, & procreatus, qui serui loco sit.

Renitentes, sex mei.

Hac ubi locus fenerator Alfius,

Iam iam futurus rusticus,

Omnem relegit idibus pecuniam,)

Postquam hæc de agriculturæ laudibus dixit fenerator Alfius, suam fortunam pertæsus, statim rusticus fieri desiderauit. Ideoq. omnem pecuniam, quam fenerator erat, a debitoribus exegit, mercaturus agrum. Idibus autem, dicit, quod olim idibus exigenter vsuræ. Alij pro *Relegit*, probant *Redegit*, vt est in octo meis scriptis. Quod etiam mihi probatur, cum eo in hoc significato Cicero non semel vtatur.

Quarit Kalendis ponere.] Notat inconstantiam Alfij, qui statim ad ingenium, & pristinos mores, redijt. pulchre ostendens, quam periculosum sit, canem semel intestina degustasse. Alfij cuiusdam feneratoris habetur

M m m a apud

apud Columellam dictum illud, *Bona nomina non nunquam mala fieri, si numquam interpelles*. Plinius etiam meminit Flauii Alfij cum Mæcenate.

Alludit autem Poeta ad consuetudinem feneratorum, qui solebant in singulas Kalendas mutuum dare. Vnde, & *Kalendarium* pro libro rationum, in quo feneratores nomina debitorum describebant, ut in 2. Parergon memoriæ mandauit doctissimus, idemq; omnium doctrina, & moribus, elegantissimus vir Andreas Alciatus.

Arcadius Charesius libro singulari de muneribus ciuilibus, Dig. lib. L. tit. 4. de muneribus, & honoribus, l. 18. Munerum ciuiliū: *Kalendarij quoque curatio, & quaestura in aliqua ciuitate inter honores non habeatur; sed personale munus est*.

PLACET

PLACET. HOC. LOCO

ADSCRIBERE. VIRGILII. VERSVS

GEORG. LIB. II.

Vt facilius possint conferri
cum Horatianis.

*Fortunatos nimium, sua se bona norint,
Agricolae, quibus ipsa, procul discordibus armis
Fundit humo facile victum iustissima telus*

*Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit adibus undam,
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusaq; auro vestes, Ephyreiaq; aera,
Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.*

Nec casta liquidi corrumpitur usus oliui:

*At secura quies, & nescia fallere vita,
Diues opum variarum, at latis otia fundis,*

Spelunca, viuiculus, lacus, at frigida tempe,

Mugitusq; bouum, mollesq; sub arbore somni,

Non absunt: illis saltus, ac lustra ferarum,

Et patiens operum, † paruoq; assueti iuuentus, exiguosq;

Sacra Deum, sanctiq; patres: extrema per illos

Iustitia excedens terris vestigia fecit.

Me vero primum dulces ante omnia Musae,

Qua-

Quorum sacra fero ingenti percussus amore,
 Accipiant; celiq; vias, & sidera, monstrent,
 Defectus Solis varios, Luneq; labores:
 Unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
 Obſcibus ruptis, rursusq; in se ipsa residant:
 Quid tantum Oceano properent se tingere Soles.
 Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
 Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
 Flumina amem, siluasq; inglorius; o, ubi campi
 Sperchii que, & virginibus bacchata Lacanis.
 Taygeta: o, qui me gelidis in vallibus Hemi
 Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra.
 Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
 Atque metus omnes, & inexorabile fatum
 Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis avari.
 Fortunatus, & ille, deos qui nouit agrestes,
 Panaque, Silvanumq; senem, Nymphaq; sorores.
 Illum non populi fasces, non purpura regum
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
 Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
 Non res Romana, perituraq; regna: neque ille
 Aut doluit miserans inopem, aut inuidis habenti.
 Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
 Sponte tulere sua, carpſit, nec ferrea iura,

Insa-

*Infantumq; forum, aut populi tabularia vidit .
 Sollicitant alij remis freta caca, ruuntq;
 In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
 Hic petit excidijs urbem, miserosq; penates,
 Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro:
 Condit opes alius, defossoq. incubat auro.
 Hic stupet attonitus Rostris: hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatur enim) plebisque, patrumq;
 Corripuit, gaudent perfusi sanguine fratrum,
 Exsulioq; domos, & dulcia limina mutant,
 Atque alio patriam querunt sub sole iacentem.
 Agricola incuruo terram † dimouit aratro: molitist
 Hinc anni labor: hinc patriam, paruosq; † nepotes penates;
 Sustinet. hinc armenta bouum, meritosq; iuuenecos.
 Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
 Aut fetu pecorum, at Cerealis mergite culmi,
 Prouentusq. oneret sulcos, atque horrea vincat.
 Venit hiems, teritur Sicyonta bacca trapetis:
 Glande sues leti redeunt: dant arbusta siluæ:
 Et varios ponit, fetus autumnus: & alte
 Mitis in apricis coquitur vindemia saxi.
 Interea pendent dulces circum oscula nati:
 Casta pudicitiam seruat domus: ubera vacca
 Lactea demittunt: pinguesq; in gramine lato,
 Inter se aduersis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agitat festos, fususq. per herbam,
Ignis*

Ignis ubi in medio, & focij cratera coronant,
 Te libans Lenae vocat; pecorisq; magistris
 Velocis iaculi certamina ponit in ulmo:
 Corporaq; agresti nudant pradura palestra.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 Hanc Remus, & frater: sic fortis Etruria crevit:
 Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septem quae una sibi muro circumdedit arces.
 Ante etiam sceptrum Dictae regis, & ante
 Impia quam caesis gens est epulata iuencis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Nec dum etiam audierant inflari cassica, necdum
 Impositos duris crepitare incudibus enses.
 Sed nos immensum spatijs confecimus equor;
 Etiam tempus equum fumantia solvere colla.

CAROLI SIGONII

Iudicium de Historicis,

QVI RES ROMANAS

Scripserunt, ab Vrbe condita ad Caroli
Magni Imperatoris tempora.

Miscell. Erud. Tom. 3.

Nun

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF
ART AND HISTORY
OF THE
CITY OF BOSTON
100 NORTH ST.
BOSTON, MASS.
1880

1880

AD LECTOREM

IVDICII SIGONIANI

De Rei Romanæ Scriptoribus.

Balthassar Bonifacius.

Ecce hunc librum, amice Lector, mole quidem exiguum, fructu verò plusquam medicrem, non tam Carolo Sigonio, qui semel composuit, quàm DOMINICO MOLINO, qui bis ab interitu vindicavit. Ipsum autographum, à viro doctissimo Francisco Pigna, pluribus ab hinc annis acceptum, maximus ille Venetorum Senator, & rei literariæ Princeps, dederat imprimendum Ciotto Typographo, cuius detestabili incuria deperijt. Hoc autem apographum, per omnes ferè doctissimorum virorum bibliothecas diu conquistum, & bono

Nnn 2

Mer-

Mercurio tandem inuentum, dat tibi, dat memoria, dat publicæ utilitati. Nihil est enim optatius communi huic ingeniorum parenti, quàm nostram singulorum industriam excitare, ac studijs nostris facem præferre; summum videlicet laborum suorum premium existimanti, iuxta Eurysthei sententiam, si quippiam boni ad salutem hominum conferat. Idem mihi autor fuit, ut simile quiddam ex optimis quibusque criticis excerptum, tibi legendum proponerem quo Sigonius elenchus absoluitur, tibiq; utilior, & nisi me fallit coniectura etiam iucundior foret. Vt nihil aliud, hoc certè nostra additamenta præstabunt, quod saburra in nauigijs, ne pusillus admodum Sigonij libellus ventis ludibrio esse possit. Vale.

Tarvisio V 1. Cal. Nouembr. M DC XXV 1.

CAROLI SIGONII IUDICIUM

DE HISTHORICIS,

Qui res Romanas scripserunt ab Vrbe condita
ad Caroli Magni Imp. tempora.

POLYBIVS. I.

Etustissimus omnium, qui nobis super-
sunt Historiæ Romanæ scripto-
rum est POLYBIVS, e Megalopo-
li Arcadiæ Ciuitate oriundus, Publij
Africani minoris præceptor, ac per-
petuuseius in militia comes. Is bel-
la, tum Punica, tum quæ eodem
tempore in Græcia, Asia, & Lybia

gesta sunt, libris quadraginta, quorum priores quinque
integri, & sextus imperfectus tantum supersunt, Ptole-
mæo Euergete in Ægypto regnante, Græcè conscripsit.
Sed ea sunt ita crebris interpositionibus interrupta, vt,
qui se præceptorem Historiarum conscribendarum ostendit,
Historiæ leges quasi negligere videatur. Vtile tamen
quod extat; nam maiori parte caremus.

CAR.

CÆSAR DICTATOR. II.

CAius Iulius Cæsar belli Gallicj, & Ciuilis Pompeiani libros vndecim Commentariorum rerum à se gestarum scripsit, genere orationis, & eleganti, neque ob nimiam diligentiam odioſo. Huius cum perſpicuitas, elegantia, & numeri mire placent; cum latior ſingularum rerum, temporum, locorum, conſiliorum, atq; actionum eſt explicatio. Ad iuſtam tamen Hiſtoriam non attingit; quanquam ita nihil omiſſiſſe videtur, vt, quod Cicero ait, alios à ſcribendo deterruerit.

SALLUSTIUS. III.

CAius Salluſtius Criſpus, qui Cæſaris Dictatoris, Pompeij Magni, & Marci Ciceroniſ, cum quo grauiffimas inimicitias exercuit, tempore vixit, nobis totus periit, quod ad libros Hiſtoriarum attinet, quas rerum Romanarum temporum ſuorum ſcripſit; eis enim Aurelius Auguſtinus ante annos MC. vſus in libris de Ciuitate Dei. Iugurtha, Catilina, vt eius conciones, eius ſpecimen fuerunt. Brevis eſt, ſed nihil non ea breuitate comprehendit. Sententijs gaudet, & antiquis verbis, acumine non inepto. De eo Martialis: Criſpus Romana primus in Hiſtoria. Thueydidi ex Græcis opponitur à Quinciliano eleganti dicendi, Attica breuitate, ſententiarum crebra uſurpatione. Taxatus à Pollione Aſinio, vt nimis antiquariuſ, & ex Catonis Originibus verba mutuatus. Trogo autem Pompeio diſplicet, quod orationibus nimis longis vtatur, ſicut etiam Thueydides,

DIODORVS SICVLVS IV.

Diodorus Siculus Syracusanus vixit Trium-Viris in Rempublicam faulenteibus. Libris quadraginta, quibus Bibliotheca nomen indidit, omnium temporum Historiam Græce amplexus est. Res Romanas minus diligenter persequitur. Ex ijs sex primi antiquorum gesta fabulosa ante Troianum bellum continent. In vndecim sequentibus, quæ à bello Troiano ad Alexandri Macedonis Principatum gesta sunt, referuntur. In reliquis autem tribus, & viginti recensentur, quæ vsque ad bellum Gallicum Caij Cæsaris Dictatoris gesta sunt. Huius Historiæ septendecim tantum libri nobis supersunt, reliqui temporum iniuria periire.

DIONYSIVS. V.

Dionysius Alexandri filius Halicarnassæus, cuius extant libri decem Græce, & vndecimus male verus, res gestas ante, & post Urbem Conditam vsque ad bellum Tarentinum, & Regis Pyrchi scribere aggressus est. Sed & quæ extant (maiori enim parte caremus) paucis annis post duodecim Tabulas finem scribendi faciunt. Vixit sub Augusto Romæ. Historiam, & pleraque alia, quæ non extant, scripsit. Diligens antiquitatum inuestigator. Rempublicam Romanam dilucide ante oculos ponit: quibus initijs, quo ordine, quibus actionibus, quo consilio, quo euentu singula gesserit, egregie ratiocinando, recenset.

TITVS

TITVS LIVIVS. VI.

Titus Liuius Patauinus, e vico Aponi, calidis aquis celebri, ab Vrbe Condita ad Neronis Drusi obitum, qui fuit Ann. Urb. DCCXII. Libros Historiarum conscripsit. Ex quibus XXXV. tantum extant, eorum quæ ante Pyrrhum, & bellis Punico secundo, Philippi- co, Antiochæno, & Persico gesta sunt. Vixit eisdem Augusti temporibus, in quibus Historiæ finis est. Libertas maxima, prudentia non parua, dicendi copia maior, quam diligentia: Ideoq. à Principe Cæio, tanquam verbosum, & negligentem, notatum fuisse crediderim. Pollio Patauinitatem ei obijciebat. A Quintiliano autem magnopere laudatur, cumq. Herodoto, in concionibus præsertim, comparatur. Ediscendumq. pueris suadet, vt Ciceronis imitatore.

M. VALERIUS MAXIMVS VII.

Marcus Valerius Maximus exemplorum nouem libros scripsit, in quibus ex omnibus Historicis exempla in certos locos connectit. Vtilis est eo ipso ordine; & quod ad similem vtilitatem vnique vti liceat exemplo. Sed dum ex omnibus elicit, qui sæpe varij inter se sunt, sepe etiam non sibi constat. Melius fecisset si nomina Historicorum, ex quibus ea descripsit addidisset. Tiberij Cæsaris tempore scripsit. Mira in eo adulandi ratio.

PATERCVLVVS. VIII.

Caius Velleius Paterculus Tiberij Cæsaris etiam temporibus vixit. E fragmento duorum librorum cognosci-

gnoscimus cum epitomen Historiarum Romanarum scripsisse. Pleraque imo omnia placent, quod res ipsae dignae sint, neque à melioribus conscribantur. Tenuis alioqui verbis, & ordine non satis accuratus. Adulationis supra quam credi potest vitio laboravit; praesertim cum Augusti, & Tiberij Caesaris gesta narrauit.

CAIUS PLINIUS. IX.

Caius Plinius Secundus Veronensis libros triginta septem Historiae Naturalis, qui adhuc, licet corruptissimi, extant, conscripsit. Opus varium, & multiplex, ut est ipsa Natura. In eis quicquid vel Deo immortalis, rebusque creatis conueniens est, vel unquam usu venit, explicatur. Diligentia maior, quam dicendi ratio. Vixit sub Vespasiano Principe, Praefectus Classis Misernatium. Obijt sub Tito in Vespasiani incendio, dum eius causas indagare vellet. Pleraque alia, quae perire, scripsit.

PLUTARCHUS. X.

Plutarchus Cheronaeus Asiaticus, Traiani, postea Romani Principis, praceptor, vitis insignium viro- rum scribendis, res gestas à Graecis, atque Latinis conscripsit. Rerum, ac sententiarum vbertate magna. Sed, dum singulis plura, quam ad eorum vitam pertinet, tribuit, Historia saepius repetita, atque concisa non assequitur, ut vix ex omnibus discamus, quae sunt gesta, quo consilio, quo ordine, mire tamen rerum vbertate utilis.

TACITUS. XI.

Publius Cornelius Tacitus, Optimus Historicus, quae post Augusti obitum usque ad sua tempora acciderunt,
Miscell. Brud. Tom. 2. 000

derunt, optima fide, atque diligentia recensuit. Consilia, mores, & rerum gestarum ordinem vsq. ad Traiani Principatum egregie scripsit. Aulicæ vitæ rationem, in Aula Palatina Domitiani, Neruæ, atq; Traiani Principum ipse diu versatus, eleganter explicauit. Stylus magis grauis, quàm elegans, asper enim, parumq. duriusculus est, atq. à Latinæ linguæ candore discedens. Si melioris tamen reipublicæ res gestas conscripisset, procul dubio haberet Liuius æmulum, paulo Dionysio, & Sallustio inferiorem. Periere autem libraliquot.

FRONTINVS. XII.

Sextus Iulius Frontinus stratagematum libros conscripsit, in quibus ex omnibus Historijs exempla, in certos locos distincta, enumerat copiose, & magna cum utilitate; licet pleraq; librariorum errore, inepte sint repetita. Neruæ, & Traiani temporibus vixit.

PLINIUS IVNIOR. XIII.

CAij Plinij Cæcilij Secundi iunioris, seu alterius, Romanorum Ducum gesta nobis supersunt. Is, vt elegancia Romana haud mirabilis est, ita propter magnitudinem materiæ valde nobis utilis licet non semel erret, & pleraque dicendo omittat. Floruit sub Traiano; Tacito amicissimus.

SVETONIUS. XIV.

CAius Suetonius Tranquillus duodecim Cæsarum vitam potius, quàm Historiam conscripsit, quæ ab alijs quærenda est. Hic eorum mores, domesticas res, ac publicas magna diligentia, ordine certo, atque perpetuo scripsit.

scripsit. Stylo alioquitenui, & qui grammaticum magis, quam Historicum sonet. Vixit sub Adriano Principe, cuius etiam epistolarum magister fuisse dicitur.

APPIANVS. XV.

Appianus Alexandrinus Sophista, Aegyptius natione, sub Adriano Imperatore, duobus & viginti libris, alia ratione, quam ceteri, Historias Romanas prosecutus est. Prouinciarum deuictarum ordinem secutus, res gestas in singulis prouincijs enumerat. Item bella ciuilia, quæ extant: Regium, Italicum, Hannibalicum, & alia, quæ non extant: Punicum tertium, Syriacum, Celticum, Hibericum, Mithridaticum. Parthicum extant, male conuersa, Multis in rebus leuis, multa etiam omittit: Sed diligenter legendus, quod pleraque ex Historijs his accreperit, quæ perierunt.

ÆMILIUS PROBUS. XVI.

Aemilius Probus eleganter Græcorum Ducum, & Punicorum, atque Catonis maioris vitam, breuiterq; conscripsit.

LVCIVS FLORVS. XVII.

Lvcij Flori, qui eiusdem Adriani Imperatoris Principatu vixit, epitome duplex extat: altera Liuij, nimis concisa, carpit enim quædam insigniora, utilitamen in his, quæ ex Liuiio amissimus: altera rerum Romanarum, quatuor libris distincta; Quæ declamatoris mihi non Historici videtur. Dum singula bella descripsit, in singulis ineptus est.

IVSTINVS. XVIII.

Iustinus Pij Imperatoris tempore floruit. Is Trogi Pompeij librorum epitomen eleganter conscripsit. Externarum nationum post hominum memoriam res diserte enumerat, ordine non ita exacto. Rerum Romanarum mira ieiunitas; atque vt ex quadam oratione apparet, odium non leue.

DION. XIX.

Dion e Bythinia, Vrbe Nicæa oriundus, Aproniani filius, iterum Consul sub Alexandro Seuero Principe fuit. Is iussu Seueri Imperatoris Rerum Romanarum ab initio Urbis Historiam scribere aggressus, eam vsque ad Alexandrii, Mammeæ filij Imperatoris tertium Consulatam libris octoginta perduxit. Ex quibus priores sex, & triginta, & posteriores viginti tres nobis defunt. Præclare autem nobis actum est, quod Ioannis Xiphilini Constantinopolitani monachi Epitome, ex quadraginta quatuor posterioribus Dionis libris confecta, superfit; quæ vitas Imperatorum omnium, excepto Pio, continens, non modicum auxilium rebus cognoscendis præbet. Ipse vt dixi, Asiaticus est, in concionibus plus nimio loquax. Narratio verò satis diligens est: multa q; Lectores docet à Latinis prætermissa.

HERODIANVS. XX.

Herodianus Alexandrinus grammaticus, Apollonij etiam grammatici, filius, & discipulus, libros octo Historiæ Romanæ Principum sui temporis Græce confecit, ab obitu Marci Aurelij ad Gordiani minoris initium. Impe-

Imperatorum singulorum actiones, & gesta diligenter, & certo ordine enumerat. Concionibus gaudet, sed brevibus. Acumine, breuitate, & sententiarum gravitate Sallustio comparandus. Si meliorum temporum restant ordine, & copia scripsisset, inter Græcos Historicos qui Latina memoriæ mandarunt, Principem locum procul dubio obtinuisset.

De Iulio Capitolino, Aelio Lampridio, Trebellio Polione, Flauio Vopisco, Aelio Spartiano, & Vulcatio Gallicano, qui vno fere tempore sub Diocletiano, & Constantino Magno Imperatoribus, Romanorum Principum vitas conscribere, vix habeo quid dicam: Adeo temporum iniuria, & librariorum negligentia sunt mutili, & corrupti. Ex his tamen, quæ extant, facile colligere possumus eos, pro temporum conditione, satis diligentes in historia conscribenda fuisse. Sed rerum dispositio, quæ hi vti sunt, minus apta; stylusq; tenuis: Pleraq; etiam dicenda omittunt; multis ineptè, quæ ad rem nihil, vel parum faciunt, additis. Et, cum breuitati studere conantur, in nimiam verborum incidunt, minuta quæque prosequentes. Nobis tamen chari esse debent, cum eorum temporum meliores scriptores non habeamus.

IULIUS CAPITOLINUS. XXI.

Iulius ipse Capitolinus omnium Principum Romanorum vitas in duas partes distinctas, priorem Diocletiano Augusto, posteriorem Constantino Imperatori conscripsit. Sed solummodo extant Pij Marci, Veri, Pertinacis, Macrini, Albini, duorum Maximinorum, trium Gordianorum, Maximi, & Balbini: Reliquæ periær. Ipse citatur à Flauio Vopisco in Probi Imperatoris vita.

LAM.

LAMPRIDIUS. XXII.

Titus AELIUS Lampridius, eisdem Diocletiani temporibus, Romanorum Imperatorum vitas explicavit. Commodus, Heliogabalus, Alexander, nobis tantum supersunt. Reliqua non extant. Citatur à Flauio Vopisco in Probi vita inter eos, qui Romanorum Principum vitas scripsere.

POLLIO. XXIII.

TRebellus Pollio sub Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus, Constantio Cæsari, patri Magni Constantini, omnes Imperatores, qui à duobus Philippis vsque ad fratrem Quintillum fuerunt, tam claros, quam obscuros, vt in Aureliani vita refert Flavius Vopiscus, scripsit. Deest à Philippis ad Valerianum; nam quod extat, ab eo exordium habet.

FLAVIUS VOPISCUS. XXIV.

Flavius Vopiscus sub eisdem Principibus ad Celsum quendam vitas eorum Principum conscripsit, qui ab obitu Claudij, & eius Fratris Quintilli fuerunt vsque ad initium Imperij Diocletiani. Scripsit paulo ante bellum, quod cum Persis gessit Maximianus. Extant omnia sed librariorum errore deprauata.

SPARTIANUS. XXV.

Lucius AELIUS Spartianus, Diocletiano Imperatore, omnium eorum qui non solum in Romano Imperio Principum locum tenuere, Augustiq; appellati sunt, verum
rum

rum etiam illorum, qui vel Cæsarum nomine, vel quolibet alio genere, siue in famam, siue in spem Principatus venire (ut eius verbis utar) vitas enarrauit, Galerius, & Constantino Cæsaribus iam creatis. Adrianus, Aelius Verus, Iulianus, Seuerus, Niger, Caracallus, & Geta tantum extant. Reliqua nobis desunt.

GALICANVS. XXVI.

Vlcatius Gallicanus, qui etiam eisdem temporibus Imperatorum vitas scripsit, nobis pene totus periit, Auidij Cassij vita tantum excepta.

FLAVIVS EVTROPIVS. XXVII.

Flavius Eutropius sub valentiniano maiore vixit; minus quidem elegans; sed cum ex Liuius, & Sallustiores, nobis nunc ignotas, decerpserit, & omnem Historiam Romanam breuiter ab Vrbe Condita vsque ad Iuliani Principis mortem libris decem persequatur, magni à nobis fieri debet.

AMMIANVS. XXVIII.

Ammianus Marcellinus, ut ipse de se loquitur, Græcus miles, & in Latino sermone, qui suo tempore corruptissimus erat, parum versatus, Latine Historiam Romanam scribere aggressus est, ab obitu Domitiani ad Valentis Imperatoris, sub quo vixit, interitum, libris vno & triginta, ex quibus priores tredecim nobis desunt. Vbi ad temporum suorum Historiam, quæ libris, qui extant, continetur, deuenit, diligentissime, atque optima fide scripsit. Verum adeo duro, aspero, incompto, & plane barbaro sermone, ut vix quid dicat consequi possit. Li-
bra-

brariorum quoq; errore mutilus est, & deprauatus. Vtilis tamen est, vbi intelligitur; nam ea scribit, quæ meliores auctores non habent.

VICTOR. XXIX.

Sextus Aurelius Victor, vir Consularis, breuiter ab Augusto ad Theodosij senioris mortem, sub quo vixit, Imperatorum vitas memoriæ mandauit. Nonnulla alia præterea persecutus est.

SEXTVS RVFVS. XXX.

Quid de Sexto Rufo dicam vix habeo. Vtique eo concisus est, vt nullam habeat Historiæ similitudinem. Victorias Prouinciarum Populi Romanibreuiter persequitur, enumeratis locis, ac Ducibus: Tenui alioqui, & plane corrupto stylo. Vixit sub Valentiniano maiore.

OROSIVS. XXXI.

Paulus Orosius Hispanus, indignus Historici nomine nonnulla, ex Eutropio, & Floro excerpta, collegit. Primæ illi partes in Religione Christiana laudanda, veterumq; superstitione explodenda. Vixit sub Honorio Principe, Augustini, cuius discipulus fuit, temporibus.

ZOSIMVS. XXXII.

Zosimus Gazæus, seu Ascalonita, Græcè septem libris, quorum vltimus integer, cum pleraq; alia in cæteris desint, Historiam Romanam temporum suorum seu à Constantino ad sua tempora conscripsit. Vixit Theodosij

dofij minoris Imperatoris temporibus ; Gothis , alijsq; barbaris Italiam , & cæteras prouincias Romanas vastantibus Ipse totus in Christianæ Religionis pietate oppugnandas principibusq; Romanis, qui & initiati fuerant , lacerandis versatur . Ideo, sæpe falsa scribens , indignus est Historici nomine , a quo amor , & odium abesse debent , vt veritati locus sit . Vtilis tamen est , quod pleraq; aut ab alijs non scripta , aut temporum iniuria amissa , persequitur .

PROCOPIVS. XXXIII.

Procopius Rhetor Cæsariensis , e Palestina oriundus, Iustiniani temporibus vixit ; Belisarij , præstantissimi Ducis, a Secretis . Omnibus eiusdem expeditionibus, quæ multæ fuerunt, interfuit . Bellorum Gothici, Italici, tribus, Persici, duobus, Vandalici totidem libris Historias optima fide Græcè conscriptas, nobis reliquit . Diligens ipse est in scribenda Historia : Verum mediocri stylo , ac plane naturali dictione, quæ Asiaticæ propior est, quam Atticæ; ipse enim Asiaticus fuit . Conciones, & epistolas qualdam breues interponit, haud prorsus in eo genere ineptus .

AGATHIUS. XXXIV.

Agathius Scholasticus Smyrneus quinque libris res Iustiniani Principis, eiusq; Ducum, Belisarij, & Naris, in Italia, Africa, Perside, & apud Byzantium gestas, post Procopium scripsit . Stylo tenui, & crebris interpositionibus confuso . Verum utilis est , quod ea prosecutus sit , quæ meliores scriptores non habent.

IORNANDES. XXXV.

Iornandus Gothus Episcopus omnium temporum Chronicon potius, quam Historiam scripsit, ab Vrbe Condita ad Iustiniani Imperatoris tempora. Stylus barbarus est; verum Historia utilis, quod multa, ab alijs omissa, prosequatur.

MARCELLINVS. XXXVI.

Marcellinus Comes Vir Clarissimus Chronica, seu Annales scripsit ab obitu Valentis vsque ad Iustiniani annum Imperij vice simum. In his breuiter illorum temporum Historiam, seu potius Commentarium, est satis diligenter complexus.

B E D A. XXXVII.

Beda Anglus Chronica, seu annales scripsit à mundi initio ad Imperatorem Leonem Iconomachum, cuius ætate vixit. Cum ad tempora sua deuenit, latius res explicauit. Diligens, & pius scriptor.

PAVLVS DIACONVS. XXXVIII.

Paulus Foro-iuliensis Longobardus, cognomine Varnesfridus, Diaconus, octo Historiarum libros Eutropio addidit; ab obitu Iuliani Imperatoris ad Leonis Iconomachi Constantinopolitani Principis Imperium. Satis diligens in his, quæ litteris mandauit. Verum tenui, & quasi barbara dictione. Pleraque etiam dicenda omittit. Vixit Caroli Magni Imperatoris temporibus.

ANASTASIVS. XXXIX.

A Anastasius Romanæ Ecclesiæ Bibliothecarius, Vir, pro temporum condicione, Græcis, & Latinis literis eruditus, ex Theophane Mauro, & Nicephoro Patriarcha Constantinopolitano, Græcis scriptoribus, incepto, & planè barbaro stylo, verum optima fide, & diligentia Historiam decerpam Latine conscripsit, à CHRISTI NATALI ad Michaelem seniores, cognomine Rangabios, Constantinopolitanum Imperatorem; Nobis valde charus esse debet, quod ea, quæ nec meliores, nec peiores scriptores habeant, litterarum monumentis tradiderit.

ZONARA. XL.

Ioannes Monachus Constantinopolitanus, ex Ordine Sancti Basilij, cognomento Zonara, qui olim Byzantij Magnus Drungarius, & Protosecretarius Imp. Alexij, & Ioannis Comnenorum fuit, Historiam vniuersam Græcè, a mundi primordio vsque ad obitum Alexij Comneni Constantinopolitani Imperatoris, sub quo ipse vixit, tribus; quorum primus agit de rebus Iudaicis ab exordio mundi vsque ad Hierosolymitanum excidium; alter Historiam Romanam ab Vrbe Condita vsque ad Constantinum Magnum Imperatorem breuiter complectitur, tertius Imperatorum res gestas, a Constantino Magno vsque ad obitum Alexij Comneni continet; tomis conscripsit. Omnia ante Constantinum ineptè, & parum diligenter (de rebus Latinis temporibus) explicata. A Constantino Imperatore deinceps utilis est, & quod ex res diligenter enarrantur, & quod meliores scriptores non habeant.

Hi ergo sunt quadraginta rerum Romanarum veteres scriptores, & hi quidem meliores ex his, quos temporum iniuria nobis reliquos fecit. Ex quibus plerique ordine certo, atq; perpetuo omnem Historiam Romanam complexi sunt. Nonnulli autem eodem ordine quasdam eius illustriores partes sunt persecuti. De quibus quid nostrae aetatis doctissimi, simulq; eruditissimi viri sentiant, quae ipse ex eorundem ore didici, iam videre potuisti. Porro autem ex reliquis antiquis Marcum Varronem, Marcum Tullium, Cornelium Nepotem, Messalam, Solinum, Strabonem, Melam, Pedianum, Gellium, Censorinum, Macrobius, Sextum Pompeium, & plerofq; alios: Item ex Ecclesiasticis Eusebium, Dium Hieronymum, Rufinum, Prosperum, Socratem, Theodoretum, Sozomenum, Cassiodorum, Theodorum, Euagrius, & Nicephorum hoc loco omittendos censeo, & in alias classes rejciendos; quod aliam exquirant dicendi rationem. Cum illi, & si multa ad Historiam Romanam pertinentia scribant, id tamen sic agunt, ut in ea incurrisse potius, quam narrare instituisse videantur: Hi vero res Ecclesiasticas magis conscribentes, Romanas minus diligenter prosequuntur. De quibus etiam, ut de superioribus feci, gravissimorum hominum iudicium propediem ad te mittam.

DE
ROMANÆ
HISTORIÆ

Scriptoribus

EXCERPTA

A

BALTHASSARE BONIFACIO

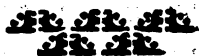
Ex Bodino, Vossio, alijsque.

THE ASSAULT ON BOMBAY

HEROI MAGNO,

ET Musarum parenti,

DOMINICO MOLINO.

Balthassar Bonifacius S. D.

*V*adraginta rei Romanae scripto-
rum elenchum, iussu tuo, Domine,
confeci. Aedificium, mole qui-
dem exiguum, non tamen sine
ingenti labore, atq; industria
summa ad fastigium perduci.
Restabat, ut tuo nomine inscri-

beretur, statimq; ingredientibus Genius tuus pro fo-
ribus praesto esset, qui bonos tuto deduceret, malos
aut ingressu, aut obreptione prohiberet. Tibi ve-
rò potissimum Historici debebantur, qui omnes pro-
permodum Historicos rectè factorum tuorum narra-
tionibus defatigas. Cygnos tibi offerre equum erat,
qui inter Cygnos natus, atq; educatus, non modò ip-
se cygneum canas, sed alijs quoque suauem cantio-
nem inspires. Nam quod Philostratus de Apollonio
suo speciosè mentitus est, id ego de te, nostro Apollio-

ne, dicam verè, à Cygnorum choro tuos esse natales
 exceptos, & magna hilaritate concelebratos, felici-
 bus quibusque aubus applaudentibus. Nempe is
 futurus eras, ut tuis auspicijs, & si quis natura
 abhorreret à Musis, ut Euripides inquit, elegans
 subito, atq; eruditus euaderet. Mirabuntur fortas-
 se, qui hæc nostra legerint, me, tanquam bombylium,
 inani susurro ausum esse obstrepere suauissimis anti-
 quorum occentibus; eosq; in ius vocare, qui, iam-
 dudum inter Diuos recepti, ab omni humana censu-
 ra purantur immunes. Sed enim viam institi, quam
 præiit Sigonius, quamq; auctoritate tua stratam,
 & munitam, ipse mihi indicasti. Quod si ego hisce
 Viris iudicandis longè à scopo aberrauero, tuum
 erit, Domine, collimare, & umbonem ipsum at-
 tingere, Ut contrà si quis sentiat, nihil sentiat,
 quemadmodum eleganter dixit Sedigitus.

Vale. Tarvisio V, Non. Octobr. MDCXXVI.

D E ROMANÆ HISTORIÆ SCRIPTORIBVS

EXCERPTA

A BALTHASSARE BONIFACIO

Ex Bodino, Vossio, alijsque.

I.

OLYBIVS, Lycortæ filius, natione Arcas, patria Megalopolitanus, gente Patritius, quadraginta voluminibus non Romanorum solum, & si horum in primis, sed simul aliarum Orbis gentium res gestas complectitur; quam obrem Historiam suam Catholicam vocat. Ex omnibus Polybij scriptis, quinque priores libri integri ad nos peruenerunt primum; reperta deinde fragmenta duodecim librorum sequentium; legationes item ex omnibus historiarum libris collectæ: preciosa me Hercules analecta, ac inter cimelia, non sine quadam veneratione, asseruanda: quibus docemur, cur nam Romani post clades à Pœnis acceptas emerferint, & ad summum potentiae fastigium peruenerint; Quomodo instituendus optimus imperator, & quibus artibus in primis instructus esse debeat: Quo pacto signa per faces dare maximè oporteat: Qua ratione potuerint Romani superare phalangem, quæ Macedonibus immortalis habebatur, eiusque naturæ, ut vinci nequaquam posset, Damnatur Polybius impietatis, quod de religionibus nefariè scripserit. Quem scopulum, dum effugeret Lipius in

Miscell. Erud. Tom. 3.

Qq q

lu.

superstitionem impiegit, hoc enim ferè comparatum est, vtdum, via fugimus, in contraria curramus, quemadmodum sapientior dixit Horatius. Sed Liuius excusatione dignior, quàm Polybius, videtur; propterea quod superstitione præstat, quàm impietate contaminari, & falsam, quàm nullam habere religionem. Ex antiquis in hunc scriptorem genuinum fregit Scylax Geographus, aut Sillographus potius, ex recentioribus Sebastianus Maccius, pædagogum subinde appellans, terræ filium, iactatorem, periautologon, vaniloquum, ambitiosum, ostentatorem, extra rem non aliò digredientem, nisi vt de se prædicando gloriam sibi compararet; denique præcepta Historiæ conscribendæ nimis affectatè inferentem, quibus ne ipse quidem, quicquid tradebat, vsquequaque paruerit: Quod in eo vitium deprehendisse cum primis proficitur Patritius. Animaduersores, vt ait Vossius, non modò spissa, sed etiam stolidæ inscitia. Quis enim recti vir iudicij non exoscaletur tam benignam scriptoris indolem, qui duplici functus munere Historici, & Philosophi, narret simul, & moneat? Scilicet Perotto visus est vno in opere, & summus Historiographus, & Orator maximus, & optimus Physiologus. Testatur etiam Bodinus hunc inter meliores rerum gestarum enarratores verissimum haberi, esse vbiq; sui similem, eruditum, grauem in laudibus parum, in reprehensionibus acerbum, ac, veluti prudentem legislatorem, & bonum Imperatorem, multa de militari, urbanaq; disciplina, multa de Historici officio disputare; locorum verò, ac regionum descriptiones neminem veterum diligentius explicasse; magnamq; Europæ partem, etiam Africæ, & Asiæ minorem, vt populorum mores obseruaret, peragrasse. Et nihil sanè tam prope fuisse videtur, quam vt ipse cum paucis ad boni Historici ideam proximè accesserit: Marcus enim Brutus, prudens rerum aestimator, ac propterea subtilis adeo verborum pensula-

tor;

tor, vñ ne Cicero quidam ei satisfaceret, tanti Polybium fecit, vt, etiam vltimis atq; afflictissimis patriæ temporibus, partim ad solatium doloris, partim ad vitæ institutionem, non modò legeret studiosissimè, sed quæ ab eo fusius explicata essent, compendio constringeret. Hunc, vt egregiæ prudentiæ virum, rei q; bellicæ experientissimum Æmilianus Scipio domi, militiæq; secum habuit, vt docet Velleius, individuum consultorem. Hic ille est, cuius solertia, quemadmodum scribit Ammianus, porta Chartaginis suffossa, captaq; ciuitas fuit. Hic ille est, qui ab Achinis ad Ptolemæum Epiphanem in Ægyptum, ad Consules item Romanos in Thessaliâ missus, honorificentissimis legationibus fungebatur. Hic ille est, qui cotam spectauit cladem, atq; excidium Vrbs, totius Græciæ florentissimæ, cum bimaris illa Corinthus à Lucio Mumio diriperetur: Vt absq; vlla instantiæ labe dicere poterit cum Aenea Maroniano se narrare, quæ ipse miserrima viderit, & quorum pars magna fuerit. Nobis igitur nullam, quam ex eius vel doctrina, vel experientia capere vtilitatem possemus, inuidendam ratus, vno opere, vt diximus, prodere sui temporis Historiam, simulq; præxim tradere instituit ciuilibus prudentiæ, tum eius, quæ in administratione reipublicæ versaretur, tum etiam eius, quæ ad militarem disciplinam pertineret; quibus duabus partibus ars illa Regia, quam politice vocant, absoluitur. Quod ad dictionem Polybij attinet, Dionysius Halicarnassæus incuriam eius reprehendit, & minus accuratam verborum comprehensionem. Sed profectò nihil mirum est elegantiarum orationis parum sollicitum fuisse Virum serijs rebus, & grauib; semper deditum, cui sufficeret efficacia sententiarum, incorruptaq; veritas narrationis, quiq; non grauaretur eloquentiæ palmarium cedere Herodoto, ac Xenophonti. Quamquam dictionem eius non esse vsquequaq; improbandam, vel ex eo constat, quod Liuius, Hi-

storiorū disertissimus; integros ex eo libros propè ad verbū
 describat. Quem tamen noster hic parū candidè nullo alio
 dignatur encomio, quàm scriptoris non contemnendi; nisi
 id apud Liuium *κατά λιπότητα* dictū intelligamus, quomodo
 Achilles Homero vocatur non infirmissimus Achæorum.
 Eadem propemodum parcimonia bonus auctor à Cicero-
 ne appellatur: Quem secutus Iosephus virum bonum
 nuncupauit: Strabo hominem grauem, & serium: Ælia-
 nus autem vno verbo plurimas laudes amplectens, virum
 multiscium: Velleius præcellentem ingenio virum. De-
 nique Perottus gloriatur se egregiam, & luculentam præ-
 stantis, & sinceri scriptoris Historiam in lucem Latinam
 proferre, in qua cum magnitudine, ac diuersitate rerum
 gestarum splendor quoque verborum coniunctus est, &
 suauitas orationis quibusdam quasi luminibus sententia-
 rum ita respersa, vt nemo res Romanas, vel verius, vel
 copiosius, vel maiore cum diligentia prosequatur. Sed
 Perotto longè eruditior Casaubonus, vt multo amplio-
 rem, & castigatiorem nobis Polybium exhibuit, sic de in-
 comparabili hoc auctore melius sensit, omnemque ex eo
 calumniæ maculam deterfit; cum illud confirmare nequa-
 quam vereretur, non posse aliquem neque Græcum inue-
 niri, neque Latinum ex illo meliore seculo, ne dum e po-
 sterioribus, quem Polybius non aliqua legitimæ historiæ
 laude, aut etiam pluribus, antecedit. Quanquam verò
 dictio Polybiana duriuscula, & parum compta Dionysio
 censeatur, in serijs tamen, magnisque scriptoribus minus
 interdum culta dictio, non sine austeritate quadam, iuuat
 vt poma quædam sunt suauiter aspera, & in vino nimis
 veteri ipsa nos amaritudo delectat, quemadmodum Sene-
 ca eleganter dicebat. Nam quod ad notam impietatis
 attinet, atrocissimi criminis suspicionem à Polybio pro-
 pullsauit Suidas, cum testaretur Fortunæ in Polybianis
 historijs nullum esse locum, & Diuina providentia cun-
 cta

At mortalium administrari. Non deest, sed non eminet in Polybio facundia; nihil vero est iniquius illis, qui nullam putant esse eloquentiam, nisi ubi nihil est præter eloquentiam. Sed facultatem dicendi in auctorem tam graui laudatum ire par fuerit iniuriæ; qui ut orationis delicijs, & verborum amœnitatibus vni, aut alteri historicorum fortasse est inferior, ita ciuili prudentia, solida doctrina, rei Castrensis peritia, sincera fide, exquisito iudicio, grauibz sententijs, imperatorio quodam stylo, & proprijs alijs historiæ, omnibus numeris perfectæ, dotibus sic excellit, ut pauci e cunctis, siue Græcis, siue Romanis, cum ipso mereantur componi, anteponi certè nullus. Idque profectio Constantinus Imperator fassus est non tam verbo, quam facto: Cum enim in suum pandecten historicum, e Diodoro, Dionysio, Iosepho, Dione, & alijs primæ notæ scriptoribus pauca admodum seligeret, Polybium penè totum descripsit, atque operi suo inseruit. Vtinam verò illi Augusto eius incæpti nunquam venisset in mentem, ea quidem lege, ut integro hoc scriptore frueremur, aut corpus illud saltem ab eo confectum haberemus. At sic erat in fatis, ut ex Græcis Imperatoribus, luctuosa litterarum clade, alius Iurisconsultos, alius Historicos nobis eriperet, ut pro Papinianis Bartholos, pro Polybijs Zonaras legeremus.

I I.

CAIUS IULIUS CÆSAR, culmen humani ingenij, naturæ conatus vltimus, monstrumq; ut eum Cicero vocat, omnibus admirandum; nam quid attinet Homero primas cum Plinio decernere, cum de Cæsare nihil ferè dici possit, quin de omnium laudibus quippiam detrahatur? Scriptor est purus, & elegans, in verborum structura accuratus, ac omnino placidi instar fluuij pro-

cur-

currens, politicus quoque, & grauis sententijs, quo Xenophontem excellit, cæteroqui ei non dissimilis mulum. Scripsit Commentariorum de bello Gallico libros septem, de Ciuili tres. Marci Tullij de ijs iudicium est per quam celebre: Nudi sunt, inquit, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste, detractio: Sed dum voluit alios habere paratum vnde sumerent, qui vellent scribere Historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa volent calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deterruit; nihil est enim in Historia pura, & illustri breuitate dulcius. De eisdem Hircius prædicat in hæc verba Tullianis propè gemina: Adeo probantur omnium iudicio, vt prærepta, non præbita facultas scriptoribus videatur: Cuius tamen rei maior nostra, quam reliquorum est admiratio: Cæteri enim quam bene, atq; emendatè, nos etiam quam facile, atq; celeriter eos perscripserit, scimus. Dolet meritò Vossius studiosæ iuuentutis vicem, quæ satis infrequens est in nobilissimo, atq; adeo diuino hoc scriptore: Aut si quibus in manu sit, haud alius cuiusquam rei legitur gratia, quam ob eximiam Romanæ linguæ puritatem, verborumq; proprietatem summam; cum ex eo tamen haurire sit preciosam pulcherrimarum rerum suppellectilem. Porro si quid in eo culpandum videtur, hoc vnum illud fuerit, quod in his, quæ iure optimo verterentur ei vitio, non satis interdum veritati litauerit: Nam & Asinius Pollio parum diligenter, parumq; integra fide Commentarios conscriptos putat; Cum Cæsar pleraque, & quæ per alios erant gesta, incautè crediderit, & quæ per se, vel consulto, vel obliuione, perperam ediderit, quemadmodum testatur Tranquillus. De Cæsare Dictatore, quod ad eius scriptionem attinet, hæc sunt fere, quæ apud clarissimos auctores reperiuntur elogia. Cæsar habet peracre iudicium, ait Cicero, & splendidam, quandam minimeq; veteratoriam rationem dicendi tenet.

Facit

Facit eum Tacitus summis oratoribus æmulum . Vocatur ab Hircio præcellentis ingenij, sermonisq; præter alios castissimi . A Valerio Maximo humani ingenij perfectissimum columen . Ab Aulo Gellio gravis auctor linguæ Latinæ . Ab eodem rursus excellentis ingenij, & prudentiæ vir . Denique Fabius Quintilianus hoc illi reddidit testimonium: Caius Cæsar si fore tantum vacasset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur, tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixisse, quo bellavit, appareat. Exornat tamen hæc omnia mira sermonis, cuius propriè studiosus fuit, elegantia. Neque immerito Cæsar vocatur à Plinio inter mortales animi vigore præstantissimus, scribere nanque, & legere simul, dicere, & audire solitus erat; epistolas vero quaternas pariter, & septenas librarijs dicere. Casaubonus Iulij Cæsaris Commentarios divinum opus, & maximarum, atque utilissimarum rerum doctrina scætum nominavit. At Paulus Manutius tanti scriptoris hoc ferè texuit encomium: Eminent inter omnes, primumq; sibi dignitatis gradum Caius Cæsar iurè vendicat; nam, & vixit qua plurimum ætate, Romæ floruit eloquentia, & coluit ipse eloquentiam præter cæteros. Rebus vero gerendis non interfuit modo, verum etiam præfuit; quo factum, ut usum quoq; qui valet in scribenda Historia multum, cum doctrina coniunxerit. Præclari illius Commentarij, quibus nihil habent perfectius Latinæ litteræ, se non solum omnibus omnium Historijs æquare, verum anteferre etiam videntur. Brevitatem scimus in oratione magnam esse laudem, cum eo tamen si vitetur obscuritas, faciliè enim, cum illam sequimur, in hanc incidimus, quod in Thucydide vitium Marcus Tullius notavit. At Cæsar, cum brevitatem maximè omnium admauerit, ita tamen pressus est, ut eodem nihil fieri possit illustrius. Propriè loquitur, & significanter, & ornamentorum tantum habet,

bet, quantum in exponenda re decet: nam elaboratam studiosius orationem, nimiaq; excukam elegantia prudentium aures non modò in Commentarijs, verum in Historia quoque respuunt.

I I I.

CAIUS SALLVSTIVS CRISPVS, rerum Romanarum, vt de eo cum Tacito sentiam, florentissimus auctor, confecit Historiam ab Vrbe condita, quæ deperijt, nec iam superest integrum quicquam, præter bellum Iugurthinum, & Catilinæ coniurationem. Dictionem eius omnes antiqui existimant breuem, ac neruosam esse, & Thucydidis æmulam, ita enim censuit Velleius. Scriptor est inter Latinos planè Atticus, qua laude Demostheni propior est, quam Cicero ipse, ex Adriani Turnebi sententia. Sed vt Thucydidem multi reprehendunt, ita Sallustium non omnes probarunt. Nam Asinius Pollio notat eius obscuritatem, & audaciam in translationibus, & nimiam priscorum verborum affectationem, quod dedita opera obsoletas voces ex Catonis originibus exciperet. Quamobrem a Valerio Probo apud Gellium vocatus est nouator verborum, quod scilicet vetera, & iam desita verba recentaret. Exploduntur à Fabio principia, & proœmia Sallustiana, vt nihil ad Historiam pertinentia, nimisq; insulsè lamentationum, & querimoniarum plena. Trogus autem Pompeius in Sallustio reprehendit, quod conciones directas, atq; orationes longas operi suo inferendo, Historiæ modum exceßerit. Senecæ vero in Sallustio displicuit obscura breuitas, amputatæ sententiæ, & verba, ante expectatum cadentia. Sallustium Adrianus Cæsar adeo nihili fecit, vt ei Cæcilium prætulerit. Flavius item Vopiscus, cum nimis vniuersim neminem scriptorum, quantum ad Historiam pertinet, non aliquid esse men-

mentitum affirmet, Sallustium nominatim ignominia notavit. Vitandam oratori præcipit Fabius Sallustianam brevitatem, & abruptum sermonis genus, quod ociosum fortasse lectorem minus fallit, properantem transcurrit, audientem transuolat; quamvis hoc quaecunque est vitij, in ipso virtutis locum obtinuisse fateatur. Cui subscribens Macrobius, in genere, inquit, dicendi copioso. Cicero dominatur, in breui Sallustius regnat. Quibus gemina sunt verba illa Apuleij: Nec opulentiam requirit Cicero, nec parcimoniam Sallustius. Crinitus vero, Est, inquit, eius oratio tam absoluta, tam casta, & innocens, ut merito ab eruditis diuina breuitas censeatur. Sed & Fabius ipse alio loco fatetur oratione eius, ac breuitate nihil audiri posse perfectius, præsertim apud vacuas, & eruditæ aures. Neque immerito vocatur ab Aulo Gellio Sallustius subtilissimus breuitatis artifex. Constat porro ex veterum commentarijs hunc ingenio fuisse acri, & in studijs litterarum accurato. Itaque à Vibio Sequestre auctor certissimus nuncupatur: Et ab Aurelio Augustino veritatis nobilitate donatur. Et quidem certè optima fide, & perquam sedula diligentia videtur Historiam composuisse, Fertur enim in partem operis, cum de rebus Punicis ageret, tanto studio incubuisse, ut regiones Africæ adierit, & maxima solertia perlustrauerit, quo maiori sollicitudine veritatem exploraret. Neque vero multum eius gloriæ luminibus obstruxisse arbitramur criticorum, vel calumniam, vel inuidentiam: Nam, ut Gellius testatur, quamquam multi non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque, & obrectare, plura tamen inscitè, aut malignè vellicant: Neque impedire potuerunt quo minus doctissimorum corda, ut inquit Martialis, diuinarent Sallustium in Romana Historia Principem fore: Quos inter Bodinus Sallustium integerrimi scriptoris, liberi in iudicando, magnarumq. rerum usu præditi nominibus deco-

auit. A Stoicis nescio quibus vapulauit Sallustius, quod cum alienæ luxuriæ grauiſſimus eſſet obiurgator, & cenſor. cumq; Mœcellum Pium ſugillaret, quod, præter ſuam, & populi Romani dignitatem, & modèſtiam, conuiſſis in Hiſpaniâ, omnique luxu vteretur; poſtea vero ipſe deprehenſus in adulterio, loris benè caſus, pœnas incontinentiæ dedidit; cumq; opibus præter modum aſſueret, hortos illos, deliciarum ſuarum conſcios, quorum veſtigia adhuc Romæ cernimus, omnibus amœnitatum generibus inſtruxiſſet, doctrinamq; ſuam factis funditus evertiſſet; & iſ proſecto videtur Caſaubono Salluſtius fuiſſe, qui, omnium libidinum ſeruus, ſic aliorum vitijs perpetuo irasceretur, quaſi inuideret. At nos huiusmodi, veluti ſcopulos præteruecti, in hiſtoricorum ſcripta; non in mores, inquirimus.

I V.

DIODORVS, AGYRIO, Siciliæ oppido, oriundus ætate Cæſaris vixit, vt ipſe non ſemel de ſe teſtatur. Longæuus tamen fuit, & ad medium vſque Auguſti principatum ſuperauit. Vniuerſalem Hiſtoriam, quam Bibliothecam inſcripſit, quadraginta libris abſoluit: Quorum ſex primi, vt ipſe in ſua præfatione docet, continebant res ante bellum Troianum geſtas, caſque, quæ fabulis proditiæ fuerant, tum Barbaricas, tum Græcanicas vetuſtates. Vndecim vero ſequentibus res vbiq; locorum geſtas, a bello Iliaco ad Magni Alexandri exceſſum compræhendebat. Denique tribus, & viginti poſterioribus libris deſcripſit quicquid relatu dignum contigerat vſq; ad initium belli à Romanis aduerſus Gallos ſuſcepti, quo Caius Iulius Cæſar, cui magnitudo factorum, & ſupra mortalem potentia, Diui nomen perperere, pugna- ciſſimis gentibus debellatis, Imperium Latinum ad Britannicas

tannicas usque insulas prolatauit. Nunc de tanto opere vix
 quindecim extant libri, paucaque ex Photio, alijsque colle-
 cta. Et quo maior iactura esset, perire simul Berosus,
 Theopompus, Ephorus, Philistus, Callisthenes, Timæus
 ex quorum lucubrationibus assidue triginta annorum la-
 bore Historiam suam Diodorus congererat. Hunc Rho-
 diginus meus fabulosum scriptorem appellat: Cui Viues
 astipulatur, nihil eo fuisse nugacius affirmans. Hi vero de
 Historia ipsa loquuntur; nam de titulo Plinius, eum re-
 prehenderet alios, qui magnificis, atque ampullosis inscrip-
 tionibus, propter quæ vadimonium deferi posset, quæque
 vel lac Gallinaceum pollicerentur, insaniebant, Diodo-
 rum autem, qui purè, & simpliciter Bibliothecam inscrip-
 serit, putaret primum inter Græcos desisse nugari. Quod
 autem Diodorus in Theopompo redarguit, ex libris octo,
 & quinquaginta, quinque esse, quorum dubia sit fides,
 id in eum poterit retorqueri, non iniusta, ut plerique aiunt
 recriminatione: Nam ex quadraginta Diodori libris,
 quinque priores toti penè ex fabulis constati videntur.
 Sane multa sunt errata Diodori in supputatione olympia-
 dum, & Romanorum magistratuum appellatione; quo
 nomine à Bodino, Sigonio, Pighio, sæpe numero vapu-
 lauit. Cæterum ipse se purgat Diodorus, qui priores illos
 Historiæ suæ libros vocat enarrationes veterum fabularum
 neque enim diffitetur priscæ temporis Historiam fabulis es-
 se permixtam, neque omnino vera esse, aut credibilia pu-
 tauit, quæ de Heroicis temporibus memorantur: sed ta-
 men latius esse duxit, quomodocunque res priscas nosse,
 quam eas penitus ignorare. Nec certè negare possumus
 magnam fuisse huius auctoris industriam, & studium veri-
 tatis, quo incensus longinquas peregrinationes per Asiam,
 atque Europam suscepit, nullis periculis territus, nullisque
 laboribus fractus, quo minus loca ipsa lustraret, de qui-
 bus scripturus esset. Quam quidem ob diligentiam com-

mendatur in primis non modo ab ethnicis scriptoribus, sed etiam à Iustino Martyre, atq; Eusebio Cæsariense. Qui tamen illud explosione, ac sibilo excipiunt, quod interpretatus est annos fuisse Lunares, cum homines annos mille aliquando viuerent, quasi vero non etiam num longeuus quisque mille mensibus, hoc est octoginta annis, uiuat, vt interim transcam, quam liquido appareat ex libro Geneseos annos illos fuisse Solares. Dictionem Diodori carpit, atq; arrodit Bodinus, qua nihil magis vulgare dici possit, repræhenditq; eos, qui Diodorum Appiano anteponunt, cui ne conferendus sit quidem, siue dicendi genus, siue rationem Historiæ spectent. Sed vir multo acrioris iudicij Photius Patriarcha Diodorum ait vsum esse dictione perspicua, nec nimium ornata, sed Historiæ maximè consentanea, neque affectare puram putam Atticam elocutionem, sed neque deiici in vulgarem, & tritam dicendi formam, verum mediocri eloquentia gaudere. Illo quoque nomine laudandus videtur, quod illustrium in doctrinis virorum ætates solus, e veteribus ad Historiam adiunxerit: Quod inter neotericos nimis religiosè obseruauit religiosus vir Iacobus Philippus.

V.

DIONYSIVS ALEXANDRI filius Halicarnassensis, quem felici illo Augusti seculo floruisse inter omnes conuenit, orsus à vetustis Aboriginibus, & priscis Italiæ incolis pertexuit Historiam vsque ad primum bellum Punicum, eò desinens, vnde Polybius inceperat: Opusq; suum Romanas antiquitates inscripsit: nisi is titulus proprius sit priorum duntaxat librorum, quos ante ceteros, vt præliminares, atq; isagogicos, ceu promulsidem quandam lecturis prægustandos proposuit. Ex libris viginti, quos à Dionysio constat fuisse scriptos, vndecim extant,

extant, quibus peruenit vsq; ad ablatam Decem viris dominationem, militarium tribunorum potestatem abrogatam, & consulatum Patribus restitutum anno Urbis Condita CCCXII. Nec bonus tantum Historicus fuit, sed etiam Rhetor disertus, & Criticus nobilis; quod ostendunt opuscula eius, quæ supersunt, à Theodoro Gaza in latinum conuersa, de characteribus antiquorum oratorum, de compositione orationis, de epithalamijs, epitaphijs, pænegyricis rectè conficiendis; quorum gratia cum optimis artis dicendi præceptoribus numeratus est à summo illius artis magistro Quintiliano. Eam illi laudem Scaliger tribuit, quod accuratius, ac, vt ita dicam, religiosius tempora nemo obseruauit; & præcipua quidem est laus hæc in Historia, quæ dicitur esse lux temporum. Liuius quoque in ea parte præfertur, quod plura, quam ille scribat, & diligentius enarret, quæ ad Romanas antiquitates pertinebant. Bodinus multo, & verius, & melius Dionysium scripsisse autumat, quam Fabium Sallustium, Catonem; eaq; diligentia vsum, vt Græcos omnes, & Latinos superasse videatur: nam quæ Latini, quasi peruulgata, neglexerunt, sacrificia, ludos, triumphos, magistratuum insignia, censum, auspicia, comitia, totiusq; populi difficilem in classes, ac tribus partitionem, Senatus auctoritatem, iussa plebis, magistratuum imperia, populi potestatem, denique vniuersam Romanorum in gubernanda Republica disciplinam vnus omnium accuratissimè declarauit: Et quo maior ex eius Historiæ lectione vtilitas caperetur, Græcorum ritus, & mores cum Romanis institutis comparauit. Neque prætermisit leges Romuli, Numæ, Seruij, quæ sine hoc auctore nobis interuersæ fuissent: Hæc siquidem Latini scriptores, quasi æquè exteris, atq; ciuibus nota, ac perpetuò mansura, tacuerunt, quæ Dionysius, Plutarchus, Polybius, Dion, Græci omnes, diligenter pertraxerunt. Quod si Historia Dionysij integra extaret, nihil esset

esset, cur Varronis thesauros quæreremus; huc enim Dionysius, & præterea Pompeio, ac Tuberoni tanta fuit non solum beneuolentia, sed etiam familiaritate coniunctus, ut ab eorum colloquijs præclara omnia hausisse videatur. Laudant in eo peritiores Græci sermonis moderatum dicendi genus, atq; Atticam puritatem; nam stylus Dionysij, quemadmodum loquitur Photius, est *κατασκευασμένη* gratam videlicet, ac decoram habens nouitatem; orationis elegantia, per se culta, & suavis, rerum particularium, narratione, & quibusdam iucundissimis digressionibus exornatur, quibus dictio quoque leniri poterat, quæ in asperitatem abiisset. Video quibusdam tædio fuisse Dionysij prolixitatem, longasq; in utraq; partem disceptationes; qua tamen in re multo intemperantius peccauit Thucydides. Id verò Sebastiano Maccio visum est intolerabile, Dionysium suis armis conuinci, & cæcutire, qui faciem alijs prætulerit, damnasse enim conciones in alijs, ipsum tamen tam obliquas, & mistas, quam etiam directas frequentare. Sanè quidem explorare quamplurimi Historiographos concionabundos, ut à rei veritate aberrantes, fictæ enim sunt pleræque omnes huiusmodi orationes, ipsæque legendis multum temporis frustra conteritur. Harum verò dissertationum euersores præcipui fuerunt ex recentioribus Franciscus Patritius, & Paulus Benius in Patavina Humanitatis Cathedra Collega meus: Quos tamen oppugnat Vir Græcè, & Latine doctissimus Lugdunensis Batavorum, Gymnasij miraculum, ex cuius vberissimis fontibus nostri, qualescunque riuli deducuntur, Ioannes Gherardus Vossius, Artis Historicæ sectione vicesima, ubi omnium ferme vtriusque linguæ Historicorum exemplis conciones in Historia retinendas comprobauit: Primum enim consilia, deinde acta, ac denique euentus, Ciceronis iudicio, narrare oportet: Consilia verò sine concionibus vix, aut ne vix quidem narrari possunt. Quare huius criminis poe-

na

na tu quoque, Domine, quasi adiecto Mineræ calculo,
absoluis Dionysium.

V I.

TITVS LIVIVS PATAVINVS, lac Musarum,
mare tranquillum, anima eloquentiæ, eorum, qui
nunc supersunt scriptorum Romanæ Historiæ longè prin-
ceps, laetæ quadam vbertate dictionis diuinitus facundus,
amans virtutum, osor vitiorum, rectus iudicij, rerum to-
gæ, rerum sagi, & si non ex usu, neque experientia, egre-
giè tamen peritus, ab Vrbe Condita ad Diui Augusti æu-
um centum, & quadraginta libris diuinas illas lucubratio-
nes perduxit, quarum tamen longè maximam partem,
ingenti rei literariæ iactura doperditam, nunquam fortasse
inuenturi, desideramus: nec tanti operis reliquos habemus
nisi quinque, & triginta libros. Solus hic mortaliū di-
gnus censetur, cuius propè inuidio calamo populi omnium
gentium victoris res gestæ scriberentur. Neque sanè me-
rum videri potest sapientissimum Regem Alphonsum Ara-
gonium summa ambitione, & conatu petiisse à Patavinis
brachium huius viri, quo præclara illa commentaria de-
scripsit. Nullius certè libri tam libenter, ut inquit Regius,
nec tanta cum voluptate lectitantur; nimirum, quod mel-
lea quadam dicendi suauitate exundare videtur; qua vel
in quotidiano, & familiari sermone adeo polluisse vir ille
traditur, ut complures, nobilitate, opibusque præstantes,
tam admirabilis facundię fama permoti, ex ultimis Hispa-
niæ, Galliæq; finibus, quo eum audirent loquentem, Ro-
mam se se contulerint: Et, quod est maximè mirandum,
quos tantæ Urbis, ac tum præcipuè florentis, ac trium-
phantis, contemplatio ad se antea non traxerat, vnius viri
eloquentia perduxit. Quo maior sit eorum inscitia, qui
Patavinitatem quandam in Liuiο reprehendunt, quam
dis-

dispercam, si Asinius ipse, tam ridiculæ inuentor calumniæ, quid esset, sciebat. Dubitatum quidem semper est ab erudit is, pendetq; etiam num inexplicata quæstio de Liuiana Pat auinitate; nonnullis existimantibus delicatum Pollio- nis Asinij palatum visum sibi fuisse aliquid in Liuiio gusta- re, quod non vsquequaq; saperet genium Romani sermo- nis. Credentibus alijs hoc nomine peregrinitatem ortho- graphiæ fuisse repræhensam; scribebat enim, vt ex lapidi- bus antiquis colligitur, *sibi*, & *quase*, pro *sibi*, & *quasi*. Quod primus, nisi fallor, obseruauit Laurentius Pigno- rius, alter Patauinorum Liuius, originum patriæ, atque adeo totius vetustatis solertissimus indagator. Conten- dentibus alijs eam Patauinitatem nihil aliud esse, quàm iterationem simul plurium in eisdem periodis verborum. Quibusdam volentibus studium partium Pompeianarum illam esse Patauinitatem ab Asinio notatam. Denique non paucis suspicantibus patriæ suæ, suorumq; ciuium lau- des, parte operis iam deperdita effusè amplificatas, hac vo- ce cenferi. Senecæ Liuius creditus est fuisse ingenij ma- gni magis, quàm boni. Bodinus accusat in Liuiio dicendi varietatem, interdum enim valdè copiosus est, interdum verò concisus; contra quam fecit Polybius, sibi semper æqualis. Caius autem Caligula Maronis, & Liuij scripta, ac imagines, teste Suetonio minimum absuit, quin ex om- nibus bibliothecis amouerit, causatus alterum nullius in- genij, doctrinæq; perexiguæ, alterum verbositatis, & ne- gligentiae. Cæsar quoque Antoninus in suo illo pseudho- doeporico exprobrat Liuiio malam fidem, quod Thusco- rum clarissimis rebus gestis inuiderit. Denique Glareanus Liuium bellicosæ Gallorum gentis egregia facinora odio- sè traicare, virtutesq; illorum malignè eleuare conqueri- tur. Quibus apertè reclamationem verendæ auctoritatis, & acris iudicij vir Cornelius Tacitus, cui Titus Liuius elo- quentiæ, ac fidei præclarus in primis habetur. Sed nemo de

de hoc melius iudicauit, quam Fabius Quintilianus, cuius illa sunt: Non indignetur sibi Herodorus æquari Titum Liuium, cum in narrando miræ iucunditatis, clarissimiq; candoris, tum in concionibus supra quàm enarrari potest eloquentem, ita dicuntur omnia cum rebus, tum personis accommodata: Sed affectus quidem, præcipuè eos, qui sunt dulciores, nemo Historicorum commendauit magis. Plinius præfatione operis Liuium auctorem celebrem vocat. Seneca, sibi parum constans, disertissimum appellauit, tantæq; probitatis, vt liqueat eum sensisse, quæ scripsit. Marcus autem Annæus Rhetor asseruit illum fuisse natura candidissimum omnium magnorum ingeniorum æstimatorem. Philippus Comminæus Liuium existimauit esse Latinorum Polybium, omnibusq; senatoribus, & rerum publicarum gubernatoribus perlegendum. Isaacus Casaubonus ad Liuium transtulit illud Senecæ Rhetoris de Oratorum principe encomium, Populum Romanū huius vnus ingenium par imperio suo habuisse. Et quidem certè adeo vilus est nonnullis cum Cicerone conferendus, vt non dubitauerint affirmare, Ciceronem ipsum, si ad scriptionem historię totam illam vim forensis facundiæ conuertisset, futurum fuisse Liuium nostro aliquanto inferiorem.

V I I.

MARCVS VALERIVS MAXIMVS, est à nobis diligenter excussus Satyris nostris Epistolaribus, cum ad Ioannem Mariam Vantum de eo referremus, & plurimam anistoresiam, multosque anachronismos in eo depræhendimus: Quos quidem errores singillatim hîc recensere aut omnino superuacaneum esset, aut certè ab instituto propositæ breuitatis alienum. Dictio parum Latina aut saltem non satis pura, & ab illo, quo floruit æuo in-

Miscell. Erud. Tom. 3.

Sff

tempe-

tempestinè degenerans. Quamquam neq; bonis illis temporibus omnes æquè benè, ac tersè locutos probabile est, præsertim Cicerone sistente, receptis in Civitatem tot exteris, barbarisq; nationibus, infuscari cæpisse nativum illum candorem sermonis Romani. Neque in hoc sanè auctore inueniri facilè poterit aut armonia Liuianae facundia, aut grauitas Sallustiana maiestatis, aut vis Cæsariana efficacitatis, aut sincera Taciti fides, animosa libertas, & ciuilis prudentia. Sed pro hisce virtutibus intercisa, obscuraq; breuitas, tragicæ exclamationes, affectata vehementia, seruire ingenium, adulatio tam profligata, vt in superstitionem, atq; idololatriam sæpe numero erumpat. Gnomas, quas Græci vocant nimis curiosè perquirat, ea religione, vt nunquam sine sententiola claudat exemplum. Primus in Historiam poeticum inuocandi morem inuexit, quem postea secuti sunt Græculi, ad assentationem natura potius creati, quàm arte compositi. Et certè poetico magis, quàm Historico fuit Valerius ingenio; multoq; vtilior videtur eius lectio futura epigrammata modulantibus, quàm res gestas scribentibus, est enim acutus, & multo satis resperisus, pressius idem, & confertus, vt propterea valdè sit illis proficiuus, qui compendia temporis quærunt, quiq; multis occupationibus distracti breuia quædam momenta, & subcisiuas horas lectioni dare vix possunt: multa enim paucis verbis complectitur, & pulcherrimum mediis fidijs ex immensis Historiæ Romanæ viridarijs florilegium decerpit: quamquam ne illud quidem vndeunque perfectum; multa siquidem negligenter omisit animaduersione dignissima, quorum notitia multum sanè posteris erat profutura.

VELLE.

VIII.

VELLEIUS PATERCVLVVS, siue ille Marcus, siue Publius, siue Caius nomine censeatur, persimilis est ingenio Valerij, nam vterque ad suorum Principum assentationem affabrè facti, reliquos omnes longo intervallo sibi inferiores excellerunt. In eodem planè ludo videntur docti, & Dominis suis supparasitari potius, quàm Historias scribere. At Velleius, qui, præter liberalem educationem, magistratus, & honores maximos domi, ac militiæ gessit, multo est facundior, & in ipsa rerum gestarum narratione porrectior, atq; iucundior; eius enim elocutio planè Romana, atq; elegans, qua nihil purius, & suavius, si Bodini auribus vrimur, fluere potest, miram affert legentibus voluptatem. Quædam etiam habet Velleius, quæ haud alibi inuenias: nam Romanas antiquitates ab ultimo principio tanta brevitate, ac perspicuitate comprehendit, ut nemini secundus esse videatur. Laudes etiam illustrium virorum egregia quadam oratione, & magno viro digna commendare solet. Invidit tamen damnosa veritas huius auctoris gloriæ, nostræq; utilitati, magna enim pars desideratur eius Historiæ, quam ipse floridam herclè, atq; amœnam consarcinauerat. Id verò non prorsus laudaverim, quòd non pauca inseruerit, quæ ab instituto suo videbantur aliena. Præter duos libros Historiæ Velleianæ, quos imperfectos habemus, fragmentum eiusdem auctoris attulit primus Conradus Abbas Urspergensis, quamvis Volfangus Læzius illud se recens inuenisse gloriatur. Quo quidem fragmento cladem exercitus Romani in Norico ab immani barbarorum multitudine acceptam commemorat, & legionis divinæ eam ad vnum interuentionem, ut ne nuntius quidem tantæ stragis superfuert, præter Caium Verrem, Tribunum militum, qui solus,

amne transmissio, in proximis paludibus se se occultans, honestam mortem subterfugit; nec multo post Siciliae Proconsul immani avaritia turpem mortem promeruit, eos, atq; ignarum Tullianae vehementiae. Sed fragmentum hoc, uti fictitium, atq; adulterinum, Velferus, & Vossius explodunt.

I X.

CAIUS PLINIUS SECVNDVS iure optimo inter Historicos recensendus videtur, non tam ob admirandum illud opus Historiae Naturalis, quam ob Romanas Historias, quas, Plinio Cæcilio teste, religiosissimè scripsit. Quod si testem domesticum suspectiorem habemus, Tranquillum Suetonium audiamus, quibella omnia, quæ vnquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus eum comprehendisse confirmat. Vir fuit solidæ doctrinæ, multiingæ eruditionis, ingenij rerum omnium capacis, memoriæ supra miraculum grandis, infinitæ lectionis, & scriptionis: Nam, ut ait Cæcilius, nihil ferè legit, quod non exciperet, nihil ferè excerpfit, quod non digereret: Tam assidui, pertinacisq; studij, ut vel in balineo, dum destringeretur, audiret aliquid, aut dictaret. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat, ut meditaretur, atq; componeret. Igitur ad latus eius notarius cum libro, & pugillaribus semper hærebat. Sella plerunque vehabatur, interim legens, ne, spatium cundo, studium tantisper remitteret. Quamobrem nepotem suum aliquando valetudinis gratia conspicatus deambulantem; Poteras, inquit, has horas non perdere: Nam perire omne tempus arbitrabatur, quod studiis non impenderetur. Quis igitur ex istis, qui tota vita litteris assident, chartisq; impallefcunt, collatus huic virò, non, quasi somno, & inertiae deditus, erubescat? Erat illi, inquit idem Cæcilius, acre

acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Quibus artibus effecit, ut paucis admodum vitæ annis tam multa scripserit, ut plura his ne triseclisenex ille Nestor congesturus fuisse videatur; esse enim desijt sexto, & quinquagesimo ætatis anno, quo Caius quoque Cæsar, Thomas, & Bonaventura, Theosophorum apices, Fabius Bonifacius, auus meus, optimus Iurisconsultus, bonus coniector, nec poeta malus, ac tempestate nostra, Tassus, & Marinus, Italicæ poeseos sine controuersia principes, obiere. Plinio, tanto viro, oblatrarunt caniculæ quædam, à quibus fasciculariam facere insimulatur, pleraq; ad verbum exscribere, nihil de suo adijcere, cuncta olfacere, nihil degustare, omnia deglutire, nihil decoquere, sibi ipsi disfidere, veteres iniuria reprehendere, magorum superstitionibus esse inquinatum, mendaciorum gazophylacium, rerum naturæ imperitum, medicinæ ignarum, denique Hydram fallaciarum, & Oceanum errorum appellant: Immo etiâ benè grande volumen scripsit in eum Nicolaus Leonicens; nec erubuit viri reuerentia, nec timuit illius tituli inuidiam: *De erroribus Plinij*. Si tamen se Plinianæ gloriæ luminibus obstruxisse tenebriones isti arbitrantur, ne illi vehementer errant, aut delirant potius; nam Historiæ Naturalis opus diffusum, & non minus fortasse, varium, quàm ipsa Natura, perennabit cum ipsa Natura, idemque vtriusque erit interitus. Densus, & strictus, & succi plenus est Plinius nihilominus quàm Seneca, ideoque curtus, atque succifus, ut de vtroque videatur dici rectè posse, quod de altero dictum est, calcem esse absque arena, aut parietem potius absque cæmento; plures enim in vtroque sunt propè sententiæ, quàm verba, multaq; simul effata singuli versus comprehendunt. Plinium Gellius affirmat ingenij, dignitatisq; gratia temporibus suis auctoritate magna fuisse præditum, eruditissq; suæ doctissimum appellatum, Budæus auctorem rerum om-

omnium memorabilium, æstimatorum acutum, & admiratorum disertum: Alij indicem ingeniorum summum, litterarumq; antistitem appellarunt. Illud autem Eusebij de Plinio iudicium apud Macrobiū, genus dicendi pingue, & floridum putantis, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor Symmachus luxuriatur, vtrum iuniori Plinio, quàm seniori magis aptetur, viderint eruditi. Ego interim neutri conuenire statuerem, nec putarem melius alterutri posse accommodari, quam iugum equis, aut bobus ephippia.

X.

PLVARCHVS, natione Boeotus, Patria Chæronensis, sacerdos Apollinis, vixit sub Vespasiano, Tito, Domitiano, ac Nerua, sed præcipuè floruit sub Traiano, à quo non solum est missus in Istriam præfectus, sed Consulari etiam dignitate est ornatus, cuius quidem nondum Cæsaris, sed clarissimi tum quoq; adolescentis, magister fuit. Vir, vt ait Vossius, vadequaque doctissimus; idem Philologus, Philosophus, & Historicus summus, exactam enim, altamque trium harum disciplinarum peritiam scriptaculis vndique spirant. Hæcenus apud Photium oratorem etiam, & quidem disertissimum vocat. Par ferè est Plutarchus Dionysio in Romana antiquitate diligenter tradenda, eruenda, scrutanda, enucleanda. Miramur in eo liberum de re quaque iudicium, vt non tam Historicus, quàm censor Principum videatur. Ita enim sentit Bodinus, siquis idoneus est civilium, & militarium rerum arbiter, aut Plutarchum esse, aut neminem: Quid enim hunc virum latere potuit, qui ad summum sapientiæ studium, rerum quoque gerendarum vsum adiunxit? Bellorum causas, initia, progressus, offensiones, victorias, non aliter ac bonus imperator, adamussim exponit,

&c

& se maximè intelligere ostendit quæcunque alijs intelligenda exhibebat. Illud tamen censoria dignum est nota, quòd Græcos quidem cum Græcis, Romanosq; inter se bona fide comparauit, Græcos verò cum Romanis non item. Idque facile intelligi potest ex comparatione Agellai cum Pompeio, Demosthenis cum Cicerone, Aristidis cum Portio, Pelopidæ cum Marcello. Interdum etiam in Romanorum antiquitate explicanda labitur, quod in homine Græco, qui se linguam Latinam non satis callere in vita Demosthenis confitetur, mirum videri non debet. Male quoque denario drachmam, libræ minam æquauit in vita Fabij, & Antonij, id quod Budæo magnam præbuit errandi occasionem; nam his quasi fundamentis male iactis plurima ædificij moles superimposita collabescit. Neque verò possum dissimulare dictionem Plutarchi, grauem quidem esse, sed duriusculam videri. Cæterum lenem hunc defectum multiplici adeo scientia summus vir supplet, vt nihil nobis, quod amplius desideraremus, fecisse reliqui videatur. Complura scripsit, & omnia quidem sciamus, ac papauere condita, aut respersa, quibus vix quicquam sit, vel ad legendum suauius, vel ad intelligendum subtilius, vel ad noscendum iucundius, vel ad discendum vtilius. Ipse enim, veluti gladius quidam Delphicus, pluribus simul vsibus est accommodatus, vnus instar omnium scriptorum. Quippe ex eius libris, tanquam ex vberissimo, omniumq; bonorum refertissimo penore, aut Copiæ cornu, pulcherrima quæq; & scitu dignissima licet depromere. Hic, præter ethica opuscula, & physica, & historica, scripsit etiam lectissimorum vitas, tum ex Græcis, tum ex Latinis, qui artis, aut literis enituerunt, aliaq; multa, quæ, magno reipublicæ literariæ detrimento amissa, desiderantur; quorum nonnulla ipse citat, non pauca à Gellio, Philopono, & alijs proferuntur. Indicem autem paternarum lucubrationum Lamprias Plutarchi
filius

lius texuerat, qui pariter periit, vt ne argumenta quidem adinuentionum ſœcundiffimi ingenij potuerint ad nos peruenire. Editus tamen eſt non ita multo ante catalogus operum Plutarchi, quæ perierunt; qui vtrum fit germanus ille, quem Lamprias confecerat, critici viderint. Bœotæ olim malè audiebant ab inſcitia, vel potius ſtoliditate; vt quencunque maximè brutum, atq; indocilem, Bœotum in crasso iurarent aere natum, vt ait Flaccus, & ſuam Bœoticam, pro homine crasso, ac rudi, prouerbialiter uſurparent. Cæterum coeleſte illud Plutarchi ingenium, & mens e puro æthere conſtans, popularium ſuorum maculam diluit. Sugillant quidam Plutarchum, vt liuidum, quippe qui in Herodotum nimis hoſtiliter genuum fregerit, quiq; in celebrandis illuſtrium virorum virtutibus, Græcis ſuis nimium faueat. Nec deſunt, qui ſinceritatem in Hiſtoria deſiderent, cum ille interdum à reliquis diſſentiat, vt maxime ex Coriolano videre eſt, ſi cum Liuiſo conferatur. Nonnullis etiam diſplicuit vana eruditionis oſtentatio, qua vitas ſuas fecit interpoles, dum philoſophica quædam minus neceſſaria, poetarumq; dicta & veterum ſententias identidem intermiſcet, vt propterea dictus fuerit ambitioſus ab Aſulano. Verum enim verò non eſt adeo compenſanda ſcriptorum libertas, & quibuſdam veluti pedicis adſtringenda, vt nullæ omnino egreſſiones magnis ingenijs ſint indulgendæ: Illud certè conſtat, Plutarchum grauiſſe auctoritatis, atque inter Græcos doctiſſimum fuiſſe à Gellio vocatum: Erudiſſimum quoque, & prudentiſſimum fuiſſe appellatum à Rhodiginomeo, viro cum primis in iudicandis, atque excutiendis auctoribus verſatiſſimo.

X I:

CAIUS CORNELIVS TACITVS, vñ politicis omnibus amicissimus, ita lauernionibus est quibusdam inuisus, quò de generis humani assertore CHRISTO impiè loquatur, quodq; Martyribus insultans, eorum sanctissimam religionem vocet exitiabilem superstitionem, odioq; humanarum gentium conuictos, quæstissimis poënis meritò affectos putet, gratuleturq; pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatucanum interirent, atque, vbi defecisset dies, pice, & resina perfusi, in vsum nocturni luminis vrerentur. Quodq; Mosis miracula, & ritus, & cæremonias irrideat, profanaq; omnia fuisse Iudæis astruat, quæ Romanis sacra, rursum concessa illis, quæ Romanis incesta, Quodq; illum aut credere, aut scribere non pudeat Iudæos asini agrestis effigiem, quo monstrante errorem, sitimq; depulerant, penetrati sacrasse. Quò videtur etiam respexisse Iuuenalis, cum diceret, quosdam, metuentem Sabbathæ patrem fortitos, nihil adorare præter nubes, & Cylli numen; ita enim Cylli, non Cœli legendum puto. Quem verò non misereat Claudij Verderij, qui, cum se auctorum penè omnium censorem profiteatur, eam, quam modò ex Tacito historiam retulimus, per inscitiam linguæ perperam intelligendo, Tacitum affirmari scriptis consignasse asininum caput à Christianis coli? Huius factionis hominibus Budæus videtur assensus, cum omnium scriptorum scelestissimum Tacitum appellaret, quem Tertullianus mendacem, Orosius adulatorem vocauerant. Adijciunt calumniatores hunc esse Latinum Xenophontem crudelis, ac detestabilis cuiusdam Tiberi-pædiæ, qua Principes ad tyrannidem non quidem perfunctoriè, sed accuratè instruantur. Eundem, cum multis seculis delituisse, fuisse e

Miscell. Erud. Tom. 3.

T t t

tenc:

tenebris erutum pestifera nescio cuius Germani curiositate, vniuerso terrarum orbi forsitan damnosiore alius Germani execrabili industria, quæ fulmen illud bellicum adinuenit, cui bombardæ e re nomen est inditum. Quod autem ad stylum spectat, Tacitus adeo non placuit Alciato, ut non dubitaret asserere dictionem eius esse senticeta. Sed enim Taciti obrectatores non fuerunt impedimento, quo minus ille tanti fuerit apud M. Claudium Tacitum Imperatorem, ut imaginem illius in omnibus collocaret bibliothecis, librosq; eius decies quotannis describi, ac in tablinis publicis collocari præciperet. Cosmus autem Medicus, vir reipublicæ scientissimus, omnibusq; imperatorij artibus instructissimus, non alium Historicum æquè leſcitabat. Ut nihil interim dicam de his, quos hac tempestate orbis terrarum gubernaculis fortuna præfecit, qui Tacitum in delicijs habendum, ad verbum ediscendum, & singula eius verba singula testimonia putant. Hunc Heroica vestra, Veneti Proceres, Dijs proxima, sapientia vocat signiferum criticæ Historiæ, parentem humanæ prudentiæ, politicorum magistrum, coryphæum scriptorum, quicumque ad illud gloriæ fastigium peruenire, ut in eorum lucubrationibus plura sint prope documenta, quàm versus, & plures penè sententiæ, quàm verba. Huius, tanquam e tripode, dicta accipiuntur, huius effata, ut oracula, excipiuntur huius monita, ut e cœlo missa, adorantur; cum præterita, quod est Historici, ita commemoret, ut futura, quod est sapientis, præuideat, præmonstret, excutiat. Verè igitur ab Heinsio dictum putamus, apud Tacitum occultam quandam, & mysticam fuisse haruspicinam, qua non animantium extra scrutaretur, sed Regum corda, mentesq; introspiceret: Huiusq; scripta meram esse prudentiæ medullam, illius sacrum os linguam Suadæ, labellumq; Pithus habuisse, denique Tacitum ocellum providentiæ, corculum sapientiæ meritò nomi-

nomi-

nominandum. In Romanorum autem antiquitatibus explicandis magnum Tacitus nobis attulit adiumentum, cum enim à Tiberio vsque ad Neruam vnus seculi res gestas conscripserit, omnia, tum magna, tum minima, studiosè persequitur, quippe non fuit tantum exercitus, expugnataq; vrbes, & certamina plebis cum optimatibus sed proscriptiones ciuium, & delatorum insidias, & suspectam Principibus priuatorum potentiam, & perniciem innocentium, & callidæ tyrannidis, secretiora mysterijs Eleusinis, arcana eruit, prodit, explicat diligentia, ac iudicio propè incredibili. Neque post Adriacam victoriam, vllus apparuit Historicus, qui militarem, aut forensem rationem copiosius tractarit. Floruit enim diutissimè armorum gloria, vrbanæq; disciplina, & Proconsul Germaniam inferiorem obtinuit: Quo tempore Germanorum mores, instituta, ac ritus tanta diligentia perscripsit, vt vni Tacito suam antiquitatem Germani acceptam ferant. Est autem, vt sentit Bodinus, oratio Taciti mirum in modum arguta, & multo sale resperfa; neque vllus profectio Historicus magistratui, ac iudici utilior videtur. Dicitio quidem eius florentior, vberiorq; in Historiarum est libris; pressior verò, vt par erat, siccioreq; in Annalibus, grauistamen vtroque, & disertæ: Quem propterea Plinius Cæcilius eloquentissimum, atq; immortalitatis datorem vocat; Orosius, quamuis huic alio nomine infensus, Historiæ scriptorem diligentissimum: Vopiscus inter facundissimos cooptat: Spartianus emendatissimum, & candidissimum scriptorem appellat: Sidonius nulli oritacendum, & nunquam sine laude commemorandum. Casaubonus, magni & acerrimi virum ingenij, nouæ cuiusdam, grauis, concisæ, & sententiosæ eloquentiæ genere eximiè præditum, quique, nisi fortuna temporum dignam ei tanta facultate materiam negauisset, quemuis principibus Historicorum videatur potuisse prouocare.

X I I.

IVLIVS FRONTINVS stratagemata, per Romanorum Historiam diffusa, dictione facili, atq; ordinatissima temporum serie digessit. Cuius exemplo nos quoq; cum adhuc inter adolescentes numeraremur, amatoria stratagemata vndique excerpimus, ab hoc enim titulo res amatoria non abhorret, nam, vt ait Nalo, *Militat omnis amans, & habet sua castra Cupido*. Cæterum huiuscemodi nugamenta, iuuenilia prorsus, & ludicra, statim atq; ex ephebis excessimus, omnino supprimenda putauimus; Hæc enim ætas, iam matura, & virilis, alios mores postulat, vt est apud Comicum. Videtur aliquando Frontinus non satis elegans, & nonnunquam parum Latinus fuisse, si delicatiorum quorundam aures consulamus. Discernat etiam interdum ab alijs scriptoribus in rerum gestarum narratione dubium errore, an consilio. Commentariolum quoque de Aquis Vrbis, quem nobis ætas inuidit, Frontinus conscripsit, præter hos quatuor militaris solertiæ libros, quos etiam num legimus: Ex quibus sanè plurimum frugis percipere possunt exercituum duces, quos ille acuit cum ad insidias parandas, tum ad eas euitandas. Huic etiam auctori debemus nonnullorum militarium vocabulorum explicationes, quas absq; illo eramus ignoraturi. Iulium quoque obsequentem putamus ex Frontini imitatione prodigia, quæcunque sparsim habebantur, in vnum collegisse, elocutione verè candida, & defecata, & cuius antiquorum exequanda, librum eius habemus mutilum; incipit enim anno ab Vrbe Condita quingentesimo quinto, desinit Paulo Fabio, Quinto Ælio Consulibus. Quicquid tamen reliquiarum ex hoc auctore temporis iniuria non deleuit, charum docuisse oportet, præsertim si nobis aliquando præbuerit legendas
 quas

quas fecit in hunc auctorem obseruationes Vir, de omni antiquitate optimè meritus, ac inter polyhistoras, & polygraphos iurè numerandus, Laurentius Pignorius. Qui ne diutius spem nostram suspendat, tibi, DOMINE, cogendus est formula ad exhibendum.

X I I I.

CAIUS PLINIUS CÆCILIVS, Vir summus, & dignus, quem sibi, vt Homerum olim septem Græciæ Vrbes, duæ clarissimæ Italiæ Ciuitates, Verona, Nouumq; Comum certatim vindicent. Qua de re & ingentia condita, atq; edita sunt volumina; & nos ipsi ad Ioannem Baptistam Baiacham, Virum integritate, & doctrina spectatissimum, scribentes, disceptauimus. Hunc Historicorum albo expungunt nonnulli, qui librum de Viris Illustribus illi abiudicant. Nam Hermolaus Barbarus censuit Cornelij Nepotis esse: Lilius Gyraldus Suetonio tribuit: Alij Tacito: Recentiores Aurelio Victori. Ego vindicias secundum Plinium decerno; fretus tum omnium antiquorum codicum epigrapha, meiq; præsertim, in membranis perquam diligenter exscripti, testimonio; cuius inscriptio est huiusmodi: *G. Plinij Secundi Oratoris Veronensis De Viris Illustribus liber.* tum etiam Aldi Manutij, Ioannis Iocundi, Baptistæ Egnatij, plurimorumq; eruditorum auctoritatibus: Præter quàm quòd tota illius libri phrasis, & dicendi character cum reliquis Plinij scriptis mirificè congruit. Fuit quidem Plinius Orator potius, quàm Historicus, vt sæpissimè in epistolis suis de se ipse testatur: Eum tamen ad Historiam conscribendam animum etiam adiecisse constat ex his, quæ ipse ad Capitonem scripsit, cum peteret ab amico sibi, iam ad Historiam conficiendam parato, præsterni materiam. Fuit hic Vir profectò secundum Ciceronem eloquentissimus: Nec mirum id certè si se totam

tam illi tradiderit eloquentia, qui Plinium auunculum,
 Quintilianum præceptorem habuerit. Illud autem demi-
 nor, quomodo in mentem venerit Carolo Sigonio tam im-
 prudenter effari Plinium hunc elegantia Romana haud mi-
 rabilem esse; cum ita in contrariam sententiam docti om-
 nes transferint, ut eius epistolis neque magis elaboratum
 quicquam, neque tersius, neque in eo genere acutius esse
 pronuntient. Ex quarum quidem lectione præter nume-
 rum, & collocationem, & candorem latinitatis, & sen-
 tentiarum grauitatem, atque prudentiam, multa licet hau-
 riri ad Romanorum antiquitates, & mores, & ritus intel-
 ligendos. At eius panegyrico nihil est neque ad eloquen-
 tiam comparandam, neque ad rempub. rectè administran-
 dam conducibilius. Quare, ut Africanus Xenophontis
 Cyropædiam de manibus ponere non solebat, quia nul-
 lum esset in ea moderati imperij prætermisum officium: sic
 Principes nostri panegyricum Plinij debent assidue perle-
 gere, ut optimi viri, fortissimi imperatoris, iustissimi Regis
 exemplo tales, & ipsi efficiantur, qualis à Plinio Traianus
 describitur: Qui quidem ipso Cyro eo maior fuit, quod ille
 Persa non ad Historiæ fidem formatus, sed ad prototypon
 iusti imperij, quemadmodum suspicatus est Cicero, vide-
 tur confectus: Traianus autem re vera talis fuit, qualem
 eum nobis Plinius efformat. Ut propterea probabilis con-
 iectura videatur quorundam sacræ rei peritorum, qui eum
 inter Coelites verè fuisse receptum censuerunt: Quorum
 opinionem non mediocriter iuuat Methildis oraculum:
 Huic enim Virgini roganti CHRISTVS aliquando res-
 pondisse fertur, Velle se homines latere quid de Salomone,
 Sampson, Origene, ac Traiano statuerit Diuina pietas,
 clementia, benignitas, liberalitas, ne illi aut in volutabro
 Veneris perpetuo sordescerent, aut se de inimicis vlcisce-
 rentur, aut humanis doctrinis nimium confiderent, aut
 Christianam religionem, & baptismum negligerent. Sed

ut

ut ab hoc quasi diuerticulo ad Plinium reuertamur, ille anulo signatorio quadrigam insculpsit, puto ad significandam celeritatem, quæ perferendis litteris est adhibenda. Quemadmodum fertur Augustus Sphynxis nota litteras obsignasse, ut innueret occulta, & secreta esse oportere litterarum arcana. Contra quam censuit Meccenas, qui ranam pro sigillo adhibuit, ut significaret quicquid scriptis mandatum esset, statim manare in vulgus, & publicum fieri. Porro Plinianæ in scribendo elegantiae duplicem causam inuenio; alteram quod floruit Vespasianorum seculo, quo secundum Augustæum, politius, & purgatius nullum Romæ fuit; alteram quod ut nullam scribendi diligentiam, sic nullum emendandi genus omisit. Nam primum quæ composuerat, secum ipse recognoscebat; mox interioribus aliquot amicis recensenda tradebat; tum paucis quibusdam, selectisque viris legebat; denique pluribus recitabat. Quam si animi attentionem Plinius senior adhibuisset, & nos scripta eius purgatiora legeremus, & ipse criticorum verberationem declinasset.

X I V.

CAIUS SVETONIUS TRANQVILLVS Adriano ab epistolis fuit; ex eoque dignitatis loco deiectus, quod cum Imperatoris vxore familiarius egisse ferebatur, quam decus Aulicæ consuetudinis postulare, in suas se litteras abdidit: multa quoque scripsit, quæ iniuria temporis intercidere, quorum leuata recensuerunt Suidas, Gellius, Aufonius, Tzetzes, Seruius, Priscianus: vitas in primis Grammaticorum, Rhetorum, Poetarum, Cæsarum. Atque de horum vita duodecim libri soli ad nos integri perueniunt. Primum tamen librum quidam grammatici acephalon putant; non enim verisimile esse illum Cæsarum incunabula tacuisse, qui cæterorum omnium, etiam mi-

nus,

nus illustrium, altius originem repetiuerit. Scripsit præterea Ludicræ Historiæ libros, qui toti nobis perierunt: Quos ego denuò scribere orsus, utinam meliore fato victuros absoluam. Doctus vir, & sincerus nominatur Suetonius ab Aulo Gellio: emendatissimus, & candidissimus à Vopisco, atque is, cui familiare sit amare breuitatem: Purgatissimum vocat Alexander Alexandræus, nunquam inconsideratè locutum, nec plusquam oporteat scribendo addidisse, ac tam circumcisum explicandis, adnotandisq; rebus, ut arguta breuitate pleraque potius perstrinxisse, quàm aliquid plus iusto addidisse videatur. Ludouico Viues idem est Græcorum, & Latinorum diligentissimus, atq; incorruptissimus. Plinio iuniori probatissimus, honestissimus, eruditissimus: Cuius etiam viri iudicio credibile est persuasum esse Tranquillo, ut sua scripta ederet. Testatur enim Plinius eius opus, qualecunque illud tandem fuerit, perfectum, absolutumq; esse, nec iam splendescere lima, sed atteri. Qui Suetonij vitam conscripsit, siue ille Sicco Polentanus, siue alius quispiam, duodecim Cæsarum vitas valdè probandas existimat, graphicèq; conscriptas; in quo styli genere primas, inquit, confessione eruditorum haud dubiè occupauit: Aequi enim rerum æstimatores, ut ait Bodinus, nihil vnquam accuratius ab vlllo Historico scriptum farentur. Opus est emundum, refertumq; eruditione haud quaquam triuiali, & compositissimo ordine distinctum, oppidò quàm tersum, & limpidissima scriptione detersum. Est etiam in illo opere plurima imago Romanæ vetustatis, multæ leges, edicta, senatus consulta, nusquam alibi forsitan inuenienda: Quæ verò, qualisq; fuerit Principum cognitio, ac iurisdictio solus penè Tranquillus cum Tacito scribit. Ut de hoc auctore dicere aliquis possit, quod de se ipso Zeuxis non est veritus augurari, inuisurum aliquem facilius, quàm imitaturum. Nec dubito quin multi Principes malint Suetonij calamo vel dampnari, quàm non-
nullo.

nullorum assentatiunculis palpari. Quemadmodum patritius ille Florentinus, cuius nomen, ut sic cum Herodoto dicam, etiam si sciam, tamen spontè obliuiscor, malebat censerī inter Inferos apud Danthem, quàm inter Cælicolas apud Clarauaccæum. At non placet quibusdā, quòd de Christianis parum piè sentiat; quod scèdissimas quasque Principum libidines nimis studiosè consecratur; quòd leuissima quæque, & viro graui contemptibilia prosequitur. Sed professò in Principum dicis, & factis nihil paruum, aut despicabile videri debet: propterea quod in vulgus dimanant, & Principis exemplo mores populi plerunque reguntur. Et rectè mihi sensisse videtur Damis Assyrius, apud Philostratum: Cum enim sibi è viro quodam elegantiore obijci intellexisset, quod in Apollonij vita scribenda quisquilias etiam colligeret, catellos imitatus, qui cenantibus dominis analec̃ta, micaque excipiunt: Respondit, In conuiuio Deorum eam curam famulis circumstantibus esse oportere, ne qua, etiam minima, ambrosiæ particula, si fortè deciderit, pereat.

X V.

A PPIANVS SOPHISTA ALEXANDRINVS cœnauit sub Traiano, Adriano, Antonino Pio; caesarumq; fuit patronus tantisper, donec Cæsaris procuratoribus adlegeretur. Romanam Historiam ab Ilio capto ad imperium Augusti quatuor, & viginti voluminibus latè descripsit: aut certè duobus, & viginti: sic enim Carolo Stephano, & Volaterrano, & Sigonio placuit. Sed hoc etiam ex opere longè optimam partem dies circuncidit: neque iam quicquam reliquiarum tam vastæ molis habemus, præter Punica, Syriaca, Parthica, Mithridatica, Iberica, Annibalica, Illyrica, & Ciuilia, cum exiguo Celticorum specimine, aut fragmento. Agebatur autem

Urbis Condita annus nongentesimus cum ea scriberentur
 ab Appiano. Cuius stylum ieiunum, ac tenuem vocauit
 Phornus. Scaliger quoque putat Appianum fuisse in Histo-
 ria admodum infantem, cuiusque alienorum laborum sucum
 merito appellat: nam pleraque ex Polybio, Plutarcho, cæ-
 terisque, se antiquioribus tantum non ad verbum exscri-
 bit, ut alij quoque viri docti obseruauerunt. Procliuis est in
 assentationem, & Romanæ potentiae plus interdum fauet,
 quam barbarorum ferat inuidia: nec succenset fortunæ,
 quod patriam suam Romanis subiecerit: parumque abest
 quin, & ipse cum Aristide dicat, præclare egisse Alexan-
 drum, qui, quod solum tanta indole dignum opus reliquit,
 Urbem sui nominis in Aegypto Romanis extruxerit: ut
 illi, post suam, Occidentis dominam, altera quodammo-
 do Roma, & quidem florentissima in Oriente potirentur.
 Illud tamen nemo putet Romanis non magis probro, quam
 decori fuisse, ut mutuas vxores amicis darent, quemad-
 modum dixit Appianus: Et confirmarat olim Plutarchus
 exemplo Catonis, qui Mariam suam Hortensio commo-
 dauit, ad prolem videlicet ex ea suscipiendam. Sed neu-
 tri illorum id assentitur Bodinus, mentitos fuisse arbitratus.
 Credamus id potius Parthis, ac Lacedæmonijs vsitatum,
 quemadmodum memoriæ prodidit Strabo. Candidus Ap-
 pianum parum candidè interpretatus, laudat in eo rerum
 magnitudinem, eorum, qui gressere, gloriam, & famam,
 Historiæ varietatem, orationum copiam, citra eloquentiæ
 lenocinium. Commendat verò præcipuè energiam, atque
 euidenciam: ait enim, dum legit Appianum, se non audi-
 re Romanorum facta, sed intelligere, neque intelligere
 tantum, sed interesse. Quanquam & ipse fateatur, quod
 paulo ante ab alijs obiectum esse dicebamus, Appianum,
 uti præconem, ore alieno locutum, optima quæque de-
 cerpsisse ex aliorum lucubrationibus: præsertim verò ex
 Augusti commentarijs, quos ipse de vita sua, teste Sucto-
 rio,

nio, composuit. Coarguit Bodinus eius anistoresam, quod Caesarem in Senatu capulo gladij manum adinouisse dicat, cum ei postulata negarentur; dabit hic, inquiens, nisi dederitis; quod ab alijs Antonio tribuitur. Præterea memoriam eius in ius vocavit, quod stuprum Calphurniæ Publico Clodio tribuat, cum ea non Calphurnia, sed Pompeia fuerit. Vnum tamen hunc Historicum fassus est Romanorum provincias, opes, exercitus, totiusque imperij descriptionem, velut in subiecta tabula nobis ad intuentum proposuisse. Quàm autem bene, & prudenter, aduersus naturæ ordinem, & contra quàm ceteri fecerunt, ipse non ex temporum serie texuerit Historiam, sed per provincias digesserit, in medio relinquimus.

X V I.

AEMILIUS PROBUS agnoscitur, & laudatur à doctissimis viris Hieronymo Magio, Carolo Sigonio, Caelio Secundo Curione, alijsq; criticis notæ melioris. Refellitur, atq; inducitur à Dionysio Lambino, Andrea Schotto, alijsq; nonnullis, qui externarum gentium imperatores, quos habemus duos, & viginti, Cornelio Nepoti adiudicant. Mihi hæc andabatarum ceca colluctatio nusquam probatur. Quid enim attinet fallacibus coniecturis nomina auctorum permutare, atq; hypobolizatos nobis scriptores supponere? At quædam sunt in eo libro, quæ Probo Emilio non congruunt. Quasi verò Aemilij Probi vocabulo nullus alius esse potuerit, nisi quem ipsi mente conceperint. Maneant quæso librorum tituli, quos verustas sanciuir, atq; inuiolabiles fecit, neque importuna cuiusquam manu sollicitentur. Quod si pergant alterius gloriam ad alterum per iniuriam transferre, ad ipsam aduersus eos ipsos futura ætas vtinam vindicet: nam quid potius à Dijs immortalibus poscam, quàm vt

plagium istud in caput ipsorum posteritas regerat? ut eorum laboribus alij fruantur, eorumque nomina, obscura, & ambigua, certæ, & mansuræ laudis nihil quicquam obtineant. Nos interim ab Aemilio Probo nusquam discedentes, purum illum, atque elegantem scriptorem fatemur. Qui etiam si Plutarcho sit minor, & quodammodo adstrictior, & dicendi genere pressior; potest tamen, quod de se, & Homero Virgilium dixisse ferunt, latifundia Plutarchi Græcis admiranda relinquere; agellumque suum, paruum quidem, sed benè cultum, Latinis tradere. Quis enim Probum probè legerit, non modò Latinè loquendi simplicissimas formas, & orationem, ut de Terentiana dictum est, virginem; verum etiam reipublicæ tum bello, tum pace benè gerendæ documenta quamplurima inueniet. Miror tamen hunc inter Romanarum rerum scriptores à Sigonio censeri, cum nihil ex eo supersit, quod ad Romanos pertineat, præter fragmentum vitæ Catonis.

X V I I.

LVCIVS ANNÆVS FLORVS, duplici de causâ Italiam nostris inuisus; primum quod Liuij diffusum opus in breuem quandam epitomen coarctando, in culpa fuisse videtur, propter quam diuinæ illæ meditationes perierint, cum plerique, Flori compendio contenti, Liuiam prolixitatem declinarent: Denique quod Hispanos, Italicæ libertatis oppressores, & Romanæ ambitionis hæredes, effusis laudibus euehat. Ait enim Hispaniam ita undique mari, montibusque vallatam esse, ut ingenio situs ne adiri quidem potuerit. Quæ laus tota Italiæ nostræ est: Cum enim natura hanc beatissimam provinciam, Europæ, ac mundi miraculum, tribus, quibus alluitur fretis circumquaque ambire non posset, ne ex Chersoneso insulam faceret.

Eæ.

Excubijs Latij prætexuit Apenninum,

Glastraq; montanis ois adeunda vjs.

Scilicet inuidiam timuitque, parumq; putauit

Arctius Alpes opposuisse minis;

quemadmodum eleganter dixit Rutilius. Illud etiam Florus adiecit, Hispaniam ante à Romanis obsessam, quàm se ipsa cognosceret, solamq; omnium prouinciarum vires suas, postquam victa est, intelligere cæpisse: Cum verò se Hispanis Sertorius aduersum Romanos associasset, nunquam aliàs magis apparuisse Hispani militis vigorem, quam Romano duce. Vnde, vt arbitror, liquet Florum Hispanum fuisse, & ex ea gente, quæ clarissima lumina litteris dedit Lucium Annæum Senecam philosophum, & alium tragicum, & rhetorem alium, si modò tres illi fuerent, & non duo potius, aut vnus; Annæum item Lucanum, & hunc ipsum Annæum Florum, vt tot prope modum ex Annæa stirpe docti, quot fortes ex Heracclidarum familia prodierint. Quod quidam, in scirpo nodum quærentes, parum prudenter in dubium reuocare conati sunt, qui hunc Historicum non Annæum, sed Iulium vocarunt, optima quæque exemplaria refellentes, imò & Lactantium ipsum in os vberantes, qui hunc scriptorem Senecam appellauerit. Florus acutus est, & vehemens, sententijs, præceptisq; vndique scatenis; elegans idem, disertus, amœnus, & si pauca quædam exceperis, quæ frigidius dicta videntur, verè floridus. Stylus tamen non ita passim ab Historicis imitandus, videtur esse declamatorius, & poetico propior, adeo vt etiam Maroniana hemistichia nonnunquam interferat. Miror autem ideo repræhensum, & ineptiæ damnatum ab Sigonio, quòd singula bella singulatim descripserit. Quis enim meliore ordine rem Romanam digesserit, præsertim si non vtatur perpetua scriptione, sed per sectiones, & capita dispartita? Iustior multo illa fuerit accusatio quod in temporum ratione

tione usque adeo negligens sit, ut non possit non hallucinari, qui illum sequatur. Inclementior in illum Verderius, Lucius, inquit, Florus breuitate sua se implicat potius quam explicat. Quem censorem nemo non censura dignum existimet; perspicuus est enim, ac dilucidus Florus, si quis alius, quod ad eius fieri maximè potuit, cum sibi multa paucis verbis complectenda proponeret.

X V I I I.

MARCUS IVNIANVS IVSTINVS, videtur e familia Iuniorum per adoptionem translatus, ex eoq; Iunianus dictus, quemadmodum ille, ex Æmilia gente in Corneliam ascitus, Scipio Æmilianus est appellatus. Hinc autem conijcere licet Iustinum longè esse vastiorem, quam plerique arbitrentur. Nam præterquam quod elocutio pura est, ac defæctissima, quæq; Augustum æuum redoleat, toto opere præfert spiritus illos, animosq; Romanos. Ad hæc satis constat Pompeium Trogum floruisse illo æuo; ipse enim Trogus Historiarum libro quadragesimo tertio scripsit, patrem suum sub Caio Iulio Cæsare militasse. Iustinum autem fuisse Trogi discipulum scripsit ab hinc annis ferme trecentis Martinus Polonus Chronographus. Huic verò coniecturæ nihil officit nomen Antonini, quod in Iustini præfatione furtim irrepsit, illud enim esse expungendum viri eruditi iam dudum vicerunt. Illud tantum in hoc auctore repræhendendum videtur, quod eius industria Trogi Historiæ perierint: Quemadmodum Iustiniani importuna sollicitudine veterum Iuris prudentum diuina oracula interciderunt. Et sanè hac in re tam Iustinus, quam Iustinianus parum iusti fuisse, qui, dum gloriæ suæ student, alienæ laudi haudquaquam consuluerunt. Sed manum ad os; nam & alibi in hos breuiatores, & luxatores librorum stomachum cru-

erupimus. Arguitur quoq; à Pererio Iustinus, quòd falsa; sacrisq; literis repugnantia de Mose, & Iosepho tradiderit quasi verò homo ethnicus cum diuersæ factionis hominibus consentire debuisset. Vir est cæteroque verax, & optimæ fidei, explicatissimæ narrationis, atque vberioris eloquentiæ, quàm à breuiatore exigì posset. Censet verò Theophilus Cangiſerius hunc auctorem, qui multis nominibus cognitus, euendissimus pariter, atq; vtilissimus est, assidue, diligenterq; euoluendum, ad exemplum Augustini, Orosii, Isidori, aliorumq; magni nominis virorum, qui frequenti eum lectione adeo sibi familiarem fecerunt, vt multa ex illo ad verbum transcribere, suisque ipsorum scriptis inferere non dubitauerint.

X I X.

DION CASSIUS COCCEIANVS, Niceæ, præclara Bithyniæ Vrbe natus, clarissimo genere ortus, Patre Aproniano, Ciliciæ Proconsule, sub Commodò Senatoria gauisus dignitate, ac magnis honoribus Romæ sub varijs Principibus functus, tandem cum Alexandro Imperatore etiam secundum Consul, ab Vrbe Condita ad ætatem suam octoginta Historiarum libros conscripsit; quorum priores quatuor, & triginta posteriores vnus & vnginti desiderantur, intermedij quinque, & vnginti ad manus nostras peruenierunt, incipientes à Luculli gestis, ac in obitu Claudij Cæsaris desinentes. Iacturæ culpam, quod sæpe sum quæstus, à temporis edacitate in abbreviatorem Xiphilinum transferimus; cuius eglogas habemus à Pompeio Magno ad Alexandrum Mammææ filium. Miram fuisse Dionis prudentiam, & dexteritatem nemo negauerit, qui videat eum, sub immanissimis, ac æterrimis belluis Commodò, Caracallo, Macrino, Helio-gabalo, ita se mirifica velitatione gessisse, vt non modò
igno-

ignominiam, & necem vitauerit, sed opes, & dignitatem suam retinuerit; inuidiam, quam sibi homo peregrinus potentia conflauerat, singulari modestia pacauerit; omnemque iniuriam, præcauendo magis, quam propulsando, bellissimè declinauerit; donec à iustissimo, & clementissimo Principe Alexandro, quem diximus, tanquam miles emeritus, ac rude donatus, veniam ætatis obtinuit: ac in patria consenuit. Ait enim se à bono Dæmone in somnis admonitum, ut quæ à prætorianis militibus sibi pericula impendebant eo diuerticulo declinaret. Quippe ipse quoque, uti de Socrate legimus, domesticum, familiaremque Genium habebat, cuius monitu cum vitæ actiones, tum studia quoque disposuit; eius enim impulsu ad scribendam Historiam animum applicauit, cum alioqui totus philosophiæ deditus, librum de diuinatione per somnium, & de somniorum interpretatione scripsisset. Duos autem, & viginti annos in Historiæ scriptione consumpsit; cum interim fuisset Præfectus in Aegypto, Prætor in Dalmatia, Proconsul in Pannonia. Quibus ex muneribus, & peregrinationibus illud affecutus videtur, ut ea scriberet, quæ ipse tractasset, aut quorum longè certior esse posset, quam priuati homines. Nouerat enim causas bellorum, præerat exercitibus, usu militarem peritiam adeptus fuerat, sciebat artes reipublicæ administrandæ, arcana ciuilis prudentiæ in Senatu ex optimatibus cognoscebat, atque adeo iplis Imperatoribus familiaris erat, ut ei non esset difficile Dominorum consilia penitiora introspicere. Qua qui fortuna uti possunt, ij demum se se ad Historiam scribendam conferant. Obseruauit Cornelius Nepos Otacilium Pilitum primum omnium libertinorum ausum esse scribere historiam, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam. At quis non indignetur homunculos quosdam subrostrarios, & famigeratores imperitissimos, imò verò, si Dijs placet, etiam imi subsellij pædagogos de Regum myste-

mysterijs, rebusque militaribus impudentissimè discēptare? Bellè enim Cleomenes compescuit sophistam, qui de fortitudinē dissertationem instituerat, cum diceret, non illam hirundini, sed aquilæ materiam pertractandam relinqui oportere. Dionem verò, qui cum principibus viris, & natus, & altus, annos amplius quadraginta rempublicam gessit, ad quam statim atque per ætatem licuit, accesserat, idoneum Historiæ scriptorem meritissimò nominamus. Quem idcirco Budæus probatissimum auctorem vocavit; quemque grandi stylo uti, atque in concionibus Thucydidem æmulari, sed magis perspicuum esse iudicat Photius. Quas ob virtutes non dubitat Bodinus illum inter optimos scriptores, censere. Comitiorum enim, & magistratuum Romanorum, totiusq; publici iuris disciplinam accuratè collegit; Principum consecrationes, atq; apothecos primus explicavit, quem postea secutus est Herodianus, & ea, quæ Tacitus Imperij arcana vocat, penè solus enulgavit. Pungunt illum vespæ quædam aculeatæ, leui sanè idu, quod ubique partes Cæsaris aduersus Pompeium, & Antonij contra Ciceronem studiosius defendat quodq; parum faucat Christianorum miraculis. Quæ tamen peccata facilè indulgenda sunt, illud quidem aulico, hoc autem philosopho. Cum porro mortalium nemo non in aliquo offendat, leuiora hæc delicta pro virtutibus esse possunt, cum de hominibus, non de Dijs loquamur.

X X.

HERODIANVS, Dionis ferè æquæuus, homo Græcus, sed Romæ diu versatus in Aula Augusta, affectæ iam ætatis Historiam de suis temporibus scribere aggressus, neque eloquentiæ caruit laudibus, & fidem tamen in primis, libertatemq; retinuit. Libellos admodum breues, ac dilucidos, & iucundos edidit, grandia

veterum volumina pertusus, quorum odiosa prolixitas studiosorum animos plerumque à lectione auerit, atq; adeo deterret. Orditur ab excessu Marci Aurelij Philosphi, subsistit verò in Balbino, & Maximo, & Gordianis. Strylus, Photio teste, elegans est, ac perspicuus, & planctalis, ut vix ulli Historicorum, vlla virtute concedat. Fidem eius, quam vsquequaque Politianus laudauit, præfatione in Herodianum, à se conuersum, notare in Alexandro, & Maximino idem postea obseruauit, præfatione in Suetonium. Quamobrem à Capitolino damnatus est olim Herodianus etlogio non sinceri scriptoris. Repræhensus quoque à Spartiano, quod in Historia sæpenumero à veritate discesserit. Sugillatus denique à Bodino quòd non idem in eo fuerit studium veritatis inquirendæ, qui fuit in Suetonio. Ceterum magnam in eo negrorum, personarumq; varietatem, reconditam antiquitatis Romanæ noticiam, iucundam rerum nouitatem, mira consilia, consiliorumq; euentus, graues pro tempore sententias, & plenà vbique dignitatis, plenam suauitatis orationem, copiosam quandam ad instruendos mores supellestem documentorum, crebraque in vtraque partem fortunæ vacillantis exempla, Plautianumq; ad effigiem Seiani, quem in Tacito habemus, graphicè conformatum; denique speculum quoddam vitæ humanæ inspicere possumus, vnde ea quiscunque capere, atq; haurire præcepta queat, per quæ vel publicis, vel priuatis rebus præclarè consulatur. Quas ob virtutes Herodianum politissimum, & iudicij, non vulgaris serum conditorem meritò Casaubonus vocauit.

X X I.

IVLIVS CAPITOLINVS, ceteriq; coæui eius, in ea tempora inciderunt, quibus tum Imperij, tum Historiæ maiestas consenuit. Et quanquam ne illa quidem ætate

fate maximi, & fortissimi Principes desiderarentur, optimi
 tamen, & eloquentissimi scriptores defuerunt. Ut verum
 omnino esse fateri cogamur, quod Curtius dicebat, ingen-
 tem sæpe gloriam non tam virtutis, quam fortunæ munus
 fuisse. Nulla methodo, nulloq; ordine vitas Antonini Pij,
 Veri, Pertinacis, Albini, Macrini, Maximi, Balbini,
 Maximinorum, & Gordianorum descripsit. Curtus est,
 arhythmos, inelegans, & semibarbarus. Cum tamen non
 adeo rudis, & indiferta esset illa ætas, ut non purè, & La-
 tinè scribi posset; id quod Mamertinus, Eumenius, Naza-
 rius, alijq; eius sæculi oratores labore, atque industria præ-
 stiterunt. Plurimum tamen Capitolino, reliquisq; eius
 tempestatis Historiæ Augustæ scriptoribus debemus, quòd
 ea nobis indicarunt, quæ nusquam alibi reperturi simus.
 Repræhendit Sigonius Capitolini ociosam verbositatem,
 dum minuta quæque prosequitur. Sed profectò nimis ille
 est iniquus, qui pro gratia, quam scriptori, de nobis opti-
 mè merito, debemus, reddit obiurgationem. Nam vel
 minimarum rerum cognitio magnam interdum affert utili-
 tatem, præsertim si de magnis agitur viris, quorum nul-
 lum est tam leue, tamq; domesticum dictum, aut factum,
 quin observatione dignum videatur, quod & supra nota-
 uimus. Ut transeam id esse in biographo maximè com-
 mendandum, quod in Historico forsitan vitio non vacat.
 Qui enim virorum Principum vitam composuerunt, duos
 quasi parietes de vna fidelia dealbantes, mistam scriptio-
 nem ediderunt politicæ, & moralis philosophiæ, narran-
 tes publicè gesta, & priuatim; siue, ut loquitur Suetonius,
 qualis quisq; fuerit in imperio regendo, & quæ fuerit cu-
 iusq; interior, ac familiaris vitæ consuetudo. Quod si de mas
 necessitatem, quam nobis legendi hos minores Historicos
 fatalis quædam litterarum calamitas imposuit, quæ melio-
 res his vel non habuit, vel non retinuit, non eos tanti æsti-
 mes, ut eorum lectio sit repetenda; quos etiam Budæus

nequaquam inter claros auctores, & Romana Historia dignos putat esse connumerandos.

X X I I.

TITVS ÆLIVS LAMPRIDIVS eximitur à nonnullis, expungiturque ex eorum scriptorum albo, quorum monumenta etiam nunc extant: Commodum enim, Diadumenum, Heliogabalum, & Alexandrum Spartiano assignant. Est præterea, qui putat Spartianum, & Lampridiū non duos, sed vnum, & eundem esse, vocatumque tribus nominibus Aelium Lampridium Spartianū propter generis claritatem: Hos enim trium litterarum homines fuisse appellatos colligimus ex Plauto, & tria fuisse nomina patriciorum disertim Aufonius testator; quamvis apud priscos illos Romanos mos Græcorum retineretur, qui vnico vocabulo censebantur: Olim enim, ut ait Appianus, vnum duntaxat singulis erat nomen; deinde assumpsere duo: nec multo post tertium imponi cæptum. Quis tamen nostram, atque adeo totius penè orbis terrarum consuetudinem non magis commendet, qui, cum ex Historia Græca, & Latina didicerimus, vnus vnum nomen non sufficere; tria, quatuorve nimis longa esse; ad tollendam ambiguitatem, omnesque superuacaneæ prolixitatis ambages amputandas, duobus vnumquenque nominibus appellamus? Sed ut ad Lampridium redeam, ego, contra quam censuit Pythagoras, nusquam de trita, & publica via descedendum puto; Lampridiumque alium à Spartiano fuisse arbitror. Stylus Lampridij pedestris, ac humilis est, dictio parum sincera, numerus plerunque subsultans, res, nulla serie digestæ, ita relatæ, ut in mentem veniebant; nullus verborum delectus, nullus eloquentiæ apparatus. Quæ tamen, ut supra dixi, ubi alij scriptores præsto non sunt, videntur esse toleranda: Nam, ut Cæcilius inquit, Historia quo-

quoquo modo scripta delectat, sunt enim homines natura curiosi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabelis que ducantur,

X X I I I.

TREBELLIVS POLLIO, diligens scriptor dictus à Spartiano, fuit quidem certè ita diligens, ut modum etiam excederet. Cum enim temporibus Valeriani, & Gallieni videretur tanta simul affectassent Romanum Imperium, ipse, ut numerum rotundum impleteret, adiecit Valentem, alieni temporis tyrannum, quem ipse Pollio Decij tempestate rebellasse fateatur: Nempe hoc est, quod Græci dicunt seruire materiæ subiectæ, ac se se hypothesi accommodare, &, iuxta Lesbiorum morem, in structura adhibere plumbeam regulam, ut non paries normæ, sed norma parieti se se patiatur aptari. Sensit hoc ille quidem, sed nimis pulchrum videbatur totidem Romæ fuisse tyrannos, quot olim Athenis fuissent, cum illa Vrbs à Lysandro esset capta. Pudet tamen duas etiam foeminas, Zenobiam, & Victoriam, inter eos numerari, qui Romanum orbem inuaserint, terrarumque dominos barbarorum seruituti mancipare conati sint. Si enim veteres suspendio deligendam arborem decreuerunt, quòd Leontium, meretricula diobolaris ausa esset in Theophrastum scribere; cur non aliquis Cato, qui Cæsaris imperium dedignabatur, capisset de suspendio cogitare, cum in mulierculis animum Cæsaris esse cognouisset? Elocutionem Pollionis Trebellij Gesnerus tersam esse ait, pauloque altius asurgere, quàm Historico conuenit. Et quidem, si cogitemus ætatem, qua vixit, non mediocrem elegantiae laudem promeruisse videbitur; quanquam ipse de se ne mediocriter quidem sentiens, fide tantum Historica se contentum esse dicat; quam vnam custodiendam ratus, quod ad eloquentiam attig-

net

net nihil se curare profiteatur; res enim proposuisse deferre, non verba.

X X I V.

FLAUVS VOPISCVS SYRACVSANVS de natalium fato nomen putatur accepisse, Vopiscum enim veteres appellabant, qui e geminis, altero per abortionem excluso, ad partum legitimum duceretur. In hoc biographo, præter eruditionem, illud quoque laudamus, quod omnia meliori ordine, quam cæteri eius notæ scriptores, narravit; in quibus pleraque, ut dixi, valdè perturbata lectorem pariter turbant. In eotantum nobis maximè reprehendendus, quod illum pseudomantem, præstigiatorum, planum, agyrten, impostorem psephopæden, denique pithecium Pythagoræ, Alexandro potius Abochonitæ, quàm ulli veterum philosophorum æquandum, Apollonium, inquam Tyanæum, non dubitavit appellare celeberrimæ famæ, auctoritatilq; sapientem, & non modò amicum certum Decorum, sed ipsum quoq; pro Numine frequentandum: negat enim quicquam illo viro sanctius, venerabilius, diuinius inter homines fuisse; quippe qui passerculum pipilantem exaudiens, sit interpretatus cum reliquos passerres sibi amicissimos ad Saliarem, atq; opiparam mensam inuitare, quod asinus milij sarcinam excussisset, saccique vinculo casu effracto, grana in terram sparsa essent. Nempe ex Democrito acceperat quasdam esse volucres, quarum ex confuso sanguine nascatur serpens, quem si quis comedisset, auium inter se colloquia esset interpretaturus. Quasi verò aues ex suo garritu, animi, quo carent, sensu valeant exprimere, atque inter se confabulari, imò etiam, si Dijs placet, de rebus ad suam rempublicam pertinentibus consultare. Colligere licet ex his, alijsq; nonnullis iudicijs, atque argumentis Vopiscum ad fabulas magis, quàm

quàm ad Historias conscribendas natura fuisse procliuem; multaque, vel assentandi gratia, vel decipiendi studio, vel sibi indulgendi consuetudine, fuisse mentitum.

X X V.

LVCIVS ÆLIVS SPARTIANVS, Capitolini, & Lampridij. similimus, eadem phrasi, eodemq; charactere dicendi vsus est: Vt planè, iuxta prouerbum, omnes in eodem ludo videantur edocti, eademq; fruge pasti; atque utinam non ea fruge pasti, quam sacrae Hebræorum litteræ mendacij frugem vocarunt. Equidem ut Cassium Crematius Cordus Romanorum vltimum, sic ego Iustinum Historicorum nouissimum appellarim. Quid enim postea sani coloris erituit? An non omnis Historica dictio, quasi eodem simul pestilenti sidere afflata, contabuit? Quodque miserrimum est, non valdè boni per se scriptores librariorum, & libellionum non tam incitia, quàm incuria deterrimi ad nos peruenerunt; ut lecturi per salebras, & vepres, imò etiam per murices ambulemus, atq; ex tot sentibus errorum, vix aliquot flosculos ægerrimè colligamus. Occupauit primus, tanquam Italicus Hercules, Baptista Egnatius hoc Augiæ stabulum repurgare; cui doctissimi, atque accuratissimi viri Casaubonus, & Salmasius succedere, qui ambo in hisce corruptissimis scriptoribus emendandis, atq; expurgandis egregiam sanè, & nobis valdè profuturam operam præstiterunt; quodque tu, Vir summe, vehementer miraris, cum Casaubonus omnia diligenter demessuisset, inuenit tamen Salmasius, quod siceret; Vir, non opinione mea tantum, sed tuo, Domine, iudicio, communi que litteratorum consensu, omnium, qui hodie viuunt, eruditissimus. In Spartiano multa pluribus in locis deprehenditur earundem rerum repetitio, & plurima vbiq; confusio. Nam quoties Seruiani eadem legas

in Adriano ? in cuius vita contexenda poterat sanè, debuerat certè Spartianus vel temporum seruare seriem, vel per partes sic dicenda distinguere, vt de publicè gestis, de peregrinationibus, deque priuata cætera eius vita separatim tractaret. Qui quidem ordo in alijs quoq; Spartiani scriptis desideratur.

X X V I.

VULCATIVS GALLICANVS quintum Cos. dubium an ex illius Vulcatij familia, quem Sedigitum, à senis in manu digitis cognomento vocarunt, proposuerat, quemadmodum ipse scribit ad Diolecianum, omnes, qui se se Imperatores, siue iure, siue iniuria dixerunt, in litteras mittere. Sed hodie nihil eius habemus, præter vitam Auidij Cassij: Quæ tamen à nonnullis Spartiano tribuitur: Cæterum viri sapientissimi Salmasius, & Vossius Vulcatium vti germanum, & genuinum auctorem agnoscunt. Quamquam in miscella hac Cæsarum Historia tanta est omnium, quicumque ad eam componendam symbolum attulerunt, inter se didionis, & ingenij congruentia; tantaq; interdum titulorum, atq; inscriptionum varietas, & inconstantia, vt Delio natatore, ac vate Tirefia sit opus ei, qui cuiusque vitæ certum, & constitutum scriptorem prodere velit. Profectò si Auidium scripsit Gallicanus, rem nobis cognitu quidem iucundam præstitisse videtur, nullitamen sine errore imitandam; in eam enim multas, & longas aliorum epistolas transtulit, & plura penè exscripsit, quàm scripserit: Præterquam quòd, Isocratem parum feliciter secutus, vt ille totum Helenæ encomium laudibus Thesei compleuit, sic Vulcatius laudationem Marci Aurelij, quàm vitam Auidij Cassij scribere maluit. Nullam in hoc auctore agnosco elegantiam; vt verè mihi, & candidè pronuntiasse Casaubonus videatur,

tur, cum diceret, Vulcatium quid diceret fortasse penſi habuiſſe; at quomodo, ne minimum quidem. Hac ſingulatiſſimè de ſex hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptoribus pauca dixerimus. Nunc generatiſſimè, & carptim nonnulla dicamus. Vixerunt omnes ſub Diocletiano, eiſque principibus, qui hunc proximè ſunt ſecuti. Quatuor ex his, Spartianus videlicet, Capitolinus, Vulcatius, & Lampridius ſcripſerunt, aut ſaltem ſcribere inſtituerunt integram à capite ad calcem omnium purpuratorum hiſtoriam, orſi à Iulio Cæſare, qui primus Romæ inuaſit. At ſciolus quidam, ſive iuſſu Principis, ſive ſuoſte ingenio, ex his biographiis videtur deſcripſiſſe, quæ ſcitæ digniora putauit, atque in hoc corpus, quod nunc ad manum habemus, digeſſiſſe. Voluit, opinor, tres epochas, & claſſes Cæſarum facere: primam duodecim Auguſtorum à Suſtonio petendam; ſecundam ex his ſex ita à ſe confarctatis; tertiam denique Chriſtianorum principum à Chriſtianis ſcriptoribus maluit hauriri. Neque ſanè dubitandum, quin Tribonianus iſte, hoc audaci facinore perpetrato, videretur ſibi rem litterariam præclare geſſiſſe; cum tamen in cauſa fuerit, ut amplius quinquaginta hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores penitus interſiderint, ſex autè qui ſuperſunt mutilos, ac turbidos habeamus. Crebra eſt in hiſce ſcriptoribus, quem admodum proximè in Spartiano eſt animaduerſum, eandem rerum repetitio, multaſque paſſim proiecta, nec ſuo loco poſita. Cuius culpæ ut non abſoluimus in totum ipſos auſtores, ita non dubitamus maximam eius partem quæ panes hunc alienarum mercium inſtitorem, quæ præſes librarios, genus hominum, ut ait Caſaubonus, perdendis litteris natum, hæreſe. Vitæ nonnullæ ſunt inter hos, quas iure dicas, centonum inſtar, e diuerſi coloris pannis fuiſſe confutas. Scriptorum alibi deſideres iudicium limariuſ, alibi diligentiam exquisitiorem; omnium maximè in Capitolino, & in quatuor alijs; minus enim

est, quod queramus de scriptore in primis erudito, & præceteris accurate Flavio Vopisco, qui natu fuit minimus, aliorumque meminit omnium, præterquam Spartiani, & Vulcatij. Quæ dōs historiæ est primæ proximæ, perspicua inquam rerum explicatio, & quod Græci melius dicunt, τοῖς ὑπαρχοῦσιν, id nos in illis prioribus non invenimus. Cum autem eos imperitissimorum grammatistarum versibus suis lucubraciones inq̄starent, quid aliud, quam per alienas ineptias se se ipsi traducere videntur? Verum hos, velut in bonæ formæ, natos facile excusabunt, qui sic natura esse comparatum misinerint, nulum, ut cuiusquam mortalem sine vitiis placuerit unquam ingenium, quantumvis maximum. Subiectum, certè habet hæc historia nobilissimum; totius namque Augustorum vltima pars magna necessarii fuisse petenda est, ubi res per imperium Romanum gessit annis ferme centum, & sexaginta describuntur. Vbi verò maior rerum varietas? ubi illustriora fortunæ ludibria? quam memorabiles maximorum principum exitus? nam septuaginta, & eo plures, in horum temporum serie numeramus, qui vel Cæsarum, vel imperatorum nomen usurpauerint. Adeo essant in illo principatu, quem omnes tam metuebant, & omnes modò suspiciunt, comitia imperij turbulenta, ac incerta, ut tumultuario populi concursu, aut inœdito militum strepitu, interdum, & per iocum, & ludum, Imperatores crearentur, & orbis terrarum dominatio in sceleris, & paricidij præmium concederet. Horum scriptorum lectio, cum historiæ, & morum antiquorum studio, necessaria videatur, tum vltimè ijs, qui cognitione iuris civilis Romanorum delectantur. Quàm multa enim toto sparsim opere inuenias, quæ ad iuris prudentiæ studium præcipue pertineant? Quàm multis locis aut nouum ius aliquod introductum, aut vetus antiquatum? Tot iuris prudentum actiones, & genera, & dignitates; tot princi-

pum

pum epistolas, tot senatus consulta, tot alia publica monumenta, e scriptis Augustorum, acis magistratum, & populi, aut nescio unde ex abditis arca, quando censemus faciendâ. Hæc ferè decerpimus ex magno eruditionis, & elegantie parente Casaubono, viro omnium linguarum, & disciplinarum intelligentissimo, quamque non minimam eius laudem putamus, tibi, DOMINICE MOLINE, cum primis amico; quam quidem benevolentiam mutua inter vos virtutis admiratio conciliauit, auerunt epistolæ, sanxerunt officia.

X X V I I.

F LAVIVS EVTROIPIVS decem breuissimis libris Romanam Historiam strictim complexus, Pauli Diaconi iniuria productus, ac ex conferto dilutior effectus omnem penè dignitatem amisit; donec fideli opera Antonij Schonouij restitutus in integrum, & quodam quasi postliminio reuersus, pristinum locum recuperaret. Draconus ille, monitu Adilbergæ, Desiderij Lingobardorum Regis filie, non solum auctoris huius Historiam interpollem fecerat, sed ipsam penè totam inuenerat, dum multa de suo infarciret, multaq; passim adimeret, aut transferret. Militauit Eutropius sub Iuliano parabata, ac desertore, librumq; suum dedicauit Valenti: Nec satis liquet, cuius ille fuerit religionis: quippe qui in collimino tenebrarum, ad lucis constitutus, nec Paganorum ritus probaret, nec CHRISTO tamen deditit nomen. Sophistam Italum vocat Suidas; eodemque nomine censetur in originibus Constantinopolitanis. Quamquam non desunt, qui hunc Eutropium historicum eundem esse contendunt cum Eutropio presbytero Africano, Augustini discipulo, qui duas ad sorores consolationes conscripsit, cuius meminere Ptolemæus Lucensis, & Raphael Volaterranus,

Stylum eius improbat Vossius, vt parum concinnum: Fate-
tur tamen res ipsas compendio satis commodo ab Eutro-
pio constrictas. Doctissimum fuisse Eutropium, & multa
eloquentia scripsisse putat Iacobus Philippus. Antiquum
Historiographum appellat Hincmarus Rhemenfis. Aë
Schonhœuius non eum inter antiquos recenset; sed licet
scripsit posterius, neque tamen, inquit, minor eloquen-
tia, & iudicio etiam superioribus fuit eminentior. Sanè
quanti cum Græcificerint vel argumento illud erit, quod
Capiton, & Prænius Eutropiani compendij metaphrasin
Græcè scripserint. Quæ sunt autem omnino res, quæ fa-
mam, & gloriam scriptoribus conciliare soleant, si in alic-
nas transferantur linguas, siq; interpretationibus illu-
strentur.

X X V I I I.

AMMIANVS MARCELLINVS, cum esset vir
Græcus, vt de se ipse testatur, Historiam Latinè
scripsit, à Principatu Cæsaris Neruæ exorsus, vsque ad
Valentis interitum. Suam verò inelegantiam sæpenum-
ro excusat, propterea quod aliena, sibiq; insueta lingua
vtatur. Quamobrem in eundem videtur errorem incidisse,
de quo valdè obiurgatus est à Marco Catone Aulus Al-
binus, qui res Romanas oratione Græca scriptitauit, de-
precatus malæ existimationis ignominiam, si quid in suis
libris parum compositè, aut minus eleganter scriptum quis
deprehendisset. Stultum quippe, ac ineptum vir Sapien-
tissimus iudicauit malle culpam deprecari, quam culpa va-
care. Videtur Ammianus ad philosophiam, quam ad Hi-
storiam instructior. Et quidem multa frequenter inculcat
ad ostentationem sapientiæ, quæ nihil ad Bactrum faci-
ant, vt est in adagio. Hæc autem tam sæpe, tantaq; inter-
dum prolixitate interponit, vt episodiam eius Historiam
vocare

vocare possumus. Christianis eo nomine inuisus, atq; in-
 restabilis, quod Iulianum illum desertorem Dijs miscet su-
 pèllis, & optimis quibusq; Principibus anteponit; cum ta-
 men per ipsum non steterit, quò minus Idolorum, ac Dæ-
 monum cultus iterum in orbem terrarum inuheretur, om-
 nifq; Affectoris nostri doctrina euanesceret. Doctus cæte-
 roqui Ammianus, grauis, ac serius, & dignus planè cui fi-
 des à nemine abrogetur, si demas Iuliani, cuius erat miles,
 parasitus, tum immodicas, tum immeritas laudes: Est
 enim is vnus ex eis scriptoribus, qui, quæ ipsi gesserunt,
 aut quibus ipsi interfuerunt, litterarum monumentis con-
 signasse existimantur, ac propterea in hac parte Xeno-
 phonti, Cæsari, & Guicciardino conferendus: Quibus
 omnibus haud scio an etiam præstet Gallicæ Historiæ scri-
 ptor Henricus Catarinus Dauila, generis claritate, milita-
 ri gloria, doctrina, eloquentia Vir illustrissimus; & Ioannes
 Meursius, rerum Belgicarum scriptor luculentissimus, quem
 summa apud inuidissimum Daniæ Regem dignitas, altis-
 sima eruditio, gloria scriptis parta, sed virtus præcipuè, ti-
 bi DOMINICE MOLINE, præbuit vnice amandum,
 mihi etiam colendum, atque admirandum. Laudat Bo-
 dinus Ammiani candorem, ac studium inquirendæ veri-
 tatis: Is enim Principum virtutes, ac vitia, vt optimus
 quisque scriptor, summa fide notauit. Imitandum sibi
 proposuit Cornelium Tacitum: Sed cum in reliquis longè
 inferior sit, hoc etiam ab eo distat, quod Tacitus Romani
 sermonis dignitatem, vt tempora ferebant, affectus est;
 Ammianus verò Latinis verbis, ac sæpius ne Latinis qui-
 dem, Græcè scripsit. Dictionis eius duriuscula, atque horri-
 dior est, manca, succisa, & per quædam hyporchemata
 subsultans; multisq; Græcis, barbarisq; loquendi formis,
 verbisq; nusquam in Urbem receptis, sed ne iure quidem
 Latij donatis, vsquequaue referta. Priorestrè decimili-
 bri deficiuntur; quique superstites fuerunt, multis lacu-

nis hiulci, multisq; erroribus tam mendosi, corrupti, ac deprauati leguntur, vt nusquam sensum elicere possimus. Quod quidem damnum, si benè conijcio, non tam ætatis iniuria nobis intulit, quàm criticorum inconsulta temeritas, multa in omnibus libris, pro cuiusque libidine, inducentium, multaq; audacter substituentium. Vnum est, in quo Ammianum non tam laude, quàm etiam admiratione dignum putemus, propria quædam, & graphica, atq; instar naturæ omnium rerum expressio. Quam tamen ille non eloquentiæ studio, sed philosophiæ referebat acceptum.

X X I X.

SEXTVS AVRELIVS VICTOR scripsit librum de origine gentis Romanæ, Caium Cæsarem, & Sextum Gellium secutus, qui ambo singulos libros eiusdem tituli, atq; argumenti conscripserunt, quemadmodum Victor ipse testatur. Scripsit etiam de Imperatoribus Romanis à Cæsare ad Iulianum librum vnum, item ab Augusto ad Theodosium librum alterum. Quæ quidem omnia styli, & dictionis diuersitas vix, aut ne vix quidem patitur, vt credamus esse eiusdem auctoris. Probabile est duos, tresve huius nominis fuisse, quorum vnus tribuntur etiam illustres viri, hæcenus quàm Plinio Cæcilio, quàm Cornelio Nepoti adiudicati. Qui origines gentis Romanæ, moresq; Imperatorum descripsit, putatur vixisse ætate Constantij, & Iuliani. Hunc Ammianus virum Consularem, & Panoniz Proconsulem, & Vrbi præf. cum, æneæ statua cohonestatum, & sobrietatis gratia multilaudum appellat. Afer natione fuisse creditur, amore enim gentis solum deceptus, Africam vocat terrarum decus. Ethnicum illum fuisse inde constat, quod in Adriano stellam Aquinoi, patronis Adriano adamat, eiusq; pueri consecrationem, & sa-

cri-

erificia non improbarit. Et quidem certè fuit ille iuuenis non laude solum, sed etiam admiratione dignissimus, qui paria cum Alcestide fecerit; & quemadmodum illa pro viro Admeto vicariam subijce hæcem; ita hic adolescens pro herosuo, vitam producere cupiente, caput suum Orco deuouerit; vt quantum vitæ ephæbo, immaturè, præterque fatum pereunti, debebatur; tantundem, ultra pensum viuuro, seni prorogaretur. Turpe rarus futurum, si nobis diutius exprobraretur, plus pietatis, & constantiæ fuisse in muliebri sexu, quàm in virili. Ingenium, & dictio Victoris Aurelij videntur speciem quandam referre Cornelij Taciti, cui tamen nihilo propior est, quàm stannum argento. Laudandus tamen conatus, & habenda gratia Victoris industriæ, quæ cum multa vndique delibauerit, cauit nobis, ne plurimarum rerum ignari effemus, quarum memoria cum vetustioribus libris, vnde erant excerpta, penitus interisset.

X X X.

REVVS FESTVS breuiarium scripsit rerum gestarum Populi Romani, quem libellum dicauit Valentiniano. Ex eo nihil propè utilitatis capere possumus, quod nimis cursim, & properanter Historiæ stadium præteruolet potius, quàm transeat. In quo reprehenditur etiam à Bodino, quod alio opusculo, aut indice potius, Romanorum provincias attigerit, opes omiserit. Scriptor est foeculentæ, ac inquinatæ elocutionis, & suapte natura infacundus; quod & ipse ingenuè fatetur, cum dicat, se morem calenionum secutum, qui ingentes summas æris breuibus admodum exprimunt notis, res gestas signare, non eloqui, vt Valentinianus maiorum facta non tam legere posset, quàm numerare. Scripsit præterea, si Philandro fides adhibenda, descriptionem illam Urbis Romæ, quæ

quæ Publij Viçtoris nomen hæcenus prætulit. Eo Rufi esse, vt credamus, suadet simplicissima viarum, ædiumq; recensio, & leui admodum brachio, siue potius summo digitulo Vrbis ornamenta indicata. Quæ postea latissimè prosecuti sunt, Blondus, & Marlianus in topographia Vrbis Romæ, & post hos item plurimi. Quorum nos quoq; exempla secuti, plusscula, & forsitan nec iniucunda, nec passim obuia, de Vrbe Roma, tribus de nostra peregrinatione libris commemorauimus.

X X X I.

PAVLVVS OROSIVS HISPANVS, Diui Aurelij Augustini discipulus, eiusdem horratu, septem Historiarum libros conscripsit, quibus ostendit ab Orbe condito vsq; ad tempus, quo illa pangebatur, hoc est quinquemille, sexcentis, & duo de viginti annis, fœdas semper clades, atq; atrocissimas per vniuersum calamitates contigisse. Quamobrem, vt in chæronicorum supplemento scribit Iacobus Philippus, opus illud de Mundi Miseria inscripsit; cuius tamen hodie titulus est *Ormeſta*. Quæ vox cuius sit linguæ, quidue significet, nemo hæcenus potuit expiscari: Nisi fortè sit luxatio quadam duorum vocabulorum, à notarijs, per compendia litterarum, atq; apicum celeritatis causa, scribentium, coagmentatorum, atque corruptorum, scriptumq; sit *Ormeſta*, pro eo quod est *Ormeſta*; hoc est, *Orbis maſſitia*; seu potius; *Or. m. iſta*; hoc est, *Oroſij mundi hiſtoria*. Floruit Oroſius sub Arcadio, & Honorio, cum Romæ ab Alarico Gothorum Rege capta, Gentiles calamitatum omnium causam in Christianos, cõpicerent; Dijs videlicet succensentibus cultum suum antiquari, ac deleri, nouamq; religionem succrescere, quæ CHRISTVM vnice coleret. Quam calumniam à noquæ Christiano luculentissimis commentarijs remotum iuc;

iuerunt disertissimi pariter, atque sanctissimi viri Arnobius, Lactantius, Augustinus, Orosius, Aquinas. Hunc Orosium ne Historici quidem nomine dignum censuit Sigonius, quem tamen Iacobus Philippus eloquentissimum vocat: Neque ab eo dissentit Gennadius, qui eius vitā conscripsit. Fatetur quoque Gherardus Vossius Orosium esse scriptorem planè vtilem, quamuis in supputatione temporum sæpe errauerit: Græcosq; scriptores non legerit.

X X X I I.

ZOSIMVS, siue ille Gazæus fuerit, siue Ascalonita, siue Alexandrinus, quorum meminit Suidas, siue quispiam alius, cuius patriam, & genus ignoremus, vixit tempore Theodosij iunioris, vt Euagrius testatur. At Volaterranus ex Suida sub Anastasio Principe Zosimum floruisse contendit. In quorum sententiam transijt V. C. Ioannes Franciscus Corneanius, matruelis meus, ex cuius eruditissimis Symbolis multa nos in hæc nostra excerpta contulimus. Scripsit Zosimus opus chimicum de metallorum transmutatione, quod in Bibliotheca Regia Lutetiæ manuscriptum seruari fama est. Scripsit item dictiones rhetoricas ex ordine litterarum enarrationem quoque in Demosthenem, & Romanæ Historiæ libros sex; quorum primus Cæsares ab Augusto usque ad Diocletianum transeunter percurrit; alij quinque fusius prosequuntur res Romanas usque ad Urbem iterum ab Alarico obsessam, Attalumq; ab eo designatum Imperatorem, posteaq; ab eodem exautoratum. Dictio Zosimi est brevis, perspicua, pura, & suauis, vt Photius iudicat in sua Bibliotheca. Quo maiorem mihi bilem concitat Verderius, qui, cum aut Græcè nesciret, aut Musas Atticas à limine tantummodo salutasset, Zosimum pronuntiavit tantam redolere barbariem, vt ne meminisse

quidem huius scriptoris dignum putaret. Iustius aliquan-
to in Zosimum Rhetor inuehitur, quod homo Paganus
creberet in arrodendis Christianis Principibus: Quo no-
mine eidem succensuere Nicephorus, & Euagrius. Quan-
quam Leontianus, eius interpres, ac defensor, in apo-
logia, quam pro Zosimo scripsit, ne in istis quidem fidem
facile Zosimo esse abrogandam putavit: nam & melioris
religionis viris credibile est quaedam hæsisse vitia, quæ,
salua conscientia, verax Historicus non potuerit dissimu-
lare. Ex sunt enim Historici partes, ut meminerit, ex sen-
tentia Luciani, se esse oportere ἀφοβον, ἀπόλιδα, ἀνύπομον,
ἀβασίλειον. Qua libertate, atq; animositate succinctus,
veritatem ubique in quoscunque dicere absque vlla hæsi-
tantiâ debet.

X X X I I I

PROCOPIVS, RHETOR, & SOHPISTA CÆ-
SARIENSIS, quæ provinciae Palestinæ ciuitas est,
Iustiniano Imperium regente, Belisarij, cuius erat nota-
rius, & comes, egregia facinora litteris consignauit. Putat
verò Bodinus Procopium Belisario suo tantum tribuisse,
in eumq; ambabus manibus tot laudes congestisse, ut ora-
torem, non Historicum agere videatur: Ornamenta quo-
que Historiarum, & Græci sermonis puritatem aut ne-
scisse, aut neglexisse. Sed quæ ad Historiam pertinent,
singula certè diligenter exponit, ac res quoque leuissimas
magno studio confectatur. Cum enim totius publici con-
siliij particeps fuerit, sæpius etiam pro republica legationes
obierit, non dubitat Bodinus Procopium inter selectos re-
censere. Cum verò singulas epistolas, decreta, foedera,
conciones vario dicendi genere, ac stylo describit, ma-
gnum verissimi scriptoris præbet argumentum. Continet
eius Historia libris octo bellum Persicum, Vandalicum,
&

& Gothicum: Quorum omnium Synopsim quandam, & conspectum nobis exhibuit Agathias. Auctor est Suidas Procopium adiecisse his nonum librum, ut, detracto sibi freno, in Iustinianum, & coniugem eius Theodoram, debaccharetur: Quem librum, quod res non edidas, & forsitan non edendas contineret, ~~non~~ ^{non} nominavit, qui tamen hodie non extat: nam præter Historiæ libros octo nullum aliud habemus Procopij monumentum, quam sex narrationes de Iustiniani edificijs. Lausandus Procopius integræ fidei, multæq; sedulitatis in Historia scribenda, quemadmodum supra dixi, cum enim à Belisarij latere nusquam discederet, rerum ab eo gestarum minuram, certamq; notitiam videretur habuisse. Propior est Asiaticæ redundantia, quam Atticæ copia; neque tamen verbosus nimium, & interim gravis, & politicus in epistolis, & concionibus, quas non sanè imprudenter interferit. Hunc auctorem emendandum, illustrandum, & perpetuis notis augendum suscepit Vir Clarissimus Nicolaus Alemannus, quem sua virtus Vaticanæ Bibliothecæ custodem præfecerat; qui, magno litterarum incommodo, operi nondum perfecto immoritur hoc ipso anno MDCXXVI. Utinam tanti operis Hispana religioso piæ alicuius manus officio colligantur, ne nobis gloriosi labores toti pereant. Aut saltem iacturam sarciat industria Ludouici Frachetta, magni illius Hieronymi fratris, cuius, & amici nostri longè charissimi, quem honoris, & amplitudinis causa nominamus, ille enim vir acerrimè iudicij, memoriæ incredibilis, indefessæ in studio attentionis, cum in omnibus Historijs continenter versatur, tum in Procopio legendo, atque exornando est assiduus.

X X X I V.

AGATHIAS, MEMNONII FILIVS, natus Murinæ, quæ in Asia veterum Eolensium colonia est, ad ostia Pythici fluminis, Iuris prudentiæ studiis addictus, ac propterea scholasticus appellatus, patronus causarum fuit Smyrnæ, ut ait Suidas. Hic, præter epigrammata, quorum egregia specimina extant adhuc in Anthologia, scripsit libros quinque de rebus gestis Iustiniani, cuius tempore floruit. Neque tamen omnia eius Imperij acta prosequitur, sed inde, ut ipse ait, sumpsit initium, ubi finem statuit Procopius. Vero propius est illum ethnicum fuisse, quàm Christi fidelem: neque tamen diuersæ factionis homines insectatur palam, aut mordet, perinde ac Zosimus fecerat. Dictione usus est floridâ, ac tersa; quam, suo more, uti barbaram, & sæculentam reprehendit Verderius; omni enim potius ornatu scripta sua compsit; nudamq; Historiam vetulæ, nugis scatenti, persimilem sibi videri dicebat: Quodq; grauissimos quosque scriptores fecisse compererat, disceptationibus, & consilij iudicium suum interposuit, & quasi arbiter datus, sententiam tulit: Quod tamen à Xenophonte, aut Cæsare, Historicorum longè principibus, factum non video. Eius historia à Priore Sanctæ Balbinæ conuersa seruatur in Vaticana, multarum bibliothecarum, spolijs, & Palatinæ in primis, superba. Eius quoque ibidem habentur epigrammata, castrata à Maximo Planude monacho; refectis scilicet quæ lasciuiora videbantur.

X X X V.

IORNANDES, EPISCOPVS RAVENNÆ, quem tamen Gothorum Episcopum vocat Baronius, & erat ille

ille quidem natione Gothus, non sacerdotio, elaruit Iustini-
niani temporibus, & Magnum Cassiodorum secutus scri-
psit de rebus Geticis, gestisq; Romanorum, stylo planè ru-
di, barbaro, & agresti; nisi quod aliquantisper profecit ex
assidua Flori lectione, ex quo pleraque ad verbum exscri-
psit. Quidam verò manuscripti codices hanc epigraphen
præferunt: *Iordani Episcopi liber de origine mundi, &
actibus Romanorum, cæterarumq; gentium*. Quæ qui-
dem inscriptio magis placet; tractat enim in eo libro non
de Romanis tantum, sed etiam de Assyrijs, Medis, Persis,
Macedonibus. Produxit autem commentarium suum vs-
que ad annum Christi quingentesimum quinquagesimum
ex supputatione Baroniana, Germanum, verumq; eius
nomen fuerit ne Iornandes, an Iordanus, ambigitur: Ba-
ronius, & Vossius videntur malle Iordanum. Ego vnum
esse nomen puto, sed vario modò barbarè scilicet, ac La-
tinè pronuntiatum.

X X X V I.

MARCELLINVS COMES ILLYRICANVS
Chronicon satis accuratè composuit ab excessu
Valentis ad quartum Iustiniani consulatum, quem iniit
anno CHRISTI quingentesimo trigesimo quarto. Au-
ctor est Cassiodorus hunc Marcellinum Constantinopoli-
tanam ciuitatem, & Urbem Hierosolymorum quatuor
libellis minutissima narratione scripsisse. Caue autem
putes hunc Marcellinum eundem esse cum Ammiano, qui
& ipse Marcellinus vocatur, multoq; est antiquior, quip-
pe qui scripserit sub Iuliano,

X X X V I I.

BEDA PRESBYTER ANGLO-SAXO scripsit Ecclesiasticæ Anglorum Historiæ libros quinque ad Ceolulphum Regem Nortumbriæ, apud quem magnò in honore fuit. Incipit autem à Iulij Cæsaris in Britanniam traiectione, desinit anno CHRISTI DCCXXXI. cum triennio post diem suum sanctissimè clausit. Egit præterea de temporum ratione, ac de sex mundi ætatibus; aliaque plura scripsit ad rem Ecclesiasticam, & sacræ paginæ interpretationem pertinentia. Auctor in Historia fidelis, & diligens, latinæ linguæ peritus, si quis alius eo seculo: Quamvis Bodinus adeo in aduersum nitatur, ut Bedam inconditè scripsisse, & de eo non esse magnopere laborandum affirmet. Iacobus Philippus eum vocat Græcè, & Latinè doctissimum: Albinusq; Flaccus Doctorem eximium appellat. Et fuit certè, vis studiosissimus, atque laboriosissimus: ut qui semper aut discere, aut docere, aut dicere, aut excipere dulce habuerit, quemadmodum de se ipse testatur. Baronius item litteratos labores egregij viri ad extremum ferè spiritum continuatos affirmat: Creditur autem annum vitæ centesimum præteruēssus. Hunc inter sanctos Ecclesia retulit, ac Venerabilem cognomento appellauit, ob insignem morum sanctimoniam, & modestiam singularem, cuius in primis à Baronio laudatur. Denique Martyrologium Romanum Bedam venerandum presbyterum, pietate, ac eruditione celeberrimum, digno, ac merito elogio condecorauit. Claruit sub Ioanne Sexto Pontifice, quo tempore Saraceni ex Africa soluentes Hispaniam inuaserunt. Quamobrem Beda litteris, non tam eloquentia, quàm pietate refertis, ad eam prouinciā recuperandam Christianos principes est cohortatus.

XXXVIII.

X X X V I I I.

PAVLVS DIACONVS AQVILEIENSIS, de parentis nomine Varnefridus aliquando appellatus, Desiderij Lingobardorum Regis vltimi archigrammateus: victo rege suo, captus à Carlo Magno apud hunc summo aliquandiu in honore fuit: donec suspectior visus, ob prioris domini desiderium, deportatus est in Diomedis Insulam: Vnde ad Arichium, Principem Beneuentanum, Desiderij Regis generum, profugit, eoque vita functo, monachum induit in Casinensi cœnobio. Duos Eutropio addidit libros à Iuliano vsque ad Iustinianum: totumque, vt supra notauimus, Eutropij breuiarium produxit, atque interpolauit. Præterea scripsit Historiam Vinnulorum, qui postea nuncupati sunt Lingobardi, luculento, & plano sermone, si audiamus Sigebertum. Et sanè quidem in tam rudi seculo claruit ipse inter primos, vt ait Baronius. Leo Ostiensis apud Cassiodorum Paulum asserit fuisse prudentia, & sagacitate insignem. Sigebertus autem testatur, eum propter scientiam litterarum fuisse à Carolo ascitum. Iacobus Philippus Paulum ait doctrina, & facundia cum primis excelluisse. Vigilantissimus, me quidem iudice, scriptor est Paulus, & plurimi faciendus, quamuis rudis, ac barbarus, quòd nusquam alibi reperire possimus, quæ ipse monumentis litterarum tradiderit, si de cœuis, aut vetustioribus loquimur. Nam post alios ex recentioribus plurima de Lingobardis memoratu digna collegit, & comportauit in Historiam Taruisinam, luculentissimè, & verissimè scriptam, vt est apud Orthelium, & Picciolum, patruus meus agnatione, at charitate, educatione, & penè adoptione pater, Ioannes Bonifacius, non minus inter Philologos, & Iuriconsultos, quàm inter Historicos longè clarissimus: Quem, vt secundis, iuxta prouerbiũ, melio,

melioribus vtilissimum Venetiæ nostræ, totiq; Italiæ monumentum, à se auctum, castigatum, & recognitum promat, tuum erit, Domine, vrgere, atq; impellere.

X X X I X.

ANASTASIUS ROMANVS, ex Abbate Cardinalis, & Gregorij quarti Bibliothecarius, à Leone autem quarto in Romana Synodo exauktoratus, quod Ecclesiam, cui præerat, quinquennio deseruisset; transtulit è Græco Georgij Theophanis Chronicon: At vitas Pontificum vsque ad primum Nicolaum ipse composuit. Cæsar Baronius, itidem Cardinalis, & Bibliothecarius hunc antecessorem suum parum probat, & sæpè castigat, cum etiam disertim profiteatur ipsum aliquando omnia confundere, ac permiscere. Floruit autem circa annum CHRISTI sesquicentessimum supra octingentessimum.

X L.

ZONARAS, sub Alexio Comneno maximis honoribus in Imperio Constantinopolitano aliquandiu perfunctus, iam senior monachum induit, institutum Basilianum professus. Scripsit vniuersalem Historiam ab origine mundi ad excessum Alexij, qui diem clausit anno asserti orbis MCXVIII. Diligentiam eius desideramus in rebus antiquis: neque tamen accuratior euasit in sui temporis euentibus enarrandis; cum multa, magna; & ea tempestate contigerint, Oriente quodammodo cum Occidente commisso. Sed huius incuriam suppleuit Anna Comnena, Alexij Cæsaris filia, quæ, non ita perfunctoriè, neque oscitanter, vt Zonaras, patris sui facta quindecim libris amplexa, eos Alexiada vocauit: Quorum priores octo ex Augustana Bibliotheca edidit David Hefchoelius:

In

In quibus tamen amor patrio plus aliquanto indulgisse videtur, quam per leges Historiæ liceret: Cuius præstantissimæ Heroidos illud extat Zonaræ elogium: Studiis erat addicta, exquisitè Atticistabat, & acutissimo erat ingenio ad abstrusissimas quasque contemplationes. Egit Zonaras in Historijs suis multo melius, & accuratius Senatorem, quàm Historicum; & in his, quæ pertinent ad regimen rerum Urbanarum plurimum valuisse existimatur. Plenus tamen, & vndique scatens portentorum, & miraculorum, alijsq; eiusmodi fabulis, quibus, ut Græculus, mirificè oblectabatur, cum Polybium haberet, quem sibi ad imitandum proponeret, qui omnem ubique παραδοξολογίαν accerimè insequitur. Cæterum noster hic alioqui, ex sententia Bodini, non contemnendus rerum gestarum scriptor, à magno Casaubono adeo nihili est habitus, ut ignominia causa appellatus sit legitimæ historiæ dehonestamentum.

ATQVE HÆC QUIDEM DE HISTORICIS ROMANIS singulatim noranda putavi. Generatim verò in Urbana disciplina, si Bodinum, aliosque cordatos viros audiamus, laudantur Dionysius, Plutarchus, Livius, Dion, Appianus, & hic ipse de quo postremo diximus Zonaras: In militari Cæsar, Velleius, Ammianus Hircius: In utraque Polybius, ac Tacitus: In Principum arcanis, & aulica vita Tranquillus, Lamprius, Spartianus: In moribus populorum, & regionum varietate Diodorus, Mela, Strabo: nihil enim prohibet, quin & hos quoque cum alijs recenseamus, quanquam, pro mista ratione scribendi, Geographistorici verius sunt appellandi.

FECI, DOMINE, quod mandasti; non quidem benè, sed tamen utcunque potui. Nec me fugit,
Miscell. Erud. Tom. 3. **Aaaa** cum

eum describerem, oportere non modo in omni genere
Historiarum, sed etiam in rebus agendis diu versatum
 esse, qui Virtutes Historicorum, ac vitia notare decreuerit,
 Ut cum Historicus vir grauis, integer, seuerus, intelli-
 gens, discretus, & quasi vitæ tam priuata, quam commu-
 nis, omniumq; rerum magnarum scientia instructus esse
 debet: Sic eisdem excultum artibus, & doctrinis esse
 conuenit, qui de Historicis sententiam dicere sit paratus.
 Rem sane arduam, sed hominum generi per quam utilem;
 interest enim reipublicæ, ut ait Bodinus, iudicia de scrip-
 toribus, qui in publicum exeunt, incorrupta, minimeq;
 deprauata videri; ne, cum alienæ industriæ modum pone-
 re volumus, optimos quosque a scriptione deterreamus;
 ne ve qui nostro iudicio fidunt, in errorem ducantur. Qui-
 bus animi doctus, cum ego, pusilli admodum ingenij, &
 nullus fere iudicij mihi constius, omnino destituatur, coa-
 ctus tamen sum imperio tuo censuram instituere quadra-
 ginta virorum, qui iam dudum inter immortales ob sa-
 pientiæ optione, & publicæ famæ testimoniū, omniū litte-
 ratum consensione consecrati, desierunt cum mortali-
 bus numerari. At meum hoc, qualecunque, præiudi-
 cium nihil erit stipendio iudicio tuo, qui, cum Sena-
 tor, fortuna, & virtute cœuntibus, sis constitutus melioris
 longe, & sanctioris Areopagi, quam ille apud Athenien-
 ses fuerit, potes iure tuo non tantum homines, sed etiam
 Diuos iudicare. Vale. Scribebam Taruisij VI. Cal. No-
 uembris, Anno asserti Orbis M.DC.XXVI.

*Taus, DOMINE, futurus
 quoad viam*

Balthassar Bonifacius.

ADRIA:

ADRIANI POLITI

ORDO ROMANÆ HISTORIÆ
LEGENDÆ.

IN historia cognoscenda, ut rerum gestarum, & temporum ordinem, qui vnus esse solet memoriæ custos prosequamur, & à primis temporibus ad vltima hæc nostra tempora, quasi filo per manus ducto, deueniamus; primus historiæ scriptor, quem nobis ad legendum proponi oportet, esto is, quem ordine ceteri consequentur.

Dionysius Halicarnassensis, cuius historia completitur vetustissimas Italorum, & Urbis Romæ origines, & Romanorum res gestas domi, forisq; usq; ad Lartem Herminium Exquilinum, & T. Virginium Tricostum Coelimonatanum Coss. idest annum ab Urbe condita CCCVII.

Titus Liuius, cuius primus tres libri ab aduentu Æneæ in Italiam, usque ad Lartem Herminium, & T. Virginium

Tricostum Coss. conueniunt cū vndecim libris Dionysij, qui erant, & eadem omnino tractant, quæ Dionysius; sed breuissimè si cum Dionysio comparantur.

Eutropij primus liber ferè totus, cum iisdem tribus Liuij libris coniungendus.

	{ Romulus }	{ cū 1. }	
	{ Numa Pōpilius }	{ }	
Plu	{ P. Valerius }	{ }	
tar	{ Publicola }	{ }	
chi	{ C. Marcius Coriolanus }	{ cū 2. }	
			{ Liu. }

T. Liuij extremus tertius liber à Larte Herminio scilicet, & T. Virginio Tricosto Coss. usq; ad extremum decimum librum; idest ad annum ab Urbe condita CDLXII. Quo anno fuerunt Coss. Q. Fabius Maximus Gurges, D. Iunius Brutus Scaua, & erit decursus circiter CLV. annorum.

Aaaa 2 Euc

Eutropij extremum caput primi libri. De capta Vrbe à Gallis.

L. Flori primus liber vsq; ad bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.

Plutarchi L. Furius Camillus.

L. Flori extremus primus liber de seditionibus; De prima, secunda, tertia, & quarta Urbis discordia. A

Quinto autem Fabio Maximo D. Iunio Bruto Cofs. vsq; ad P. Cornelium Scipionem, & T. Sempronium Longum Cofs. Quibus Consulibus geri coeptum est bellum Punicum secundum anno videlicet DXXXVI.

ab Vrbe condita Liuij historia septuaginta quattuor annorum amissa est: in eius locum leguntur T. Liuij à Floro in compendium redacti quæ, vulgo, Epitomæ nominantur. Sunt autem isti T. Liuij liber vndecimus, ac reliqui nouem, qui eum statim sequuntur à Q. Fabio Maximo Gurgite, D. Iunio Scæua Cofs. vsq; ad P. Cornelium Scipionem, Titum Sempronium Longum Cofs.

Hoc in locoll. Decades Liuij considerantur.

atque hic erit, vè paulo ante diximus, circiter LXXIV. annorum decursus.

Plutarchi Pyrrhus.

L. Flori de bello Tarentino, & cum Pyrrho Rege, de bello Picente, de bello Salentino, de bello Vulturnensi.

L. Flori liber secundus de Primo bello Punico, de bello Ligustico, Gallico, Illyrico.

Polybij primi duo libri.

Eutropij liber secundus de Tribunis mil. cos. potestate, vsque ad initium belli Punic secundi.

T. Liuij lib. vigesimus, ac nouem, qui eum statim sequuntur; à P. Cornelio Scipione T. Sempronio Longo Cofs. vsq; ad Seruium Sulpicium Galbam C. Aurelium Cottam Cofs. ad annum scilicet ab Vrbe condita DLIV. Est autem decursus annorū circiter XVIII. ab initio videlicet belli Punic secundi, vsque ad initium belli Macedonici primi.

Appiani Alexandrini de bello ab Annibale gesto liq; bellus vnus.

Po-

For
meli
xxx.
nou
vci
rius

For
mē

Polybij tertius, & quartus liber præterea nonnulla in fragmentis vsque ad extremum xvij. librum. Quæ tamen quia manca sunt, & valde perturbata separari commodè poterant è tertio, & quarto lib. atque ex hoc ordine reijci.

Eutropius de bello Punico secundo, quod extremo capite tertij libri compræhensum legitur.

Plutar. { Q. Fabi⁹ Maximus.
chi { M. Claudi⁹ Marcel⁹

L. Flori historia de bello Punico secundo, quæ libro secundo legitur.

Hinc ab bellum Maced. pergendum est, quod cum Philippo Rege Persei patre gestum fuit; ideoque post superiores continuo legendi sunt.

T. Liuij lib. 31. & nouem reliqui, qui eum statim consequuntur, a Seruio Sulpitio Galba C. Aurelio Cotta Cofs. qui anno ab V. C. DLIV. Consulatum gessere, vsq; ad Claudium Pulchrū, T. Sempronium Gracchum Cofs. id est, annum ab V. C. DLXXVII. Quo anno Is-

tricum bellum geri ceptum est, & erit decursus circiter XXIII. annorum.

L. Flori de bello Macedonico primo, & bello Syriaco Regis Antiochi, & de bello Ætolico.

Plutarchi M. Porcius Cato Censorinus, seu Maior, vt ab alijs appellatur.

Appiani Alexandrini liber de bello Syriaco.

Eutropij liber quartus de bello Macedonico, & de bello Syriaco, & hic est decursus fermè XXII. annorū. Ab Vrbe autem condita DLXXVII.

T. Liuij liber XLI. & reliqui quattuor qui postremi consequuntur à C. Claudio Pulchro T. Sēpronio Graccho Cofs. vsque ad C. Sulpicium Gallum, M. Claudiū Marcellum Cofs. annum scilicet ab Vrbe condita DXXCVIII. & erit decursus XI. fermè annorum.

Plutarchi T. Quintius Flaminus.

L. Flori liber secundus de bello Istrico, de bello Gallogræco, de bello Macedonico secundo, ac de bello Myrico.
Plu.

Plutarchi. L. Aemilius Paulus, qui Perseum viciit, ac de Macedonia triumphauit.

Eutropij lib. 4. de bello Macedonico secundo, & hic erit decursus annorum ferme xxij.

T. Liuij lib. 46. & 13. qui proximè sequuntur à L. Floro in epitomas redactis nam ipsius qui erant integri perierunt, legendi à C. Sulpitio Gallo, M. Cl. Marcello Coss. vsque ad extremum 59. librum idest ad Mem. Aemilium Lepidum Lucium Aurelium Orestem Coss. annum, scilicet ab Vrbe condita DCXVIII. & erit circiter XL. annorum decursus.

Appianus Alexandrinus de rebus Lybicus, siue Carthaginensibus.

L. Flori de bello Maced. 3. de bello Punico tertio, de bello Achaico, de rebus in Hisp. gestis, de bello Numantino, ac de bello Asiatico.

Eutropij de bello Punico tertio, de bello Maced. 3. de bello Achaico, & de bello Numant.

Plutar. C. & Tib. Gracchi,

L. Flori de legib. Gracchanis, de seditione Tib. Gracchi, de seditione C. Gracchi lib. 3.

T. Liuij liber lx. ac xxx. qui deinceps illum sequuntur à M. Aemilio Lepido Oreste Coss. vsque ad extremum xxix. librum, idest ad M. Aemilium Lepidum Volcatium Tullum Coss. annij scilicet ab Vrbe condita DCxxviiij. & erit ferme LX. annorum decursus.

C. Crispi Sallustij liber de bello Iugurthino.

L. Flori de bello Iugurthino, de bello Allobrogico, de bello Cymbrico, Teutonico, & Tigurino, item de bello Thracio.

L. Flori de seditione Apuleiana, Drusiana, de bello, quod aduersus socios gestum est, de bello Seruili.

Eutropij de bello Iugurthino, de bello Cymbrico, de bello Sociali, de bello ciuili Mariano, & Mitridatico. Item prima pars sexti libri vsque ad bellum cum Spartaco gestum.

Plutarchi C. Marius, & L. Cornelius Sylla.

Ap-

Appiani Alexadrini primus lib. de bellis ciuilibus.

T. Liuij liber xvj. ac xvij. qui eum ordinem sequuntur, vsque ad extremum L. cvij. idest à M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo Coss. ad C. Cl. Marcellum. L. Cornelium Lentulum Coss. annum videlicet ab V. C. Dccv. quo anno gerceptum est bellum ciuile Cæs. & Pomp. & erit circiter xvij. annorum decursus.

Eutropij lib. vj. de bello cum Spartaco.

L. Flori de bello cum Spartaco, de bello ciuili Mariano, Sertoriano, de bello ciuili sub Lepido, de bello Mithridatico.

Plutarchi Sertorius.

L. Flori de bello Cretico, de bello Balearico, de expeditione in Cyprum: de bello Gallico, de bello Parthico.

Plutarchi L. Licinius Lucullus, M. Licinius Crassus, & M. Tull. Cicero.

Dionis fragmenta trigessim quinti, & trigessim sexti libri.

Appiani Alexandrini li-

bellus de bello Mithridatico.

C. Crispi Sallustij de coniuratione Catilinæ.

Dionis liber xxxvij.

L. Flori bellum Catilinæ.

Eutropij conuulsio, & bellum Gallicum vsque ad Cæsarem dictatorem.

C. Iulij Cæsaris commentarij de bello Gallico.

Dionis lib. xxxvij. ac duo deinceps, qui eum continuè sequuntur, vsque ad extremum. xl. librum.

T. Liuij liber cix. ac septem, qui deinceps eum sequuntur à Cl. Marcello, L. Cor. Lentulo Coss. vsque ad Iulium Cæs. M. Ant. coss. annum scilicet, ab V. C. Dccx. quo anno Cæsar in Magistratu occisus est, & erit decursus circiter quinque annorum.

C. Iulij Cæs. de bello ciuili Alex. Africo, Hispaniensi.

Suetonij Tranquilli C. Iulius Cæsar.

L. Flori liber iv. de bello Cæsaris, ac Pompeij.

Dionis liber quadragesimus primus, ac duo sequen-

tes vsque ad extremum
quadragessimitertij.

Eutropij Caius Iul. Cæsar dictator.

Plutarchi Cn. Pompeius Magnus, C. Iul. Cæsar M. Porcius Cato Uticensis.

Appiani Alexandrini lib. ij. de bellis ciuilibus.

T. Liuij epitomæ cxvij. ac xxij. qui deinceps eum ordinem sequuntur, præter quos nulli alij ad ætatem nostram peruenere, à C. Iul. Cæs. scilicet, & M. Ant. Cofs. vsque ad Neronem Claudium Drusum Germanicum T. Quintium Crispinum Cofs. Quo in Magistratu Drusus est mortuus, annum scilicet ab V. C. Dcclxv. & erit circiter xxxv. annorum decursus.

Lucij Flori extremus quartus liber de Cæs. Aug. ac reliqua deinceps omnia.

Eutropij liber septimus vsque ad Tib. Cl. Neronem Cæs. Imperatorem.

Plutarchi M. Antonius, M. Iunius Brutus.

Appiani Alexandrini de bello Illyrico, & tres extremi libri de bellis ciuilibus,

Dionis lib. quadragessimus quartus, ac duodecim, qui continue sequuntur, vsque ad extremum lib. quinquagesimi sexti: scilicet vsque ad Imperium Tiberij Claudij Neronis.

Suetonij Tranquilli C. Cæsar Aug. & erit decursus xxj. annorum, a Druso, scilicet & Crispino Cofs. vsque ad Sex. Pomp. Sex. Apuleium Cofs. Quibus Cofs. Augustus obiit, & hunc annorum decursum cum superiori decursu coniungi oportebit.

Huc addemus prius & posterius volumen Vellei Paterculi, Ioannis Zonaræ annales ab V. C. vsque ad Imperium Tib. Cæsaris, & Iornandis Episcopi de Regnorum, & temporum successione, qui perpetuo, & continenti ordine, ea breuissimè complectuntur, quæ à Romulo vsque ad Tib. domi, forisque acta sunt. Quamquam hi (quia continuata historia est) facile coniungi cum superioribus poterunt. Sic ut res cum rebus tempora cum temporibus

ribus apertissime conueniant. Id quod etiam volumus intelligi de Diodoro Siculo, de Trogo Pompeio, de Val. Max. de Paulo Orosio, & de eo, qui libellum de viris Illustribus scripsit. Omnia enim aut capitibus ita distinguuntur, ut sine ullo labore ad rem presentem accommodari possint, aut ita continenti oratione perscribuntur, ut dissecari non possint, quin legentis ordinem, & cursum perturbent, ac remorentur.

Perducta igitur historia ad obitum Diui Augusti, idest (ut diximus) ad annum Urbis Dccclvj. hæc, quæ sequuntur, supererunt legenda, ut perpetuo ordine historiam ad hanc ætatem nostram perducamus.

C. Cor. Taciti ab excessu Augusti annalium libri quinque.

Dionis lib. quadragesimus septimus, quadragesimus octauus, & quadragesimus nonus, quibus continentur res domi, forisque gestæ annorum circiter xxvj. ab excessu Cæs. Augusti ad

Miscell. Erud. Tom. 3.

excessum C. Caligulæ.

C. Suetonij Tranquilli Tiberius Cæsar. C. Caligula.

C. Cornelij Taciti liber undecimus, ac reliqui, qui sequuntur omnes; nam à quinto ad decimum quintum ammissi sunt.

Dionis liber lx. usque ad excessum C. Claudij.

C. Suet. Tranq. C. Claudius Cæsar, Nero Claudius Cæsar, Sergius Galba.

Plutarchi, Sergius Galba.

Suetonij Tranq. Otho Syluius.

Plutarchi, Otho Syluius.

C. Suetonij Tranq. Aulus Vitellius, Vespasianus, Titus.

Flauij Ioseph lib. de bello Iudaico.

C. Suet. Tranq. Flavius Domitianus.

Ex Epitomis Ioannis Xiphilini in Dionem Cassium, Nero, Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, Titus.

Ioannis Zonaræ eorundem Imperatorum vitæ; quæ & ipsæ apud illum, aliæ

B b b b

ab

ab alijs distinctæ seorsum legi possunt, vsq; ad Iustinianum Imp. ad annum scilicet ab V. C. Mccxxj à Christo autem nato Mxxix.

Iornandus Episcopus de rebus Geticis.

Procopius de bello Gothorum, de bello Persico, de bello Vandalico.

Agathius de bello Gothorum.

Leonardus Aretinus de bello Italico aduersus Gothos.

Ioannis Zonaræ Iustinianus.

Paulus Diaconus de gestis, & origine Longobardorum.

Hinc persequenda, quæ à Dione Cassio, hoc est, ex ipsdē Epitomis Xiphilini in Dionem; nam de his scripta Dionis non extant, ab Ælio Spartiano, a Iulio Capitolino, ab Ælio Lampridio, à Trebellio Pollione à Flauio Vopisco, à Vulcatio Gallicano ab Herodianō, à Sexto Aurelio Victore, ab Eutropio, à Pomponio Laeto, ab Ammiano Marcellino, à Ioanne Zo-

nara, à Nicetâ Choniata, postremo à Petro Messa Hispan. de Imperatoribus scripta sunt. Quæ omnia separari, & rursus componi possunt, & ex vno quoq; auctore seligi, vt singulorum Imperatorum vitæ, ac res gestæ continuatè legantur.

Huc addi possunt, historia Blondi, M. Antonij Sabellici, Leonardi Aretini, Poggij Florentini, Pauli Iouij Nouocomensis, compendium rerum Neapolitanarum, & alia huiusmodi sexcenta, quæ in locum prodire ultimis annis, & quæ à nostris quotidie scribuntur.

Hæc sunt, quæ de ordine eius Historiæ, quæ ad Romanum Imperium pertinet legenda proponere volumus. Si qui tamen existimabunt, nos fuisse in partiendis temporibus, quasque in dissecandis tamquam in membra ac frustra quædam auctoribus, nimium diligentes, ac supersticiosiores; eundem propemodum ordinem sequenti primum, quomq;

quemq; auctorem, cuius partes legendas proposuimus, legere totum poterunt. dandas pertinent esse optimimum, non modo indicauimus, sed etiam experti sumus.

Nos certè hunc ordinem quoad res memorie man-

Nomina auctorum, qui Romanas Historias scripserunt.

Dionys. Alicarnassensis
 T. Linius
 L. Florus
 Eutropius
 Plutarchus
 Polybius
 Appianus Alexandrinus
 Crispus Sallustius
 Dio Cassius
 C. Iulius Cæsar
 Suet. Tranquillus
 Velleius Paterculus
 Ioannes Zonara
 Iornandes Episcopus
 Diodorus Siculus
 Pompeius Trogus
 Val. Maximus
 Paulus Orosius
 Libellus de Viris Ill.
 C. Corn. Tacitus
 Flavius Ioseph de bello Iudaico.
 Procopius de bello Gothorum

Agathius de bello Gothorum.
 Paulus Diaconus
 Aelius Spartianus
 Iulius Capitolinus
 Aelius Lampridius
 Trebellius Pollio
 Flavius Vopiscus
 Vulcatius Gallicanus
 Herodianus
 Sex. Aurelius Victor
 Pomponius Lætus
 Ammianus Marcellinus
 Niceta Choniata
 Petrus Messia
 Blondi Flauij
 M. Ant. Sabellici }
 Poggij Florentini } Historiæ
 Leonardi Aretini }
 Pauli Iouij }
 Compendium rerum Neapolitanarum, & recentiores.

cum hæc scriberem, oportere non modo in omni genere
 Philosopharum, sed etiam in rebus agendis diu versatum
 esse, qui virtutes Historicorum, ac vitia notare decreuerit.
 Ut cum Historicus vir grauis, integer, seuerus, intelli-
 gens, discretus, & quasi vitæ tam privatæ, quàm commu-
 nis, omniumq; rerum magnarum scientia instructus esse
 deber: Sic eisdem ex cultum artibus, & doctrinis esse
 conuenit, qui de Historicis sententiam dicere sit paratus.
 Rem sanè arduam, sed hominum generi per quam utilem;
 interesset enim respublicæ, ut ait Bodinus, iudicia de scrip-
 toribus, qui in publicum exeunt, incorrupta, minimeq;
 deprauata videri; ne, cum alienæ industriæ modum pone-
 re volumus, optimos quosque à descriptione deterreamus;
 ne ve qui nostro iudicio fidunt, in errorem ducantur. Qui-
 bus animi dotibus, cum ego, pusilli admodum ingenij, &
 nullus ferè iudicij mihi conscius, omninò destituar, coa-
 ctus tamen sum imperio tuo censuram instituere quadra-
 ginta virorum, qui iam dudum inter immortales ob sa-
 pientiæ opitione, & publicæ famæ testimoniū, omniū litte-
 ratum consensione consecrati, desierunt cum mortali-
 bus numerari: At meum hoc, qualecunque, præiudi-
 cium nihil erit impedimento iudicio tuo, qui, cum Sena-
 tor, fortuna, & virtute cœuntibus, sis constitutus melioris
 longè, & sanctioris Arcopagi, quam ille apud Athenien-
 ses fuerit, potes iure tuo non tantum homines, sed etiam
 Diuos iudicare. Vale. Scribebam Taruisij VI. Cal. No-
 uembris, Anno asserti Orbis M.DC.XXVI.

*Tuus, DOMINE, futurus
 quoad viam*

Balthassar Bonifacius.

ADRIA:

ADRIANI POLITI

ORDO ROMANÆ HISTORIÆ
LEGENDÆ.

In historia cognoscenda, ut rerum gestarum, & temporum ordinem, qui vnus esse solet memoriæ custos prosequamur, & à primis temporibus ad vltima hæc nostra tempora, quasi filo per manus ducto, deueniamus; primus historiarum scriptor, quem nobis ad legendum proponi oportet, esto is, quem ordine cæteri consequentur.

Dionysius Halicarnassæus, cuius historia complectitur vetustissimas Italarum, & Vrbs Romæ origines, & Romanorum res gestas domi, forisq; vsq; ad Lartem Herminium Exquilinum, & T. Virginium Tricostum Cœlimontanum Cofs. idest annum ab Vrbe condita CCCVII.

Titus Liuius, cuius primi tres libri ab aduentu Æneæ in Italiam, vsque ad Lartem Herminium, & T. Virginium

Tricostum Cofs. conueniunt cū vndecim libris Dionysij, qui extant, & eadem omnino tractant, quæ Dionysius; sed breuissimè si cum Dionysio comparantur.

Eutropij primus liber fere totus, cum iisdem tribus Liuij libris coniungendus.

	{ Romulus }	cū 1. }	
	{ Numa Pōpilius }		
Plu	{ P. Valerius }		{ Liu. }
tar	{ Publicola }		
chi	{ C. Marcius Coriolanus }	cū 2. }	

T. Liuij extremus tertius liber à Larte Herminio scilicet, & T. Virginio Tricosto Cofs. vsq; ad extremum decimum librum; idest ad annum ab Vrbe condita CDLXII. Quo anno fuerunt Cofs. Q. Fabius Maximus Gurgæ, D. Iunius Brutus Scæua, & erit decursus circiter CLV. annorum,

Aaaa 2 Euc

Eutropij extremum caput primi libri. De capta Vrbe à Gallis.

L. Flori primus liber vsq; ad bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.

Plutarchi L. Furius Camillus.

L. Flori extremus primus liber de seditionibus; De prima, secunda, tertia, & quarta Urbis discordia. A

Quinto autem Fabio Maximo D. Iunio Bruto Cofs. vsq; ad P. Cornelium Scipionem, & T. Sempronium Longum Cofs. Quibus Consulibus geri coeptum est bellum Punicum secundum.

Hoc in locoli.
Decades Li-
uij de-
sideran-
tur.

anno videlicet DXXXVI. ab Vrbe condita Liuij historia septuaginta quattuor annorum amissa est: in eius locum leguntur T. Liuij à Floro in compendium redacti quæ, vulgo, Epitomæ nominantur. Sunt autem isti T. Liuij libet vndecimus, ac reliqui nouem, qui eum statim sequuntur: à Q. Fabio Maximo Gurgite, D. Iunio Scaua Cofs. vsq; ad P. Cornelium Scipionem, Titum Sempronium Longum Cofs.

atque hic erit, vñ paulo ante diximus, circiter LXXIV. annorum decursus.

Plutarchi Pyrrhus.

L. Flori de bello Tarentino, & cum Pyrrho Rege, de bello Picente, de bello Salentino, de bello Vulfiniensi.

L. Flori liber secundus de Primo bello Punico, de bello Ligustico, Gallico, Illyrico.

Polybij primi duo libri.

Eutropij liber secundus de Tribunis mil. cos. potestate, vsque ad initium belli Punico secundi.

T. Liuij lib. vigesimus, ac nouem, qui eum statim sequuntur; à P. Cornelio Scipione T. Sempronio Longo Cofs. vsq; ad Seruium Sulpicium Galbam C. Aurelium Cottam Cofs. ad annum scilicet ab Vrbe condita DLIV. Est autem decursus annorum circiter XVIII. ab initio videlicet belli Punico secundi, vsque ad initium belli Macedonici primi.

Appiani Alexandrini de bello ab Annibale gesto libellus vnus.

Forfitã melius xxx. & nouem, vt inferius,

Forfitã mēdoſa

Po.

Polybij tertius, & quartus liber præterea nonnulla in fragmentis vsque ad extremum xvij. librum. Quæ tamen quia manca sunt, & valde perturbata separari commodè poterant è tertio, & quarto lib. atque ex hoc ordine rejici.

Eutropius de bello Punico secundo, quod extremo capite tertij libri comprehensum legitur.

Plutar. { Q. Fabi⁹ Maximus.
chi { M. Claudi⁹ Marcel⁹

L. Flori historia de bello Punico secundo, quæ libro secundo legitur.

Hinc ab bellum Maced. pergendum est, quod cum Philippo Rege Persei patre gestum fuit; ideoque post superiores continuo legendi sunt.

T. Liuij lib. 31. & nouem reliqui, qui eum statim consequuntur, a Seruio Sulpicio Galba C. Aurelio Cotta Cofs. qui anno ab V. C. DLIV. Consulatum gessere, vsq; ad Claudium Pulchrum, T. Sempronium Gracchum Cofs. idest, annum ab V. C. DLXXVII. Quo anno Is-

tricum bellum geri coeptum est, & erit decursus circiter XXIII. annorum.

L. Flori de bello Macedonico primo, & bello Syriaco Regis Antiochi, & de bello Ætolico.

Plutarchi M. Porcius Cato Cenforinus, seu Maior, vt ab alijs appellatur.

Appiani Alexandrini liber de bello Syriaco.

Eutropij liber quartus de bello Macedonico, & de bello Syriaco, & hic est decursus fermè XXII. annorū. Ab Vrbe autem condita DLXXVII.

T. Liuij liber XLI. & reliqui quattuor qui postremi consequuntur à C. Claudio Pulchro T. Sépronio Graccho Cofs. vsque ad C. Sulpicium Gallum, M. Claudiū Marcellum Cofs. annum scilicet ab Vrbe condita DXXCVIII. & erit decursus XI. fermè annorum.

Plutarchi T. Quintius Flaminus.

L. Flori liber secundus de bello Istrico, de bello Gallico, de bello Macedonico secundo, ac de bello Illyrico.

Plu-

Plutarchi. L. Aemilius Paulus, qui Perseum vicit, ac de Macedonia triumphauit.

Eutropij lib. 4. de bello Macedonico secundo, & hic erit decursus annorum ferme xxij.

T. Liuij lib. 46. & 13. qui proximè sequuntur à L. Floro in epitomas redacti; nam ipsius qui erant integri perierunt, legendi à C. Sulpitio Gallo, M. Cl. Marcello Cofs. vsq; ad extremum 59. librum idest ad Mem. Aemilium Lepidum Lucium Aurelium Orestem Cofs. annum, scilicet ab Vrbe condita DCXVIII. & erit circiter XL. annorum decursus.

Appianus Alexandrinus de rebus Lybicis, siue Carthaginiensibus.

L. Flori de bello Maced. 3. de bello Punico tertio, de bello Achaico, de rebus in Hisp. gestis, de bello Numantino, ac de bello Asiatico.

Eutropij de bello Punico tertio, de bello Maced. 3. de bello Achaico, & de bello Numant.

Plutar. C. & Tib. Gracchi,

L. Flori de legib. Gracchanis, de seditione Tib. Gracchi, de seditione C. Gracchi lib. 3.

T. Liuij liber lx. ac xxx. qui deinceps illum sequuntur à M. Aemilio Lepido Oreste Cofs. vsque ad extremum xxix. librum, idest ad M. Aemilium Lepidum Volcatium Tullum Cofs. annū scilicet ab Vrbe condita DCxxvii. & erit ferme LX. annorum decursus.

C. Crispi Sallustij liber de bello Iugurino.

L. Flori de bello Iugurino, de bello Allobrogico, de bello Cymbrico, Teutonico, & Tigurino, item de bello Thracio.

L. Flori de seditione Apuleiana, Drusiana, de bello, quod aduersus socios gestum est, de bello Seruili.

Eutropij de bello Iugurino, de bello Cymbrico, de bello Sociali, de bello ciuili Mariano, & Mitridatico. Item prima pars sexti libri vsque ad bellum cum Spartaco gestum.

Plutarchi C. Marius, & L. Cornelius Sylla.

Ap-

Appiani Alexādrini pri-
mus lib. de bellis ciuilibus.

T. Liuij liber xcx. ac xvij.
qui eum ordinem sequun-
tur; vsque ad extremum
cvij. idest à M. Aemilio
Lepido, L. Volcatio Tullo
Cofs. ad C. Cl. Marcellum.
L. Corneliū Léntulum
Cofs. annum videlicet ab
V. C. Dccy. quo anno geri
ceptum est bellum ciuile
Cæs. & Pomp. & erit circi-
ter xvij. annorum decursus.

Eutropij lib. vj. de bello
cum Spartaco.

L. Flori de bello cum
Spartaco, de bello ciuili
Mariano, Sertoriano, de
bello ciuili sub Lepido, de
bello Mithridatico.

Plutarchi Sertorius.

L. Flori de bello Cretico,
de bello Balearico, de ex-
peditione in Cyprum: de
bello Gallico, de bello Par-
thico.

Plutarchi L. Licinius Lu-
cullus, M. Licinius Crassus,
& M. Tull. Cicero.

Dionis fragmenta trige-
simi quinti, & trigesimi sex-
ti libri.

Appiani Alexandrini li-

bellus de bello Mithridati-
co.

C. Crispi Sallustij de
coniuratione Catilinæ.

Dionis liber xxxvij.

L. Flori bellum Catilinæ.

Eutropij conuatio, &
bellum Gallicum vsque ad
Cæsarem dictatorem.

C. Iulij Cæsaris com-
mentarij de bello Gallico.

Dionis lib. xxxvij. ac
duo deinceps, qui eum con-
tinuè sequuntur, vsque ad
extremum. xl. librum.

T. Liuij liber cix. ac sep-
tem, qui deinceps eum se-
quuntur à Cl. Marcello, L.
Cor. Lentulo Cofs. vsque
ad Iulium Cæs. M. Ant.
cofs. annum scilicet, ab V.
C. Dccx. quo anno Cæsar
in Magistratu occisus est, &
erit decursus circiter quin-
que annorum.

C. Iulij Cæs. de bello ci-
uili Alex. Africo, Hispa-
nienfi.

Suetonij Tranquilli C.
Iulius Cæsar.

L. Flori liber iv. de bello
Cæsaris, ac Pompeij.

Dionis liber quadragesi-
mus primus, ac duo sequen-
tes

tes vsque ad extremum quadragesimitertij.

Eutropij Caius Iul. Cæsar dictator.

Plutarchi Cn. Pompeius Magnus, C. Iul. Cæsar M. Porcius Cato Uticensis.

Appiani Alexandrini lib. ij. de bellis ciuilibus.

T. Liuij epitomæ cxvij. ac xxij. qui deinceps eum ordinem sequuntur, præter quos nulli alij ad ætatem nostram peruenere, à C. Iul. Cæs. scilicet, & M. Ant. Cofs. vsque ad Neronem Claudium Drusum Germanicum T. Quintium Crispinum Cofs. Quo in Magistratu Drusus est mortuus, annum scilicet ab V. C. Dcclxv. & erit circiter xxxv. annorum decursus.

Lucij Flori extremus quartus liber de Cæs. Aug. ac reliqua deinceps omnia.

Eutropij liber septimus vsque ad Tib. Cl. Neronem Cæs. Imperatorem.

Plutarchi M. Antonius, M. Iunius Brutus.

Appiani Alexandrini de bello Illyrico, & tres extremi libri de bellis ciuilibus,

Dionis lib. quadragesimus quartus, ac duodecim, qui continue sequuntur, vsque ad extremum lib. quinquagesimi sexti: scilicet vsque ad Imperium Tiberij Claudij Neronis.

Suetonij Tranquilli C. Cæsar Aug. & erit decursus xxj. annorum, a Druso, scilicet & Crispino Cofs. vsque ad Sex. Pomp. Sex. Apuleium Cofs. Quibus Cofs. Augustus obiit, & hunc annorum decursum cum superiori decursu coniungi oportebit.

Huc addemus prius & posterius volumen Vellei Paterculi, Ioannis Zonaræ annales ab V. C. vsque ad Imperium Tib. Cæsaris, & Iornandis Episcopi de Regnorum, & temporum successione, qui perpetuo, & continenti ordine, ea breuissimè complectuntur, quæ à Romulo vsque ad Tib. domi, forisque acta sunt. Quamquam hi (quia continuata historia est) facile coniungi cum superioribus poterunt. Sic ut res cum rebus tempora cum temporibus

ribus aptissimè conueniant. Id quod etiam volumus intelligi de Diodoro Siculo, de Trogo Pompeio, de Val. Max. de Paulo Orosio, & de eo, qui libellum de viris Illustribus scripsit. Omnia enim aut capitibus ita distinguuntur, vt sine vlllo labore ad rem præsentem accommodari possint, aut ita continenti oratione perscribuntur, vt dissecari non possint, quin legentis ordinem, & cursum perturbent, ac remorentur.

Perducta igitur historia ad obitum Diui Augusti, idest (vt diximus) ad annum Urbis Dcclvj. hæc, quæ sequuntur, supererunt legenda, vt perpetuo ordine historiam ad hanc ætatem nostram perdueamus.

C. Cor. Taciti ab excessu Augusti annalium libri quinque.

Dionis lib. quadragesimus septimus, quadragesimus octauus, & quadragesimus nonus, quibus continentur res domi, forisque gestæ annorū circiter xxvj. ab excessu Cæs. Augusti ad
Miscell. Brud. Tom. 3.

excessum C. Caligulæ.

C. Suetonij Tranquilli Tiberius Cæsar. C. Caligula.

C. Cornelij Taciti liber vndecimus, ac reliqui, qui sequuntur omnes; nam à quinto ad decimum quintum ammissi sunt.

Dionis liber lx. vsque ad excessum C. Claudij.

C. Suet. Tranq. C. Claudius Cæsar, Nero Claudius Cæsar, Sergius Galba.

Plutarchi, Sergius Galba.

Suetonij Tranq. Otho Syluius.

Plutarchi, Otho Syluius.

C. Suetonij Tranq. Aulus Vitellius, Vespasianus, Titus.

Flauij Ioseph lib. de bello Iudaico.

C. Suet. Tranq. Flavius Domitianus.

Ex Epitomis Ioannis Xiphilini in Dionem Cassium, Nero, Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, Titus.

Ioannis Zonaræ eorundem Imperatorum vitæ; quæ & ipsæ apud illum, aliæ

B b b b

ab

ab alijs distinctæ seorsum legi possunt, vsq; ad Iustinianum Imp. ad annum scilicet ab V.C. Mccxxj à Christo autem nato Mxxix.

Iornandus Episcopus de rebus Geticis.

Procopius de bello Gothorum, de bello Persico, de bello Vandalico.

Agathias de bello Gothorum.

Leonardus Aretinus de bello Italico aduersus Gothos.

Ioannis Zonaræ Iustinianus.

Paulus Diaconus de gestis, & originæ Longobardorum.

Hinc persequenda, quæ à Dione Cassio, hoc est, ex ipsdem Epitomis Xiphilini in Dionem; nam de his scripta Dionis non extant, ab Ælio Spartiano, a Iulio Capitolino, ab Ælio Lampridio, à Trebellio Pollione à Flauio Vopisco, à Vulcatio Gallicano ab Herodianò, à Sexto Aurelio Victore, ab Eutropio, à Pomponio Lato, ab Ammiano Marcellino, à Iouanne Zo-

nara, à Niceſa Choniata, postremo à Petro Messia Hispan. de Imperatoribus scripta sunt. Quæ omnia separari, & rursus componi possunt, & ex vno quoq; auctore seligi, vt singulorum Imperatorum vitæ, ac res gestæ continuatè legantur.

Huc addi possunt, historia Blondi, M. Antonij Sabellici, Leonardi Aretini, Poggij Florentini, Pauli Iouij Nouocomensis, compendium rerum Neapolitanarum, & alia huiusmodi sexcenta, quæ in lucem prodierunt ultimis annis, & quæ à nostris quotidie scribuntur.

Hæc sunt, quæ de ordine eius Historiæ, quæ ad Romanum Imperium pertinet legenda proponere volumus. Si qui tamen existimabunt, nos fuisse in partiendis temporibus, quasque in dissecandis tamquam in membra ac frusta quædam auctoribus, nimium diligentes, ac supersticiosiores; eundem propemodum ordinem sequenti primum, quomq;

quemq; auctorem, cuius partes legendas proposuimus, legere totum poterunt. Nos certè hunc ordinem quoad res memorie man-

dandas pertinent esse optimum, non modo indicauimus, sed etiam experti sumus.

Nomina auctorum, qui Romanas Historias scripserunt.

Dionys. Alicarnassensis
 T. Livius
 L. Florus
 Eutropius
 Plutarchus
 Polybius
 Appianus Alexandrinus
 Crispus Sallustius
 Dio Cassius
 C. Iulius Cæsar
 Suet. Tranquillus
 Velleius Paterculus
 Ioannes Zonara
 Iornandes Episcopus
 Diodorus Siculus
 Pompeius Trogus
 Val. Maximus
 Paulus Orosius
 Libellus de Viris Ill.
 C. Corn. Tacitus
 Flavius Ioseph de bello Iudaico.
 Procopius de bello Gothorum

Agathius de bello Gothorum.
 Paulus Diaconus
 Aelius Spartianus
 Iulius Capitolinus
 Aelius Lampridius
 Trebellius Pollio
 Flavius Vopiscus
 Vulcatius Gallicanus
 Herodianus
 Sex. Aurelius Victor
 Pomponius Lætus
 Ammianus Marcellinus
 Niceta Choniata
 Petrus Messia
 Blondi Flauij
 M. Ant. Sabellici }
 Poggij Florentini } Historiæ
 Leonardi Aretini }
 Pauli Iouij }
 Compendium rerum Neapolitanarum, & recentiores.

562 O R D O
HISTORIÆ LATINÆ
SCRIPTORES

IVXTA ORDINEM HISTORIARVM,

Quæ ab eisdem conscriptæ sunt.

Index adprimè utilis ad historię cognitionem,

CONSCRIPTVS A CAROLO SIGONIO

Antiquitatis assertore.

Diodorus Siculus Græcus.

Iustinus in Epitoma

Trogi Pompeij. Latinus.

Dionysius Halicarnassæus.

Græcus.

Titus Livius Patavinus Latinus.

Lucij Flori Epitome duplex Latinus.

Flavius Eutropius. Latinus.

Plutarchi Cheronæi Vitæ Græcus.

Caius Plinius Secundus Cæcilius Iunior. Latinus.

Caius Velleius Paterculus. Latinus.

Polybius Megalopolitanus. Græcus.

Aemilius Probus. Latinus.

Appianus Alexandrinus.

Græcus.

Caius Sallustius Crispus. Latinus.

Caius Suetonius Tranquillus. Latinus.

Dion Nicæus. Græcus.

Publius Cornelius Tacitus Latinus.

Caius Iulius Cæsar. Latinus.

Sextus Iulius Frontinus. Latinus.

Paulus Orosius. Latinus.

Lucius Aelius Spartianus. Latinus.

Caius Iulius Capitolinus. Latinus.

Titus Aelius Lampridius. Latinus.

Vulcatius Gallicanus. Latinus.

Tre-

Trebellius Pollio. Latinus.
 Flavius Vopiscus. Latinus.
 Herodianus Alexandrinus.
 Græcus.

Sextus Rufus. Latinus.
 Ammianus Marcellinus.
 Latinus.

Zosimus Gazæus Græcus.
 Iornandes Gothus. Græcus.
 Beda Anglus. Latinus.
 Paulus Diaconus. Latinus.
 Marcellinus Comes. Latinus.

Procopius. Græcus.
 Agathius. Græcus.
 Anastasius S. R. E. Biblio-

thecarius.
 Ioannes Zonara. Græcus.

Ex recentioribus.

B Londus Flavius. Latinus.

Pomponius Lætus. Latinus.

Ioannes Nauclerius. Latinus.

M. Antonius Sabellicus.
 Latinus.

Ioannis Cuspiniani Cæsares.

ORDO HISTORIÆ LATINÆ,

*Vt à quoque scriptore per temporum
 seriem petenda est.*

*De his, quæ ante Reges in
 Italia, & sub Regibus
 Romæ gesta sunt annis
 CCXLIV. scripsere.*

D Ionyfius Halicarnas-
 seus Græcus lib. IV.
 Titus Lilius. lib. I.
 Lucius Florus. lib. I.

Pub. Velleius Paternulus.
 lib. I.

Flavius Eutropius. lib. I.
 Plutarchus in Romuli, Numæ,
 & Poplicolæ Viris.

Plinius de Viris Illustribus.
 Paulus Orosius. lib. II.

Sextus Rufus.

Ioannes Zonara. Tom. I.
 Solinus

Solinus. Cap. L& II. Poly-
historis.

*Ab exactis Regibus ad leges
XII Tab. Ann. LVIII. que
conferibi capta sunt Ann.
ab V. Condita. CCCIII.*

Dionysius libris VI. se-
quentibus.

Titus Livius lib. ij.

Lucius Florus lib. j.

Eutropius lib. j.

Plutarchus in Poplicola, &
Coriolano.

Plinius de Viris Illustribus.

Paulus Orosius libris ij.

Sextus Rufus.

Ioannes Zonara Tomo j.

Diodorus Siculus non nihil
lib. xj. & xij.

*A Tabulis XII. ad bellum
Tarentinum. & Regis Pyr-
rhi, qui anno Urb. Condita
DLXXIV. in Italiam ve-
nit, Annis GLXXI.*

Dionysius pauca libro
x. & xj.

Titus Livius à lib. iij. ad x.

Item ex Flori Epitome li-
bro xj. & xij. & Historiæ
libro j.

Eutropius lib. j. & ij.

Plutarchus in Camillo.

Plinius de Viris Illustribus.

Paulus Orosius lib. xj. & xiiij.

Sextus Rufus.

Ioannes Zonara Tomo j.

Diodorus Siculus nonnihil
lib. xij. & xiv.

*A Pyrro ad secundum bel-
lum Punicum, quod cap-
tū est ann. Urb. DXXXVI
Ann. LXII.*

Polybius lib. j. & ij.

Lucij Flori Epitoma à
libro xij. ad xx.

Et in historia lib. j. & ij.

Eutropius lib. ij.

Plutarchus in Pyrro, Mar-
cello, & Fabio Max.

Plinius de Viris Illustrib.

Paulus Orosius lib. iv.

Sextus Rufus.

Ioannes Zonara Tomo j.

*A bello Punico secundo us-
que ad tertium, quod fuit
anno Urbis DGV. Ann.
LXX.*

Titus Livius à lib. xx.
ad xlv.

Lucij Florij Epitoma à xlv.
usque ad xlix.

Po-

Polybij liber iij. iv. v. vj. &
fragmenta reliquorum.

Lucij Flori historia libro ij.

Eutropius libro ij. iij. iv.

Silius Italicus lib. viij.

Plutarchus in Annibalis,
Fabij Max. Scipionis,
Marcelli, Catonis maio-
ris, Pauli Æmilij, & Fla-
minij.

Plinius de Viris Illustribus.

Æmilius Probus in Anni-
balis, & Catonis.

Appianus in Syrio.

Paterculus lib. j.

Paulus Orosius lib. iv.

Sextus Rufus.

Ioannes Zonara Tomo j.

*A' bello Punico Tertio ad
Cæsarem Dictatorem, qui
fuit ann. Urb. DCCVI.
Ann. G.*

L Vcius Florus in vtraq;
Epitoma, in Liuij à
lib. xlix. ad lib. cix. in alia
lib. ij. & iij.

Appianus in Lybico, Iberi-
co, & Mithridatico, &
primo, secundoque bel-
lorum civilium.

Eutropius lib. iv. & v. & vj.

Plutarchus in Gracchorum,

Marij, Syllæ, Sertorij,
Pompeij, Luculli, Cæsa-
ris, Ciceronis, Catonis
minoris, Antonij, & Bru-
ti Vitis.

Cornelius Nepos in Attici
vita.

Sallustius in Iugurthino,
Catilinario, & Concio-
nibus.

Dion libris xxxvij. xxviii.
xxxix. xl.

Suetonius in Cæsare.

Lucanus lib. x.

Cæsar in Commentarijs.

Paterculus lib. j. & ij.

Plinius de Viris illustrib.

Paulus Orosius lib. iv. v. &
vj.

Sextus Rufus.

Ioannes Zonara Tomo j.

*A' Cæsare Dictatore ad obi-
tum Augusti, qui fuit an-
no DCCLXVII. Annis
LXII.*

D ion à libro xl. ad lvi.
Suetonius in Cæsaris,
& Augusti.

Appianus lib. ij. iij. & v. bel-
lorum civilium, & in
Parthico.

Velleius Paterculus libro ij.
Cæsaris Commentaria de
bello

bello Ciuili cum Aulo
Hircio, seu Oppio.

Florus in vtraq; Epitoma,
Liuij ad libro cix. ad cxl.
& in altera lib. iij. & iv.

Plutarchus in Cæsaris, Ci-
ceronis, Antonij, Bruti,
& Catonis.

Eutropius libris vj. & vij.

Cornelius Nepos in Attico.

Tacitus initio libri j.

Orosius libro vj.

Sextus Rufus.

Sextus Aurelius Victor.

Ioannes Zonara Tomo ij.

Zosimus libro j. Historiarū.

Iosephus Iudæus libris anti-
quitatum. xiv. xv. xvj.
xvij.

*Ab obitu Augusti ad Domi-
tiani necem, qua fuit an-
no DCCGXLIX. Annis.
LXXXII.*

D Ion libris lvij. & lviii.
Ioannes Xiphilinus in
Epitoma Dionis.

Tacitus lib. xxj.

Suetonius in reliquis x. Im-
peratorum Vitis.

Eutropius libro vij.

Sextus Aurelius Victor.

Sextus Rufus.

Zosimus libro j.

Orosius libro vij.

Zonara Tomo ij.

Iosephus lib. xvij. xvij. xx.

Antiquitatum.

Et de bello Iudaico lib. vij.

*A Neta Principatu ad Con-
stantini Imperium, quod
fuit ann. Vrb. MLVIII.
Annis CGX.*

E Vtropius lib. vij. & ix.
Sextus Aurelius Vi-
ctor.

Sextus Rufus.

Ioannes Xiphilinus in Epi-
toma Dionis.

Paulus Orosius lib. vij.

Aelius spartianus.

Iulius Capitolinus.

Ælius Lampridius.

Hærodianus Grammaticus.

Vulcatius Gallicanus.

Trebellius Pollio.

Flavius Vopiscus.

Ex recentioribus.

P Omponius Læus.
Zosimus lib. j.

Eusebius in Chron. & Hi-
storia Ecclesiastica.

Ioannes Zonara Tomo ij.

*A Constantino ad Iustiniani
Imp. obitum, qui fuit anno
Christi DLXV. orbis uero
MCCGXII. Ann. CGLXI.*

Ex recentioribus.

Pomponius Letus.
Eutropius lib. x.
Eusebius Pamphil. Cæsariensis in vita Constant. lib. v.
Orosius libro vij.
Sextus Aurelius Victor.
Sextus Rufus.
Ammiani Marcellini libri posteriores xvij.
Zosimus à libro ij. ad xvij.
Socrates Scholasticus in Hist. Eccles. libro. ix.
Hermius Sozomenus Salaminus in Historia Ecclesiastica lib. ix.
Theodoricus Cyrensis in Historia Ecclesiastica lib. vj.
Theodoricus Scholasticus in Historia Ecclesiastica libro vj.

Euagrius Scholasticus in Hist. Ecclesiast. lib. vj.
Historia Tripartita.
Iornandes Gothus in Chronicis.
S. Hieronymi Chronica. Eusebio adiecta.
Prosper Aquilenius in Chronicis.
Procopij lib. vij.
Agathij Scholastici lib. v.
Anastasius S. R. E. Bibliothecarius in Vitis Pontificum, & Hist. Ecclesiastica.
Theophanes Isaurus.
Nicephorus Callistus in Historia Ecclesiastica.

A Iustiniano deinceps.

Evagrius Scholasticus.
Beda Anglus.
Paulus Diaconus.
Anastasius in Vitis Rom. Pontificum, & Historia Ecclesiastica.
Ioannes Zonara Tomo iij.

IO. ANTONII VENERII
NOBILIS VENETI,
DE
ORACVLIS
ET
DIVINATIONIBVS
ANTIQVORVM
*TRACTATVS SVCCINCTVS,
ET EXQVISITVS.*

Cccc 2

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000 S. MICHIGAN AVE.
CHICAGO, ILL. 60607

RECEIVED
JAN 10 1971
LIBRARY

LECTOR.

Quisquis es egregiè cordatus, probe pius,

Io. Antonio Venerio Patritio Veneto

Primum benè ominare :

Dein libellum huncce in manus sume,

In quo licebit

Eruditionem inspicere præclaram, & doctrinam :

Non è scholasticorum Centurionum Manipulis

Evocatam,

Sed è veteris arcana sapientia summorum Ducum

Planè ipsis huc conductam Cohortibus :

Ad hæc

Multiplicem lectionem, Et rerum usum :

Tetricam tandem Oraculorum

Disciplinam,

Ita expolitam, Ita evulgatam :

Vt, qua antehac in ipsis latuere mysteriorum

Abditis, nunc demum in lucem prodeant,

Elegantiori ornatu ad maiestatem composita ;

Nullo fæda situ vetustatis .

Huic tu Viro longè clarissimo

Lubens farve, & eximiam in eo cum nobilitate
scientiam agnosce,

Raram

*Raram hoc saculo Avem, & ut super-vacaneam;
Ita oscinem temporum feliciorum:*

Interim dum ille

*Maiora spondet, Tu expectas, & exposcis;
Accipe oblativum de bonis Artibus Augurium.*

Lege, & Vale.

Franciscus Cortesius.

573 DE ORACVLIS

ET

DIVINATIONIBVS

ANTIQRORVM.

In longo, laboriosoque libro, quem
de Religione texuimus, & apud
Nos, vt multa dies, ac licura coer-
ceat, adhuc retinemus, de Idola-
tricæ Religionis interitu sermonē
habentes, inter causas, cur illa pe-
rierit, Oraculorum defectum nu-
merauimus, quibus hominum fi-
des erga Deos, illos precipuē nite-

batur. Nam, cū primum Christiana Religio per orbem
vulgari cœpit, Oracula ferē omnia loqui desierunt: Cuius
rei duo Ethnici Auctores, *Porphyrus*, & *Plutarchus*, præ
cæteris testes sunt. Primus, qui in Christianos aliquando
inuehens dixit: *Mortales, ex quo Iesus colitur, nullā ex Dīs
utilitatem sensisse*: Alter, qui de Oraculorum defectu libellū
composuit; quærens causam, cur desecissent. Nam sua æta-
te, præter vnum, aut duo, cætera omnia defecta, & obscu-
rata tradit. Hos, quantumuis doctos viros, falsa Religio
ita obcæcauerat, vt veram huius rei causam noscere ne-
quiverint: quæ, procul dubio, Christi in Terram aduentus
fuit. Sustulerat enim Dominus potestatem tenebrarum; &
malis Dæmonibus vires ademerat, quibus Hominum ge-
nus fallere solebant. Quod Apollo Pythius fateri coactus
est: quia (teste *Nicéphoro Calisto*, in primo libro Historiæ
Ecclesiasticæ) is à Cæsare Augusto, quis in Imperio suc-
cessurus esset, interrogatus, diū tacuit; & cū iterum atq;
iterum.

*Testimo-
nium
Plutarchi,
&
Porphy-
rii, de de-
fectu Ora-
culorum.*

iterum respondere, silentijq; causam aperire, rogaretur,
hæc tandem carmina protulit:

*Laëtan-
sius Fir-
mianus,*

*Me puer Hebraus, Dinos Deus ipse gubernans,
Cedere sede iubet, tristemque redire sub Orcum.
Aris ergo dehinc tacitus abscedito nostris.*

Laëtantius quoque *Firmianus*, hanc veritatem in dies clarius apparuisse, testatur: cum in libri de Verâ sapientiâ capite vigesimo septimo, tantam crucis virtutem suâ ætate fuisse, scribat, vt, cum Idolatræ Dijs immolare vellent si quis fronte cruce signatus aderat, nec sacra litare, nec à Vatibus vllum responsum habere, quirent. Verum, quamuis procul dubio hæc vera sint; Nobis, prophanorum Auditorum sententias, de origine, ac interitu Oraculorum, in hoc libro exponere, & examinare, mens est, quia ab eorum ineptijs, nostræ Religionis veritas, clarius etiam patebit. Sed prius, cuiusmodi Oracula ista fuerint, declarare oportet: Nam, cognito effectu, de causâ facilius loquemur.

C A P V T I.

Qualia fuerint Oracula Antiquorum.

Porphyrus, & Iamblicus, tria Oracula ex omnibus, vt præcipua, commemorant. Vnum apud Colophones in Ionia; vbi aqua bibita vaticinandi virtutem præbebat. Alterum apud Branchides, in eadem Prouincia; vbi non aquam bibens, sed vapores ex aqua hauriens, diuinabat. Tertium in Delphis; vbi ad os antri sedens vaticinabatur. Huius Oraculi Delphici Origo, a *Diodoro Siculo*, in libro de vita Philippi Regis Macedonum, exponitur. *Fama est*, inquit, *Oraculum hoc à Capris inuentum fuisse, binsq; Delphos, cum illud consulunt, Caprarum sacrificia offerre. Nam, cum eo in loco, vbi nunc Templi ostium est,*

*Diodorus
Siculus,*

est, Terra biatus pateret, quando circumpascentes Caprae in illam fortè intuebantur, insuetam vocem statim emittere, gestibusque & saltibus ita exultare ceperant; ut Pastores admiratione afficerentur. Vnde unus aliquando à Pastoribus, curiositate motus, ad cauum accedere, & intus inspicere ausus est: cum illic eadem perturbatio, quæ capris obuenerat, illum corripuit, & diuino furori vexatus, futura prædicere cæpit. Huius rei fama, per Regionem vulgata, plures illuc, ad hæc mirabilia perspicienda, traxit; & omnibus, experiendi gratia ad antrum accedentibus, idem, quod primo, euenit. Quare una omnium mente iudicatum est, terrestre Oraculum ibi reperiri, & aliquandiu hic mos seruatus fuit, ut, qui Oraculum consulturi adiuuarent, ad biatum ipsimet se prosternerent, & alter alteri mutuo responsa daret. Verum, cum sæpè, diuini illius furoris agitatione, aliquem interire contingeret: statutum fuit, Fœminam eligi, quæ ab Oraculo prædictiones acciperet, & cunctis responderet: cui, ut tutus ad biatum esset accessus, machinam super ipsum, tribus pedibus fultam, adificarunt, quæ Tripus nuncupatur. Hæc de Oraculo Delphico Diodorus. Quibus ex Herodoto addendum est; non vnâ Fœminam tantum, quia non suffecisset; sed plures huic Oraculo simul inseruisse. Scribit enim Herodotus in Erato; Periam, vaticinantium mulierum Antistitem apud Delphos, à Cleomene donis corruptam. Ex quibus, vaticinantes mulieres Delphis non vnâ; sed plures fuisse, apparet. De aliorum duorum Oraculorum origine, nil reperi. Sed Fœmina ijs etiam præsidebat, quæ multis ritibus, & cæremonijs, (teste Iamblicho,) ad Deum recipiendum, se parabat antequam ad aquas accederet, & in furorem verteretur. Branchidicaq; mulier, in hac præparatione, triduum continebat, antequam responsa daret. Præter hæc tria Oracula, idem Diodorus Siculus, in libro de vita Alexandri, de alio meminit, quod erat in Libya, & Iouis Ammonis nunc.

Miscell. Erud. Tom. 3.

D d d d

cupa.

Oraculum
Delphicum
inuentio
& natu-
ra,

Herodo-
tus.

cupabatur: estque illud, a quo magnus Alexander, ipsius
 Lewis filius, discussus fuit. Oraculum istud peculiari quodam
 modo habebatur. Templum inter multas arbores con-
 structum erat, prope fontem Solis, propterea nomina-
 tum, quia eius aquæ, Sole accedente, frigida, & receden-
 te, calida euadebant. Vnde in meridie, frigidissimæ &
 noctis gallicantio, calidissimæ reperiebantur. In hoc
 templo, Dei simulacrum smaragdis, alijsq; gemmis com-
 positum, residebat, quod Sacerdotes manè, aurea quadam
 nauis impositum, humeris gestabant, quod ei voluntatem
 eundi esse nouerant, magna Virginum, Matronarumq; tur-
 ba, præa canentium; & Deum caneu patrio laudantium,
 subsequente. Non refert autem Diodorus modum, qui
 ab Oraculo isto in dandis responsis seruabatur: neq; Nos
 apud alios illum inuenimus. Cæterum, hoc Ammonis
 Oraculum Delphico antiquius fuisse, ex *Pausania* conijci-
 mus. Scripsit enim, in libro de rebus Eliacis, *Pausanias*;
 constare, Græcos Libycis Oraculis olim usus fuisse: cum
 essent aræ, in Ammonis Templo ab Eleis dedicatæ; in
 quibus incisum sit, de quo Oraculum Elei consuluerint, &
 quod responsum acceperint. Verisimile autem non vide-
 tur, Eleos tunc temporis longinquum Oraculum extra
 Græciam consulturos adijisse: dum ranti nominis Delphi-
 cum propinquum habuissent. Idem *Pausanias*, in libro de
 rebus Phocorum, docet; cur Oraculum Delphicum A-
 pollini adscriptum sit. & inquit, illud in initio Telluris fuis-
 se nuncupatum, quia Tellus ore suo responsa dabat; Tel-
 lurem postea illud Themidi donasse, & Themidem Apol-
 loni eandem tradidisse. In quibus *Pausaniæ* dictis, non
 minima quidem latent mysteria. Nam, cum Oraculum
 istud à Terræ hiatu proueniret; primi illius Inventores, nil
 ulterius considerantes, Telluris illud dixerunt, sed poste-
 ri, cognoscentes, nil à Terra, absque Coeli virtute, fieri, &
 non omnia, sed honesta à Dijs petenda, Themidi Deæ,

*Pulsura
 quædam
 mysteria.*

ex Cœlo, Terraque ortæ, & cuius munus erat, mortales docere, quid à luperis petere fas esset, idem adscribere: ut scilicet significarent, Oraculum non à Terra tantum, sed à vi ex Cœlo, Terraque emergente, produci, & monerent singulos, ne inusta pecturi illud adirent. Recensiores tandem, perspicientes Solē Patrem omnium, quæ in Terra sunt, & sine illius ope nil oriri, sed communem matrem tot effectus, ab eo gravidatam, parere, Apollini, solari Numini, Oraculum donarunt. His quatuor Oraculis, alia in Aegypto antiquiora reperiebantur. Nam Aegyptus omnibus Regionibus antiquior dicitur; & ab eo in cæteras Prouincias, præcipueq; in Græciam, omnis falsa Religio manauit; *Herodotusq;* tradit, duas Fœminas, Iouis Thebani Sacerdotes, ex Aegypto digressas, duo Oracula, Delphicum in Græcia, & Dodonæum in Africa, cōdidisse; quibus duobus Oraculis, Nos illa duo Ionæ recentiora putamus. Nam Iones, Asiæ minoris Populi, originem habuere à Ionibus Græcis, qui eō migrarunt. Verum, utcumque de antiquitate sit; certum est, hæc quatuor Oracula mirabilitate, & fama, cæteris omnibus antesse. Non desunt tamen alia, silentio minimè prætereunda, quæ ab ipso *Pausania* memorantur, ut vnum Apollinis, apud Corinthios; cui Virgo, vtri consuetudine prohibita, affidebat: quæ noctu, singulis mensibus, agna (ut vocant,) facta, & victimæ sanguine illic postea libato, diuinofurore replebatur. Et aliud maxime veridicum, [ut inquit,] in fonte ante Cæteris Aedem, apud Achæos; ex quo rerum omnium, & morborum præcipue, futura cognoscebantur euenta; quod erat huiusmodi. Demittebant consulentes speculum, tenui suspensum funiculo, vsque ad aquam, ita, ut illius summitatem attingeret postea sacrificijs, & precibus, Deam conciliabant, quo facto, in speculum intuebantur, & ex imaginibus, quas in illo videbant, an æger victurus, vel moriturus esset, poterant

Multa
Oracula
rum ge-
nera, ex
Pausa-
nia.

Agna;
mensura
genus, ad
dimetien-
dos agros

diuinare. Apud Cyaneos quoque, Apollinis Tyrei Oraculum reperiebatur; vbi, qui in fontem descendebant, omnia, quæ desiderabant, vaticinabantur. Vesta etiam suum Oraculum apud Corinthios habebat, vbi illam consulentes, cum thure incenso, lucernis accensis, & nummo donato, beneuolam prius reddidissent, interrogabant, & ad ipsius simulacri os aurem illico apponebant; quam postea manu prementes, templo egrediebantur, & egressi aperiebant, primamque vocem, quæ aure patefacta excipiebatur, Oraculi responsum iudicabant. Tandem aliud, Herculis Oraculum, in eadem Corinthiorum regione fuit, vbi ex talorum iactu futura noscebantur. Tali erant varijs litteris inscripti, ita vt ex eis verba componi possent hos, qui Oraculum consulebant, Deo precibus prius placato, manu confusè sumptos super mensam iaciebant, & ex litteris, quas monstraauerant, verba componendo; verborum sensum, Oraculi responsum existimabant. Hæc omnia Oracula à Paulania referuntur: præterquæ adfuerunt etiam nonnulla, quibus ipsamet Deorum simulacra loquebantur, nec multis etiam mulieribus fatidicis, ac vaticibus, nulli certo Numini assistentibus, Antiquitas caruit. Aderant quoque multi Doctores, non quidem ipsi furore perciti; sed qui fanaticorum dicta intelligere, somniorum significata noscere & ex victimarum extis, auiumque volatu, futura prædicere gloriarentur. Horum omnium causas, cur fuerint, & cur esse desierint, ex profanis Auctoribus requiremus. Et quia hæc omnia in Idolatrica Religione fuerunt, quid de his, ab illius Sacerdotibus, Theologisque creditum sit, prius inuestigandum, & ab Aegyptijs, vt antiquioribus, ac à Mercurio Trismegisto, illorum Theologiæ auctore, incipiendum est.

CAPVT.

C A P V T II.

Exponitur sententia Mercurij Trismegisti.

Mercurius Trismegistus, (teste *Marsilio Ficino*,) primus Theologiæ auctor fuit; & ab eo omnes alij Theologi emanarunt; qui vnus post alterum quinque fuerunt: Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Philolaus, & Philolai discipulus Plato; à quo ipsa Theologia perceptus absoluta est. Mercurius, vt quidam dicunt, vigintrimille; vt alij referunt, triginta-sex-mille, quingenta, & viginti-quinque, volumina conscripsit; sed ex tantis duotantum, Pimander, & Asclepius, supersunt; ex quibus, quid ille de Oraculis senserit, exquirere possimus. Aliorum verò quatuor Theologorum libros tempus omnes deleuit: quocirca eorum sententiæ non satis constant, nihilominus ex Plutarcho, Porphyrio, Iamblichio, alijsque recentioribus illa Theologia initiatis, quamnam esse poterint, comprehenditur. Platonis mens, cum tot illius libri habeantur, nemini eis studenti ignota esse potest. Mercurius ergo putauit, præter cœlestes Deos, naturas alias, inter illos & Homines medias, reperiri; quas Angelos, & Dæmones, & aliquando terrenos Deos appellat. His omnium Oraculorum, ex statu loquentium, ortus & interitus causam attribuit; videlicet, vt Oracula durent, quousque Dæmones in statu morantur; & eadem pereant, cum illi ex eis egrediuntur, cur verò hæc ab ipsis Dæmonibus fiant, varias rationes adducit. Eos, inquit, Regionem, inter Cœlum, & Terram interiectam, incolere, & ex herbis, lapidibus, aromatibus, alijsque terrestribus, vim diuinitatis naturalem in se habentibus, constare: Vnde, vt prope nos habitantes, & nobis quasi amica cognitione

Quot fuerint antiqua Theologia Auctores;

Natura Dæmonum ex Mercurio

tione iunctos, amore erga humanum genus affectos esse; proptereaque Homi-
 nibus, prout illorum natura fert, diuer-
 sis modis auxiliari; sortibus futura prædicendo, & alia ad
 nos pertinentia curando. In statuas quoque, à nobis con-
 structis, ingredi; & ex illis responsa dare; multosque an-
 nos in eis, ob varias causas, morari. Primum, quia sta-
 tuæ ex materiâ eis congruenti factæ sunt, deinde, quia
 Homines multis illecebris eos in illis detinere sciunt; vt fre-
 quentibus sacrificijs, hymnis, laudibus, & harmonicis
 concentibus; quibus delectantur. Nam, cum ex terrestri-
 bus constituti sint; voluptate, dolore, alijsque passionibus,
 non carent. Ex statuis postea exire: siue quia ipsæ statuæ
 tempore corrumpantur; siue quia earum cultus ab Homi-
 nibus prætermittatur; siue quia ipsi Dæmones, ob aliquam
 negligentiam, irascantur colentibus; siue tandem, quia
 morandi satietate affecti sint. Ne verò Mercurius incredi-
 bilia dixisse visus esset; dicta præ viribus probat; & Homi-
 nis naturam, quantum potest, insimilis extollit; ne; Ora-
 cula ab illo formari potuisse, mirum sit. Hominem ergo,
 animal venerandum, & prædicandum, magnumque Mun-
 di miraculum, appellat; qui ex omni natura constitutus sit,
 cœlesti, terrena; mortali, ac immortalis, & omnibus, tam
 superioribus, quam inferioribus, iungatur; parte, quæ ex
 anima, sensu, spiritu, & ratione constat, Divinis; parte, quæ
 ex igne, aere, aqua, terraque conficitur, sublimaribus, sed
 quando se ipsum à cupiditatibus earum rerum separat, quas
 mortalis pars appetere solet; animumque à corpore abstra-
 hit; tunc quasi in essentiam Dei transfiguretur, & cœlicolis
 vel præstantior, vel dignitate par, euadat, potestatemque
 maximam acquirat; ita vt, quemadmodum Deus cœlestiū
 decorum est effector; ita ipse Deos illos, qui in Templis
 habitant, efficere possit, statuas videlicet, animatas sensu,
 & spiritu plenas, præciaque futurorum. Huiusmodi,
 subiungit, Proavos nostros fuisse; qui tamen cœlestis Dei
 per;

Statua
 loquens
 est,
 prædica-
 tione su-
 a.

perfectam cognitionem non habuerint. Nam, eo cognito, Deos terrenos non curassent, sed ingrati de illo, & à Diuina Religione valdè aberrantes, artem, quâ Deos efficerent, excogitarunt; statuasque extruxerunt, in quas, cum ipsi animas creare non possent, Dæmonum, vel Angelorum animas euocarunt. Hæ autem vocatæ, venerunt; tum quia horum Hominum magna vis erat; tum, quia Angeli, & Dæmones, tantam cognationem cum Homini- bus habent, vt ad nostri obsequium, propria natura trahantur. Hæc est *Mercurij* de Oraculis sententia, ex illius libris à Nobis excerpta, & quàm paucissimè explicata: Quæ Oracula aliquando omnia defutura, his verbis prædixit. *Linetur Ægyptus; & Terra, quæ fuit Diuinitatis sedes, Religione viduata, Numinum præsentia destituetur: alienigenis enim Regionem istam, terramq; complentibus, non solum neglectus Religio- nis; sed, quod durius, quasi legibus præscripta pœna, à Religione, pietate, cultuq; diuino prohibitio erit. Tunc Terra ista sanctissima, sedes delubrorum atque templorum, sepulcris, mortuisq; plenissima videbitur. O Ægypte, Ægypte Religio- num tuarum sola supererunt fabula, incredibiles Posteris tuis, solaq; supererunt verba, incisa lapidibus, tua pia facta narrantibus: & inhabitabis Ægyptum Scythæ, aut alius vicina Barbaria Populus; Diuinitasq; repetet Cælum.* His dictis hæc paulò inferiùs addit. *Noua constituentur iura, lex noua: nil sanctum, nihil religiosum, nec cælo, nec cælestibus dignum, audietur, aut eradetur.* Hæc atque similia, *Mercurius*, quibus Mahometanam superstitionem vaticinatus videtur; & defectum Oraculorum, neglectum, defectumque Religionis tribuit; dicens, Oracula defutura, quando Homines Religionis expertes impijque euadent, neque enim tunc Idola colent, neque ea fabricabunt; neque in illis Dæmonum animas introducere valebunt; Dæmones verò, cum se neglectos viderint, ab antiquis etiam statuis discedent.

In

In his tenebris ergo Mercurius fuit ; vt Oraculorum defectum Hominum vitijs , & Dæmonum iræ potius , quàm Diuinæ potentæ , adscripserit . Nunc , quid de Sibyllis , & Vatribus etiam crediderit , videamus .

*Mercurij
sententia,
de Vati-
bus, &
Sibyllis.*

Hos quoque diuina virtute putat vaticinari ; sed quomodo eos Dijs suo spiritu repleant , non declarat . Cæterum , inquit , Hominem Dijs nulla ratione melius , quàm Religione , iungi , eos enim nostris admirationibus , venerationibus , laudibus , & obsequijs , delectari : propterea Musarum chorum è Coelo in Terram demisisse ; vt sonis , & cantibus harmonicis , eos colere possimus . Tunc verò perfectissimam esse Religionem ; quando à singulis cupiditatibus , & omnium rerum , quas mortalis pars appetit , desiderio , animus separatur , quia ipse ad diuina , & mortalia , simul adijci nequit ; immo eò magis à Diuinis seiungitur , & partis superioris vim amittit ; quo magis mortalibus mancipatur . Sed hac de causa paucos in Terrarum Orbe Religiosos reperiri : quia plurimos corporeæ , terrestresque voluptates , à Diuinitatis contemplatione , abstrahunt ; quorum anima insanabilibus vitijs vulnerata , inscitia , & imperitia quoque opprimitur ; & ijsdem passionibus , quas Brutorum animæ patiuntur , obnoxia euadit : quocirca , cùm à Diuinis omninò seiuncta , & tota in terrestria sit immersa , à diuina mente prorsus destituitur ; quæ ijs contrà , quæ bonæ , piæ , puræ , sanctæ , religiosæque sunt , semper adest , contraque imminet mala opem fert : eas ab ignorantia liberans , nocte per somnia , die per portenta , per aues , per victimarum viscera , per Spiritum , & per Sibyllam docens ; ita vt præterita , præsentia , & futura , noscant ; claram intelligentiam adipiscantur ; & ipsi Diuinæ essentiae , prout fieri potest , similes fiant . Quare ex hac Mercurij doctrina nil aliud percipitur ; quàm Sibyllas , & Yates , esse Dei opus , ad proborum , religiosorumque Hominum beneficium ; quorum mens tanto fulgore ab ipso

Deo

Deo illustretur, vt propheticiis dictis enuntiata intelligere, & à malis cauere possint. Non cognoscitur verò, quo modo Sibyllas, & vates Deus hac vaticinandi virtute repleat; sed à Porphyrio, & Iamblichò, id explicabitur, qui ab ipso Mercurio forsan didicerunt: cùm multos illius libros isti viderint, quos Nos non habemus, & hanc tam præcipuam doctrinæ partem ab eo prætermisissam fuisse, verisimile non sit. Verùm, quia de Angelis, & Dæmonibus, tam à mercurio, quam ab alijs Theologis, mentio sæpè fit: vt dictis claritas insit, quid Angeli, & Dæmones, apud hos fuerint, antequam vltèrius progrediamur, operæ precium est indicare.

C A P V T I I I.

Antiquorum sententia de Angelis, & Dæmonibus.

ANtiqui, licèt Deorum, & Dæmonum nominibus, (vt notat Plutarchus,) promiscuè sæpè vsi sint; non tamen Deos, & Dæmones, idem esse, immò plurimum differre, putarunt: neque tamen, vt Nos, naturam Dæmonum inuisam, detestandam, & infimam; sed nobilem, amandam, colendam, humanisq; animis præstantiorem, crediderunt, quod indè euenit; quia post diluuium Homines, iterum numero aucti, & per orbem diuisi, cum veri Dei notitiam amiserint; Angelorum quoque, ac Dæmonum veram cognitionem perdere, & quemadmodum humana prudentia, Orbem Deo carere non posse, cognoscentes, summi Creatoris loco, falsos Deos excogitarunt, ita, plurium effectuum causas ignorantes, quas Deo tribuendas non putabant, naturam Dæmonum longè aliam ab ea, quæ sit, statuerunt.

Miscell. Brud. Tom. 3.

Eccè runt;

runt: neque eam ab Angelica distinxere, nisi loco. (vt quidam dicunt,) & parua quadam excellentia: ex Dæmonibus eos, qui partem Coelo proximiorē habitant, Angeli nomine vocantes. Cæterum, vt plurimum ab om-

*Distinctio
inter Ang
elos, & Dæ
mones.*

*Dæmones
cur ab
Antiquis
fuerint
excogita
ti.*

ninibus, Dæmones Angeli quoque nuncupati fuere, ob nuntiandi officium, quo assidue fungi credebantur. In quem errorem Antiquos, non tam humani ingenij cecitas, quam ipsorum communium Hostium fraus impulit; qui hinc Hominum genus subicere, & Deo, Cœlestibusque debitos honores usurpare voluere. Propterea hæc falsa de Dæmonibus doctrina, antiquissima est, & huius inuentionem, quidam Zoroastri, quidam Assyriorum Magis, & quidam Aegyptijs, tribuunt. Sed quicumque illius auctores fuerint, ipsi hac de causa eam excogitarunt. Videntes, & audientes multa mirabilia, vt voces in aere, statuas loquentes, Homines fanaticos, qui futura prædicere, & vocibus peregrini sermonis, quem nunquam didicerant, vt scirent, ac alia Naturæ, humanitatique vim superantia, neque hæc à Dijs cœlestibus fieri putantes: quia eos à materialibus nimis abstractos, & à Nobis seiunctos credebant, cum quilibet effectus suam habeat causam: alias Naturas, inter humanam & diuinam existentes, cœlestibus Dijs inferiores, & Hominibus proximiores, ponere coacti fuerunt, in quas omnium mirabilium causas con-

*Quibus
Rationi
bus Plato
Dæmones
ponat.*

ferrent. Has autem reperiri, Plato duabus præcipuis probat. Prima in Conuiuio, quæ est huiusmodi. Postulat Orbis perfectio, cuncta, quæ in eo sunt, vinculo quodam connecti. Quod cum in corporibus optimè factum inspicitur, quia elementa se mutuo tangunt, & quæ ex illis contraria inuicem sunt, mediorum interpositione simul in Mundo, quasi in vno corpore, iunguntur: idem in animis fieri credendum est. Quare, cum Dijs, & Homines natura maxime distent: Dæmones interijci debent, qui medium locum impleant, & distantes coniungant, idque non solum

solum natura, sed muneris functione etiam, præstent, interpretando, & trajiciendo humana ad Deos, & diuina ad Homines, videlicet Deorum monita, & præcepta, ad nos, preces, & sacrificia nostra, ad illos. Secunda ratio in Epinomide sic adducitur. Cum quinque præcipua corpora in orbe reperiantur, Terra, Aqua, Aer, Aether, & Ignis, Terraque habeat sua animalia, vt Homines, & Ignis sua, vt Sydera, suis tria reliqua carere, verisimile non est, non enim, quia non videntur, debemus illa inficari. Nam à corporum qualitatibus, vt Animalia cernantur, vel non cernantur, euenit: & Terrestria quidem, ob terræ densitatem, igneaque, ob ignis lucem, visibilia sunt: Aerea verò, & Aetherea, ob horum elementorum raritatem, visui non patent: Aquea autem, vt Semidei, aliquando apparent, magnam admirationem videntibus asserendo. Quare Dæmones, aethereum, ac acreum, in tertia, mediaque Regione reperiri, *Plato* statuit: quos, ob laudabile munus, quo funguntur, Nos precari, colereque debeamus. Huic *Platonis* sententiæ, omnes *Academici*, sequentibus seculis, semper assensere. Nam *Plutarchus*, in libro de defectu Oraculorum, scripsit, omne inter Deos, & Homines commercium ab ijs tolli, qui Dæmonum genus non concedunt: cum naturam interpretem, & administram, remoueant. *Apuleius*, in libro de Deo Socratis, Deos, inquit, adeò sublimes esse, vt nullus eorum Hominibus misceatur; nihilominus eorum cultum non auferendum, quasi preces nostras non audiant, & nostra vota ad eos non perueniant: quia sunt quædam diuinæ mediæ Potestates, inter aethera, & terras, in hoc aeris spatio positæ; quibus desideria nostra, preces, merita, & munera, ad Deos referuntur, & à Dijs etiam ad Nos suppetiæ portantur. *Proclus* quoque, in commentatione *Platonis* dialogi, qui dicitur *Alcibiades* primus, scriptis mandauit, neminem rectè considerantem, aliam quandam nobis proximam pro-

Apuleius.

Proclus.

videntiam, ad nostra omnia pertinentem, præter Dæmon-
Marsilius nicam, inuenturum : quia Dæmon omnia , quæ in Nobis,
Ficinus . & circa Nos sunt, gubernat. Cæterum, *Marsilius Ficinus*,
 præ cæteris diligentius, in Theologiæ Platoniciæ libro
 quarto, & in pluribus Platonis dialogorum commenta-
 tionibus, & argumentis, Platoniciam opinionem explicat
 ac defendit : asserens, aqueos Semideos esse illos, qui Ne-
 reides vocantur ab Orpheo ; & Zoroaster inquit, in Afri-
 ca, & Perfide, cerni in quibusdam sublimioribus aquæ
 exalationibus, ab ijs, qui acutioribus oculis præditi sunt.
 Et quia dicere aliqui potuissent, nil opus esse Dæmonibus
 & Semideis, ne aer, & aqua suis animalibus careant, quan-
 doquidem aer auibus, & aqua piscibus abundat : Confu-
 tat *Marsilius* pluribus rationibus sententiam hanc. Pri-
 mum, quia pisces, & aues terrestria potius, quàm aquea &
 aerea animalia, sunt: cum in terra degant, & terrestri cibo
 vtantur, nec vlla auis vltra Montium vertices volet, dein-
 de, quia non debent hæc elementa rationalibus animatis
 carere : cum terra his non careat ; & tamen inferius, vilius-
 que elementum sit. Quod si aliquis quæreret, cur non in
 aere, & æthere, quemadmodum in terra, & aqua, duplicis
 generis animalia reperiantur, videlicet ratione prædita, &
 rationis expertia? Respondet *Marsilius*, ab inferiorum ele-
 mentorum impuritate, provenire Animalium irrationalium
 procreationem, propterea quæ ea à cæteris, purioris
 substantiæ elementis, non procreari. Hæc est Marsilij Fi-
 cini, Platoniciæ sententiæ de Dæmonibus, explicatio : De
 quibus Plato non idem sensit omnino, quod Theologi
 Aegyptiorum. *Mercurius* enim appellat Dæmones, terre-
 nos Deos, & putat, eos ex herbis, lapidibus, & aromati-
 bus constitutos, terrestribus qualitatibus præditos; & pro-
 pterea terrenarum rerum oblatione delectari. *Plato* verò
 Dæmones, ætherea, aereaque animalia vocat: non quia
 terrestres substantiæ expertes omnino sint, sed quia ex æ-
 there,

Cur aer,
 & æther
 non habe-
 ant ani-
 malia,
 rationis
 expertia.

there, aut aere, præcipuè consistunt. *Mercurius* etiam mali & vltoris Dæmonis, sæpè mentionem facit: quia cum ex eis, quæ à Dæmonibus fieri credidit, quædam bona, quædam mala essent; Dæmonum genus, in bonum, & malum diuisit, & huic sententiæ omnes Aegyptiorum Theologi postea assensu sunt. Sed Plato, (vt mihi videtur,) nullos malos Dæmones posuit: cum eos ex purioribus elementis, quam Homines, constare, & laudabili munere fungi, putauit. Verum, quia ob mala, quæ in orbe sunt, Antiqui malos Dæmones cogitarunt, & hos quarundam etiam diuinationum auctores crediderunt: propterea illorum, de malis Dæmonibus, & de ipso malo, sententia distinctior, & copiosior, est explicanda.

Non dantur mali Dæmones ex Platone.

C A P V T I V.

Quid de Malo, ac de Malis Dæmonibus, senserint Antiqui.

Quoniam bona, & mala in Orbe procul dubio reperiuntur; (nam sanitatem ægritudo aufert; generationis opera corruptio destruit; & virtutibus vitia aduersantur,) immò in his sublunaribus nullum bonum tam sincerum existit, quin eidem multa mala admista sint: magnum antiquis sapientibus negotium datum est, vnde hæc diuersa; an ab eodem, vel à diuerso principio, proueniant; inquirendi. Et *Homerus*, quamuis clarissimum ei, sine exemplo, illuxerit ingenium; in hoc certè non diuinus Vates, cum bona malis permista videret, & cuncta à Deo proficisci crederet; finxit, in Iouis limine, duo iacere dolia, plena sortibus; vnum bonis, alterum malis; è quibus Iupiter misturam quandam faciat, quam Nobis impertiat; indeque Homini-
bus, nec bona,

Opinio
Zoroastri,
& Magorum.

bona, nec mala prorsus; sed hæc inuicem confusa, eueniant. Quæ Homeri opinio, cum ipse etiam iram, libidinem, odium, omnesque perturbationes affectuum Dijs alias attribuerit, posterioribus Poëtis peiora dicendi occasionem præbuit; videlicet, Hominum genus, ut à Titanibus originem ducens, Dijs odio esse, & ab illis propterea in Terrarum orbe, quasi in carcere quodam, detineri, & omnibus miserijs circumueniri. Verum hæc ab omnibus Sapientibus, qui ante, & post Homerum fuere, confutata sunt. Nam neque Magi, qui Ægyptijs antiquiores dicuntur, (teste *Plutarcho* in libro de Iside, & *Osiride*) consonum existimarunt, ut primus aliquis poneretur, qui, Cauponis instar, è duobus dolijs veluti liquorem quendam misceret, ac distribueret, & *Plato* Homerum è sua Republica expulit; dicens, bonorum solum Deum esse auctorem; malorum autem, quamlibet aliam, præter Deum, causam querendam. Quoniam igitur bonum à malo non oritur, & nihil absque causa fit; Zoroastri, Magorum Principis, sententia fuit, duo principia contraria, siue duos Deos, contrarijs deditos artibus, reperiri: quorum altero bona, altero mala efficiantur, & bonorum effectorem Deum, malorum Dæmonem, vocauit; propriaque etiam nomina ambobus indidit: Oromazem illum, Arimanium hunc dicens, & ex rebus subsensum cadentibus, primum inquit luci, alterum tenebris similiorem, & primo victimas pro gratijs agendis, & bonis impetrandis; secundo, mali auerruncandi causa, immolandas: à primo bonos, à secundo malos Deos fuisse creatos, & inter hos alium Deum intermedium, nomine Mitram, existere, sed fatale tempus appetere, quo Arimanius omnino perdat: Terraque omnis æquabilis, & plana, velut vna ciuitas beatorum hominum, euadat: qui vna lingua tantum vtantur, ne quid ad felicitatem desit. Hæc Magorum fabulæ, à Manichæis omnino ferè postea receptæ

ceptæ sunt; quos *D. Dionysius Areopagita*, libro de diuinis *Dionysius*
 nominibus, reiecit: probans, in peiorem errorem labi, qui *Areopagita*
 duo principia ponunt, quàm qui malum à Deo prouenire
 opinantur. Nam, si duo rerum principia, inuicem con-
 traria, & repugnantia, reperiri concedatur: nec Deus ipse
 à detrimento, molestiaque, procul aberit: siquidem non
 desit, quod ipsum quoque perturbet. *Ægyptij* verò Ma-
 gis prorsus non assensere; non enim ob mala, quæ in re-
 rum natura videntur, vnum generale principium malo-
 rum, Deo aduersum; sed ob iniusta, quæ probis Homini-
 bus euenire creduntur, malos Dæmones posuere: vt ex
Porphyrus, & *Iamblico* patet, quorum hic, in libro *Mysterio-*
rum, hæc scripsit. *Verùm, si quis fortè conuicerit, ex impræca-*
tionibus ad superos factis, aduersa quadam aliquibus inui-
sè contingere, aliis quasdam præter Deos, bonaq: Numina,
causas inquirere compellemur, quas si fortè non inueneri-
mus, non tamen ob hoc suspicari aliquid debemus de Dijs,
indignum diuina natura, eaq: scientia certa, qua de boni-
tate Deorum nostris intelligentijs est innata, in quâ procul
dubio Græci omnes, Barbariq: consentiunt. Proinde,
cum malorum species diuersæ sint, atq: dissidentes, non
in vnâ, sed in diuersas, referendæ sunt causas. Si ve-
rum est, quod de Idolis dicebamus, improbiq: Dæmoni-
bus, hinc sanè exoritur multiplex origo malorum. Hæc
Iamblichus. At quæres; Vnde malos Dæmones origi-
nem habuisse, Ægyptij crediderint: cum ex eorum do-
ctrina, dici nequeant à Deo creati? Opinio Ægyptiorum
fuit, omnes Dæmones à Deo bonos creatos, sed quos-
dam, electione praua, sponte malos euasisse. Quod à Phæ-
recyde Syro etiam comprehenditur, qui scripsit, multos
Dæmones, Ophioneo serpentino duce, defecisse à Ioue, &
Iouem eos ad inferos deturbasse, quo ipsi nunc Homines
trahere conantur. Neque in hoc quidem solùm, sed in o-
mnī ferè malorum Dæmonum natura explicanda. Ægy-
prij

ptij cum Christianis Theologis conuenerunt. Vnde enim, nisi ex Aegyptiorum cupa, Porphyrius & Iamblichus perpotarunt, malorum Dæmonum proprium esse mendacium; hos esse eos, qui in oraculis mentiuntur, & turpia consulunt: hos omnia agere, vt Dij videantur, & Potestatem eis præidentem cupere pro Deo maximo haberi; proptereaque veritatem aliquando dicerè, vt fidem nostram sibi concilient, & quædam bona quandoq; præstare, vt nobis boni appareant? Facile igitur Magis & Aegyptijs fuit, malorum causam assignare: cum illi malos Deos, & isti malos Dæmones, constituerint, ad quos mala possent referri. Sed malorum, quæ in Natura fiunt, vt ægritudinum, corruptionum, & huiusmodi; quam originem Aegyptij reperiunt, cum eorum culpam in malos Dæmones non conferant? Et *Plato*, qui omnes Dæmones bonos credidit, vnde hæc, & cuiusvis generis mala, proficisci dicet? Quod ad Aegyptios attinet, *Mercurius*, in *Pimandro*, huic dubitationi abundè satisfacit: inquit enim, has passiones creata opera sequi, quemadmodum aësrubigo: animata corpora limus. Vnde quemadmodum Faber ferrarius non induxit rubiginem, neque animati corporis genitor coenum ac sordes: eodem modo nec Deus etiam malum, sed generationis perseverantia malic causam præbet, & propterea Deus mutationem rebus instituit, seu quandam generationis ipsius purgationem. Ex qua doctrina colligitur, à Deo non solum mala non fieri: sed impediri, & alia bona ex illis educi. Nam, cum necesse sit, generata corrumpi, vt generatio perpetua fiat: corruptio non quidem à Deo: sed à passionibus generationem consequentibus, prouenit, & Deus pro sua bonitate facit, vt ex vnius corruptione alia res generetur, quod est, veluti generationem, corruptionis sordibus inquinatam, abluere, ac purgare. Vnde in eodem *Pimandro* scripsit, falsis quibusdam appellationibus Hominum mentes

Deum
vnius
mali esse
auctorem.

mentēs turbari : quia neque generatio vitæ creatio est : sed latentis vitæ explicatio : neque corruptio mors est , sed potius , occultatio . *Plato* vero , hanc *Mercurij* sententiam omnino recepisse , videtur . Nam in *Politico* inquit , Mundum , cum prius deformis & absque ordine esset , præsentī ornatu à Deo decoratum , & ipsum ordine , quem habuit , certo temporis spatio spontè motum fuisse , sed quia natura corporea , mutationis expers omninò esse non potest , immò priscæ naturæ fomes Mundo semper inest ; hinc fieri , vt , procedente tempore , ipse ab accepto ordine discedat , ac deformetur ; periculumque subeat , vt cum omnibus , quæ in eo sunt , prorsus dissoluatur . Sed Deus , primi ordinis auctor , eum in tanto discrimine positum vicens , miseretur , & resumptis gubernaculis , iterum astat , & præfider , ægrotantiaque omnia & dissoluta corrigit , ac in ordinem restituit , Orbemque à senectute & morte plenè liberat . Quare omnium naturalium malorum culpa , in naturam corpoream , materiamque , à Platone confertur . Vnde non sine causâ *Plotinus* , nil boni in materia reperiri , & naturam corporum eatenus malam , quatenus materiam participat , scripsit . Malorum autem , quæ Homini- bus eueniunt , *Plato* , quædam nostra culpa tantum oriri , & quædam non esse mala , quàmuis nobis videantur , existimat . Nam , si de pœnis loquamur , quibus à Deo afficimur ; hæc quidem malæ non sunt : cum improbitatis medicina sint , quâ iustiores reddimur . Soli verò improbitati , & ignorantæ , mali nomen conuenit , sed hæc à corpore tantum proueniunt : quia anima humana , antequàm corpus ingrediatur , respicit Ideas , & vera entia noscit , corporeisq; cupiditatibus non est obnoxia : Tantum verò abest , vt , ex Platonis sententia , Deus horum malorum causam det : vt quinimmò scriptum sit in *Timæo* , neque etiam illam animæ nostræ partem , quæ perturbationibus afficitur , à Deo creatam fuisse , sed inferioribus *Dijs* , vt hanc conderent , &

Plato in Politico.

Plotinus

Leg. Platonem in Gorgias

ad immortalē naturā mortalem terēntes, Hominem facerent, Deum mandasse: quia, si à Deo solo Homines fierent, Dijs adæquarentur. Non putauit ergo Plato à suprema Montis diuinitate, quid posse fluere, nisi diuinum, impassibile, & immortale, adeoq; bonum, vt non solum e-
vadere non possit malum sed neq; receptaculum malorum.

Plutarchi Quam sententiam Plutarchus, & Philo postea amplexi
sententia sunt. Nam ille, in libro de Animæ procreatione, dixit, non
de anima omnem animam nostram esse Dei opificium: cū verifi-
humana. mile non sit, eam partem à Deo conditam fuisse, quæ per-

Philo, in turbationum, rationi aduersantium, fons est, & hic, in li-
bro de bro de Mundi fabrica, scripsit: Hominem, cū prudenti-
Mundi tiæ, & imprudentiæ, fortitudinis, & timiditatis, iustitiæ, &
opificio. iniustitiæ, honesti, & turpis, boni, & mali, ac, (vt summa-
tim dicatur,) virtutis, & vitij capax sit, non solius Dei opus esse: quia non conueniebat, Deum, qui Hominum Pater est, Filijs suis malorum causam dare, sed ipsum, ad constituendam Hominem, alios tanquam cooperatores vocasse, à quibus fieret pars receptrix malorum: & propterea plurium numerum adhibentem, vt in libro Genesis habetur, *Faciamus Hominem*, dixisse, plures enim ad Hominis constitutionem conuenerant. Itaque *Philo*, quāuis sacris litteris imbutus, sanctissimam Trinitatem ignorans, in Platonis errorem lapsus est. Mihi verò eorum opinio magis probatur, qui dicunt, malum inter ea, quæ existunt, non numerari; sed defectum priuationem-

D. Athanasius, in que tantū esse, cuius sententiæ fuit *Proclus*, in libro de
oratione Malo, & *Athanasius*, in oratione contra Idola. Sed in hac
contra quæstione nunc morari non possumus; ne à proposito Nos
Idola. adducat: cū ad Porphyrij, & Iamblichii sententiam, de Oraculis, explicandam, accedere iam debeamus.

C A P V T V.

*Quem sententiam de Oraculis, & Varibus,
Porphyrius habuerit.*

Porphyrij sententia, ex illius libris de Abstinentia ab esu carniū, & de Sacrificijs, ac ex ijs etiam, quæ de illo à Iamblichō, illius Discipulo, referuntur, comprehenditur. Is omnis vaticinationis, tam bonæ, & legitimæ, quàm prauæ, & reprobandæ, causam asserere conatur: & vaticinationem legitimam, ad Deum supremum, inferioresque Deos, & bonos Dæmones, ac ad ipsam etiam Animæ nostræ naturam; vaticinationem verò prauam, ad Dæmones malos, & Religionis abusum, refert; in quibusdamque cum Mercurio conuenit, & in quibusdam ab illo dissentit. Conuenit cum Mercurio, in Animæ natura explicenda, &, ad futurorum præuisionem, abstrahendæ mentis à corpore necessitate adducenda. Dissentit autem, in opinione de Deorum, ac Dæmonum natura, & cultu: vt infra patebit. Quemadmodum igitur *Mercurius* in Pimandro sensit, animas Hominum esse diuinās, & immortales; sed in corporis molem dispersas, voluptate, & dolore ceu riuiis duobus, ex ipso corpore scaturientibus, deprauatis, in diuinioreque parte oppressas, omnium rerum, quas prius sciebant, obliuisci, pulcrique, ac boni visionē priuari; & propterea, si priorem statum recipere, & futurorum præsciæ iterum euadere cupiant, mortalis patris appetitus despicere, & Religioni contemplationique se dare debere, vt Diuinæ Menti rursus iungantur. Ita, & *Porphyrius* docet. Nam, in libris de Abstinentia ab esu carniū, in quibus intellectuales substantias Nos fuisse, ac esse olim creatas, pu-

Porphyrius in libris de Abstinentia ab esu carniū.

ras ab omni sensu, & irrationali natura; sed, cum duabus facultatibus præditi essemus, alter ad superiora, altera ad inferiora vergente; nequeunt in superiori intelligibilique statu semper manere, ad inferiora descendisse, sensibusque iunctos esse: ex qua coniunctione, omnes inferiores facultates, quæ sensibus, & corpore ad suas actiones vtuntur, emanarint; non secus, ac Terra, cum tritici semen amittit, auenæ producantur. Quod si ad pristinum statum reuerrere optemus; vnicam viam reperiri, videlicet horum omnium, quæ ex coniunctione cum mortali Natura contraximus, reiectionem: imitando eos, qui, cum ab exteris Nationibus domum redeunt, peregrinos mores, ab alienigenarum consuetudine acceptos, deponere conantur. Id facientes, in secundo libro de Sacrificijs, asserit

*Idem, in
libro de
Sacrificijs*

transferri ad Deum, & in semetipsis Deum habere: naturamque rerum intelligere, & euadere vates Iouis familiaris. Itaque vnam, & meliorem vaticinationis causam,

*Porphyrius
Josephus
Historicus*

Porphyrius reddit; quam *Iosephi* Historici testimonio probat: à quo scriptum est, ex illa Religiosorum Hominum secta apud Hebræos, quæ Essæorum nuncupabatur, multos Prophetas euasisse: quia illi vitam abstinentia, tolerantiaque mirabili, ac diuino cultui deditam, agebant. Huic causæ duas alias addit; quæ tamen ambæ non sine abstractione fiant. Prima, ab animæ nostræ natura: secunda, ab inferioribus Dijs, Dæmonibusque, prouenit. Primam ergo appellat passionem animæ, in cogitatrice facultate: quæ aliquando ex vehementibus fixisque cogitationibus; aliquando ex corporis affectione, vt ex melancholia, phrenesi, ecasi, & ebrietate, fiat. Tunc enim mens, cum à corporeis facultatibus maximè alienata sit, sua natura præfagit. Secundam, inquit esse Deorum, vel Dæmonum afflatum: qui, & ipsi, quando vim diuinandi in Nos infundere volunt, mentem nostram, vt illam recipere possit, à corporeis facultatibus seiungunt, non secus, ac vinum,

me-

melancholia, alijque morbi facere soleant : hinc Vates , & Sibyllas, in ipso vaticinādi actu, furere, & bacchari. Et quia querere aliquis potuisset, cur non omnes apud omnia Oracula eodem modo assentur ? Respondet *Porphyrus*, Deorum, Dæmonum, & Animarum naturam, non eandem esse ; sed ex diuersa ratione distingui : quā primi ad aetherea : secundi ad aera : & animæ ad terrena corporea, habent : propterea diuersis modis, ac rebus, mentis alienationem Nobis euenire : & hinc quosdam aqua bibita ; alios vapore ex aqua hausto, alios halitu ab ore Atri recepto ; & alios cymbalorum tiliarumque sono, vel alia musica, furore diuino repleti, ac vaticinari. Quoniam verò tunc temporis multi Deorum in statu is degere credebantur, qui sacrificijs lætari monstrabant ; vnde animalia sacrificandi mos inualuerat : *Porphyrus*, huius rei causam assignans, à Mercurio valdè dissentit. Dixerat enim *Mercurius*, terrenos Deos terrenis qualitatibus præditos esse ; & propterea sacrificijs, & suffimentis gaudere, & in statu is morari ; quia statuæ ex cognata illis materia compositæ sint. *Porphyrus* verò, bonos Deos, vel Dæmones, his delectari, non probat. Nam, cum beneficæ naturæ sint, viuientium bona procurant ; non destructionem desiderant, hincque, & Nos, ab Animalium occisione, deortandi occasionem sumit, dicens, eorum cæde remotiores Nos *Dijs anim* fieri à Dijs : quia, si vitam intelligentem agere, in pristi- *malia nō* numque statum redire cupimus, debemus, ab ijs omni- *esse sacri-* bus, quibus corpus maximè pinguescit, abstinere ; & nos *ficanda,* ipsos ita componere, vt externis rebus quam minimè fieri possit, indigeamus : vtinamque sine cibo, & potu vita posset traduci, quia Dijs, qui alienis non egent, similiores euaderemus, & mens nostra, corporalium facultatum exercitio non impedita, ignorantia purgata, Dæmonum monita intelligeret, & futura præuideret. Præter quam quod, animalium cæde, vis immitis & ferina in nobis in-
uale,

ualefcit humanitatemque, ac manfuetudinem amittimus; ficque à Dijs magis feiungimur, qui veræ pietatis & iuftitiæ funt amatores. Immane vero effe, animalia occidere; conftat, inquit, ex eo, quod ipfa naturæ à nobis non valdè diuerfæ exiftunt, cuncta enim animam habent, & nulla anima rationis omninò eft experta: quia id inanimato competit, quod animato prorfus opponitur: & quia Natura non dedit animalibus fensus, vt tantum fentiant, fed vt fentiendo vtilia & nocitura cognofcant; hæcque fugiant, illa fequantur: quod fine ratiocinatione, iudicio, ac memoria, fieri nequit, & tandem, quia fermone interiori, ac exteriori, animalia loqui cognofcuntur, quem Nos non intelligere, non eft mirum: cum nec etiam multorum Barbarorum sermonem intelligamus; qui Nobis indiftinctam vocem emittere potius videntur. Sed ex antiquis, & recentioribus Sapientibus quidam, animalium sermonem fe intelligere teftati funt; vt Melampus, & Tiresias apud Antiquos, & Apollonius Theaneus apud recentiores, qui Hirundinem alijs aliquando nunciantem, Afinum tritico onuftum ante portam Urbis, cecidiffe: & triticum humi effe diffufum, audiuit. Vnde, inter animata non aliam reperiri differentiam, putat Porphyrius, præter eam, quæ maiori, & minori efficitur, vt fcilicet quibusdam plus, quibusdam minus rationis, in fit, & id Aristotelis etiam auctoritate probare conatur, quia, cum fcripferit *Aristoteles*, animalia fensibus acutioribus prædita, cæteris prudentia præftare; non videtur animas effentiæ, fed maioris, & minoris differentia diftinxiffe: cum non à fe ipsis, fed à corporibus, maiorem vel minorem aptitudinem, ad fuas facultates exercendas, accipiant. Quare, quemadmodum Perdices volatu carere non dicuntur, eo quia Aftures velocius volent: ita nec cætera animalia rationis expertia dicenda funt, quia magis intelligat Homo. **Ridiculum** verò putat dicum eorum, qui ab animalibus, quod-

*Nullum
animatum
ratione
prorfus
carere.*

quodcunque rationabiliter fieri videtur, natura, non ratione, agi, asserunt, quasi ratio non etiam in Nobis natura, sed accidens, esset. His à Porphyrio ita explicatis, docet, quomodo in Deorum cultu ipsi Nos gerere debemus: aitque, Deo supremo & maximo, cum purus, & immaterialis omninò sit, nil materiale offerendum; immò neque voce; neque sermone animi intimo, eum coli debere; quia hæc corporæ passionis expertia prorsus non sunt: sed silentio puro venerandum esse, mentemque ei, ad cius contemplationem elatam, dicendam. Nam optima ipsi, & omnibus Dijs, oblatio est, pura mens, & animus perturbationis vacuus, & perfectæ Diuinitatis rerumque omnium cognitio. Cæteros autem Deos inferiores, sermone, & oblatione rerum, quas Nobis largiuntur, esse colendas, terrestresque fructus, ac flores, quædamque alia eorum naturæ quodammodo cognata, eis donari oportere, vt ignis Soli ac Lunæ, & quia eorum ope præcipuè intelligimus; primitias intelligentiarum nostrarum, quemadmodum faciebant Pythagorici, qui circa lineas numerosque versati, istorum plurima Dijs obtulerunt; alium numerum Palladem, alium Dianam, alium Apollinem nominantes: hisque Deos aduocare soliti erant, quorum opera ad vaticinationem, seu ad alicuius rei notitiam, sæpè utebantur. At, quia consuetudine receptum erat, vt Dijs animalia sacrificarentur: *Porphyrius*, omnem huius consuetudinis causam in malos Dæmones confert, vtque id cognoscatur; utrorumque Dæmonum, tam bonorum, quam malorum, naturam describit. Boni igitur Dæmones sunt, inquit, animæ spiritui adiunctæ, sed spiritum ratione superantes; corpusque harmonica proportionem compositum habent, & cum beneficæ naturæ sint à benefaciendo nunquam desistunt: propterea magnas locorum partes, sub Luna politas, gubernant, animalibus, fructibus, ventis, artibus, singulisque rebus omnes

*Quomodo
Pythagorici
colerent
Deos:*

*Bonorum
Dæmonum
descriptio*

Omnes diuerso munere præfunt, omnium vtilitatem curant; Naturam humanam cum diuina coniungunt: humana Dijs, & diuina Hominibus, nuntiant; imminetia mala à Nobis auertunt; multa que nobis per somnia, per voces, & per alia signa, significant, quibus vera bona percipere possimus. Id enim Nobis verè bonum est, liberos à malis Dei voluntatem noscere, & cum intellectuales simus, cognitione illius, qui optimus & sanctissimus est, mentem nostram illustratam habere. Vtinamque bonorum Dæmonum significata Nos intelligeremus. Nam omnia mala vitantes, veris bonis frueremur. Sed non quilibet illa cognoscit, quemadmodum non quiuis, sed qui litteras tantum didicerit, legere sit. His Dæmonibus animalia sacrificanda non sunt: quia eorum natura benefica, viuientium bonis, non destructione, lætatur. Dæmones verò mali, animalium sacrificijs delectantur: quia ipsi sunt animæ spiritui adiunctæ, sed ei ratione cedentes; corpusque inconcinne compositum, & malè affectum habent vaporibus, suffitionibus, libamine, nidoreque carnis, & sanguinis pinguescens, indeque vires sumens, iræ & cupidinum impetu feruntur, quæ veloces, & violentæ in illis existunt, proutque his instigantur, detrimenta omnibus inferunt, omniumque malorum sunt auctores; pestis, penuria, terræmotus, turbinum, æstus, incendij, & si quæ alia, præ cæteris autem lædunt Hominum genus, mentem nostram pro viribus deprauantes, rerum inferiorum cupidines in Nobis excitantes, Nosque à Deo prorsus seiungentes: ijs verò mendacijs inprimis Nos fallunt, vt deos diuersæ naturæ ab eà, quæ illis est, existimemus, & falsa bona pro veris habeamus. Hinc Poetarum multos prauo spiritu afflati: vt turpia de Dijs canant, & eos iræ, voluptati, ac dolori obnoxios, eorumque malorum auctores describant, quæ nobis ab ipsis malis Dæmonibus eueniunt; & vt felicitatem in dominatione, diuicijs, alijsque extrin-

secis

*Malorum
Dæmonum
natura.*

*Poeta, à
malis
Dæmonis
afflati,
turpia de
Dijs cecigere,*

fecis bonis positam, afferant, quia nos, Poetici sermonis elegantia, metrique suauitate rapti, & ipsius vi quasi stupidi, rebus incredibilibus fidem præbemus: proptereaque seditiones, bella, pluraque alia facinora committimus; quibus Orbis errore ac confusione repletur, & veros Deoscolere credentes, ipsis malis Dæmonibus sacrificia offerimus; quo ipsi valdè gaudent. Nam ambitiosi sunt, proque Dijs haberi cupiunt, & prius, qui eis præsidet Dæmon, maximus existimari affectat, vnde in victimarum extis, quid veri quandoque prænuntiant, vt fide nostra sibi conciliata, in maioribus Nos decipere queant, & interrim Nos in earum cultu persistamus. Verùm, quamuis publica Ciuitatum utilitas postulet, vt obsequijs & sacrificijs hi mali Dæmones, ne Reipublicæ noceant, placentur & leniantur; homines tamen, puro temperatoque animo præditi, nil eos timent: nec illis opus habent quia puri animi sanctitateque munitum virum aggredi non audent; vel aggressum lædere non valent; immò illius minas valdè timent. Vnde Sacerdotes, malos Dæmones minis terrere, & ad aliquid faciendum cogere solent, his verbis vtentes:

Nisi vos ita feceritis, cælos confrigam, vel occulta Isidis patefaciam, vel arcana in abyſſo abscondita vulgabo. Quibus minis ipsi deterrentur: habent enim cogitatricem facultatem stupidam, ac infirmam, quæ vehementioribus dijs agitatur, ac stupet. Hæc ex mente Porphyrij, est illegitimæ vaticinationis, quæ in sacrificijs ex animalium viscibus habebatur, causa.

Huic, ne quid desiderari possit, rationem earum vaticinationum etiam adiungit, quæ à veneficis Hominibus præbebantur. Et has inde prouenire asserit: quia viri isti deglutinat iecur, aut cor, aut aliud membrum præcipuum cælorum animalium, quorum animæ, illius membri amore cognatione que raptæ, in ipsa Hominiū corpora intrent, ibique existentes vaticinentur. Sunt enim, inquit, omnium animalium animæ præfage

Miscell. Brud. Tom. 3.

Gggg

futuri,

Mali Dæmones
Sacerdotum
minis terrentur.

Quomodo
Venefici
vaticinentur.

futuri, quando à corpore separatæ existunt, & sua corpora adhuc valdè diligunt: tuncque magis, cùm ea violenter relinquerunt. Vnde circa ipsa morari, & sæpè lamentari, audite sunt. Quare Venefici, harum dilectione, ad sua ministeria abutuntur, & propterea quidam talparum, vel Asturum, vel ceruorum corda edentes, futura prædicant. Hæc sunt, quæ à *Porphyrio*, de Oraculis, & vaticinationibus, dicta, partim ab illius, partim à *Iamblichilibris*, colligere potui. De harum rerum defectu, nullum sermonem ab eo habitum reperi: sed illius mens, ex hac doctrina, coniicitur à *Mercurij Trismegisti* sententia nihil diuersa videlicet, defecisse hæc omnia, ob amissum cultum illorum Deorum, ac Dæmonum, à quibus proficiscebantur. Conuenit enim id cum illo etiam illius impie dicto, *Mortales nullam utilitatem ex Dijs sensisse, ex quo Christum ceperint venerari*. Verùm *Iamblichus*, quamuis *Porphyrij* Discipulus, in multis ab illo dissentit: quare ipsius quoque sententia est perpendenda.

C A P V T VI.

In quibus Iamblichus à Porphyrio differat; & quam vaticinationum causam adducat.

I *Amblichus* doctrinā supernaturalē, Theologicā magis, quam *Porphyrius*, tradit: immò *Porphyrij* sententiam refellit, quotiescunque ille quid corporeæ passionis *Dijs*, aut Dæmonibus, attribuit, vel naturalē aliquā causā reddit eorū, quæ ab illis proueniunt. Vnde omnes Deos, & Dæmones, supra materiā ac Naturā elatos, & omnē vaticinationē opus diuinū existimat: & nihilominus, contra *Porphyriū*, ad Deorum cultū, & ad præfagationē assequendā, animalū sacrificia, aliaque materialia, adhiberi vult. Quare ut huius sententia pateat, quid de *Dijs*, de Dæmonibus, de

Ani-

Anima, & de Vaticinatione, senserit, distincto ordine explicare debemus. De principiis ergo Diuinitatis, eadē lam-
 blico, quæ omnibus antiquis Aegyptijs, opinio fuit. Isti vnū
 primum, & supremum Deum posuere: quem nec ens, nec
 intellectum, nec essentiam, nec esse ipsum; (quia his omni-
 bus supereminet, & antecedit,) sed vnum super ens, &
 super intelligibile dixerunt, de quo Plato etiam, in Par-
 menide, optimè differuit. Ab hoc vno superente, vnum
 primum ens emanasse putarunt, qui & ipse Pater essentiae
 super essentiam sit, magisque proprio nomine Vnitas vo-
 cetur: quia est potius vnum, quàm ens, & est pater omni-
 um intelligibilium, videlicet Idearum; Mensque, opifex
 Mundi, à Platone in Timæo nuncupatur. Tercio igitur
 ordine post ipsum, & in ipso, sunt Idæ; quas Iamblichus
 appellat inuisibiles Deos; quorum quoque essentia, vni-
 tas quædam sit, sed hanc vnitatem quandam nominari
 ait; quia ipsa vnitas nil aliud est, quàm ipsum primum es-
 sentiae principium. Est autem vnus essentiae, non solum
 quælibet Idearum: sed omnes Idæ sunt vnum etiam in-
 ter se: quia vna communis vnitas dilatatur in omnes, &
 per communem vnitatem, videlicet per primam mentem,
 cunctæ existunt: ad quam, vt ad vnum obiectum, princi-
 pium, & finem, omnes simul, absque vlla temporis diffe-
 rentia, in eodem momento referuntur. Neque omnibus
 ipsis simul, quia singulæ res diuersas respiciant, vnitatem
 competere negandum est. Nam earum essentialis vnitas
 rerum multitudinem antecedit; neque possunt res natura
 posteriores, vnitatem Idæis, natura prioribus, auferre.
 His inuisibilibus Dijs, Dij visibiles, mundanique, succe-
 dunt, & istorum quoque vnitas est: quia Idæis iuncti sunt;
 quarum vnitatem ipsi inter se iunguntur, neque id eis cor-
 pora impediunt: quia coelestes eorum animæ, quàmuis
 corporibus præditæ sint, nil ab illis suscipiunt; sed quid
 potius illis dant. Diuersa enim est ratio coelestium, & in-

*Iambli-
 chi sen-
 sentia de
 suprema
 Diuini-
 tate,*

*Idea
 sunt in-
 uisibiles
 Dij.*

feriorum: quia materiæ in inferioribus vis tanta est, vt formam materialem reddat, in coelestibus verò tantum forma valet, vt materia formalis fiat: & corpora potius animalia, quam animæ corporales, dici debeant. Quare coelestes Dij, vocari iure incorporei possunt: quia nil corpora obstant eorum excellentiori actioni, vitæque felicitati; immò eos, ad ipsum vnum tendentes, spontè sequuntur. neque ipsa animas continent, sed illis excellentiori quodam modo continentur, & quemadmodum apud Nos cuncta corpora, potentia, (vt vocant,) materiali vnum sunt: ita Dij omnes vnitate, quæ in eos ab Idæis profuit, quasi actu quodam, sunt vnum. Et isti nulla Mundi parte continentur, nec vlli præfinito loco adsunt; sed vbique sunt, & quilibet Deus cuilibet parti Mundi totus adest; cuiuslibetque stellæ anima, non tam in sua stella, quam vbique est, quia natura diuina infinita, & incompræhensibilis, continet omnia; nec ipsa loco vlllo continetur. Et quamuis alij Deorum aerei, alij aquei vocentur, & diuersis Mundi plagis diuersa Numina distribuantur id à natura Deorum non prouenit, quorum prouidentia vniuersalis est, sed quia vna Mundi pars vnus potius, quam alterius Dei actiones, & munera, suscipere est apta: propterea vnus Dei virtus, in vno potius, quam in altero loco: apparet. Ideò varias Mundi plagas, ædes, & statuas, Dij sortiti dicuntur: qui licet hoc, vel illud, potissimum illustrent nil tamen communicant cum locis, aut corporibus, in quibus agunt: cum omnis materiæ sint expertes, nullique alterationi, diuisioni, mutationi, aut cuiuslibet generis passioni, obnoxij. His mundanis Dijs proximi sunt Dæmones, & Dæmonibus Heroes. Inter hos hæc differentia reperitur, vt Dæmones superiores sint, ad Deosq; magis accedant, Heroes vero degant inferius, & cum humanis animis magis conueniant. Differunt Dæmones à Dijs, in multis: eorum enim prouidentia non est ita vniuersalis,

*Distinctio
inter Dæ-
mones, &
Heroes.*

vt

vt illæ Deorum, quæ ad omnia tendat, sed particularis magis, circaque res quasdam atque Prouincias versatur: neque suis corporibus adeo supereminet, vt Dij, sed eis arctius iuncti sunt. Nam Deos, suorum corporum gubernatio, à diuiinarum Idearum contemplatione nihil abstrahit: immò agendi vim ipsi à contemplatione accipiunt, & ipso intelligendi actu cœlos mouent, eoque facilius, quò attentius speculantur. Vnde nulla naturæ diuersitas, ac multitudo, eis inest: quia, licet duo illis competant, contemplari, & agere, non tamen vnitatem amittunt. Nam actu in eis nil aliud est, quàm quid à contemplatione proueniens. At Dæmonibus actio contemplationem aliquando impedit: ita vt non tam contemplantes, quàm agentes dici possint, nihilominus nec ipsi, nec Heroes, vilius passionis corporeæ participes sunt: sed impassibiles, & sempiterni, quia, cum ministri Deorum sint, sequantur, quæ Deos in Mundi ordine conseruando: si passio illis inesset, nullus ordo seruaretur. Quare malè facit Porphyrius, distinguendo Deos ac Dæmones ex habitudine, quam ad ætherea æreaque corpora habent: non enim debent priora, & causæ, ex effectibus, posterioribusque, distinguui. Horum & Dæmonum munus est, traducere diuina ad nos, & nostra ad Deos: quare disponunt ita Deorum dona, vt à nobis suscipi possint, & sic præparant nos, vt illa suscipere valeamus; expriment etiam nobis, quæ sunt occulta, & ineffabilia in Dijs: conciliant omnia mundana inter se, & omnis harmonici consensus sunt auctores. Post Dæmones, postremo loco humanæ Animæ reperiuntur, quæ & ipsæ inter Diuinorum genera collocantur. Harum essentia, est Dei cognitio: quia præcipuum esse animæ, est intellectus iunctus contemplationi Deorum, in quo idem est; esse & intelligere diuina. Sed quemadmodum Deorum proprietas est vnitatis: ita Animarum proprietas est, declinatio ad multitudinem: quia inclinant

*In quibus
differant
Dæmones
à Dijs;*

*Confusio
tantum
opinio
Porphyrii*

*Naturæ
Animæ
humanae*

ad mouenda, vitali que spiritu replenda corpora, & ad congruendum cum omnibus. quo circa priori intellectuuali statu omisso, induunt formam illam, quæ humanam speciem constituit; & qua tam varis viuendi generibus viuunt, vt cum omnibus conueniant. Iam ergo Iamblichi sententia, de naturis Deorum, Demonum, & Animarum, explicata; quid ipse vaticinationem esse dixerit, videamus. Omnis vera legitima que diuination, est, *inquit Iamblicus*, opus diuinum; quamuis multæ ipsius species reperiantur.

Omne re-
ctum di-
uinandi
genus à
Dijs pro-
fiscisci,

Nam, quamuis aliquando in somnijs, aliquando in extis animalium, & in alijs vilibus ac materialibus, futura videntur; & aliquando nos ipsi illa prænoscamus, nunquam tamen hæc fieri possunt absque numine, opera que Deorum. quia vaticination non potest ab alijs deduci, quàm à Dijs; qui continent in se ipsis terminos scientiæ omnium rerum. Quod patet etiam ex eo; quod omnia, quæ in ipso diuinationis opere fiunt, superant Naturæ Humanitatisque modum, vnde non à Naturæ Humanitatisque viribus fieri possunt: quia deterius præstantiora efficere non valet. Miracula verò, quæ videntur, sunt huiusmodi. Sæpè, in sacrificatis animalibus, præcipua membra, ad vitam necessaria, non reperiuntur. Aues quoque, ex quibus auguria captantur, se ipsas aliquando precipitant, vel ad saxum allidunt, vel alio modo necant: ita vt non à se ipsis: sed diuina vi, moueri constet. Flammæ etiam in aere aliquando apparent. Tandem ipsi Prophetæ, in ipsa vaticinationis actione, per ignem aliquando intacti transeunt; vel, si vruntur, aut punguntur, non sentiunt. Quare fallitur *Porphyrus*, dum prælagium, passionem animæ in cogitarice facultate, appellat. Nam anima humana, corpore caduco obumbrata, nullam habet vim, ad opus diuinum præstandum. deinde, omnis anima vaticinaretur; si id ei ex natura propria conueniret. Neque oppotet illas vaticinationes asserre, quæ sominando cogitando que fiunt.

Nam

Nam somnijs, cogitationibus, affectibusque nostris naturalibus, raro, & casu, attingimus futurorum veritatem; & omnis huiusmodi prælagio, coniecturæ potius, quam prælagitionis, nomen meretur. Sed omnis vera diuination in nobis ex diuinitate prouenit: quando à Dijs anima nostra illustratur. Signumque est; quia, cum vaticinamur, omni humana cogitatione & actione caremus, nostrumque statum non animaduertimus: neque humano more mouemur; sed toti diuino furore corripimur: Deusque in nobis pro anima est, & operatur. Hanc verò nostram à nobis ipsis alienationem, Porphyrius malè comparat ei, quæ ab ebrietate, melancholia, alijsque morbis, prouenit hac enim in deterius labimur: at illa Deorum in melius deducimur. Sed erroris Porphyrij, ait *Iamblicus*, hæc causa fuit: quia, cum videret, ad vaticinationem assequendam, apud Oracula preces adhiberi, aqua, multique materialibus, opus esse; & ipsum Vatem recedere à naturali statu: nesciuit harum rerum causas assignare, nisi dicendo vaticinationem esse passionem animæ cum inspiratione dæmonica; & Deos quandam cognationem cum materia habere. Verum *Iamblicus* horum omnium causas reddit: Deos nihilominus à materia prorsus abstractos, & vaticinationem opus tantum diuinum asserens. Ipsi ergo doctrina hæc est. Anima nostra, cum intellectus contemplativus, iunctusque Dijs prius fuerit, & mox in alteram vitam, videlicet in humanam, descenderit, quæ, multarum inferiorum facultatum exercitio, ab ipsis Dijs valde seiuncta remotaque est si in primum statum redire, felixque euadere cupit: oportet, vt se omnia inferioribus soluat, quantumque potest à corpore, omniaque potentijs abstrahat, quæ ex coniunctione corporea, & ex corporis desiderio, emanarunt. Id autem si efficere voluerit, contemplans Deos facultate rationali; operam perdet: quia facultas nostra rationalis, quæ non conuertitur nisi ad considera-

Ostendit
tur causa
erroris
Porphyrij.

100000

tionem eorum, quæ sensibus & cognitione offeruntur? decipiet nos, materiali corporeaque figura Deos representando. Quare opus est, hanc quoque omittere, & non solum à corpore, sed ab omnibus potentijs, quæ cum corpore, & cum materia, vllam cognationem habent, prorsus sciungi, quia tunc in priorem vitam regressi, quæ est, (vt diximus,) Deorum cognitio, essentiae tactu Deos attingemus, & iuncti Dijs, videbimus omnia, quæ spectant ad Mundum superiorem & inferiorem, & veras præfigitationes assequemur. Nam rationes rerum, dependent à rationibus, quæ sunt in Dijs: vnde Vates & Sibillæ præviderunt multa pericula Populis imminencia, monueruntque eos, vt cauerent. At dicet aliquis, Quo pacto obtinebimus abstractionem hanc? Respondet Iamblichus; Religione: cuius tanta est vis, vt possit aliquando nos, abque Dæmonum Heroumque opera, iungere Dijs. Sed rarò quidem id accidit. Nam tantam perfectionem Sacerdotes, in fine Sacerdotij, vix consequuntur, vnde oportet Dijs, ac Dæmonibus medijs, vt plurimum uti. Verùm subiunges: Si Dij, ac Dæmones, materiæ & corporibus supereminent, & omnis passionis prorsus expertes sunt; cur eos precamur? Et cur ad vaticinationes multa materialia, & corporea, adhibemus? Respondet Iamblichus: neque preces, neque materialia, ratione Deorum, sed nostri causa tantum, adhiberi: vt scilicet his medijs, ad Deos recipiendos, præparemur. Dij enim, inquit, neque precibus mouentur; neque ob sacra malè peracta irascuntur; sed nos, supplicando, sacraque peragendo, ad Deos conuertimur, illisque iungimur. Neque dicat Porphyrius; vsum rerum materialium, in sacris, haud congruum esse Dijs, qui à materia omnino separati existunt. Nam ipsa etiam materia, cum à Patre omnium Opifice facta sit, potest aliquando tantam perfectionem acquirere, vt apta euadat ad Deos suscipiendos: & in materialibus multa quoque;

*Preces &
sacrificia
ad vaticinationes
requiri.*

quoque latent immaterialia, quæ sunt congrua Dijs: vt rationes, species, ac mensuræ; & tanta Deorum bonitas est, itaque Dijs ad benefaciendum prompti sunt; vt parua rerum nostrarum congruitas nobis sufficiat, vt ex illis aliquid hauriamus, diffundunt enim ipsi suum lumen per omnia, vsque ad inferiora; neque ipsam materiam illo carere permittunt. Vnde, quodcumque materiæ purum, perfectumque est, ad Deos suscipiendos idoneum existit; ipsaque etiam Terra Deos suscipere est apta, immo fatidica Deorum potestas adeo ubique adest, & omnia replet, ac illustrat, quæ sunt ad suscipiendum parata; vt in quolibet elemento, animali, ac naturali, pro ipsius capacitate, quid ad prælagitionem conferens impressum reperiatur: & Hominibus adeo inserviunt Dijs; vt in calculis, lignis, virgis, lapidibus, frumento ac farina, indicia præbeant futurorum. Vnde quidam Vates per farinam vaticinati sunt. Oportet ergo, & animam nostram, & etiam res materiales, præparare, vt Deum recipere possint; præparatur verò anima nostra, apud Colophonium & Delphicum Oraculum, aqua fontis, vel halitu ex antri ore spirante: quia spiritus diuinus implet æquam, vel halitum, virtute quadam ad vaticinationem conferente; videlicet purgatoria, qua Sacerdos hauriens purificatur, accommodaturque sic Deo, vt illum capere valeat. Apud alia autem Oracula, alijs rebus præparamur, & in primis Musica: quia anima nostra, in Mundo intelligibili, audiuit harmoniam diuinam; cuius reminiscitur, quando audit melos, habens aliquid similitudinis cum illo diuino, & hac memoria vehementer afficitur, hocque affectu redditur familiaris Deo; ita vt diuino spiritu affectur, & mirabilia faciat. Sed apud omnia Oracula, reddimur præcipue apti, ad Deos recipiendos, precibus, & veneratione, immo opus nullum in sacris vnquam efficitur, absque supplici cultu Deorum: quia frequens hæc veneratio tollit humanos mores nostræ cogitationis, & horum loco infert di-

*Dijs suam
bonitatem
per omnia
diffundit,*

*Cur Musica
conferat, ad
assequen-
dam vaticina-
tionem,
diuina*

vinos, animamque ad Deum totam conuertit, ac perficit ea, quæ insunt nobis apta ad diuinorum Numinum tactum, nosque magis ad diuinos splendores capiendos assuefacit. Verum, si quæras, cur Homines varijs modis assententur? & cur afflati non eadem, sed diuersa, agant? Respondet Iamblichus; id euenire ex diuersis proprietatibus Deorum. Si rursus quæras, cur tam multa, & diuersa, in sacrificijs adhibeantur? Respondet idem, quia multa Numina ad idem opus diuinum concurrunt: vnde oportet res omnibus consentaneas adhibere. Nam quilibet superior Deus, habet multos alios inferiores Deos, ac Dæmones, ordinatim subiacentes, & antequàm ille superior sacrificio adsit, omnes inferiores illius ordinis mouentur. Quare, quemadmodum, si vna chorda frangatur, harmonia tota dissonat: ita vno prætermisso Numine absque debito ritu, sacrum opus suam integritatem non habet. Debitus verò cultus Deorum, ac Dæmonum, qui materiæ præsent, est earum rerum oblatio, quarum gubernationi præpositi sunt. Neque, vt dicebat Porphyrius, animalium sacrificium est confutandum; quasi vapor, ab animalibus exhalans, nares turbet Deorum. Nam Dij nullam passionem à materialibus pati possunt; præterquam quod nullus vapor terrenorum valdè sursum ascendit: sed per animalia solemus eos Deos aduocare, qui animalibus illis præsident, & ignis, qui in sacrificijs adhibetur, materiam destruit, & ab illius vinculis soluit ea, quæ per essentiam immaterialia quidem erant, sed materiæ alligata reperiebantur; solutaque reddit idonea, ad Deorum receptum.

Hæc de vaticinationibus, & de cultu Deorum *Iamblichus* docet: dicenstamen, huiusmodi sacrificijs nil illum indigere, qui mente eleuatus, & à corpore omninò abstractus est: quia hic, ad immateriales Deos, per sublimia se attollit, & inferiora nil curat. Sed quia id paucissimis
conti-

Contingit, & plurimi Hominum ad Naturæ opera inferius
vergunt, nonnullique etiam medium tenent, inter purum
intellectum, ac Naturam, & ut plurimum in sacris ea pe-
timus à Dijs, quæ sunt ad vitam humanam accommodata
modus sacrificandi, pro rebus huiusmodi, congruus erit
is, qui cum corporibus, & cum generatione, habeat com-
mercium; non qui sit à materia, & corpore penitus separa-
tus. Præter has vaticinationes, hæcenus memoratas, ali-
am, [inquit Iamblichus,] in ijs somnijs habemus, quæ diui-
nitus mittuntur. Quando enim vigilans, utimur ut plu-
rimum ea vita, quæ nobis cum corpore communis est, sed
cùm dormimus, animus à corpore soluitur; & illa vitæ
species separata, & intellectualis expergiscitur in nobis, &
futura in suis rationibus prænoscit, quia Anima nostra,
generabilium rationes se ipsa complectitur, præterquam
quòd in eo statu magis est apta recipere Deos. Sed nulla
est certa diuinitas in ijs somnijs, quæ humanitus nobis à
cogitationibus, curisque diurnis contingunt, hæc enim
raro, ac casu, vera prædicunt, & ut plurimum nos deci-
piunt. His vaticinationum generibus expositis, reliquæ
omnia vocat Iamblichus malorum Dæmonum dolos, qui
mentiantur, & fallant, turpiaque consulant, & peragant.

Causa
diuina-
tionum
per som-
nia

Tandem commemorat Iamblichus quasdam vaticina-
tiones, arte factas à quibusdam, Idola quædam struenti-
bus ex certis materijs, quæ corporum coelestium influxus
recipiant. Sed has inquit longè inferiores esse ijs, quæ à
Dijs proueniunt, & fallaces multum, coniecturarumque
nomine potius nuncupandas. At aliquis obijciat: Quid
profunt diuinationes Deorum immittæ ijs, qui se à cor-
pore soluunt, Dijsque iungunt, si Vates ut plurimum, cum
vaticinantur, extra se positi sunt, & quid dicunt ignorant
fierique potest, ut futura prænoscentes, illis tamen ne-
sciant, vel nequeant uti? Hanc quoque difficultatem Iam-
blichus tollit; asserens, Deos, vna cum prælagitione, fa-

H h h h a

cultas

utilitatem etiam, ad præcauenda incommoda, nobis fuggerere. Et hæc est omnis *Iamblichi*, de Oraculis, & Diuinationibus, doctrina, ex illius libro de Misterijs à nobis collecta, & paucis explicata. De horum verò defectu, nil ipse litteris mandauit: sed certe à Mercurij sententia non alienus fuit, videlicet, hæc defecisse ob eorum Deorum neglectum, prætermissumque cultum, quia ad illorum munera suscipienda non idonei simus. *Iamblichi* opinione exposita, quid *Plato*, vltimus horum Theologorum, de his senserit, perscrutemur.

C A P V T VII.

Quid à Platone, ac ab illius Affectis, de vaticinationibus doceatur.

P *Plato* harum omnium causas ad Dæmones refert. Nam in Conuiuio dicit, omnes vaticinationes, Sacerdotum diligentia circa sacrificia, expiationes, incantationes, & diuinationem omnem, atque Magicam, à Dæmonibus, naturæ mediæ inter Deos, ac Homines, emanare; & per hos, vigilantibus nobis, ac dormientibus, colloquium inter Deos, ac Homines confici. Verum de ritu sacrificiorum, & sacrorum vsu, ad Deos aduocandos, nil locutus est: nihilominus, cum *Aegyptiæ* illius Theologiæ sacris initiatus fuerit, credi potest, ipsum ijs, quæ Theologi illi docuerant, assensum fuisse; Mercurijque certè, & *Porphyrj* doctrinam potius, quàm *Iamblichi*, secutus est, quia, in *Epinomide*, solos Deos dolore, voluptateque liberos, sapientia, & cognitione penitus gaudentes; sed Dæmones passionibus obnoxios, doloris participes, bonos viros amare, & malos odio habere, testatur, & cum ipse etiam duos animæ status ponat,

nat, vnum ante, & alterum post introitum in corpus: primum statum non alia via, quam ope facultatis ratiocinantis, recuperari; in Phædro scripsit. Quæ doctrina à mente Iamblichi aliena est.

Sed vt id clarè intelligatur, omnem Platonis sententiam, ex Phædro, Timæoque collectam de his, explanemus. Animæ nostræ, ingenitæ & immortales sunt, & ante quam corpus ingrediantur, assident conuiuio Deorum, diuinasque dapes gustant: videlicet veritatis contemplatione nutriuntur, veraque entia conspiciunt; scilicet Ideas; non autem adumbratas potius, quàm veras res, intuentur, quæ in eodem statu nunquam consistunt, sed semper generantur; cuiusmodi hæc sensibilia inferiora sunt. Quæ res igitur, cur ab hoc statu discedentes, in corpora descendunt? Et inquit *Plato*; quia similes sunt alato currui cui præsit Auriga, & qui duobus inter se dissidentibus equis vehatur, quorum alter bonus, alter malus existat: quo circa dura & difficilis vectura sit. Nam equus bonus sequi vult Deos, & per eam viam currum ducere, qua illi incedunt, at equus malus calcitrat, resilit, ad terramque vergit, ac trahit. Vnde magnus labor, ac certamen Aurigæ proponitur: in quo multas alarum pennas currui sæpè confringit, & descendere cogitur, labens, prout plures vel pauciores pennas confregerit, in generationem perfectioris, vel imperfectioris viri, scilicet aut Philosophi, aut Regis, aut Poetæ, aut Militis, aut Tyranni, aut alterius conditionis, in quo statu, si ab humanis studiis segregatus, quantum potest, diuinis inhæret; amissas recuperat alas. Sunt autem, (vt metaphoram explicemus) duo equi, bini animæ instinctus: quorum vno, ad vitam supernam, & intellectualem; altero ad inferiorem, & generatiuam, corpora animantem, nutrientem, propendit, & equus, qui dicitur prauus, frangit binas ipsius animæ alas videlicet, (vt *Marsilius Ficinus* interpretatur,) intellectus

Cognoscitur
Platonis
sententia
ex Phædro,
& Timæo.

&c

& voluntatis propensiones, ad veritatem, & bonitatem diuinam. Recuperantur verò istæ alæ (*sic Plato*), ope ratiocinationis, quæ ex multis sensibilibus format vnum vniuersalem conceptum: quo recordatur anima eorum, quæ olim vidit Deo iuncta: & tunc, hæc inferiora despiciens, reflectitur ad vera entia, quæ sunt sursum. Hæc de animæ abstractione ab humanis *Plato*; qua nos non *Vates* fieri, vt *prisci illi Theologi* dixerunt; sed rerum, quas in altera vita vidimus, memores, & cognitores testatur. Alterius igitur abstractionis mentionem facit in *Timæo*; quam vaticinationi idoneam asserit, & est, quando vel morbo, vel somno, vel diuino aliquo raptu, anima è suo statu dimouetur. Nam ipsa, dum sanæ mentis summus, sensuum, & ratiocinationis officijs impeditur, & non patet afflatui diuino: propterea non sapientes, sed fatidici vaticinantur; qui omnia, quæ in ipso furore dicunt, ignorant. Vnde *Lex* iubebat sapientes viros illis præesse; à quibus eorum dicta notarentur, & interpretarentur. Sapientes isti, (*subiungit Plato*), Prophetæ vocabantur, re autem vera non erant Prophetæ, sed interpretes vaticinationum. Quomodo vero isti furentes, & mente alienati, vaticinari possint, compræhenditur ex eodem *Timæo*. Nam ibi inquit *Plato*; Deos minores à supremo Deo, hominem, quantum fieri poterat, perfectiorem formare: iussos, mandati diuini memores, deteriore etiam nostri partem ita instituisse, vt & ipsa veritatis quodammodo particeps foret, & in ea vaticinia explerentur, propterea illam in iecore collocasse, & iecoris naturam lenem, claram, dulcem, amaritudinis participem, varijsq; alijs qualitatibus præditam, fecisse: vt omnium cogitationum, ex mente descendentium, figuras in se ipsa suscipere, & aspectui reddere posset; horumq; receptione aliquando terreretur, aliquando lætaretur, aliquando mansueret, aliquando doleret, & pro eorum diuersitate, diuersis afficeretur modis.

dis. Cum verò hæc de Iecore, & de animæ parte, qua concupiscimus, docuisset Plato; nil vterius explicat, quomodo in hac parte vaticinationes explcantur. Sed illius mens facile noscitur, in hac enim natura, quæ omnium simulatorum recipiens est, Dæmones futurorum simulacra imprimunt, quæ à Fatidicis prædicuntur. Fatidici enim in illa infania, sermonem habent, de quibuscunq; offeruntur cogitationi eorum. Non præstant autem Dæmones id, in sanæ mentis Hominibus: quia horum Iecora recipiunt simulacra à propria mente; neq; patent ijs, quæ extrinsecus immittuntur. Nontamen omnes prudentes omnino carent præscientia futurorum; quàmuis etiam à furore percitisea non pereonentur. Nam probi homines amantur à Dæmonibus, sermonemq; habent cum ijs, & admonentur de quibuscunq; illis quæ euenire debent. Itaque Socrates Dæmonis familiaritate utebatur; & absq; vlla afflatione monebatur de ijs quæ illius intererat scire. His prædictionibus adde illam, quæ ex somnijs contingit; de qua Plato nil à Iamblico dissentit: & habebis omnem Platoniam de vaticinationibus doctrinam, quæ ex illius Dialogis colligi possit. Nam de ijs, quæ ex sacrificijs, expiationibus, & incantationibus, efficiuntur, & de horum etiam defectu, nil, (vt diximus,) ipse litteris mandauit. Verum duo Auctores Platonici *Proclus*, & *Plutarchus*, de is differunt. Quare horum quoque sententias explicare, opus est.

Natura
Iecoris,
ex Platone.

C A P V T VIII.

Sententia Procli, de diuinationibus per sacrificia.

P *Proclus*, in libello, quem scripsit de Sacrificijs, & Magia, probat, res naturales magnam similitudinem

nem, & cognationem inter se habere, & rationem, quandam infimis ad suprema, & terrestribus ad coelestia, inesse. Quomodo enim inquit, planta Solissequa versus Solem semper moueretur? Et quomodo Seline-tropia verteretur ad Lunam? Et cur Leones, & Galli, animalia solaria vocantur: nisi quia, pro sua natura, solaris Numinis participes sunt? Et cur Helitis lapis habet radios, quibus solares imitatur? Et cur alius lapis, qui Solis oculus dicitur, figura pupillæ oculi simili est præditus, ex cuius medio radius emicat; Hæc omnia fiunt, quia in infimis suprema, & in supremis infima existunt: in Cælo, que terrena, vt in sua causa, modo cælesti: in Terra vero coelestia, modo terreno, reperiuntur; & omnia inferiora à superioribus proueniunt, super ordinemque rerum in vnum colliguntur; quamuis sub diuersis Numinibus ordinentur, & superiora dilatentur in descendendo. Quare veteris Sacerdotij Auctores, hæc scientes, cælestibus & terrenis vsi sunt: vt diuinas virtutes in locum inferiorem, ob quandam similitudinem, deducerent: & cum simplicia non sufficerent, plurium mixtionem adhibuerunt; fabricantes statuas ex multis materijs, & odores multos simul componentes: vt vnum, ex pluribus compositum, plures virtutes haberet, vtebantur etiam ijs, quæ naturarum contrarietatem tollerent; vt sulphure, & aqua marina, purificat enim Sulphur, propter odoris acumen, & Aqua marina, propter igneam qualitatem, & his recipiebant primò potentias Dæmonum, vt rebus, actionibusq; naturalibus proximas, deinde à Dæmonibus, ad Deorum vires, & actiones, procedebant. Hoc modo *Proclus* diuinationem in sacrificijs, expiationibus, & incantamentis, perfici putauit. Cur verò hæc defecerint, non declarat, sed *Plutarchus* copiosum sermonem habet, quem paucis aperiemus.

CAPVT

C A P V T I X.

Plutarchi sententia, de causa, & defectu
Oraculorum.

Plutarchus doctrinam partim Theologicam, partim Naturalem, tradit. Nam inquit, à veritate, & decore valdè aberrare, tam eos, qui Deum omnium rerum auctorem faciunt: quàm eos, qui nihil à Deo effici dicunt: sed omnes dubitationes facilè solui posse ab ijs, qui Dæmonum genus inter Deos, & Homines medium ponunt, & eorum, quæ eueniunt, causas, partim ad Deos, partim ad Dæmones, partim ad Naturam, referunt. Quare ad Oracula hæc omnia concurrebant. Anima nostra, causa naturalis, Dæmon, ac Deus. Anima, quæ diuinationem susciperet. Causa naturalis, quæ animam, ad diuinationem suscipiendam, aptam redderet. Dæmon, ac Deus, qui diuinationem immitterent. Animam autem, vt diuinationis esset capax, oportebat sua natura omninè spoliari, & omnem ratiocinationem deponere, quia tunc inseruire poterat, tanquam vehiculum, & instrumentum, Dæmonibus, ac Dijs; qui, velut præfecti, & custodes, regebant, & moderabantur omnem ipsius impetum, ac passionem. Sed, vt hæc euaderet, extrinseca naturali causa in pluribus opus erat: quamuis aliqui natura sic affecti, & constituti essent, vt huiusmodi spontè fierent. Hæc verò causa in primis erat Terra: neque mirum. Nam, cum hæc suo sinu omnes coelestes influxus recipiat, generandiq; vim à Deo Sole habeat; & tot mira quotidie producat; cur non poterit etiam, aut halitum spirare, aut fontem emittere, qui mentes Hominum è sua sede dimoueat?

Terram
Oraculo-
rum cau-
sam fuisse

Miscell. Gen. Tom. 3,

III

Has

*Dæmones
morales.*

*Offendi-
tur defe-
ctus do-
ctrinae.
Plutar-
chi.*

Has Oraculorum causas *Plutarchus* reddit: Cur autem perierint, ex his facile demonstrat. Nam causæ naturales (subiungit,) quamvis vniuersæ æternæ sint, singulæ tamen intereunt: Terraq; ipsa, quæ tota sempiterna, interitusq; expers est, varias vices in partibus patitur, & aliquæ eius virtutes alicubi oriuntur, alicubi occidunt, aliò migrant, aliunde demigrant: vt ex lacubus, & amnibus, alibi aliquando deficientibus, & alibi aliquando scaturientibus, patet. Dæmones quoque quamvis longam vitam viuunt & ipsi intereunt. Nam Tiberij, Cæsaris tempore, Tamo Nauæ, voce ex Mari egressa, nunciatum fuit, magnum Dæmonem, nomine Pan, apud Insulas Echinadas obiisse. Quare deficient Oracula, deficientibus causis, ex quibus prodierant. Forfan enim Dæmones illi, qui Delphico, & Branchidico Oraculis aderant, mortui sunt; & Delphica Terra amisit vim, spirandi ex antro illo halitum, furore Homines replentem: idemq; fonti Branchidico, & Colophonio, euenit. Cumq; hæc docuisset *Plutarchus*, sufficientem causam Oraculorum defectus assignasse putauit. Nihilominus hæc doctrina manca est: quia res naturales non omnes vbique pereunt, & Oracula, vno loco defecta, alibi prodissent, si eorum ortus, & interitus prouenisset à causa naturali. Quare mirari debemus, ipsum Christianis, de his perfectam doctrinam tradentibus, aures non præbuisse; cum suam tam imperfectam videret. Sed humani ingenij coecitas magna est, quando fidei lumine caret, idque inde cognoscitur: quòd isti sapientes Viri, miro mentis acumine præditi, de Deo, ac Dæmonibus, tot veritati proxima dixerint: sed veritatem ipsam attingere non valuerint. Hinc autem maiorem nostra Religio gloriam consequitur, Quæ, vt clarior etiam pateat: omisiss Theologis, quomodo alterius generis Sapientes de his philosophati sint, considerabimus. Sed prius quædam ex dictis nascentes difficultates tollendæ sunt.

CAPVT.

CAPVT X.

*Occurritur obiectis, nascentibus ex
supradietis.*

QUAMVIS supradietī Theologi in multis discrepent inter se somnes tamen, communī sententiā, Oraculorum causas ad Dæmones referunt; qui siue ex se ipsis loquantur, siue Deorum voces nuntient, & interpretentur. Ex hoc oritur dubitatio. Nam Dæmones sunt naturæ mediæ, inter Deos & Homines, ab utrisque distinctæ: ita ut nunquam inter Diuinam, Dæmonicam, & Humanam naturam, sit mutatio: nec Deus Dæmon, aut Homo; nec Homo Dæmon, aut Deus, nec Dæmon quiuis illorum vnquam euadat. Et quamuis *Mercurius Trismegistus*, alijq; Theologi, dicant, aliquando Homines fieri Dæmones, ac Deos, non significant, vnā Naturam in aliam mutari, sed Hominem viuere vitam Dæmonicam, vel Diuinam, quia, (ut rectè præ cæteris docuit *Iamblicus*,) Animæ humanæ competit multitudo adeò, ut cum omnibus Naturis conuenientiam habeat. Quomodo ergo Oracula dicebantur Iouis, Apollinis, Herculis, Vestæ, Cereris, & aliorum, qui homines fuerant? Si dixeris, quia Homines isti fuerint, ob eorum excellentem virtutem, Diuinitate donati: id iam confutatum est ab illa Theologia, quæ inter Deos, & Homines fieri mutationem negat, neq; enim Poetæ, nisi adulando, Reges & Cæsares Dei nomine appellarunt. Si asserueris, Homines hos non Deos factos, sed post mortem ad vitā intellectualem, Dijsq; proximam, reuersos esse; quia singulari virtute & innocentia, in Terrarum orbe vixerint: & propterea à cæteris Hominibus, diuinis honoribus, & statuis, cultos

Iiii 2 fuisse,

fuisse, & ipsos in Oraculis potuisse futura prædicere, quia in beato illo loco, vbi degunt, nihil ignorant, id quoque non congruet cum illorum Theologorum doctrina. Nam *Plato*, in *Phædro*, Animas, cum ad pristinum superiorem statum reuersæ sunt, gustare quidem iterum vult dapes Deorum, scilicet cognoscere Ideas, sed nullam ipsis inferiorum competere prouidentiam, tradit; nisi quatenus iterum equo malo ad corpora inclinant. Si tandem fortè negaueris, Iouem, Apollinem, & cæteros Deos, Homines vnquam fuisse. Nam *Iupiter*, & *Saturnus*, dicuntur quidem planetæ. Vnde *Lucianus*, in *Dialogo de Astrologia*, inquit, Saturnum ligatum fingi: quia motus illius tardus est & alij addunt, fingi vinctum à Ioue: quia Iouis planeta Saturni vires infringit, quando sub illius circulo reperitur. Alij verò tradunt, Saturnum esse tempus, & à cælo genitum dici, quia tempus cœlestis motus est mensura: & Patri virilia exsecasse, quia cœlum, non alij, temporis generandi vim habet; & ipsum quoq; à Filio Ioue exectum, & in Tartara coniectum postea fuisse, quia tempus non in cœlestia, sed in inferiora tantum, vim habet, & nullo tempore alius Mundus poterit generari, vel quia illa parte non egeat, quæ coniunctionem alterius requirit ad generandum: & mandisse Natos, quia secula consumit. Similiter asserunt alij, Iunonem esse aerem: qui foemina dicatur, cum nihil eo sit mollius, & Iouis soror, ac coniux nuncupetur, ob similitudinem, & coniunctionem, quam aer habet cum æthere, & Vulcanum esse ignem, qui ex aere natus, cæterisque Dijs arma fabricare affirmetur: quia extenuatus aer conuertitur in ignem, & calor est artifex omnium operum Naturæ, & Venerem esse animorum, & corporum similitudinem, quæ amoris inter Homines conciliatrix est: & nata fingitur è spuma Maris, quia, (vt inquit *Aristoteles*,) semen genitale animalium, est spuma sanguinis, & Aesculapium esse aerem, quia (vt tradit *Pausanias*) ab

aere

vere bona valetudo proficiscitur: filiusque Apollinis iure dicitur: cum Sol aeri salubritatem impertiat. Si hæc, inquam, aliaque huiusmodi affirmaueris, quorum magnam copiam apud *Ciceronem*, in libris de Naturâ Deorum, reperiēs: habebis eundem *Ciceronem*, cum multis alijs Auctoribus, aduersum. Nam in eisdem libris hæc litteris mandauit, *Suscepit vita hominum, consuetudoq: communis ut beneficijs excellentes Viros, in cælum, fama, & voluntate tollerent, hinc Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Aesculapius.* Quibus *Ciceronis* verbis assentitur *Horatius*, in secundo libro *Epistolarum* his, carminibus.

Cicero in libris de natura Deorum.

Horatius

*Romulus, & Liber Pater, & cum Castore Polux,
Post ingentia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras hominumq: colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt.*

Pausanias quoq; in libro de rebus Atticis, morem hunc, Homines Diuinitate donandi à Græcis seruatum fuisse, his verbis testatur. *Possunt etiam alios recensere, quibus, cum homines antè fuissent, Græci diuinos honores post mortē habuere: quibusq: etiam vrbes dicarunt, ut Eleo in Cherroneso, Proteſilao in Baotia, Lebadea Trophonio, apud Oronios Tēplum Amphyarao. Deniq: Lactantius Firmianus* in libris de falsa Religione cap. 15. idē ab omnibus Populis factū, his verbis demonstrat. *Priuatim vero singuli populi, gentis aut vrbis conditores seu viri fortitudine insignes erāt, seu Fœmine castitate mirabiles. summa veneratione coluerunt, ut Aegyptij Isidem, Mauri Iubam, Macedones Cabyrum, Pœnī vranum, Latini Faunum, Sabini Sangum, Romani Quirinū. Eodem vtique modo Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerē, Lemnos Vulcanū, Naxos Liberum, Apollinē Delphi.* Quare horum omnium Auctorum testimonio, omnes isti Dij, qui Oracula edebant, Homines fuerunt, quorum etiam Origo traditur à *Diodoro Siculo*, in libro quarto *Historiæ rerum antiquarū*; asserente, omnes genus trahere

Pausanias

Lactantius

Deorum gentes

ab

ab Vrano, primo Rege Atlantidum, Populorum Libyæ, qui habitant prope Oceanum: cum hic duos Filios habuerit, Saturnum, & Rheam; qui matrimonio simul iuncti, genuerunt Iouem, Olympum postea nuncupatum; antequam alius Iupiter, Vrani Frater, existerit, qui in Creta regnarit; cuius sepulcrum Cretenses ostendunt. Huic verò Diodori historiæ addit *Lactantius*; Ioui duos Fratres fuisse, Neptunum, & Plutonem, cum quibus Regnum partitus sit; cuius Orientalis pars ipsi Ioui; Occidentalis Plutoni, & ora maritima Neptuno obtigerit, & propterea à Poetis, omnia obliqua figuratione obscurantibus, fictum esse, in Cælo Iouem; in Mare Neptunum, & apud inferos Plutonem, regnare. En igitur magnum supradictis obiectum: cum statuerint Theologi; Oracula à Dæmonibus edita, & appareat nihilominus, Numina, quæ in Oraculis colebantur, Homines fuisse.

Pro huius igitur difficultatis solutione, nos afferemus doctrinam, quæ cum doctrina horum Theologorum congruere possit: non ignorantes, multa alia posse ab alijs afferri. Nam, ut *Themistius Philosophus* Valenti Imperatori testatus est, Idolatria fuit in pius quàm tercentum sectas diuisa. Sciendum ergo, antiquos Homines, amissa veri Dei cognitione, in falsorum Deorum opinionem illicò incidisse, & Solem, Lunam, Stellæ, ac Elementa, veneratos esse, multaque etiam alia Numina excogitasse, prout eos ignorantia causarum impulit: cum omnibus Numen quoddam præsidere putarint. Virtute etiam excellentes, Viros, & de humano Genere, ob artis alicuius inuentionem, benemeritos, diuinis honoribus honorarunt, & post mortem in Deorum numerum adscripserunt: cum quid maius illis humana natura fuisse, visum esset. Vulgus verò, ut par est, cœlestia, & elementaria corpora, hosq; etiam viros, absq; vlla distinctione, pro Dijs habebat, & venerabatur. Sed perspicaciores viri, rem attentius considerantes, diuer-

*Themisti-
us Philo-
sophus.*

diuersam naturam Numinum inuenerunt; & pro ut eis Mundi gubernatio, & ordo requirere videbatur, eam in corporea, & in incorporea, in visibilia, & in inuisibilia Numina; distinxere: Dæmones quoque Dijs inferiores cogitarunt, & humanas Animas, à Diuina, Dæmonicaque Natura distinctas, cognouerunt: neque elementaria, cælestiaque corpora venerati sunt, sed Numina, quæ illis inesse opinabantur. Vnde *Plutarchus* in opusculo de defectu Oraculorum, errare inquit eos, qui Solem, & Apollinem idem credunt: cum inter illos ea differentia sit, quæ inter corpus, & animam reperitur. *Ouidius* quoque, *Cerem*, & *Terram* non idem esse, in primo libro *Fastorum*, his carminibus testatur.

Officium commune Ceres, & Terra tuentur.

Hæc præbet causam Frugibus, illa locum.

*Ouidius,
in primo
libro Fa-
storum.*

Quare Diuinitatem per omnia diffundi, & omnia gubernare, credebant, & eam in singulis rebus, ac locis, venerabantur. Homines verò pro Dijs non habebant, ita ut eos in Diuinam Naturam mutatos existimarent, sed Mortuorum, qui cum virtute vixerant, animas diuinis honoribus honorabant, tanquam ad Deos reuersas: ut, horum honorum desiderio, Viuentes ad virtutem inflammarent. Imposuerunt etiam sæpè Syderibus virorum nomina; ut æterna illa redderent, quemadmodum *Diodorus Siculus* asserit, ab Aegyptijs Solem *Osiridem*, & Lunam *Isidem* nuncupatam fuisse. Hincq; postea ortum est, ut *Dij* Hominum nominibus vocati sint, & Oracula, quæ Deorum, vel Dæmonum erant, Hominum, qui *Dij* euasissent, esse viderentur. Exempli gratia: Putabant Antiqui, Numen quoddam Terræ præesse, & ab hoc Oraculum edi posse. Existit postea quædam Mulier, *Ceres* nomine, quæ multa circa frugum sationem inuenit, & mirabilis in hac re fuit. Huius nomen Posterì ut æternitati donarent, siue Terræ, siue Numini; quod Terræ præsidet, indidit. Propterea procedente.

*Solutio
dubita-
tionis.*

dente tempore, Mulierem illam Deum euasisse, & Oracula dare, videbatur: cum tamen id ex illa Theologia verum non esset; sed Deus, & Dæmon, Cereris nomen iam sortitus, responsa daret. Idem etiam de alijs Oraculis dicendum: & difficultates iam sublatae sunt. Quare ad Naturalium Philosophorum sententias considerandas iam accedamus.

C A P V T X I.

Considerantur opiniones Philosophorum.

*Divisio
Sapientia,
ex Aristotele.*

Aristoteles, in secundo libro Meteororum, Sapientes bipartito diuidit: & quosdam humana sapientia præditos, quosdam ea sapientiores, appellat. Isti, ex superioribus ad inferiora descendunt: Illi, inferioribus ad superiora efferuntur. Primi supponunt quædam diuina principia, ad quæ omnes effectus referant, & ad causarum, quas præcogitant; naturas, effectus accomodare conantur. Alteri, ex effectibus, quos vident, quales sint causæ, coniiciunt. Primi ergo Theologi, secundi Philosophi dicuntur, & inter hos ipse quidem Aristoteles primas tenet: cum ex ijs, quæ sensibus patent, nemo nec distinctius, nec subtilius, nec copiosius, philosophatus sit; immò hoc doctrinæ genus omnes ab illo didicerint. Quare, quid & ipse de his diuinationibus doceat, videndum est. Mancam tamen, & imperfectam illius doctrinam cognoscemus: ut quæ ex debili sensuum lumine emerfit. Ille igitur, primum nullos Deos, aut Dæmones, rerum humanarum curatores, aut cognitores, posuit; sed, quæcunq; in Mundo sublunari eueniunt, corporum cœlestium motui, ac lumini, attribuit, & in primis Soli, ac Lunæ, ut maioribus, & proximioribus astris, & ei Solis conuersioni, quam sub aliquo circulo, qui dicitur Zodiacus,

diacus, annuatim conficit. Præter has, non alias causas ponit, & quamuis omnes sublunares effectus, ad hæc duo tantum, videlicet lumen, & motum, referre, difficile sit; nõ propterea ad alias occultas causas confugere vult: quia, ob nostram ignorantiam, numerum entium augendum non putat, immò nec Astronomis, occultos cœlestium corporum influxus ponentibus, assensit: sed, cum ex sensibilibus philosophetur, & Cœli motum æternum dicat, & videat, fieri non posse, vt formæ, in materia, & quantitate existenti, virtus sit, æterno tempore mouendi: & Cœlos octo tantum existimet: idcò octo formas à materia separatas excogitauit; quæ puri actus, & puræ intelligentiæ sint, & illarum quælibet vni orbi præsit. Propterea, ex illius doctrina, ortus, & interitus Oraculorū causam reddere, ita difficile est; vt pleriq; Philosophorum Naturalium, de his loquentes, ab Aristot. principijs recesserint, & inter hos est *Auicenna*; qui scripsit, nõ esse mirum, ab aliquibus mirabilia fieri, & futura prævideri: quia Homini bene composito, & supra materiā elato, cuncta materialia obediunt. Quæ opinio, Theologica potius, quàm naturalis est, & Mercurio Trismegisto, non Philosopho naturali, conueniens. Nam Philosophus nunquam concederet, futura à nobis prævideri; quantumuis nos ipsos à materia abstrahamus, intelligendo, seu vniuersalia, quæ conditionibus materialibus denudata sunt; seu ipsas etiā substantias separatas; quia, si abstractio hoc daret nobis, vt futura prævideremus: id multò magis substantijs separatis competeret, quæ tota essentia abstractæ à materia sunt, non, quemadmodum nos, vnica potētia animæ. Nihilominus istæ, ex Philosophis, nil præter se ipsas intelligunt: quia dicunt, eas, non potentia essentiæ super addita, vt nos; sed ipsamet essentia intelligere; & in eis, esse, & intelligere, nil differre, vnde, si extrinsecum aliquod intelligerent, perfectionem essentiæ ab extrinseco, ignobiliorque, haberent: quod esset absurdum. Neq; dicat *Auicenna*, nos abstractos à

Confutatur sententia *Auicennæ*

corpore prænoscere futura; quia, cum omnes menti dediti sumus, acquirimus intellectum in habitu: qui est iunctus intelligibilibus arctiori iunctione, quàm materia formæ ita ut cum eis vnum, & idem euadat: & propterea sciamus prædicere futura; quia noscamus causas futurorum. Nam Philosophi non putant, quemadmodum Astronomi, omnia, quæ fiunt, necessariò fieri, sed credunt, quædam esse necessaria, & quædam contingentia, ut *Aristoteles*, in octauo libri

*Sublunari-
bus con-
tingentia
in esse.*

Physicorum, tex. Liiij. distinguit, dicens: *In ijs quæ mouentur à primo Motore absq; medio, ut in cælis, nil contingens reperitur: sed singularibus eorum, quæ mouentur ab ipso opera cæli, contingentia inest.* Horum verò futurorum contingentium, negant Philosophi dari scientiam: quia scientia causâ necessariam docet; cuiusmodi non habent ea, quæ fieri, ac nō fieri possunt: ut erant effectus particulares, qui ab Oraculis prædicebantur. Aberrat autem multo magis *Anisennas*, à principijs naturalibus, cùm dicit; Homini rectè composito omnia materialia obedire, miraculaq; ab aliquibus propterea fieri. Nam quæ tam perfecta nostri compositio nobis id dare potest, ut miracula faciamus? Est doctrina Philosophorum, Agens naturale non posse quid efficere sine motu, & non mouere, nisi tangendo mobile, aut proximè, aut medijs alicuius interpositione, & cum utitur medio, non longè à Mobili distare debere. Nam illius virtus, cum finita determinataq; ad Mobile nimis distans non perueniret: agere autem, applicando actiua passiuus, & passiuum debere esse appositum, ad actionem actiui suscipiendâ, quia nō quodlibet fit ex quolibet. Hæc ergo doctrina, nullum miraculum permittit; sed utitur actione, passione, tactu, motu, & alijs medijs naturalibus. Quod si dicat *Anisennas*; Hominem doctum, quia scit hæc naturalia adhibere, facere multa, quæ indoctis mirabilia sint: rectè dicit; nihilominus hæc verè miracula non erunt. At fallitur, dicens, Homini bene composito omnia materialia obedire: cum putet, à nostra

nostra forma missionis benecontemperata, & harmonica, cunctas res naturales posse mutari. Nam quodlibet non agit in quodlibet, sed in determinatum subiectum: & res naturales diuersæ, contrariæque sunt, nec vna forma in omnes agere valet. Quare Auicennæ sententia, à Philosophorum schola est omnino reiecta.

Sunt aliæ sententiæ, & ipsæ quidem à Philosophia alienæ. Nonnulli, futurorum præuisionem, intellectus Agentis lumini attribuunt. Alij, eam à Deo per cœlestes intelligentias, immitti, dicunt. Alij asserunt, à cœlestibus intelligentijs, per cœli motum, phantasmata in nobis excitantem, produci. Qui omnes non rectè ex principijs naturalibus philosophantur. Nam intellectus agens, (siue animæ nostrę facultas sit, ut placet multis Latinorum, siue vna intelligentiarum, ut dicit *Auerroes*, siue ipse primus Motor, ut asserit *Alexander*,) nil aliud, ut omnes conueniunt, efficit, quàm reddat ea, quæ prius potestate erant intelligibilia, actu intellectus ita ut nos, ex multis indiuiduorum phantasmatibus essentiam specificam, omnibus conuenientem, abstrahere, & intelligere possimus. Nam, quemadmodum lumen dat vim coloribus, qua agant in perspicuum, & mutant visum: ita intellectus agens dat vim obiectis, qua intellectui passiuo indistinctæ se offerant, & illū ad vniuersaliū cognitionē extollant; quando autem hæc vniuersalia intelligimus, tunc dicunt Peripaterici, esse completum, & perfectum actum nostrę intellectationis. *Auerroes* solus nostram intellectationem ulterius etiam progredi, vult; videlicet ad cognitionem intelligentiarum: quia, quando habemus intellectum speculatiuum, iungitur nobis, (inquit,) intellectus agens, ut forma & quia ipse substantia separata est; ideo substantias separatas intelligimus. Sed *Alexander* non putat, nos intelligere essentiam formarum separatarum, sed solummodo materialium: quia non cognoscimus intelligentias, nisi modo quodam nobis conuenienti, scilicet, ut in phantasmatibus

Confutatur
sententia
multorum,

Quomodo substantia separata intelligatur à nobis
 relucet, quatenus referuntur ad ordinem & dispositionem Mundi, & sunt causæ motus corporum cœlestium, hinc enim comprehendimus, eas à magnitudine separatas esse, & quomodo se habeant ad mouendum. Verum, siue Alexandri, siue Auerrois, sententia vera sit, certum est, nec intellectum agentem, nec substantias separatas, ad futurorum cognitionem quid nobis conferre: quia substantiæ separatæ, secundum Philosophos, se ipsas solas cognoscunt; & iunctæ nobis non possent tribuere, quod non haberent; & in rerum quiditatibus, non sunt causæ necessariæ futurorum, nisi vniuersalium. Quare falluntur ij, qui, Auerrois sententiam malè explicando, putant, ipsum vnà cum Aristotele sensisse, Deum & cœlestes intelligentias hæc inferiora curare, & de Homine curam in primis habere, cum is sit finis, cuius gratia cætera omnia facta sunt: & propterea, ad conseruandas leges, & Religiones, maximè incumbere; quia hæc ad Hominum gubernationem spectant: hinc, dū aliqua viget Religio, omnia fieri, quæ illius conseruationi profint: & ideo apud Idolatras diuinationes, Oracula, & alia mirabilia fuisse, quibus illa Religio seruabatur: sed, quia rerū sublunarium natura perpetuitatem non patitur, & à Religione Idolatrica ad Christianā transitio fieri debebat, Oracula, & cætera omnia, quibus Idolatria sustentabatur, aliquando desisse, & noua miracula visa esse, quæ nostræ Religionis incrementū darent. Hæc est doctrina *Petri Pomponatij*, quam non sapere Philosophiam, ex supra dictis apparet, præterquā quod nos nō credimus, Aristotelem putasse Deum alicuius rei effectorem; sed finem tantum cuius gratia cætera fiant: quia voluit cum in perfectiori genere causæ collocare, & dixit, in abstractis nullam dari distinctionem, inter intelligere, esse, & operari. Quare, ex mente Aristotelis; quidquid faceret Deus, esset ipsemet Deus: cum nesciuerit ille distinguere productionem intrinsecam ab extrinseca, vt lumine fidei faciunt nostri Theologi. Quare

re, his confutatis, superest, vt nostram de Aristotelis mentis sententiam iam proferamus.

C A P V T XII.

Opinio Aristotelis, ex Auctore.

NOs, doctrina Aristotelis, dicimus, omnium mirabilium, quæ narrantur, causam assignari non posse; sed Peripateticum negare lea, quæ supra Naturæ vires sunt vnquam accidisse, credereq; potius, vel à malis Idolatriæ Religionis Sacerdotibus, lucri causa, vel ab Exercituum Ducibus, ad animandos Milites, vel à Legumlatoribus, ad Populi obedientiam legibus comparandam, conficta fuisse. Nam his de causis, Minos à Ioue, & Numa à Nympha Egeriâ, leges sibi datas sinxerunt; & Sylla prælium initurus, simulacrum Apollinis coram Militibus amplectebatur, rogans, vt promissa persolueret, quasi ille vi-
 toriam iam pridem promississet. Sertorius quoque, Ceruam candidam mansuefactamq; habens, hanc sibi à Diana donatam; & hac, quando pugnandum, & quando à prælio abstinedum esset, moneri, Militibus suaferat. Nec defunt alia Antiquorum vafre dicta, & facta, quibus Religionē, ad publica priuataq; commoda, ab ipsis adhibitam fuisse, apparet. Nihilominus, quia negari non potest, multos Homines spiritu rapi, quo à se ipsis alienantur, & in furorem versi multa dicunt & faciunt, quæ ignorant; & quæ propterea à nulla illorum animæ facultate prouenire videntur; ideo *Aristoteles*, in primo libro Problematum, huius furoris causam his verbis reddere conatur. *In quibus multa, & frigida bilis est atra, bi stolidi sunt, & ignaui: in quibus permulta, & calida, ij perciti, & ingeniosi, amasij, propensi ad omnem excandescentiam, & cupiditatem, nonnulli etiam loquaciores. Nonnulli*

*Leges va-
lerium
Maximū
de simu-
lata Re-
ligione*

*Aristote-
les in
primo li-
bro Pro-
blematis*

nulli quoque, quia calor ille sedi mentis virinus est, morbis
 vesania implicantur, aut in sinu lymphatico ferascunt: eo
 quo Sibylla efficiuntur, & Baccha & omnes, quæ diuino spi-
 raculo inspirari putantur: cū scilicet id non morbo, sed natu-
 rali intemperie, accidat. Maracus, Cuius Syracusanus, Poeta
 etiā præstantior erat, dū mentis alienaretur. At quibus ille ca-
 lor remissus ad mediocritatē est, ij prorsus melancholici quidē
 sunt, sed longē prudentiores. Hæc Aristoteles, quibus ad na-
 turale intemperiem, bilisque incensionem, referre vult fu-
 rorem illū, quem cæteri diuino affatui attribuebant, & in-
 quit, propterea fanaticos nescire, quæ in furore illo dicant,
 vel agant; quia ea bilis incensio mentem lædit; cum illius
 sedi vicina sit. Quæ doctrina difficultatem pati videtur.
 Nam quomodo læditur mens, quæ organo corporeo caret?
 Sed tollitur difficultas: quia mens indiget obiecto, quod ei
 cogitatrice facultate offertur: & idē, quando læsa est cogi-
 tratrix, ita ut obiecta cōfusa imperfecta quofferat, mēs delirat.

At quæret aliquis: Cur hic furor accidebat ijs, qui Del-
 phico Antro, vel fontibus illis apud Branchides, & Colo-
 phones, appropinquabant? Huic Aristoteles nil aliud, qui-
 dem responderet, quā id, quod de Terra docuit Plutar-
 chus: videlicet, non esse mirum, eam, cū tot miros effe-
 ctus pariat, halitus & aquas, ea præditas vi, ē sinu alicubi
 emittere, qua proximi Homines in furorem inducantur.
 Neque, de causa horum Oraculorum defectus, Aristoteles à
 Plutarcho dissentiret: scilicet hæc perijisse, quia omnia ter-
 rena mutabilia sunt, nec Terra ijs in locis eam vim nunc
 habet. At, si quis peteret, cur Homines in illo furore futura
 prædicere sciuerint? Negaret Aristoteles, hanc virtutem il-
 lis fuisse; diceretque illius Religionis vi factum, ut consu-
 lentes accommodarent Fanaticorum responsa ad futuro-
 rum prædictionem: interpretando verba, quæ responde-
 rant, aptandoque ea rebus, prout consentaneum videba-
 tur. Notandum verò, apud Delphos, & alia præcipua Ora-
 cula

eula, non licuisse cuilibet consulenti fatidicam mulierem alloqui. Nam Delphis Mulier secus cortinam latebat; hoc ei erat, nisi cum Sacerdotibus, consuetudo. Et Oraculum consulenti, Templum ingrediebantur, & ante Dei simulacrum exponebant, quid optarent; quod à Muliere, & Sacerdotibus, secus altare existentibus, audiebatur. Tunc Mulier tripodem ascendebat; repletaque furore, quidquid in buccam venerat, pronuntiabat: nihilominus de his, quæ petita fuerant, loquebatur. Quia fanatici, cum delirant, sermonem semper habent de ijs, in quæ ante delirium cogitationem fixam habuere, Sacerdotes postea, prout melius poterant, Mulieris dicta in duo, vel tria carmina, consulentium petitioni accommodata, redigebant; sed eo verborum artificio composita, ut errare non possent. Exempli gratia: cum Cræsus, Lydorum Rex, petisset à Delphico Oraculo, an bello Persas aggredi deberet? Respondit Oraculum: Si bellum Persis moueretur, magnum Regnum cito eversum fore. Cræsus bellum movit; & à Persis victus, Regno que spoliatus fuit. Tunc omnes in opinionem venerunt, non Regni Persarum; sed Lydorum, ruinam ab Oraculo prædictam fuisse. Hac igitur verborum ambiguitate, Populi fides erga Oracula servabatur: nūquam enim Consulentes credebant Oraculum errasse, sed se Oraculi mentem potius non percepisse. Non deerant præterea multi, qui Oraculorum responsa intelligere, interpretarique profitebantur, & in hos omnis ignorantie culpa conferebatur; quod Oraculi verba rectè exponere nesciissent, quotiescunque secus, ac prædictum fuerat, accidebat. At, si quæras ab Aristotele; cur hæc omnia tandem defierint? multas causas assignabit. Primum, quia, mutata Religione, Lymphati, non Deo pleni, sed amentes, vel malo Demone capti, nunc existimantur; neque eorum verba ponderantur, ut divina; sed vel stulta, vel fallacia, ut à communi Hoste proficiscencia, creduntur. Deinde, quia, cum multa in his Oraculis, à

Multa
fraudes
Antiquorum
in Oraculis;

Cause de
fautes Oraculorum,
ex Aristotele.

Sacer-

Sacerdotibus, & Principibus, fingerentur; Populus tandem dolos cognouit, & fidem amisit. Sacerdotes autem, lucri causa, multa fingere consueuissent, sacri & profani libritestes sunt. Legimus in sacra Scriptura, Danielem Prophetam, Templi solo cinere asperso, ut ambulantium pedum vestigia in eo linquerentur, demonstrasse Babyloniorum Regi, quomodo Sacerdotes singula nocte, per occultum ostium, Templū ingressi, auferbant quadraginta Oues, & sex vini Amforas; quas Rex Deum edere, & bibere, quotidie, putabat. Tradit *Herodotus*, Perialam, Delphis vaticinantium mulierum Antistitem, donis subornatam, respondisse; Spartæ Regnum soli Cleomeni competere: quod Demarato quoque competebat. *Iustinus* etiam Historicus testatur, Alexandrum Magnum, ab Hammonis Antistite, Iouis filium nuncupatum fuisse: quia is ab Alexandro fuerat præmissis Nuntiis subornatus. Cum igitur tot doli committerentur: quid mirum, si Populus illos tandem cognorit; vltimis præsertim Idolatriæ temporibus, quibus horum abusus creuerant, & Christiani eos patefaciebant? Nam res eò impudentiæ tunc venerat; ut Adrianus Imperator Oraculum Adriano, Puero defuncto, quem in delicijs habuerat, constituerit, quod heroicis carminibus responsa daret. Cui, quæso, quis fidem præstitisset? Hæc diceret Aristoteles. Qui si interrogaretur, cur, statuæ loqui desierint? nullam causam certè reddere posset: sed vnquam locutas fuisse negaret; itaque suam doctrinam mancā, & imperfectam ostenderet: quia Mercurius Trismegistus, & omnes Idolatriæ Religionis Theologi, ac Historici, in hoc cum nostris conueniunt, ut statuas locutas asscuerent. Quare patet, ob Christi aduentum eas loqui desisse, qui malis Dæmonibus vim Homines fallendi ademerat; ut vera fides cognosceretur, quam ut indies per orbem magis, ac magis proferat, ipsum rerum omnium supremum, & optimum Auctorem precamur,

PETRI

**PETRI SERVII
SPOLETINI
DISSERTATIO
PHILOGICA
DE ODORIBVS.**

Miscell. Erud. Tom. 3.

LII

E

THE NEW YORK

LIBRARY

OF THE

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1215 AVENUE OF THE AMERICAS
NEW YORK, N. Y.

Eminentissimo Principi
FRANCISCO
CARDINALI
BARBERINO
PETRVS SERVIVS
F.

FACIO, quod apud Scrip-
 torum vulgus in more po-
 situm est, E. P. vt exili &
 minuto *Commentario* ;
 nullaque ex se aut dignitate
 prædito, aut commenda-
 tione digno, splendorem, & amplitudinem
 Inclyto Tuo Nomini inscripto, comparare
 studeam. Vix, fateor, ac ne vix quidem ef-
 fugere posse videor temeritatis, impudentiæ-
 ue notam; qui te, assiduis operosis maximif-
 que vniuersi Christiani Orbis occupationibus
 distentum, hisce nugis interpellare audeam.
 Ceterum non tam impudentia vicit, quàm
 studium, cupiditasque non quidem tua in me

LIII 2 te

testandi merita, quæ cum vix animo comprehendere possim, planè impudens essem, si infirmissimo testimonio profiteri vellem: sed exiguo huic tenuique libello gratiam ac dignitatem a summa amplitudine tua conciliandi. Itaque non vetera solum tua in me merita, E. P. sed noua rogatum beneficia Te conuenio: quem supplex imploro, atque obtestor, vt hunc commentariolum re ex se ἀφ' ἑαυτοῦ; & quasi Herbam solstitialem, æternum esse velis, Æterno Tuo Nomini consecratum.

LE

LECTORI ⁶³⁵

Salutem dico, Velitationem interdico.

VID istuc est? inquires Lē-
 ctor. An falcem tu in alic-
 nam messem injicere au-
 des? Minimè verò, inquam,
 in alienam; sed in propriam
 atque domesticam. Quid
 enim mihi magis proprium, quàm suauissi-
 mum Balsami Odorem, velut a populatione
 multorum sartum tectum tueri? ¹ *Acidā*
autem nullius incidam, nullius inuadam. ^{lius ad}
horrea: solum in communi agro, ubi messem ^{voleim}
alij fecere diuitem, paupertinū ingrediar facere
spicilegium. Importunè, (objicies) in campum
 descendis, & ² *Myconiorum more non inuita-*
tus interuenis. Imò coactus intersum, adsum-
 que *Pro aris, & focis;* atque adeò, cum vsus
 veniet, ³ *Præsto ero ad præsidium, ad aciem,*
ad periculum. Neque enim videar vnquam,
 vt ⁴ *Isoocrates, palestræ, quàm pugnae, magis*
 acco- <sup>Quintil-
lianus lib.</sup>

^{5 Cicero} ^{1. de} ^{Orat.} *accomodatus. Tu verò caue, 5 Patrum mo-*
rem Academiae imitatus, aduersari semper
omnibus in disputando hostiliter contendas.
^{3 Cicero. 2.} ^{de Orat.} *Nam etsi 6 Nunquam hostem, nunquam ca-*
^{7 Virgil.} ^{Aeneid.} *stra vidi: aut certè 7 Nunquam acies, nun-*
quam arma libens in praelia moui: tamen (ni-
^{8 Homer.} ^{Iliad 8.} *hil iacto) 8 Noui equidem clypeum dextra,*
^{9 Aeneas} ^{apud Ho-} ^{merum.} *leuaque monere; immo 9 Noui probè & ipse*
Et petere probris, inimicaque dicere dicta
Itaque, si contumeliosè, insolenterque laceases,
^{10 Petro-} ^{ninus Arb.} ^{in Satyr.} *10 Muto pacatum in praelia vultum,*
^{11 Horat.} ^{in Epod.} *11 Parata tollo cornua, ac 12 Reciproca tēdo*
^{12 L. At-} ^{tius in} ^{Philost.} *Condita tela. 13 Ceterum Illud te, si quis eris,*
^{13 Cicero} ^{pro Cos-} ^{lio.} *Atratine, esse admonitum volo: primum Qualis*
es, talem te esse existimes: ut quantū a rerū tur-
pitudine abes, tantū te a verborū libertate se-
iungas, deinde, ut ea in alterū ne dicas, quæ cū
tibi falsò responsa sint, erubescas. Vale, ac viue,
meque amantem ama, verè, seriòq; amantem:
^{14 P. Ma-} ^{ninius in} ^{Sci.} *nihil enim id vetat: 14. Nā opinionū dissimili-*
tudo tantū abest a similitudine, ut non solum qui
sententia discrepant, in amore consentiant; sed
etiā, qui iudicio congruunt, similitudines exerceant.

Balsami

Balsami Odor, Cinnamomi, Staetes

Caterorum:

Veterum, & Recentiorum Vnguenta:

*Aristoteles, Theophrastus, Dioscorides, Galenus
illustrati:*

*Ciceronis locus restitutus, Lucilij correctus,
Pomponij*

I. C. emendatus:

*Plinius quæ explanatus, quæ defensus,
quæ notatus:*

*Multa Recentiorum animaduersa, Antiquorum
perpensa multa.*

ÆPE consultus, quid sentiam de Balsami Odore, deq; veterum, & recentiorum Odoramentis; sæpiusq; ab amicis hortatus, vt ea, quæ in otio, & laxamento à medicina faciendâ commentatus essem, litteris consignarem; hæsitavi semper, & multis de causis me ipse à scribendo hæcenus reuocaui. Et primò quidem illud mihi negotium exhibebat non medioere, quòd ea de re ageretur, quæ sensu potius, quàm ratione æstimanda, longè tamen esset à sensibus dissita: neque enim balsamum, aut antiquorum vnguenta nobis præsto sunt, quæ sensu expendere, atque diligentius explorare possimus. Deinde verò difficultatem rei mirum in modum augebant eæ, quibus distineor, occupationes. Totus enim sum in medicina faciendâ, exercendâque, ac nihil meum iucundiùs oblectat animum, suaviùsque demulcet, quam *πρακτική*, & *θεωρητική*, ipsa nempe exercitatio, curatioque morborum.

Ad

Ad illam verò medicinam theoricam, quæ verè ἀπομαρτυ-
 ρη, atque subtilior, penitusque à sensu sciuntia, intentæ
 solum mentis acie comprehenditur, quæque mihi adole-
 scienti, ac iuueni mel, ac deliciæ fuit, animum referre vix
 possum, nihil ferè amans, (vide genij vicissitudinem) nisi
 quod morbos, quod ægros, quod horum hospitia non sa-
 piat. Quem amorem, laude profectò, & commendatione
 dignum, inserere studiosè contendo in omnium eorum
 animos, qui me, & in Nosocomio S. Spiritus practicam
 medicinam exercentem, & in Romano Gymnasio Theo-
 ricam, vt vocant, Ordinariam profitentem frequentes
 conueniunt. Demum vrgebat me, vel tradabat potius, ac
 ferè impediēbat vix ferenda imperitorum inscitia, mali-
 tiaque improborum verè insidiosa: quibus illud vnum
 summæ, & anxie curæ est, vt eos, qui aliquid ultra crepi-
 dam sciunt, quique otium grauioribus curis subreptum, in
 litteris honestè transigunt, carpant, sugillant, & per spe-
 ciem laudis callida obreccatione lacerent. Nimirum
 quiduis aliud, cui detrudere vehementer student, honori-
 ficè tribuunt, quàm practicæ medicinæ scientiam. Opti-
 mos eius mores imprimis vafre, & malitiosè commendant,
 summum ingenium, industriam singularem, omnisque
 generis litteraturam laudant, exornant, amplificant, & si
 Dijs placet, etiam ad cœlum extollunt. Sed vnum illud,
 iniquiunt (en venenum, simulatis laudibus, & ad nocen-
 dum compositis tecum) in eo viro dolendum esse, Geni-
 um nempè, & ingenium litteris addictum, & inuolutum,
 atque à medicina faciēda animum proinde alienatum,
 Mehercule hi longè nequiores sunt Pompeij Magni obre-
 ccatoribus, qui cum in purissima eius vita nullam reper-
 rent labem, qua culparent eum, atque perfringerent, eo
 tantum nomine accusarunt, quod *Digito caput scalperet.*
 Sed hos, similesque nebulones *Dij monerint meliora atque*
amentiam auerruncassent. Qui verò fortes, & cupidi su-
 mus

*Amma-
 nus lib.
 xvii.
 Pacuvius
 in Chryse.*

mus Amici, quod factum est futile, nos feramus fortiter. Ennius in
neque enim sperandum est, ut eorum corrigatur natura: Phænico.

Ante, opinor, lupos rapient badi, vituli ante leones; Valerius

Delphini fugient pisces, aquila ante columbas. Cato in
Diris.

Feramus igitur, & factum infectum putemus. Hæc sunt,
Lector, quæ me à scribendo deterrebant, ac planè dehorta-
bantur: sed multorum suasionibus victus, Phylologica
de Odoribus exploratum præmittere decreui, ut his, quid
improbi, quid probi censeant, renunciantibus, de Physi-
co Odorum Commentario, cum ab assiduis medicinæ fa-
ciendæ occupationibus aliquid otij impetrare poterò, arctis-
simumque illud vinculum (heu medicorum conditio) quo
curandis ægrotis adstringimur, paululum laxare per salu-
britatem, annique tempus licebit, statuere possim.

Triplex autem de Balsamo hîc philologicè potius, quàm
physicè tractanda quæstio est: prima *An benè, iucundèque*
oleat: altera, *An ture, myrrha, ceterisque similibus sua-*
uiorem spiret odorem: tertia, *An iucundiùs oleat ambra,*
moscho, zibetho.

De prima ita censeo: Qui negat (negat autem non v-
nus) balsamum benè suauiterque olere, profectò meridie

Ostendi solem postulat ille sibi.

nam antiqui omnes, omnesque recentiores, qui balsa-
mum tractarunt, odorem eius maximè commendant.

Alexander Magnus in epistola ad Aristotelem scribit se vi-
disse *Balsamum cum optimo odore*: Andromachus apud

Galenum, *Odoribus*, ait, *incolyta semper Balsama*,

Theophrastus, *balsamum Odorem infert eximium, & co-*
piosum: Solinus, *E plaga eximia suauitatis gutta manat*:

Flavius Iosephus, *Balsamum unguentorum omnium longè*
præstantissimum: Plinius, *Omnibus odoribus præfertur*

balsamum, & Succus è plaga manat suauitatis eximia.
Quibus omnibus assentitur Galenus, Pausanias, Diosco-
rides, Strabo, & si quid hoc ad rem pertinet, Martialis,

Miscell. Erud. Tom. 3.

M m m m

Vir-

Balsami
odor exi-
mius ex
antiquis

Lib. 1. de
Anicid.

cap. vi.

Lib. 9. Hi-

st. cap. vi.

Polyhist.

Lib. xv.

cap. v.

Lib. xi.

cap. xxv.

Virgilius, ceterique sexcenti, quos breuitatis causa præmitto.

An fortasse antiquis tantum bene olebat è qui nostra vnguenta, ex ambræ, moscho, & zibetho ad summam suauitatem condita, nusquam odorari, Acute solum olentia (quæ Rondeletij, multorumque est opinio) ignauiterque fragrantia iucundissima putabant. Minimè gentium: nam etiam nostratibus, siue philosophis, siue vnguentarijs, quorum nares vnguento ambraceo deliburæ sunt, balsamum suauissimè olet. Alpinus oculatus, imò nascitur testis (nam succum, vel ex ipsa planta manantem odoratus

est) *Suauis odore, eximiaque fragrantia prædium testatur: Veslingius, & ipse Testis, & spectator viuus, & presens,*

balsamum esse proficitur Odoris suauitate gratum: Scaphanus Mantegaza in Relatione itineris Hierosolymitani

vernaculo sermone conscripta, E plaga gutta manat admodum lucida, & odorata, quæ verum balsamum est: Kornmannus, Gutta mirè fragrans scaturit ex ruptura: Sebastianus Munsterus, Paulaniæ verbis vsus, viperæ, inquit,

Vescuntur succo balsami suauissimo: Iouius, Eæ arbusculis liquor omnium odoratissimus resudat. Quare non minus alienum est de suauis, præstantique odore balsami du-

bitare, quàm In scyrpo nodum querere, aut Maculam in

Sole. Aduersus tamen eos, qui dubitant, illudque, tot tantisque auctoribus minimè credentes, de odoris ignauia, aut insuauitate postulant, haud importunè occurrit illud M. Scauri: qui, à Vario accusatus, interrogauit Quirites: Varius Suetonensis ait, M. Acilius Scaurum, mercede conductum Populum Rom. produxisse: M. Acilius Scaurus huic culpa se affinem esse negat. Vos utri creditis, Quiritæ? Nominato tantum auctore, & reo, populus accusationem repulit. Tu Lector, conferte sedes balsami suauitatis auctores, & vindices cum oppugnatoribus, & de tota re statue, ac planè decerne. Ergo, inquires, sunt, qui

in

in balsamum male animati, vi omni, ac facultate id exueri contendant? Sunt profectò: quos si audias, nobilissimus hic loquor, eximius, ac preciosus, & ab omnibus populis, scriptoribus omnibus, omnisque generis hominibus perpetua prædicatione commendatus,

Veteris fama vix tibi signa dabit.

C. Laberius in Athenis

Sed de re perspicua satis, immò plus satis; ac bono facilique homini verè nimis. Itaque

An balsamum suauius ture, & myrrha oleat, secundo loco propositam quæstionem accuratius, pluribusque tractare, aggredior. Tus odorum suauitate balsamo præstare, atque adeò myrrham non balsamum primas ferre, censent viri docti, litterisque mandarunt. Qua de re etiam

An balsamum suauius ture, & myrrha

atque etiam ipse consultus, anxieque percuratus, illud candidè, & sine fuce primò respondere consueui, mirari me, (obiter id quidem, non tamen inutiliter præmittendam) cur cinnamomum etiam balsamo non præferant: siquidem *Odore hoc omnia vincit*, ut est apud auctorem libri simpl. Med. Odore nempe grato, suauisque: nam sexcenta penè sunt, quæ grauius, acutiùsque olent. Imò *Omnium rerum est odoratissimum*, ut ibidem scriptum est.

Cinnamomi præstantia.

Neque Galenus dissentit lib. de Ther. ad Pis. vbi cinnamomum habere ait *Odorem vehementer redolentem*, *Odorataque suauissimum esse*; & lib. 1. de Antid. *Inexplicabilem præceteris bonum quendam odorem spirare*. Neque dicas odoratissimum esse non omnium odoratorum, sed aromatum tantùm, quia etiam balsamum ferè inter aromata censetur lib. vii. meth. cap. 1v. Dicerem in re, difficili

Cap. xii.

Balsamum aromaticum est.

Galenus explicatus. Plantis

M m m m 2

ait

Miranda ait Theophrastus lib. vi. de caus. Plantar. cap. v. Et alijs
olfatus quidem alia iucundius odorant: ambra nonnullis alijs
diuersi- moschus, zibethum alijs, rosa, citrum, iefeminum, cætera.
zas. Imò aliqua sunt, quæ nonnullis benè quidem, alijs graui-
 ter oleant. Noui pedissequum, qui a rosarum odore adeò
 abhorrebat, ut ijs animo deficeret. Iurisconsultum, qui
 fragis æstuarer, exudaretque Barbitonforem, malis aran-
 ciji. Auctor est Cromerus Vladislaum Iaiel. Poloniæ Re-
 gem pomorum odores ferre non potuisse: idem de Ioanne
 a Querceto Francisci I. Regis Galliarum a Secretis narrat
 Bruyerius. Hostius Comitem quendam olei communis
 odore in syncopen agi. Scaliger muscas sulphurem, ser-
 pentes galbanum, vngulæ mulinæ nidorem mures maxi-
 mè odisse. Theophrastus a rosis cantharum, vultures ab
 vnguentis lædi, atque perimi. Verè igitur.

Petronius
Arbit.

Non omnibus vnum est

Quod placet: hic spinas colligit ille rosas

Dicerem tertio cinnamomum lignum balsami ligno,
 non succo suauius olere, nam hic *Omnibus odoribus præ-*
fertur, Plinio teste. Dicerem demum, vel dico potius,
 optimum cinnamomum *Inexplicabilem præ cæteris suis*
Cinnamo- speciebus, quarum sex meminit Galenus, *bonum quen-*
ni species dam odorem spirare. Quod si obiter dicta, indicta velis,
sen. libenter te dicentem audirem, neque enim *Narrabis a se-*
Horatius. lo fabellam furdo.

Tus non
suauius
balsamo.

De Ture autem, quod *Prora, & puppis est*, quid censen-
 dum? An balsamo suauius olere? Profectò, si oleret sua-
 uius, in condiendis vnguentis passim, & vulgo fuisset vsur-
 patum, cum magna vis eius vbique semper præsto fuerit.
 At apud Plinium, Theophrastum, Dioscoridem, Gale-
 num, & alios, qui vnguenta cõdierunt, vel condita
 meminere, nunquam Tus video aut adhibitum, aut
 nominatum. Tempore, inquires, Athenæi in vnguentum
 vsurpatum. Velez hoc igitur coniectare licet, imò aper-
 te

Quando
primum
vsurpatum.

tè intelligere, ut nobis, ita etiam antiquistis odore non fuisse nobile, neque enim tot sæculis ad Athenæum usque vile iacisset, & nunquam operarium.

Neque verò ab vnguentarijs neglectum fuit, quippe gummi, aut resina, quia & *Resina*, & *gummi adiunguntur* ^{Resina} ^{ad continendum odorem in corpore vnguenti, ut est apud} Plinium lib. xxi. cap. i. ^{cur vnguentis addita.}

Vnde firmare quis posset Brodæi coniecturam lib. iv. Miscellan. cap. v. vbi Ciceronis loco, Vnguenta magis ^{Cicero 3.} laudari, quæ terram, quam quæ crocum olere videantur, ^{de Or. re-} pro Terra Ceram restituit: Cera, inquit, vnguentis ^{stitutus,} ^{cap. vi} addita, ne penitus diffunderent. Sed hæc ut ^{cap. p. x.} in loco, ita in alio fortasse diligentius, ac dedita opera, cum alterum Plinij locum c lib. xvii. cap. v. examinabimus.

Accedit autem eò, quòd Plinius accuratè Tus describens, ac præcipuas omnes eius qualitates sedulò enarrans nullam odoris mentionem facit: Balsami verò cum meminuit, suauitatis eximia esse ait. Imò verò antiqui omnes ac præsertim Poetæ, qui in epithetis multi esse solent, eaque morosè indagant, adhibentque ad fastidium vsque, quiduis aliud, quàm odorem, turi tribuunt. Tibullus *Pia tura* appellat. Statius *Eoum tus*, Virgilius *Mas-* ^{Tus odor rem non laudat.} *cula tura*, & *Tus Panchæum*. Ovidius *flauum tus* & *Vo-* ^{Turis epitheta.} *tiua tura*. Propertius *Blandum tus*. Martialis *Pinguia-* ^{Turis epitheta.} *tura* & *Extatura* (*exta cruda* rectè emendat noster Gronouius) Horatius, Cornel. Seuerus, Lucanus, Statius, & Seneca *Tura* sine epitheto. Propertium fortasse obijcies, qui lib. ii. Eleg. xix. *tus Rari* cognomento decorat:

Atque ibi rara feres inculto tura sacello.

An *Rara*, quia quot mensibus adhiberetur? Tibullus,

At mihi contingat patrios celebrare penates,

Redereque antiquo mensæ tura Lari.

An potius, quia quotannis? ut est apud eundem,

Tus vnguentis
Rarum
dictum.
Eruditior

Hic

Hic ego, patrumque meum iustitiam quotannis.

Ita profectò: nam *Rapam* Propertio non designat aut præstantiam, aut nobilitatem cum rus apud eum omnino vilescat lib. ii. Eleg. x.

*Tus tur
vile.*

Vilia tura damus.

Vile autem, quia verè apud præfatos vilesceret, aut certè quia copiosum, & unicuique promptum, vel maximè *vile quid* inopi, ut *Vilia poma*, & *Vilis Phaselus* apud Virgilium, *Virgilio.* vtrumque sanè tui maximè detrahit. Scaligerum fortasse obijcies, qui in Commentario in Aetnam Cornelij Sertii ad illud

Cornelius

Surgit adoratis sublimis fumus ab aris:

Sertius

Meliùs, inquit, Odoratis propter turis incensum. Probo

emendatus

sanè emendationem, venerator auctoritatem tanti viri,

Scaligeri

Quo nostra ætas (sunt Bulengeri verba) *neminem maiori*

tans.

ad litteras genio, ingenioque tulit: & fortè antea facta sæcula

parem omni doctrinarum genere non habuerunt; cuiusque

doctrina adeò varia, & multiplex fuit [cũ de Scaligero lo-

quor, non possum me temperare] ut Casaubonus scrip-

Scaligero

serit, Nihil esse, quod discere quisquam velit: quod Iosephus

quantum

Scaliger docere non possit: quem demum ut dicitur, & nu-

tribuit

men aliquod omnium disciplinarum colunt omnes, atq;

Casaubonus.

suspiciunt, qui de litteris benè sentiunt. At non vereor

ut Iosephus a Iulio patre dissentiat, qui de *Subtilitate* scri-

bit, Dijs bonos, malosque odores fuisse gratos; adhibitos-

que sufficit tam benè, quàm mediocriter, & malè olentes,

ut paulò post scribam.

Tus, inquis (quod sanè multoties mihi obiectum fuit)

Turis et

deriuatum est, quòd propter summam odo-

molesia.

ris suauitatem in sacris adhiberetur. Ego quidem in de-

riuatione satius esse puto Varronem sequi, latinicitatis

summum, & probatissimum auctorem, Sertium, Isido-

rum, Priscianum, Carisum nobiles Grammaticos, qui a

Turis et

Tundendo illud deriuant; quòd tunderetur, & velut a leo-

pho-

be

pho-

be

be, atque apphuda, & quibus ex arbore exsudans adherescit,
 legeretur prius, quàm adhiberetur: ac propterea sine ad-
 spiratione scribendum aperte iubet Carisius lib. 1. Instit.
 cui assentitur perantiquus Tibulli Vaticanus codex, &
 celebratus ille Virgilij Carpenfis, atque Scaliger De
 Causis, & Christianus Recmanus de Orig. Linguae Latini-
 nae. Iam si ἐκ τοῦ τῷ δούλῳ deducum peruicaciter conten- *Horatius*
 das, ego sanè *Non contendam iugis armatus*, neque *Ri-*
nabor de lana caprina: sed tria moneam, primum vel
 eos, qui libentissime ἐλλανέζουσι, in hac deriuatione animo
 trepidare, & quasi incertos hæsitare, nam Xystus Betu-
 leius ad Lactantium Firm. *Tus*, inquit, *nisi barbara vox*
sit à δούλῳ deducere malim. Alterum temerarium penè esse,
 à tot tantisque latinитatis auctoribus de latinitate dissentire:
 praesertim à Varrone, cui Cicero summa in Acade- *Varronis*
 micis, amplissimaque tribuit, quem πολυγραφώτατον in *elogia*
 Epist. appellat, ac *Diligentissimum inuestigatorem anti-*
quitatis in Bruto: quem *Omnium facillè acutissimum*, &
sine ulla dubitatione doctissimum, ex Cicerone Lactantius: *lib. 1. c.*
In litteris atq; vita hominem fide multa A Gellius, *Roma-* *vi. lib.*
narum eruditissimum Quintilianus. Tertium esto à δούλῳ, *lib. xvii.*
 hoc est, à sacrificio tus deriuare: nego tamen suauius *c. xviii.*
 propterea balsamo redolere: nam, vt dicitur, *Nihil Gra-* *lib. x. c. 1.*
culo cum fidibus. In sacrificijs autem adhibitum non *Tus in sa-*
 Idcirco; quòd odoratus habeat suaves, & *cris cur*
ceat sensum, reliqua verò sint aspera, & *ob causam offen-* *adhibita.*
sionis exclusa. Habent enim *Dij nares*, quibus ducant *Arnobius*
ae- *lib. vii.*
uos spiritus? vt penetrare illos (illas lego, licet Vrsinus, *Arnobius*
 Helmenhofsus, & Gelenius aliter sentiant, vnus litterulae *emenda-*
 commutatione sententia clariore reddita) *possint nidorum* *tus.*
differentium qualitates? Sed quia praeteris fumificum:
 nam etiam exiguum incensum in copiosum exhalat fu- *Tus ma-*
 mum, sursumque vna cum precibus ad coelum liberrimè *xime fu-*
 efferri videtur: vt propterea in Psalmo CXL. scriptum sit: *mificum.*

Di-

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: &c.
Tibullo lib. III. Eleg. III.

*Quid prodest calum votis impluisse Neaera?
Blandaue cum multa tura dedisse preces?*
ab Ouidio lib. VI. Metamor.

Turaque dant sanctis, & verba precantia flammis.
& lib. IX.

Tura dabat primis, & verba precantia flammis.
atque IV. de Ponto,

His ego do toties cum ture precantia verba.

actandem a Dione lib. XI. Ture accepto, precibusque eius
rei ergo factis, ipsum tus, ut secum eas preces deferat,
Tus Ma- (ad ignem) projiciunt. Itaque Tus Majorum apud Euan-
gorum gelistam aptius interpretatur a Riccardo Montagutio To-
quid. mo I. de Originibus Eccles. *Ardens oratio*, quàm ab Au-
gustino, Ambrosio, & Petro Chrysostomo ipse Deus. Iam
verò haud temerè negare possem, quia tus a θυήν deductum

est, a sacrificare proinde deriuasse: θυήν enim græcè idem
atque θυμίαμα. Veteres græcè θυήν non pro sacrificare, sed
θυήν τι θυμῶν ponebant. Quare θυόν Græci vocant genus
quid si ligni odorati, a ture diuersum, ut ex Dionysio docet Sal-
gnificet. maseius ad Solinum. Et Eustachius ad Homerum eandem
significationem probans ait, *Apud Poetam θυῶν idem est ac*
θυῶν θυμῶν, hoc est, suffitum facio, fumum edo gratum, in-
quid Ho- gratumue, ut θυμῶν τε καὶ κέρας cornu facto incensu, cornu
per. ve suffitu apud Lucianum. Quauis igitur ratione turis
etymologiam spectemus, intelligere non possumus, nec
villo suspicari modo, id suauitate odorum balsamum æqua-

re. Quibus si addantur, quæ a Scaligero Exercit. CCIII.
scripta sunt, res omnino palam erit: *Ipsi verò Dī tam pla-*
Odores in cantur odoribus, quàm nidoribus: & Exercit. CIV. *As odor*
sacris & diuina res est. *Tam bonum, quàm malum intelligo. Suf-*
nidores fitibus veteres profitebantur aeris, locorumque naturam
adhibiti. aptam reddi ad numina suscipienda.

Nca

Nequē verò Arabia, vt aliqui opinantur viri docti, literisque mandarunt, Turis, præstantia eximioque eius odore dicta est *Felix Beata*, *Odorifera*, *Diues*. nam *Beata* quidem & *Felix* appellata tum comparatione cum Deserta, tum aliorum maximè aromatum copia, atque odoribus, *Quos creat plurimos*, quosque sola fert vberimè, *Beatè*, ac *Feliciter*: vt propterea scriptum sit ab Andromaco apud Galenum: *Diuite felix rure Sabæus*: Aut certè *Illo situ felix*, nam quasi *Peninsula inter duo maria Rubrum*, *Persicumque* procurrens quodam natura artificio ad similitudinem Italia mari circumfusa, coeli, terræ, maris ingenti beneficio *Beata* & *Felix* est, verè *Eudæi* *muvas*, atque *Ὀλλίος* vt a Solino & Dionysio dicitur, *Felix* etiam appellatur *Arabia falsa*, & *ingrata cognominis*, quæ hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. At verò *Beatam* illam fecit hominum in morte luxuria, quæ *Dys* intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis. Imò Seneca beatitudinem cinnamomo acceptam refert: is enim *Cinnamidis sylvas Arabum Beatas vidit* in Oedipo. *Odoriferam* autem appellatam esse non aut solo, aut præcipuo ture, sed sexcentis alijs, ture magis suauiusque redolentibus, quis dubitat? *Pastor odoris Arabs*, ait Propertius lib. III. & Tibul. lib. II.

Vrantur pia tura focis, vrantur odores,

Quos tener è terra Diuite mittit Arabs.

Adcò ferax est Arabia diuersarum rerum odoratarum, vt Strabo scripserit Sabæos odoribus stupefieri; vt feratur adagio Ἀραβικὸς ὀσμή, *Arabie odor*; vtque Plinius maximè miretur, *Peregrinos ipsam (Arabiam) mirè odores, & ad exteros petere*. *Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, alienarumque auaritas*. Vnde lucem non mediocrem haurire possumus, quæ tenebras, Aristotelis uocò ab Septalio obductas, expellamus. Ad secundum Problemata lib. XI. hæc habet. aliqui doctissimi, mihi que

Arabia cognominis non ex ture. Arabia cur Beata & Felix dicta. Plinius

De Antiq. dot.

Plin. lib. VI. cap. XXIX.

Plinius lib. XII. cap. XIX.

Arabia cur dicta odorifera

Arabia ferax odorum Sabæi odoribus stupescit. Si.

Plin. lib. XII. cap. XVII.

eximia doctrina animo meo carissimus Ludouicus Septa-
 lius: Sic Arabiam, & Lybiam ob excessum siccitatis vine
 odorata hoc in loco producere sentit Aristoteles. Professio
 præstantissimus Commentator & a veritate aliena scribit,
 & Aristotelis sententiæ, quam explicandam suscepit, con-
 traria. Aliena quidem a veritate, quia Arabiam odora-
 tissima gignere, satis inter omnes constat, vel a nobis
 mox productis testimonijs. Contraria verò Aristotelis
 sententiæ, quia hoc reuera sibi vult ibi Philosophus, Ad
 odorem creandum calido, humidoque opus esse; calore
 quidem non exiguo, humido verò exiguo, ac moderato,
 ut enim plantæ humor in odorem temperetur, necesse
 est, ut & calor præpolleat, & humor vinci, subigi, & co-
 qui commodè possit. Ex quo fit, ut in regione septen-
 trionali, ubi linguet calor, humoreque abundat & affluit
 inodora sint omnia, quæ ex terra nascuntur. Neque verò
 existimandum propterea est, humorem esse debere om-
 ninò exiguum, quia si talis sit, exsucca erit terra, ab ea-
 que nata arida, exiccataque, ac planè inepta, ut vapo-
 rem fundant odore suauem, neque enim a calore coqui-
 tur exiguus ille humor, sed potius exuritur. Quare in
 Africa, sicca, exuodaque meridionali regione, quæ ex ter-
 ra nascuntur, inodora sunt. Contra verò accidit in Ara-
 bia, quæ ad orientem solem vergit: succosa enim magis
 est & humida, nam calor præpolens terram, moderato
 humore perfusam, benè coquit & subigit, ex eaque nata
 in suauem odorem condit, ac temperat. Ne piget ergo,
 ut omnia tibi apertiora sint, ipsam loquentem Philoso-
 phum audire: Etenim quæ per totam longitudinem quendam in mo-
 dum realuerint, odorata redduntur, humor enim coqui
 calore nimirum potest. Quæ de causa totius quoque orbis
 terrarum quæ ad solem orientem spectant, odoratiores exur-
 gunt, quæque ad septentrionem, & eorum ipsorum, quæ
 ad ortum plus vergunt, quam quæ ad meridiem, eo
 quod

septalius
 repræhen-
 ditur

Aristote-
 les expli-
 cat.

Ad odo-
 rem qua
 requiritur

Cur in
 Septen-
 trione
 odores
 non gi-
 gnantur.

Africa
 cur odo-
 rata non
 sit.

Arabia
 cur odo-
 rata sit.

Aristote-
 lis senten-
 tiæ de re-
 gionibus
 odorife-
 ris.

quod loca Syria, & Arabia pleniora sunt, atque terreniora. Africa verò arenosa sicculosaque. Nec enim humorem nimium inesse oportet [consequi namque nimius non potest] nec nullum, sic enim nullus vapor inde gigni potest. Aristoteles igitur sciungit, quod ad odores spectat, Arabiam a Lybia, quam Septalius coniungit; eamque Odoriferam esse ille scribit, quam hic inodoratam profitetur. Sed videor abripi ex philologicis ad physica, explicandæ causæ Aristotelis sententiæ. Hæcenus igitur hæc; ad Arabiam reuertamur: quæ nuncupata demum *Diues* est, quia Arabes *Commercijs student, aliena non emunt, vendunt sua*, non enim merces mercibus, sed auro commutant. Peculiariter verò *Siluis diuites* sunt Arabes, ut Solinus scribit; quod confirmare videtur Tibullus, *Odorata diues Arabs segetis*; & Apuleius, *Odorum diuites Arabas*: imò odoribus: ut propterea inter eos Plinius meritò scribat, *Sabaos esse ditissimos siluarum fertilitate odorifera*, & auctor Herculis furentis (quisquis is sit, Seneca, aliufue)

Diues Sabais colligit truncis Arabs.

Trunci autem Sabæi maximè sunt balsami plantæ Martialis.

Lapsa quod externis spirant opobalsama truncis.

sic enim legendum est ex doctissimi Gronouij emendatione: alioquin sententia inextricabilis esset, ut Gruterus fatetur. *Mare etiam diuites* sunt Arabes, eodem Solino teste: *Ex illo namque margaritas mittit ad cæteras omnes regiones, quæ Præcipue laudantur*, ut auctor est Plinius, nam sicut

Non omne mare generosa fertile testa,
ita non cuiusvis præciolæ gemmæ. Demum *Auro, metallis, agrorum riguis, mellis, ceraque prouentu* maximè locupletes & opulenti habentur Arabes, si Plinio credimus.

Septalius
in quo
diffinit
ab Arist.

Arabia
cur diues
nuncu-
pata.

Solinus
c. XXXV

Plin. lib.
VI. cap.
XXVII

Martialis
a Grono-
uio lux
data.

Solinus
cap.
XXXVI

Plin.
lib. XXII
cap.

XIX.
Horatius,

Cassius
reprehenditur.

Cum igitur Arabia neq; ex Ture solo, neque præcipue ex ture ea, vt Celsus ait, sibi nomina asciscat, planè alienum est, quod inde intelligi posse nonnulli viri docti arbitrantur, Balsamo Tus odoris suauitate præstare.

Antequam verò a ture discedamus, illud haud importunè de eius natale solo in quæstionem vocamus, *An in sola nascatur Arabia*, res est profectò difficillimo implicata nodo, quam nullus, quod ego sciam, explicare tentauit. Et quidem si Solino credimus, *Arabia sola tus mittit*: quod ipsum Plinius antea testatus fuerat his verbis: *Tura præter Arabiam nullis, ac ne Arabia quidem vniuersa natura largita est, sed ei solum regioni, quam Sabæi incolunt, vt est apud Virgil. lib. II. Georg.*

India sola nigrum

Persebenum: solis est turea virga Sabæis.

Quis, obsecro, non crederet tantis viris, verbis tam apertis loquentibus? Sed opportunè mihi hæc perpendenti in mentem venit Ε'πιχαρῆς illud apud Ciceronem, *neruos atque artus esse sapientia, non temerè credere*, nam Diolcorides, Strabo, & Statius (pares enim paribus oppono) contrarium profitentur, & Dioscorides quidem *Indicum tus inquit, siluescit, & colore liuet*: & Strabo *Tus optimum apud Persiam nasci* scribit lib. XV I, Statius IV. Siluarum I.

Aut tus Niliacum, piperque seruans.

Niliacum
quid
In eleg.
in Macenatis obi
su.
In Tumu.
do Pompe
igrum.
Tus in
India
asciscitur.

Niliacum autem Ægyptium potius intelligit, quàm natum in Prouincia illa Iudæi contermina: vt idem *Pecus Niliacum*, Lucanus *Verbs Niliaca*, C. Peto Albinouanus *Niliaca Carina*, P. Varro Atacinus *Niliacus tumulus*, Martialis *Ora Niliaca*, *Acetum Niliacum*, *Fera Niliaca*, *Lens Niliaca*. Ijs verò accedunt recentiorum geographorum testimonia, præsertim Magini Tab. XXXII. *Ebenum quoque arborem, & ipsa (India) habet, & in præruptis petris arbores quidam tus exsulant*, Cardanus etiam lib.

VIII.

VIII. de Subtil. Tus in Actiopia quoque nasci scribit. Magna profectò auctorum discrepantia, ut iurè diceretur, hi omnes velut *Sabini*, quod volunt, sibi somniant. Ut verò natus inde solvatur nodus, altero opus est Alexandro. Itaque ingenuus quisque hunc imitatus, affirmare posse videtur, eos, qui scribunt, in sola Arabia tus nasci, falsò scribere. Neque puderet candidum, ingenuumque id asserere: nam

Non unus aliquis scire natus omnia est:

&, ut ait Poeta,

Quandoque bonus dormitat Homerus.

& sanè (de Plinio hoc dictum volo)

Opere in longo fas est obrepere somnum

Sed mitius agamus cum viris de relitteraria optimè meritis. Arabia sola tus abundè mittit, quod suppetat uniuerso penè orbi (apud Sabæos enim turiferam filuam esse ferunt, quæ in longitudinem C. milliaria, in latitudinem L. pateat): cæteræ regiones, quæ turiferæ dicuntur à Strabone, Statio, & alijs, exiguum aliquod gignunt, quod vel non exportetur in exteras regiones, vel ne ipsis quidem abundè sufficiat. Exemplo rem persuadeo: *Viuit in Italia piperis arbor*, ut Plinius ait; & in Italia, Romæque Zibethum habemus: utrumque tamen solam Asiam mittere, nemo est, qui negare audeat. Imò verò *Vixit in Lydia turis ipsa arbor*, eodem Plinio auctore: quia tamen exigua, & ferè nulla ibi copia, & in exteras regiones minimè exportanda, ideo iurè vel ab ipso Plinio dictum, *Tura præter Arabiam nullis à natura dono data fuisse*. Sed de turis natale solo hæc *ωαπέ πυας* dicta sint.

Iam de Myrrha dicendum aliquid: verè aliquid: nam plurima quid opus? Nullus enim ex antiquis, ex recentioribus nullus myrrham suauitate odorum æquauit balsamo, ne dum præposuit. Qui verò aiunt esse præponendam, nulla siue ratione, siue auctoritate fulciti, audiant illud

Tus in
Ætiopia
nascitur
Alexander gladio soluit
nodum.

Horatius,

Questio-
nis disso-
lutio.

Plinius

Piper in
Italia
item Zi-
bethum
Tus in
Lydia,

De myr-
rha.
Myrrha
balsamo
non præ-
stat,

Lib. II. lud Ciceronis, *Diogenes ait, Antipater negat: Non*
 de Or. *enim Tam auctoris in disputando, quam rationis momenta*
 Lib. I. de *quarenda sunt.*

Nat. *Mυρεψικὴ Vnguentaria, e Μύρρα deriuata, a viris do-*
 Deor. *ctis mihi non semel obiecta est: nam si myrrha nomen po-*
 Ars un- *suit arti, odora menta condienti, eam esse omnium odo-*
 guenta- *ratissimam, aut certè odoratiorem balsamo, necesse pu-*
 ria unde *tant. Sed μυρεψικὴ μύρον potius, quàm μύρρα nomen*
 dicatur. *videtur imposuisse. Μύρον autem ita dictum, tradit Chry-*
 Mυρεψ *sippus apud Athenæum, Quia μετὰ πολλῷ μόρῳ, καὶ πόρῳ*
 ικὴ *ματὰν γίνεται, multo labore, & inani studio paretur.*
 unde di *Quod si Chrysippum, ut bonum Stoicum, ita malum*
 ctæ. *Grammaticum cum Casaubono esse velis, ac μύρον, etiam*
 lib. xv. *à μύρρα deriuari contendas, peruicacius non recuso: ne-*

Chrysip- *go tamen, myrrham proptereà iucundiùs olere quouis bal-*
 pus repræ- *samo. Neque enim μυρεψικὴ; ideo à myrrha deducitur,*
 henditur. *quod præ cæteris, hæc suauiter oleat, sed Quia multa un-*
 μυρεψ- *guenta conficiuntur ex myrrha, ut est apud Athenæum*
 ικὴ *lib. xv. Quod sanè magis copiam, aptamque materiam,*
 eura *quàm odoris præstantiam attestatur. Sic Βάλανος μυρεψικὴ*
 σμύρνης

Glans *Glans vnguentaria dicta est, non quia odoris suauitate*
 vnguen- *præstet (nihil enim olet ignauius) sed quia materia est na-*
 taria. *ta, apta, facta ad pleraque vnguenta condenda. Quare*
myrrha sicuti non propter odoris præstantiam nomen po-
suit vnguentariæ; ita non propter nomen positum balsa-
mo suauius olere censenda est. Reuerà autem Balsamum
odoris suauitate myrrham antecellere, ex eo palam est,
*quod ipsam Staeten, quæ purissimus, ac pinguis-
 mus est myrrhæ flos, longè præstet, ut mox probabo.*

Balsamū *De sta-*
 myrrha *ctæ.*
 suauius. *De staete igitur differendum: differendum autem paulò*
accuratiùs, tum quia pauci, ijque exiliter de ea scripserunt;
tum quia apud eos, à quibus scriptum est, summis difficil-
limisque nodis impedita videtur. Hæc igitur de Staete exa-
minare consilium est primum, An ex myrrha lacryma
fiat,

stat, an potius ex arbore sponte fluat : alterum , Numetianum ex cinnamomo stillare possit : tertium , An bene oleat : postremum An melius balsamo . Ordine , breuique singula percurramus.

Plinius lib. xii. cap. xv. staten ex arbore sponte nasci, aperte scriptum reliquit: *Sudant autem sponte (arbores) prius, quam incidantur, staten.* Plinium sequutus est Mercurialis, Beroaldus, & Renodæus lib. i. de Materia Medica: cuius hæc sunt verba: *Sed ante corticem ferro solutum (arbor) sponte, & sine plaga veluti cutis hiantibus poris, quasi saliuam quandam exudat, & stillaticium rorem, quem staten nominant.* E contra verò Dioscoridi *Stacte vocatur pinguedo recentis myrrhæ, cum exigua aqua tusa, organo expressa, ut est lib. i. cap. Lxii.* quod ipsum Theophrastus antea lib. de Odor. postea Serapion, & plerique alij scripserunt. Qua quidem in re, eorum aliqui (præsertim verò Brodæus in Miscellaneis, & Salmasius in Plinianis Exercitationibus) Theophrasto, & Dioscoridi assentientes, Plinium erroris insimulant. Ut verò huius erroris culpam aliqua ex parte elucere possim, illud asserere non dubito, Statem arte quidem fieri, ac simul naturâ nasci: siue naturâ natam arte perfici: fieri, inquam, ex ea myrrhæ, quæ sponte, non plaga, ex arbore manauit: tusa tamen aqua, aut (quod Theophrastus addit) oleo perfusa, instrumentoque expressa. Neque ineptè id mihi vidèor commentari: nam cum stacte purissimus sit, ac pinguius myrrhæ flos, suauitate præditus eximia, ex ea myrrhæ fiat, necesse est, quæ pinguior, odoratior, præstantiorque sit, quæque proinde sponte manet benè cocta subactaque; non verò plaga, & vi præproperè euocetur, ut Dioscorides haud obscurè docet lib. i. cap. Lxvii. Etenim ea, quæ ex vulnerata arbore fluunt, aquea magis sunt, minùs cocta, & odorata minùs: ea verò, quæ sponte sudat arbor, superuacaneo alimento, probè tamen cocto, turgescens,

Stacte
unde stat
Plinio
lib. v.
cap. xxiv.
Ad Pro-
perium
lib. i.
sect. ix.
cap. iv.
Stacte
quid &
unde Dio-
scoridi.
Lib. v.
cap. vii.
Plinius
accusa-
tur.
Plinius
defendi-
tur.
Stacte
unde
renem
nascatur
Stacte
quid

E plaga
fluunt
minùs
odorata

gescens, longè odoratiora sunt: quippe è mirabili illa natura officina non præmaturè, ac intempestivè vulnerè evocata, sed certo constitutoque à natura tempore produ-

Plinius, untia . Itaque Staë verè ex arbore , vt ait *Plinius* sponte
Dioscorides illu- exsudat , extillatque : verè , quod *Dioscorides* addit , arte
strati . elaboratur , hoc est , perficitur . Quòd si quis , Scachum
Staë an duplex in Myrot : sequutus , duplicem esse staëten asseuerare vol-
 uerit , alteram *Dioscoridis* , e myrrha expressam ; *Plinij*
 alteram , sponte fluentem ; per me licet , non morosus re-
 cuso : sed vix crediderim , imò ne vix quidem , alterum
 alteram vel non cognouisse , vel cognitæ non meminisse :
 præsertim cum multas esse myrrhæ species pluribus tradi-
 derint , & in recensendis aliorum de myrrha Staëque opi-
 nionibus multi proluxique fuerint .

*Altera
questio.* Sed longè magis implicata est stactis natura atque ortus:
*stacti
ubi fiat* nam Taubmannus in Curculione, Lambinus in Mostella-
*Taubman-
no.* ria, Brodæus in Miscellaneis rem magis magisque miscent,
A. I. f. II. acturbant: illius hæc sunt verba: *Stactelate oleumve, e
Horatius. cinnamomo, & myrrha incisa sudans.* Sed, (eius pace
Navius
ex Tur-
bo.
Plautus. dixerim) *Manifesta pbrenitis:* nam è cinnamomo nasci
stacten, non minùs alienum est, quàm *Ex boue agnum,*
aut *E locusta ducam bouem;* adèò enim aridum est cinna-
momum, vt *Succo careat, atque petra pumex:* aut certè,
vt laticem illum pinguem, & succosum exudare non possit.

Ex eius, inquit, radice aliqua laticis guttula extillare potest, Plinio auctore, qui scribit in Templo, Diuo Augusto à Coniuge in Palatio factò, cinnamomi radicem asseruatam fuisse, quæ quotannis aliquid humoris exudaret. Sane, præterquam quòd id utpote rarum à Plinio scriptum est, de radice non de caudice dictum videtur : nam illa humo diu obruta humescit longè facilius, quàm truncus naturà multo sicciore, & maximè exsuccus, atque solis ardoribus in regione calidissima perpetuò obnoxius. Sed esto succosus, ac pinguis sit ; stilletque ex eo latex oleumve ; nego

nego tamen stacten, de qua loquimur, id esse: quam è so-
 la myrrha nasci, scribunt auctores veteres. Lambinus
 in Mostellaria testem in hanc rem citat Theophrastum,
 ἐκ ὀσμῶν; Ἐκ κιννάμωμο, καὶ ἐκ σμύρνης κοπτομένης ἔλαιον
 ῥῆ. σακτὴ δὲ καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ μικρὸν εἶναι. *ide est, ex*
cinnamomo, & ex smyrna contusa, seu dum contunditur,
oleum manat: stacte autem appellatur, quia paulatim, &
guttatim fluit: hæc Lambinus: qui existimasse videtur, ex
 hoc Theophrasti loco intelligi posse, stacten è cinnamomo
 etiam stillare. Sed (non mentior) *sunt apina tricaq;* nam
 quidvis aliud Theophrastus ibi tradit: cuius mens, ut pa-
 lam sit, paulò altiùs eius verba sunt repetenda, ex emen-
 dato ab Heinio, ac Turnebo exemplari: Τὰ δ' Αἰγύπτιον
 ἐκ πλεόνων, ἐκ τῶ κιννάμωμο, καὶ ἐκ [τῆς] σμύρνης καὶ
 ἐξ ἄλλων. Ἐ' τι δ' ἐκ πλεόνων τῶν τοῦ μεγάλιον; καὶ γὰρ
 ἐκ κιννάμωμο καὶ ἐκ τῆς σμύρνης: κοπτομένης γὰρ ἔλαιον ῥῆ:
 σακτὴ γὰρ καλεῖται, δὲ καὶ τὸ μικρὸν εἶναι: quæ ita vertun-
 tur à Turnebo, & Heinio: *& ex multis Aegyptium, cinna-*
momo, myrrha, alijs: & porro pluribus megalion. Nam,
& è cinnamomo. E lacryma, stacte: nam è myrrha tusa,
fluit oleum, quod, quia minutatim stillat, stacte vocatur.
 Profectò nihil obscurius Latino hoc Theophrasto; vix, ac
 ne vix quidem sententiam ullam hinc possum elicere, sic
 igitur vertendum censeo: *Aegyptium autem ex pluribus*
(sit) ex cinnamomo, & ex myrrha, & ex alijs. Adhuc ex
pluribus quàm hoc megalium; namque ex cinnamomo, & ex
myrrha: etenim ea tusa oleum fluit: stacte enim vocatur,
quòd parum stillat. Quæ versio, ut ipsi græcis verbis ex-
amussim respondet, eisque magis accomodata, ac planè
 perspicua est; ita Lambinum, Taubmannum, aliosque de
 Stactis hallucinatos esse, apertè declarat. neque enim è
 cinnamomo stacten fluere, ait Theophrastus, sed è myr-
 rha; o cinnamomo autem Aegyptium vnguentum, me-
 galiumque componi. Sed hæc viderit, qui omnia videt,

Lambini
 sententia
 refelli-
 tur.
 Martini;
 lis.

Theo-
 phrastus
 exponitur.

Lambi-
 nus &
 Taubman-
 nus re-
 prehens-

Heinsius politissimus Heinſius, cæterique criticæ familiæ: locus quidem mendosus eſſe omnino videtur: id quod tum ex alijs ſuſpicari licet, tum ex eo apertè intelligere, quòd habeat, megalium ex pluribus, quàm ægyptium componi, pauciora tamen adiungat, vnam myrrham, & cinnamomum; Alijs relicto, quod ægyptio adſcribitur, quodque inferiùs ipſo etiam megalio.

Nos verò, viteriùs prouecti, perpendamus obſcurum Theophr. alium Theophraſti locum lib. ix. cap. iv. in quo vel Lynceum iure diceret incurrere, & offendere poſſe: τῆς γούρης δὲ ἢ μένσακτῇ, ἢ δὲ πλάσῃ. Salmaſius ad Solinum hæc habet verba: *Illuſtris planè locus, ſed cuius mentem doctiſſimos interpretes non vidiffe palam eſt. Vertunt enim,*

Salmaſius Theophr. locū expendit. *Myrrha alia ſtillaticia, alia ficticia eſt: nuga ſunt; dicit omne tuſ ἀργόν aduehi, natiuum ſcilicet, & quale ex arbore fluxit: e contra myrrham, ficticiam, nec, vt ex arbore manauit, importari: etiam huius myrrha, qua aſſertur, aliam eſſe ſακτὴν, aliam πλάσῃν: utramque nempe curatio-*

Locus Theophr. à Salmaſio latine factus. *ne, & arte ſic factam. Locus Theophraſti ſic verti debuit; Tus omne iners aduebitur, & aſpectu cortici ſimile eſt. Myrrha verò ficticia alia liquida aſſertur, alia dura. Ex myrrha contuſa pars liquidior, qua exprimebatur arte, vocata eſt ſακτὴ: pars altera, qua remanſerat, unde ſακτὴ expreſſione liquata fuerat, dicta eſt πλάσῃ, quod in offas conuolueretur. Cæterùm, vt liberè dicam, quod ſentio, nec Salmaſius, Quem Minerva omnes artes edocuit; cuiuſque πολυμαδίαν admiratus ſemper fui, rem explicare videtur,*

Salmaſij opinio exaſminatur. *ſed longè potius implicare. Etenim illud primò quidem gratis, & ſine vilo auctore veteri dictum eſt, Ficticiam ſolum myrrham ex Arabia exportari, ſi enim ἀργὸς λιζανώης, vt auctore Theophraſto Salmaſius fatetur (nam is ait, ἀργὸς δὲ κομιζέται πᾶς ὁ λιζανώης) cæteraque aromata, artificio minimè elaborata, ſed qualia manant ex arbore ad nos aduehuntur; cur non etiam myrrha? Proſecutò Theophra-*

phrastus id nusquam scripsit: nosque videmus eam, quæ inde aduehitur, myrrham verè ἀργόν, nullaque penè arte elaboratam. Deinde vis quædam videtur Theophrasti verbis inferri, cum vertuntur, *Myrrha verò ficticia alia liquida offertur, alia dura*, non enim *Ficticia* est in textu græco, quæ myrrhæ copuletur, neque auctor solam ficticiam ait ad nos aduehi: sed duplicem tantum esse myrrham, duplicemue exportari, ἡ μὲν σικτιῖν, ἡ δὲ πλάσιν. Demum nihil erat, quod ad nos adueheretur residua pars expressæ myrrhæ, viribus iam effoeta, & vniuentarijs æquè, ac medicis, alijsque inutilis. Non ergo id sibi voluit Theophrastus. Rem igitur obscuram sic illustrari posse existimo. Tus ἀργόν ad nos aduehi, tradit quidem Theophrastus: non ita tamen ἀργόν, vt omnem id artem respuerit: nam etsi *Soluturis arbor omnem penitus culturam aspernari*, eodem auctore, *apta est*, tamen accommodatam, certamque incisionem admittit, atq; adeò postulat, vt vberius faciliusque inde lacryma effluere possit. Ex incisione autem fit, vt manans gummeus humor formam quandam quæ oblongam, quæ rotundam induat, & in globulos fingatur, formeturque: id quod haud obscure traditum est, etiam à Theophrasto proximis his verbis: *Siquidem pro incisura facta figura turis sequatur, necesse est*. Imò verò *figurari in arbore potest, qua forma volueris*, eodem auctore. Itaque hac arte, aptæ nimirum incisionis beneficio tus partim in oblongos, partim in verè rotundos globulos aliterque, vt libuit, efformatum atque confectum, verè πλάσιν, licet ἀργός, aduehitur. At verò myrrhæ, non solum (ait Theophrastus) hac eadem arte in globos ficta, vt passim videmus; sed etiam in stacten non mediocri artificio liquata, expressaque importatur. Duplex igitur est Theophrasto myrrhæ species, vna σικτιῖν, quæ stillat expressione, alioque artificio; altera πλάσιν, quæ nulla penè arte, sed vna ferè corticis incisione in eam for-

Theophr.
locus ex-
penditur.

Duplex
tantum
myrrhæ
species.

Theophr.
illustra-
tur.

Turis
natura.

Turis &
myrrhæ
forma ex
incisione.

Lib. IX,
cap. IV,

Vera spe-
cies myr-
rhæ duæ.

Theophr. mam, vt tus, ficta est. Itaque Theophrasti locus sic ven-
locus il- tendus, si sententiam attendamus *Myrrha autem alia qui-*
lustratus. dem liquida, alia verò dura. Dura quidem non, vt Sal-
 masius censet, residua expressæ stacis pars, in pastillos
 conuoluta: quia hæc pingue suauis, vtileque humore in sta-
 cten liquato planè efficta, nullo fuisset vsui, nulloque ad
 nos exportanda modo: sed ἀπὸς, & qualis ex arbore flu-
 xerat. Iam si verba simul sententiamque spectemus, ap-
 prius fortasse sic Theophrasti locum vertemus: *Myrrha au-*
Alia ver- *tem alia quidem stacte, alia verò plaste:* huius nominis si-
fic aptior gnificatione ex nostra explicatione sumpta. Audeo verò
 πλάσιν ciuitate Rom. donare, σάκτιν ductus exemplo:
 nam vt olim huic verbo, aut aptitudine, congruentiaque
 maior, aut latinæ vocis caritate ius Latij datum fuit, ita
Anima πλάσιν idem de causis dare possumus: præsertim cum non-
diuersio. nisi verborum circuitu vtriusque significationem latine
 reddere possimus.

Sed longius præteruecti videmur, quàm instituta de
Horatius. Odoribus disceptatio postulet. ergo

Nunc retrorsum

Vela dare, atque iterare cursus

Cogor relictos.

Questio An stacte benè oleat, tertio loco positum in quæstione à
xi. nobis est. Nonnulli viri doctricam grauius olere censent,
 aut certè suauem nullum spirare odorem: idque ex eo,
 quòd Serapion, Brasauola, & Mathiolus idem esse stacten,
 ac styracem liquidum, scriptum reliquerint: quem profec-
Stacte & tū suauiter non olere, imò olere grauius, acutiusque; ab ol-
Styrac factu testimonium sumunt. Sed satis mirari non possum
idem Bra doctorum hominum ingenium, adeò promptum facile-
sauolo. que, vt rem, à veritate alienam, tanquam veram explo-
Renodius ratamque asseuerare non dubitent. Neque possum non
laudatur laudare Io. Renodæum, qui *stactem styracem liquidum*
non dici, imò *styracem liquidum dari nullum, aut, si de-*
tur,

zur, *statten non esse, fuisse demonstrasse* proficitur lib. 1. sed. ix. cap. 111. & iv. An, inquires, vnus Renodæus nouitius auctor Brasuolo, & alijs antiquioribus præponendus? Quidni? Nonne *Posterioribus cura sapientiores?* Nonne *Quod postremum Populus Romanus iussit id ius ratumque?* Nempe, si Liuius credimus. Sed illud opipidò de Renodæo affirmare non dubito, eum in gummi, & resinarum natura per se obscura illustranda; in explicanda specie per se implicata, mirificum fuisse: nam quod inchoauerat Siluius, & veluti leuidentiam texere coeperat, perfecit Renodæus atque expoliuit. At missum facio Renodæum, *Statten non esse* rem ipsam attendamus: in qua illud satis inter omnes constat, Statten purissimam esse myrrhæ partem, & florem pinguißimum, artificio è cœnosis partibus excerptum: ac proinde longè pluris, quàm myrrha, veneat necesse est. At styrax liquidus multò minoris venit, quàm myrrha, vè quiuis apud mercatores exploratum habet. Non igitur fieri potest, vt styrax liquidus idem sit, ac stactæa myrrha. Ceterùm stactæ (quæcunque tandè ea sit: nihil enim id miror) odorata est, immo *Statto odora- tissima* *Odoratißima*, Serapione ipso teste: odore quidem grato, ac suauis, non graui & acuto, cum enim fiat ex myrrhæ, liquore perfusa, macerataque, vt acutissimè oleat, fieri non potest: acutie, si quæ inerat, ablutione, maceratione, expressioneque retusa, & in suauem odorem temperata. Verè itaque stactæa benè suauiterque olet. Imò adeò suauiter, vt Plautus in Curcul. per antonomasiam eam usurpauerit,

Nam omnium unguentorum odor præ tuo nausæ est.

Tu mihi stacte

& in Mostell.

Vim unguenta? Quid opus est?

Cum stactæa accumbo.

Qui verò putant, stactæam idem esse, ac styrax liquidus, velint, vt cum hoc in conuiuijs accumberent: profecto

fectò impransì, incænaticque discederent, & a graui eius odore victi faterentur omnes, longè aliam esse styracis stactæq; naturam.

Item (vt tandem vltimam de Stactæ quæstionem definiam) hanc balsamo suauius non redolere, quanquam ex ijs, quæ scripta sunt, liquidò constat, tamen illud meo quidem iudicio argumento est firmissimo grauissimoque, ac planè expedito, quòd auctores omnes tum antiqui, tum recentiores, qui balsamum stactenque tractarunt primas balsami Odori tribuant, a quorum sententia hac in re ne transuersum quidem vnguem nobis recedere licet, quòd cum neque balsamum neque stactæ nobis præsto sit odoranda, in eorum verba iurare cogimur, qui vtrumque tractarunt.

Eos verò in testimonium non cito, non solùm quòd omnibus sunt obuiam, & a me superiùs plerique produci;

*P. Manu- Sed etiam quòd exemplis referta narratio dignitatem non
tius lib. habet; putida potius cuiusdam diligētia ineptæque ambitionis
de legibus speciem quandam præfert.
Rom.*

Quæstio At verò longè difficilior, vtiliorque, atque iucundior
*vel po- nos manet tractanda quæstio, An balsamum suauius oleat
tius Pa- nostri temporis odoribus Ambra, Mosco, Zibetho. Quæ
radoxum* sanè quæstio antiquorum vnguenta postliminio, vnguentarios ab inferis reuocare videtur, nam difficillimum est, de ijs iam præteritis conijcere, quæ sensu potius, quàm ratione extimantur. Nos verò etsi paradoxa loquuturi videmur, tamen ingenua quadam, & ni fallor, ingeniosa coniectura ducti, veritatem ipsam fortasse loquemur. Dupliciter autem Balsamum, & Ambra in quæstionem veniunt (quod de ambra dico, de moscho & zibetho ferè dictum volo) vel pura simpliciaque, vel mista & in vnguentum redacta. Solitarijs inter sese collatis, balsamum iucundiorem quauis ambra odorem spirare, nullus dubito, sensu ductus, si non meo, certè antiquorum, recentio-

*Tempo- ratio bal-
ratiõ bal-
sami &
ambra,*

tio-

tiorumque, qui non obesa, sed emuncta naris sunt, qui
 ambram simplicem haud suauiter olere, testatur apertis-
 simè. Balsamum vero purum, ac solitarium *Eximij odo-*
ris esse, tum sexcenti alij, tum maximè Alpinus, multo- *In dialo-*
 rum dux, & auctor probatus, atque adeò non oculatus *go de*
 modò, sed nasutus etiam testis vbique proficitur, nam is *bals.*
 opobalsamum nascens vidit, natum aduktumque contre-
 ctavit, olfecit, penitusque exploravit, atque *suavi fra-*
grantia præditum, vt dixi, proficitur. Itaque solitarium *Balsamum*
 balsamum ambrae solitariae suauitate odorum omnino præ- *suauius*
 stat: quod ipsum inferius palam erit, & clarius in luce *ambra.*
 omnium.

Conferamus modò balsamum cum ambra, moscho, & *Balsamum*
 ziberho, in vnguentum compositis. Quod nam, inquires, *cum am-*
 melius olet, balsamum, an ambraceum vnguentum? *bra com-*
 Sanè vnguento lubens primas deferò. Sed longè impar *paratum*
 vtriusque ratio est: compositum composito conferendum,
 simplex simplici, non simplex, composito. In quo sanè *Recen-*
 peccant plerique, qui simplex solitariumque balsamum *tiores re-*
 cum ambra composita conferentes, tragoedias excitant *prehens.*
 de suauitate ambrae, & ignauo, vt aiunt, balsami odore.

Itaque peruestigandum est & accuratius subodorandum *Alteræ*
questio
de am-
bra.
An ambra composita composito balsamo oleat suauius. Pro-
 fectò vnguentaria, apud priscos diligentissimè culta, ac
 perfecta, obsoleuit: nec artem callemus balsami, cinna-
 momi, stactes, aliusue benè olentis miscendi, non calle-
 mus *de oleo*, quæ caput est in vnguento componendo: ne-
 que præsto nobis sunt ea germana, ac sincera. Si verò li-
 cet ex simplicibus (quid enim id prohibet) compositum
 conijcere, incertus non hæreo, cuiusnam magis tribuam, e
 balsamo, an ex ambra condito vnguento. Cum enim
 simplex balsamum, vt probatum est, melius oleat simpli-
 ci ambra, compositum ex arte olere suauius, verò simile
 est. Neque enim vnquam crediderim, balsami suauita-
 tem

de oleo
quantum
conducit

Vnguen-
tum ex
balsamo
suauius
ambra-
tem

tem cum suauitate cinnamomi, similitumque mistam ob-
 sollescere & interire, cum odor mistione fiat a natura, au-
Odor mi- *fiat sic* *Aris finis* *in vngue* *roris com* *positione.*
 Gore Theophr. lib. vi. cap. xxi. & xxxi. & ab arte suauius
 mixtione conditur, eodem cap. xxv. experimentoq; te-
 stibus, ars enim eo spectat, ut odores perficiat; totaque
 est in suauitate simplicium temperanda, augendaque. Er-
 go ut ignauus ambrae odor acuitur a zibetho, & suauissi-
 mus excitetur; ita balsami perficitur a cinnamomo, & in
 suauiolem temperatur fragrantiam. Illud tamen monue-
 rim, veteres peritissimos vnguentarios cinnamomum ver-
Athenaus *bi causa non rude,* ut rudes fortasse aliqui & qui *Mentem*
& iecur habent anseris, existimant; sed varia multiplici-
 que arte elaboratum, in vnguentum condiendum vsur-
 passe: qua ratione suauissime redolere, quibus intelligere
 potest, qui vel simplici ebullitione in aeneo vase, quod
 Tamborlanum appellant, vulgare cinnamomum, quod
 multo minus suauis est, elaborandum committat, latex
Oleum cin- *namomi* *suauissi-* *imum.*
 enim inde (sicuti etiam ex quouis alio, citro, aniso, garyo-
 phyllo) olei speciem referens, adeo suavis elicitur, ut
 saccharo conditus, formatusque in globulos quamlibet
 ambram, & moschum suauitate vel aequet, vel praestet.
Pasili ex *oleo cinna-* *moni, &* *saccharo.*
 Bone Deus. Mansus oreque mollitus quam suauem spi-
 rat halitum? quam iucundum, & cordi amicum? quam
 gratum naribus & palato? Ita que verendum non est, quin
 ex optimo balsamo, cinnamomo vero & exquisito, cete-
 risque talibus suauis odore praeditis conditum ex arte odo-
 ramentum, aequè suauiter oleat, atque ex ambra, moscho,
 zibetho. Imò verò si haec in vnguentum composita bene
 olent, quamvis neutrum simplex bene oleat; non est, cur
 dubitemus, quin ex cypero etiam, calamo, iunco, citro,
 ireo ne dum ex balsamo, & cinnamomo, stacte, ac simi-
 libus igne aliove artificio vnguentum non conditur su-
 uissimum. Sola, credo, nos deficit aut germanorum aro-
 matum copia, aut vetus vnguentaria, quae odoramenta
 ad

ad summam vſque ſuauitatem condiebat. Reuerà enim arte opus eſt accurata varia, & recondita, appoſita δόσι, certæue ſingulorū portione, aut caſu, aut longa annorū ſeric inuenta, & ſexcentis experimentis comprobata.

Id apertè intelligimus non ſolum ex Theophrasto & Amaraco illo, Regio vnguentario, *Quicafu lapſus, dum ad Vir-*
ferret vnguenta: maiorem ex confuſione creauit odorem; giliū &
Æneid.

ſed etiam ex noſtratibus vnguentarijs, quorum ij cenſentur præſtantes, qui non plus ambrae in vnguentis adhibeant, ſed qui aptiùs eam cum cæteris miſcent. Sic ſenſu indice intelligimus, pelles Hiſpanias, ſaturatas illas quidem ambra, odoris tamen ſuauitate noſtratis non præſtare, pauciori ambra, præſtantiore arte infectis. Quid enim (obſecro) iucundius odorari poteſt noſtris pellibus, ieſemino, & vnguento ambraceo oblitis? Quid ſuauius odoramento, ex ambra zibetho & ſucco limonis certa quadam ratione condito? Quid æquè fragrans, atque moſchus, roſarum aqua mollitus, & vini laticis, qui aqua vitis vulgò appellatur, momento ex arte perfuſus? Ex arte, inquam, quia reuerà nihil eſt, quod ad odoramenta condienda magis conducat, quàm certa ſimplicium portio. Etenim vt

*Odorata
pelles ex
ambra &
ieſemino*

*Ad odoramenta
quid neceſſaria
Virgilius
in Cataſt.
leſt.*

Humor alit ſegetem, ſegeti contrarius humor;
 ita latex hic vini, & mirè acuit temperatq; moſchum, certa quadam portione miſtus; & maximè obest eius ſua-
 uitati immodicus, atque intemperatus.

Sed heuſtu? inquires: caue longiùs ab Lyceo, & Academia in Vnguentariam aberres; vel potius erres. Totum inquit Ariſtoteles, *quippiam eſt a partibus diuerſum*: non ergo ex ſuauitate baſſami, cinnamomi, ac ſimilium coniectare licet compoſiti ex ijs vnguenti ſuauitatem. Imò verò licet: ſic enim ſcimus, ex ambra & zibetho, minimè ex ſe ſuauius olentibus, vnguentum compoſitum iucundiffimè olei: quod fanè comprobatur, *Totum quippiam eſſe*.

Obſidio

Compa-
ratio vn-
guenti e
balsamo
& ex am-
bra.

a partibus diuersum. At verò non dubito, quin ex suauibus partibus suauius vnguentum condidatur, quàm ex partibus multò minùs suauibus. Ergo vero similis est, vnguentum, ex balsamo compositum, ex cinnamomo, aut similibus, igne sedulaque arte elaboratis, iucundius esse vnguento ex ambra, & zibetho: cum ea solitaria his simplicibus, ac puris iucundius oleant.

Quaestio
de odori-
bus ad
sensum
refertur.
Anims.

Cæterum instituta de Odoribus quaestio non sola rationatione, non syllogismis, aut solis auctorum placitis tractanda est. Odores sensui patent, æquissimo, acerrimoque eorum censori, ergo sensu iudice, ac duce experimento de ijs differendum iurè censeo, neque enim *Mibi* neuiquam cor consentit cum oculis, cum naribus, cum cæteris sensibus, cum sciam, neque rationem a sensibus abhorere.

neque sensus posse refelli

Lucreti-
sins.

Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa sit omnis.

Ambra
Moschus
Zibethū
exami-
nantur.
Zibethi
natura.

Et ego quidem ea, qua maxima potui diligentia præstantissimos nostri temporis odores, Ambram, Moschum, Zibethum examinaui, contrectaui, syncera, mistaq; inter se se contuli, atq; tandem peritissimis vnguentarijs in consilium adhibitis, experimento comperi, Zibethum acutissimum quidem esse, naresque ferire, ac percellere; insuaue tamen, graueque, ac *fritatione* tantum benè odoratum, ex ijs enim videtur esse, quæ *Confricata solè* & *permota reddunt odorem* suauem, vt scribit Theophrast. lib. v. de caus. plant. cap. xii. non enim quodlibet odoratum qualibet ratione olet: nam aliqua, vt tus, igne olent; aliqua, vt flores, igne odorem amittunt; aliqua mensa dentibusque contrita, vt rancida caro; alia alio modo, vt Cardanus ait de Rerum Varietate. Illud verò de Zibetho satis inter peritos vnguentarios constat, quò purius id est atque sincerius, eò acutius, ingratiusq; olere, at verò frica-
tum

Odorato-
rum di-
uersana
natura.
zibethū
purissim-
gratum.

rum acutissimum quidem odorem spirare ; non tamen aut gratum , aut suauem , nisi multo transacto tempore , aut lota illita manu , nam acutissimi illi spiritus , vehemensque eius qualitas vel tempore , vel loci interuallo , vel aqua demum abstergente opus habet , vt ad gratam mediocritatem retundantur , ac temperentur . Ex quibus vel obiter intelligere possumus , non ex eo Zibethum , longè diffitum , suauius olere , *Quòd odor* , vt ait Arist. & Theophr. *ad locum remotiorem purus , sincerusque deferatur* : sed potius e contrariò , quòd minùs sincerus acrique magis permixtus effundatur , diffusus enim longè latèque obtunditur zibethi odor , & abolita vehementia , dissipatisque spiritibus , qui acerrimo impetu sensum feriebant , suauis temperatur . Nec existimandum est , ad locum remotiorem ideo purum sincerumque deferri , quòd loci interuallo foedas quasdam exuat partes , quibus indutus grauiter oleret , quas enim partes comminisci in Zibetho possumus quibus ingratum expiret odorem ? Hebetatur potius , ac restringitur , aut certè diffunditur dissipaturque eius spiritus interiecto loci spatio , qui coactus antea atq; conglobatus odoratum insuauiter feriebat . Immo si quid iniucundum deponit in aere odor Zibethi , per quod iucundus longè diffusus sentiatur ; necesse est , vt putrescentis canis odor , qui prope ignauus , ac ferè nullus est , distans verò grauissimus , ac teterrimus , partes exuat suauis , ac benè olentes , quibus , e putrido cane expirans , mistus , ac temperatus , hebes & ignauus sit . At quas partes suauis , insuauis , foedasque demulcentes , in teterrimo canis odore fingere audemus ? Quarè neq; in Zibetho ingratae , neque gratae in cane putrido partes insunt , quae interuallo aboleantur : sed hae pingues nimis , & crassae spatio extenuantur : illae coactae , & conglobatae effunduntur , & dissipantur : omnes redduntur aptiores , vt sua quaeque visensum afficiant .

Theophr.
stus.
Aristot.
enami-
nantur
lib. vi. de
caus.
Plant.
cap. xxv.
lib. xii.
Probl. 1.
Obie-
ctio.

Canis
putridi
odor exa-
mina-
tur.

Cnr. zib.
ethi.
canis
odori
lūguis
senti-
tur illo
suauis
hic teterr.
rimus.

Pppp 2

Mihi

*Zibethū
accuratè
describitur.*

*Zibethi
color uari-
us.*

*Zibethi
odor uari-
us.*

Mihi verò hæc scribenti peropportunè adfuit ipsa Zibethi felis, Bononia Romam ab Eminentiss. Cardinali Sacchetto Eminentiss. Cardinali Antonio dono adsporcata. Huic duo insunt inter anum, & vuluam, castaneæ, & figuræ & magnitudinis, tubercula, (testes, an glandulas dixeris, nihil moror) quæ inuicem adhærescunt, & introrsum recedentiâ latent, ea verò parte, qua vuluam & anum pertingunt, digitis appræhensa, ac leuiter pressa promptè foris extuberant, & explicantur, pilis nudata. Mox subalbum crassiusculum, ac pinguem exudant humorem, in nigrum iam vergentem: acutissimum illum quidem, & nares (nisi omnino obæsas, & mucosas) grauiter, insuauiter que ferientem. Mihi sanè, qui odoratu sagacissimo (vitio ne dicam, an beneficio, incertus) prædictus sum omnino insuauis est, grauis, acutieque molestus fricatus verò atque identidem refricatus processu temporis suauiter olet. Sanè manus, quam nudius tertius illitam, ipsisque testibus humore madidis affricatam, grauiter odoratus fui, suauiter nunc olet. Ergo verè *Sunt quæ in posterum diem melius olent*, vt est apud Theophrastum Ceterum

*Petronius
Arbit.*

*Fallunt, iniques, nos oculi, vagique sensus.
Oppressaratione, mentiuntur.*

Fallunt mehercule, & mentiuntur, non inficior:
*Nam turris prope, qua quadrata surgit,
Attritis procul angulis rotatur:*

atque odoratus æger maleolentibus non fastidit,

Petronius

Et marcens casiam frequenter odit.

*Zibethū
unde, &
quo modo
finat.*

At nullus dubito, quin sano olfatui zibethum ita prorsus redolet. Neque verò putes, quod vulgo omnibus persuasum est, hunc humorem animal ira incensum exudare: (licet iratum vberius exudet) nam sponte is, in testibus turgescens, plerunque manat, ipse quidem vidi, ab humoris acrimonia vellicatam felem affricare humo testes

cxi.

eximiumque, sibi tamen vellicatu molestum, abstergere zibethum.

Narrauit etiam mihi tum is, qui eam selem curat, tum alius, qui alteras quinque ex Oriente Romam asportauit, sibi que tum eorum vnicuique pecuniam soluenti facta, videndi copia; tum emuncto e testibus zibetho vicium multos iam menses Romæ quærit: retulit, inquam, vterque animal, nisi certis quibusdam, ac definitis diebus testibus abradatur humor, nates exertosque ipsos testes, titillante sensum humoris acrimonia, septicis lingueis, in quibus conclusum est, affricare, eaque copioso inficere zibetho, quod quidem collectum, licet admistis tenuissimis pilis magis vergat ad nigrum, eadem tamen odoris insuauitate, acutique vix ferenda nares ferit, ac vellicat.

Roma
frequen-
tes zibe-
thi seles.

De moscho autem illud experimento compertum habeo, simplicem, atque sincerum, exquisitumque vehementer quidem, sed malè, aut certè non benè, suauiterque olere, si enim in pixide asseruatum moschum olfeceris, ingratam molestamque acutiem senties: si verò eius partem inde sumptam odoraberis, vix quicquam senties, quod nares oblectet, si demum liquore mollium frices, benè olere percipies; non tamen suauissimè. At verò Ambra ignaua planè est pura, ac solitaria: quam cum optimam odoratus fueris, vix dicere audeas, quid verè spiret: certè affirmare vel iuratus quisque poterit, summam fragrantiam, quam aliqui prædicant, non spirare.

Moschus
exami-
natur.

Ambra
exami-
natur.

Hinc factum esse opinor, ut veteres eam, atque adeò zibethum, & moschum neglexerint. Neque enim existimandum est, ut aliqui falsò existimasse videntur, hæc pura, sinceraque antiquitè non fuisse, sed non secus ac opere aliquo, & artificio facta, nostris temporibus in vniuersitatem rerum emanasse. Etenim ambra, siue sit balenæ semen, ut nonnulli arbitrati sunt, siue stercus quarundam auium, odoriferis herbis educatarum, in scopulis ag-

Cum vi-
teres am-
brâ bonâ
usurpa-
uerint in
unguentis.

Ambra
moschus
zibethi
antiqui-
tus co-
gnita.

gluti-

*Ambra
v. de na
scitur.*

*Ambra
semper
fuisse pro-
batur.*

*Ambra
Moschum
zibethum
semper
fuisse.*

*Cur mos-
chus, &
zibethum
antiqui-
sus non
adhibita.*

*Odorame-
ntorum
componen-
ti ratio.*

glutinatum; siue fungi cuiusdam marini species, e fundo, vbi nascitur, agitatione maris eruta, siue, quod Renodæo placet, sit bituminis quoddam genus, e maris alveo procellarum vi in littus eiecsum nunquam profectò non fuit alienum enim est existimare, hanc speciem nuper in rerum vniuersitate natam esse, & e naturæ gremio productam, & balena quidem naturæ vi ducitur, euomitque naturæ impetu; Aues illæ naturali necessitati obediens, egerunt non ex consilio, sed naturæ ipsius habitu. Fungus demum ac bitumen, si tale quipiam ambra est orbis primordio vna cum cæteris rerum speciebus genita fuisse, nemo est adeò peregrinus & aduena in philosophia, qui nesciat. Itaque quicquid tandem ambra sit, semper fuerit necesse est, Idem de Moscho, de Zibetho idem censendum est; ea namque animantia nunquam non fuerunt in vniuersitate rerum. Et moscho quidem animali fuit semper à natura insitum, vt, cum ageretur venere, ac libidine turgeret, eius abdomini adnascereretur vomica, quæ pressa, diuque lapidibus affricata, rumpere-tur, saniemque ex se promeret odoratam, quam moschum appellamus. Catus demum zibethi, orbis primordio natus vnà cum cæteris animantium speciebus, suaueolentem humorem, præsertim iratus, ac percitus, naturà exudaui-t. Itaque verendum non est, quin hæc omnia odoramenta semper fuerint in vniuersitate rerum: in vfu autem non posita, sola artis ignoratione. *Non enim omnia possumus omnes:* atque, vt ait Comicus, *Vsus, res, etas semper aliquid apportant noui.* Enim verò quemadmodum Bombardam, Tubum opticum, Horologium, aliaque non pauca nostra patrumque etas inuenit, ita etiam artem ea, per se minimè suaui, in suaue vnguentum condiendi. Exempli causa, duodecim partes ambrae, quatuor moschi optimi, & vna circiter selectissimi zibethi: vel decem partes ambrae, tres zibethi, & succi limonis exiguum (è peri-

tio;

tioribus id promo vnguentaria secretis) vnguentum sanè condies, quod pellibus affricatum, incredibilem spiret odororum suauitatem. Sunt namque, ait Theophrast. *quæ misuram desiderant ad acquirendam suauitatem.*

Lib. vi.
de Caus.
Plant.
cap. xxxv.

Quorsum, inquires, tam multa? Vt intelligas, vulgum non benè agere cum balsamo, cæterisque antiquis odoramentis, quæ ideo floci facit tanquam non suauiter olentia, quod vel simplicia, vel non ex arte composita, non æquè suauiter oleant, atque vnguentum est ambra, moscho, & zibetho conditum. Vt intelligas, nec falsa de balsamo, nec pugnantia [quod omnes opinantur] veteres, & maxime Plinium, loquutos, cum scripserunt, illud esse *Suauissimum, in fricando odoratum, Acutissimum, Austerrum.* Idem namque zibethum *Acutissimum* est, *Austerrum* quodammodo; ac propterea ferè etiam graue, ingratumque. *Suaue* tamen, si optimè *Fricetur*. Etenim vis illa, quæ præditum est, vehemens, & acutissima vnica quidem compactaque, *Austera* est, & ingrata, grauisque: *Fricatione* verò diffusis dissipatisque spiritibus, in *Suauem* temperatur odorem. Vt demum intelligas, balsamum dignum esse, quod non solum conferatur, sed longè præferatur ambra. Intelliges profectò, si animum ad ea, quæ hæcenus à me dicta sunt, posteaque dicenda, experimento duce, diligenter aduertas.

Recentior
res repræ-
hens.

Plinius
defensus,
& expli-
catus.

Balsami
natura
enuclea-
tur.

Balsami
preferen-
dum Am-
bra.

Antiquo-
rum un-
guenta
afferuntur.

Eques a
Puteo co-
mèdatur.
Pecunia
ria popu-
lorum.

Præneste
olim nobis
lissimi va-
gantes.

Sed, obsecro te Lector, secedamus paulò interius in antiquorum Vnguentariam (nam in recentiorum alias secedemus, eaque præcipuè afferemus in medium, quæ ab Illustrissimo omni rerum naturalium scientia, omnique eruditione, Cassiano Equite à Puteo mihi suppeditata fuerunt), & ne graue sit, non graues eius odores animo saltem subodorare. Spero fore, ut te non peniteat, tantisper ijs operam locasse. *Rhodinum Phaseli, quam gloriam abstruxerat Præneste, Neapolis, Capua*, itatim offendemus, vnguentum suauis, Plinio teste: deinde *Cyprium* in Cypro,

pro, & mox in Ægypto non vulgare artificio compositum:
Grocinum Ciliciæ, *Telinum* Syriæ, *Liliaceum* Æginæ,
Amaracinum, & *Melinum* in Coö, *Oenanthium* Adra-
 myttei, *Panathenaicum* Athenæ, *Pardalium* in Tarso:
 præterea *Anthinum*, *Barbarium*, *Cedrinum*, *Foliatum*
 Galeni; *Telinum* Isidori, *Pissicum* Anastasij Bibliot.
Grocinum Dioscoridis, *Acanapum* Luciani, *Brenthium*
 Clementis Alexand. *Metallicum* Hefychij, *Baccharim*
 Sophoclis, *Regium* Cratis, *Psagden* Aristophanis, *Pan-*
gonium Palomenis, aut certè Plangonis, *Nardinum*,
 Menandri, *Sagdam* Epilici, *Ægyptium* Achæi, cætera-
 Plin. lib. que sexcenta adeò suauia, *Vt transeunte fœmina, odor*
 XIII. cap. *inuitet etiam aliud agentes*. Adeò suauia acutaque, vt L.
 III. *Valerius Plotium*, L. Planci bis Consulis Censorisue fratrem proseri-
 li. VI. cap. *psum à Triumuiris in salernitana latebra-unguenti odore*
 VIII. *proditum confet*. Adeò demum suauia, vt
 Solinusc.
 II. L. *Terras odor simul atque cœlum peruaderet;*
 vtque ea

Catullus.

Cum olfacies, Deos rogabis,

Totum vt te faciant, Fabule, nasum.

Sed video te hærentem, Lector; aut certè hæsurum præ-
 uideo, an hæc vnguenta tam grata fuerint, vt cum nostris
 ambraceis comparari possint: nam eorum compositio su-
 spicionem facit non mediocrem: aliqua enim adhibentur
 vel inodora, vel etiam grauiter olentia. Cæterum vt rem,
 quæ multorum torfit ingenia, quæque plurimis persuasit,
 vilia fuisse, & grauia antiquorum vnguenta, exploratam
 habemus, multa sunt animaduertenda. Primò non om-
 nia vnguentorum genera ad delicias tantum, & luxus com-
 posita fuisse, sed pleraque etiam ad sanitatem: quod vel ex
 Pomponio Iureconsulto, non minùs antiquitate, quàm
 doctrina clarissimo, liquidò constat: is enim lib. xxxi v. ti-

tu omnino titulo II. Pandect. hæc habet: *Vnguentis legatis, non tan-*
gumenta ad deli- *tum ea legata videntur, quibus vrgimur voluptatis causa,*
tiat *sed*

sed etiam valetudinis: qualia sunt Comagena, Glaucina, Grina, Rosa, Mura, Colum, Nardum purum: vbi libet adnotare, malè Guid. Pancirolum in Thesauro Var. Lect. pro Mura, Myrrha restituere: nam aliud est mura, aut murra, seu, vt verius dicam murrha; aliud myrrha. Ex ambobus quidem odoramentum componitur, sed tamen diuersum ex ambobus: ex myrrha liquidum, ex murrha ficcum longè facilius: nam hæc lapis est, odoris præstantia nobilis, apud Parthos ex humore natus, calore Solis sub terra concreto: ex quo contrito odoramentum componitur *δίαμαρμα* nuncupatum. Neque verò quispiam suspicetur, idem esse murrham, ac myrrham mutua persuasus vocalium V, & Y, apud Latinos commutatione, vt est apud Ciceronem in Oratore: vbi *Purrhus*, & *Pyr-rhus* legitur: seu, vt emendat Victorius xiv. Variarum xxi. Burrhus, & Byrrhus; non solum V, pro Y, sed B, pro P, vsurpato (quam emendationem firmatam obseruo ab antiquo lapide, apud Castilioneum lib. *Gallorum Insulæ Antiquæ sedes*, vbi incisum est P. PLINIVS BVR. RVS) non, inquam, sibi quisquam persuadeat, ex earum vocalium vicissitudine, idem esse murrham, & myrrham; quia etsi non rarò diuersa scribendi ratio diuersam rem non designat; tamen in myrrha, & murrha rem planè aliam, imò verò contrariam significat: cum illa lapis sit, hæc gummeus humor. Itaque apud Pomponium murrham lapidem, non myrrham gummeum succum, puto intelligendam; tum quia, vt criticos monet Lipsius, Malaspina, & Schottus, in emendandis libris quò minùs recedimus à vulgata lectione, eò præstantior est emendatio; tum quia Florentini codices, omnium nobilissimi, murrham potius, quàm myrrham innuere videntur, cum apertè *Mura* habeant. Iam (eò redeo, vnde discessi) quæ valetudinis, non odoris, ac deliciarum causa condita fuerunt vnguenta, suauem spirasse odorem, necesse non

Miscell. Erud. Tom. 3.

Q q q q

fuit,

Secundò animad. fuit . Deinde , & illud animaduersione dignum est , vni-
 guenta omnis generis hominibus vsurpata , nobilibus , ac
 plebeis , diuitibus , & pauperibus , ergo non omnia exi-
Tertio a animadu. mia , ac præstantissima . Præterea diuersis partibus adhi-
 bita , naribus , capillis , manibus , pedibus , cæterisque . Non
 igitur verisimile est , omnia fuisse vniusmodi , sed alia alijs
Quartò animad- uer. magis minusue suauia . Quartò perpendendum est , in-
 condiendis odoramentis adhibita fuisse aliqua , vel inodo-
 ra , vel ingrata , acutèque olentia , vt cætera suauitate præ-
 dita quasi torpescant , ac sepulta excitent , atque acuant :
 est enim longo experimento , aut casu compertum , vt quæ-
 dam etiam iucundè olentia odoratis gratiam concilient .
 Sic aquis florum aranciorum , & rosarum myrthi aqua
 addi solet ab ijs , qui suaue illud odoramentum , *Aqua*
d' Angeli vulgo appellatum , condiunt . Sic moscho , &
 aquæ rosacæ vini latex igne extractus . Imò verò inter-
Putida etia con- ciliant suauem odorem . dum adduntur aliqua verè putida , grauitèrque olentia ,
 quæ miram conciliant fragrantiam . Quis enim crederet ,
 effoetum iam moschum , ac temporis diuturnitate conse-
 ctum , aut situ etiam , & mucore inquinatum , grauitèrque
 proinde redolentem , ab fetido excremento acui excitari ,
 & in pristinum suauemque odorem vindicari ? Panno vri-
 na leuiter perfuso exceptus moschus , iam effoetus mucidus-
 ue , ita natium resumat , recuperatque odorem , vt vel e-
 munctæ , vel mucosæ naris quisque fateretur præstantissi-
 mum eum esse , nuper ex ipsa animalis vomica promptum .
Quintò animad- uer. Vnde quinto loco animaduertendum est , nonnulla apud
 antiquos suauia dicta esse , non quia ex se suauia sint , sed
 quia alijs mista suauitatem pariant . Qua quidem in re il-
 lud animaduertendum est (lumen id quidem omnibus
 præfert , qui in libris antiquorum de rebus odoratis versan-
 tur) *εὐωδμος* , *καὶ εὐωδμος* , & *εὐωδμία* , *καὶ εὐωδμία* , ἢ *εὐω-*
Notatu digna . *δμία* , hoc est , vt interpretantur , benè olens , fragrans ,
Animad- uersione digna , suaue ; & bonus odor , fragrantia , suauitas , non semper
 dicun-

dicuntur comparatione cum benè odorato, bonoque odore, ut *εὐωμος* sit, quod inter benè odorata optimo odore fragrantiaque excelli; sed multoties distinctione à graue olente, & foetore. Itaque *εὐωμος*, & *εὐωμία* non ad-^{*εὐωμία*} dunt odori præstantiam, nec suauitatis, & fragrantiae, <sup>*quid re-
nera,*</sup> ut vocant, gradum præferunt; sed intentionem solùm, & acutiem. Apertè intelligere id possumus ex Dioscoride, qui turi nullam tribuit odoris suauitatem, cortici verò, <sup>*Lib. I. c.
LXXI.*</sup> qui multò minùs suauis est, defert *εὐωμίας*: Cateri, inquit, *cortices suffiti non ardent, sed sine odore fumum ex-
balant: turis verò cortex accenditur, & μετ' εὐωδίας ἐκδι-
μῖται*: ubi animum aduertere oportet, etsi Ruellius ver-
tit, *Cum odoris fragrantia vaporem ei aculatur*; & Marcellus Virgilius, *Cum suauitate odoris ardet*; tamen caue putes, Dioscoridem scripsisse, turis corticem incensum, suauem, ac sensui periucundum, vereque fragrantem odorem spirare. Non enim *εὐωδία* idem est apud Græcos, quod apud Latinos fragrantia. Apud hos quid fragrantia, & suauitas præstantiam odoris excellentiâq; significat, atq; adeò absolutâ generis perfectionem. *Εὐωδία* verò apud illos, etsi non rarò fragrantiam, sæpè tamen, aut solùm bonū odorem, aut odoris intentionem, & vehementiam designat.

Theophrastus id ipsum declarat lib. I. de Hist. Plant. cap. XIX. ubi loquens de succorum, odorumque, differentia, ait Apium, & Anethum *εὐωδίας* præstare: quæ non fragrantiam aut suaueolentiam significat, ut male interpretæ arbitrantur, sed solum odorem (bonum) aut acutiem vehementiamque odoris. Quotus enim quilibet est, cui in mentem venire possit, veteres eo præditos fuisse odoratu, ut apio & anetho, tanquam fragranti suauique odoramento oblectarentur? An Theophrastum, & Dioscoridem obesæ omnino, & mucosæ naris fuisse, censendum est? Itaque longè aptius, & auctoris sententiæ accomodatius ea verba superius scripta, <sup>*Theo-
phra-
stus
lux
da-
ta.*</sup> <sup>*Theo-
phra-
stus
male in-
terpreta-
tus.*</sup> <sup>*Apium
latine
fœtens*</sup>

ταῖς εὐωδίας οἷον ἀνθε, καὶ δ' ὀσπιδος, vertuntur ab eodem interprete, *Odore praterea distant* (succ) *ut anethi, cedrula*, *Odore*, non fragrantia. Hæc ideo meum lectorem monui, ut ne vulgo hominum assentiatur, qui existimant, apud veteres suauia, & fragrantia, vel ea habita fuisse, quæ nobis acutè solùm vehementiusque oleant. Sapientissimi enim antiquorum Aristoteles, Theophrastus, Dioscorides, emundissimæque naris homines probè norunt, *Quid distent aera lupinis*: quæque *Oboleant allium, haram, suem, capram commixtam*. Demum notare oportet, odoramentorum eam esse conditionem, ut a simplicium dosi, atque etiam ab alio interdum minùs odorato vim accipiant, ac suauitatem. Sic odoramentum, Romanum vulgo appellatum, a quadam herbula, ex se minimè olente, in arcanis tamen a peritissimo vnguentario habita, suauitatem mutuatur non mediocrem. Hæc, Lector, si diligenter animaduertas, tibi, ut aliquibus, mirum non videbitur, si aliqua antiquorum vnguenta suauissimum non spirauerint odorem: si alia nonnulla galbanum, terebinthum, melilotum, fœnum græcum, & alia huiusmodi non respuant, quæ aut nihil, aut non benè oleant.

Iam ea odoramenta, quæ ex suauissimis condita fuerunt, suauissima fuisse, non solùm intelligere possumus ex partibus componentibus, odorum suauitate præditis; sed etiam ex eo, quòd vnguentaria a priscis vsque temporibus ad collapsam Romanam potentiam perenne summoque studio exculta, & aucta, ad summum atque omni genere perfectum peruenerit. Nam licet Plinius Iliacis temporibus eam non fuisse, circa Darij Regis ætatem innotuisse scribat; tamen longè antiquiorem esse, multa sunt, quæ conuincunt. Et primo quidem mitto Hippocratem, qui Dario ætate maior [natus enim Hippocrates fuit Olymp. LXXX. V.C. an. ccxcii. Darius verò, bello victus ab Alexan-

XAN-

xandro, occubuit Olymp. cxii. V. C. anno circiter cccl.)
 libro, Medicus inscripto, odorum meminit. Mitto Ana-
 creontem Hippocrate vetustiore, in suis Epigramm. vn-^{unguento-}
 guenta commemorantem. Mitto Xenophanem & Hippoc.^{rum anti-}
 & Anacreonte ætate maiorem, qui sæpe apud Athenæum^{quitas.}
 lib. xi. eorundem meminit. Mitto Ennium, qui de Tar-
 quinio Rege loquens ait, *Tarquinij corpus bona fœmina*
lauit, & unxit. Mitto Archilogum, qui Romuli ætate
 floruit, *Primusque omnium voce Μῦρον usus est*, auctore Solon lege
 Athenæo lib. xv. Mitto Solonem, qui Atheniensibus vn-^{unguenta}
 guenta lege interdixit. Mitto demum Alcæum, qui Tullij^{prohibuit.}
 Regis ætate vixit; Aristippum, qui Artaxerxis Persarum
 Regis; Aristophanem, Hefychium, Empedoclem, cete-
 rosque huius & antiquioris ætatis, Rege Dario longè ma-
 iores, qui odoramentorum meminerunt: e sacris libris
 intelligimus, *Asam Regem mortuum, in lecto, unguentis*^{unguento-}
meretricijs pleno, collocatum esse. Atque ad eò *Iudith. facie*^{rum anti-}
unguento delibuta, perrexisse ad Olofernem. Imò verò
Aaron unguentum capiti affundere solitus erat quod in bar-
bam descenderet. Quinimo ipsis Iliacis temporibus vn-
 guenta odorata in vsu fuisse posita, liquet ex Homero
 Iliad. viii. loquens enim de Iasone, *Vnixerunt*, inquit,^{Olei nomi-}
pingui oleo, diuino, suauis, quod ei odorem spirabat. Olei ne quid.
 autem nomine *μύρον* intelligit: quæ vox ab Archilogo,
 Homero iuniore, inuenta fuit. Vnde Athenæus lib. xv.^{Rosaceum}
Ε'λαια, olea adiecto epitheto ut Rosaceo, inunxit oleo Di^{Homero}
uino, parato e floribus &c. appellata ab Homero fuerunt^{cognitum.}
 vnguenta odorata. Immo *Rosaceum Homero fuisse cogni-*
tum, ex eo conijecimus argumento, quod ῥοδαῖον ε'λαιον Venus Plinius.
Heſtoris eadauer obunxerat, vt scribit Pierius Valer. libro
 LV. Hieroglyph. Atque tandem multò ante Regis Darij
 scrinium ab Alexandro in expugnatis castris repertum,
Cambyſis persarum Rex misit ad Regem Aethiopia alaba-
ſtrum unguenti. Cum igitur, vt eo, vnde abetraui, quasi
 elon-

e longo diuerticulo redeam, ab antiquissimis vsque tēporibus Vnguentaria coli diligentius ceperit, verisimile est ad postremam Imperatorum luxuriosam ætatem perdu-
ctam, planè excelluisse, vnguentaue proinde ex suauis-
simis aromatibus suauissima composuisse.

*Varius un-
guentorū
usus.
Omnibus
partibus
vnguenta
adhibita.*

Id ipsum coniectare licet ex vario usu, partibusque va-
rijs, quibus ea affricabantur, etenim capillos obliniri con-
sueuisse, liquet ex Iuuenali, Persio, Ouidio, Propertio,
Horatio, Martiali, Tibullo, Petronio, Archestrato, &
Seneca in Tryeste.

Verna capiti fluxere rosa,

Pingui madidus crinis amomo.

*Pro Sex.
Roscio.*

atque ex Cicerone de Chryfogono Sillæ liberto: ipse
verò quemadmodum composito, & delibuto capillo passim
per forum volitet cum magna cæterua togatorum, videtis,
Iudices.

*Vnguento
rū luxus.*

Quid? eò perductus est vnguentorum luxus, vt
non solum capilli, facies, nares, manus, cæteræque nobi-
les partes, quas, patientiæ leæoris consulens, veterum te-
stimonijs non comprobo, vnguentis oblinirentur: sed
ipsi etiam pedes, vt auctor est Athenæus lib. xii. Dipno-

*Qui popu-
li vngue-
tariam
oncoluo-
rins.*

soph. Quid? non solum vestes, lecti, domus, parietes, solia
militaria signa vnguentis inficiebantur; sed ipsæ ferè ma-
tulæ, vt scriptum est à Clemente Alexand. lib. xi. Pedag.
Non solum externo luxui vsurpata fuerunt vnguenta, sed
cibis etiam potioribusque mista, vt ex Aristotele constat
lib. de sensu & sensili, Plauto in Milite, Horatio, Martia-
li, Athenæo, cæteris. Non solum tot sæculis a tot populis,
Lydis, Pergamenis, Ephesijs, Ionibus, Cilicibus, Rho-
dijs, Cyprijs, Phænicibus, Syris, Persis, Aegyptijs, Tar-
sis, Sidonijs, Capuanis, Prænestinis, alijsque multis, qui
vnguentorum arte laudeque floruerunt, foeminæ præser-
tim contentæ non fuerunt vnguentis ad summam suauitatem
conditis; sed etiam

*Fæmina-
rum lu-
xus.*

*In dies ab eis noua exco-
gitata fuerunt, vt inexplibilem cupiditatem boni oda-
ris*

ris insatiabilitate explerent, ut est apud Clementem Alexandr. loco nuper laudato. Non solum viuis, sed mortuis etiam affricabantur vnguenta, ut auctor est Alexander ab Alexand. Genial. lib. III. cap. VII. Gutherius De Manium Iure, Kirchmanus De Funeribus Roman., Reuardus, Coluius, cæteri. Non solum homines, sed Dij etiam videntur quodammodò vnguenta vsurpasse: nam Sophocles poeta in Creten.sibus Venerem Deam vnguento perfusam fingit: Palladem verò, cuius nomine mentem prudentiamque intelligimus, oleo perungi, & exerceri. Sed quid multis opus est? non modò rebus quibuluis, non viuis modò, non modò mortuis, neque Dijs tantum adhibita Vnguenta, sed etiam instar aquæ affundebantur, omniaque irrigabantur, ut auctor est Plutar. in Problem. Itaque mirum non est, P. Licinium Crassum, & L. Iulium Casarem Censores, immoderatum vnguentorum vsum, coercentes Edixisse, ne quis venderet vnguenta exotica. Exotica autem sunt preciosa, ut ex Plauto liquet in Mostell.

Non omnes possunt olere vnguenta exotica.

ac propterea nonnisi dissolutis, & amatoribus conuenire, iurè scribit Io. Sanesberienfis lib. VII. Ex quibus emendare licet Lucilij locum apud Nonium: Vnguentum excoctum attuli: exoticum legendum, vix dubito: hoc est, Peregrinum, ac preciosum. Nec mirum est, Lycurgum (redeo enim eò, vnde eruditionis causa paululum diueriti) atque Lacedæmonios vrbe vnguentarios expulisse; Athenienses, Solonis legem obseruantes, vnguenta vetasse Socratem demum acriter inuectum in sui temporis lasciuiam, vnguentorumque luxum detestatum, dixisse, Viros solum probitatem olere debuisse.

Si ergo ars vnguentaria tanto luxui, tot sæculis, a tot tantisque populis vsurpata fuit, planè excultam, perfectamque fuisse, necesse est: adeò ut verendum non sit, quin verè

Martius
adhibita
vnguenta

Athenaus
lib. xv.

vnguenta
Romapro-
hibita.

Lucilius
emendatum

Sparta, &
Athenis
vnguenta
prohibita.
vivorum
odor pro-
hibita.

verè suauia iucundaque condita fuerint vnguenta, abunde ex Arabia, & aliunde suppeditatis Balsamo benè odoratorum principe (nam.

Propertius.

Natura hic posuit, quidquid obique fuit.

Casia, Citro, Staëte, Cinnamomo, Styrace, Iesemino, Rosa, Cipero, Iunco, cæteris sexcentis.

His paucis, Lector, prolusisse libuit (nec enim

Rutilius

Iure suo poterat longior esse liber)

Itiner.

lib. II.

& quasi ludicra, e philologico penu deprompta, nunc præmisisse.

Virgilius
in Calice.

Posteriùs grauiore sono tibi Musa loquetur

Nestra, dabunt cum securos mihi tempora fructus.

FINIS.

INDEX

679

Rerum, Nominum, & Verborum memorabilium.

A

- A** Baños Insula pag. 382.
A Aborigines Italiae primi Incolae pag. 5. primum in Montanis vicatim habitauerunt pag. 10.
A Abrogatio Legum pag. 346.
A Acilia Lex, quam micissimam Cicero vocat pag. 283.
A Achrisij Sepulcrum pag. 358.
A Adriani Moles pag. 410.
A Aediles cur alternis Annis ex plebe fiebant, postea promiscuè pag. 177.
A Aelia Lex pag. 187. & seq.
A Aemilia Lex pag. 172.
A Aemilius Probus Graecorum Ducum vitam conscripsit pag. 473. & 521.
A Aequicolae pag. 46.
A Aerarium in Saturni, Opifq. Templo pag. 336.
A Agathius scripsit stylo tenui, & confuso pag. 479. & 546.
A Agrariae Leges, & à quo prolatae pag. 211. & seq.
A Albani Montis Caucasii incolae defunctorum curam nullam habuisse traditur pag. 399.
A Alciatus doctissimus, & elegantissimus Vir pag. 458.
A Alica frumenti species pag. 80.
A Alista Aboriginum Metropolis oblecta, & diruta pag. 457.
Miscell. Erud. Tom. 3. R r r r Aka-

- Altaria portatilia, & quadrata Anſæ pag. 18.
 Ambroſius, & Ambroſiana Eccleſia pag. 125.
 Americus Veſpucius, cui primùm America Innotuit p. 136.
 Amnianus Marcellinus Græcus miles Hiftoriam Romanam ſcribere aggreſſus eſt pag. 477. & 538.
 Amiterni origo incerta pag. 14.
 Amiternum Veſtinorum Regia pag. 7.
 Anaſtaſius Bibliothecarius planè barbaro ſtylo, ſed optima fide Hiftoriam conſcripſit pag. 481. & 540.
 Antia Lex pag. 172.
 Antius Reſtio Legislator pag. 254.
 Antonia Lex. pag. 230. & 272.
 Antonius Auguſtinus pag. 398.
 M. Antonius, Caymus pag. 302.
 Antonius Galeſius pag. 302.
 Andreas Lauretanus Antiquitatis bene peritus pag. 244.
 Appianus ſcriptor mendax pag. 222.
 Appianus Alexandrinus Hiftorias Romanas proſecutus eſt pag. 473. & 519.
 Apenninus dicitur ab Aplo pag. 211.
 Apollinis Ludi pag. 164.
 Appuleia Lex pag. 271.
 Aprutium pro Aprutio pag. 74.
 Apus Crasiana vbi pag. 351.
 Aquæ Sextiæ, ac vnde Nomen obtinuerunt pag. 73.
 Aquillia Lex pag. 315.
 Arabia cuius dicitur ſelix terra, odorifera &c. p. 647. ſeq.
 Agachæes contendens cum Miſernis pag. 36.
 Argiuorum ex Græcis quatuor pag. 394.
 Ariminus pag. 75.
 Arachæi Xerſis Præſiti Monumentum pag. 409.
 Aſſyrii cæci, & molle mortuos conſuevit pag. 386.
 Aterina, ſeu Ateria Lex pag. 249.
 Aſſina Lex pag. 245. & ſeq.

Athen-

- Auentinum de Remi Sepulchro Remuria dicebatur p. 42.
 Augures, & eorum auctoritas pag. 345.
 Augusti Cæsaris Monumentum pag. 410.
 Aulia Sedes pag. 65.
 Auianum, seu Apianum Vicus infra Apia conditus p. 21.
 Auium cantus, vel volatus obseruabatur pag. 330.
 Aurelia Lex pag. 229. & 231.

B

- B** Adriani, & Hyrcani ætate confectos canibus obij-
 ciebant pag. 398.
 Balsami odor pag. 667. ejus natura pag. 669.
 Balsamum an suauius oleat Ambra, Mosco, Zibeto pag.
 660. præferendum Ambra pag. 660.
 Baebia Lex pag. 172.
 Beda Annalium Scriptor pag. 480. & 548.
 Beneuentum pag. 72.
 Bithyniam Populo R. Rex Nicomedes testamento reliquit
 pag. 202.
 Bondelmontius pag. 129.
 Brachimanæ apud Indos mirabiliter mortem contem-
 nunt pag. 391.

C

- C** AEcia Vicus vnde Nomen Cæcilie Gentis factum
 est pag. 13.
 Cadauer vnde dicatur pag. 368.
 Caij Filij coronati floribus pag. 9.
 Caius Marius Lego Domitia factus augur pag. 158.
 Calpar vinarium Vas vndè dictum pag. 15.
 Calpurnia Lex pag. 172. & 208.

Rrrr 2

Came

- Camerfolis longa post sæcula Clusium nuncupata p. 98.
 Camillus dictator controuersias inter Patres, Plebemq;
 sedauit pag. 175.
 Carolus Magnus Longobardos debellauit pag. 116.
 Carolus Sygonius magnæ doctrinæ Vir, & ingenio præ-
 ditus eximio pag. 187.
 Caspij septuagenarios fame necant pag. 397.
 Cassia Lex pag. 195. & 198.
 Cassianus à Puteo pag. 669.
 Cassius Viscellinus primus omnium promulgauit leges
 agrarias pag. 211. Filium damnauit, verberibusq; af-
 fectum necari iussit pag. 212.
 Catanci, qui pag. 129.
 Cecilia Didia Lex, & à quo lata pag. 243.
 Cenotaphium honorarium tumulum pag. 377.
 Cecropis Sepulchrum ubi pag. 358. eiusdem mos institu-
 tus terra humandi cadauera pag. 392.
 Charon Nauta pag. 383.
 Cartago, & Numantia per Scipionem, & L. Mummiū
 deuictæ pag. 201. vnde Scipio cognomen Africani,
 Mummius Achaici retulerunt pag. 201.
 Cincia Lex aduersus auaritiā pag. 251. De donis, &
 muneribus pag. 324.
 Cinnamomi odor redolens pag. 641. oleum 662.
 Cistæ ad suffragia custodienda pag. 332.
 Claudia Gens vnde originem traxerit, ac alia ejusdem
 pag. 63 64.
 Clodia Lex pag. 316.
 P. Clodius Trib. Pleb. cui nihil in tota vita modestia fuit
 pag. 261.
 Cœlia Lex pag. 195. & 196.
 Coloniæ ex Aboriginibus, & Vestinis. pag. 17.
 Columna in Sepulcro, supra quam imago defuncti. pag. 33.
 Comminia Familia vnde dicta. pag. 13.

Com-

- Commini** vnde appellati. pag. 85.
Comitialis morbus vnde dictus. pag. 198.
Conissa Vrbs à Conitio. pag. 87.
Conium Vicus. pag. 58. & 59.
Conuiuia in funeribus. pag. 367.
Coragium pro virginali Sepulchro. pag. 370.
Cornelia Lex pag. 166. & 172. quam tulit L. Sylva Dictator
 pag. 206.
Cornelia Lex pag. 216. 254. 316. De Sicarijs, & veneficis
 pag. 289.
Cornelius Tacitus optimus Historicus. pag. 471. & 511.
Corfica victa, ac Prouincia facta à C. Papirio Massone
 Consule. pag. 199.
Cosmus Magnus Dux. pag. 137.
Cottæ Lex. pag. 230.
Cotila Aboriginum Vrbs expugnata. pag. 47.
Cotyla Insula innatans. pag. 18. 19. 20.
Crana cur Venus dicta. pag. 16.
Cranus Mons appellatur à Crania. pag. 21.
Cranus, & **Crana**, pag. 6. & 7.
Cranus Mons, qui & **Sicanus**, demùm **Canus** appellatus
 est. pag. 13.
Creditoribus apud Ægyptios in pignus dabantur paren-
tum corpora. pag. 384.
Cremandi corpora consuetudo vsque ad Antoninos Im-
peratores. pag. 372.
Crestones Thraciæ Populi vxorem matrem cum viro se-
pelire moris est. pag. 400.
Creta à Q. Metello debellata. pag. 202.
Crimina capitalia. pag. 265. & seq.
Cryptæ subterraneæ. pag. 360.
Coretes iuxta Tiberim Palatium deduxere Colomiam.
 pag. 30.
Cureses, ac **Curetum nomen**, ritus &c. pag. 50. 51. & 55.
 Idai,

- Idæi, Dattyli, Cobyri, & Corybates appellati. pag. 51.
 Curiata Lex admodum vetus. pag. 206. vbi, & quomodo
 ferebatur. pag. 207.
 Curia ex Populo in xxx. partes diuisa. pag. 155.
 Cyprus vltima stante Republica in Prouinciâ formam re-
 dacta. pag. 202.
 Cyri Regis Sepulchrum. pag. 409.

D

- D**æmones Oraculorum causæ. pag. 617.
 Dantes Castellam virtutis ergo dilexit. pag. 96.
 Dardanus in Samothraciam fugit, & latuit. pag. 43.
 Decoctores. pag. 165.
 Decoctoribus certus locus Lege Roscia constitutus. p. 165.
 Denicales Feriæ. pag. 378.
 Derbices eos, qui septuag. finum Annum excessissent ju-
 gulabant. pag. 397.
 Didia Lex. pag. 172.
 Digitus defuncto incidebatur. pag. 373.
 Diodorus Siculus Bibliothecam Historicam indidit. pag.
 469. & 496.
 Dion Cassius rerum Romanarum Scriptor. pag. 474. & 525.
 Dionysius Halicarnassus, cuius extant Libri decem.
 pag. 469. & 498.
 Duumuri. pag. 467.

E

- E**burna Regio, quæ vulgò Terra laboris, seu Campa-
 nia felix ab agri vbertate. pag. 80.
 Ecclesia Florentina. pag. 121.

Ephron

- Epithron qua de causa Ephran appellatus. pag. 365.
 Episcopus Prætores creabat per Annum. pag. 116.
 Etesiodorus Scythia Populi parentum funera cantibus læti
 prosequi dicuntur. pag. 398.
 Etuli Danubij accensæ senes, & morbo male agentes pu-
 gione conficiebant. pag. 398.
 Euerriator, qui accepta hæcitate iusta facere defuncto
 debet. pag. 371.
 Exilium, & exilij duo genera. pag. 259.

F

- Fabia Lex. pag. 251.
 Fabricius de veneficio condemnatus. pag. 258.
 Fæculani à Fescenninis. pag. 99.
 Fæculanus situs, & Fæcularum origo. pag. 101.
 Falcidia Lex. pag. 216.
 Fannia Lex pag. 165. quando lata pag. 253.
 Februaria Romani Mense Februario Diti Patri celebra-
 bantur. pag. 379.
 Feciales, & Feciale ius. pag. 46.
 Ferdinandus Medicus culmen gloriæ. pag. 137.
 Feriæ Denicales. pag. 378.
 Fidius Mons. pag. 68.
 Firmum à Firma gente. pag. 49.
 Flavia Lex. pag. 314.
 Flauiorum Domus. pag. 121.
 Flavius Eutropius Historiam Romanam breuiter per-
 tractatus est. pag. 477. & 537.
 Flavius Vopiscus sub Diocletiano, & Maximiano Scriptor.
 pag. 476. & 532.
 Florentia creuit sub Othone aduocato agro ampliore, & iu-
 risdictione. pag. 117.

Flo-

- Florentinus ad congerendam pecuniam natus. pag. 126.
 Fluentini pro Florentini. pag. 109.
 Foeneratores peiores habiti, quàm fures. pag. 243.
 Furia Lex. pag. 216. 245. & seq.
 Fusia Lex pag. 187. & seq. ac pag. 192. & 245.

G

- G** Abinia Lex. pag. 195.
 Gallia Cisalpina quando Prouincia facta. pag. 201.
 Gallicanus Imperatorum Vitas scripsit pag. 477. & 534.
 Gallorum Antiquorum in sepeliendis, cremandis que cadaueribus ritus. pag. 401.
 Gaspar Contarenus in omni genere vitæ admirabilis, & eximius, pag. 149. & 150.
 Gentius Illyriorum Rex cū fratre coniuge, & liberis ante currum triumphalem L. Anicij ducti. pag. 201.
 Germanorum Funera. pag. 402.
 Gracchus Legem tulerat, vt equites Rom. judicarent. pag. 219.
 Griphonij benignè ab Aurano suscepti. pag. 7.
 Guidus Pancirolus notatur. pag. 674.

H

- H** Einsius laudatus. pag. 656.
 Helenes Memorabile Monumentum. pag. 409.
 Henricus Imperator contra Florentinos agrum vastat. pag. 118.
 Herodianus Historiam Romanam Principum sui temporis confecit pag. 474. & 527.
 Horatia Lex. pag. 172.

Horæ

Horæ , quibus agi cum populo posset . pag. 342.

I

Iacobus Chizola . pag. 302.

Ianigenæ qui fuerint pag 6. priores in Italia. pag. 7.

Iani aduentus in Italiam pag. 6.

Ianus Italiæ cultor. pag. 5. & 6.

Iapigia vbi. pag. 79.

Idolatria in plus quàm trecentum sectas diuisa. pag. 620.

Ilicet , quod est quasi licet. pag. 374.

Indorum multiplex, & varia sepeliendi consuetudo. p. 389.

Illyricum, & Dalmatiam L. Anicius Prætor debellauit, & vnâ Prouinciâ fecit. pag. 201.

Imella Fluius. pag. 26.

Incestus graue crimen. pag. 269.

Indigetes. pag. 10.

Iornandus Gothus omnium tēporum Chronicon scripsit. pag. 480. & 546.

Iouis Clusij Templum. pag. 105.

Italia brachium dextrum Europæ pag. 6. Virtutis nuskam oblita pag. 40. ex Græco vocabulo appellata. pag. 350.

Iudæorum consuetudo corpora condendi. pag. 402.

Iulia Lex. pag. 172. 230. 246. & seq. 289.

Iulius Capitolinus omnium Principum Romanorum vitas conscripsit. pag. 475. & 528.

Iulius Cæsar belli Gallici, & Pompei Libros scripsit. pag. 468. & 491.

Iulius Frontinus Stratagemata conscripsit p. 472 & 514.

Iunia Lex. pag. 216.

Iunia Licinia Lex quando, à quo, cur, & quando lata. pag. 243. & 244.

Miscell. Brud. Tom. 3.

S I I I

Ius

Ius omne, aut à Natura est, aut à consuetudine, aut à Legibus. pag. 151.

Ius Ducum, & Regum denominare, & imponere noua Gentibus nomina. pag. 75.

Ius Sepulchrorum. pag. 363.

Iustinus Trogi Pompei Librorum Epitomen conscripsit. pag. 474. & 524.

K

K Alendarium pro Libro rationum, in quo concentratores Nomina debitorum describebant. pag. 458.

L

L Accedæmoniorum Regum Funera. pag. 393.

Lacones Legum, & securitatis amantes. pag. 20.

Lacus Sabatius. pag. 25.

Laelius Taurellus. pag. 302.

Laidēs ubi sepulta. pag. 365.

Lambinus reprehensus. pag. 653.

Lampridius Romanorum Imperatorum Vitas explicauit. pag. 476. & 530.

Lares pro Sole, & Luna interpretati. pag. 8.

Larches, & Lucumones Tuscorum Principes. pag. 405.

Lecti, & Lectisternia in Romanorum exequijs. pag. 377.

Lexatoria Lex. pag. 316.

Leges Lacedæmoniorum à Lycurgo latæ, Atheniensium à Solone. pag. 148.

Leges Romanæ à quibus, & quando latæ. pag. 152. ac 153. & seq.

Leges Romilia, Tribunicia, Domitia, Sextia, Licinia. pag. 157. & seq. Papia pag. 462. Le-

Leges nec nisi à magistratibus , nec nisi comitijs ferebantur . pag. 317. incidebantur in æs , seu in columnis . pag. 335.

Leges sacratæ . pag. 170.

Legislatores quomodo leges ferebant . pag. 317.

Leonissa . pag. 88. & 89.

Leonissani Conissæ reliquæ . pag. 88.

Lestrigones in Italia regnantes . pag. 41.

Libitina Sepulchrorum Dea . pag. 357.

Libitinarij . pag. 370.

Licina Lex . pag. 172. à P. Licinio Crasso lata . pag. 241. 242. 246. & seq. ac 316.

Lilium vetus Insigne Florentiæ . pag. 109.

Litophagi Libyæ Populi suorum cadauera in Mare jactare consueverunt . pag. 399.

Liua Lex . pag. 213. 250.

Liuius Drusus Senatum , & ordinem equestrem dissidentes . Lege conciliare , & ad concordiam producere conatus est . pag. 220.

Liuius vanus , & aliquando inutilis Scriptor . pag. 221.

Locus ferendæ Legis . pag. 337.

Lucensium Priuilegia , foedera &c. pag. 135.

Lucilius emendatus . pag. 677.

Lucius Florus epitome Historiarum reliquit . pag. 473. & 522.

Lucius Papa quid impetrarit à Federico Imperatore . pag. 134.

Lucretius Tricipitinus Urbis Præfatus . pag. 168.

Lucrum , ex foenere maximè damnatum . pag. 428.

Ludi non fuerunt sine sacrificijs . pag. 163.

Ludi Appolini sacri , seu Appolinæ . pag. 164. & 165. quando instituti . pag. 163.

Ludi Funebres . pag. 367. Eorum Præsides . pag. 376.

Ludi Megalenses . pag. 165.

SSSS 2

Ludi

- Ludi Nouendiales . pag. 378.
 Lugere defunctos quomodo, ac per quantum tempus apud antiquos. pag. 375.
 Lutatia Lex . pag. 287.
 Lycij non nisi veste muliebri mortuos lugebant. pag. 399.

M

- M**. Pro N. scriptum apud Priscos . pag. 35.
 Macedonia deuicta à L. Æmilio Paulo , & Prouincia facta à Q. Metello , qui Macedonici cognomen est adeptus pag. 200.
 Manilia Lex pag. 229.
 Marcellinus Annalium scriptor . pag. 480. & 547.
 Martia Lex à Marcio Philippo lata . pag. 213.
 Massagetæ mortuos bestiis vorandos proiciebant . pag. 396.
 Mathildis S. Romanæ Ecclesiæ Filia dilecta , Populorum Mater &c. pag. 120.
 Mauritania per Calligulam Imperatorem in duas Prouincias diuisa . pag. 201.
 Mausoleum vnde vocatum . pag. 370.
 Mausoleum ab Artemisia constructum inter septem Orbis miracula . pag. 408.
 Medicæorum Gens . pag. 136.
 Melittutan Massa quæpiam mele condita , seu ossa , quæ cum obolo vita functis dabatur . pag. 384.
 Memmia Lex . pag. 235.
 Menenia Sextia Lex . pag. 250.
 Menia Lex . pag. 179.
 Metilia Lex à quo lata . pag. 252.
 Militiæ Leges . pag. 209.
 Minascia Gens à Mino . pag. 75.

Minerva

- Minerua à Minando, ac ejus Munia. pag. 76.
 Miniati Nomen vnde. pag. 120.
 Mulieribus in funeribus antiquis ciulandi mos, & comas,
 genasq; lacerandi. pag. 373.
 Murrha quid sit pag. 671.
 Musica præparat apud Oracula. pag. 607.
 Myrrha, & ipsius suauitas. pag. 671. & seq.

N

- N** Abathæi, atq; Arabes defunctorum corpora in ster-
 quilinijs condebant. pag. 396.
 Natamones in Africa sedentes vita functos sepeliebant.
 pag. 396.
 Niliacum quid significet. pag. 650.
 Nini Regis Sepulchrum. pag. 409.
 Niobis infelicitas. pag. 376.
 Nouendiales Ludi, ac Nouendialia sacra. pag. 378.
 Numa Vir Sanctissimus. pag. 273.
 Nindinæ vbi, quando, & quomodo agebantur. pag. 322.
 Nymphæ Commitiæ sic dictæ à commotione. pag. 20.

O

- Odd Belisci Sepulchrorum causa erecti. pag. 408.
O Obnunciatio quomodo fiebat. pag. 330.
 O à Rodolpho Cæsare in Etruriam præmittitur. pag.
 133.
 Odoramenta componendi ratio. pag. 668.
 Odores in Sacris. pag. 646.
 Oenotrij Italiam tenuere. pag. 11.
 Oetria ab Octro dicta prima Etruriæ pars. pag. 28.
 Ogulnia

Ogulinia Lex de Sacerdotijs. pag. 325.

Opis Oppidum. pag. 22.

Oppianicus de veneficio damnatus. pag. 262.

Oratio funebris post epulas pag. 367.

Orchia Lex. pag. 172. & 253.

Ordo Equeſter ſeorſim à Plebe xiv. gradibus ſedebat.
pag. 165.

Oroſius indignus Hiftorici nomine. pag. 478. & 542.

Oſyrius Ægyptius primùm oftendit in occiſo Lycurgo Gi-
gantes mortales eſſe. pag. 39. accerſitus ab Italis. ibid.

P

P. pro B. proferebant Veſtini, & Sagi. pag. 12.

Paconæ vita functos in ſtagna proicere peribetur?
pag. 399.

Panobi Populi Libiæ quomodo Regem ſepeliebant. pag.
396.

Panſa Leges Antonij abrogauit. pag. 159.

Papia Lex. pag. 237. 246. & ſeq.

Papiria Lex. pag. 195. & 250.

Paricida, & Patricida. pag. 301.

Parthi Deſunctorum cadauera canibus, auiſuſque Ianiani-
da proponere ſolebant pag. 395.

Patelarij Dij qui. pag. 28.

Paterfamilias, quaſi Rex Sacrificulus ſacra faciebat, fami-
liaribus epulum dabat. pag. 9.

Patriciæ Supplicium. pag. 371.

Paulus Diaconus diligens in hiſ, quæ litteris mandauit,
verùm tenui, & quaſi barbara dictione. pag. 480. &
549.

Pax Caudina. pag. 184.

Pedicinium à Sacerdotali pedo, vnde Populi in Apulia

Pedicini. pag. 65.

Pes

Perduellio omnium de Maieſtate criminum atrociffimum
quid ſit. pag. 272.

Perſæ cera circumlitos mortuos condire ſoliti. pag. 394.
nitro ſalire, & poſtmodum corio contegere. pag. 395.

Petilia Lex. pag. 172.

Petronia Lex. pag. 246. & ſeq.

Peucetij à Peucetio. pag. 11.

Phryges mortuos igne cremare conſuevere. pag. 399.

Pici aduolantes ſuper ligna inſident; ſuper volantes quaſi
præcedebant Duces, & alia notatu digna pag. 65.

Pini Nuceſ pro ſceptro, ac præferebant ſacrificia. pag.
60. & 61.

Piperis arbor in Italia. pag. 651.

Pittacus è ſeptem Græciæ Sapientibus. pag. 368.

Plautia Lex pag. 246. & ſeq.

Plinius circa Baſſam, ac alios odores deſenſus, & ex-
plicatus. pag. 669. repræhenſus. pag. 674.

Plinius Cæcilius Iunior Romanorum Ducum geſta exara-
uit. pag. 472. & 515.

Plinius Secundus Hiſtoriæ Naturalis Libros composuit.
pag. 471. & 506.

Plutarchus Traiani Præceptor Vitas inſigaium viroſum
conſcripſit. pag. 471. & 508.

Pluto tum Dites, tum Soranus, tum Sumanus appellatus.
pag. 357.

Polyandriſon, quod nos Cœmeterium vocamus. pag.
369.

Polybius vetuſtiſſimus omnium, qui ſcripſerunt Roma-
nas Hiſtorias. pag. 367. & 487.

Polinctor. pag. 371.

Pompeia Lex. pag. 230. & 288.

Pompeius Magnus Annum agens xxxv. Conſulatum
geſſit. pag. 180. Mithridate victo triumphauit. pag. 202.

Sylla Dictatore concedente contra Legem eques Rom.
adhuc triumphauit. pag. 211. Pom.

- Pomponius Iurifconsultus clarissimus. pag. 670. emendatus. pag. 671.
- Populetum Vicus. pag. 14.
- Populus Florentinus ex Centurijs per agri distributionem numeratus. pag. 113.
- Populus Opicus, cuius de nomine Coloniae plures deductae pag. 21.
- Porſenę Regis Labyrinthus. pag. 408.
- Portia Lex. pag. 238. & 298.
- Potestas Legis vtrum maxima, vtrum perpetua. pag. 344.
- Prætoriani ad conſeruandam aureæ ætatis ſecuritatem. pag. 12.
- Prætura patricijs tantum hominibus deferrebat. pag. 177.
- Procopius Cæſarienſis Hiſtorias optima fide conſcriptas reliquit. pag. 479. & 544.
- Prouinciæ Conſulares quot, & quæ fuerint, ac à quibus adminiſtratae pag. 204.
- Ptholomeus in Tuſciam miſſus. pag. 122.
- Pubilia Lex à nonnullis Voleronia imperitè vocata. p. 186.
- Publius Cornelius Rufus Strenuus Dux pag. 252.
- Putida etiam conciliant ſuauem odorem. pag. 672.
- Pyramidum variæ formæ. pag. 407.

Q

- Qvæſtores creati regnante Romulo. pag. 167.
- Qvæſtorum numerus duplicandus. pag. 174.
- Quinctia Lex à C. Quinctio Flaminio Tribunopl. lata. pag. 213.

Rantij,

R

- R** Antij, Aruncij, & Carancij Populi. pag. 17.
 Regum Lacedemoniorum funera. pag. 293.
 Regum Romanorum sepultura, & sepeliendi ritus, ac ceremonie. pag. 17.
 Regum Scytharum curiosus, & ab alijs diuersus sepeliendi modus. pag. 386.
 Renodus laudatur. pag. 338.
 Rhombus optimus in Adriatico Maris. pag. 453.
 Rhodanus, & Sabregulus Monachorum, & Abbatum. pag. 42.
 Romulus temperati fuit ingenij tum ad rem bellicam, tum ad religionem accommodati. pag. 255.
 Rosa in Rhodijs Numismatibus. pag. 32.
 Roscia. pag. 163.
 Rubia lex quando lata. pag. 203.
 Rutilius vir summæ innocentie, qui Legatus à Publicanorum iniurijs Asiam defenderat. pag. 220.

S

- S** Abatius Saga dictus, & ab eo Sabini. pag. 9.
 Sabatius Curetiensis in Italiam aduenit. pag. 25.
 Sabini ditionem aduenit, Ripas Tiberis Pontem coniunxit, & alia eiusdem egregia. pag. 27.
 agriculturam docuit. pag. 28.
 Regionem inter Janiculum Saturniam coluit. pag. 29.
 Sabus Sabatij filius de Patrio nomine Sabines appellare voluit. pag. 37.
 Colonias posuit Sabatius ultra Tiberim, ubi de Sabatium lacum proprio denominauit nomine. pag. 56.

Mistell. Brud. Tem. 3.

T t t

Sacer

Sacerdotes Flamines, Diales, Martiales, Quirinales. pag. 156.

Sacratae Leges. pag. 170.

Salustius Caesaris dictatoris, Pompei Magni, & Marci Ciceronis tempore vixit. pag. 404.

Sandapilarij, ac vnde nuncupati. pag. 371.

Sandapilarij Sepulchrum celebratum. pag. 409.

Sardinia de qua T. Manlius Torquatus triumphauit. pag. 409.

Sardinia Populi Rom. pag. 409.

Sarsina Plauis Patria. pag. 171.

Saxus Sabini lingua sanguis. pag. 409.

Scaligeri vniuersalis virtus. pag. 644.

Scaligeri Pileis datur. pag. 171.

Scatinia Lex, quam C. Scatinus Arrius. pag. 313.

Scaurus mira constantia, & animi magnitudo. pag. 409.

Scipio vnde dictus Africanus. pag. 409.

Scipio immortales. pag. 409.

Sempronia Lex. pag. 271.

Sepeliri antiquius fuit, quam cremari. pag. 341.

Sepulchra ex qua materia conficerentur. pag. 361.

Sepulchretum locus vbi multa Sepulchra. pag. 369.

Sepulchrorum tria genera. pag. 381.

Sepulchrorum. pag. 381.

Sepulchrum vnde dictum. pag. 381.

Serrus Ceruam candidam. pag. 671.

Servus Lex. pag. 409.

Seruorum Manumissi. pag. 271.

Servus. pag. 409.

Servus. pag. 409.

Servus. pag. 409.

Servus. pag. 409.

Pop. Rom. breuiter persequitur. pag. 478.

Sicilia

- Sicilia Tripodis figura pag. 6. primum viâ, ac Prouincia
facta à Q. Catulo. pag. 199.
- Signa sepulturæ. pag. 242.
- Siluester Aldobrandinus. pag. 302.
- Simandri Regis Monumentum, seu sepulchrum magni-
ficentissimum. pag. 406.
- Sol in Rodijs Numismatibus. pag. 52.
- Solem Ofiridem, & Lunam Igilem nuncupauere Aegypti
pag. 621.
- Solon Lege prohibuit vnguenta. pag. 675.
- Solonis Leges sapientissimæ. pag. 156.
- Somniorum incerta diuinatio. pag. 609.
- Spartianus plurimas Augustorum enarrauit vias. pag.
477. & 533.
- Stacies vnde sit, quid sit, ac eius odor, & qualitates. pag.
653. & seq.
- Styrax an idem, ac stacies. pag. 658. & seq.
- Suetonius Tranquillus duodecim Cæsarum Vitas reli-
quit. pag. 472. & 517.
- Syenes locus apud quem Styx. pag. 383.
- Sylla abrogauit legem Domitiam. pag. 158. & 161.
- Sylla dictator Legem lata multos agros in Etruria militibus
suis diuisit. pag. 214. Leges tulit, vt Senatorius ordo
iudicaret. pag. 219.
- Syria Pompei Magni singulari virtute viâ. pag. 202.
- T**
- T** Atij, & Titij pag. 47.
- Tarpeja Lex pag. 250.
- Tauri Scythiæ gentes cum Regibus extinctis gratissimos
eorum Amicos sepeliebant. pag. 288.
- Tempus Legum ferendarum. pag. 342.

- Terminus Deus Pacis, & Iustitiæ Custos pag. 456.
 Teftrina Amiternorum Vicus pag. 47. ipsius situs pag.
 48. & 49.
 Thebæ à Laconibus conditæ. pag. 49.
 Theophrasti locus expenditur à Salmasio. pag. 656. illu-
 stratur pag. 658.
 Thracum varia funerandi instituta. pag. 399.
 Tibarcti Scythiæ Populi Senes patibulis affigunt. pag.
 398.
 Titia Lex pag. 186. à Sex. Titio lata pag. 213. & 316.
 Titus Liuius Historiarum Libros conscripsit. pag. 470. &
 501.
 Trebellius Pollio Scriptor sub Diocletiano, & Maxi-
 miano. pag. 476. & 531.
 Tribunos pl. integrum dicat ab Vrbe abesse Lex vetuit.
 pag. 184.
 Tribunus nonnisi jam Senator. pag. 171.
 Triumphans Urbem ingressus laurea corona in Spectacu-
 lis utebatur. pag. 211.
 Triumphus, & de Triumpho Leges. pag. 209.
 Troglodytarum sepulchra penè ridicula. pag. 396.
 Tullia Lex pag. 172. & 185.
 Tumulum vnde dicatur. pag. 389.
 Turcarum funera pag. 403. & seq.
 Turis etimologia. pag. 644.
 Turis, & Myrrhæ forma ex incisione pag. 657.
 Turris pro Metropoli in campetri construebatur media.
 pag. 9.
 Tus odorum suauitate balsamo præstat pag. 641. cur di-
 catur vile pag. 644. vbi nascatur. pag. 650.
 Tuscorum conditor Sabatinus. pag. 97.

V

V Ale, Vale, Vale alta voce ad mortuos pronun-
ciabatur. pag. 374.

Valeria Lex. pag. 172.

Valerius Maximus exemplorum nouem Libros scripsit.
pag. 470. & 563.

Valuasores qui, & quales pag. 129.

Varronis Elogia. pag. 645.

Vaticanus Mons unde dicitur coepit. pag. 15.

Vatinia Lex. pag. 230.

Vetia Gens patritia. pag. 76.

Vela, quæ sacra circundant altaria de curetibus accepta.
pag. 51.

Velleia Lex. pag. 216.

Velleius Auctor falsus testis. pag. 220.

Velleius Paterculus Epitomen Histor. Rom. scripsit pag.
471. & 595.

Venus nata fingitur è spuma Maris pag. 618.

Vespillones. pag. 371.

Vesta Castrorum mater Pomerio Regiam ampliavit, &
quasi Arcem turritam communiuit Vrbem pag. 14.

Vesta Vestales Virgines instituit, quæ annis senis diuino
mancipatæ seruitio forent. pag. 24.

Vestales in Italia cognitæ ante Babiloniam conditam
pag. 25.

Vestaliū munus. pag. 24.

Vestini à Vesta. pag. 5.

Vestini Colonias deduxere, ac Atriam condidere. pag.
64. & 65.

Vestinus Ager. pag. 14.

Vicus in Veste venerationem conditus infra Apia, qui,
&

- & Auianum, pro Apianum dici coepit. pag. 21.
 Vincentius Portulaca pag. 392.
 Virgilius Carpenfis. pag. 645.
 Vitro circumdata cadauera domi aliquando seruabantur.
 pag. 385.
 Umbri, vbi primum confederint ab Aboriginibus exa-
 pag. 18.
 Vnguenta peculiaria variorum Auctorum. pag. 670.
 Vnguenta exotica Romæ olim prohibita, item Spartzæ, ac
 Athenis pag. 677.
 Vnguentum ex Ballamo. pag. 661.
 Voconia Lex. pag. 216. & 225.
 Voconium Prætorum fuisse conijcitur pag. 303.
 Volsci ab Oscis pag. 104.

Z

- Z** Amolxis Thracibus Ionicum viuendi genus, mores
 & leges dedit pag. 400.
 Zarinæ sepulchrum, quæ Sacarum Regina fuit pag. 409.
 Zibethum pag. 651. & seq.
 Zosimus Historiam Romanam à Constantino ad suam tem-
 pora conscripsit. pag. 478. & 543.
 Zonara Historiam vniuersam græcè à mundi primordio
 conscripsit. pag. 481. & 540.

F I N I S.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z155130904

